УДК: 378.1+37.01+371

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ І ПРОГРАМ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В.А. БАЛАКІРЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогічних технологій початкової освіти
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
E-mail: torri.kosenko@gmail.com

Анотація. *У статті проаналізовано державний стандарт початкової освіти і програми з трудового навчання для початкової школи. Проведено анкетування вчителів початкової школи щодо організації трудового навчання молодших школярів. Визначено, що необхідно розв'язати проблеми способів формування змісту освіти та низку практичних проблем щодо шляхів оптимального поєднання предметної основи початкового навчання з його інтеграцією і диференціацією, українознавчого компонента із змістом освіти у школах національних меншин, вирішити проблему спрямованості змісту освіти на індивідуалізацію навчання, розвиток обдарованих дітей з його орієнтацією на державні стандарти тощо.*

Ключові слова: *трудове навчання, молодші школярі, початкова школа, державний стандарт, вчитель початкової школи.*

Актуальність (Introduction). Останні роки педагогічна підготовка вчителів початкової школи потребує своєчасного корегування, яке викликано тим, що вчителі є реалізаторами державної політики у розвитку і формуванню майбутнього покоління. Від професіоналізму вчителя початкової школи залежить особистий розвиток учня. Для того, щоб результати підготовки учителів початкової ланки були значними, необхідно активізувати розробку методичних та теоретичних засад особливості педагогічної освіти. У процесі економічного, технологічного, культурного розвитку України формуються нові вимоги до системи освіти. Розглянемо сучасні тенденції розвитку початкової освіти.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Передумовами теоретичного обґрунтування проблеми організації продуктивної праці учнів слугували роботи класиків зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки Т. Кампанелли, Д. Локка, Т. Мора, І. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковороди, Ш. Фур'є, а також О. Духновича, Д. Дьюї, Г. Кершенштейнера, Р. Оуена, К. Ушинського та ін.

Особливості загальнопедагогічної підготовки вчителя досліджують О. Дубасенюк, М. Євтух, Л. Коваль, А. Кузьмінський, І. Пальшкова, О. Савченко, В. Семиченко, Л. Хомич та ін. У галузі педагогіки початкових класів фундаментальне значення мають роботи Н. Бібік, О. Біди, А. Богуш, В. Бондаря, І. Шапошнікової, М. Скаткіна та ін.

Мета (Purpose). На даному етапі нашого дослідження метою даної роботи став аналіз державного стандарту початкової освіти і програм з трудового навчання для початкової школи.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз педагогічної та мовної літератури, наукових статей та дисертацій з питань організації трудового навчання молодших школярів; класифікація та систематизація теоретичних даних; аналіз державного стандарту початкової освіти і програм.

© В. А. Балакірєва, 2018

Результати (Results). Основним завданням школи на сьогодні, як практикує Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є «…обов'язковим здобуття усіма дітьми і молоддю повної загальної середньої освіти в обсягах, визначеними державними стандартами загальної середньої освіти» [2].

Початкова ланка освіти є фундаментом для набуття учнями в майбутньому необхідних знань та формування навичок. Попередній Державний стандарт передбачав набуття учнями певної системи знань, але він не мав чіткої практичної спрямованості. Саме активне засвоєння знань забезпечить пізнавальний інтерес учнів, задоволення від процесу і результату навчання, психологічний комфорт, відчуття особистісного успіху. На досягнення цієї мети спрямована модернізація змісту початкової освіти.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти і узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового навчального простору є орієнтація навчальних програм, складених відповідно до нового Державного стандарту, на набуття ключових компетентностей і на створення ефективних механізмів їх запровадження.

Компетентнісний підхід полягає у формуванні в учнів знань, умінь, навичок, досвіду, ціннісних ставлень, які можуть цілісно реалізуватися на практиці, тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.

Сучасний зміст початкового навчання багатокомпонентний і національним, це – об'єктивна передумова реалізації його розвивальних і виховних функцій. До конструювання змісту слід підходити системно, тобто бачити взаємозв'язок різних чинників, що впливають на якість навчання, і виділяти серед них пріоритети його добору й удосконалення. Для початкової ланки – це спрямованість на загальний і різнобічний розвиток дітей та повноцінне оволодіння всіма компонентами навчальної діяльності.

Державний стандарт початкової загальної освіти складається з: базового навчального плану початкової загальної освіти;загальної характеристики інваріативної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти; державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Інваріативна складова змісту початкової загальної освіти визначається за допомогою таких освітніх галузей, як «Мови та літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров'я та фізична культура», «Технології» та «Мистецтво». Освітня галузь «Мови та літератури» у Типових навчальних планах (наказ МОНМСУ від 10.06.2011р. № 572 «Про Типові навчальні плани початкової школи»)реалізується через навчальні предмети «Українська мова (мова і читання), «Російська, інша мова національної меншини (мова і читання)», «Іноземна мова». На вивчення української мови передбачено 7 годин на тиждень, що на 1 годину менше ніж у попередньому нормативному документі. Освітні галузі «Математика», «Природознавство» реалізуються через навчальні предмети «Математика», «Природознавство». Освітня галузь «Суспільствознавство» реалізується навчальним предметом «Я у світі». Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» реалізується навчальними предметами «Основи здоров'я» та «Фізична культура». Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети «Трудове навчання» та «Сходинки до інформатики. Освітня галузь «Мистецтво» реалізується навчальними предметами «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво» або інтегрованим курсом «Мистецтво». Звертаю вашу увагу на наступне, на реалізацію освітньої галузі «Мистецтво» у Типових навчальних планах початкової школи з українською мовою навчання передбачено 2 тижневі години, а у школах з українською мовою навчання з вивченням російської чи іншої мови національної меншини та школах з навчанням російською - тільки 1 годину, що доречним є впровадження інтегрованого курсу «Мистецтва». Отже, маємо основний нормативний документ визначення загаль-

нодержавних вимог до освіченості випускників початкової школи.

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати що трудова діяльність молодшого школяра реалізується через освітню галузь «Технологія»., яка передбачає впровадження інформаційно-комунікаціних технологій в освітній процес початкової школи. У зв'язку з цим, в освітній галузі «Технології» виокремлено змістову лінію «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями». Тому базовим навчальним планом передбачено по 2 тижневі години у 2-4 класах на зазначену освітню галузь; - у змісті кожної освітньої галузі передбачено діяльнісну лінію.

Зупинимось на освітній галузі «Технологія», яка сприяє організації трудової діяльності молодших школярів. Нова редакція Державного стандарту початкової загальної освіти зорієнтована на соціалізацію особистості молодшого школяра. Звертаю вашу увагу, що освітня галузь, яка раніше називалася «Технологія» зараз називається освітня галузь «Технології», тому що дана освітня галузь реалізується через предмети «Трудове навчання» та «Сходинки до інформатики». Базовим навчальним планом у попередньому стандарті було передбачено по 2 тижневій годині у 1 класі й по 1 тижневій годині у 2-4 класах. У оновленому Державному стандарті на зазначену освітню галузь передбачено за базовим навчальним планом 1 година у 1 класі й 2 тижневі години у 2-4 класах. Метою освітньої галузі «Технології» у новій редакції Державного стандарту загальної початкової освіти є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Звертаємо увагу на зміни, які відбулися в змісті освітньої галузі «Технології»: змінено назви змістових ліній. Тепер це «Ручні техніки обробки матеріалів», «Технічна творчість», «Декоративно-ужиткове мистецтво», «Самообслуговування» та введено нову змістову лінію «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями». Тепер дитина повинна не тільки бути готовою до вирішення побутових питань шляхом застосування алгоритмів виконання технологічних завдань та навичок технологічної діяльності у практичних ситуаціях, а й повинна вміти працювати із графічною інформацією й з комп'ютером; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів націлюють не тільки на надання школярам інформації про різні види технологічної творчості, декоративно-прикладне мистецтво українського народу, призначення предметів побуту та можливості комп'ютера, але й передбачають наявність діяльнісної лінії у змісті освітньої галузі, тобто застосування знань у практичних ситуаціях.

У ситуації вибору вчителями навчальних планів і програм, створення авторських шкіл принципово важливо домогтися фундаментальності початкової освіти.

Тому завданнями реформування змісту початкової освіти є: визначення базового навчального плану, розробка змісту і структури державних стандартів за галузями базового навчального плану, визначення системи вимірників оцінки якості початкової освіти.

Сьогодні найважливішою метою не тільки вчителя початкових класів, є усвідомлення потреби бути готовим працювати в цих нових умовах, тобто виконувати сукупність певних дій, важливих і для проведення інтегрованих уроків, і для диференціації змісту навчального матеріалу для молодших школярів з різними рівнями підготовки у межах теми або кількох тем, і для орієнтації їх на уроках на загальнолюдські і національні цінності тощо.

У початковій освітній ланці сьогодні налічується чимало інновацій, які, так чи інакше, стосуються інтелектуального розвитку молодшого школяра та відповідно потребують від учителя високої професійної культури. Так, аналіз існуючих програм і методичних рекомендацій для початкової школи, аналіз змісту наукових конференцій та банку педагогічних ідей, надали нам змогу зосередити увагу на розгляді педа-

гогічних технологій, експериментальна перевірка яких пройшла апробацію в багатьох регіонах України і дала в початкових класах позитивні результати щодо інтелектуального розвитку учнів. Це:

– Система розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова (автори Е. Александрова, А. Захарова);

– Педагогічна технологія розвивального навчання Л.Занкова (автор І. Аргинська);

– Технологія розвивального навчання «Росток» Т. Пушкарьової;

– Технологія укрупнення дидактичних одиниць під час вивчення математики (автори П. Ерднієв, Б. Ерднієв);

– Технології розвитку критичного мислення М. Липмана, що ґрунтується на введенні спеціального філософського курсу на основі казок;

– Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення», розроблена науковцями Бостонського центру розвитку етики та виховання (Д. Стіл і К. Мередіт); .

– Технологія «Довкілля», яка ґрунтується на ідеях інтеграції природничої освіти (автор В. Ільченко);

– Вальдорфська педагогіка (автор Р. Штайнер);

– Технологія саморозвитку М. Монтессорі.

Зазначимо, що огляд та узагальнення наявних інформаційних джерел показало, що дані технології використовуються лише в окремих навчальних закладах. Зокрема, в м. Одеса за технологією розвивального навчання працюють лише 5 шкіл, за технологією укрупнення дидактичних одиниць, технологією розвитку критичного мислення – жодної. Тому на практиці більшого розповсюдження набули технології, що органічно інтегруються з «традиційними», а саме:

– Технологія перспективно-випереджального навчання з використанням опорних схем при коментованому управлінні (автор С. Лисенкова);

– Технологія інтегративних підручників («Горішок», автори: М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Кочина; комплект інтегрованих навчальних посібників «Барвистий клубочок (Дивись, міркуй, відповідай)» для першокласників, «Розвивай свої здібності» для учнів другого та третього класів, «Умій вчитися» для учнів четвертого класу О. Савченко);

– Технологія «Створення ситуації успіху» задля пробудження розумової активності учнів;

– Додатковий курс «Логіка» (автори О. Митник, Л. Кочина, Н. Листопад);

– Технологія впровадження завдань з логічним навантаженням при вивченні різних навчальних предметів (Е. Александрова, І. Аргинська, В. Давидов, А. Захарова, Л. Петерсон, М. Богданович, Л. Кочина та Н. Листопад та ін.).

Державний стандарт початкової загальної освіти вказує на необхідність спрямування навчально-виховного процесу у початковій ланці освіти на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності, у тому числі і уміннями та навичками трудової діяльності [1, с. 3].

Щоб з'ясувати наявний стан даної проблеми, ми звернулися до вчителів початкової школи з такими питаннями.

1) Як Ви розумієте поняття «організація трудової діяльності»?
2) Чи вважаєте необхідним трудову діяльність для учнів початкової школи?
3) Як Ви підходите до трудової діяльності молодших школярів на уроках?
4) Які види, форми і засоби використовуєте?
5) Які труднощі, на Ваш погляд, є у застосуванні трудової діяльності у початковій

школі?

Опитування вчителів засвідчило, що тільки 1 вчитель (14,2%) надав повне, чітке й обґрунтоване формулювання поняття трудового навчання; 57,1% з опитаних ототожнюють трудову діяльність з працею; решта вчителів – 28,7% формулювання поняття здійснили через конкретні приклади. 85,8 % вважають організація трудової діяльності нагальною потребою сучасної школи, 14,2% вказали, що організація такого навчання потребує багато часу та зусиль, які не завжди виправдовують себе.

Серед труднощів, які відчувають учителі, було названо: відсутність позитивної навчальної мотивації учнів у навчанні – 85,7%, що не забезпечує ефективності у виконанні завдань; необхідність у виділенні індивідуальних особливостей учнів і розподіл їх типологічними групами – 42,8%; організацію групової роботи – 71,4 %;організацію самостійної роботи – 42,8 %; брак часу на підготовку матеріалів – 100%.

Анкетування учителів початкової школи, на питання: які форми організації навчання, крім уроку, вони використовують? Відповіді виявилися наступними: 76,0% опитаних педагогів використовують заняття у групі подовженого дня; 18,0% – заняття у гуртках; 43,3% – уроки ігри (захисти проектів, уроки-мандрівки); 12,0% – навчальні екскурсії. Як бачимо, більшість педагогів усвідомлює необхідність введення у навчальний процес комплексу різноманітних форм організації навчання, адаптованих до умов школи й вікових особливостей учнів: різні типи уроків, консультацій, конференцій, співбесід, тощо для подолання нівелювання в організації процесу навчання.

Як показало опитування, найбільш часто застосовуваними у роботі учителів є такі словесні методи: бесіди (44,0%); ігри (60,0%); розповіді (14,0%); диспут (1,7%). Серед наочних методів учителя назвали: картини, ілюстрації, малюнки (93,3%); таблиці (14,0%); демонстрації (21,3%); презентації (21,3%); схеми (1,0%). Серед практичних методів були названі: ручна праця (36,7%).

Тенденція залишкового фінансування освіти з боку держави призвела до того, що в багатьох школах немає можливості обновити кабінети, закупити нове обладнання, відчувається нестача наочності. Все це негативно позначається на якості навчання, зниженні інтересу молодших школярів до уроків. Наше дослідження підтвердило зазначену тенденцію й показало, що тільки 29,0% опитаних педагогів, оцінює оснащеність навчального процесу з свого предмету як гарну; 61,0% оцінили оснащеність як задовільну, а 10,0% – як «скоріше незадовільну, ніж задовільну».

Відповідаючи на запитання: «Яких засобів навчання Вам не вистачає для організації більш ефективного навчального процесу у початковій школі?», учителі в першу чергу назвали сучасні засоби: мультимедійні дошки, DVD-плейери, комп'ютери, а також традиційні обладнання для уроків праці й підручники.

Поставлена перед сучасною школою завдання формування активної, організованої, відповідальної, вільної від стереотипів особистості, що прагне до самоосвіти, жадає від педагогів великих зусиль. У першу чергу перед ними постає проблема формування у молодших школярів культури навчальної праці, що виражається у формуванні в них таких якостей, як уміння планувати свою діяльність, працювати з першоджерелами, вільно орієнтуватися в інформаційному потоці, інтенсивно працювати як індивідуально, так і в колективі. Відповідаючи на запитання: «Чи прищеплюєте Ви учням культуру навчальної праці?», 61,0% опитаних педагогів відповіли ствердно; 39,0% відповіли «Прищеплюю, але не регулярно». Отримані дані говорять про те, що значна частина педагогів таку роботу вбачає у навчанні учнів виконанню самостійної роботи, роботі в парах і виконанні певних тренувальних вправ з вирішення різного роду завдань.

Як результат епізодичності даної діяльності, дві третини опитаних учителів

(63,0%) відповідаючи на запитання: «чи часто учні готовлять самостійні виступи, доповіді, повідомлення з Вашого предмету?» відповіли «Готовлять, але не часто (або рідко)».

Задля конкретизації ступеня готовності педагогів до організації трудової діяльності молодших школярів було запропоновано відповісти учителям початкової ланки на запитання. Питания передбачали розуміння таких понять, як «трудове виховання» і «працелюбність». На запитання «Розкрийте значення поняття «трудове виховання» більшість педагогів початкової школи не дали достатньо аргументованих відповідей. З опитуванихтільки 33 % змогли дати більш-менш розгорнуті й точні відповіді на поставлені питання. Більшість учителів початкової школи зазнавали труднощі при цьому і відповідали поверхнево, формально. На запитання «Що таке працелюбність?» отримали такі відповіді: 32% педагогів дали повні й розгорнуті відповіді; 24% відзначили, щопрацелюбність – особистісна якість, яка є результатом трудового виховання; 16% – активний інтерес до праці; 17% – постійне вдосконалення трудових умінь; 8% – прояв волі, самостійності, дисциплінованості, бажання виконати роботу краще.

Висновки і перспективи (Discussion). Проведене анкетування довело, що значна частина учителів початкової школи (72%) вважають, що школа може досягти суттєвих успіхів у трудовому вихованні молодших школярів, при цьому наголошують, що великого значення надається позаурочній педагогічній діяльності. Проводячи опитування, ми зрозуміли, що багато педагогів не вміють об'єктивно характеризувати трудові якості своїх вихованців.

На нашу думку, слід розв'язати проблеми способів формування змісту освіти (за окремими предметами чи інтегрованими курсами) та цілу низку практичних проблем щодо шляхів оптимального поєднання предметної основи початкового навчання з його інтеграцією і диференціацією, українознавчого компонента із змістом освіти у школах національних меншин, вирішити проблему спрямованості змісту освіти на індивідуалізацію навчання, розвиток обдарованих дітей з його орієнтацією на державні стандарти тощо. Спираючись на отримані результати досліджень, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи аналіз змісту професійної підготовки майбутніх вчителів, навчальні плани і програми ВНЗ щодо проблеми підготовки майбутнього вчителя до організації трудової діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mon.gov.ua/npa/pro-derzhavniy-standart-pochatkovoi-zagalnoi-osviti.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013.

References

1. Derzhavny`j standart pochatkovoyi zagal`noyi osvity [The standard is the standard povchatkoy zagalenoya and osvity] [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: https://mon.gov.ua/npa/pro-derzhavniy-standart-pochatkovoi-zagalnoi-osviti.
2. Nacional`na strategiya rozvy`tku osvity` v Ukrayini na period do 2021 roku [The National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021] [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013.

АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТАНДАРТА НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОГРАММ ПО ТРУДОВОМУ ОБУЧЕНИЮ ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В.А.Балакирева

Аннотация. *В статье проанализированы государственный стандарт*

начального образования и программы по трудовому обучению для начальной школы. Проведено анкетирование учителей начальной школы по организации трудового обучения младших школьников. Определено, что необходимо решить проблемы способов формирования содержания образования и ряд практических проблем относительно путей оптимального сочетания предметной основы начального обучения с его интеграцией и дифференциацией, украиноведческого компонента с содержанием образования в школах национальных меньшинств, решить проблему направленности содержания образования на индивидуализацию обучения, развитие одаренных детей с их ориентацией на государственные стандарты и тому подобное.

Ключевые слова: *трудовое обучение, младшие школьники, начальная школа, государственный стандарт, учитель начальной школы.*

ANALYSIS OF THE STATE STANDARD FOR INITIAL EDUCATION AND LABOR STUDY PROGRAMS FOR THE PRIMARY SCHOOL

V.A. Balakireva

Abstract. *The article analyzes the state standard of elementary education and the program of labor training for elementary school. A questionnaire was carried out of primary school teachers regarding organization of labor education for junior pupils. It is determined that it is necessary to solve the problems of ways of forming the content of education and a number of practical problems concerning the ways of optimal combination of the substantive basis of initial education with its integration and differentiation, the component of Ukrainian studies with the content of education in schools of national minorities, to solve the problem of the orientation of the content of education to the individualization of education, development gifted children with its orientation towards state standards, etc.*

Key words: *labor training, junior schoolchildren, elementary school, state standard, elementary school teacher.*

УДК 378.147

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТОГО ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ В УМОВАХ МАСОВОСТІ ОСВІТИ

І.В. БАЦУРОВСЬКА
Миколаївський національний аграрний університет
E-mail: bacurovska@outlook.com.

Анотація. *У статті розглядається сучасна концепція використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти. Проаналізовані навчально-методичні елементи дистанційного курсу, структуру масового відкритого дистанційного курсу. Розкрито ряд принципів з теорії конективізму, що випливають на масовий відкритий дистанційний курс. Охарактеризовано моделі xMOOC та cMOOC.*

Ключові слова: *підготовка фахівців, відкритий дистанційний курс, масова освіта, масові відкриті дистанційні курси.*

Актуальність (Introduction). Сучасна концепція масової освіти набуває особливого значення. За рахунок розвитку інформаційних та комунікаційних технологій здобуття освіти переходить на найбільш сучасний рівень та набуває масовості. Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє сучасному процесу професійного становлення майбутніх фахівців, спонукає їх до самостійної роботи, фор-

© І.В. Бацуровська, 2018

начального образования и программы по трудовому обучению для начальной школы. Проведено анкетирование учителей начальной школы по организации трудового обучения младших школьников. Определено, что необходимо решить проблемы способов формирования содержания образования и ряд практических проблем относительно путей оптимального сочетания предметной основы начального обучения с его интеграцией и дифференциацией, украиноведческого компонента с содержанием образования в школах национальных меньшинств, решить проблему направленности содержания образования на индивидуализацию обучения, развитие одаренных детей с их ориентацией на государственные стандарты и тому подобное.

Ключевые слова: *трудовое обучение, младшие школьники, начальная школа, государственный стандарт, учитель начальной школы.*

ANALYSIS OF THE STATE STANDARD FOR INITIAL EDUCATION AND LABOR STUDY PROGRAMS FOR THE PRIMARY SCHOOL

V.A. Balakireva

Abstract. *The article analyzes the state standard of elementary education and the program of labor training for elementary school. A questionnaire was carried out of primary school teachers regarding organization of labor education for junior pupils. It is determined that it is necessary to solve the problems of ways of forming the content of education and a number of practical problems concerning the ways of optimal combination of the substantive basis of initial education with its integration and differentiation, the component of Ukrainian studies with the content of education in schools of national minorities, to solve the problem of the orientation of the content of education to the individualization of education, development gifted children with its orientation towards state standards, etc.*

Key words: *labor training, junior schoolchildren, elementary school, state standard, elementary school teacher.*

УДК 378.147

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТОГО ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ В УМОВАХ МАСОВОСТІ ОСВІТИ

І.В. БАЦУРОВСЬКА
Миколаївський національний аграрний університет
E-mail: bacurovska@outlook.com.

Анотація. *У статті розглядається сучасна концепція використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти. Проаналізовані навчально-методичні елементи дистанційного курсу, структуру масового відкритого дистанційного курсу. Розкрито ряд принципів з теорії конективізму, що випливають на масовий відкритий дистанційний курс. Охарактеризовано моделі xMOOC та cMOOC.*

Ключові слова: *підготовка фахівців, відкритий дистанційний курс, масова освіта, масові відкриті дистанційні курси.*

Актуальність (Introduction). Сучасна концепція масової освіти набуває особливого значення. За рахунок розвитку інформаційних та комунікаційних технологій здобуття освіти переходить на найбільш сучасний рівень та набуває масовості. Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє сучасному процесу професійного становлення майбутніх фахівців, спонукає їх до самостійної роботи, фор-

© І.В. Бацуровська, 2018

мує інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема застосування дистанційного навчання у навчальному процесі не є новою. До неї звертались багато вчених і практиків, вона є предметом дослідження В.Дивака, Н.Думанського, Т.Крамаренка, В.Попова, В.Трохименка та ін. Найбільш ґрунтовно і повно сутність дистанційного навчання на основі використання дистанційних курсів й особливості його використання у процесі професійної підготовки фахівців у ВНЗ розглянуто і конкретизовано у роботах В.Олійника, Ю.Бикова, В.Кухаренко, Є.Полата, О.Хуторського. Використанню ж відкритих масових дистанційних курсів не приділено належної уваги

Мета (Purpose). Розкрити особливості сучасної концепції використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). У закордонній педагогічній практиці застосування відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти використовується достатньо широко. Основою розвитку цього напрямку є роботи теоретиків конективізму Стівена Доунса та Джорджа Сіменса. Взагалі поняття дистанційного курсу є розроблена з певним ступенем повноти покрокова інструкція з освоєння курсу, тобто із досягнення цілей, сформульованих в його описі [1]. У процесі дистанційного навчання використовуються дистанційні курси - інформаційні продукти, які є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами [2]. Дистанційний курс - це запланована викладачем діяльність для засвоєння структурованої інформації [3].

Під дистанційним курсом також можна розуміти комплекс навчально-методичних матеріалів та освітніх послуг, створених для організації індивідуального та групового навчання з використанням дистанційних технологій [4; 5]. Зазвичай, дистанційний курс складається з наступних навчально-методичних елементів:

Статичний блок: передмова (стисла інформація про курс, його елементи, практичну спрямованість, умови та тривалість навчання, відомості про авторів курсу тощо); методичні рекомендації щодо роботи з дистанційним курсом; робоча навчальна програма з тематичним (тижневим) плануванням; навчальні теми; практичні та тестові завдання; дискусійна діяльність, яка реалізується у вигляді форуму або чату.

Динамічний блок. Сенс полягає у діяльності певного кола спеціалістів (тьюторів, програмістів, web-дизайнерів тощо). Він включає: доставку слухачеві навчальних матеріалів (або забезпечення доступу до них); забезпечення необхідної адаптації на початку навчання і мотивації впродовж усього навчального процесу; організацію самостійної роботи слухача щодо засвоєння навчального матеріалу, організацію практичної допомоги слухачеві під час опанування ним матеріалу курсу; самооцінювання та контроль знань, умінь і навичок слухачів; технічну підтримку дистанційного курсу тощо [9].

Що ж до структури масового відкритого дистанційного курсу, то він дещо відрізняється від традиційного дистанційного курсу.

Термін «масовий відкритий дистанційний курс» (Massive Open Online Course - MOOC) запропонували два дослідники Брайан Александр и Дэйв Кормье в результаті роботи над курсом «Connectivism & Connective knowledge», який у 2008 році проводили Джордж Сіменс та Стівен Доунс. Загальна назва курсів цього типу утворюється з чотирьох окремих термінів, про які варто розповісти дещо повніше.

Massive (масовий) – для проведення цього курсу потрібна велика кількість учасників, як показує практика тільки 10-15% учасників, що зареєструвалися, активно

працюють, тому для оптимальної роботи та генерації інформації потрібно від 30 до 50 активних учасників. Open (відкритий): курс є безоплатним і будь-хто і в будь-який момент може приєднатися до нього. Online (дистанційний тип онлайн) означає, що матеріали курсу та результати спільної роботи знаходяться в мережі Інтернет у відкритому для учасників доступі. Course (курс): мається на увазі, що він має назву, відповідну структуру, правила роботи та загальні цілі, які згодом для кожного учасника можуть трансформуватися [9]. Відкриті дистанційні курси спираються на ряд принципів що випливають з теорії конективізму:

Принцип агрегації. Весь сенс курсу полягає в тому, що він є відправною точкою надання інформації за відповідною темою, причому ця інформація може розміщуватися в різних місцях, а сторінки курсу виступають як своєрідний агрегатор, який може змінюватися протягом навчання, що, зазвичай, не робиться у академічних курсах.

Принцип реміксу. Матеріали курсу органічно пов'язані один з одним, але можуть мати інші зв'язки поза курсом.

Принцип розповсюдження. Учасники обмінюються думками та інформацією не тільки між собою, а з усім цифровим світом.

Принцип перепрофілювання. Кожний учасник використовує інформацію відповідно до власних навчальних цілей.

В основі організації масових відкритих дистанційних курсів (MOOC - Massive Open Online Course) лежить ідея навчання, доступного для всіх, навчання у взаємодії з іншими учасниками. 2012 рік став «роком MOOC», завдяки таким помітним проектам як Coursera, Udacity і edX, та їх партнерству з найкращими американськими вузами.

Знаковими курсами в цій галузі можна назвати курс 2008 року запропонований Джорджем Сіменсом і Стівеном Доунсом курс [6-7] «Конективізм та конективістські знання» ("Connectivism & Connective knowledge") та курс професорів Стенфордського університету Девіда Труна та Пітера Норвіга 2011 року «Введення до основ штучного інтелекту». Саме ці два курси визначили два напрямки у створенні МВДК відповідно: cMOOC – конективістський та xMOOC – інструктивний.

cMOOC використовує конективістський (connectivist) підхід, де навчання розглядається як процес створення зв'язків та розширення або ускладнення мережі, вузлами якої є зовнішні сутності (люди, організації, бібліотеки або будь-яке інше джерело інформації). Курси cMOOC, як правило, зорієнтовані на вивчення гуманітарних дисциплін. Мета навчання визначається студентом. Викладачі виконують різні ролі: спостерігача, тьютора, учасника. Кількість учасників може нараховувати декілька тисяч [9]. В процесі навчання використовуються діалоги, дискусії і бесіди, і таке інше.

Протягом 2011 року в Україні відбулася перша спроба провести конективістські відкриті курси. Ініціатором проведення курсу «Стратегія e-learning в організації» виступив професор Кухаренко В.М., а другий курс «Соціальні сервіси у дистанційному навчанні» було проведено ним спільно з Бугайчуком К.Л. Подібні курси демонструють великий педагогічний потенціал, і є найбільш інноваційними з точки зору організації навчального процесу.

Найбільше розповсюдження отримала модель xMOOC, яку взяли за основу такі компанії як Udacity, Coursera та edX [8] xMOOC використовує інструктивний підхід у формуванні структури курсу, максимально наближений до традиційних університетських програм [9]. Подібні курси в більшості орієнтовані на вивчення дисциплін, де можна реалізувати автоматизовану перевірку виконаних завдань. На відміну від cMOOC мета навчання визначається викладачем. Учасникам пропонується структуроване навчальне середовище, в якому вони крок за кроком переходять на новий етап освоєння матеріалу. Взаємодія між учасники реалізується за рахунок форуму,

але не відіграє такої важливої ролі як у cMOOC. Кількість учасників значно більша, може виходити за рамки 100 тисяч. Так, наприклад, у xMOOC 2011 року «Введення до основ штучного інтелекту» навчалося 160.000 тис. слухачів, серед них отримали сертифікати близько 20.000 тис. слухачів [9].

Coursera пропонує освітні програми з багатьох галузей знань, а саме з: математики, медицини, біології, гуманітарних та соціальних наук. Курси стартують в міру підготовки та публікації на сайті, не залежно від дати початку навчального року. Мова навчання переважно англійська, але є курси французькою, німецькою, російською італійською, іспанською, китайською і арабською мовами. На даний момент компанія Coursera пропонує 43 курси з математики та близько 100 курсів з інформатики. Основною проблемою використання матеріалів цих курсів в начальному процесі є те, що початок цих курсів може не співпадати з початком семестрів, тобто викладачу буде складно підлаштувати власний навчальний план під розклад курсу. Після завершення реєстрації на курсі і до нового запуску матеріали курсу будуть недоступні. Така ж ситуація характерна для платформи edX, що пропонує 18 курсів з математики та 25 з інформатики.

Компанія Udacity пропонує трохи більше 30 курсів з різних дисциплін, таких як інформатика, математика, бізнес, дизайн і інші. Проте, проект Udacity особливу увагу приділяє комп'ютерним наукам. На даний момент курсів з математики – 6, всі початкового рівня (в них легко можуть брати участь і школярі). З інформатики – 24, з них: 3 курси початкового рівня, 15 середнього та 6 курсів підвищеного рівнів складності. Всі курси відкриті для реєстрація і проходження у будь-який час. У відповідь на ініціативу тисяч волонтерів була запропонована платформа http://www.amara.org/en/teams/udacity/ для перекладу субтитрів до відео матеріалів. Це надає можливість більш легко інтегрувати такі ресурси у навчальний процес.

Починаючи з 2014 року, Udacity пропонує низку курсів, розроблених у співпраці з такими компаніями як Google, AT&T, та Intuit. Ці курси будуть доступні безкоштовно як для незалежного проходження, так і за додаткову платню з можливістю індивідуального спілкування з інструктором та виконанням власного підсумкового проекту, який може бути захищений он-лайн.

Навчальний процес у масових відкритих дистанційних курсах включає: теоретичну та практичну частини, поточний контроль, зворотній зв'язок, підсумкову атестацію.

Теоретичний матеріал представляється лекціями у вигляді відео, які розбиваються на частини тривалістю 2-10 хв. Причому кожна з них завершується тестом, вікториною або контрольними питаннями на розуміння матеріалу. Навчальна інформація передається голосом, одночасно створюються пояснювальні графіки, схеми та малюнки. Додатковий теоретичний матеріал до лекцій рекомендовано в посиланнях на Інтернет-джерела. Практикуми представлені у вигляді різного роду завдань і проектів. Поточний контроль здійснюється шляхом автоматизованої перевірки результатів виконання різного виду завдань, оскільки викладач, в принципі, не в змозі перевірити таку велику кількість завдань. Крім завдань з варіантами відповідей, і питань з короткими вільними відповідями, пропонуються також відкриті завдання з автоматизованою перевіркою. Зворотній зв'язок реалізується за допомогою форумів та відео зустрічей он-лайн у реальному часі. Форум розглядається як місце, де учасники можуть: ставити питання і допомагати один одному; висловлювати свої враження від проходження курсу; отримувати підтримку і заохочення; знаходити та розташовувати додаткову інформацію, що стосується курсу; контактувати з іншими студентами для формування навчальних груп, організації реальних зустрічей для спілкування та спільного розв'язання поставлених завдань. Підсумкова атестація проводиться очно у спеціально організованих місцях. Підсумковий проект розглядається особисто

викладачем у разі, коли необхідно отримати сертифікат.

До переваг використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти можна віднести наступні.

1. Можливість організації такого курсу в будь-яких умовах, де наявний зв'язок Інтернет.
2. Можливість організації курсу будь-якою мовою.
3. Можливість використання будь-яких on-line інструментів, що мають відношення до вашої цільової аудиторії або які вже використовуються учасниками у повсякденній та професійній діяльності.
4. Можливість виходу за межі часових поясів і фізичних кордонів та швидка організація такого курсу, яка дорівнює швидкості повідомлення учасників про їх відкриття.
5. Навчання відбувається в більш неформальній обстановці, а контент може бути відкритим для всіх.
6. Навчання здійснюється завдяки неформальним знанням, які створюються в курсі завдяки обміну інформацією та досвідом між його учасниками.
7. Можливість створення власного персонального навчального середовища та власної персональної навчальної мережі за допомогою учасників курсу та поліпшення своїх навичок щодо навчання протягом всього життя, адже ці курси змушують вдосконалюватися та розвиватися.
8. Кожний учасник сам визначає свої навчальні цілі та самостійно регулює свою діяльність в курсі та будує власну траєкторію навчання.

Після закінчення курсу його інформація не видаляється – тобто створені навчальні мережі є більш стійкими.

До недоліків використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти можна віднести:

1. Хаотичність та велика кількість інформації.
2. Кожний учасник сам визначає свої навчальні цілі та самостійно регулює свою діяльність в курсі.
3. Велика кількість учасників. Ці курси відповідають сучасним зрушенням у бік мережевого навчання.

Масова відкрита освіта, як правило, є безкоштовною. На масовий відкритий дистанційний курс завжди відкрита реєстрація незалежно від часу його початку та завершення. Основний інформаційний матеріал знаходиться поза сайтом курсу. Найбільша активність учасників курсу відбувається за межами основного сайту, на інших вузлах мережі, наприклад, в особистих блогах, інших веб-сайтах, соціальних мережах, відеохостингах (наприклад, YouTube). Слухачі створюють та передають інформацію за допомогою автоматичних систем, що використовують теги і RSS-канали.

Принципи роботи учасників масових відкритих дистанційних курсів:

Для оптимальної роботи курс потребує якомога більше активних учасників. Активна участь слухачів має важливе значення, оскільки важливо розуміти, що, хоча організатори курсу і надають першопочатковий матеріал, проте велика частина змісту курсу формується самими його учасниками.

Ролі викладача та слухача в цих курсах майже стираються. Викладач виступає скоріш наглядачем або посередником. Він здебільшого виконує функції орієнтації слухачів, надання їм технічної допомоги, статистичної обробки, фільтрації (або вибору) інформації.

Для роботи в таких курсах слухачу потрібно мати великий рівень мотивації та самоконтролю. Модель залежить від спроможності учасників управляти як своїм власним навчанням, так і можливістю розвивати свої власні мережі підтримки нав-

чального процесу. Роль слухача полягає не тільки у збиранні інформації та її розсилці. У масових дистанційних курсах існує надлишок інформації. До формальних ресурсів додаються гіперпосилання, обговорення. На їх основі створюються нові ресурси, що може призвести слухача до інформаційного перевантаження. Це перевантаження інколи спонукає слухача до виходу з курсу, тому вони мають бути попереджені про це організаторами.

Висновки і перспективи (Discussion). Відкриті дистанційні курси сприяють реалізації масовості освіти в сучасному світі. Такі курси розкривають можливості до навчання в умовах масовості. Змінюються ролі викладача і здобувача вищої освіти. Викладач у більшості працює з групами. У групі ж кожен учасник отримує можливість не тільки сприймати представлену у курсі інформацію, а і обмінятись досвідом з іншими учасниками. Здобувачі вищої освіти більш детально можуть ознайомитись із критеріями оцінювання власних результатів навчання, що змушує їх більш якісно засвоювати освітню інформацію. Сучасна концепція використання відкритого дистанційного курсу в умовах масовості освіти є перспективним напрямком в системі освіти та розкриває невикористані резерви сприйняття, опрацювання та засвоєння навчального матеріалу.

Перспективними напрямами подальших досліджень є методика створення та проведення масових відкритих дистанційних курсів, програмні засоби створення масових відкритих дистанційних курсів.

Список використаних джерел:

1. Дистанционный курс: понятие и структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://distance-learning.ru/db/el/029AA6356FE2F276C3256C5B005AF7DA/doc.html
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Постанова Кабінету Міністрів Украйни від 21 січня 2004 р. № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0464-04
3. Кухаренко В.М. Розробка дистанційного курсу [Електронний ресурс] /В.М. Кухаренко. – Режим доступу:www.kneu.kiev.ua/data/upload/news/__main/ua/255/kuharenko.ppt
4. Проект Положення про сертифікацію електронного навчального курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://cdn.sau.sumy.ua/cdn/regulatory/documents/sertyfikatsija_enk.pdf
5. Что такое электронный курс? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.slideshare.net/econsortium/ss-6879791
6. Downes Stephen Connectivism & Connective knowledge [Електронний ресурс] /S. Downes. – Режим доступу:http://www.huffingtonpost.com/stephen-downes/connectivism-and-connecti_b_804653.html
7. Siemens George Knowing Knowledge [Електронний ресурс] /G. Siemens. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=Pj41TomgKXYC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false
8. Білоусова Л.І., Кисельова О.Б. Технологія формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/issue-3/p-11-19
9. Бугайчук К.Л. Массовые открытые дистанционные курсы: понятие, типология, перспективы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.com/2013/06/blog-post_22.html

References

1. Dystantsyonnыi kurs: poniatye y struktura [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://distance-learning.ru/db/el/029AA6356FE2F276C3256C5B005AF7DA/doc.h
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 sichnia 2004 r. № 40 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0464-04
3. Kukharenko V.M. Rozrobka dystantsiinoho kursu [Електронний ресурс] – Режим доступу: dostupu:www.kneu.kiev.ua/data/upload/news/main /ua/255/kuharenko.ppt
4. Proekt Polozhennia pro sertyfikatsiiu elektronnoho navchalnoho kursu [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://cdn.sau.sumy.ua/cdn/regulatory/documents/sertyfikatsija_enk.pdf
5. Chto takoe эlektronnыi kurs? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.slideshare.net/econsortium/ss-6879791
6. Downes Stephen Sonnectivism & Connective knowledge [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/stephen-downes/connectivism-and-connecti_b_804653.html
7. Siemens George Knowing Knowledge [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=Pj41TomgKXYC&printsec =frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false
8. Bilousova L.I., Kyselova O.B. Tekhnolohiia formuvannia u maibutnikh pedahohiv kompetentnosti samoosvity z vykorystanniam potentsialu informatsiino-navchalnoho seredovyshcha [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/issue-3/p-11-19
9. Buhaichuk K.L. Massovыe otkrыtыe dystantsyonnыe kursы: poniatye, typolohyia, perspektyvы. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.com/2013/06/blog-post_22.html

СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОТКРЫТОГО ДИСТАНЦИОННОГО КУРСА В УСЛОВИЯХ МАССОВОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

И.В. Бацуровська

Аннотация. *В статье рассматривается современная концепция использования открытого дистанционного курса в условиях массовости образования. Проанализированы учебно-методические элементы дистанционного курса, структуру массового открытого дистанционного курса. Раскрыт ряд принципов по теории конективизму, вытекающие на массовый открытый дистанционный курс. Охарактеризованы модели xMOOC и cMOOC.*

Ключевые слова*: подготовка специалистов, открытый дистанционный курс, массовое образование, массовые открытые дистанционные курсы.*

MODERN CONCEPT OF USING DISTANCE OPEN COURSE IN CASE OF MASSIVE EDUCATION

I.V. Bacurovska

Abstract. *The article shows the modern concept of using distance open course in case of massive education. The educational and methodical elements of the distance course and the structure of mass open distance course are analyzed in the article. A number of fundamentals are derived from the theory of conciseness that influence a mass open distance course. XMOOC and cMOOC are described.*

Key words*: training of specialists, open distance course, mass education, mass open distance courses.*

УДК 37. 378

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

О. А. БІДА – доктор пед. наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: tetyanna@ukr.net
І. І. ОРОС – доктор філософії, ректор
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ
e-mail: ildiko@kmf.uz.ua
S. KUNIKOWSKI – profesor, rector of
Cuiavian University in Włocławek*, *Poland
e-mail: biurorektora@ksw.wloclawek.pl

Анотація. *З'ясована необхідність формування у студентів культури професійного спілкування, зокрема засобами інтерактивних технологій у сьогоденні. Розглянуто інтерактивний компонент професійного спілкування.*

Виокремлено типи інтеракцій між людьми в повсякденному житті (ритуальна взаємодія, розважальна взаємодія, спільна цілеспрямована активність, відсутня взаємодія, ігрова взаємодія, міжособистісна взаємодія). Виписано традиційні і специфічні форми та методи навчання.

Усі інтерактивні технології умовно можна поділити на чотири групи, залежно від доцільної для їх використання форми навчальної діяльності (парну (робота суб'єкта з педагогом чи однолітками один на один); фронтальну (викладач навчає одночасно групу суб'єктів); групову або кооперативну (всі суб'єкти навчають один одного); індивідуальну (самостійну роботу суб'єкта)). У ВНЗ майбутні фахівці мають засвоїти знання, набути вмінь, навичок з основних правил культури професійного спілкування та методів взаємодії й ефективного їх використання.

Розроблено десять заповідей оптимального професійного спілкування, що допомагають легко й красиво виражати свої думки, невимушено й гармонійно вести діалог.

Ключові слова*: студенти, культура професійного спілкування, інтерактивні технології, типи інтеракцій, інтерактивний компонент професійного спілкування.*

Актуальність (Introduction). Одним із стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи вищої освіти. Основні завдання щодо її розбудови і докорінного оновлення визначені Законом України «Про освіту», Указом Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), іншими документами.

Розбудова системи освіти, її докорінне реформування,мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки, культури на світовий рівень, національне відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у XXI ст.) визначає головну мету діяльності ВНЗ, яка полягає у створенні умов для підготовки професіонала [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Визначенню сутності культури професійного спілкування якфілософсь-

© О. А. Біда, І.І.Орос, S. Kunikowski, 2018

кої категорії присвячені роботи В.І. Бакштановського, С.І. Іконнікової, Є.С. Маркаряна, Є.В. Соколова та ін. У дослідженнях В.А. Правоторова, Т.І. Саломатової. У роботах О. Я. Смирнової, Г.Н. Соколової розкрито загальні основи розвитку професійної культури та ін. Комунікативний аспект професійної культури розглянуто науковцями Є.Н. Батраковою, О.Г. Берестенко, Р.Б. Веселівським, В.С. Грехневим, Т.Б. Гриценко, С.В. Зінченко, В.А. Кан-Каліком, А.В. Мудриком, Ю.Г. Сукач та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є визначення особливостей формування у студентів культури професійного спілкування засобами інтерактивних технологій.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Інтерактивний компонент професійного спілкування. Інтеракція (лат. inter – поміж, періодичність дії, скасування і actio - дія, дозвіл) - процес організованих вербальних і невербальних взаємодій, які виникають під час спілкування. Спілкування – це активна взаємодія суб'єктів, що діють один на одного, оцінюють дії, сприймають або не сприймають спрямовані на них думки, оцінки, почуття. Обмінюючись інформацією, кожний з партнерів є активним суб'єктом у процесі спільної діяльності. Якщо один із суб'єктів виявляє пасивність, спілкування не відбувається.

Американський психоаналітик Ерік Берн (1910-1970) виокремив такі типи інтеракцій між людьми в повсякденному житті:

- ритуальна взаємодія, яка не має змістового навантаження, зазвичай обмежується звичними фразами: „Привіт!", „Як справи?", „Давай!", „Бувай!" тощо;
- розважальна взаємодія – передбачає приємне і водночас інформативне проведення часу, такими є розмови на побутові теми: „Як давно не бачилися?", „Що й почому?", „А ось раніше..." тощо;
- спільна цілеспрямована активність – діяльність, праця, спрямована на досягнення певних цілей: „Сьогодні ми завершуємо складання звіту. Потрібно ще трохи попрацювати, а потім усім буде наданий додатковий день відпочинку"; „Вам завтра необхідно терміново виїхати у відрядження" тощо;
- відсутня взаємодія – виникає в ситуації, за якої партнери змушені про щось розмовляти, обмінюватися діями, але психологічно один на одного не налаштовані. Між співрозмовниками виникає нетривалий контакт, без попередньої підготовки й необхідності повторення чи продовження;
- ігрова взаємодія – відбувається за суворими правилами, з певним змістом: використовується, щоб досягти мети, удало ввійшовши в роль, відчути задоволення (вигоду).

Існує кілька класифікацій видів міжособистісної взаємодії. За досягненням мети розрізняють два основних види міжособистісної взаємодії: співробітництво, або кооперацію (досягнення мети одним із суб'єктів сприяє або не заважає реалізації цілей решти суб'єктів), і суперництво, або конкуренцію (досягнення мети одним із суб'єктів ускладнює або взагалі виключає досягнення цілей іншими суб'єктами). Інколи ці види взаємодії позначаються іншими термінами: згода та конфлікт, пристосування та опозиція, асоціація та дисоціація.

В основу іншої класифікації взаємодії покладено кількість суб 'єктів. Саме ця класифікація сприяє побудові концепції становлення культури професійного спілкування, особистісному зростанню тих, хто продуктивно спілкується, переходячи від простих видів взаємодії до складніших, до спільної діяльності. Це взаємодія міжгрупова, між особистістю та групою, між особистостями (діада). Залежно від ролей це може бути взаємодія, у якій на групу впливає лідер, просто член групи. Це може бути взаємодія, у якій певна підгрупа її членів (сукупний суб'єкт) впливає на одного з

суб'єктів. Підгрупа разом з лідером може діяти на одного або на кількох членів. Усі члени групи, зокрема й лідер, впливають один на одного й кожен сам на себе.

Культура мовлення виробляє навички регулювання відбору й вживання мовних засобів, у процесі мовного спілкування, допомагає сформувати свідоме ставлення до їх використовування в мовній практиці [2].

У сучасній педагогіці форми та методи викладання поділяються на традиційні й нетрадиційні. Завдання викладачів вищих педагогічних навчальних закладів полягає у виборі таких форм і методів навчання, які дозволили б кожному студенту проявити активність і творчість. Тобто поряд з традиційними формами та методами навчання мають місце специфічні [3]. До них належать: інформаційні (бесіда, бригадне навчання, демонстрація, консультування, лекція, експертиза), операційні (алгоритм, відеоконфронтація, самокритика,"роби так як я", лабораторні вправи), пошукові (аналіз конкретних ситуацій, ділова гра, ділова корзина, дискусія, форум, лабіринт дій, мозкова атака, реакція аудиторії, творчий діалог, проектування тощо), самостійного навчання. Зазначені форми та методи можна застосувати як для засвоєння нового матеріалу, так і для перевірки знань студентів. Вибір форм і методів залежить від мети, змісту та завдань навчального процесу, що спрямований на підготовку студентів до педагогічної діяльності. Сутність інтерактивного навчання, полягає саме в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх студентів. Усі інтерактивні технології умовно можна поділити на чотири групи, залежно від доцільної для їх використання форми навчальної діяльності:

1. Парну (робота суб'єкта з педагогом чи однолітками один на один).
2. Фронтальну (викладач навчає одночасно групу суб'єктів).
3. Групову або кооперативну (всі суб'єкти навчають один одного).
4. Індивідуальну (самостійну роботу суб'єкта).

Завдяки процесам взаємодії формується нестандартне, нешаблонне мислення. Це зумовлено тим, що навчально-виховний процес становить собою систему педагогічних ситуацій, що безперервно змінюються і викликають необхідність забезпечити відповідне гнучке, інтенсивне, концептуально багате професійне мислення педагога. Формування професійного мислення відбувається значно складніше, ніж оволодіння знаннями, оскільки досить часто студенти не в змозі приймати самостійні рішення, відійти від вивченого зразка, висловлювати незалежні судження у тих чи інших педагогічних ситуаціях, передбачати можливі результати взаємодії з колективом, окремою особистістю [4].

У ВНЗ майбутні фахівці мають засвоїти знання, набути вмінь, навичок з основних правил культури професійного спілкування та методів взаємодії й ефективного їх використання.

Розроблено десять заповідей оптимального професійного спілкування, що допомагають легко й красиво виражати свої думки, невимушено й гармонійно вести діалог:

- висловлюватися правильною мовою, відповідно до загальноприйнятих мовних норм;
- брати до уваги сфери спілкування (колеги, конференції, телестудія і т.п.). Неприпустимо в різних сферах говорити одним стилем. Не бути багатослівним. Конкретно формулювати свої пропозиції, роблячи доступною для всіх їхню конструктивність, новизну;
- висловлюватися зрозумілою, барвистою мовою;
- уміти вислухати опонента;
- доказово й чітко виражати свої думки;
- бути стриманим у жестах.

• поважати думку опонента, приєднуючись до думки інших, не повторюватися, бажано мотивувати свою мовну дію;

• утримувати увагу слухача, не зловживати паузами в мові;

• використовувати емоційні засоби дії.

Дотримання цих правил знімає прояв скутості в спілкуванні, налагоджує гармонійні взаємини між людьми, створює привабливий імідж співрозмовнику [2].

Навчаючи і виховуючи студентів, кожен викладач своїм прикладом має стверджувати, що мовна культура кожної людини, і студентів зокрема, має стати їх надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів [5].

Висновки і перспективи (Discussion). Для задоволення сучасних вимог роботодавців до спеціалістів необхідний новий підхід до формування у студентів культури професійного спілкування, до особистості нової формації, до творчого, мобільного, конкурентоспроможного, морально зрілого, професійно-культурного професіонала, готового до активної життєдіяльності в умовах сучасних соціокультурних реалій, які складаються ще в процесі навчання. Тому, формування у студентів культури професійного спілкування, зокрема засобами інтерактивних технологій, є конче необхідним у сьогоденні.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у XXI ст.): затв. Указом Президента України 17 квітня 2002р. №347 // Київ, Освіта. 2002. №26. С. 2 – 4.
2. Берестенко О.Г. Культура професійного спілкування. Навчальний посібник. Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 300 с.
3. Кучай О. В. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск № 34(247). 2012. С. 137 – 140.
4. Веселівський Р.Б., Зінченко С.В., Сукач Ю.Г. Формування культури спілкування у процесі професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. С.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. Київ-Львів: ЛДУ БЖД, 2015. Вип. 4. Частина 1. С. 131 – 140.
5. Гриценко Т.Б. Культура мовлення студентів у формуванні системи цінностей. Електронний ресурс.

http://www.rusnauka.com/20_AND_2009/Philologia/48889.doc.htm

References

1. Natsionalna doktryna rozvytku osvity (Ukrayina u KHKHI st.) [National Doctrine for the Development of Education (Ukraine in the 21st Century)]: Zatv. Ukazom Prezydenta Ukrayiny 17 kvitnya 2002r. №347. Osvita. 2002. №26. 2-4.
2. Berestenko, O.H. (2013) Kultura profesiynoho spilkuvannya [Culture of professional communication. Tutoria]. Navchalnyy posibnyk. Luhansk : Vyd-vo DZ „LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 300.
3. Kuchay, O. V. (2012) Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy multymediynykh tekhnolohiy [Features of the preparation of future teachers of elementary school by means of multimedia technologies] Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. Vypusk № 34(247). 137-140.
4. Veselivskyy, R.B., Zinchenko S.V., Sukach Y.H. (2015) Formuvannya kultury spilkuvannya u protsesi profesiynoyi pidhotovky studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Formation of the culture of communication in the process of professional training of students of higher pedagogical educational institutions] / *Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v suchasniy osviti: dosvid, problemy, perspektyvy*. Kyiv-Lviv: LDU BZHD. Vyp. 4. Chastyna 1. S. 137-140.

5. Hrytsenko, T.B. Kultura movlennya studentiv u formuvanni systemy tsinnostey [Culture of Student Broadcasting in the Formation of Values] http://www.rusnauka.com/20_AND_2009/Philologia/48889.doc.htm

ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНТОВ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Е. А. Бида, И. И. Орос, С.Куниковски

Аннотация: *Выяснена необходимость формирования у студентов культуры профессионального общения, в том числе средствами интерактивных технологий в настоящем. Рассмотрен интерактивный компонент профессионального общения.*

Выделены типы интеракций между людьми в повседневной жизни (ритуальная взаимодействие, развлекательная взаимодействие, совместная целенаправленная активность, отсутствует взаимодействие, игровое взаимодействие, межличностное взаимодействие). Выписано традиционные и специфические формы и методы обучения.

Все интерактивные технологии условно можно разделить на четыре группы в зависимости от целесообразной для их использования формы учебной деятельности (парную (работа субъекта с педагогом или сверстниками один на один) фронтальную (преподаватель обучает одновременно группу субъектов) групповую или кооперативную (все субъекты обучают друг друга); индивидуальную (самостоятельную работу субъекта). В вузах будущие специалисты должны усвоить знания, приобрести умений, навыков из основных правил культуры профессионального общения и методов взаимодействия и эффективного их использования.

Разработаны десять заповедей оптимального профессионального общения, помогающие легко и красиво выражать свои мысли, непринужденно и гармонично вести диалог.

Ключевые слова: *студенты, культура профессионального общения, интерактивные технологии, типы интеракций, интерактивный компонент профессионального общения.*

FORMING STUDENTS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION CULTURE BY INTERACTIVE TECHNIQUES

O. A. Bida, I. I. Oros, S. Kunikowski

Annotation: *The necessity of formation of professional communication culture among students, in particular means of interactive technologies in the present, is determined. The interactive component of professional communication is considered.*

The types of interactions between people in everyday life are distinguished (ritual interaction, entertaining interaction, joint purposeful activity, lack of interaction, game interaction, interpersonal interaction). Traditional and specific forms and methods of teaching are written.

All interactive technologies can be conditionally divided into four groups, depending on the expedient for their use of the form of educational activity (pair (the work of the subject with the teacher or peers one-on-one), the front (the teacher teaches simultaneously a group of subjects), group or co-operative (all subjects teach each other); individual (independent work of the subject)). Future specialists in higher education institutions must acquire knowledge, skills, skills from the basic rules of the culture of professional communication and methods of interaction and effective use of them.

Ten commandments of optimal professional communication have been developed,

helping to express their thoughts easily and beautifully, to engage in dialogue in a relaxed and harmonious manner.

Key words: *students, culture of professional communication, interactive technologies, types of interactions, interactive component of professional communication.*

УДК 37.378

ЗАРУБІЖНІ КОНЦЕПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Л.А. БОГУШ, старший викладач кафедри педагогіки
Міжнародний економіко - гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука
e-mail: milabogush@gmail.com

Анотація*. У статті розкрито методологічний потенціал зарубіжних концепцій у контексті дослідження проблеми професійної кар'єри майбутніх фахівців. При цьому враховано, що реальність нашої сучасної дійсності, її соціокультурні підстави істотно відрізняються від соціальної реальності західної Європи, в умовах якої відбувалося формування і розвиток наукових концепцій професійної кар'єри. У статті актуалізовано ті основні зарубіжні концепції, які можна використовувати при дослідженні професійної кар'єри в українському суспільстві.*

Ключові слова: *поліваріативна кар'єра, кар'єрний якір, кар'єрна зрілість, професійна кар'єра, евристичний потенціал.*

Актуальність (Introduction). У західному науковому дискурсі професійна кар'єра стає предметом активного вивчення з середини 50-х ХХ століття. До теперішнього часу вже склалися певні підходи до її дослідження, які дозволяють по різному інтерпретувати поняття «професійна кар'єра», актуалізуючи при цьому окремі його аспекти. У вітчизняних наукових дослідженнях, починаючи з кінця 60-х рр. ХХ століття, вивчали такі соціальні явища, що мають безпосереднє відношення до професійної кар'єри, як вибір професії, трудові переміщення, плинність кадрів, поєднання жінкою соціальних і професійних ролей, але не саму кар'єру, тому що домінувала негативна інтерпретація даного феномена. У 90-х роках ХХ ст. професійна кар'єра актуалізується у вітчизняній науці і відбувається методологічний поворот у її вивченні за рахунок поповнення соціологічного ринку західними дослідницькими теоріями.

На даному етапі у вітчизняних наукових дослідженнях йде пошук методологічних основ дослідження проблеми професійної кар'єри та стратегічного управління нею майбутніми фахівцями з міжнародної інформації. У зв'язку з цим, у сучасному вітчизняному науковому дискурсі активно обговорюється питання про можливість використання методологічного потенціалу зарубіжних концепцій професійної кар'єри при її дослідженні в сучасних умовах української дійсності.

Відповідно до сучасних уявлень про використання західних теорій стосовно до українських реалій, ці теорії не тільки можуть, а й повинні бути використані, оскільки дозволяють в рамках неокласичної моделі наукових досліджень інтерпретувати наукові факти проблеми професійної кар'єри з різних сторін. Але використання західних теорій, які були розроблені на іншому соціокультурному матеріалі, стосовно української соціокультурної специфіки передбачає попередню їх методологічну експертизу, яка по-

© Л.А. Богуш, 2018

helping to express their thoughts easily and beautifully, to engage in dialogue in a relaxed and harmonious manner.

Key words: *students, culture of professional communication, interactive technologies, types of interactions, interactive component of professional communication.*

УДК 37.378

ЗАРУБІЖНІ КОНЦЕПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Л.А. БОГУШ, старший викладач кафедри педагогіки
Міжнародний економіко - гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука
e-mail: milabogush@gmail.com

Анотація*. У статті розкрито методологічний потенціал зарубіжних концепцій у контексті дослідження проблеми професійної кар'єри майбутніх фахівців. При цьому враховано, що реальність нашої сучасної дійсності, її соціокультурні підстави істотно відрізняються від соціальної реальності західної Європи, в умовах якої відбувалося формування і розвиток наукових концепцій професійної кар'єри. У статті актуалізовано ті основні зарубіжні концепції, які можна використовувати при дослідженні професійної кар'єри в українському суспільстві.*

Ключові слова: *поліваріативна кар'єра, кар'єрний якір, кар'єрна зрілість, професійна кар'єра, евристичний потенціал.*

Актуальність (Introduction). У західному науковому дискурсі професійна кар'єра стає предметом активного вивчення з середини 50-х ХХ століття. До теперішнього часу вже склалися певні підходи до її дослідження, які дозволяють по різному інтерпретувати поняття «професійна кар'єра», актуалізуючи при цьому окремі його аспекти. У вітчизняних наукових дослідженнях, починаючи з кінця 60-х рр. ХХ століття, вивчали такі соціальні явища, що мають безпосереднє відношення до професійної кар'єри, як вибір професії, трудові переміщення, плинність кадрів, поєднання жінкою соціальних і професійних ролей, але не саму кар'єру, тому що домінувала негативна інтерпретація даного феномена. У 90-х роках ХХ ст. професійна кар'єра актуалізується у вітчизняній науці і відбувається методологічний поворот у її вивченні за рахунок поповнення соціологічного ринку західними дослідницькими теоріями.

На даному етапі у вітчизняних наукових дослідженнях йде пошук методологічних основ дослідження проблеми професійної кар'єри та стратегічного управління нею майбутніми фахівцями з міжнародної інформації. У зв'язку з цим, у сучасному вітчизняному науковому дискурсі активно обговорюється питання про можливість використання методологічного потенціалу зарубіжних концепцій професійної кар'єри при її дослідженні в сучасних умовах української дійсності.

Відповідно до сучасних уявлень про використання західних теорій стосовно до українських реалій, ці теорії не тільки можуть, а й повинні бути використані, оскільки дозволяють в рамках неокласичної моделі наукових досліджень інтерпретувати наукові факти проблеми професійної кар'єри з різних сторін. Але використання західних теорій, які були розроблені на іншому соціокультурному матеріалі, стосовно української соціокультурної специфіки передбачає попередню їх методологічну експертизу, яка по-

© Л.А. Богуш, 2018

винна бути спрямована на «з'ясування ступеня співвідношення різних пластів українського і західноєвропейського соціокультурного досвіду або пошукуїх культурного спільного» [4] У сучасному українському суспільстві наявність таких соціокультурних збігів обумовлено, перш за все, його модернізацією, з якою пов'язана актуалізація такого соціального явища, як професійна кар'єра.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивчення феномену кар'єри в межах психологічного підходу включає спроби пояснити: етапи, закономірності її формування й розвитку, мотивацію кар'єри (D. McClelland, D. Winter); кар'єрні цілі (О. Кібанов); розвиток уявлень про кар'єру (Н. Кірт), механізми кар'єрного процесу (С. Осипов); чинники розвитку кар'єри (С. Kuehl, А. Деркач, М. Салонова); становлення й розвиток особистості в часі кар'єрного просування (О. Молл); моделі кар'єрного просування (Е. Зеєр, М. Пряжников, Ю. Стрєлков, Є. Могильовкін, Т. Невструєва).

Найважливіший для педагогіки чинник суб'єктивного ставлення до своєї кар'єри підкреслюють учені Д. Мак Клелланд, О. Кібанов, І. Ладанов, Л. Шнейдер, які розуміють кар'єру як просування в професійному й посадовому розвитку та акцентують увагу на тому, що кар'єра – індивідуально усвідомлені зміни позиції й поведінки, власні судження про майбутнє, очікувані шляхи самовираження й задоволеності працею.

Аналіз дефініції досліджуваного поняття в працях Г. Десслера, В. Дятлова, С. Джанер'ян, В. Травіна, О. Цариценцевої довів, що кар'єру розглядають з погляду уявлень: про індивідуальний розвиток як мотивацію до досягнення успіху; знання самого себе; успіх і самовіддачу; самоконтроль і працездатність; процес успішної самореалізації, що супроводжується соціальним визнанням і є результатом просування службовими сходами; як професійний шлях людини, у процесі якого вона формується , як вектор професійного становлення особистості, що залежить від соціально-психологічних характеристик .

Мета (Purpose). Висвітлено теоретичні засади сутності зарубіжних концепцій поліваріативності професійної кар'єри, «кар'єрних якорів», «кар'єрної зрілості», з метою виявлення їх евристичного потенціалу при дослідженні професійної кар'єри в умовах мінливої реальності українського суспільства.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого вивчалися зарубіжні джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). На наш погляд, великий творчий потенціал для дослідження проблеми професійної кар'єри має концепція поліваріативності кар'єри, запропонована Д. Холлом, Ф. Марвісом, Дж. Бріско і іншими зарубіжними науковцям. Ця концепція відрізняється від розуміння моделі кар'єри як лінійно-послідовного просування від нижчих до вищих посад в організаційній ієрархії, що містить прогнозовану серію певних фіксованих етапів [6].З точки зору прихильників поліваріативності кар'єри кожна кар'єра унікальна і неповторна [3]. Поліваріативність кар'єри відображає складний і динамічний характер кар'єрного росту фахівця, що включає пік, спад, тимчасове повернення на попередній рівень, а також професійну мобільність. Концепція поліваріативності кар'єри передбачає динамічне проходження багатьох кар'єрних циклів, кожен з яких складається з таких міні-стадій професійного розвитку: як входження, освоєння, досягнення майстерності, інтенсивні періоди навчання.

Для майбутні фахівців, які претендують на успішну професійну кар'єру в першу чергу необхідне володіння метавміннями, особливо такими здібностями як швидка адаптація до часто мінливих умов та ефективне самонавчання, а не конкретним переліком навичок та умінь. З огляду на вплив соціальних, економічних та інших факторів, що впливають на професійну кар'єру, пріоритет все ж надається особистісним

факторам. Д. Холл вважає, що поліваріативність кар'єри базується – на самовизначенні, свободі вибору та зростанні, обґрунтовані особистісними цінностями [7].

У даному підході, на вибір типу кар'єри впливають два головні чинники: обумовленість кар'єрних рішень особистісними цінностями і ступінь незалежності і відповідальності за свою кар'єру. Поліваріативність кар'єри відображає той ступінь, яким фахівець управляє своєю кар'єрою відповідно до особистісних ціннісних орієнтацій і суб'єктивними критеріями карє'рного успіху. Автори прийшли до висновку, що особистість з більш традиційним ставленням до кар'єрного просування, як правило, більш пасивна в управлінні своєю професійною кар'єрою, частіше очікує ініціативи з боку колективу, керівництва, покладаючи на них більшу частину відповідальності за своє просування [1]

У традиційній кар'єрі відповідальність за зміни покладена на організацію, в поліваріативності – на суб'єкта. Основними цінностями в традиційній кар'єрі виступає кар'єрне просування, в поліваріативності – вільне зростання. Ступінь мінливості традиційної кар'єри нижча, в поліваріативності більш висока. Протягом життя людина може зробити новий вибір, змінити свою роботу і вибудувати кар'єру навколо своїх нових пріоритетів. Критерієм успіху в традиційній кар'єрі виступає матеріально-статусні фактори, в поліваріативності кар'єрі – психологічний комфорт, моральне задоволення, професійний успіх. У своїх наукових дослідженях Д.Холл актуалізує суб'єктивний характер успіху. Успіх визначається задоволеністю людиною щодо своєї роботи та життя. Матеріальні статки і знаменитість не є визначальними критеріями, а основним критерієм успіху є самооцінка. У традиційній кар'єрі ключовою установкою є прихильність до організації, в поліваріативності – професійна відданість, прихильність власному життєвому шляху [3].

Евристичний потенціал концепції поліваріативної кар'єри при дослідженні професійної кар'єри в умовах мінливої реальності українського суспільства, полягає в тому, що дозволяє означити специфіку формування та розвитку професійної кар'єри на різних етапах розвитку суспільства. Наприклад, такі положення як актуалізація для професійної кар'єри здатності до швидкої адаптації в умовах, що постійно змінюються та ефективне самонавчання, а також можливості зміни професійної кар'єри за допомогою професійної мобільності мають евристичну цінність для розуміння специфіки професійної кар'єри.

У зарубіжному науковому дискурсі щодо означеної проблематики існує концепція кар'єрних якорів, запропонована Е. Шейном [8]. З його точки зору, планування кар'єри – це «процес повільного розвитку професійної «Я-концепції»і самовизначення в термінах власних здібностей, талантів, мотивів, потреб, відносин і цінностей». Для розуміння особливостей управління кар'єрою Е. Шейн вводить поняття «кар'єрний якір». Кар'єрний якір являє собою той значущий інтерес або актуальну цінність для фахівця, який стоїть перед вибором кар'єри. Кар'єрний якір – це наявні уявлення фахівця про себе, що обумовлюють вибір кар'єри. Вони постійно розвиваються і стають все міцніші протягом накопичення життєвого і професійного досвіду. За характеристиками «якорів» можна передбачити, який вид кар'єри виявиться для особистості найбільш задовільним. Е. Шейн виділяє 8 видів кар'єрних якорів.

1. Автономія / незалежність: необхідність відчувати себе вільним і незалежним від організаційних правил, приписів і обмежень, виконання завдань за своїм темпом і стандартами. Можливість працювати самостійно, самому приймати рішення – є головними кар'єрними орієнтирами.

2. Безпека / стабільність: потреба в кар'єрі, яка дозволяє зберегти зайнятість, пристойний дохід, тривалу стабільність, надійність і стійке майбутнє у вигляді хороших пенсійних програм і пільг.

3. Свідомість / ініціативність: необхідність у власній ініціативі творчості, що відображає гідность особистості та гарантує знаменитість.

4. Виклик: потреба в подоланні непереборних перешкод, орієнтація на вирішення свідомо складних завдань, подолання перешкод заради перемоги в конкурентній боротьбі, досягнення успіху через постійну участь у вирішенні складних проблем, ситуації змагання.

5. Технічна / функціональна компетентність: вибір кар'єри обумовлюється потребою уникати рішень, що приводять до управлінської кар'єри і приймати рішення, що дозволяють фахівцю залишитися і рости в обраній галузі.

6. Управлінська компетентність: особистість, яка має значну мотивацію управлінської кар'єри, оцінює себе як фахівця здатного для досягнення високого рівня професійної кар'єри. Спеціалісти, мотивовані на управлінську кар'єру, володіють компетентностями, що дозволяють їм задовольняти свої кар'єрні домагання: аналітичними, міжособистісними, емоційними. Кінцевою метою цих фахівців є посада керівника з високою відповідальністю.

7. Служба або відданість: реалізація основних цінностей – це основна потреби для цієї категорії фахівців: користь суспільству, людям. Їм необхідно бачити конкретні результати своєї діяльності, навіть якщо вони і не виражені в матеріальному еквіваленті.

8. Інтеграція способу життя: бажання інтегрувати професійну діяльністьу повсякденне життя, врівноважуючи індивідуальні потреби, сім'ї та кар'єри. Вибір і підтримка певного способу життя для них важливіше, ніж домагатися успіху в кар'єрі. Кар'єра їм цікава лише тоді, коли не порушує звичний їм стиль життя і оточення [8].

Евристичний потенціал концепції кар'єрних якорів полягає у виявленні затребуваних видів професійних кар'єр, а також обґрунтування появи нових видів кар'єр і стратегій їх реалізації в залежності від появи нових кар'єрних якорів, від актуалізації ціннісних орієнтацій і самопрезентації себе в умовах мінливої реальності сучасного суспільства.

Наявна в науковому дискурсі теорія вибору професійного шляху в підлітковому або юнацькому віці також має потенціал для дослідження професійної кар'єри. Як вважає Е. Еріксон, саме в підлітковому віці закладаються уявлення про професійний шлях особистості. На думку Д. Левінсона, важливим аспектом у юнацькому віці є формування мрії, життєвих планів, які згодом намагатимуться зреалізувати. Професійні устремління є частиною життєвих планів. Вчений вважав, що в подальшому особистість неодноразово повертається до своєї мрії, звіряється з нею. Вчені Ф. Райс і Х. Ремшмідт вважають вибір і освоєння професії одним із завдань розвитку, властивих юнацького віку [6].

Вивчення професійної кар'єри неможливо без визначення основних етапів її розвитку. Вчені по-різному визначають тимчасові рамки кожного етапупрофесійної кар'єри. Так в концепції «кар'єрної зрілості» Д. Сьюпера професійний розвиток розуміється як тривалий, цілісний процес розвитку особистості. Він виділяє такі стадії і етапи професійного розвитку, як стадія «пробудження», стадія «дослідження», стадія «збереження», стадія «зниження». Стадії професійного розвитку співвідносяться з етапами життєвого шляху, тобто з віком людини. Д. Сьюпер виділяє наступні початкові етапи кар'єри:

1. Етап зростання (від народження до 14 років). У цей час формується Я-концепція, з'являються інтереси, які зможуть вплинути на майбутню професійну кар'єру.

2. Етап дослідження (від 15 до 24 років). На даному етапі відбувається спроба розібратися і визначитися у своїх потребах, інтересах, здібностях, можливостях і цін-

ностях. Цей самоаналіз дозволяє особистості продумати можливі варіанти професійної кар'єри. До завершення даного етапу зазвичай вже підібрана відповідна професія і розпочато етап її освоєння.

Д. Сьюпер вводить поняття професійної зрілості, що виражає поведінку особистості відповідну до завдань професійного розвитку даного віку. Суттєве значення мають індивідуальні професійні переваги і типи кар'єр як способи реалізації індивідом Я-концепції. Стверджуючи себе в професії, що відповідає Я-концепції, особистість домагається самоактуалізації, роблячи все, що може принести найбільше задоволення і максимально сприяти особистісному зростанню [9].

Концепція кар'єрної зрілості дозволяє актуалізувати вибірпрофесійного шляху в підлітковому або юнацькому віці як фактор, який зумовлює професійну кар'єру. На наш погляд, дослідницький потенціал даних концепцій буде в повній мірі зреалізований за допомогою біографічного інтерв'ю, що дозволить зрозуміти первинну обумовленість досягнутого соціально-професійного статусу і Я-ідентичності особистості.

Висновки і перспективи (Discussion). Проаналізовані в статті концепції поліваріативності кар'єри, «кар'єрних якорів» та кар'єрної зрілості, слугують методологічною основою для дослідження професійної кар'єри в сучасних соціокультурних умовах. Професійна кар'єра у представлених концепціях розуміється як самореалізація особистості, обумовлена Я-концепцією особистості.

Професійна кар'єра є одним із способів реалізації таких життєвих стратегій як стратегіяуспіху та стратегія самореалізації. Тому питання стратегії реалізації професійної кар'єри та фактори, що обумовлюють ефективність даного процесу залишаються актуальними і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Грішнова О. А. Левицький М. В. Трудова кар'єра: сучасні підходи до визначення ефективності. /Україна: аспекти праці. 2005. №4. С. 45–49.
2. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів Київ: Ніка-Центр, 2006. 536 с.
3. Литвинова Е.Ю. Поливариативная карьера: перспективы изучения // Современная зарубежная психология. 2013. № 2. С. 120.
4. Лукашевич М. П. Соціологія кар'єри: навчальний посібник / Харків, «НГА». 1999. 114 с.
5. Поплавська А. П. Проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів / Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2005. Т. 7, вип. 1. С. 250−260.
6. Соколова А.С. Профессиональная карьера и подходы к её исследованию отечественными и зарубежными авторами // Историческая и социально-образовательная мысль. 2013. № 3. С. 100.
7. Briscoe J.P., Hall D.T. The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications // Journal of Vocational Behavior. 2006. 69, 1, August. P. 4-18.
8. Schein E.A. A critical look at current career development theory and research: Career development in organization. San-Francisco CA: Jossey-Bass, 1986.
9. Super D.E. Toward a comprehensive theory of career development: Career development: Theory and practice. Springfeld IL: Charles C. Thomas, 1992.

References

1. Hrishnova, O.A. Levytskyi M.V. (2005). Trudova kariera: suchasni pidkhody do vyznachennia efektyvnosti. [Labor career: modern approaches to the definition of efficiency] . *Ukraina: aspekty pratsi.* 4. 45–49.

2. Korolchuk, M. S., Krainiuk V. M. (2006). Teoriia i praktyka profesiinoho psykholohichnoho vidboru: navch. posibn. dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. [Theory and Practice of Professional Psychological Selection: A Manual for Students of Higher Educational Institutions]. Kyiv: Nika-Tsentr, 536 s.
3. Lytvynova, E.I. (2013). Polyvaryatyvnaia karera: perspektyv yzuchenyia.[Protean carrer: prospects of studying//Modern foreign psychology]. Sovremennaia zarubezhnaia psykholohyia. № 2. S. 120.
4. Lukashevych, M. P. (1999). Sotsiolohiia kariery: navchalnyi posibnyk [Sociology of Career: Study guide]. Kharkiv, «NHA». 114 s.
5. Poplavska, A. P. (2005). Problema zdiisnennia profesiinoi kariery: analiz zarubizhnykh ta vitchyznianykh pidkhodiv . [The problem of professional career: the analysis of foreign and domestic approaches]. Problemy zah. ta ped. psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv, T. 7, (1). S. 250−260.
6. Sokolova, A.S. (2013). Professyonalnaia karera y podkhody k ee yssledovanyiu otechestvennymy y zarubezhnymy avtoramy. [Professional career and approaches to her research by domestic and foreign authors]. Ystorycheskaia y sotsyalno-obrazovatelnaia mysl. № 3. S. 100.
7. Briscoe, J.P., Hall, D.T. (2006). The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications // Journal of Vocational Behavior. Vol. 69, Iss. 1, August. P. 4-18.
8. Schein, E.A. (1986). A critical look at current career development theory and research: Career development in organization. San-Francisco CA: Jossey-Bass,
9. Super, D.E. (1992). Toward a comprehensive theory of career development: Career development: Theory and practice. Springfeld IL: Charles C. Thomas.

ЗАРУБЕЖНЫЕ КОНЦЕПЦИИ В КОНТЕКСТЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Л. А. Богуш

Аннотация. *В статье раскрыто методологический потенциал зарубежных концепций в контексте исследования проблемы профессиональной карьеры будущих специалистов. При этом учтено, что реальность нашей современной действительности, ее социокультурные основания существенно отличаются от социальной реальности западной Европы, в условиях которой происходило формирование и развитие научных концепций профессиональной карьеры. В статье актуализированы те основные зарубежные концепции, которые можно использовать при исследовании профессиональной карьеры в украинском обществе.*

Ключевые слова: *поливариативна карьера, карьерный якорь, карьерная зрелость, профессиональная карьера, эвристический потенциал.*

PREPARATION OF MASTERS WITH INTERNATIONAL INFORMATION IN TERMS OF A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

L. A. Bogush

Annotation. *The article disclosed methodological potential of foreign concepts in the context of research the problem vocational career of future specialists. At the same time, it is taken into account that the reality of our modern reality, its sociocultural basis, differ significantly from the social reality of Western Europe, in the conditions of which was a formation and development of scientific concepts of professional career took place. In article updated those main foreign concepts which can use at a research of professional career in the Ukrainian society.*

Key words: *protean career, career anchor, career maturity, professional career, heuristic potential.*

УДК 375.011.32 : 7 : 37.035 : 316.46

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ВИХОВАНОСТІ АДАПТИВНОГО СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

О.В. БОРТНІКОВА, здобувач кафедри педагогіки,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
***E-mail*:** bortnikova@meta.ua

Анотація: *У статті, на основі визначених критеріїв і показників, пропонується методика діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Акцентується, що критерії і показники обумовлені сутністю і структурою такого інтегративного особистісного утворення, як адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Підкреслюється, що вихованість окремих складових адаптивного стилю лідерства за певними критеріями і показниками визначається за допомогою анкетного опитувальника. Зауважується, що кожен із показників перевіряється двома питаннями та одним додатковим питанням самооцінки вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Подається таблиця відповідності критеріїв і показників діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва, а також, у графі навпроти конкретно визначених критеріїв і показників пропонуються апробовані методики з вияву рівня вихованості певних складових адаптивного стилю лідерства. Зазначається, що поряд із авторською методикою визначення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва, паралельно слід використовувати інші, апробовані методики діагностики («Лідерський стиль» (Р. Бейлз, К. Шнейер); діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І.Д. Ладанов, В.А Уразаєв); методика вивчення вибору керівником різних форм влади і самоорганізації (Л Ю. Левкович) та інші), а також спостереження, бесіду, метод експертної оцінки*

Ключові слова: *критерії і показники вихованості адаптивного стилю лідерства, студенти училищ культури і мистецтва, методика діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, таблиця відповідності критеріїв і показників та апробованих методик визначення окремих складових адаптивного стилю лідерства.*

Актуальність (Introduction). Сучасне українське суспільств, яке вийшло з колоніального минулого, має дбати про свою культурну ідентичність, національну самобутність, відродження історичної пам'яті, почитання національних героїв, видатних діячів у галузі культури і мистецтва, пропагувати зразки української народної творчості, фольклору, національної культурної і мистецької спадщини. Значну роль у цьому процесі мають відгравати фахівці культури і мистецтв, яких готують заклади вищої освіти в галузі культури і мистецтва. З огляду на це, для майбутніх фахівців таких спеціальностей важливо не тільки володіти ґрунтовними знаннями у предметній області, а й мати високий рівень культури, інтелігентності, сформований ціннісний світогляд, лідерські якості, організаторські вміння, комунікативні навички, бути здатним до командної роботи, мотивації і координації дій членів творчих художніх колективів, добирати адекватні ситуації та рівню розвитку соціального оточення способи управлінського впливу. Ідеться про володіння адаптивним стилем лідерської поведінки,

© О. В. Бортнікова, 2018

який необхідно виховувати у майбутніх фахівців училищ культури і мистецтва. Для реалізації цих завдань слід розробити чи дібрати валідний діагностичний інструментарій за допомогою якого можна визначити рівень вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Такий інструментарій має враховувати не тільки те, що сфера управлінського впливу охоплює процес планування, втілення і контролю, а координацію і мотивацію послідовників, стосується специфічної сфери, – творення красивого, продукування нової якості у культурі та мистецтві. З огляду на це, розробка методики діагностики адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв є одним із ключових пріоритетів дослідницької роботи у контексті теорії і методики виховання особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Певні напрацювання у руслі обраної теми дослідження належать як зарубіжним (А. Адлер, К. Агрігіс, Е. Богардус, Е. Берн, Р. Бояцис, А. Вендов, В. Врум, Е. Ейнарсен, О. Євтіхов, М. Кетс де Вріс, Р. Кеттел, Т. Кучмарскі, С. Кучмарскі, В. Каширіна, Е. Маккі, А. Маслоу, О. Скрипніков та інші), так і національним (Д. Алфімов, О. Василькова, О. Косенчук, Ю. Кращенко, О. Маковський, Н. Мараховська, В. Мороз, О. Романовського А. Семенов, Р. Сопівник, Г. Тітова, В. Ягоднікова та ін) ученим.

Мета (Purpose) дослідження полягає у розробці методики діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва.

Методи (Methods). У процесі нашого дослідження були використані: аналіз, синтез наукової літератури присвяченої вихованню лідерських якостей, реалізації лідерського потенціалу, діагностиці особистості і колективу; індукція, дедукція, традукція для побудови умовиводів щодо виявлення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства, узагальнення матеріалів, що стосуються діагностики окремих складових адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва.

Результати (Results). Для розробки методики діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства необхідно окреслити сутність і структурні складові цього інтегративного особистісного утворення. Під поняттям «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв» ми розуміємо таке інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтва, що включає, мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент).

Найвищим рівнем вихованості адаптивного стилю лідерства є готовність і здатність добирати та використовувати адекватні ситуації способи управлінського впливу на членів художніх, мистецьких колективів не порушуючи при цьому загальнолюдські та національні цінності. Іншим словами адекватна ситуації лідерська поведінка. Структура адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва обумовлює відповідні критерії і показники, що мають лежати в основі методики діагностики [1] (див .табл. 1).

Таблиця 1. Критерії та показники вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва

№	Критерії	Показники	Питання
1.	Мотиваційно-вольовий	• актуалізована потреба у лідерстві, вмотивованість до високих досягнень;	1. Чи хочете Ви досягти успіху, услативти себе добрими й визначними справами? 2. Чи є у Вас бажання досягти найвищої точки у сфері професійної діяльності
		• наполегливість у досягненні мети;	3. Труднощі і перешкоди для Вас це сигнал про те, що траба взяти «таймаут», бути напористішим, чи переключитись на інші види діяльності? 4. У творчій діяльності Ви чекаєте натхнення чи «умієте ним володіти»?
2.	Когнітивний	• професійні знання у галузі культури і мистецтва;	5. Що Ви розумієте під поняттям «культурна і мистецька діяльність»? [7] 6. Встановіть відповідність культурно-історичних епох і адекватних їм характеристик.
		• знання про сутність адаптивного стилю лідерства;	7. Що ви розумієте під поняттям «адаптивний стиль лідерства»? 8. Допишіть ті стилі лідерства, які пропущені.
3.	Емоційно-ціннісний	• інтериоризовані національні та естетичні цінності;	9. Для Вас національні культурні надбання це запорука незалежноісті, соціальна і особиста цінність, або речі які мають ринкову вартість, чи «антикваріат якому почесне місце в музеї»? 10. Якщо побутова обстановка, з точки зору ідеалу краси, Вас не влаштовує Ви спокійно ставитесь до цього, будете змінювати все відповідно до власних смаків, чи для Вас головне комфорт, а не естетика?
		• ставлення до лідерства як особистої, соціальної, національної, культурної цінності;	11. Перебуваючи у співтоваристві колег Ви будете намагатись привернути до себе увагу, виділитись своєю компетентністю, доведете свою вищість, чи Вам байдуже? 12. Для Вас лідерство в обраній справі це певна перевага, або дуже важливо і значимо, чи без нього можна обійстися, головне досягнення результату?
4.	Діяльнісно-рефлексивний	• готовність до застосування адаптивного стилю лідерства;	13. Якщо Ви працюєте з командою високопрофесійних колег, які виконують складне, неструтуроване, творче завдання, Ви оберете демократичний, ліберальний чи авторитарний стиль управлінського впливу? 14. Що передбачає методика гуманістичного стилю лідерства (заохочення і стимулювання послідовників, створення умов для їх самореалізації, або забезпечення домінування власної волі над волею оточуючих, чи побудова взаємовигідних стосунків?
		• здатність до самовиховання адаптивного стилю лідерства.	15. Виберіть із запропонованого переліку прийоми самовиховання? 16. Для Вас самовдосконалення і самовиховання це (необхідний шлях саморозвитку; важка повсякденна праця над собою; мене це не цікавить)?
5.	Самооцінка вихованості адаптивного стилю лідерства		17. Як Ви оцінюєте міру оволодіння адаптивним стилем лідерства в управлінні творчим, художнім чи мистецьким колективом (добре, задовільно, треба працювати над собою)?

На основі цих критеріїв і показників розроблено анкету на 17 закритих питань на виявлення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства. Кожен показник розкривається за допомогою двох запитань анкети. У такий спосіб охоплено головні структурні компоненти, особистісні властивості, якості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Стуність узгоджується із структурою поняття, а від так і з системою розроблених критеріїв і показників. Показники ж виявляються за допомогою конкретних запитать. Це дозволило охопити виділені властивості адаптивногго стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, що торкаються усіх компонетів структури особистості [2]. Сімнадцяте питання (перевірочне), передбачає самооцінку студентом рівня вихованості адаптивного стилю лідерства. Крім того, закриті запитання анкети з визначення вихованості адаптивного стилю лідерства студентів учиищ культури і мистецтв поділяються на три категорії: сильні, середні і слабкі. Відповідно виділяються три рівні вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва: достатній, середній, низький.

Для валідизації анкетного опитувальника, встановлення контролю за залежними і незалежними змінними необхідно оцінити точність використовуваного інструменту – анкети, зіставивши отримані в різних умовах дані із даним вже апробованих анкет. При оцінці нашої анкети слід переконатися у тому, що значення показників при проведенні вимірювань мають невелику випадкову помилку (статистична надійність анкети), дійсно вимірюють те, що необхідно виміряти (валідність) [3]. У ході валідизації анкети нами розроблено таблицю відповідності критеріїв і показників апробованим методикам діагностики окремих складових, структурних компонентів адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва (див табл.2.)

Таблиця 2. Узгодження критеріїв і показників з апробованими методиками ждіагностики окремих слкладових вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва

№п/п	Критерії	Показники	Апробовані методики
1.	Мотиваційно-вольовий	• актуалізована потреба у лідерстві, вмотивованість до високих досягнень;	Діагностика мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях (І.Д. Ладанов, В.А.Уразаева); Шкала лідерських схильностей (Е. Жариков, Е. Крушельницький)
		• наполегливість у досягненні мети;	3. Опитувальник "Вольові якості особистості" (М.В. Чумаков); 4. Тест на асертивність (М. Дж. Сміт) 5. Дослідження рівня асертивності (В. Каппоні, Т. Новак); 6. Діагностіка впевненості в собі (тест Райдаса).
2.	Когнітивний	• професійні знання у галузі культури і мистецтва;	7. Адаптований тест критичного мислення Л.Старкі (адаптація Є.Л. Луценко)
		• знання про сутність адаптивного стилю лідерства;	8. Лідерський стиль (Р. Бейлз, К. Шнейер) - (Модифікація Т.В. Бендас)
3.	Емоційно-ціннісний	• інтериоризовані національні та естетичні цінності [5] ;	9. Шкала емоційного відгуку (А. Меграбян, Н. Епштейн); 10. Ціннісний опитувальник (С.Шварц); 11. Опитувальник термінальни хінностей (І.Г. Сенін)
		• ставлення до лідерства як особистої, соціальної, національної, культурної	12. Методика вивчення вибору керівником різних форм влади в організації (Л. Ю. Левкович);

		цінності;	13. Шкала відносин "Лідер - Група" (Ф.Фідлер).
4.	Діяльнісно-рефлексивний	• готовність до застосування адаптивного стилю лідерства;	14. Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А.Г. Маклаков і С.В. Чермянін); 15. Методика «КОЗ» (В.В. Синявський і В.А. Федорошин); 16. Багатофакторний опитувальник лідерства (Bass B.M., Avolio B.J., 1995); 17. Лідерський стиль (Р. Бейлз, К. Шнейер) - (модифікація Т.В. Бендас)
		• здатність до самовиховання адаптивного стилю лідерства.	18. Рівень вираженості і спрямованості рефлексії (М. Грант); 19. Опитувальник рефлексивності (В.Н. Карандашев); 20. Діагностика рівня розвитку рефлексивності (А.В. Карпов).
5.	Самооцінка вихованості адаптивного стилю лідерства		21. Шкала самооцінки інноваційних якостей особистості (Лебедєва Н.М., Татарка А.Н.) 22. Методика самооцінки управлінського потенціалу (О.Євтіхов) [4, с.225]

Анкетне опитування з визначення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва маж доповнюватись доповнюється застосуванням інших методів, а саме: спостереження, експертної оцінки, бесіди експрес-методик виявлення схильності до лідерства, практичних методів виявлення студентів із лідерськими нахилами [6] .

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, методика діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв це комплекс способів і процедур виявлення і вимірювання міри вихованості у майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтва, різних складових адаптивного стилю лідерства, а саме: мотиву високих досягнень, сили волі (мотиваційно-вольовий компонент), знань у галузі лідерології, фахових знань (когнітивний компонент), інтеріоризованих загальнолюдських, національних та естетичних цінностей (емоційно-ціннісний компонент), комунікативних і організаторських навичок, креативності, здатності до маніфестації престижу власної персони, готовності до застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом (діяльнісно-рефлексивний компонент). Критерії і показники покладені в основу методики діагностики обумовлені сутністю і структурою такого інтегративного особистісного утворення, як адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Вихованість окремих складових адаптивного стилю лідерства за певними критеріями і показниками визначається за допомогою анкетного опитувальника. Кожен із показників перевіряється двома питаннями та одним додатковим питанням самооцінки вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Валідність критеріїв і показників та анкетного опитувальника з виявлення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва підтверджується апробованими методиками з вияву рівня вихованості певних складових адаптивного стилю лідерства. Поряд із авторською методикою визначення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва можуть використовуватись інші, апробовані методики діагностики («Лідерський стиль» (Р. Бейлз, К. Шнейер); діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І.Д. Ладанов, В.А Уразаєв); методика вивчення вибору керівником різних форм влади і самоорганізації (Л Ю. Левкович) та інші), а також спостереження,

бесіда, метод експертної оцінки.

Перспективами подальших досліджень є аналіз результатів формувального етапу експерименту з виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Список використаних джерел

1. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка: експериментальне видання. Київ, 2006. 107 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. Чернівці: Букрек, 2015. 840 с.
3. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва, «Академия». 2010. 208 с.
4. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика. Санкт-Петербург: Речь, 2007. 238 с.
5. Сопівник Р.В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірних наукових праць. 2015 Вип. 2 (65). Сєвєродонецьк, СНУ ім. В.Даля С. 164-173.
6. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Методологія та організація науково-педагогічних досліджень : підручник. Київ: ЦП «Компринт», 2016. 491 с.
7. Шафер Д. П. Культурная личность: монография / [пер с англ..яз. творческого коллектива НИИ духоного развития человека ВНУ им. В. Даля: М. В. Безуглая, Е. В. Бессмертная, А. Л. Кудинова и др..; под.. ред. Г.П.Шевченко]. Київ: «Педагогічна думка», 2017. 76 с.

References

1. Voloshchuk, I. S. (2006) Osnovy naukovykh doslidzhen. Pedahohika: eksperymentalne vydannia [Principles of scientific research. Pedagogy: Experimental Edition]. K.107.
2. Bekh, I. D. (2015) Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti [Selected scientific works. Parenting]. 1. Chernivtsi: Bukrek. 840.
3. Zahviazynskyi, V., Atakhanov, R. (2005) Metodolohyia y metody psykholoho-pedahohycheskoho yssledovanyia [Methodology and methods of psycho-pedagogical research]. 2-e yzd., ster. M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia». 208.
4. Evtykhov, O. V. (2007) Stratehyy y pryemy lyderstva : teoryia y praktyka [Strategies and methods of leadership: theory and practice]. SPb. : Rech. 238.
5. Sopivnyk, R.V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable landmarks of existentialism in the context of personal development]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats. 2 (65). 164-173.
6. Luzan, P.H., Sopivnyk, I.V., Vyhovska, S.V. (2016) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific and pedagogical research]. K.: TsP «Komprynt». 491.
7. Shafer, D.P. (2017) Kulturnaia [Cultural identity]. K.: Yzd-vo «Pedahohichna dumka». 76.

МЕТОДИКА ДИАГНОСТИКИ ВОСПИТАННОСТИ АДАПТИВНОГО СТИЛЯ ЛИДЕРСТВА СТУДЕНТОВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ

А.В. Бортникова

Аннотация: *В статье, на основе определенных критериев и показателей, предлагается методика диагностики воспитанности адаптивного стиля лидер-*

ства студентов училищ культуры и искусства. Акцентируется, что критерии и показатели обусловлены сущностью и структурой такого интегративного личностного образования, как адаптивный стиль лидерства студентов училищ культуры и искусства. Подчеркивается, что воспитанность отдельных составляющих адаптивного стиля лидерства по критериям и показателям определяется с помощью анкетного опросника. Отмечается, что каждый из показателей проверяется двумя вопросами и одним дополнительным вопросом самооценки воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства. Подается таблица соответствия критериев и показателей диагностики воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства, а также в графе напротив определенных критериев и показателей предлагаются апробированные методики исследования уровня воспитанности определенных составляющих адаптивного стиля лидерства. Отмечается, что наряду с авторской методикой определения уровня воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства, параллельно следует использовать другие, апробированные методики диагностики («Лидерский стиль» (Р. Бэйлз, К. Шнейер) диагностика мотивационных ориентаций в межличностных коммуникациях (И .Д. Ладанов, В.А. Уразаев), методика изучения выбора руководителем различных форм власти и самоорганизации (Л Ю. Левкович) и другие), а также наблюдение, беседу, метод экспертной оценки

Ключевые слова: *критерии и показатели воспитанности адаптивного стиля лидерства, студенты училищ культуры и искусства, методика диагностики воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств, таблица соответствия критериев и показателей и апробированных методик определения отдельных составляющих адаптивного стиля лидерства.*

METHODOLOGY OF DIAGNOSTICS OF ADAPTIVE STYLE LEADERSHIP OF STUDENTS OF CULTURAL AND ARTS SCHOOLS

A.V. Bortnikova

Abstract: *In the article, based on certain criteria and indicators, a method is proposed for diagnosing the upbringing of the adaptive leadership style of students in art and culture schools. It is emphasized that the criteria and indicators are determined by the essence and structure of such integrative personal education as the adaptive leadership style of students of art and culture schools. It is emphasized that the upbringing of individual components of the adaptive leadership style by criteria and indicators is determined by means of a questionnaire. It is noted that each of the indicators is checked by two questions and one additional question of the self-esteem of the upbringing of the adaptive leadership style of students of art and culture schools. The table of correspondence of the criteria and indicators of the diagnosis of the upbringing of the adaptive style of leadership of students in the schools of culture and art is given, and in the column opposite certain criteria and indicators, proven methods for studying the level of education of certain components of the adaptive leadership style are offered. It is noted that along with the author's method of determining the level of upbringing of the adaptive style of leadership of students of art and culture schools, parallel, it is necessary to use other, proven diagnostic techniques ("Leadership" (R. Beyls, K. Schneier), diagnosis of motivational orientations in interpersonal communications (I. D. Ladanov, VA Urazaev), a method for studying the choice of the head of various forms of power and self-organization (L Yu. Levkovich) and others), as well as observation, conversation, the method of peer review*

Key words: *criteria and indicators of upbringing of the adaptive leadership style, students of art and culture schools, methods of diagnosing adaptability of the leadership style of students of art and culture schools, a table of correspondence of criteria and indicators and proven methods for determining individual components of the adaptive leadership style.*

УДК 371.69:631.117.4:374.32.007.2

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРОВАНОГО ТА ПОЕТАПНО-ДІЯЛЬНІСТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

І. М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: i_butsyk@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлені основні вимоги до побудови методичної системи формування дослідницької компетентності інженера аграрного профілю, змодельовано концептуальні структурні моделі інтегрованого та поетапно-діяльнісного освітніх середовищ у формуванні дослідницької компетентності інженерів-аграрників, схарактеризовано фактори виробництва, наукових інновацій та навчального закладу, описано аналітико-інноваційну, професійно-розвивальну та наукову інженерну дослідницьку діяльність.*

Ключові слова: *дослідницька компетентність, система, методична система, інженер аграрного профілю, інтеграція, діяльність.*

Актуальність (Introduction). Характерною ознакою існування сучасного суспільства є стабільний розвиток науки, техніки, економіки, технологій, культури, суспільних відносин. Як наслідок сучасним важливим завданням педагогічної громадськості є пошук оптимальних шляхів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, в основі яких спрямованість навчально-виховного процесу на формування особистості, здатної ефективно виконувати професійну діяльність у постійно змінних умовах. Відповідно загальноекономічні державні зміни стають в основі розширення освітніх систем, педагогічних технологій та методик навчання,ефективність яких, насамперед, залежить від правильної взаємодії всіх педагогічних складових.

На сьогодні в освіті реалізуються різні технології і методики навчання. Найчастіше їх ефективність залежить від функціональних можливостей самої методичної системи. Оскільки на освітні процеси завжди впливав і впливає розвиток науки та виробництва, нині актуальними є завдання побудови ефективних методичних систем, які оптимально об’єднують усі задіяні у ній складові. Подібна проблема торкається і підготовки фахівців для сільського господарства, серед яких й інженери аграрного профілю.

На сьогодні галузевими стандартами освіти визначено, що в основі професійної діяльності фахівця-інженера лежить виконання ним певних видів робіт спрямованих на проведення досліджень, здійснення розрахунків, підготовку моделей, створення нового об'єкту або виробу, його реконструкції, модернізації, що відповідає заданим вимогам. Безпосередніми професійними завданнями інженера аграрного профілю є проведення ним певних досліджень з метою проектування систем та технологічних процесів, комплектування виробничо-технічної бази, вивчення та налагодження аг-

© І.М. Буцик, 2018

Key words: *criteria and indicators of upbringing of the adaptive leadership style, students of art and culture schools, methods of diagnosing adaptability of the leadership style of students of art and culture schools, a table of correspondence of criteria and indicators and proven methods for determining individual components of the adaptive leadership style.*

УДК 371.69:631.117.4:374.32.007.2

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРОВАНОГО ТА ПОЕТАПНО-ДІЯЛЬНІСТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

І. М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: i_butsyk@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлені основні вимоги до побудови методичної системи формування дослідницької компетентності інженера аграрного профілю, змодельовано концептуальні структурні моделі інтегрованого та поетапно-діяльнісного освітніх середовищ у формуванні дослідницької компетентності інженерів-аграрників, схарактеризовано фактори виробництва, наукових інновацій та навчального закладу, описано аналітико-інноваційну, професійно-розвивальну та наукову інженерну дослідницьку діяльність.*

Ключові слова: *дослідницька компетентність, система, методична система, інженер аграрного профілю, інтеграція, діяльність.*

Актуальність (Introduction). Характерною ознакою існування сучасного суспільства є стабільний розвиток науки, техніки, економіки, технологій, культури, суспільних відносин. Як наслідок сучасним важливим завданням педагогічної громадськості є пошук оптимальних шляхів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, в основі яких спрямованість навчально-виховного процесу на формування особистості, здатної ефективно виконувати професійну діяльність у постійно змінних умовах. Відповідно загальноекономічні державні зміни стають в основі розширення освітніх систем, педагогічних технологій та методик навчання,ефективність яких, насамперед, залежить від правильної взаємодії всіх педагогічних складових.

На сьогодні в освіті реалізуються різні технології і методики навчання. Найчастіше їх ефективність залежить від функціональних можливостей самої методичної системи. Оскільки на освітні процеси завжди впливав і впливає розвиток науки та виробництва, нині актуальними є завдання побудови ефективних методичних систем, які оптимально об’єднують усі задіяні у ній складові. Подібна проблема торкається і підготовки фахівців для сільського господарства, серед яких й інженери аграрного профілю.

На сьогодні галузевими стандартами освіти визначено, що в основі професійної діяльності фахівця-інженера лежить виконання ним певних видів робіт спрямованих на проведення досліджень, здійснення розрахунків, підготовку моделей, створення нового об'єкту або виробу, його реконструкції, модернізації, що відповідає заданим вимогам. Безпосередніми професійними завданнями інженера аграрного профілю є проведення ним певних досліджень з метою проектування систем та технологічних процесів, комплектування виробничо-технічної бази, вивчення та налагодження аг-

© І.М. Буцик, 2018

рарного виробництва тощо. Означене ставить на перший план необхідність підготовки компетентного інженера, здатного виконувати дослідницьку діяльність. А, отже, це спрямовує наше дослідження у бік вивчення питань інтеграції в організації освітніх процесів у дослідницькій підготовці інженерів-аграрників.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Сучасна педагогічна наука наповнена дослідженнями з проблеми підготовки інженерних кадрів в Україні та за її межами. У низці наукових праць піднімаються теоретичні аспекти професійної підготовки інженерних кадрів (О. Антонов, І. Берьзкіна, Т. Білоусова, І. Битинас, В. Головко, О Джеджула, С. Зелінський, Г. Красильникова, Я. Крупський, М. Лазарєв, І. Мархель, О. Романовський, О. Сільчук, І. Федосова, Д. Чернишова, М. Шубас), у яких наковці майже не торкаються проблеми формування дослідницької компетентності. У роботах з проблем підготовки технічних й інженерних кадрів для агропромислового виробництва І. Блозви, М. Бондар, О. Вощевської, О. Дьоміна, Н. Івановського, І. Колоска, О. Кошука, П. Лузана, В. Лукача, В. Манька, Ю. Нагірного, Л. Павлюк, В. Рябця, І. Угринюка також не знаходить вирішення вказана проблема.

Розв'язання проблеми формування дослідницької компетентності у майбутніх фахівців здійснювали такі науковці: Н. Аксьонова, Б. Ананьєв, А. Багачук, Ю. Бойчук, Л. Борисенко, Т. Бражий, М. Головань, Л. Голуб, С. Грозан І. Зимня, Ю. Караван, О. Козирєва, Н. Кузьміна, В. Новакова, О. Норкіна, А. Маркова, В. Міхно, Н. Солодюк, Н. Овчарук, Н. Осипова, О. Поментун, Є. Попова, Н. Рибаков, В. Симоненко, О. Ушаков, В. Шадріков, М. Шашкіна, В. Яценко та ін. Проблема розробки та застосування дослідницьких завдань у навчальній роботі підняті у працях В. Базуріна, С. Бураги,В. Гаврилюк, Л. Гусейнової, Т. Ісламишина, А. Леонтовича, И. Лернера, А. Обухова, Ж. Рассказової, А. Рибалка, А. Савенкова, В. Старости, А. Теплицької. Проте, у вказаних працях не вирішується проблема формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю.

Певні вирішення проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів знайдено у роботах С. Бєлкіної, О. Горшкової, Е. Єлькіної, Ю. Єрфорт, В. Іскрицький, В. Котенко, Н. Наумкіна, С. Подлєсного, І. Янюка, але у цих роботах не піднімаються питання підготовки інженерів для агропромислової галузі. Вивчення інтеграції в освітніх процесах піднімається у роботах О. Горшкової у межах покращення підготовки фахівців нафтогазової переробної промисловості до дослідницької діяльності в контексті компетентнісно-орієнтованої інженерної освіти. Науковець здійснила спробу розробити і реалізувати функціональну модель підготовки до дослідницької діяльності на основі організації розвиваючого освітнього середовища [7].

У своєму дослідженні Д. Салямова сформувала шляхи розвитку партнерських відносин між державою, науковими структурами та закладами освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів, зокрема і до дослідницької професійної діяльності[9]. У дисертаційній роботі Н. Головин обґрунтовує та перевіряє умови формування дослідницьких умінь студентів агротехнічних інститутів з дисциплін природничо-математичного циклу у процесі розв'язування задач професійного змісту [6].У роботах С. Бєлкіної визначено ключові вимоги до методичного супроводу процесу формування дослідницької компетентності студентів інженерних напрямів підготовки під час викладання природничо-наукових навчальних дисциплін, обґрунтовано підходи до визначення змісту та застосування методів і засобів навчання [1].

Проведений аналіз перерахованих вище робіт вказав не недостатню розробленість проблеми реалізації інтегративних процесів у формуванні дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю.

Мета (Purpose). Метою нашого дослідження єрозробка моделі інтегрованого та

поетапно-діяльнісного освітнього середовища у дослідницькій підготовці інженерів аграрного профілю для подальшої побудови методичної системи навчання та її впровадження у закладах вищої освіти.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз педагогічної літератури, нормативних документів та наукових статей з питань формування дослідницької компетентності у інженерів аграрного профілю, узагальнення та систематизація світового досвіду в організації підготовки фахівців.

Результати (Results). Нині вітчизняна та світова практика підготовки фахівців спрямована на реалізацію компетентністного підходу, в основі якого лежить формування у особистості певних компетентностей. Повідні сучасні міжнародні стандарти інженерної освіти змушують сьогодні переглянути підходи до організації підготовки, що вимагає формування у закладі вищої освіти компетентного фахівця. Результати підготовки мають відповідати вимогам, що передбачені освітньою програмою, міжнародним стандартам, вимогам роботодавців. Компетентнісний підхід в освіті спрямований на всебічний розвиток випускника, не лише як професіонала своєї справи, а і як особистості, що здатна розв'язувати конкретні проблеми у різних сферах життя[4]. Проведений аналіз існуючих стандартів підготовки інженерів аграрного профілю дозволив встановити, що «дослідницька компетентність» є складовою загальної професійної компетентності і входить до спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, оскільки у своєму змісті вона ґрунтується на певних компетентностях і складається із відповідних професійних здатностей, що вимагають від фахівця здійснювати дослідницьку діяльність.

Вивчений провідний досвід інженерної підготовки дозволили дозволив націлюватися у організації навчання інженерів-аграрників на реалізацію компетентністного, інтегрованого, науково-орієнтованого та інноваційного підходів, які ґрунтуються на потребі формування майбутнього фахівця, здатного виконувати виробничо-професійні дослідницькі завдання [3], що нині ставить перед нами одне із основних завдань у формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю.

Методична система формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних між собою підсистем мети, методів, форм, засобів навчання та діагностики навчальних досягнень, які є залежними від розвитку науки та виробництва, і функціонують на основі цілеспрямованої реалізації певних методик та технологій навчання, спрямованих на підготовку майбутнього інженера до здійснення професійної дослідницької діяльності. На основі проведених досліджень нами були обґрунтоваі основні вимоги до побудови методичної системи формування дослідницької компетентності інженера аграрного профілю як до складової загальної професійної підготовки фахівця та професіонала [2]:

- врахування сучасного рівня розвитку науки,техніки, виробництва та інженерної освіти;
- стійкість та урівноваженість системи,її підсистем, компонентів та елементів, їх адаптованість до нових вимогу зв'язку із постійним розвитком економіки, науки, техніки та технологій;
- опора на загальну професійну підготовку фахівця та основні підходи до організації підготовки фахівця;
- реалізація сучасних методик навчання у професійній підготовці.

Попередньо вивчений провідний досвід організації інженерної підготовки дозволив виділити низку характерних особливостей щодо формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців [2]:

1. Одним із головних результатів професійної підготовки інженерів є формування його дослідницької компетентності.

2. Сучасна інженерна освіта, спирається на світові вимоги та освітні і виробничі стандарти, які, у свою чергу, ґрунтуються на потребах суспільства та виробництва, розвитку економіки, науки, техніки і технологій.

3. Підготовка інженерів націлена на компетентністний, інтегрований, науково-орієнтований,практико-орієнтований та інноваційнийпідходи.

4. Управлінсько-важливими вимогами до закордонної інженерної підготовки є організація навчального процесу у тісній результативній співпраці закладу освіти з виробничими, науковими та освітніми установами.

5. Підготовка інженерів ґрунтується на реалізації у навчальному процесі реальних навчально-виробничих завдань.

6. Методики навчання та методичні системи ґрунтуються на поетапній організації навчально-дослідної роботи студентів на основі виконання ними навчально-наукових, дослідних та виробничих завдань у реальних виробничих проектах з дидактично правильним поєднанням групової та індивідуальної навчальної роботи.

7. Підготовка інженерів передбачає організацію навчально-дослідної роботи студентів на сучасній матеріально-технічній базі та сучасному виробництві, виконанню ними дослідницьких завдань під час практичного навчання, залучення майбутніх фахівців до участі проектно-дослідницьких роботах виробничих підприємств.

8. Одним із пріоритетних напрямів у підготовці інженерів є залучення студентів до участі у широких наукових дослідженнях у межах закладу освіти і науково-виробничих установ.

Орієнтуючись на те, що формування особистості відбувається у результаті її розвитку, зумовленого впливом різноманітних факторів (зовнішніх, внутрішніх, керованих, некерованих), вважаємо, що освітня діяльність занурює особистість у таке спеціально створене середовище, яке забезпечує керований вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на її розвиток. Під фактором ми розуміємо певний чинник або рушійну силу якогось процесу та явища, на основі чого відбувається певна зміна. Означене дозволило розглядати освітній процес у підготовці інженерів-аграрників з позиції формування особистості на основі створення інтегративного середовища із певних факторів, що впливають на формування дослідницької компетентності.

Проведений аналіз закордонного досвіду підготовки інженерів дозволив встановити [3], що одним із головних чинників якісного формування дослідницької компетентності майбутнього фахівця є послідовна (поетапна) підготовка творчої особистості фахівця, тісна співпраця з виробництвом, наявність сучасної матеріально-технічної бази. Тому вважаємо, що основним завданням методичної системи у формуванні дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю є створення і реалізація інтегрованого та поетапно-діяльністного освітнього середовища.

Підготовка фахівців інженерних спеціальностей у закладах вищої освіти у провідних країнах світу передбачає тісну співпрацю з науковими установами і виробництвом, що прискорює впровадження винаходів у промисловість і реалізацію наукового потенціалу країни [3]. Вивчений нами досвід дозволяє стверджувати, що проблема формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю може бути вирішена за умови використання інтегративного підходу у професійній підготовці вказаних фахівців, що передбачає цілеспрямоване та правильне об’єднання факторного впливу вищого закладу освіти, науки, наукових та виробничих установ. Таке об’єднання для у підготовці інженерів має здійснюватися у межах чітко визначених рамок взаємодій (рис. 1):

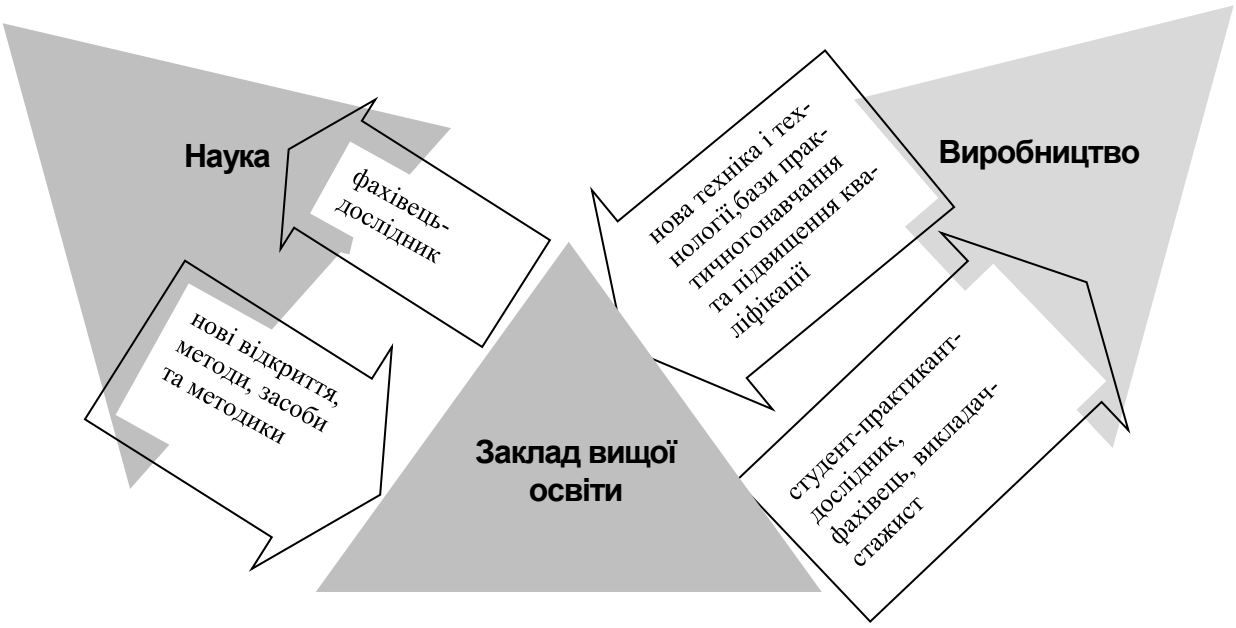

Рис. 1. Інтеграційні зв'язки у підготовці інженерів аграрного профілю

- основним завданням *виробництва* у забезпеченні підготовки інженерів є створення умов для роботи студента і викладача (навчальної роботи) з новою технікою та технологіями у межах виконання професійних, дослідницьких та проектувальних завдань, виступаючи у ролі баз практичного навчання та підвищення кваліфікації;
- основним завданням *закладу вищої освіти* є забезпечення виробничих і наукових установ студентами-практикантами-дослідниками, фахівцями, фахівцями-дослідниками, викладачами-стажистами;
- основним завданням *науки* у забезпеченні підготовки інженерів є своєчасне втілення у освітній процес нових відкриттів, методів, засобів та методик.

Отже, інтегроване освітнє середовище у формуванні дослідницької компетентності інженерів агарного профілю об'єднується у собі трьома основними факторами – науковим, виробничим та навчальним. Спираючись на отримані результати дослідження, було змодельовано концептуальну структурну модель інтегрованого освітнього середовища у формуванні дослідницької компетентності інженерів-аграрників (рис. 2), яка включає:

- *фактор виробництва* складають агропромисловий комплекс та сільськогосподарське машинобудування з усіма своїми провідними підприємствами, організаціями, товариствами, які виступають у ролі носіїв сучасних прогресивних технологій, замовників інженерних кадрів, базами для практичного навчання студентів з організацією їх дослідницької роботи та базами стажування викладачів;
- *фактор наукових інновацій* наповнює база наукових досліджень і розробок, мережа наукових та науково-дослідних установ, які співпрацюють із закладами вищої освіти у межах організації практичного навчання, залучення студентів та викладачів до дослідницької діяльності, обміну досвідом та напрацюваннями;
- *фактор навчального закладу* наповнюють елементи організації навчального процесу, які націлені на чітке відображення особливостей виробничих процесів та наукових досягнень.

З метою виокремлення складових дослідницької діяльності інженера аграрного профілю на основі проведеного аналізу національної і європейської рамок кваліфікацій [5, 8], типових професійних завдань, обов'язків та повноважень для певних посад інженерів, результатів опитування роботодавців та існуючої освітньої практики нами

було виділено три види інженерної дослідницької діяльності залежно від мети і характеру:

- *аналітико-інноваційна* дослідницька діяльність інженера спрямована на розв'язання професійних задач і проблем у певній галузі на основі проведення досліджень або здійснення інноваційних розробок, що характеризується невизначеністю умов і вимог та передбачає планування і проведення досліджень, узагальнення та інтерпретацію їх результатів;
- *професійно-розвивальна* дослідницька діяльність інженера спрямована на розв'язання професійних задач і проблем у процесі професійного розвитку та самонавчання на основі проведених досліджень, що передбачає оновлення та інтеграцію знань в умовах недостатності інформації або при виникнення певних суперечливих умов;
- *наукова* дослідницька діяльність інженера спрямована на розв'язання професійних наукових задач для отриманням нового наукового результату шляхом проведення досліджень та здійснення наукових розробок.

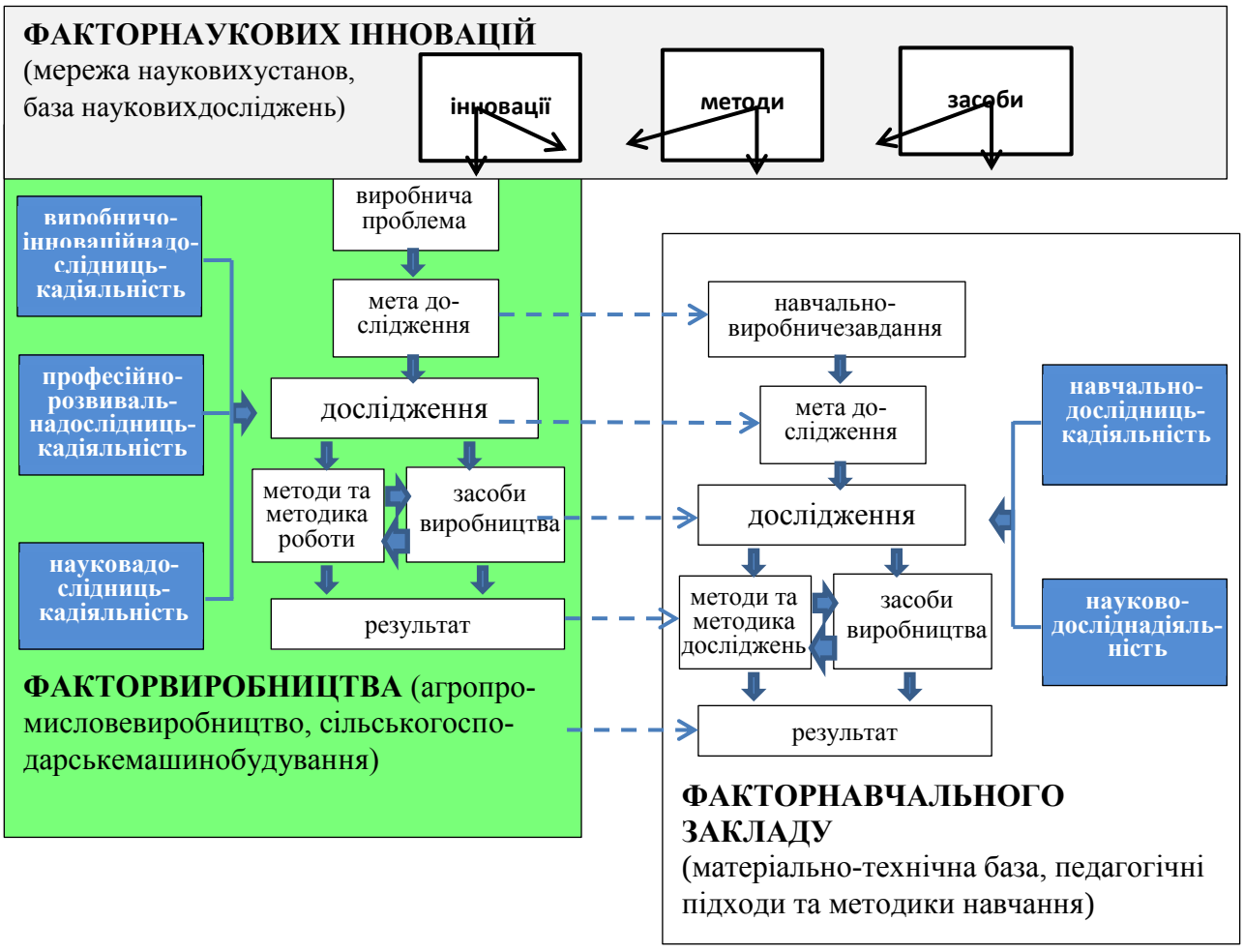

Рис. 2. Концептуальна структурна модель інтегрованого освітнього середовища у формуванні дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю

Попередньо проведені дослідження показали [2], що в основі формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів аграрного профілю лежить реалізація методичної системи навчання, що зорієнтована на дослідницьку підготовку студента

та формування творчої та вмотивованої особистості фахівця. Така методична система створює для студента поетапно-діяльнісне освітнє середовище, занурюючись у яке майбутній інженер-аграрник стає учасником послідовних навчальних дій, що спрямовані на вирішення виробничих завдань і дозволяють поступово формувати його дослідницьку компетентність, починаючи від відтворення і досягаючи творчого рівня. Поетапно-діяльнісне освітнє середовище ми розглядаємо як комплекс умов, спрямованих на забезпечення оптимальних параметрів функціонування методичної системи формування дослідницької компетентності, шляхом поєднання всіх її складових, а саме, підсистем, компонентів та елементів. Всі складові методичної системи мають поєднуватися між собою цілісно і органічно, характеризуються структурністю, стабільним станом, поведінкою, стійкістю, розвитком, адаптацією та взаємним доповненням.

Організація поетапно-діяльнісного освітнього середовища у межах функціонування методичної системи формування дослідницької компетентності інженерів-аграрників, як певна підсистема, має складатися з таких взаємопов'язаних компонентів (рис. 3): Цільовий компонент включає у собі цілі навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи студентів на кожному із етапів навчання. Змістовий компонент складається із вимог та процедур відбору змісту навчання з орієнтацією на організацією навчального процесу з опорою на принципи навчання. Діяльнісний компонент включає у собі завдання та процедури формування мотивації студентів до навчальної роботи, вимоги до відбору та застосування методів, форм і засобів навчання на різних рівнях навчальної діяльності під час виконання студентами дослідницьких завдань. Контрольно-корегуючий компонент наповнюють методи і засоби діагностики навчальних досягнень студентів.

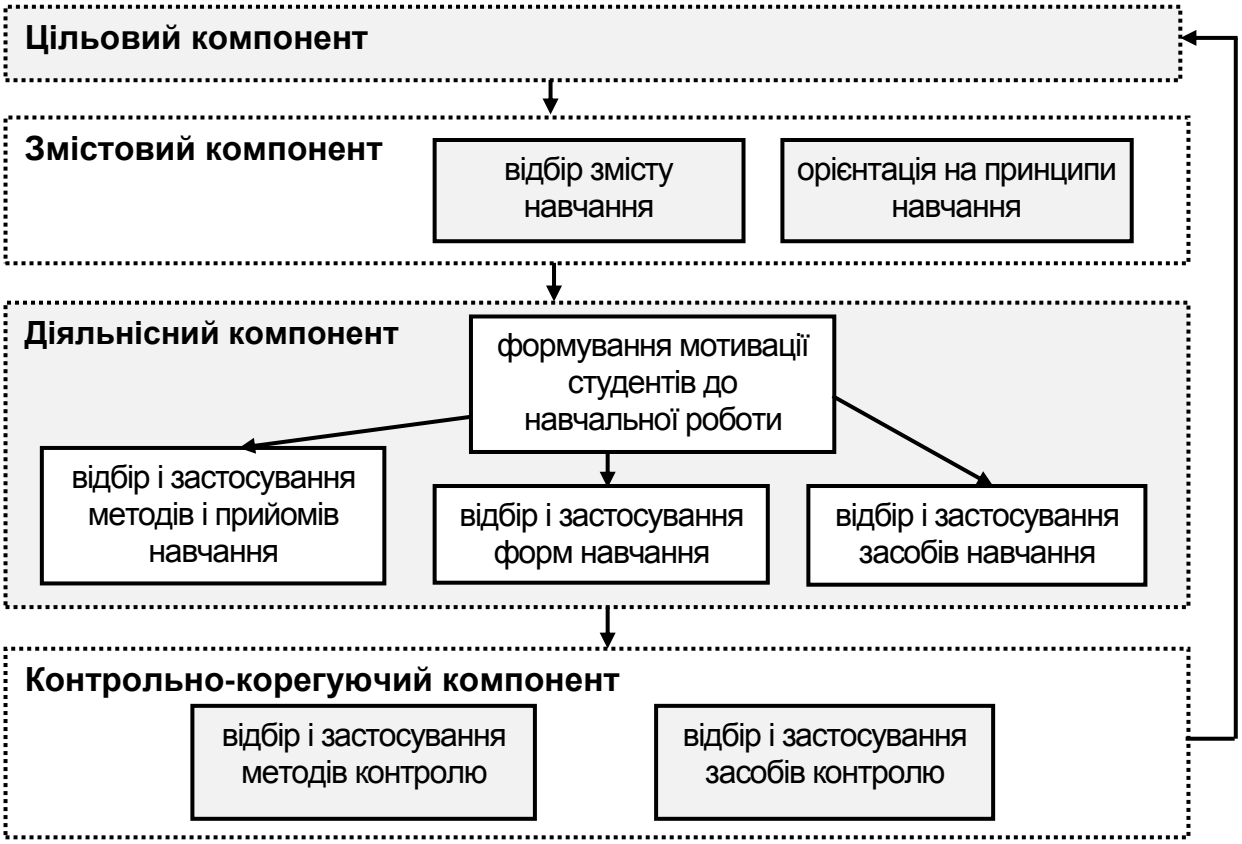

Рис. 3. Концептуальна модель поетапно-діяльнісного освітнього середовища у підготовці інженерів аграрного профілю

Створення і реалізація поетапно-діяльнісного та інтегрованого освітнього середовища вимагає від аграрних закладів вищої освіти виконання таких першочергових завдань:

- опори на сучасні вимоги та стандарти;
- врахування у змісті та методах навчання реальної виробничої інженерної діяльності в агропромисловому виробництві, тенденцій та фактів розвитку науки, техніки, економіки та виробництва;
- формування системи партнерства науковими та виробничими організаціями та установами;
- цілеспрямованого орієнтування студентів на виконання ними навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи, в основі яких нові інноваційні виробничі та наукові розробки;
-цілеспрямованої та поступової організації навчання студентів з поетапним виконанням ними навчальних дій та операцій, спрямованих на розвиток навчальної діяльності, у межах навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи;
- забезпечення оптимальних параметрів функціонування всіх складових методичної системи формування дослідницької компетентності;
- розробки необхідних засобів для організації поетапного формування дослідницької компетентності.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, на основі аналізу наукових праць та власних теоретичних досліджень було обґрунтовано концепцію розробки та реалізації інтегрованого та поетапно-діяльністного освітнього середовища у дослідницькій підготовці інженерів аграрного профілю, які у подальшому будуть реалізовано у розробці методичної системи навчання. Спираючись на отримані результати досліджень, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи вивчення проблеми удосконалення освітніх процесів у напрямі розвитку методик навчання, спрямованих на формування дослідницької компетентності фахівця.

Список використаних джерел

1. Бєлкіна С. Д. Формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів у процесі викладання навчальних дисциплін циклу природничо-наукової підготовки / Професійна освіта. Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2015. №3. С.19-25.
2. Буцик І.М. Методична система формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Миколаїв, 2017. Вип. 3(58) С. 50-54.
3. Буцик І.М. Особливості світового освітнього досвіду у формуванні дослідницької компетентності інженерів // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Миколаїв, 2017. Вип. 4(59). С. 99-104.
4. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: монографія. Київ–Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2014. 336 с.
5. Ганф Г. Методичні рекомендації щодо зіставлення кваліфікацій з Національною рамкою кваліфікацій України. [Електронний ресурс] Режим доступу:http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.03.18_ Twinning_final_conference/Final%20Guidelines%20referencing%20Ukraine_UKR.pdf. Назва з екрана. Дата звернення: 02.03.2018 р.
6. Головин Н. М. Формування дослідницьких умінь з дисциплін природничо-математичного циклу в студентів агротехнічного інституту в процесі фахової підготовки: автореф. дисерт. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2007. 20 с.

7. Горшкова О. О. Подготовка студентов к исследовательской деятельности в контексте компетентностно-ориентированного инженерного образования: дис... д. пед. наук: 13.00.08. /Москва, 2017. 394 с.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п.–Назва з екрана. Дата звернення: 02.03.2018 р.

9. Салямова Д. Р. Стимулирование развития научно-исследовательской деятельности в высшем учебном заведении: дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.05 / Москва, 2009. 210 с.

References

1. Byelkina, S.D. (2015). Formuvannya doslidnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh inzheneriv u protsesi vykladannya navchal'nykh dystsyplin tsyklu pryrodnycho-naukovoyi pidhotovky. [Formation of research competence of future engineers in the process of teaching subjects cycle of natural-scientific training]. Profesiyna osvita. Naukovi zapysky. Seriya: pedahohika,vol.3,P.19-25.

2. Butsyk, I.M. (2017). Metodychna systema formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti inzheneriv ahrarnoho profiliu. [Methodical system of formation of research competence of engineers of agrarian profile]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O.Sukhomlynskoho, Mykolaiv, vol. 3(58) – P. 50-54.

3. Butsyk, I.M. (2017). Osoblyvosti svitovoho osvitnoho dosvidu u formuvanni doslidnytskoi kompetentnosti inzheneriv. [Features of the world educational experience in the formation of research competence of engineers]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O.Sukhomlynskoho, Mykolaiv,P. 99-104.

4. Vasiuk,O.V. (2014). Formuvannia profesiinoi spriamovanosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv. [Formation of professional orientation of future social pedagogues]. Kiev–Nizhyn: PP Lysenko M. M., 336 p.

5. Hanf, H. Metodychni rekomendatsi shchodo zistavlennia kvalifikatsii z Natsionalnoiu ramkoiu kvalifikatsii Ukrainy. [Methodical recommendations for the matching of qualifications with the National qualifications framework of Ukraine]. [Electronic resource]: http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.03.18_Twinning_final_conference/Final%20Guidelines%20referencing%20Ukraine_UKR.pdf.

6. Holovyn, N.M. (2007). Formuvannia doslidnytskykh umin z dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsyklu v studentiv ahrotekhnichnoho instytutu v protsesi fakhovoi pidhotovky. [Formation of research skills in the disciplines of naturally-mathematical cycle in students of agricultural and technical Institute in the training process]. avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.04; Ternopilskyi nats. ped. universytet im. Volodymyra Hnatiuka. Ternopil, 20 p.

7. Gorshkova, O.O. (2017), Podgotovka studentov k issledovatelskoy deyatelnosti v kontekste kompetentnostno-orientirovannogo inzhenernogo obrazovaniya. [Preparation of students for research activities in the context of competence-oriented engineering education]. doc.ped.n.,Moscow, 394 p.

8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341 «Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii». [On approval of National qualifications framework] [Electronic resource]: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p.

9. Salyamova, D.R. (2009), Stimulirovanie razvitiya nauchno-issledovatelskoy deyatelnosti v vyisshem uchebnom zavedenii. [Encourage the development of research activities in higher education].: dis. ... kand. ekonom. nauk. Moskva, 210 p.

СТРУКТУРНАЯ МОДЕЛЬ ИНТЕГРИРОВАННОЙ И ПОЭТАПНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНЖЕНЕРОВ-АГРАРНИКОВ

И. М. Буцык

Аннотация. *В статье поданы основные требования к построению методической системы формирования исследовательской компетентности инженера аграрного профиля, смоделированы концептуальные структурные модели интегрированного и поэтапно-деятельностного образовательных сред в формировании исследовательской компетентности инженеров-аграрников, охарактеризованы факторы производства, научных инноваций и учебного заведения, описаны аналитико-инновационная, профессионально-развивающая и научная инженерная исследовательская деятельность.*

Ключевые слова: *исследовательские компетентность, методическая система, инженер аграрного профиля, интеграция, деятельность.*

THE STRUCTURE MODEL OF INTEGRATED AND STAGE-ACTIVITY EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN RESEARCH PREPARATION OF AGRICULTURAL PROFILE ENGINEERS

I. M. Butsyk

Abstract. *The article highlights the basic requirements for the construction of a methodological system for the formation of research competence of the agricultural profileengineers, modeled conceptual structural models of integrated and stage-active educational environments in the formation of research competence of the agricultural profileengineers, the factors of production, scientific innovations and educational institutions are described, described analytical and innovative, professional-developing and scientific engineering research activity.*

Key words: *research competence, system, methodical system, agrarian profile engineer, integration, activity.*

UDC 17:2-46:364.6

MAN AND SOCIETY: PECULIARITIES OF SOCIAL WORK WITH DISABLED PEOPLE AND PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS

I.I.VAKULYK, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: vakulyk@ukr.net

Abstract. *Describes the features of the complex mechanism of state social policy in the context of the European discourse. The main attention is paid to the problem of social adaptation of people with disabilities and people with special needs. Thus, social work with people with special needs should be aimed at adaptation the public, not the person with needs, to life in society.*

Time of culture is the eternal theme of relations between traditions and the innovation. That is why every historical epoch solved these issues its own way, covering the whole range of cultural activities. According to Aristotle, the main «virtues» are wisdom, prudence, justice. Philosopher Bertrand Russell among the most essential virtues pointed out the optimism, courage (as the ability to defend your beliefs), and intelligence. At the

© І.І. Вакулик, 2018

СТРУКТУРНАЯ МОДЕЛЬ ИНТЕГРИРОВАННОЙ И ПОЭТАПНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНЖЕНЕРОВ-АГРАРНИКОВ

И. М. Буцык

Аннотация. *В статье поданы основные требования к построению методической системы формирования исследовательской компетентности инженера аграрного профиля, смоделированы концептуальные структурные модели интегрированного и поэтапно-деятельностного образовательных сред в формировании исследовательской компетентности инженеров-аграрников, охарактеризованы факторы производства, научных инноваций и учебного заведения, описаны аналитико-инновационная, профессионально-развивающая и научная инженерная исследовательская деятельность.*

Ключевые слова: *исследовательские компетентность, методическая система, инженер аграрного профиля, интеграция, деятельность.*

THE STRUCTURE MODEL OF INTEGRATED AND STAGE-ACTIVITY EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN RESEARCH PREPARATION OF AGRICULTURAL PROFILE ENGINEERS

I. M. Butsyk

Abstract. *The article highlights the basic requirements for the construction of a methodological system for the formation of research competence of the agricultural profileengineers, modeled conceptual structural models of integrated and stage-active educational environments in the formation of research competence of the agricultural profileengineers, the factors of production, scientific innovations and educational institutions are described, described analytical and innovative, professional-developing and scientific engineering research activity.*

Key words: *research competence, system, methodical system, agrarian profile engineer, integration, activity.*

UDC 17:2-46:364.6

MAN AND SOCIETY: PECULIARITIES OF SOCIAL WORK WITH DISABLED PEOPLE AND PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS

I.I.VAKULYK, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

E-mail: vakulyk@ukr.net

Abstract. *Describes the features of the complex mechanism of state social policy in the context of the European discourse. The main attention is paid to the problem of social adaptation of people with disabilities and people with special needs. Thus, social work with people with special needs should be aimed at adaptation the public, not the person with needs, to life in society.*

Time of culture is the eternal theme of relations between traditions and the innovation. That is why every historical epoch solved these issues its own way, covering the whole range of cultural activities. According to Aristotle, the main «virtues» are wisdom, prudence, justice. Philosopher Bertrand Russell among the most essential virtues pointed out the optimism, courage (as the ability to defend your beliefs), and intelligence. At the

© І.І. Вакулик, 2018

present time the manifestations of spirituality in all its dimensions are beyond doubt. Tolerance, communication, justice, love of freedom can be the logical extension. Indian philosopher S. Grosh argued that spirituality in its essence is the awakening of the inner reality of our creation, our soul, our inner desire to know, to feel and to identify oneself with it, get in touch with a higher reality, merge with it, and as a consequence of this contact - to transform our entire being into a new one, a new identity, a new nature. Aesthetic categories take special place in the culture of human coexistence. Harmony and measure, the beautiful and the ugly, the elevated and the mean, the tragic and the comic, etc. – all of these are moral models, without which the existence of any society is impossible. To live without rules and be guided only by your own impulses is impossible for the public person, because he is subject to laws, and this person carries that cultural code which unites the community. These codes can be local or universal. Nowadays the urbanization is being powerfully spread, provoking much cultural and psychological tension and stress, and sometimes even conflicts. That is why the issues of social behavior norms, the aesthetic preferences are becoming more and more frequent. To this end, there are rehabilitation centers for people with disabilities, discussion clubs, schools for parents, community liaison offices and so on. They are all aimed at implementing the state policy to shape a healthy lifestyle; stabilization of family relationships; prevention of conflicts, legal consulting. The consideration together with external and internal resources in difficult life situations connected with the destinies of people with disabilities and people with special needs.

***Keywords**: social policy, social assistance, people with special needs, people with disabilities, social groups, social values, social services, social pedagogy, «Help bag».*

Introduction. The presented material of educational nature is aimed at improving the students' awareness about social policy and social assistance to people with special needs and people with disabilities, with the subsequent use of the gained experience in practice. We also anticipate the learning goal: to teach to involve internal and external resources in difficult life situations associated with the fate of people with disabilities and people with special needs.

Analysis of recent researches and publications. In the context of specialists' training in «social work» within the framework of the discipline «Ethnoculturology and family household culture» [1; 2; 3] we suggest to consider the variants of the tasks called «Unbroken spirit».

Purpose.The audience is invited to analyze tasks options under the common name «Unbroken spirit» and to determine which «model» will be most appropriate in a particular situation, as well as to find out what resources need to be involved to help families surviving in difficult everyday life.

Methods. It is also suggested to teach how to use external and internal resources to resolve difficult life situations associated with the fate of disabled people and people with special needs. With the help of a role-playing game, it is necessary to make a «helping bag».

Results. The group of students is divided into four subgroups. Each group is given two cards in which: 1) some life situation is described (the names of the characters have been changed); 2) the «Help bag» is drawn. The task: one has to pick internal and external resources to each concrete situation in order to solve the problem. Time to fulfill the task – 20 minutes.

Situation 1.

As a consequence of careless weapon handling 42-years-old military man Zynovyi received the neck injury. He lost the ability to move independently. Now he is 48. After the

injury he spent all the time inside or in the backyard of his house. His wife and his son looked after him. The son got married and moved to the other city. Zynovyi and his wife live on his disability pension and teacher's salary.

Situation 2.

20-years-old Liudmyla has ICP diagnosis, and she is mobility challenged. She is a late child; her mother had Liudmyla when she was 39. Liudmyla finished specialized boarding school. She is fond of poetry, and writes her own poems. She lives with parents who work. Her father came to you worried that his daughter has no friends and she is lonely. Once he saw her poem about suicide.

Situation 3.

A single mother is raising a mentally handicapped 10-years-old daughter, without a father and other members of the family. The woman has a successful academic career and works hard to make for a living, and so she spends little time at home. The girl is found as a learning-disabled child, she spends all the time at home, and every day is scheduled with a stopwatch: the nurse controls healthy eating and keeping regular hours; speech therapist, special education teacher, psychologist come every day to give classes. But lately the mother started to notice that the girl is sad, she is crying every time her mother leaves home, and does not make such progress as she used to before parting with her father.

Situation 4.

Oles is 32 years old. When he was 30 he got married to Olesya, he was happy,

the wife got along with the mother-in-law very quickly. He was in an accident on his own car. When he regained consciousness he could not move neither his legs nor his arms. Spinal injury. Invalid's wheel chair. The company found a new worker. Friends rarely dropped in. But should one judge people for this? Six month after the accident the young wife said she could not bear this. Mother was the only one who stayed. She keeps on saying: «Have faith, son! You should not lose your faith! A person is alive as long as he has faith!»

Discussion questions:

1. What model of assistance rendering for people with special needs and people with disabilities exists in Ukraine nowadays?
2. Which model is the most suitable for Ukraine?
3. What resources should be involved to help these families find the way out of these difficult situations?

Discussion. The core of the presented social models is the relationship of an ordinary chain: person – society – person [4]. Its strength is realized when there is no fear of emptiness between people with special needs, people with disabilities and society; when all necessary conditions for the adaptation in «living standards» are created; when the opportunities for self-actualization are wide open despite limited capacity.

References

1. Maydanyuk, I. Z., Melnychuk, T. F., Puzyrenko, Ya. V., Vakulyk, I. I., Mysyura, T. M. (2014). Kultura simi ta pobutu [Culture and family life]. Kyiv: NUBiP Ukraine Publishing House, 365.
2. Puzyrenko, Ya. V. (2007). The forms end methods of educational work in the course «Family and household culture and economics». Science and Methods: Coll. scientific works, 10, 31-35.
3. Puzyrenko, Ya. V. (2013). Vplyv reklamy na sotsializatsiiu molodi ta formuvannia simeinykh tsinnostei u suchasnomu sviti [The impact of advertising on youth social-

ization and the formation of family values in the modern world]. Socio-psychological problems of the modern family and family education in the modern world, 585-588.

4. Rubinstajn, K., Shejver, F. (1989). Labyrynti odynochestva [The experience of solitude]. Labyrinths of Solitude, 275-300.

ЛЮДИНА І СОЦІУМ: ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ІНВАЛІДАМИ ТА ЛЮДЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

І. І. Вакулик

Анотація. *Презентований матеріал навчального характеру спрямований на удосконалення рівня знань студентської аудиторії з питань соціальної політики й соціальної допомоги людям із особливими потребами та людям із обмеженими можливостями з подальшим застосуванням набутого досвіду на практиці.*

Аудиторії пропонується проаналізувати варіанти завдань зі спільною назвою «Духом незламні» та визначити, яка «модель» буде найдоцільнішою у конкретній ситуації, а також з'ясувати, які ресурси необхідно залучити, щоб допомогти родинам вижити у непростих життєвих буднях.

Також передбачено навчити застосовувати зовнішні та внутрішні ресурси для вирішення непростих життєвих ситуацій, пов'язаних із долями людей-інвалідів та людей із особливими потребами. За допомогою рольової гри необхідно укласти «сумку допомоги».

Стрижнем презентованих соціальних моделей є взаємозв'язок звичайного, на перший погляд, ланцюжка: людина – соціум – людина. І його міцність усвідомлюють, коли між людиною з особливими потребами, людьми із обмеженими можливостями й соціумом відсутній страх порожнечі, коли створено усі належні умови для адаптації у «стандартах життя», коли розширено можливості самореалізації всупереч обмеженої дієздатності.

Таким чином, соціальна робота з людьми з особливими потребами має бути спрямована на те, щоб адаптувати соціум, а не людину, яка має потребу, до життя у суспільстві.

Ключові слова: *соціальна політика, соціальна допомога, люди з особливими потребами, люди з інвалідністю, соціальні групи, соціальні цінності, соціальні послуги, соціальна педагогіка, «Сумка допомоги».*

ЧЕЛОВЕК И СОЦИУМ: ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ИНВАЛИДАМИ И ЛЮДЬМИ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

И. И. Вакулик

Аннотация*. Материал учебного характера направлен на совершенствование уровня знаний студенческой аудитории в вопросах социальной политики и социальной помощи людям с особыми потребностями и людям с ограниченными возможностями для последующего применения приобретенного опыта на практике.*

Аудитории предлагается проанализировать варианты заданий с общим названием «Духом несокрушимые» и определить, какая «модель» будет целесообразной в конкретной ситуации, а также выяснить, какие ресурсы необходимо привлечь, чтобы помочь семьям выжить в сложных жизненных буднях.

Также предусмотрено научить использованию внешних и внутренних ресурсов для решения сложных жизненных ситуаций, связанных с судьбами людей-инвалидов и людей с особыми потребностями. С помощью ролевой игры необходимо собрать «сумку помощи».

Стержнем описаных социальных моделей является взаимосвязь обычной, на первый взгляд, цепочки: человек – социум – человек. И ее прочность осознают, ко-

гда понимают, что между человеком с особыми потребностями, людьми с ограниченными возможностями и социумом отсутствует страх пустоты, когда созданы все надлежащие условия для адаптации в «стандартах жизни», когда расширены возможности самореализации вопреки ограниченной дееспособности.

Таким образом, социальная работа с людьми с особыми потребностями должна быть направлена на то, чтобы адаптировать социум, а не человека, который нуждается в помощи, к жизни в обществе.

***Ключевые слова**: социальная политика, социальная помощь, люди с особыми потребностями, люди с инвалидностью, социальные группы, социальные ценности, социальные услуги, социальная педагогика, «Сумка помощи».*

УДК 37.015.31:17.022.1:7

МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Н.А. ВАРИВОДА, асистент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: variwoda@ukr.net

***Анотація.** У статті розглядається значення використання засобів мистецтва у процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів. Аналізуються погляди сучасних науковців стосовно ролі мистецтва у вихованні духовно-моральної особистості та визначається, що одним із ефективних інструментів виховання гармонійної, високоморальної та культурної особистості з глибокими знаннями, ноосферним мисленням і гуманістичним світосприйняттям є засоби мистецтва. Наголошується, що мистецтво здатне змінювати ставлення сучасної дитини до світу завдяки притаманній йому художньо-естетичній специфічності відображення навколишньої дійсності, оскільки у процесі виховання гармонійно розвиненої особистості вагому роль відіграє виховання емоційно-почуттєвої сфери, культури переживань, культури почуттів. Зазначається, що сучасні педагоги наголошують на необхідності використання різних видів мистецтва у виховному процесі. Перелічуються основні функції мистецтва у вихованні моральних цінностей особистості та наслідки його впливу на особистість. Досліджується досвід застосування різних видів мистецтва з стародавніх часів до сьогодні. Вказується, що появі високоморальних почуттів сприяють емоційно-почуттєві переживання, які з'являються у результаті ознайомлення з творами мистецтва або у результаті власної творчої діяльності молодшого школяра. Описується вплив на формування моральних цінностей молодшого школяра таких видів мистецтва як кіно, музика, театр, хореографія, пісня та образотворче мистецтво. Особливу роль у вихованні підростаючих поколінь відіграє народне мистецтво – народні пісні та танці, що сприяють передачі майбутнім поколінням ціннісних орієнтацій предків.*

***Ключові слова**:мистецтво, моральні цінності, засоби мистецтва, творчість.*

Актуальність (Introduction). Актуальний стан моральності українського суспільства викликає занепокоєння у сучасних педагогів, які досліджують проблеми духовно-морального розвитку особистості.

© Н.А. Варивода, 2018

гда понимают, что между человеком с особыми потребностями, людьми с ограниченными возможностями и социумом отсутствует страх пустоты, когда созданы все надлежащие условия для адаптации в «стандартах жизни», когда расширены возможности самореализации вопреки ограниченной дееспособности.

Таким образом, социальная работа с людьми с особыми потребностями должна быть направлена на то, чтобы адаптировать социум, а не человека, который нуждается в помощи, к жизни в обществе.

***Ключевые слова**: социальная политика, социальная помощь, люди с особыми потребностями, люди с инвалидностью, социальные группы, социальные ценности, социальные услуги, социальная педагогика, «Сумка помощи».*

УДК 37.015.31:17.022.1:7

МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Н.А. ВАРИВОДА, асистент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: variwoda@ukr.net

***Анотація.** У статті розглядається значення використання засобів мистецтва у процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів. Аналізуються погляди сучасних науковців стосовно ролі мистецтва у вихованні духовно-моральної особистості та визначається, що одним із ефективних інструментів виховання гармонійної, високоморальної та культурної особистості з глибокими знаннями, ноосферним мисленням і гуманістичним світосприйняттям є засоби мистецтва. Наголошується, що мистецтво здатне змінювати ставлення сучасної дитини до світу завдяки притаманній йому художньо-естетичній специфічності відображення навколишньої дійсності, оскільки у процесі виховання гармонійно розвиненої особистості вагому роль відіграє виховання емоційно-почуттєвої сфери, культури переживань, культури почуттів. Зазначається, що сучасні педагоги наголошують на необхідності використання різних видів мистецтва у виховному процесі. Перелічуються основні функції мистецтва у вихованні моральних цінностей особистості та наслідки його впливу на особистість. Досліджується досвід застосування різних видів мистецтва з стародавніх часів до сьогодні. Вказується, що появі високоморальних почуттів сприяють емоційно-почуттєві переживання, які з'являються у результаті ознайомлення з творами мистецтва або у результаті власної творчої діяльності молодшого школяра. Описується вплив на формування моральних цінностей молодшого школяра таких видів мистецтва як кіно, музика, театр, хореографія, пісня та образотворче мистецтво. Особливу роль у вихованні підростаючих поколінь відіграє народне мистецтво – народні пісні та танці, що сприяють передачі майбутнім поколінням ціннісних орієнтацій предків.*

***Ключові слова**:мистецтво, моральні цінності, засоби мистецтва, творчість.*

Актуальність (Introduction). Актуальний стан моральності українського суспільства викликає занепокоєння у сучасних педагогів, які досліджують проблеми духовно-морального розвитку особистості.

© Н.А. Варивода, 2018

Ще з давніх часів науковці доводили, що саме моральне виховання здатне удосконалити природну сутність людини і сформувати духовно-моральну, працелюбну та інтелектуально розвинуту особистість. У теперішній час проблеми виховання молодших школярів достатньо різнопланово розроблені вченими на теоретичному рівні, а практика, навіть випереджуючи теорію, накопичила величезний спектр інновацій, що є могутньою основою для творення нової людини, людини XXI століття з новим світоглядом, з ноосферним мисленням, з творчою активністю. Сьогодні особливої актуальності і важливого значення набуває тенденція використання мистецтва як засобу виховання моральності, духовності, художньо-естетичної культури молодших школярів.

Естетична свідомість сучасної особистості значно трансформувалась у результаті техніко-технологічного розвитку людства, змінилися форми і способи художнього відображення дійсності. Зміни, що відбулися, не завжди є позитивними з точки зору дотримання норм моральності. Оскільки виховний потенціал мистецтва був визнаний ще з давніх часів, ми вважаємо за необхідне глибше дослідити проблему впливу різних видів мистецтва на результат виховання моральних цінностей у молодших школярів.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Досліджували вплив мистецтва на виховання моральності, моральних цінностей та якостей особистості такі відомі науковці як В. Сухомлинський, А. Макаренко, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Л. Якобсон, М. Каган, Д. Лихачов. Продовжили розвивати їх ідеї такі сучасні українські педагоги як І. Бех, Г. Шевченко, В. Верховинець, А. Щербо, Л. Масол, Н. Миропольська, Б. Неменський, Т. Антоненко, В. Мовчан, С. Рашидова та ін.

Також у нашому дослідженні ми розглянули погляди на виховання моральних цінностей засобами мистецтва таких закордонних науковців як П. Шафер, Б. Суходольський та В. Оссовський.

Мета (Purpose) даної роботи є дослідження впливу мистецтва на виховання моральних цінностей молодших школярів.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого вивчалися вітчизняні та зарубіжні джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). На протязі всього існування людства мистецтво використовувалося як надійний та обов'язковий засіб впливу у процесі виховання гармонійної особистості. Ще в манускриптах Стародавнього Китаю, папірусах Стародавнього Єгипту та працях давньогрецьких філософів можна прослідкувати практику застосування мистецтва у виховній роботі. Мистецтво як феномен культури, фіксує, акумулює та концентровано виражає в собі весь досвід, набутий людством у процесі своєї життєдіяльності, і тому воно володіє потужним виховним потенціалом, який був високо оцінений і митцями, і філософами того часу.

Видатний український педагог Василь Сухомлинський, наголошуючи на необхідності використання засобів мистецтва у виховному процесі, сказав: «Усе прекрасне, що існує в навколишньому світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його» [5, 167].

Духовність та сердечність не можуть існувати без здатності переживати. Більшість сучасних педагогів поділяють думку про те, що виникнення у молодших школярів комплексу моральних, естетичних почуттів та емоційного відгуку внаслідок взаємодії з творами мистецтва позитивно впливає і на процес пізнання, оскільки вони сприяють виникненню та активізації стійкого пізнавального інтересу у різних галузях

знань.

Ми цілком погоджуємося з думкою Г. Шевченко про те, що «художньо-естетичний розвиток відіграє важливу роль в різних сферах соціальної практики, саме художньо-естетичний компонент є цементуючим матеріалом у розвитку цілісності особистості, її свідомості, її духовного світу, оскільки мистецтво володіє унікальними можливостями комплексно впливати на всі сфери особистості, сприяти гармонізації її розвитку, оцінювати явища дійсності крізь призму найвищих духовно-моральних та художньо-естетичних ідеалів» [6].

Канадський професор Пол Шафер, директор проекту «Світова культура», вважає художню освіту «основою життя» та звертає увагу на проблему виховання у підростаючих поколінь художніх смаків та ідеалів. Залучення дитини до мистецтва з раннього віку вчений називає «інвестицією», яка зможе поліпшити майбутнє існування особистості, а саме мистецтво – могутнім засобом виховання, пізнання, насолоди та комунікації [7].

Кожен вид мистецтва вливає на особистість за допомогою власних специфічних художніх засобів та матеріалів – слів, звуків, рухів, барв та ін.

Визначні науковці Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Л. Якобсон досить ґрунтовно та різнобічно досліджували вплив театру на розумовий, моральний, естетичний розвиток особистості, розкривали природу художніх здібностей та схильність людини до театральної діяльності. Вчені наголошували, що саме театральне мистецтво, впливаючи на духовно-емоційний світ людини, допомагає сформувати його як цілісний образ, ставлення людини до світу. Театр може не лише підвищувати культурний рівень людини, а й прищеплювати моральні переконання та стимулювати соціально-перетворюючу діяльність.

Використання театру як засобу виховного впливу на натовп використовувалося ще у Стародавній Греції та Римі, а першими визначними драматургами, чиї твори мали виховне значення, були Евріпід, Есхіл та Софокл. У виставах пропагувалися високоморальні цінності та засуджувалися такі прояви невихованості як недбальство, брехливість, лінощі. У Західній Європі у XII – XIII століттях театральний гурток був провідною формою виховання, діти-актори не просто грали ролі, а й здобували нові знання, пізнавали зміст добра і зла, засвоювали правильні форми поведінки з точки зору моральності, засуджували антиморальні вчинки, таким чином формуючи власний позитивний світогляд [4].

Виховний вплив хореографічного мистецтва також відомий з прадавніх часів. Ще древні мисливські танці були спрямовані на практичну підготовку до майбутніх полювань чи військових дій та виховували такі моральні цінності як дисциплінованість, старанність та відповідальність, крім цього такі танці піднімали бойовий дух війська, виховували відданість Батьківщині та сміливість.

Видатний український композитор, хореограф, педагог В. Верховинець вважав, що на підростаюче покоління найефективніше впливає саме народне мистецтво. Він створив власну оригінальну методику художнього виховання на засадах любові до Батьківщини, рідної мови, пісенної та танцювальної творчості, у якій органічно поєднуються поетичний, музичний, образотворчий, драматичний та хореографічний компоненти [1].

Важливого значення у сучасні часи набуває виховання засобами народної пісні, оскільки виховний потенціал народного фольклору є досить високим. Впливаючи на емоційно-почуттєву сферу особистості, пісня стимулює й інші структури та рівні свідомості, такі як думки, установки, ціннісні орієнтації, мотиви поведінки. Виховна функція народної пісні полягає у прищепленні підростаючому поколінню духу національної єдності, зв’язку поколінь, впливає на формування світогляду та засвоєння

моральних традицій та моральних цінностей. Саме в пісні пропагуються традиційні для українського народу моральні цінності: честь, гідність, мужність, пошана до старших та інші людські чесноти.

Образотворче та музичне мистецтво також мають важливе значення для виховання моральних цінностей та моральної культури молодших школярів. Саме образ – музичний чи зображений на полотні митця, відкриває можливості для цілісного сприйняття прекрасного, змушує замислюватися над сенсом життя та налаштовує на позитивне ставлення до суспільства.

Варто зазначити, що саме за допомогою музичних творів можна повною мірою освоїти морально-етичну, естетичну та соціальну культуру людства чи окремого народу, оскільки музика, пісня у доступному вигляді несе до людей надбані суспільством цінності та ідеали. Таким чином, музичне мистецтво є дієвим виховним засобом, у музичній пам'яті акумулюються знання з історії, рідної мови, звичаїв, традицій та обрядів. Особливе значення музично-пісенне мистецтво відіграє при вихованні таких моральних цінностей як патріотизм, відповідальність, чесність, сміливість, доброта, гуманність тощо.

Кіномистецтво не має такої багатовікової історії, як інші види мистецтва, але його вплив на формування моральних цінностей особистості є беззаперечним, проте ще не достатньо дослідженим. Потужний вплив кіно на моральну свідомість людини пояснюється тим, що яскравий динамічний образ із екрану сильніше діє на особистість, ніж абстрактні міркування. Під час перегляду кіно збуджуються емоції, а все, що викликає емоційний відгук, справляє більш потужне враження на свідомість. Крім цього, кіно є ефективним засобом виховання і тому, що це найпопулярніший вид мистецтва серед сучасних дітей. Особливість використання кінострічок у виховній роботі полягає у тому, щоб правильно підібрати матеріал, який зможе і зацікавити молодших школярів, і допоможе у вихованні моральних цінностей [2].

Сучасний стан розвитку педагогічної науки характеризується наявністю різноманітних інноваційних технологій, і однією з них є арт-педагогіка – технологія особистісно-орієнтованого навчання та виховання, метою якої є гармонійний розвиток особистості дитини через художнє самовираження. Арт-педагогіка – це технологія створення або використання різноманітних творів для передачі почуттів та емоцій, всього того, що людини не може висловити словами. Таким чином мистецтво стає ще й засобом терапевтичного та корекційного впливу на особистість з метою гармонізації її внутрішнього світу.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок що мистецтво дійсно є вагомим засобом впливу на розум і почуття кожної особистості. Відображаючи реально існуючу дійсність у художніх образах, які впливають на свідомість та почуття особистості, саме мистецтво допомагає сформувати певне ставлення до конкретних подій та явищ. У результаті цього формуються художні смаки, розвивається здатність відчувати та оцінювати досконале і недосконале, єдність чи протилежність змісту і форми не лише твору мистецтва, а й певних життєвих ситуацій.

Тому в процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів необхідним є використання таких засобів мистецтва як музика, живопис, література, мультиплікація, хореографія, кіно, театр, скульптура, архітектура та інших його видів. Крім стандартних форм виховної роботи таких як бесіди, лекції, тематичні вечори, диспути, запитань і відповідей на тему моральності, доцільним є залучення молодших школярів до участі в діяльності гуртків художньої самодіяльності, в музичних ансамблях та оркестрах, літературних об'єднаннях, шкільних театрах. Вказані види діяльності допоможуть розширити та поглибити моральну свідомість та моральну культуру підростаючого покоління.

Доказом цього можна вважати досвід А. Макаренка та С. Шацького, які широко практикували використання мистецтва у виховних закладах, заснованих ними. Учні активно допомагали готувати самодіяльні спектаклі та імпровізації. Школярі постійно слухали художні твори та музику, відвідували театральні вистави та кінофільми, займалися у творчих гуртках і студіях, пробували себе в різноманітних видах літературної діяльності. Всі згадані заходи досить дієво стимулювали розвиток системи моральних цінностей школярів [3].

Польський вчений Б. Суходольський досліджував проблему входження мистецтва у повсякденне творче, змістовне та ціннісно спрямоване життя, вважаючи, що за цих умов відбувається процес самореалізації особистості та визначається зв'язок між душевними переживаннями людини та її трудовою діяльністю, поглядами та переконаннями. На основі його підходу ми виділяємо три виховні функції мистецтва:

- гносеологічну, яка дозволяє повноцінно пізнавати навколишню дійсність через систему художніх образів, прийомів та засобів та знайти у ній своє місце і роль;
- компенсаторну, яка допомагає відволіктися від буденних проблем, а також реалізувати свій потенціал у творчості, якщо він не може бути реалізований у інших сферах діяльності;
- сугестивну – появу у дитини емоційної вразливості, що з'являється у результаті впливу на емоції і почуття засобів мистецтва, стимулюючи роздуми щодо проблем, змісту і сенсу життя та засвоєння моральних цінностей [8].

Досліджуючи роль мистецтва у процесі виховання моральних цінностей ми визначили такі наслідки його впливу на особистість:

- художньо-естетичні враження, отримані особистістю у процесі сприйняття чи створення творів мистецтва мають очищувальну дію на її свідомість та внутрішній світ, стимулюють у дитини бажання жити за законами Краси;
- відбувається потужний та цілеспрямований позитивний вплив на формування у молодших школярів культури співжиття на засадах Добра, Справедливості, Совісті;
- через зв'язок із художньо-естетичним образом чи дією у дитини розвивається емоційно-чуттєва вразливість, прагнення бути добрим, відповідальним, чесним;
- молодші школярі формують власне бачення світу і як творці, і як споглядачі прекрасного.

Таким чином, мистецтво у різноманітних формах і проявах виконує виховні завдання: формує художньо-естетичні смаки, погляди, переконання та моральне ставлення дитини до навколишнього середовища; розвиває емоційно-моральне сприйняття; стимулює розвиток творчих здібностей та вміння транслювати художній образ у продуктах власної діяльності; розвиває здатність у молодших школярів бачити цілісну картину світу та бажання примножити культурну спадщину свого народу та людства.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, застосування мистецтва як засобу виховання моральних цінностей у молодших школярів дозволяє ефективно та гармонійно сформувати у дітей молодшого шкільного віку емоційно-ціннісне ставлення до суспільного та природного оточення та рівнобіжно розвивати інтелектуальну та емоційну сфери особистості, художній смак і творчий потенціал, а також уміння оцінювати навколишнє середовище за загальноприйнятими у суспільстві законами краси. Сучасні молодші школярі повинні не тільки засвоювати та постійно поглиблювати свої знання як про сучасне, так і про класичне мистецтво, знайомитися із видатними творами світової та вітчизняної культури, а також необхідно проводити систематичну роботу з метою оволодіння молодшими школярами практичними творчими вміннями та навичками та пробудження у дітей стійкого інтересу до мистецтва, культурних

надбань свого народу та народів світу.

Перспективою подальших досліджень є визначення педагогічних умов виховання моральних цінностей у молодших школярів засобами мистецтва.

Список використаних джерел

1. Верховинець В. Н. Весняночка. Київ: Музична Україна, 1989. 343 с.
2. Ільїн Є. Виховання мистецтвом. Москва: Мистецтво в школі, 2009. № 1. С.13 - 15.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. / ред. М. И. Кондаков. Т.2: Художественные произведения / сост.: М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. Москва: Педагогика. 1983, 520 с.
4. Мовчан В. С. Естетика: історія і теорія / навч. посібник. Жовква: Місіонер, 2010. 736 с.
5. Сухомлинський В. О. Ми продовжуємо себе в дітях. Київ: Радянська школа,1976. С.322
6. Шевченко Г. П. Тенденції модернізації виховного процесу у вищій школі/ Педагогічна і психологічна науки в Україні. В 5 т. Т. 5 : Вища школа / редкол.: М. Б. Євтух, Л. В. Губерський, В. І. Кононенко [та ін.]. Київ: Пед. думка, 2012. С. 241–254.
7. Paul Schafer. Foundations for life / Духовність особистості: методологія, теорія і практика / гол. ред. Г. П. Шевченко. Вип.1 (42). Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. С. 172–193.
8. Suchodolski B. Wspolczesne problemy wychowanie estetychnego // Wychowanie przez sztuke / Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1965. P.29– 32.

References

1. Verkhovynets, V. N. (1989) Vesnianochka.[Vesnyanka]. Kyiv: Muzychna Ukraina,. 343 s. (ukr).
2. Ilin, Y. (2009) Vykhovannia mystetstvom.*[Education art].* Moskva: Mystetstvo v shkoli,. № 1. S.13 - 15. (ukr).
3. Makarenko, A. S. (1983) Khudozhestvennыe proyzvedenyia *[Art works]* T.2: / sost.: M. D. Vynohradova, A. A. Frolov / *Pedahohycheskye sochynenyia* : v 8 t. / red. M. Y. Kondakov. Moskva: Pedahohyka, 520 s. (rus.)
4. Movchan, V. S. (2010*)* Estetyka: istoriia i teoriia [Aesthetics: history and theory] / navch. posibnyk. Zhovkva: Misioner, 736 s. (ukr).
5. Sukhomlynskyi, V. O. (1976) My prodovzhuiemo sebe v ditiakh.[We continue themselves in children]. Kyiv: Radianska shkola, S.322 (ukr).
6. Shevchenko, H. P. (2012) Tendentsii modernizatsii vykhovnoho protsesu u vyshchii shkoli [Trends of modernization of educational process in higher school] / *Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini.* V 5 t. T. 5 : Vyshcha shkola / redkol.: M. B. Yevtukh, L. V. Huberskyi, V. I. Kononenko [ta in.]. Kyiv: Ped. Dumka. S. 241–254. (ukr).
7. Paul Schafer. (2011*)* Foundations for life / *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* / hol. red. H. P. Shevchenko. Vyp.1 (42). Sievierodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia. S. 172–193. (ukr).
8. Suchodolski, B. (1965) Wspolczesne problemy wychowanie estetychnego // Wychowanie przez sztuke / Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. P.29– 32.

ИСКУССТВО КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Н.А. Варивода

Аннотация. *В статье рассматривается значение использования средств искусства в процессе воспитания нравственных ценностей у младших школьников. Анализируются взгляды современных ученых относительно роли искусства в воспитании духовно-нравственной личности и определяется, что одним из эффективных инструментов воспитания гармоничной, высоконравственной и культурной личности с глубокими знаниями, ноосферным мышлением и гуманистическим мировосприятием есть средства искусства. Отмечается, что искусство способно менять отношение современного ребенка к миру благодаря свойственной ему художественно-эстетической специфичности отражения окружающей действительности. Отмечается, что современные педагоги подчеркивают необходимость использования различных видов искусства в воспитательном процессе. Перечисляются основные функции искусства в воспитании нравственных ценностей личности и последствия его влияния на личность. Исследуется опыт применения различных видов искусства с древних времен до сегодня. Указывается, что появление высоконравственных чувств способствуют эмоционально-чувственные переживания, которые появляются в результате ознакомления с произведениями искусства или в результате собственной творческой деятельности младшего школьника. Описывается влияние на формирование нравственных ценностей младшего школьника таких видов искусства, как кино, музыка, театр, хореография, песня и изобразительное искусство. Особую роль в воспитании подрастающих поколений играет народное искусство – народные песни и танцы, способствующие передаче ценностных ориентаций предков будущим поколениям.*

Ключевые слова: *искусство, моральные ценности, средства искусства, творчество*.

ART AS A MEANS OF TEACHING MORAL VALUES IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

N.A. Varivoda

Abstract. *The article deals with the importance of the use of art in the process of education of moral values in primary school children. The author analyzes the views of modern scholars on the role of art in the education of spiritual and moral personality and determines that one of the effective tools for the education of a harmonious, highly moral and cultural personality with deep knowledge, noospheric thinking and humanistic worldview is the means of art. It is noted that the art is able to change the attitude of the modern child to the world due to his characteristic artistic and aesthetic specificity of the reflection of reality. It is noted that modern teachers emphasize the need for the use of different types of art in the educational process. The main functions of art in education of moral values of the person and consequences of its influence on the person are listed. The experience of application of various types of art from ancient times to today is investigated. It is indicated that the appearance of highly moral feelings contribute to emotional and sensual experiences that appear as a result of acquaintance with works of art or as a result of his own creative activity of the younger schoolboy. The article describes the influence of such arts as cinema, music, theater, choreography, song and visual arts on the formation of moral values of the younger schoolboy. Folk art plays a special role in the education of the younger generations – folk songs and dances that contribute to the transfer of value orientations of ancestors to future generations.*

Key words: *art, moral values, means of art, creativity.*

УДК: 378.14:796.071.4(477)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВЕСЛУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РІЗНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

А.М. ДИМОВА, старший викладач, завідувач кафедри,
К.В. ДИМОВ, викладач,
А.В. ДИМОВ, викладач
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
E-mail: odesit60@yandex.ua

Анотація. *Авторами проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми. Джерельну базу теоретичного дослідження склали праці провідних науковців в галузі педагогіки, сучасні дисертаційні дослідження, наукові збірники, періодичні та біографічні видання.*

Авторами встановлено, що майбутній тренер-викладач по закінченню вищого навчального закладу повинен оволодіти знаннями з основних історичних етапів, напрямків й проблем розвитку фізичної культури й спорту (на прикладі веслування академічного); соціальних функцій фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві; політичних, соціальних, економічних, юридичних, етичних, естетичних, психолого-педагогічних аспектів сучасної фізкультурно-спортивної діяльності; української та іноземної мови на рівні, що забезпечує спілкування з людьми й роботу з документами та ін.

Задля з'ясуванні деяких особливостей формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності здійснено анкетування 102 студентів вищих навчальних закладів України. На основі аналізу результатів відповідей опитаних студентів вищих навчальних закладів України, виявлено, що переважна більшість (47,06%) респондентів не достатньо володіє знаннями про сутність, мету, завдання й зміст професійної діяльності тренера-викладача з веслування академічного.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні та з'ясуванні інших аспектів формування готовності тренера-викладача до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: *освіта, професійна підготовка, професійна діяльність, тренер-викладач з веслування академічного.*

Актуальність (Introduction). Процеси модернізації вищої освіти в Україні на сучасному етапі розвитку економічних відносин здійснюються у напрямі світової інтеграції, глобалізації, демократизації та гуманізації. Потреби сучасного суспільства всебічно розвиненої країни вимагають від вищих навчальних закладів розробки та впровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців перспективних моделей такої підготовки.

Формування готовності фахівця до майбутньої професійної діяльності повинно бути спрямовано перш за все на розвиток творчої самостійної особистості, яка б усвідомлювала необхідність навчання упродовж життя, професійно мобільної та гнучкої згідно швидкозмінних економічних і суспільних процесів та явищ, здатної до конкурентної боротьби на ринку праці. Усе це стосується також і професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з веслування академічного.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and

© А.М. Димов, К.В. Димов, А.В. Димов, 2018

publications). У провідній тенденції розвитку вітчизняної професійної освіти, належної вплинути на всі складові змісту підготовки фахівця − на визначення цілей, планування, наповнення програм, на методи й засоби навчання, поводження суб'єктів освітнього процесу, на оцінку ступеня готовності до трудової діяльності та інше, Н. Зволинська та В. Маслов [1] вбачають за доцільне виокремити посилення особистісної функції поряд з традиційною основною − соціальною функцією змісту освіти.

С. Михаць [3] визначає поняття «освіта» як «соціально-економічні відносини між людьми у всіх сферах суспільного відтворення, які виникають з приводу навчання, виховання, підготовки робочої сили відповідних кваліфікаційних рівнів для різних галузей, що здійснюється спеціальними організаціями, закладами та установами державної, колективної та приватної форм власності».

Зміст освіти, як зазначає Г. Селевко [4], збагачується новими процесуальними вміннями, розвитком здібностей оперуванням інформацією, творчим рішенням проблем науки й ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію утворювальних програм.

Ринкова економіка висунула нові вимоги не тільки до змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, а й до особистості студента. За ствердженням С. Кульневича [2], необхідними компонентами особистісно-орієнтованої реконструкції навчального процесу у професійній фізкультурній освіті повинні стати: свідомість, особистісний досвід, особистісний зміст, самоорганізація, особистісна творчість, культура взаєморозуміння, діалогове спілкування, цінності партнерства, педагогічної підтримки, творчого співробітництва.

Освіта сьогодні активно перебудовується як особистісно орієнтована або індивідуально-розвиваюча й ставить перед дослідниками багато питань. Педагогічна реальність зіштовхується з проблемою екстенсивного росту знань, що приводить до необхідності перебудови системи освіти таким чином, щоб особистість могла вмістити в себе увесь простір знання, що збільшився. На сучасному етапі теорія освіти повинна збагатитися необхідним компонентом – особистісною освітою. Тобто такою освітою, що зможе надати не тільки суму знань, а й створити «простір осмислення» цього знання, можливість осмислення самої особистості у світі знань.

Зміна парадигми освіти, на думку В. Серікова [5], не означає відмови від «знаннєвої освіти». Ми погоджуємося з автором, який переконаний, що цей перехід припускає обов'язкове включення супутнього й розвиваючого компонента – «особистісної освіти», оскільки яким би не був набір навчальних дисциплін, усе визначає світорозуміння й світогляд педагога.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, з'ясовано, що майбутній тренер-викладач по закінченні вищого навчального закладу повинен оволодіти такими знаннями: з основних історичних етапів, напрямків й проблем розвитку фізичної культури й спорту, як органічної частини соціальної системи й загальнолюдської культури; соціальних функцій фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві; політичних, соціальних, економічних, юридичних, етичних, естетичних, психолого-педагогічних аспектів сучасної фізкультурно-спортивної діяльності; основних законів розвитку природи та всіх сфер діяльності; сутності людини, ролі особистості в історичному процесі й суспільних відносинах, характерних для сучасної цивілізації; української та іноземної мови на рівні, що забезпечує спілкування з людьми й роботу з документами.

Стосовно спеціальної підготовленості, А. Третьяк запевняє [6], що майбутній тренер-викладач по закінченні вищого навчального закладу повинен мати рівень загальної фізичної підготовки, достатній для виживання в екстремальних умовах; навички надання першої медичної допомоги при різних травмах й ушкодженнях; навички

подолання негативних наслідків стресу різними, у тому числі, й змагальними ситуаціями; навички організації тренувальної, змагальної, педагогічної роботи, відпочинку різних груп населення, подолання критичних ситуацій. Щодо практичної професійної підготовленості, автор вважає, що майбутній тренер-викладач по закінченні вищого навчального закладу повинен знати методи проведення та організації занять з фізичної культури, спортивних тренувань, рекреаційних і реабілітаційних занять, лікарсько-педагогічного контролю при проведенні занять, тренувань, змагань; уміти по найпростішим функціональним показникам, ознакам перетренованості, утоми й перенапруги у польових умовах визначити ступінь готовності до занять учнів і спортсменів; підготувати індивідуальний графік занять для кожного учня й спортсмена з урахуванням стану здоров'я, віку, статі, рівня тренованості; організовувати змагання й суддівство, забезпечити їх безпечне проведення; вести планувальну та звітну документацію за усіма видами майбутньої професійної діяльності.

У процесі навчання майбутніх тренерів-викладачів з веслування академічного у вищих навчальних закладах повинні формуватися такі індивідуальні якості, як самостійність, відповідальність, здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Для вирішення позначених завдань потрібно створити механізм формування зазначених якостей у студентів, а також потрібна наявність відповідного корпусу викладачів, здатних разом з тими, що навчаються, цей механізм реалізовувати.

Робота виконана відповідно до плану НДР Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Мета (Purpose). Мета дослідження полягала у з'ясуванні деяких особливостей формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

Основні завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу відповідно до обраної теми.
2. Розкрити деякі особливості формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

Методи (Methods). В рамках дослідження використовувалися методи ретроспективного аналізу, сходження від конкретного до абстрактного. Джерельну базу теоретичного дослідження склали праці провідних науковців в галузі педагогіки, сучасні дисертаційні дослідження, наукові збірники, періодичні та біографічні видання.

Результати (Results). З метою з'ясування особливостей формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності, нами було проведено дослідження студентів вищих навчальних закладів України за спеціально розробленою анкетою.

У дослідженні брали участь 102 студента вищих навчальних закладів, зокрема 19 студентів Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова (НПУ імені М. Драгоманова), 11 студента Львівського державного університету фізичної культури (ЛДУФК), 12 студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ імені Михайла Коцюбинського), 13 студент Запорізького національного університету (ЗНУ); 12 студентів Чорноморського національного університету імені Петра Могили (ЧНУ); 13 студент Волинського національного університету імені Лесі Українки (ВНУ імені Лесі Українки); 12 студентів Харківської державної академії фізичної культури (ХДАФК); 10 студентів Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (ПДАФКіС).

Проаналізувавши відповіді на запитання анкети «Чи вважаєте Ви за необхідне здійснювати у вищих навчальних закладах України підготовку майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності?», ми з'ясували, що з 102 респондентів повніс-

тю вважають за необхідне здійснювати у вищих навчальних закладах України підготовку майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності 78,43% студентів, частково – 11,76% студентів, не вважають – 5,88%, важко було відповісти – 3,92% студентів.

Відповіді на запитання анкети «Наскільки Ви особисто підготовлені для діяльності у якості тренера-викладача з веслування академічного?» засвідчили, що з 102 студентів вважають себе повністю особисто підготовленими для діяльності у якості тренера-викладача 15,69% студентів, частково підготовленими – 62,75%, не підготовленими – 9,80% студентів, важко було відповісти – 11,76% респондентів. Рисунок вдало демонструє зазначені вище результати відповідей студентів на запитання анкети.

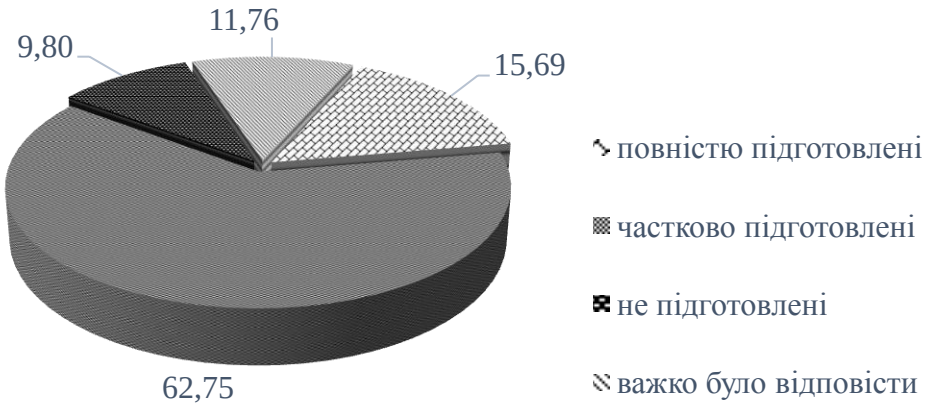

Рисунок 1. Розподіл опитаних респондентів, наскільки вони особисто підготовлені для діяльності у якості тренера-викладача з веслування академічного (%)

На питання анкети «Наскільки Ви задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним Вам для майбутньої професійної діяльності у якості тренера-викладача з веслування академічного?» відповіді студентів були такими: з 102 студентів повністю задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним для майбутньої професійної діяльності у якості тренера-викладача 24,51% студентів, частково – 52,94%, не задоволені – 14,71% студентів, важко було відповісти – 7,84% студентів.

Отже, на жаль, ми можемо констатувати, що переважна кількість, а саме 52,94% опитаних респондентів вищих навчальних закладів лише частково задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним для майбутньої професійної діяльності у якості тренера-викладача з веслування академічного.

Аналіз даних таблиці, у якій наведені результати відповідей на запитання анкети «Чи володієте Ви знаннями про види діяльності, які повинен виконувати тренер-викладач з веслування академічного?» засвідчив, що з 102 респондентів володіють знаннями про види діяльності, які повинен виконувати тренер-викладач 25,49% студентів, володіють, але недостатньо – 60,78%, не володіють такими знаннями – 7,84% студентів, важко було відповісти – 5,88% студентів. У той же час володіють необхідними знаннями 15,79% студентів НПУ імені М. П. Драгоманова, 45,45% респондентів ЛДУФК, 16,67% студентів ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 25% студентів ЗНУ,

38,46% студентів Чорноморського національного університету імені Петра Могили, 15,38% студентів ВНУ імені Лесі Українки, 25,00% респондентів Харківської державної академії фізичної культури та 30,00% студентів Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Отже, на підставі результатів анкетування з'ясовано, що найвищий показник серед опитаних студентів, які володіють знаннями про види діяльності, які повинен виконувати тренер-викладач, має Львівський державний університет фізичної культури (відповідно – 45,45% студентів), що на 19,96% перевищує середній показник опитаних респондентів.

На запитання «Чи володієте Ви знаннями про кваліфікаційні категорії, які присвоюються тренерам-викладачам?» результати відповідей студентів розподілилися таким чином: з 102 студентів володіють знаннями про кваліфікаційні категорії, які присвоюються тренерам-викладачам 20,59% студентів, володіють, але недостатньо – 50,98% респондентів, не володіють – 24,51%, важко було відповісти – 3,92% студентів.

1. Показник кількості студентів, опитаних щодо володіння знаннями про види діяльності, які повинен виконувати тренер-викладач з веслування академічного (%)

Відповідь	Загальний показник (осіб)	Вищий навчальний заклад							
		НПУ імені М. Драгоманова	ЛДУФК	ВДПУ імені Михайла Коцюбинського	ЧНУ	ЗНУ	ВНУ імені Лесі Українки	ХДАФК	ПДАФКіС
	102	19	11	12	13	12	13	12	10
Так, володію	25,49	15,79	45,45	16,67	38,46	25,00	15,38	25,00	30,00
Володію, але не достатньо	60,78	73,68	54,55	58,33	53,85	66,67	53,85	66,67	60,00
Ні, не володію	7,84	5,26	0,00	16,67	7,69	8,33	15,38	8,33	10,00
Важко відповісти	5,88	5,26	0,00	8,33	0,00	0,00	15,38	0,00	0,00

Підсумковий аналіз результатів відповідей студентів на запитання анкети «Чи володієте Ви знаннями про сутність, мету, завдання й зміст професійної діяльності тренера-викладача з веслування академічного?» засвідчив, що з 102 респондентів

володіють знаннями про сутність, мету, завдання й зміст професійної діяльності тренера-викладача 34,31% студентів, володіють, але недостатньо – 47,06% респондентів, не володіють – 7,84%, важко було відповісти – 10,78% студентів.

Отже, на основі аналізу результатів відповідей опитаних студентів вищих навчальних закладів України, ми переконались, що переважна більшість, а саме 47,06% респондентів, не достатньо володіє знаннями про сутність, мету, завдання й зміст професійної діяльності тренера-викладача.

Висновки і перспективи (Discussion). На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми та проведеного анкетування студентів вищих навчальних закладів України щодо з'ясуванні деяких особливостей формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності, ми переконались, що професійна підготовка майбутніх фахівців не відповідає сучасним вимогам та тенденціям, які мають враховуватися при організації процесу такої підготовки. Нами визначено, що у процесі підготовки тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах повинні формуватися такі індивідуальні якості, як самостійність, відповідальність, здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Вирішення цих питань ми вбачаємо у створенні механізму формування та розвитку зазначених якостей у студентів, а також побудові відповідного корпусу викладачів, здатних разом з майбутніми тренерами-викладачами реалізовувати цей механізм.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні та з'ясуванні інших аспектів формування готовності тренера-викладача з веслування академічного до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Квалификационная характеристика выпускника системы высшего физкультурного образования / В.И. Маслов, Н.Н. Зволинская, В.М. Корнилов [и др.] // Вестник учебных заведений физической культуры. 2004. № 1 (2). С. 2-13.

2. Кульневич, С.В. Бондаревская Е.В. Парадигмальный подход к разработке содержания ключевых педагогических компетенций. Педагогика. 2004. №10. С. 23-31.

3. Михаць, С.О. Роль освіти як фактора економічного зростання в умовах перехідної економіки : автореф. дис. … канд. економ. наук: 08.01.01 / Київський Національний економічний університет, 2004. 34 с.

4. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие для пед. вузов и ин-тов повышения квалификации. Москва : Народное образование, 1998. 255 с.

5. Сериков, В.В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / Педагогика. 2010. №5. С. 29-36.

6. Третьяк, А.Н. Модель деятельности и личности современного тренера-преподавателя. / Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. 2009. №5. С. 263-266.

References

1. Maslov, V.I., Zvolinskaya, N.N., Kornilov, V.M. (2004). Kvalifikacionnaya harakteristika vypusknika sistemy vysshego fizkul'turnogo obrazovaniya [Qualification characteristics of the graduate of the system of higher physical education]. Bulletin of educational institutions of physical cultur, 1(2), 2-13.

2. Kul'nevich, S.V., Bondarevskaya, E.V. (2004). Paradigmal'nyj podhod k razrabotke soderzhaniya klyuchevyh pedagogicheskih kompetencij [Paradigmatic approach to designing the content of the key pedagogical competences]. Pedagogy, 10, 23-31.

3. Mihac', S.O. (2004). Rol' osviti yak faktora ekonomichnogo zrostannya v umovah perekhidnoï ekonomiki [The role of education as factor of economic growth in a transition economy]. Kyiv national economic University. Kyiv. 34.

4. Selevko, G.K. (1998). Sovremennye obrazovatel'nye tekhnologii [Modern educational technology]. Education. Moscow. 255.

5. Serikov, V.V. (2010). Priroda pedagogicheskoj deyatel'nosti i osobennosti professional'nogo obrazovaniya pedagoga [The nature of teaching and vocational education teacher]. Pedagogy, 5, 29-36.

6. Tret'yak, A.N. (2009) Model' deyatel'nosti i lichnosti sovremennogo trenera-prepodavatelya [Model activities and personality of the modern coach]. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 5, 263-266.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ-ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПО ГРЕБЛЕ АКАДЕМИЧЕСКОЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗЛИЧНЫХ ВУЗАХ УКРАИНЫ

А.Н. Дымова, К.В. Дымов, А.В. Дымов

***Аннотация**. Авторами проведен теоретический анализ психолого-педагогической литературы по обозначенной проблеме. Источниковую базу теоретического исследования составили труды ведущих ученых в области педагогики, современные диссертационные исследования, научные сборники, периодические и библиографические издания.*

Авторами установлено, что будущий тренер-преподаватель по окончанию высшего учебного заведения должен овладеть знаниями основных исторических этапов, направлений и проблем развития физической культуры и спорта (на примере гребли академической); социальных функций физической культуры и спорта в современном обществе; политических, социальных, экономических, юридических, этических, эстетических, психолого-педагогических аспектов современной физкультурно-спортивной деятельности; украинского и иностранного языка на уровне, обеспечивающем общение с людьми и работу с документами и др.

Для выяснении некоторых особенностей формирования готовности тренера-преподавателя по гребле академической к будущей профессиональной деятельности осуществлено анкетирование 102 студентов высших учебных заведений Украины. На основе анализа результатов ответов опрошенных студентов высших учебных заведений Украины, выявлено, что подавляющее большинство (47,06%) респондентов не достаточно владеет знаниями о сущности, цели, задачах и содержании профессиональной деятельности тренера-преподавателя по гребле академической.

Перспективы дальнейших исследований видим в изучении и выяснении других аспектов формирования готовности тренера-преподавателя к будущей профессиональной деятельности.

***Ключевые слова:** образование, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность, тренер-преподаватель по гребле академической.*

FORMATION OF READINESS OF FUTURE COACHES-INSTRUCTORS OF ROWING FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN VARIOUS HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

A.M. Dymova, K.V. Dymov, A.V. Dymov

***Abstract.** The authors carried out a theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on the identified problem. The source of the theoretical research was the works of the leading scientists in the field of pedagogy, modern thesis researches,*

scientific collections, periodicals and biographies. The authors found that the future coach-instructor after graduating from higher education institution should master knowledge about the main historical stages, directions and problems of the development of physical culture and sports, as an organic part of the social system and the common human culture; social functions of physical culture and sport in modern society; political, social, economic, legal, ethical, aesthetic, psychological and pedagogical aspects of modern physical culture and sports activities; basic laws of development of nature and all spheres of activity; human nature, role of personality in the historical process and social relations, typical for modern civilization; Ukrainian and foreign language at the level that provides communication with people and paperwork management.

In order to clarify some of the peculiarities of the formation of the readiness of a coach-instructor of rowing for future professional activities, the polling of 102 students of higher educational institutions of Ukraine, namely, National Pedagogical University named after M. Drahomanov, Lviv State University of Physical Culture, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Zaporizhya National University, Petro Mohyla Black Sea National University, Volyn National University of Lesia Ukrainka, Kharkiv State Academy of Physical Culture, Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sports, was carried out.

The authors found that 78.43% of the students fully consider it necessary to carry out training of future coaches-instructors in the higher educational institutions of Ukraine for professional activity, 11.76% of students - consider it partly necessary, 5.88% - consider it necessary, 3.92% of the students are undecided among 102 respondents. 15.69% of the students consider themselves totally personally trained as coaches-instructors, 62.75 % - partly trained, 9.80% - non-trained, 11.76% of respondents are undecided. 24,51% of the students were completely satisfied with the available learning and teaching support material required for future professional activity as a coach-instructor, 52,94% - partially satisfied, 14,71% - unsatisfied, 7,84% are undecided. 25,49% of the students have knowledge about the types of activity that a coach-instructor should do, 60,78% - have, but not enough, 7,84% - do not have, 5,88% are undecided. 20,59% of the students have knowledge about the qualification categories assigned to coaches-instructors, 50,98% - have, but not enough, 24,51% - do not have, 3,92% are undecided. 34,31% of the students have knowledge about the essence, purpose, task and content of the professional activity of the coach-instructor, 47,06% - have, but not enough, 7,84% - do not have, 10,78% - are undecided.

Thus, based on the analysis of the results of the answers of the interviewed students of higher educational institutions of Ukraine, it was revealed that the overwhelming majority (47.06%) of respondents does not have enough knowledge about the essence, purpose, tasks and content of the professional activity of the coach-instructor of rowing.

The authors determined that in the process of preparation of a coach-instructor of rowing for the future professional activity in higher educational institutions, the individual qualities such as independence, responsibility, ability to adapt to changes in the external environment, should be formed. We believe that these issues may be resolved by creation of a mechanism for the formation and development of these qualities in students, as well as the construction of an appropriate team of teachers who can implement this mechanism together with future coaches-instructors.

We believe that the further research should be dedicated to the study and clarification of other aspects of forming the coach-instructor's readiness for future professional activity.

Keywords: *education, professional training, professional activity, coach-instructor of rowing.*

УДК 37.378

CREATION OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR IMPROVING THE PROCESS OF THE EFFECTIVENESS OF FORMING THE VITAL COMPETENCE OF SENIOR SCHOOL STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

V. DYACHUK , applicant
V.O.Sukhomlynsky Nikolayev National University,
director of Nikolayev secondary school of I-III
degrees № 50 named after G.L.Divin
E-mail: dvalebo@gmail.com

Abstract: *The article is devoted to the creation of organizational and pedagogical conditions for improving the process of the effectiveness of forming the vital competence of senior school students in extracurricular activities. Integration on a unified methodological and organizational basis, as specific resources of the school, and resources of various educational institutions, organizations and specialists, as well as information and communication networks. Introduction to the content of education of new integration courses of choice, aimed at forming a positive attitude towards seniority in professional careers, as well as their versatile personal development. Improvement of educational process on the basis of effective combination of means of personal development and formation of professional self-determination of senior pupils.*

Key words: *organizational and pedagogical conditions, vital competence, forming the vital competence, extracurricular activities.*

Introduction . The reform of the system of general secondary education in Ukraine on the basis of the conceptual change of the educational and educational paradigm defines a new goal, task and result of the education of young people. In connection with the aforementioned theory and practice of education in the educational space of Ukraine, through the prism of the modern process of education reform, requires active research, in particular, the process of forming the vital competence of a senior student - a graduate of the institution of general secondary education, which will have a real ability to respond adequately and responsibly to socio- economic changes in society, to make choices of life strategy on the basis of personal self-realization, apply acquired knowledge, skills and abilities and according to different life situations and be able to self-actualization, creative perception of the surrounding world and socially significant activity aimed at the development of Ukrainian society.

Strategic reorientation by scientists and practitioners of the expected results of educational activities in institutions of general secondary education requires a systematic and comprehensive study of the problem of forming the life competence of senior pupils. In connection with the aforementioned, the formation of pedagogical conditions for the formation of the vital competence of the senior pupil in extracurricular activities becomes of paramount importance.

Analysis of recent researches and publications. The study of scientific and pedagogical literature testifies to the purposeful search by scientists of ways of forming the vital competence of senior pupils in the educational process of the secondary school. Ideas of a competent approach to general secondary and higher education are being developed by I. Bech, N. Bibik, I. Ermakov, A. Lokshina, V. Lugovy, O. Ovcharuk, L. Paraschenko, O. Pometun, O. Savchenko, S. Trubachev, Yu. Shvalb and others.Scientific researches

© В. Дячук, 2018

and ideas of I. Yermakov, N. Pustovit, L. Sokhan, M. Stepanenko, T. Titarenko, V. Tsiba, I. Yaschuk and others testify to the deliberate search for the ways of formation by scientists the vital competence of the individual, especially in the process of its learning and upbringing.

The purpose of the article is represented by the practical pedagogical experience of creation of organizational and pedagogical conditions for increasing the vital competence of senior pupils in extracurricular activities.

Methods. Theoretical (analysis of philosophical, pedagogical, psychological literature).

Results. One of the strategic directions of improving education in Ukraine V.Kremen considers "the introduction into the structure and content of learning changes aimed at creating a new mentality and competence necessary for successful actions in a democratic and legal country with a regulated economy" [2, p. 26].

In particular, O. Pometun calls "human competence" specially structured (organized) sets of knowledge, skills, and attitudes that are acquired during the learning process, and which enable a person to identify, that is, to identify and solve, regardless of context (situation) , problems inherent in a certain area of activity. The scientist notes that the person's formed competence is used, if necessary, in various social and other contexts, depending on the conditions and needs for the implementation of various activities. Thus, "competence is a productive activity characteristic of education, while the level of competence is the level of activity necessary and sufficient for the minimum success in achieving the result" [3, p. 5].

The researcher M. Stepko understands the notion of "competence" "... as a dynamic combination of knowledge, understanding of skills and abilities" [5, p.45]. A significant contribution to the definition of the scientific category of "life competence" is the scientific work of the researcher T. Ermakov, who considers the above concept as "a specific ability that enables them to effectively solve problems that arise in real life situations" [1; 4, p. 106].

On the basis of the above characteristics, one can conclude that the concept of "competence" for educational purposes can be perceived as a pedagogical phenomenon, since it correlates with the knowledge, skills and abilities of the person that most accurately reflects its versatility and play an important role in the activity of the applicant education. The foregoing makes it possible to conclude that as a result of the education of a full-time secondary education, a certain integral personal quality must be formed that allows him to successfully solve problems, interact with other people and this quality can be defined as a holistic life competence. In this sense, the student's vital competence is his personal, integrative, and formed quality, which manifests itself in the adequacy of the solution (standard and especially non-standard, demanding creativity) of the tasks of the entire variety of social and life situations.

On the basis of the analysis of scientific and pedagogical literature on the problem of research, the results of the qualitative stage of the experiment, we came to the conclusion that the effectiveness of the process of forming the competence of senior pupils in extracurricular activities will provide the following organizational and pedagogical conditions:

• managerial design of internal and attracting external educational resources to provide the continuity and continuity of the formation of vital competence in the extracurricular activities of pupils of stages I, II and III ;

• introduction of acmeological technologies by teachers of extra-curricular work with senior pupils;

• The introduction of a praxeological approach by educators in the process of forming the vital competence of senior pupils in extracurricular activities.

In order to verify the first organizational and pedagogical conditions for the manage-

ment of internal design and the involvement of external educational resources to ensure the continuity and continuity of the formation of vital competence in the extracurricular activities of pupils of stages I, II and III grades , we conducted a molding longing experiment within January 2004-2015, the task of which was a meaningful renovation of the educational environment of out-of-school activities by the following means: 2004 - 2008 - implementation of the I grade in the author`s school of professor S.Yakimenko "Integrated personality-oriented technology in schools and degree" ; 2008-2015- development and implementation of a management project "Modernization of pre-profile training and profile education of students by means of a competent approach and implementation of project activity"

On the basis of the above, organizational and pedagogical condition is realized on the basis of analysis of the potential of the educational environment for extracurricular activities of students, analysis of the problems of interaction of the school with various educational institutions and social partners; Identifying the existing experience of interaction between schools and public institutions.

In order to ensure the continuity and continuity of the formation of vital competence in the extracurricular activities of pupils of stages I, II and III , we have proposed and implemented the following administrative actions:

• a unified informational environment of the school of methodical resource of extra-curricular activities was created in the form of methodical cases on the school's website;

• an algorithm for the choosing and implementation of individual educational trajectories for students of grades 1-11 involving the invariant part, which involves mastering the basic and variability of the content of general education by all students, provides conditions for the free choice of directions and forms of extra-curricular activities at all levels of study, as well as profile education at high school level;

• a model is developed for improving the professional competence of teachers on the methodology of organizing extra-curricular activities of students on the basis of the praxeological approach;

• a system of administrative actions is developed that reflects the process of developing the knowledge of students' knowledge of self-acquisition, the choice of ways and means for solving various educational and life problems, and designing professional and life goals.

• Variety of ways of realization of individual abilities and interests and of students is provided, in particular in the process of carrying out extra-curricular socially significant, productive activity;

• openness of the educational process in extra-curricular time is ensured, in particular, due to joint cooperation of senior pupils, teachers, parents and social partners of the school.

Let's consider the issue of updating the content of the educational environment in the experimental educational institution by means of managerial design of the internal educational resources for the purpose of continuity and continuity of the formation of vital competence in extracurricular activities of students of grades I, II and III , in particular: implementation of the author's "Integrated personality-oriented technology in the school of stage I " professor S. Yakimenko ; development and implementation of the management project "Modernization of pre-profile training and profile training of students by means of a competent approach and implementation of project activity"; introduction of school educational programs for extracurricular activities "I am a citizen", "Learn to communicate", "Useful habits"; using of the variable component of the curriculum; organization of clubs, circles, sports sections;

At each stage of teaching our students, we have identified the specific goals of form-

ing their vital competencies, taking into account continuity through the development and implementation of management projects that ensure the creation of an effective integrated educational environment and activities of senior pupils.

At each stage of teaching our students, we have identified the specific goals of forming their vital competencies, taking into account continuity through the development and implementation of management projects that ensure the creation of an effective integrated educational environment and activities of senior pupils.

An effective pedagogical resource for updating the educational environment for extracurricular activities of students was the introduction of a school teacher and models for the formation of the vital competence of a junior schoolchild developed by S.Yakimenko. The author's integrated personality-oriented technology proposed by professor S.Yakimenko ensured the integration of the content of the educational process in preschool educational institutions and primary schools, which created optimal pedagogical conditions for the formation of a holistic worldview, life competence of children of preschool and junior school age of experimental educational institutions; has developed specific methods of forming a holistic world view of junior schoolchildren. Professor S.Yakimenko tested the conceptual models of the author's technology in the educational process: the world-view, life skills of the junior pupil; harmonious development and liveliness of the junior schoolboy; professional competence of the teacher; pedagogical competence of parents; managerial competence of the manager.

Thanks to the implementation of the author's "Integrated personality-oriented technology", the training of students of the experimental class to adult life was carried out, the previous professional selection of students was provided, the foundation of vital competence was created, which created the prerequisites for the holistic perception of the basic concepts, phenomena; formed the system thinking, positive-emotional attitude towards the cognition of philosophical, human-oriented, ecological, communicative skills, concepts. We proceed from the assumption that extra-curricular activity in the process of introducing copyright technology is a condition for the personal growth of a junior student through means of providing an integrated content of education, which forms a system of knowledge, constructs a more complete picture of the world and helps to realize their own abilities and tendencies of the child, provides an organic combination of leisure activities with various forms of educational activity, forms competence in the spheres of cognitive, social, public, cultural and leisure activities.

The organization of pupils' activity during the extracurricular period in the conditions of introduction of professor S. Yakimenko`s technology was planned in different directions within the framework of the activity of the Center for additional education - "Intellect". "Sport". "Game", "Art". The center "Intellect" met the needs of students in the development of educational subjects that are not included in the curriculum; the development of the creative potential of the person, the experience of communicating with peers and interaction provided by the center "Game"; the activity of the Center "Sport" focused students on observance of norms and rules of a healthy way of life, activation of motor activity of students; the development and improvement of students' creative intentions, creation of conditions for acquaintance of students with elements of stage, artistic and applied activities, directions of art and crafts provided by the Center "Art"; Development and improvement of social competences of students necessary for successful adaptation in the team was carried out by the Center "Socium".

The model of the integrated educational environment is the interaction of external and internal components that are procedurally and substantially related due to the following principles: the availability of the basis of the environment for all activities of the student; a variety of environmental elements; freedom of choice and transition from one species to

another; openness of interaction and stimulation of creativity of the teacher and student.Implementation of the model of integrated educational environment at Mykolaiv school №50 positively influenced the formation of the basics of the life competence of the student of the primary school.

An alternative component of the curriculum of the experimental class included an additional set of educational developmental programs: a course of choice "Fundamentals of psychological knowledge"; Course on the choice of "Treasures of world culture"; Optional "Fundamentals of Logic"; Elementary "Russian language"; Course of Choice "Economics for Kids"; additional educational environment in extra-time time to meet the educational needs of students of experimental classes: subjects oriented on professions, humanitarian-aesthetic, sports; dance group, club of fine arts "Dyvosvit", chess, circle of decorative and applied art, vocal circle, program "Useful habits" (forms 1-4), English language courses, sports sections. The results of the study allow you to make pedagogical conclusions.

During the period of the school's work in the experiment mode, there have been changes in the formation of the personality of the junior pupil, which convincingly testify to the advantages of the work of teachers on the innovative technology of teaching children of junior school age.

"Integrated personality-oriented technology in preschool educational institutions and secondary schools of the 1st degree" by the level of application, on a philosophical basis, on the main factor of development, the concept of assimilation of educational material, the nature of the content of the educational process, the type of management of cognitive activity of junior schoolchildren, according to the organizational forms of activization of educational activity, on the approach to the child, the prevailing method of teaching is an innovative, promising, productive tech which provides: the formation of a worldview and a holistic scientific picture of the world of the junior schoolboy, his vital competence, the versatile and harmonious development of his personality, the formation of the experience of social behavior in the team, the development of mental processes:

• the junior schoolboy has a set of representations and knowledge about the world in general, defines the place of a person in it, has a prevailing scientific picture of the world, which allows him to explain, predict and make changes to the surrounding reality;

• In the educational process, the following tasks concerning the mental development of children are successfully solved: the formation of a system of knowledge about nature and society; development of mental activity (actions that a child can perform on the information received); development of abilities for independent cognition, formation of a culture of mental labor; development of cognitive interests; the ability of the child to operate in the process of solving various problems by a system of knowledge based on the leading ideas and concepts of a particular field of reality;

• In the process of assimilating children with integrated knowledge, mental actions of a wide range are formed that are used in solving many other tasks: the formation of motivational guidelines, a positive attitude towards the acquisition of knowledge, orientation in the future cognitive act, the formation of a prior knowledge of it, the implementation of appropriate actions using the schemes and models, execution of action in the form of speech, execution of an action in the form of an internal extended language, about oneself, execution of an action in the form of an internal converted language, imaginary;

• A unified integrated environment created for the formation of the educational and cognitive competence of the junior pupil simulates the system of vital characteristics of the graduate of the I-st grade school, namely: the formation of the ability to study independently, motivation of children to study scientific-popular literature, development of readership competence, information competence (ability to go, to process and provide information);

• The positive result of the development of cognitive activity has been achieved

through the introduction of methods of innovative activity of teachers: problem learning, research and research methods; design methods;

• the formation of the vital competence of students and teachers, the creation of a favorable psychological climate in the pedagogical team, which contributed to the active creative pedagogical activity, increasing the professional competence of the teacher;

• pedagogical conditions are provided for the involvement of the family in the education of a healthy, competent personality of the child - a carrier of national values, universal, scientific, philosophical achievements, living in harmony with the outside world, with oneself, able to self-determination and raising the pedagogical competence of the parents of students, which positively influenced the formation of the outlook of the child and his vital competencies.

Thus, the summary and final psychological and pedagogical monitoring of the implementation of "Integrated personality-oriented technology in pre-school educational institutions and secondary schools of the 1st degree" is provided by convincing pedagogical evidence of the effectiveness of the proposed innovation technology by Professor S.Yakimenko creates pedagogical conditions for the formation of pupils' vital competence.

Important in the process of introducing the first organizational and pedagogical condition for the formation of the vital competence of senior pupils in extracurricular activities was developed by the director of the school V. Dyachuk and implemented by the pedagogical staff of the Mykolaiv school №50 on the management project "Modernization of pre-profile preparation and profile education of students through means of a competent approach and implementation of project activity" .

Discussion: Integration on a unified methodological and organizational basis, as specific resources of the school, and resources of various educational institutions, organizations and specialists, as well as information and communication networks. Introduction to the content of education of new integration courses of choice, aimed at forming a positive attitude towards seniority in professional careers, as well as their versatile personal development. Improvement of educational process on the basis of effective combination of means of personal development and formation of professional self-determination of senior pupils.

Implementation of a person-oriented approach to every senior pupil, which provides the construction of optimal individual educational development and career-career trajectories that take into account abilities, personality traits and interests. Development of the corporate culture of the school on the basis of an open, socially active, democratic and tolerant community as the basis for personal self-development, creative and social self-realization of students, teachers and parents. Improvement of the professionalism of the pedagogical team on the basis of the praxiological approach to the organization of out-of-school activities of modern psychological and pedagogical, information-communication and expert-diagnostic technologies. The use of the variational component of the curriculum solves the main tasks of forming the components of vital competence, in particular: communicative, personal, informational, multicultural, civic, healthcare, social.

References

1. Life competence of personality: scientific and methodical manual / Ed. L. V. Sokhan, I. G. Ermakova, G. M. Nesen Kiev.: Bogdan, 2003. 520.

2. Kremen, V.G. (2005) Education and Science in Ukraine. Innovative Aspects. Strategy. Realization. Results. Kiev.: Diploma. 448.

3. Pometun, O. I. (2007) Competency Approach in Modern Historical Education / *History in Schools of Ukraine*. No. 6. 3-12.

4. Stepko, M. (2009) Competency approach: its essence. What is acceptable and

what is problematic for higher education in Ukraine / *Higher Education of Ukraine: Theory and a scientific method*. K.,43-52.

СОЗДАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ЖИЗНЕННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ ВО ВНЕУЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В. Дячук

Аннотация. *Создание организационно-педагогических условий повышения процесса эффективности формирования жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности. Статья посвящена созданию организационно-педагогических условий повышения процесса эффективности формирования жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности.*

Ключевые слова*: организационно-педагогические условия, формирование жизненной компетентности старшеклассников, жизненная копетентнисть, внеурочная деятельность, старшеклассник.*

СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В. Дячук

Анотація. *Створення організаційно-педагогічних умов підвищення процесу ефективності формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. Стаття присвячена створенню організаційно-педагогічних умов підвищення процесу ефективності формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.*

Ключові слова: *організаційно-педагогічні умови, формування життєвої компетентності старшокласників, життєва копетентність, позаурочна діяльність, старшокласник.*

УДК [378.147+37.091.3]:004

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАСОБІВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОСНОВІ АДХОКРАТИЧНОГО ТА ЕМПАУЕРМЕНТНОГО ПІДХОДІВ

О.В. КЛОЧКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
E-mail: klochkoob@gmail.com

Анотація. *Важливим завданням сучасної вищої освіти є формування здатності студентів до застосовування інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, що сприятиме процесу самовдосконалення, самоосвіти, творчого розвитку особистості впродовж життя. У статті розкрито цілі, зміст і шляхи реалізації емпауерментного й адхократичного підходів у професійній підготовці майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. На даному етапі суспільних пере-*

© О.В. Клочко, 2018

what is problematic for higher education in Ukraine / *Higher Education of Ukraine: Theory and a scientific method*. K.,43-52.

СОЗДАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ЖИЗНЕННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ ВО ВНЕУЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В. Дячук

Аннотация. *Создание организационно-педагогических условий повышения процесса эффективности формирования жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности. Статья посвящена созданию организационно-педагогических условий повышения процесса эффективности формирования жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности.*

Ключевые слова*: организационно-педагогические условия, формирование жизненной компетентности старшеклассников, жизненная копетентнисть, внеурочная деятельность, старшеклассник.*

СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В. Дячук

Анотація. *Створення організаційно-педагогічних умов підвищення процесу ефективності формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. Стаття присвячена створенню організаційно-педагогічних умов підвищення процесу ефективності формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.*

Ключові слова: *організаційно-педагогічні умови, формування життєвої компетентності старшокласників, життєва копетентність, позаурочна діяльність, старшокласник.*

УДК [378.147+37.091.3]:004

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАСОБІВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОСНОВІ АДХОКРАТИЧНОГО ТА ЕМПАУЕРМЕНТНОГО ПІДХОДІВ

О.В. КЛОЧКО, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
E-mail: klochkoob@gmail.com

Анотація. *Важливим завданням сучасної вищої освіти є формування здатності студентів до застосовування інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, що сприятиме процесу самовдосконалення, самоосвіти, творчого розвитку особистості впродовж життя. У статті розкрито цілі, зміст і шляхи реалізації емпауерментного й адхократичного підходів у професійній підготовці майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. На даному етапі суспільних пере-*

© О.В. Клочко, 2018

творень сучасною освітньою стратегією є реалізація емпауерментного й адхократичного підходів з метою забезпечення стійкого розвитку особистості шляхом підвищення натхнення, ентузіазму, можливостей особистості, впевненості у собі, відчуття задоволення від процесу та результатів власної роботи, спрямованих на забезпечення ефективного процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Науково-методична система професійної підготовки майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій повинна ґрунтуватись на теоретико-методичних засадах адхократичних й емпауерментних ідей динамічності, адаптивності, гнучкості, творчого підходу, готовності ризикувати, умінні вирішувати проблеми, передбачати результат власних дій, відповідальності за прийняті рішення, лідерських якостях, умінні працювати у колектив.

Ключові слова: *професійна підготовка, майбутні менеджери, емпауерментний підхід, адхократичний підхід, інформаційно-комунікаційні технології, SMART-технології, заклад вищої освіти аграрного профілю.*

Актуальність (Introduction). Розробка концептуальних підходів до професійної підготовки майбутніх менеджерів є актуальним завданням філософії освіти XXI століття. Освітній процес XXI століття є динамічною системою, що розвивається під впливом еволюційних змін світових орієнтирів глобалізації, інтеграції, інформатизації. Науковці означають сучасне суспільство як різновид постіндустріального, що набуває характеристик інформаційного суспільства в усіх сферах життєдіяльності та поступово переходить у вищу фазу свого розвитку – «суспільство знань». На етапі становлення та розвитку інформаційного суспільства (суспільства знань), якому притаманні глобальна інформатизація, зростання обсягу знань, адхократичні риси та різноманіття, створюється суспільний продукт, який базується на знаннях, інформація й знання є ресурсами та продуктами виробництва, відбуваються процеси прискорення змін, демасифікації. Саме тому актуальними підходами у сучасних динамічних умовах розвитку суспільства, світових тенденції у галузі освіти менеджерів, впливу ІКТ на систему освіти нами визначено емпауерментний та адхократичний підходи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У дослідженнях науковців С. Гено, Н. Вовк, М. Жукової, К. Мелландера, О. Пометун, Н. Теличко й інших висвітлені принципи та методики реалізації емпауерментного підходу в освіті [1; 2; 3]. В. Семанчина, І. Малюченко, О. Мещанінов й інші вивчали педагогічну теорію і методику на основі адхократичного підходу [4; 5; 6]. Реалізація емпауерментного й адхократичного підходів у професійній підготовці майбутніх менеджерів аграрного виробництва нами здійснюється вперше.

Мета (Goal) дослідження полягає в розкритті цілей, змісту та шляхів реалізації емпауерментного й адхократичного підходів у професійній підготовці майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Методи (Methods). У статті застосовано методи досліджень: порівняльний аналіз наукових джерел з філософії, психології, соціології, педагогіки; синтезу; концептуалізації; моделювання, проектування, теоретичного і системного аналізу, структурного аналізу науково-методичної системи; емпіричні методи.

Результати (Results). Глобалізація, інформатизація суспільства в умовах інформаційного перевантаження, зростаючих можливостей взаємодії між людьми сприяють появі більшої кількості різноманітних структур, форм організації соціальних

груп, мультикультурних середовищ, інформаційних об'єктів, знань, інших мета-об'єктів тощо. У цих умовах виникає необхідність адаптації до створених умов і вирішення нестандартних проблем, зокрема, пошуку нових підходів до професійної підготовки майбутніх менеджерів аграрного виробництва (ММАВ) засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Відповідно до принципів синергетики, хаосу може протидіяти розумна самоорганізація системи управління. З цих позицій у дослідженні нами використано адхократичний підхід, що покликаний забезпечити гнучку нестандартну організацію освітнього процесу, яка з плином часу здатна трансформуватись відповідно до нових умов і потреб стрімкого розвитку суспільства, функціонування складних динамічних відкритих освітніх систем. Відповідно до адхократичних принципів освітній процес ґрунтується на вільному креативному використанні його учасниками своїх талантів.

Термін «адхократія» (англ. «adhocracy»; лат. «ad hoc» (для цілей), грецьк. «κρατεῖν» (управляти) був введений У. Беннісом (1968 р.)) та популяризований у 1970 р. Е. Тоффлером [7; 8]. Ними запропоновано трактування терміну «адхократія» як гнучкої адаптованої та неформальної форми організації, яка визначається відсутністю формальної структури, протилежної бюрократії. У словниках авторів В. Бусел, Б. Райзберга, Л. Лозовського, Е. Стародубцевої поняття «адхократія» означається як організаційні форми, підрозділи, що займаються новими для фірми питаннями і є, зазвичай, тимчасовими (робочі, експертні, цільові групи, команди тощо) [9; 10]. Пізніше концепція адхократії була розроблена Г. Мінтзбергом [11]. На сьогоднішній день цей термін часто використовується в теорії управління організаціями, зокрема, онлайн-організаціями. Ми погоджуємося з думкою О. Мещанінова про те, що «освіта повинна бути вільною, надавати свободу всім своїм членам, позбавлена обмежень вияву спонтанної людської творчості, тобто відповідати адхократичному типу організаційної культури» [6, с. 28].

Принципи адхократії є актуальними в умовах непередбачуваних і швидко мінливих зовнішніх факторів (швидкі темпи розвитку інформаційних технологій, зміна попиту на освітні послуги, вимоги ринку праці тощо), що вимагає від усіх учасників освітнього процесу творчого підходу до вирішення поставлених задач: ненав'язливість, новаторство, інноваційність, інтегративність, швидка адаптивність, гнучкість, творчий підхід, реконфігурованість, командна робота, нечітка визначеність ролей, високоорганізована структура, неформальність, низька стандартизація, невизнання авторитетів, окрім тих, що ґрунтуються на знаннях і досвіді. Слушною є думка науковця І. Малюченко про те, що адхократична організаційна культура менеджера відповідає синергетичній моделі розвитку особистості в умовах системи вищої освіти, оскільки націлена на прискорення адаптивності, забезпечення гнучкості та творчого підходу у ситуаціях невизначеності, двозначності, інформаційного перевантаження [5, с. 264, с 267].

Відповідно до адхократичного підходу у процесі професійної підготовки ММАВ засобами сучасних ІКТ застосовуються такі форми організації навчального процесу, що передбачають створення середовища для підготовки високоосвічених, енергійних, фахівців з незалежним і неформальним мисленням, здатних діяти в умовах, для яких характерним є інформаційне перевантаження та невизначеність (наприклад, віртуальні середовища, проектні групи, комбіновані форми навчання із застосуванням SMART-технологій, реалізації самонавчального алгоритму студента, залучення до груп експертів, фахівців у даній та суміжній галузях, науковців тощо). Генерування нових знань та досвіду спирається на набуті знання та досвід, тому адхократичний підхід керується зміною сталих меж спеціалізації та диференціювання, що дозволить запропонувати нові варіанти рішення проблеми. За такої організації студент є повно-

правним учасником освітнього процесу, на основі партнерських відносин і може взяти на себе управління ним залежно від актуальної на даний час проблеми. За допомогою адхократичного підходу реалізовується індивідуальний підхід у навчанні, розвиток необхідних у професійній діяльності ММАВ якостей: творчість, креативність, інноваційність, новаторство, уміння працювати у команді, передбачення наслідків власний дій, відповідальність, конкурентоспроможність тощо.

З метою успішного здійснення професійної діяльності значимими компетентностями для менеджера є підприємницькі (бізнес, розробка стратегій, творчість, рішучість тощо), управлінські (лідерські, планування, організація, координація тощо), професійні (знання у галузі менеджменту, уміння вирішувати проблеми, комунікативні тощо), особистісні (емпатія, гнучкість, мотивація тощо). Ключовими завданнями професійної підготовки ММАВ є створення умов формування цих якостей на основі особистісно-орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів, забезпечуючи саморозвиток, самореалізацію, самоствердження, організацію умов досягнення цілей, успіху. У процесі життєдіяльності, зокрема навчання, перед особистістю постають проблеми виходу з зони комфорту, самостійного вирішення складних життєвих ситуацій. Одним з ефективних підходів у вирішенні зазначених проблем є застосування принципів педагогіки емпауерменту.

Теоретична концепція емпауерменту заснована П. Фрейре, у ній педагог запропонував «звільнення» пригноблених людей шляхом здобуття освіти [12]. Термін «емпауермент» (англ. empowerment – мотивування, натхнення до дії) походить з американської психології та пов'язаний з науковцем у галузі соціології Д. Раппапортом [13]. Він розглядає «емпауермент» як процес: механізм, за допомогою якого люди, організації та спільноти набувають майстерності у своєму житті, тобто, набувають життєвих компетентностей [13]. Технології емпауерменту використовуються у багатьох галузях, зокрема, психології, соціології, педагогіці, менеджменті тощо. Вони сприяють досягненню людиною особистісних змін, здатності управління власним життям за допомогою мобілізації «внутрішньої особистісної сили», роботи над собою, у поєднанні мотивів, прагнень, визначенні успішних видів діяльності.

Педагогічна система емпауерменту побудована на стимулюванні, самостимулюванні, натхненні до дій з метою забезпечення сталого розвитку та способу життя. Основними принципами емпауерментного підходу є формування умов шляхом натхнення, забезпечення психологічного комфорту на основі спеціальних навчальних методик (зокрема, допомоги у реалізації власних шляхів пізнання, створенні умов для появи ентузіазму і почуття задоволення від роботи, забезпеченні постійного позитивного зворотного зв’язку) для створення у суб’єкта впевненості у власних силах, можливостях, передбачення та відповідального відношення до результатів діяльності, прийняття рішення щодо власного стилю життя та реалізація цього рішення, вироблення поведінки та звичок, орієнтованих на сталий розвиток, мотивування діяти у даному напрямку.

Соціологами, зокрема Д. Колбом, Р. Фрайєм доведено, що отримання особою знань, порад, досвіду розв’язання проблем дозволить їй більш оптимістично сприймати і вирішувати завдання у майбутньому [14].

З точки зору принципів емпауерменту розглядаємо студента як творчу, активну особистість, здатну до самопізнання та саморозвитку, самовираження, самопрезентації тощо. Згідно з ідеями «навчання дією, поетапного формування розумових дій» (досвід–осмислення–концептуалізація–експеримент) Д. Колба, Р. Фрайя та педагогіки «емпауермент» (мотивація–інформація–обробока інформації–висновки–застосування–зворотній зв’язок) К. Мелландера високі навчальні результати можливо досягти шляхом реалізації кроків:

1) набуття практичного досвіду, зокрема у процесі навчально-дослідної діяльності (мотиваційна складова: мотивування студентів (тематичні лекції, аналіз досвіду спеціалістів з даної тематики, активізація навчальної діяльності, інтерактивні методи, кнсультування тощо), самомотивація студента, психологічна готовність, сприйнятливість; діяльнісна складова: реалізація діяльнісних форм навчання, опанування студентом сучасними ІКТ з метою вирішення завдань);

2) усвідомлення досвіду студентом, міркування (аналіз, синтез, зіставлення результатів, оцінка) (когнітивно-рефлексивна складова: самостійне опрацювання студентом інформації, вивчення додаткових джерел, формування власної думки стосовно даної проблеми, оцінювання студентом своєї діяльності та своїх сильних і слабких сторін);

3) теоретичного узагальнення досвіду самостійно або на лабораторних чи семінарських заняттях під керівництвом викладача (когнітивно-рефлексивна складова: оцінювання студентом наявних знань, системне мислення, критичне та контекстне мислення, самоаналіз, особистісно професійний розвиток);

4) експериментальної перевірки знань, самостійного або під керівництвом викладача застосування їх на практиці (діяльнісно-мотиваційна складова: ціннісно-мотивована діяльність, продуктивна, творча діяльність, самоконтроль, критичне ставлення до досягнутого, висновки з перемог і невдач, мотивація до самонавчання, розробка можливих варіантів використання набутого досвіду, удосконалення). Ці положення реалізовані нами шляхом застосування засобів сучасних ІКТ в професійній підготовці ММАВ у самонавчальному алгоритмі студента на базі SMART-підходу (розробка власного контенту навчальної дисципліни) (рис. 1), застосуванні таких форм навчання, як ділова гра, віртуальні лабораторії, метод проектів, кейс-метод, проблемне навчання, навчальна, виробнича, переддипломна практики тощо. Наведена функціональна схема самонавчального алгоритму студента є концептуальною схемою його можливих дій. Практично, самонавчальний алгоритм студента реалізовується як сервіс-орієнтована архітектура на базі веб-технологій, «front end» якої розроблено відповідно до концепції «web-usability». Розглянемо розроблені алгоритми з точки зору їх відповідності SMART-підходу в освіті. Самонавчальний алгоритм студента є складовим елементом «сервіс-орієнтованої архітектури студента», взаємопов’язаними компонентами якого є макроблоки: роботи з навчальною дисципліною, пошуку, консультування, оптимізації та перетворення даних.

За допомогою самонавчального алгоритму роботи студента з навчальним курсом реалізовуються такі цілі SMART-підходу, як самостійний вибір траєкторії пошуку у процесі навчання, самонавчання, мотивування активізації навчальної діяльності, мотивування здійснення пізнавальної діяльності, адаптування системи навчання до потреб користувача та його можливостей. Системою передбачено можливість формування студентом власного контенту, розташованого на персональній хмарі, з метою розширеного добору навчального матеріалу варіативної складової дисципліни. За бажанням, він може розширювати власний контент за рахунок результатів пошуку.

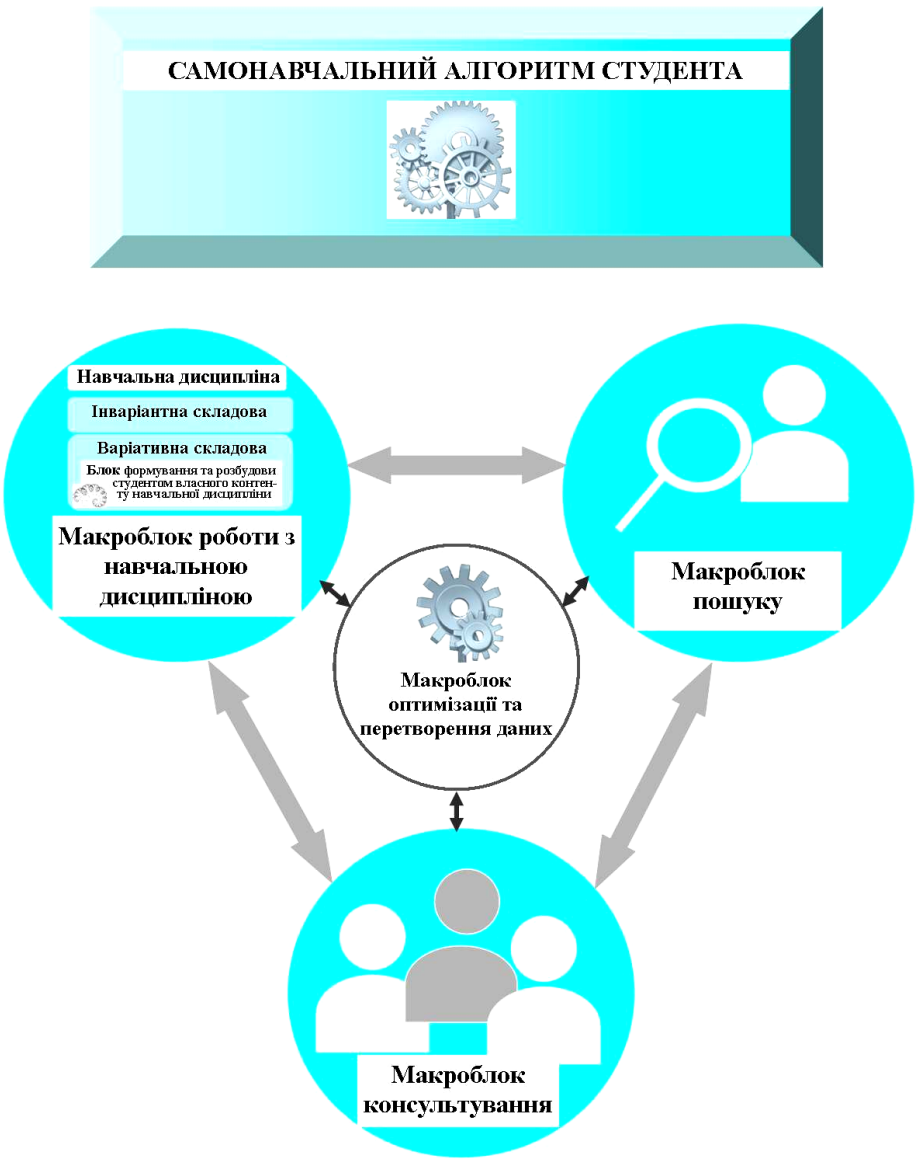

Рис. 1. Функціональна схема самонавчального алгоритму студента

Навчально-методичне забезпечення з використанням сучасних ІКТ повинно бути адаптованим до різних рівнів підготовки студентів, забезпечувати модульний підхід, реалізацію функції оновлення даних. Зокрема, комп'ютерно-орієнтовані методичні матеріали можуть бути представлені електронними підручниками, мультимедійними навчальними курсами, довідково-інформаційними засобами, презентаціями лекцій, діловою грою, автоматизованими засобами діагностики результатів навчальної діяльності тощо. Пошук інформації може забезпечуватись за допомогою електронних бібліотек, електронної пошти, відеоконференцій у мережах Інтранет й Інтернет тощо.

Впровадження у процес професійної підготовки ММАВ засобами сучасних ІКТ технології педагогіки емпауерменту доцільно здійснювати шляхом цілеспрямованої організації освітнього процесу. Педагогічною умовою реалізації пропонованої методики є поєднання науково-педагогічних підходів емпауермент-педагогіки із іншими підходами професійної підготовки ММАВ засобами сучасних ІКТ, зокрема адхократичним підходом мпетентності учасників освітнього процесу вимогам до підготовки ММАВ.

Наприклад, у процесі впровадження даної методики студент виконує дії у такій послідовності:

– отримання інформації щодо поставленої проблеми – мотивування опановувати здатностями розв'язувати дану проблему (студенту пропонують до виконання завдання згідно з тематикою заняття, зазначається мета, доцільність завдання, конкретна ситуація, у якій може виникнути дана проблема тощо);

– самоідентифікація студента з фахівцем з менеджменту – формування позитивного мислення, мобілізація внутрішніх ресурсів, робота з сильними характеристиками особистості, збільшення енергії самонаснаження, мотивування досяжності цілі шляхом уявлення себе в ситуації успішного вирішення питання (пропоновані завдання можуть бути професійно-спрямованими, проблемними, завданнями ділової гри тощо);

– ідентифікація перешкод на шляху досягнення мети – оцінювання власних ресурсів, ідентифікація необхідних зовнішніх ресурсів, шляхів здійснення змін (необхідність опанування студентом додаткових тем, засобів ІКТ тощо);

– імітаційне моделювання професійних дій з вирішення поставлених задач у навчальній міжособистісній взаємодії – реалізація нових реструктурованих можливостей дій у даній ситуації, опанування необхідними знаннями у процесі інтерактивної взаємодії, перехід від бажання до результату на основі прийняття власних рішень, усвідомлення у цьому власних переваг, відчуття успіху (розв'язування завдань у між особистій взаємодії у групі студентів, консультування з викладачем тощо);

– узагальнення набутого досвіду модельованої ситуації професійних дій – усвідомлення нових можливостей дій, нового рівня опановування сучасними засобами розв'язування завдань, професійне зростання (усвідомлення студентом набутого досвіду, самоаналіз у процесі виконання попередніх етапів, самооцінювання, аналіз отриманих результатів, їх інтерпретація, визначення напрямів застосування набутого досвіду тощо);

– визначення найбільш ефективних методів вирішення завдань даної категорії – формування власного уявлення щодо майбутнього вибору способу дій у даних ситуаціях, прийняття самостійних рішень, набуття особистісної сили та натхнення у формуванні компетентностей (інтегральної, загальних, спеціальних (фахових, предметних), зокрема, інформатичних) (натхнення, мотивування до подальшої навчальної та професійної діяльності, самоствердження, визначення моделей поведінки відповідно до розглянутих задач тощо), сталий розвиток особистості шляхом опанування системи знань щодо можливих дій у конкретних ситуаціях, створення системи власних цінностей.

Реалізація емпауерментного підходу сприяє формуванню інтегральної, загальних, спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, зокрема інформатичних (здатність самостійно знаходити й аналізувати інформацію, критично мислити, передбачати наслідки власних дій, якісно добирати об'єкти дослідження, прийоми роботи з ними, набувати практичного досвіду вирішення проблем, приймати рішення та нести за них відповідальність, розробляти плани, опановувати та застосовувати сучасні ІКТ, комунікативні компетентності, набуття досвіду рефлексії та самоорганізації тощо).

Висновки та сфери подальших досліджень (Conclusions and areas for further research). Узагальнюючи концептуальні підходи, теоретичні та методичні засади науковців, власний досвід формування теоретичних і методичних засад професійної підготовки ММАВ із застосуванням засобів сучасних ІКТ, сформулюємо основні положення дослідження професійної підготовки майбутніх менеджерів аграрного виробництва із застосуванням засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на основі адхократичних й емпауерментних підходів:

На даному етапі суспільних перетворень сучасною освітньою стратегією є реалізація емпауерментного й адхократичного підходів з метою забезпечення стійкого

розвитку особистості шляхом підвищення натхнення, ентузіазму, можливостей особистості, впевненості у собі, відчуття задоволення від процесу та результатів власної роботи, спрямованих на забезпечення ефективного процесу професійної підготовки ММАВ засобами сучасних ІКТ.

Аналіз проблеми реалізації емпауерментного й адхократичного підходів у професійній підготовці ММАВ засобами сучасних ІКТ показав, що у даному питанні потрібен комплексний підхід до застосування традиційних методів, засобів і форм навчання разом з електронними, необхідна заміна часткової, фрагментарної інформатизації окремих етапів освітнього процесу комплексною, системною інформатизацією, що сприятиме підвищенню мотивації студентів до самоосвіти, самоактуалізації, саморозвитку, оволодінню знаннями, уміннями та навичками, розвитку пізнавальної діяльності, навчання впродовж усього життя.

Науково-методична система професійної підготовки ММАВ засобами сучасних ІКТ повинна ґрунтуватись на теоретико-методичних засадах адхократичних й емпауерментних ідей динамічності, адаптивності, гнучкості, творчого підходу, готовності ризикувати, умінні вирішувати проблеми, передбачати результат власних дій, відповідальності за прийняті рішення, лідерських якостях, умінні працювати у колективі тощо.

Отримані результати дали змогу визначити деякі напрями подальших досліджень, що ґрунтуються на адхократичному й емпауертному підходах: розробка комп'ютерно-орієнтованих методичних систем застосування SMART-комплексів навчальних дисциплін; розробка складових комп'ютерно-орієнтованої методичної системи метадисципліни; впровадження досвіду застосування сучасних ІКТ в контексті міжнародних інтеграційних процесів у професійній освіті України.

Список використаних джерел

1. Гено С. Методы и техники селф-эмпауермента в социальной работе / Гено С., Армандо Р. – Новосибирск, 2004. – 29 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.maksora.ru/uploads/metod_selfempaurm.doc. – Дата звернення: 08.10.16. – Назва з екрана.
2. Теличко Н. В. Теорія і методика формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів: монографія / Н. В. Телитчко. – К.: Кондор-Видавництво, 2014. – 522 с.
3. Mellander K. The Power of learning : fostering employee growth / Klas Mellander. − New York : McGraw-Hill, 1993. − 197 p.
4. Семанчина В. О. Формування управлінської культури керівника школи: сучасний стан проблеми в педагогічній теорії / В. О. Семанчина // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 29. – С. 13–20.
5. Малюченко І. О. Анкетування в інтерактивному освітньому середовищі як засіб формування нового рівня свідомості особистості в умовах інформатизації університетської освіти / І. О. Малюченко // Інформаційні технології в освіті. – Випуск 3. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 261–268.
6. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика. – Рукопис. Автореф. дис. … доктора пед. н. за спец. 13.00.04 – Теорія та методика професійної освіти. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2005. – 44 с.
7. Bennis Warren G., Slater Philip E. The Temporary Society / Warren G. Bennis and Philip E. Slater // New York: Harper & Row, 1968. – 147 pp.
8. Toffler A. Future Shock / A. Toffler // New York: Random House, 1970. – p. 367.

9. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної _української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2017. – 512 с.

11. Mintzberg H. Mintzberg on Management:inside our strange world of organizations / H. Mintzberg // New York: Free Press, 1989. – 418 p.

12. John E., Freire P. Pedagogue of Liberation / E. John, P. Freire. – Malabar: Krieger Publishing Company, 1994. – 161 p.

13. Rappaport, J. Studies in empowerment: Introduction to the issue / J. Rappaport // Prevention in Human Services, № 3, 1984. – P. 1–7.

14. Fry R. E., Kolb D. A. Experiential learning theory and learning experiences in liberal arts education / R. E. Fry, D. A. Kolb **//** New Directions for Experiential learning**. –** 1979, vol. 6, no 1. – P. 79–92.

References

1. Heno, S., & Armando, R. (2004). Metody i tekhnyky self-empauermenta v sotsyal'noy rabote. *Novosybyrsk.*

2. Telychko, N. V. (2014). Teoriia i metodyka formuvannia osnov pedahohichnoi maisternosti maibutnoho uchytelia pochatkovykh klasiv: Monohrafiia. *Kyev: Kondor-Vydavnytstvo.*

3. Mellander K. (1993). The Power of learning : fostering employee growth. / Klas Mellander. *New York : McGraw-Hill*.

4. Semanchyna, V. O. (2015). Formuvannya upravlins'koyi kul'tury kerivnyka shkoly: suchasnyy stan problemy v pedahohichniy teoriyi. *Visnyk Hlukhivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Ser. : Pedahohichni nauky.*

5. Malyuchenko, I. O. (2009). Anketuvannya v interaktyvnomu osvitn'omu seredovyshchi yak zasib formuvannya novoho rivnya svidomosti osobystosti v umovakh informatyzatsiyi universytets'koyi osvity. *Informatsiyni tekhnolohiyi v osviti. – Vypusk 3. – Kherson : Vydavnytstvo KhDU*.

6. Meshchaninov, O. P. (2005). Suchasni modeli rozvytku universytets'koyi osvity v Ukrayini: teoriya i metodyka. Avtoref. dys. … doktora ped. n. za spets. 13.00.04 – Teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity. *Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesiynoyi osvity APN Ukrayiny, Kyyiv.*

7. Bennis, Warren G., & Slater, Philip E. (1968). The Temporary Society. *New York*: *Harper & Row*.

8. Toffler, A. (1970). Future Shock. *New York: Random House.*

9. Busel, V. T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. *Kyiv; Irpin: VTF «Perun».*

10. Rayzberh, B. A. (2017). Sovremennyy ekonomycheskyy slovar'. 6-e izd., pererab. y dop. Moskva. INFRA-M.

11. Mintzberg, H. (1994). Mintzberg on Management:inside our strange world of organizations. *New York: Free Press*.

12. John, E., & Freire, P. (1994). Pedagogue of Liberation. *Malabar: Krieger Publishing Company.*

13. Rappaport, J. (1984). Studies in empowerment: Introduction to the issue. *Prevention in Human Services, № 3*.

14. Fry, R. E., & Kolb, D. A. (1979) Experiential learning theory and learning experiences in liberal arts education. *New Directions for Experiential learning**. vol. 6, no 1.***

THEORETICAL AND METHODICAL PRINCIPLES FOR FUTURE MANAGERS PROFESSIONAL TRAINING IN AGRARIAN MANUFACTURING USING THE LATEST INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE BASIS OF ADHOKRATIC AND EMPOWERMENT APPROACHES

O. V. Klochko

Abstract. *An important task of modern higher education is the formation of the ability of students to apply information and communication technologies in future professional activities, which will facilitate the process of self-improvement, self-education, creative development of personality throughout life. The article reveals the goals,, content, and ways of implementation of empowerment and adhocratic approaches in the training of future managers of agrarian manufacturing by means of modern information and communication technologies. At this stage of social transformation, modern educational strategy is the implementation of empowerment and adhocratic approaches in order to ensure sustainable development of the individual through enhancement of inspiration, enthusiasm, personality capabilities, self-confidence, a sense of satisfaction from the process and the results of their own work, aimed at ensuring an effective process for future managers professional training in agrarian manufacturing using the latest information and communication technologies. The scientific and methodological system of future managers professional training in agrarian manufacturing using the latest information and communication technologies should be based on theoretical and methodological principles of adhocratic and empowerment ideas of dynamism, adaptability, flexibility, creative approach, readiness to risk, ability to solve problems, predict the result of their actions, responsibility for the decisions made, leadership qualities, ability to work in a team,.*

Reference words: *professional training, future managers, empowerment approach, adhocratic approach, information and communication technology, SMART-technologies, agricultural institution for higher education.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СРЕДСТВ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ АДХОКРАТИЧНОГО И ЕМПАУЕРМЕНТНОГО ПОДХОДОВ

О.В. Клочко

Аннотация. *Важной задачей современного высшего образования является формирование способности студентов к применению информационно-коммуникационных технологий в будущей профессиональной деятельности, способствовать процессу самосовершенствования, самообразования, творческого развития личности в течение жизни. В статье раскрыто цели, содержание и пути реализацию эмпауерментного и адхократичного подходов в профессиональной подготовке будущих менеджеров аграрного производства средствами современных информационно-коммуникационных технологий. На данном этапе общественных преобразований современной образовательной стратегией является реализация эмпауерментного и адхократичного подходов с целью обеспечения устойчивого развития личности путем повышения вдохновения, энтузиазма, возможностей личности, уверенности в себе, чувство удовлетворения от процесса и результатов собственной работы, направленных на обеспечение эффективного процесса профессиональной подготовки будущих менеджеров аграрного производства средствами современных информационно-коммуникационных технологий. Научно-методическая система профессиональной подготовки будущих менеджеров аграрного производства средствами современных информационно-*

коммуникационных технологий должна основываться на теоретико-методических основах адхократичных и эмпауерментных идей динамичности, адаптивности, гибкости, творческого подхода, готовности рисковать, умении решать проблемы, предвидеть результат своих действий, ответственности за принятые решения, лидерских качествах, умении работать в коллективе.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, будущие менеджеры, эмпауерментный подход, адхократичный подход, информационно-коммуникационные технологии, SMART-технологии, учреждение высшего образования аграрного профиля.*

UDC 37.013.42: 793.7: 004-042.72-053.6

PARTICULARITES DE LA PREVENTION SOCIO-EDUCATIVE DE LA DEPENDANCE DES ADOLESCENTS AUX JEUX VIDEO

T.I. KOVALCHUK, Ph.D., professeure agrégée des sciences de l'éducation, maitre de conférence du département de la socio-pédagogie et des technologies de l'information et de la communication

Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine

E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net

O. A. KASATKINA, étudiante en master des sciences humaines et pédagogiques

Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine

Résumé. L'article analyse les travaux de recherche en matière la psychologie et la pédagogie. Il démontre les différents aspects de la cyberdépendance mis en évidence par de nombreux psychologues, enseignants, sociologues, médecins. Il développe les particularités de la prévention socio-pédagogique de la dépendance des adolescents aux jeux vidéo. Une étude expérimentale a été menée dans une école secondaire de Pochayev, dans la région de Ternopil, concernant l'état de la cyberdépendance des adolescents. Les résultats de cette étude ont été comparés à ceux de l'étude sur la cyberdépendance des étudiants en master de Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine. L'article décrit la démarche qui passe par un diagnostic, un travail avec les parents, des activités créatives, des projets de formation et d'information pédagogiques tout en impliquant les technologies de l'information et de la communication qui ouvrent de larges possibilités de développement personnel, un soutien éducatif et méthodologique des enseignants, de pédagogues sociaux ou animateurs jeunesse qui sont en contact avec les adolescents. Des sessions de formation ainsi que des projets impliquant la participation de la jeunesse sont proposées aux enseignants ainsi qu'aux éducateurs afin de les sensibiliser aux risques de la cyberdépendance.

Mots-clés: dépendance, dépendance aux jeux vidéo, adolescents, cyberdépendance, rencontres virtuelles, jeu de hasard, navigation compulsive sur le Web

Pertinence (Introduction). Aujourd'hui, les technologies de l'information et de la communication se développent rapidement et ont un impact sur le développement de la personnalité de l'enfant. Une large variété de jeux vidéo proposée sur le marché actuel ainsi que la facilité d'accès à Internet influencent l'éducation des adolescents d'aujourd'hui. En même temps, ces technologies de l'information et de la communication font partie intégrante de la formation des jeunes dans les établissements scolaires. Des

© Т.І. Ковальчук, О.А.Касаткіна, 2018

коммуникационных технологий должна основываться на теоретико-методических основах адхократичных и эмпауерментных идей динамичности, адаптивности, гибкости, творческого подхода, готовности рисковать, умении решать проблемы, предвидеть результат своих действий, ответственности за принятые решения, лидерских качествах, умении работать в коллективе.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, будущие менеджеры, эмпауерментный подход, адхократичный подход, информационно-коммуникационные технологии, SMART-технологии, учреждение высшего образования аграрного профиля.*

UDC 37.013.42: 793.7: 004-042.72-053.6

PARTICULARITES DE LA PREVENTION SOCIO-EDUCATIVE DE LA DEPENDANCE DES ADOLESCENTS AUX JEUX VIDEO

T.I. KOVALCHUK, Ph.D., professeure agrégée des sciences de l'éducation, maitre de conférence du département de la socio-pédagogie et des technologies de l'information et de la communication

Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine

E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net

O. A. KASATKINA, étudiante en master des sciences humaines et pédagogiques

Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine

Résumé. L'article analyse les travaux de recherche en matière la psychologie et la pédagogie. Il démontre les différents aspects de la cyberdépendance mis en évidence par de nombreux psychologues, enseignants, sociologues, médecins. Il développe les particularités de la prévention socio-pédagogique de la dépendance des adolescents aux jeux vidéo. Une étude expérimentale a été menée dans une école secondaire de Pochayev, dans la région de Ternopil, concernant l'état de la cyberdépendance des adolescents. Les résultats de cette étude ont été comparés à ceux de l'étude sur la cyberdépendance des étudiants en master de Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine. L'article décrit la démarche qui passe par un diagnostic, un travail avec les parents, des activités créatives, des projets de formation et d'information pédagogiques tout en impliquant les technologies de l'information et de la communication qui ouvrent de larges possibilités de développement personnel, un soutien éducatif et méthodologique des enseignants, de pédagogues sociaux ou animateurs jeunesse qui sont en contact avec les adolescents. Des sessions de formation ainsi que des projets impliquant la participation de la jeunesse sont proposées aux enseignants ainsi qu'aux éducateurs afin de les sensibiliser aux risques de la cyberdépendance.

Mots-clés: dépendance, dépendance aux jeux vidéo, adolescents, cyberdépendance, rencontres virtuelles, jeu de hasard, navigation compulsive sur le Web

Pertinence (Introduction). Aujourd'hui, les technologies de l'information et de la communication se développent rapidement et ont un impact sur le développement de la personnalité de l'enfant. Une large variété de jeux vidéo proposée sur le marché actuel ainsi que la facilité d'accès à Internet influencent l'éducation des adolescents d'aujourd'hui. En même temps, ces technologies de l'information et de la communication font partie intégrante de la formation des jeunes dans les établissements scolaires. Des

© Т.І. Ковальчук, О.А.Касаткіна, 2018

changements importants ont été constatés également dans le domaine des loisirs car un ordinateur réunit les possibilités qu'offrent un poste de télévision, un lecteur DVD, une chaine Hi-Fi et un livre.

Le nombre d'adolescents qui sont capables d'utiliser des programmes informatiques ne fait qu'augmenter, ce qui prouve les effets positifs de l'informatisation. Pourtant, elle conduit, en parallèle, aux conséquences négatives de ce processus ce qui affecte directement la santé psychologique des adultes et, surtout, des adolescents.

Analyse des recherches récentes et des publications. Le problème de la dépendance informatique est très préoccupant. L'analyse des recherches en sciences sociales et en sciences de l'éducation montre que les différents aspects de cette dépendance ont été mis en relief par de nombreux psychologues, enseignants, sociologues, médecins. Les sociologues comme J. Boissard, M. Weber, B. Malinowski, James. G. Mead, Robert Merton, J. Moreno, T. Parsons, Plekhanov, G. Rickert, N.Smelser, Herbert Spencer, G. Tarda, T. Shibutani, étudient le comportement lors des jeux vidéo dans le contexte des problèmes liés à la socialisation et l'assimilation des rôles sociaux. Les questions historiques et socioculturelles du jeu ont été étudiées dans les travaux d'historiens, d'ethnologues et de sociologues comme Ares F., G. Dine, E.A.Pokrovski. La théorie du jeu et son rôle dans la construction de l'identité socio-culturelle dans l'histoire de l'humanité est développée par J. Huizinga, considéré comme le fondateur d'un nouveau domaine de la science sociale. Les écrits des psychologues et des spécialistes en sciences de l'éducation soviétiques ont mis en évidence les aspects sociaux du jeu et du comportement: il s'agit des travaux de Blonskii, LI Bozovic, L.Wenger, L. Vygotski, Erchov, AV Zaporozhets, I. Cohn, A. Leontiev, A. Luria, S. Rubinstein, D.Uznadze, P. Shedrovitsky, D. Elkonin. Depuis la fin du XXe siècle, de nombreux aspects du jeu ont fait objet d'une problématique concernant l'organisation des loisirs et du temps libre des adolescents et des jeunes adultes. Cela concerne les travaux de L. Gordon, T. Drydze, L. Kogan, V. Lapshov V. Patrouchev, N. Korytnikova.

But. Il réside dans l'examen des particularités de la prévention sociopédagogique de l'addiction informatique chez les adolescents.

Méthodes. Afin d'atteindre l'objectif fixé ci-dessus, la démarche suivante a été utilisée: une analyse et une synthèse des travaux de recherche scientifiques pour définir tous les aspects du problème de la prévention de la cyberdépendance des adolescents; une extension de l'expérience pédagogique avec des adolescents; une comparaison et une enquête afin d'établir un diagnostic du niveau de dépendance informatique des jeunes; une généralisation qui vise à poser des fondements des particularités du travail d'un sociopédagogue; une exploitation des données obtenues lors des enquêtes.

Résultats. Le terme «addiction» est un terme utilisé dans la psychiatrie pour faciliter l'identification du problème d'utilisation abusive d'Internet. En général, on peut observer un à dix symptômes chez les personnes dépendantes, notamment un temps excessif passé sur le réseau qui peut augmenter l'anxiété du sujet à rester dans le monde réel, une dissimulation du temps réel passé dans le cyberespace ou une attitude inactive dans le monde réel. L'abus d'utilisation de l'Internet peut conduire à l'isolement social, au développement des effets dépressifs, à un éclatement du noyau familial, à l'échec scolaire, aux problèmes financiers voire à une perte de travail [5; 6].

En psychologie, les chercheurs américains K. Yang, I. Goldberg, J. Grohol, M. Griffiths, J. Suller et al. ont été les premiers à étudier les effets de l'Internet en 1994. Pour la première fois, le terme d'«addiction à Internet» (ou «cyberdépendance») a été utilisé comme «une attraction anormale pour rester connecté au réseau» par Ivey Goldberg en 1996 [5]. Les chercheurs considèrent que l'émergence de la dépendance à Internet n'obéit pas aux lois classiques de la formation des dépendances connues, suite

aux études du comportement des fumeurs, des alcooliques, des toxicomanes ou des joueurs compulsifs. Ainsi, des années sont parfois nécessaires pour développer des formes traditionnelles de dépendance alors que pour la cyberdépendance, ce temps est considérablement réduit. C. Young trouve que 25% des personnes utilisant le réseau sont devenus dépendantes en six mois, 58% au cours de la seconde moitié de l'année et seulement 17% un an plus tard. Si les conséquences de la dépendance à l'alcool ou aux drogues ont été largement étudiées, la dépendance à Internet nécessite encore une étude approfondie [9]. «La dépendance à Internet» est un terme général qui, en premier lieu, indique un ensemble de problèmes de comportement et de contrôle sur ses envies. Les chercheurs ont décrit, au cours de leurs travaux de recherche, cinq types de problèmes: une dépendance au cyber-sexe, une attraction insurmontable à visiter des sites pornographiques et le recours au cybersexe; une passion pour des rencontres virtuelles (connaissances et amis virtuels sur le Web); un besoin obsessionnel de rester connecté (jeux en ligne, achats permanents ou ventes privées); une surcharge d'informations (navigation excessive sur le web, recherche d'informations à partir de différentes bases de données et de sites de recherche; une dépendance informatique aux jeux vidéo en ligne (jeux de combat comme Doom, Quake, Unreal, jeux de stratégies comme Star Craft, jeux de quêtes, etc.) [1; 9].

Nous considérons que, dans les conditions actuelles, une attention particulière devrait être accordée à l'étude des travaux de psychologues qui pensent qu'il y a une certaine dynamique dans le développement de la dépendance informatique. Elle peut être scindée en quatre étapes, chacune ayant sa spécificité. Selon S. Varashkevich, il s'agit au début d'une étape d'adaptation à un certain enthousiasme lié à la cyber activité. Le cyber joueur commence à «entrer» dans une excitation qui provoque rapidement une forte augmentation de la dépendance. En fonction des caractéristiques individuelles de la personne et de l'environnement qui l'entoure, il atteint rapidement le sommet du comportement addictif. À l'avenir, la dépendance reste stable pendant un certain temps. Ensuite, sa force diminue et descend progressivement puis se stabilise pendant un certain temps [1].

Selon A. Voyskunskiy [4], ce processus comprend d'abord *l'étape de l'attrait léger* lorsque l'enfant a la possibilité de plonger dans un monde virtuel, jouer à un jeu de rôles sur ordinateur où il commence déjà à ressentir une attirance pour cette réalité. Il aime tout dans le jeu, du son à la simulation de la vie réelle et aux histoires fantastiques. La deuxième étape est celle de *l'attirance* dont le facteur principal est l'apparition du besoin des jeux vidéo. Enfin, le dernier, le *stade de la dépendance*, se présente sous deux formes: sociale ou individuelle.

La principale spécificité de *l'étape de l'attrait léger* est que l'activité du jeu vidéo est plutôt liée à la situation dans laquelle se déroule le jeu; elle n'a pas de caractère systématique. Le besoin permanent de jouer n'est pas encore formé. Au stade de l'attirance, l'envie du jeu devient systématique [4, p. 94].

Les statistiques actuelles montrent non seulement l'intérêt de la prévention de la dépendance aux jeux vidéo mais aussi l'importance de développer chez les jeunes des compétences qui les aideront à rester insensibles à la cyberdépendance: capacité à communiquer et avoir des relations sociales, capacité à se comporter de manière constructive dans des situations de conflit; capacité à avoir une bonne estime de soi, capacité à contrôler son affect ou sa tension nerveuse, etc. Ces capacités peuvent être développées grâce aux échanges individuels avec les enfants, en effectuant un travail de groupe, en suivant des formations pour mieux comprendre un conflit ou résoudre un problème, etc. [3; 6].

Afin de préparer et mener une étude à ce sujet, le test de Kimberley-Young (adapté

par A. Kasatkina) sur la dépendance à Internet a été pratiqué auprès des adolescents d'une école secondaire de Pochayev, dans la région de Ternopil. Le questionnaire portait sur les principaux symptômes de la dépendance à Internet, à savoir une amélioration de l'humeur en raison de l'activité sur Internet, un besoin d'augmenter le temps de navigation sur Internet, une apparition des problèmes de santé physique, des problèmes sociaux, professionnels ou psychologiques découlant de son utilisation, des tentatives infructueuses à contrôler son activité sur Internet et un syndrome d'abandon. La tâche de cette étude expérimentale était d'identifier les adolescents ayant une dépendance aux jeux vidéo ainsi qu'élaborer des recommandations pour prévenir ce problème.

Les résultats de cette recherche, présentés dans la figure 1, indiquent que le niveau élevé de la dépendance chez les adolescents occupe la première position dans l'échelle de classement des niveaux, soit 42% (dont 66% chez les filles et 34% chez les garçons). La deuxième position correspond à un niveau bas de dépendance, près d'un tiers des sujets, soit 34% (dont 35% chez les filles et 65% chez les garçons). Un niveau moyen de la dépendance est de 24% (dont 65% de filles, 35% de garçons).

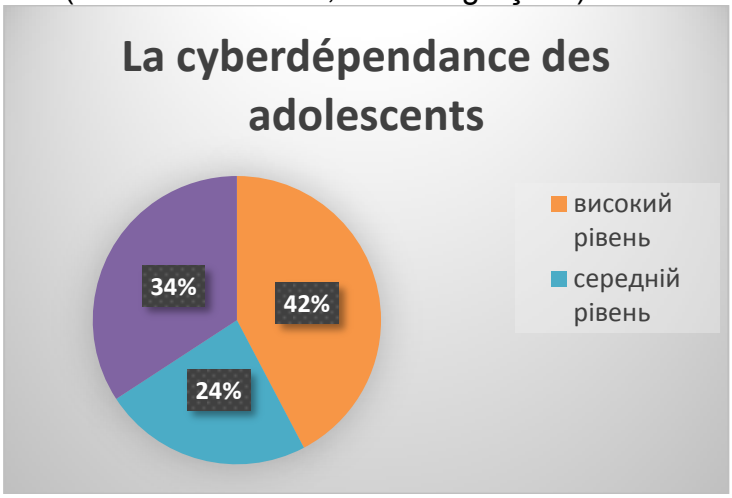

Fig. 1. Les résultats de la cyberdépendance des adolescents **(niveau élevé – високий рівень, niveau moyen – середній рівень)**

Il est intéressant de noter que le pourcentage de la dépendance est très différent selon le sexe des personnes interrogées. À notre avis, ces résultats s'expliquent par la différence des centres d'intérêt chez les garçons et les filles à l'adolescence [6; 7].

À titre de comparaison, nous avons mené une enquête chez les étudiants de deux groupes de Master de l'Université nationale des bioressources et des ressources naturelles de l'Ukraine sur les questions de la dépendance informatique. Les résultats de l'étude, présentés dans la figure 2, montrent que 10% des étudiants ont une dépendance complète, 23% une dépendance partielle (ce qui correspond à une utilisation excessive des jeux vidéo), 17% une utilisation équilibrée entre leur vie et l'utilisation des jeux vidéo, 50% ne présentent aucun signe de dépendance aux jeux.

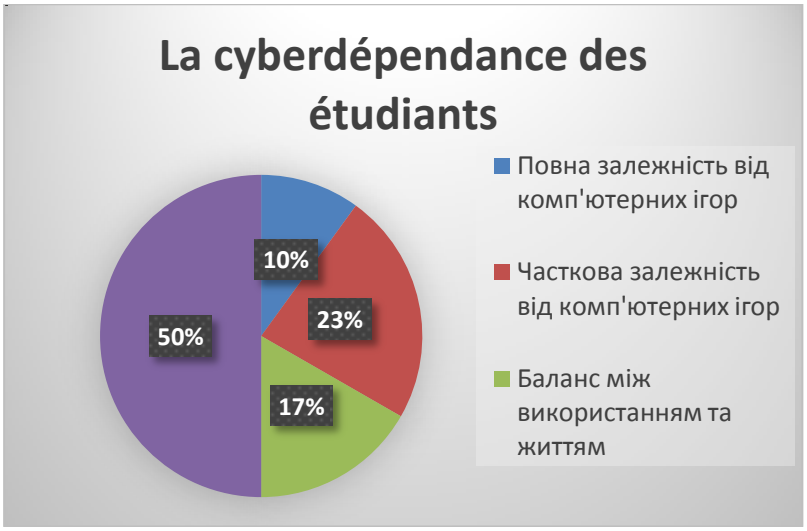

Fig. 2. Les résultats de la dépendance informatique des étudiants

(une cyberdépendance complète – повна залежність від комп'ютерних ігор, une cyberdépendance partielle – часткова залежність від комп'ютерних ігор, un équilibre entre la vie et l'utilisation du réseau – баланс між використанням та життям)

Ainsi, les résultats de cette étude montrent que la dépendance à l'égard des jeux d'ordinateur est plus fréquente chez les adolescents car ils sont plus vulnérables, cherchant à être indépendants et autonomes et à échapper au contrôle de l'adulte.

Conclusions et perspectives (discussion). A partir des particularités de la dépendance aux jeux vidéo chez les adolescents définies ci-dessus, il convient de mettre en évidence les principales caractéristiques de la prévention socio-éducative: diagnostic, travail avec les parents, projets de formation et d'information pédagogiques, utilisation des technologies de l'information et de la communication qui offrent des possibilités de développement personnel, soutien pédagogique et méthodologique aux enseignants, travailleurs sociaux, dirigeants des clubs et des centres de loisirs, équipes d'animateurs qui travaillent avec des adolescents. Nous proposons aux enseignants et aux travailleurs sociaux de participer à des formations, associer les enfants aux différents projets qui les sensibiliseront aux dangers de la cyberdépendance.

Les perspectives des recherches dans ce domaine consistent à approfondir la méthodologie de la prévention de la cyberdépendance des adolescents.

Liste des sources utilisées

1. Варашкевич С. А. История конверсии компьютерной игры. Москва : ИП РАН, 1997.
2. Виходцева О. Психолого-педагогічна допомога підліткам із адиктивною поведінкою. *Психолог. Шкільний світ.* 2007. № 37. С. 57–61.
3. Вінтюк Ю. Узалежнення від комп'ютера: формування і можливості протидії. *Вісник Львівського національного університету*. 2010. № 13. С. 215–226.
4. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета. *Психологический журнал.* 2004. № 1. С. 90–100.
5. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми. Київ: НІСД, 2011. 47 с
6. Ковальчук Т. І., Василашко А. А. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки підлітків *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»* 2017. № 267. С. 96–101.

7. Парфанович І. І. Профілактика девіантної поведінки дівчат : [навчально-методичний посібник] 2011. 208 с.

8. Психология и лечение зависимого поведения / [ред. Скотта Даулинга]; пер. с англ. Р. Р. Муртазина. 2000. № 85. 240 с.

9. Турецька Х. Інтернет-залежність як предмет психологічного дослідження. *Вісник Львівського університету.*2007. № 10. С. 365–375.

References

1. Varachkevitch, S. A. (1997). Istoria kovercii kompiyternoi igry [The history of computer game conversion]. M. : ИР RAN.

2. Vykhkhodtstseva, O. (2007). Psykhkholoho-pedahohichchna dopomaha pidlitkam iz adyktyvnoiu povedinkoiu [Psychological and pedagogical assistance to adolescents with addictive behavior] / *Psykhkholoh.Shshkilnyi svit.* № 37. S. 57–61

3.Vintiuk, Yu. (2010). Uzalezhzhnennia vid kompiutera:formuvannia I mozhzhlyvosti protygii [Dependence on the computer: the formation and the possibility of counteraction] *Visnyk Lvivskoho natstsionalnoho universytetu*.Lviv : LNU I.Franka, Vyp.13. S.215-226. (Seria: «Pedahohchchni nauky»).

4. Voiskuvinsky, A. E. (2004). Aktualnuie problemy psykhkholohii zavisimosty ot Interneta [Pressing matters of psychology in case of dependence on the Internet]. *Psykhkholohitcheskii jurnal.* № 1. S. 90–100.

5. Internet-zalezhnists iak novyi fenomen sutchasnoho svity: sutnists i problemy.[Internet addiction as a new phenomenon of the modern world: the essence and problems] Kiev: NISD, 2011. 47 s.

6. Kovaltchuk,T. I., Vacilachko, A. A. (2017). Sotcialno-pedagogitchna profilaktyka aduktuvnoi povedinky pidlitkiv [Socio-pedagogical prevention of addictive behavior among adolescents] *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia»* № 267. S. 96–101.

7. Parfanovychch, I. I. (2011). Profilaktyka deviantnoi povedinky divchcat :[navchchalno-metodychchnyi posibnyk][Prevention of deviant behavior of girls] Ternopil : TNPУ, 208 S.

8. Psyholohia I leshshenie zavisimoho povedeniia [Psychology and treatment of dependent behavior]/ [red. Skotta Daylinga]; per.s angl. R.R. Myrtazna. 2000. № 85. 240 S.4.

9. Turetska, Kh. (2007). Internet-zalezhnists iak predmet psykhkholohitchnoho doslidjennia [Internet addiction as a subject of psychological research]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. №. 10. S. 365–375.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ІГРОВОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Т. І. Ковальчук, О. О. Касаткіна

Анотація. *У статті зроблено аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, показано різні аспекти залежності, що висвітлювалися психологами, педагогами, соціологами, лікарями. Обґрунтовано особливості соціально-педагогічної профілактики ігрової комп'ютерної залежності підлітків. Проведено експериментальне дослідження ігрової комп'ютерної залежності підлітків Почаївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Тернопільської області. Проблематику ігрової комп'ютерної залежності підлітків висвітлено у порівнянні із залежністю студентів магістратури НУБіП України. Виокремлено основні особливості соціально-педагогічної профілактики ігрової комп'ютерної залежності підлітків.*

Ключові слова: *залежність, ігрова комп'ютерна залежність, підлітки, Інтернет-залежність, Інтернет-адикція, кіберсексуальна залежність, віртуальні знайомства, азартні ігри, нав'язливий web-серфінг*

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ ИГРОВОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ

Т.И. Ковальчук, А.А. Касаткина

***Аннотация**. В статье проведен анализ научной психолого-педагогической литературы, показаны различные аспекты зависимости, которые освещались психологами, педагогами, социологами, врачами. Обоснованы особенности социально-педагогической профилактики игровой компьютерной зависимости подростков. Проведено экспериментальное исследование игровой компьютерной зависимости подростков Почаевской общеобразовательной школы I-III ступеней Тернопольской области. Проблематику игровой компьютерной зависимости подростков освещено по сравнению с зависимостью студентов магистратуры НУБиП Украины. Выделены основные особенности социально-педагогической профилактики игровой компьютерной зависимости подростков*

***Ключевые слова**: зависимость, игровая компьютерная зависимость, подростки, интернет-зависимость, интернет-адикция, киберсексуальная зависимость, виртуальные знакомства, азартные игры, навязчивый web-серфинг*

FEATURES OF SOCIO-PEDAGOGICAL PREVENTION OF GAMING DISORDER AMONG ADOLESCENTS

T. I. Kovalchuk, O. O. Kasatkina

***Abstract.** The article analyzes scientific psychological and pedagogical literature, shows various aspects of addiction, which were covered by psychologists, educators, sociologists, doctors. The peculiarities of socio-pedagogical prevention of gaming disorder among adolescents are substantiated. Experimental research of gaming disorder among adolescents of Pochaev secondary school of I-III levels of Ternopil region was conducted. The problem of gaming disorder among adolescents is highlighted in comparison with the dependence of students of the NUBiP of Ukraine magistracy. The paper specifies main features of socio-pedagogical prevention of gaming disorder among adolescents: the diagnostics, work with parents, cognitive and developing leisure, educational cognitive-training projects are singled out; application of informational technologies, revealing the wide variety of possibilities of personal development; educational and methodological support and information support of teachers, social pedagogues, heads of groups, amateur teams working with teenagers. Teachers and social educators are encouraged to use trainings and involve children in a variety of projects that would address the issues of online addiction.*

***Keywords:** addiction, gaming disorder, teenagers, Internet addiction, cybersexual addiction, virtual dating, gambling, obsessive web surfing*

УДК 37.378

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

А.О. КОГУТ, здобувач
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
E-mail: olonka@ukr.net

© А.О. Когут, 2018

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ ИГРОВОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ

Т.И. Ковальчук, А.А. Касаткина

***Аннотация**. В статье проведен анализ научной психолого-педагогической литературы, показаны различные аспекты зависимости, которые освещались психологами, педагогами, социологами, врачами. Обоснованы особенности социально-педагогической профилактики игровой компьютерной зависимости подростков. Проведено экспериментальное исследование игровой компьютерной зависимости подростков Почаевской общеобразовательной школы I-III ступеней Тернопольской области. Проблематику игровой компьютерной зависимости подростков освещено по сравнению с зависимостью студентов магистратуры НУБиП Украины. Выделены основные особенности социально-педагогической профилактики игровой компьютерной зависимости подростков*

***Ключевые слова**: зависимость, игровая компьютерная зависимость, подростки, интернет-зависимость, интернет-адикция, киберсексуальная зависимость, виртуальные знакомства, азартные игры, навязчивый web-серфинг*

FEATURES OF SOCIO-PEDAGOGICAL PREVENTION OF GAMING DISORDER AMONG ADOLESCENTS

T. I. Kovalchuk, O. O. Kasatkina

***Abstract.** The article analyzes scientific psychological and pedagogical literature, shows various aspects of addiction, which were covered by psychologists, educators, sociologists, doctors. The peculiarities of socio-pedagogical prevention of gaming disorder among adolescents are substantiated. Experimental research of gaming disorder among adolescents of Pochaev secondary school of I-III levels of Ternopil region was conducted. The problem of gaming disorder among adolescents is highlighted in comparison with the dependence of students of the NUBiP of Ukraine magistracy. The paper specifies main features of socio-pedagogical prevention of gaming disorder among adolescents: the diagnostics, work with parents, cognitive and developing leisure, educational cognitive-training projects are singled out; application of informational technologies, revealing the wide variety of possibilities of personal development; educational and methodological support and information support of teachers, social pedagogues, heads of groups, amateur teams working with teenagers. Teachers and social educators are encouraged to use trainings and involve children in a variety of projects that would address the issues of online addiction.*

***Keywords:** addiction, gaming disorder, teenagers, Internet addiction, cybersexual addiction, virtual dating, gambling, obsessive web surfing*

УДК 37.378

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

А.О. КОГУТ, здобувач
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
E-mail: olonka@ukr.net

© А.О. Когут, 2018

Анотація. *У статті визначено і обґрунтовано компоненти, критерії та показники готовності майбутніх учителів до організації індивідуальної роботи учнів початкової школи. Розв'язання заявленої проблеми вирішується в результаті розкриття мотиваційно-ціннісного, когнітивно-дослідницького, діяльнісно-творчого, рефлексивно-оцінювального компонентів. До кожного компоненту визначено критерії та показники готовності майбутніх учителів до організації індивідуальної роботи молодших школярів.*

Ключові слова: *професійна підготовка, компоненти, критерії, показники готовності, індивідуальна робота учнів.*

Актуальність (Introduction). Традиційний освітній процес початкової школи здебільшого зорієнтований на те, щоб учні отримали і засвоїли певну суму знань. Проте сучасна освіта має на меті не лише формування носія знань, а й усебічно розвинену особистість. Тому професійна підготовка майбутнього учителя повинна бути зорієнтована на розкриття індивідуальних можливостей молодших школярів. У процесі професійної підготовки студенти мають наполегливо оволодівати методичними механізмами організації індивідуальної роботи учнів початкової школи з метою інтелектуального розвитку учнів, їх пізнавальних здібностей, всебічному розвитку молодшого школяра.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджувалася у працях О.Савченко, Н.Бібік, О.Пєхоти, Л.Бєкірової, Н.Казакової, О.Шквир, Г.Дудчак, Н.Карапузової, Н.Гібалової, Н.Стаднік, І.Новик, Л.Костюченко, Д.Пащенко, Л.Кондрашової, О.Івлієвої та ін. Проблема обґрунтування компонентів, критеріїв і показників психолого-педагогічних явищ знайшла відображення у працях Ю. Бабанського [2], П. Городова [6], В. Ягупова [9] та ін.

Мета (Purpose). Метою цієї статті є розкриття компонентів, критеріїв, і показників готовності майбутніх учителів до організації індивідуальної роботи учнів початкової школи.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод щодо вивчення вітчизняних джерел із застосуванням порівняння, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). Погоджуємося з науковою позицією П. Городова, котрий під критерієм розуміє ознаку, на підставі якої можна визначити ефективність освітнього процесу [6, с. 5–17]. Між критеріями і показниками існує взаємозв'язок: критерій – це принцип оцінки ефективності, а показник – модель кількісної характеристики явища [4, с. 71]. Показник – це те, за допомогою чого характеризується розвиток і хід чого-небудь. У педагогічній літературі термін «показник» трактується як: свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення у чому-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг певного процесу [2].

Науковці (А. Алексюк [1], Ю. Бабанський [2], В. Беспалько [3], В. Вергасов [5] та ін.) дотримуються думки, що критерії «повинні розкриватися за допомогою низки показників», за якими можна було б визначити ступінь виразності цього критерію; показники є чітким проявом критерію на певному етапі формування досліджуваного феномену і розкривають рівень його вияву.

Узагальнюючи викладені вище результати наукових досліджень з проблеми структурування готовності майбутніх учителів до організації індивідуальної роботи учнів початкової школи визначено: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-дослідницький, діяльнісно-творчий, рефлексивно-оцінювальний. Розглянемо детальніше кожен із

них.

Критерієм мотиваційно-ціннісного компонента визначено мотивацію студентів до організації індивідуальної роботи з учнями початкової школи у майбутній професійній діяльності та розуміння ціннісного значення цієї роботи для розвитку молодших школярів. Показниками сформованості цього компоненту є: а) стійкий інтерес до організації індивідуальної роботи учнів початкової школи як умови сприяння особистісному розвитку школярів; б) сформованість потреби у розширенні та поглибленні знань щодо організації індивідуальної роботи учнів початкової школи; в) ступінь усвідомлення доцільності й важливості організації індивідуальної роботи учнів початкової школи. Сформованість цього компонента свідчить про усвідомлення студентами важливості організації індивідуальної роботи учнів початкової школи та визнання їх ролі у вирішенні проблем особистісного розвитку школярів. Важливим є формування позитивної мотивації студентів до роботи з кожним учнем. В основі позитивної мотивації лежить потреба та інтерес студентів щодо розширення та поглиблення знань з особливостей індивідуальної роботи, прагнення до запровадження поряд із традиційними інноваційних підходів. На думки дослідників саме мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх учителів початкових класів до удосконалення освітнього процесу спонукає їх до використання педагогічних інновацій.

Критерієм когнітивно-пошукового компонента визначено глибину та системність знань студентів щодо сутності і способів організації індивідуальної роботи учнів початкової школи. Показниками сформованості цього компоненту є: а) наявність у студентів знань про сутність індивідуальної роботи учнів початкової школи, їхня системність, міцність, глибина й інтегративність; б) володіння психолого-педагогічними знаннями, необхідними для організації індивідуальної роботи учнів, в тому числі знаннями нормативно-правових документів початкової освіти; в) знання методики організації індивідуальної роботи учнів у початковій школі. Результатом цього компонента є розвинута пізнавальна активність студентів, яка характеризується системністю, широтою і глибиною знань з навчальних дисциплін та методик їх викладання у початковій школі, зокрема освітніх галузей початкової школи «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура», «Технології» та «Мистецтво». Цей компонент характеризується сукупністю знань нормативних документів початкової освіти, якими обов'язково повинен керуватись учитель у професійній діяльності, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» (№ 462 від 20.04.2011 р.) [8], Концепція Нової української школи (2017 р.) [7] та ін.

Зміст вищезазначених компонентів визначає стратегічну лінію професійної поведінки майбутніх учителів, зорієнтованих на організацію індивідуальної роботи учнів у початковій школі.

Критерієм діяльнісно-творчого компоненту визначено вияв студентами умінь і навичок, необхідних для організації індивідуальної роботи учнів початкової школи з використанням інноваційних підходів до навчання та ефективного використання традиційно існуючих. Показниками сформованості цього компоненту є: а) вміння оригінально вирішувати педагогічні завдання щодо організації індивідуальної роботи учнів початкової школи, творчо мислити, самостійно приймати рішення; б) вміння готувати методичний супровід (форми, методи, засоби і прийоми), поетапно планувати і здійснювати індивідуальну роботу школярів; в) наявність у студентів спеціальних професійних умінь (гностичних, організаційних, дидактичних, інтелектуальних, дослідницьких) для організації індивідуальної роботи учнів в початковій школі. Цей компонент базується на комплексі психолого-педагогічних умінь та навичок і характеризує практичну реалізацію окресленої стратегічної лінії.

Важливим є вияв студентами спеціальних професійних умінь: гностичних (уміння систематично здобувати, поповнювати та розширювати знання щодо особливостей організації індивідуальної роботи молодших школярів), проектувальних (вміння планувати урок з використанням сучасних форм, методів, засобів і прийомів індивідуальної роботи, спрямованих на саморозвиток та самовиховання учнів), конструктивних (уміння моделювати освітній процес щодо організації індивідуальної роботи учнів), організаційних (вміння організувати свою діяльність і діяльність учнів відповідно до цілей освітнього процесу початкової школи з одночасною організацією індивідуальної роботи), комунікативних (уміння використовувати різноманітні механізми формування міжособистісних відносин між учасниками освітнього процесу; створювати доброзичливу атмосферу в учнівському колективі; керувати своїми емоціями, поведінкою під час спілкування з дітьми; співпрацювати з батьками учнів, допомагати їм у створенні відповідних умов для особистісного розвитку учнів), дидактичних (високий рівень знань сучасних технологій, здатність здійснювати освітній процес відповідно до навчальної програми), управлінських (вміння управляти якістю та результативністю освітнього процесу в умовах організації індивідуальної роботи учнів), інтелектуальних (вміння застосовувати логічні операції: систематизація та узагальнення, аналіз та синтез, класифікація та порівняння, виокремлення загального, одиничного та ін.), дослідницьких (вміння бачити педагогічну проблему, визначати цілі, завдання організації індивідуальної роботи учнів початкової школи; проводити та спостерігати за перебігом педагогічного експерименту; обробляти результати та робити висновки).

Критерієм рефлексивно-оцінювального компонента визначено здатність студентів до самоаналізу, адекватної самооцінки власних педагогічних дій, саморозвитку. Показниками сформованості цього компоненту є: а) об’єктивна самооцінка власного рівня готовності до організації індивідуальної роботи учнів та його ефективна корекція; б) вмотивована самоосвітня діяльність студентів у напрямі опанування специфікою організації індивідуальної роботи учнів у початковій школі; в) здатність до об’єктивної оцінки результатів власної діяльності на уроках у початковій школі під час проходження педагогічної практики. Сформовані у виші знання, уміння і навички щодо організації індивідуальної роботи з молодшими школярами студенти упроваджують під час проходження педагогічної практики у початкових школах.

Визначені компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до організації індивідуальної роботи учнів в початковій школі взаємопов’язані та взаємодіють між собою і є цільовими орієнтирами для удосконалення означеного процесу.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, у процесі формування готовності майбутніх учителів до організації індивідуальної роботи учнів початкової школи необхідно враховувати вищезазначені компоненти, критерії та показники, що дасть можливість створити умови для розвитку здібностей і творчого потенціалу кожного учня.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М., Аюрзанайн А. А., Підласистий П. І. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. Київ: ІСДО, 2009. 336 с.

2. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. Москва: Просвещение, 1985. 208 с.

3. Беспалько В. П. Элементы теории управления процессом обучения. Москва: Знание, 1971. Ч. 2. Измерение качества процесса обучения. 72 с.

4. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Иллюстрированный энциклопедический словарь. Современная версия. Москва: Эксмо, 2008. 703 с.

5. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в вы-

сшей школе. Киев: Вища школа, 1985. С. 15–16.
6. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе. Москва: Изд-во ВПА, 1983. 341 с.
7. Концепція Нової української школи. Київ, 2017. С. 21.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» (№ 462 від 20.04.2011 р.).
9. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

References

1. Aleksiuk, A. M., Ayirzanain A. A., Pidlasystyi P. I. (2009). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikakhii navchannia. [The organization of independent work of students in conditions of the intensification of education]. navch. posib. Kiev: ISDO, 336 s.
2. Babanskij, YU. K. (1985). Metody´ obucheniya v sovremennoj obshheobrazovatel´noj shkole. [Methods of teaching in modern secondary school]. Moscow : Prosveshhenie, 208 s.
3. Bespal´ko, V. P. (1971). E´lementy´ teorii upravleniya processom obucheniya. [Elements of the theory of control of the learning process]. Moscow: Znanie, CH. 2. Yzmerenie kachestva processa obucheniya. 72 s.
4. Brokhauz, F. A., Efron I. A. (2008). Yllyustrirovanny´j e´nciklopedicheskij slovar´. Sovremennaya versiya. [Encyclopedic dictionary Illustrated.]. Moscow : E´ksmo, 703 s.
5. Vergasov, V. M. (1985). Aktivizaciya poznavatel´noj deyatel´nosti studentov v vy´sshej shkole. [Activation of cognitive activity of students in higher education.]. Kiev: Vyshcha shkola, S. 15–16.
6. Gorodov, P. N. (1983). Optimizaciya processa vospitaniya v vy´sshej voennoj shkole. [Optimization of the process of education in higher military school]. Moscow : Izd-vo VPA, 341 s.
7. Kontseptsiia Novoi ukrains´koi shkoly. [The concept of the New Ukrainian school]. Kyiv, 2017. S. 21.
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoi zahal´noi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of State standard of primary General education"] (№ 462 vid 20.04.2011 r.).
9. Yahupov V. V. (2002). Pedahohika [Pedagogic]: navch. posib. K. : Lybid´, 560 s.

КОМПОНЕНТЫ, КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОРГАНИЗАЦИИ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

А.А. Когут

Аннотация. *В статье определены и обоснованы компоненты, критерии и показатели готовности будущих учителей к организации индивидуальной работы учащихся начальной школы. Решение заявленной проблемы решается в результате раскрытия мотивационно-ценностного, когнитивно-исследовательского, деятельно-творческого, рефлексивно-оценочного компонентов. К каждому компоненту определены критерии и показатели готовности будущих учителей к организации индивидуальной работы младших школьников.*

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, компоненты, критерии, показатели готовности, индивидуальная работа учащихся.*

COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF THE FUTURE TEACHERS' READINESS TO ORGANIZATION OF INDIVIDUAL WORK OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

A.O. Kohut

Abstract. *The article defines and substantiates the components, criteria and indicators of readiness of the future teachers to organize the individual work of primary school pupils. The solution of the stated problem is solved as a result of the disclosure of the motivational-value, cognitive-research, activity-creative, reflexivity-evaluation components. For each component, criteria and indicators of the future teachers' readiness for organization of individual work of junior pupils are defined.*

Keywords: *professional training, components, criteria, indicators of readiness, individual work of pupils.*

УДК 378.4:631.3(043.3)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ В АГРАРНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

О.Б. КОШУК, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
E-mail: woodstell@gmail.com

Анотація. *У статті аналізується педагогічний процес як система професійної підготовки інженерів-механіків в аграрному вищому навчальному закладі. Конкретизовано, що педагогічний процес слід розглядати як вмотивовану, доцільно організовану та змістово насичену систему взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя. За результатами структурно-функціонального аналізу підсистем сучасного педагогічного процесу аграрного вищого навчального закладу виокремлено такі напрями модернізації підготовки інженерів-механіків: компетентнісна спрямованість змісту агроінженерної освіти; педагогічно доцільне застосування комплексу засобів навчання; вибір методів і форм навчання, адекватних моделі сучасного інженера-аграрника; цілеспрямований розвиток професійних якостей майбутніх інженерів засобами інтерактивних технологій; використання системи методів контролю результатів компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців агроінженерії; розвиток культури педагогічної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу.*

Ключові слова: *система, педагогічний процес, компетентнісний підхід,напрями модернізації, професійна підготовка, інженер-механік, аграрний вищий навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). Усталена роками нині існуюча вітчизняна лекційно-семінарська система підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах (ВНЗ) реалізує можливості репродуктивного навчання, забезпечує оволодіння студентами професійними знаннями, уміннями й навичками достатнього рівня, вимагає порівняно простої, відпрацьованої роками методики навчання. Проте така організація оволодіння студентами професійною діяльністю має суттєві недоліки, зокрема: більш інтуїтивне, ніж науково обгрунтоване застосування засобів навчання; неузгоджена навчальна інформація з різних навчальних дисциплін ускладнює її систематизацію студентами, утруднює формування цілісної картини світу; низька диференційованість (а звідси, й індивідуалізація) змісту освіти, орієнтування науково-педагогічних працівників на «середнього студента»; оволодіння знаннями, переважно, має інформацій-

© О.Б. Кошук, 2018

A.O. Kohut

Abstract. *The article defines and substantiates the components, criteria and indicators of readiness of the future teachers to organize the individual work of primary school pupils. The solution of the stated problem is solved as a result of the disclosure of the motivational-value, cognitive-research, activity-creative, reflexivity-evaluation components. For each component, criteria and indicators of the future teachers' readiness for organization of individual work of junior pupils are defined.*

Keywords: *professional training, components, criteria, indicators of readiness, individual work of pupils.*

УДК 378.4:631.3(043.3)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ В АГРАРНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

О.Б. КОШУК, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
E-mail: woodstell@gmail.com

Анотація. *У статті аналізується педагогічний процес як система професійної підготовки інженерів-механіків в аграрному вищому навчальному закладі. Конкретизовано, що педагогічний процес слід розглядати як вмотивовану, доцільно організовану та змістово насичену систему взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя. За результатами структурно-функціонального аналізу підсистем сучасного педагогічного процесу аграрного вищого навчального закладу виокремлено такі напрями модернізації підготовки інженерів-механіків: компетентнісна спрямованість змісту агроінженерної освіти; педагогічно доцільне застосування комплексу засобів навчання; вибір методів і форм навчання, адекватних моделі сучасного інженера-аграрника; цілеспрямований розвиток професійних якостей майбутніх інженерів засобами інтерактивних технологій; використання системи методів контролю результатів компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців агроінженерії; розвиток культури педагогічної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу.*

Ключові слова: *система, педагогічний процес, компетентнісний підхід,напрями модернізації, професійна підготовка, інженер-механік, аграрний вищий навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). Усталена роками нині існуюча вітчизняна лекційно-семінарська система підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах (ВНЗ) реалізує можливості репродуктивного навчання, забезпечує оволодіння студентами професійними знаннями, уміннями й навичками достатнього рівня, вимагає порівняно простої, відпрацьованої роками методики навчання. Проте така організація оволодіння студентами професійною діяльністю має суттєві недоліки, зокрема: більш інтуїтивне, ніж науково обгрунтоване застосування засобів навчання; неузгоджена навчальна інформація з різних навчальних дисциплін ускладнює її систематизацію студентами, утруднює формування цілісної картини світу; низька диференційованість (а звідси, й індивідуалізація) змісту освіти, орієнтування науково-педагогічних працівників на «середнього студента»; оволодіння знаннями, переважно, має інформацій-

© О.Б. Кошук, 2018

но-репродуктивний характер, за якого студенти «… заклопотані тим, як без особливих труднощів дістати позитивні оцінки, оскільки увесь величезний обсяг навчального матеріалу вивчити й утримати в пам'яті неможливо» [8, с. 63].

Все вищевказане переконує, що існуючий педагогічний процес не забезпечує адекватності між реальною професійною діяльністю випускників вищого навчального закладу, зокрема інженерів-аграрників та навчально-пізнавальною діяльністю студента, що і детермінує проблему науково обгрунтованої модернізації складових їх професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Професійною підготовкою фахівців у вищій школі переймалася чимала кількість вітчизняних науковців. Ці проблеми висвітлено в працях С. Амеліної, С.Гончаренка, Н. Брюханової, О. Васюк, В. Лугового, О. Коваленко, Н. Ничкало, С.Ніколаєнка, В. Радкевич, В. Майбороди, С. Сисоєвої, І. Прокопенко. Теоретико-методичні засади удосконалення професійної підготовки інженерів обґрунтовано в працях І. Бендери, І. Буцика, А. Дьоміна, О. Дьоміна, М. Лазарєва, П. Лузана, В. Манька, Ю. Нагірного, О. Романовського та ін. Теоретичні аспекти побудови педагогічних систем розробляли: Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Краєвський, В. Загвязинський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.

Слід зазначити, що накопичений потенціал наукових результатів щодо перебудови сучасного педагогічного процесу у ВНЗ, (зокрема аграрних) свідчить про необхідність системної перебудови, модернізації професійної підготовки інженерів на засадах ідей сучасної освітньої методології – компетентнісного підходу.

Мета (Purpose) дослідження: за результатами структурно-функціонального аналізу підсистем педагогічного процесу виділити провідні напрями модернізації професійної підготовки інженері-механіків в аграрному ВНЗ.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано комплекс теоретичних (аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення) методів для уточнення та визначення напрямів компетентнісної спрямованість змісту агроінженерної освіти та емпіричних (спостереження, бесіда, анкетування) для визначення та конкретизації основних напрямів модернізації професійної підготовка інженерів з механізації сільського господарства.

Результати (Results). Педагогічний процес є центральною категорією педагогіки, яка у відповідній літературі має багато трактувань. Варто відмітити, що поряд з категорією «педагогічний процесс», у педагогічній літературі у широкому вжитку такі поняття, як: «навчальний процесс», "виховний процес", «освітній процесс», «професійна підготовка». Під педагогічним процесом розуміємо вмотивовану, доцільно організовану та змістово насичену систему взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя. У свою чергу, професійну підготовку тлумачимо як процес здобуття кваліфікації за відповідною спеціальністю. Це говорить, насамперед, про те, що поняття «педагогічний процес у вищому навчальному закладі» і «професійна підготовка фахівців» близькі за значенням і можуть використовуватися в дослідженні як синонімічні.

Педагогічний процес у вищому навчальному закладі багатоаспектне явище, для якого характерні численні підсистеми, які об'єднані між собою різними типами зв'язків. Насамперед, складовими цілісного педагогічного процесу є процеси навчання, виховання й розвитку. Ці процеси підпорядковані загальній і єдиній меті: всебічний, гармонійний і цілісний розвиток особистості майбутнього фахівця-аграрника. Зауважимо, що поняття цілісності педагогічної системи пов'язане як з повнотою її складників, так і з виконанням кожним з них належної функції.

За результатами теоретичного пошуку до основних структурних елементів педа-

гогічного процесу як системи відносимо такі компоненти: мету (для чого здійснюється педагогічний процес?); діяльність педагога (хто організує педагогічний процес?); діяльність студента (хто є об'єктом педагогічного процесу?); зміст (чому навчати-виховувати, що розвивати?); методи навчання і виховання (якими способами маємо досягти поставлених цілей?); форми навчання і виховання (де, коли, як і скільки часу має здійснюватися педагогічна взаємодія?); засоби навчання і виховання (за допомогою яких предметів середовища чи предметних ситуацій маємо здійснювати педагогічну взаємодію?); контроль результатів у поєднанні з самоконтролем (обов'язковий елемент будь-якої діяльності).

Не важко помітити, що відсутність будь-якого елемента в наведеній структурі порушує цілісність педагогічного процессу й унеможливлює здійснення навчально-виховної діяльності. Варто вказати й на те, що визначена мета є відправним моментом, який зумовлює функціонування педагогічного процесу як системи, яка є сукупністю структурних елементів органічно поєднаних між собою.

Педагогічний процес є новим якісним утворенням, в якому всі складові підпорядковуються єдиній меті. Складна діалектика відносин у середині педагогічного процесу полягає в єдності й самостійності процесів, що його утворюють; у цілісності й супідрядності підсистем, що входять до нього; в наявності загального і збереженні специфічного. Кожен елемент (підсистема) структури педагогічного процесу займає певну позицію та виконує визначені функції, що мають задовольняти потреби системи з урахуванням її цілісності та взаємодії із зовнішнім середовищем. Тому постає необхідність у визначенні функцій, завдань, ролей, призначень складових досліджуваної структури в досягненні сучасних цілей підготовки фахівців, зокрема, інженерів-аграрників. Необхідність структурно-функціонального аналізу підсистем педагогічного процесу підготовки інженерів агропромислового виробництва визначається й даними емпіричного дослідження: за результатами наших констатувальних досліджень, ідеї компетентнісної парадигми поки що недостатньо враховуються при виборі методів, форм та засобів навчання, організації самостійної роботи студентів, відборі та структуруванні змісту освіти тощо.

Підсистема методів навчання займає одне з домінантних положень в загальній структурі педагогічного процесу. Зауважимо, що в даному випадку ми окремо не розглядаємо методи виховання. Виховний і розвивальний характер навчання є загальновизнаною закономірністю дидактики вищої школи.

Для обгрунтування педагогічної системи, оптимізації способів навчальної роботи важливо знати загальнопедагогічні функції (призначення) методів навчання, їх можливості у реалізації цілей і завдань цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх інженерів з механізації сільського господарства. Коротко їх схарактеризуємо.

Освітня (або навчальна) функція є основною, що передбачає застосування таких прийомів керування навчально-пізнавальною діяльністю студентів, які б сприяли успішному оволодінню майбутніми інженерами системою знань, умінь і навичок, формуванню в них наукових переконань, цінностей, досвіду, відповідальності, здатностей успішно здійснювати професійну діяльність.

Виховна функція є невідривною від освітньої. Вивчення і глибоке засвоєння системи знань на основі застосування різноманітних методів навчання сприяє формуванню наукового світогляду, моральних, трудових, естетичних якостей, відповідного ставлення до процесу навчання.

Розвивальна функція притаманна усім методам навчання: пояснювально-ілюстративним, репродуктивним, проблемним. При цьому розвиток у навчанні доцільно розглядати як послідовний перехід того, хто навчається, на більш високі ступені

активності і самостійності у розв'язанні пізнавальних завдань.

Мотиваційна функція методів полягає в тому, що вони цілеспрямовано формують потреби і мотиви навчання студентів, збуджують в них інтерес до засвоєння знань, стимулюють наполегливу працю щодо оволодіння складною інженерною діяльністю.

Контрольно-корекційна функція має забезпечувати успішне здійснення всіх інших функцій методів навчання. Справедливо, на нашу думку, В. Онищук вказує: «Не знаючи, як здійснюється та чи інша функція, неможливо правильно коригувати методи навчання й керувати педагогічним процессом» [8, с. 10].

Підсистема змісту освіти, як і підсистема методів навчання, відіграє вкрай важливу роль у підготовці фахівців вищою школою. Зміст освіти розуміємо як педагогічно адаптовану систему знань, способів діяльності інтелектуального та практичного характеру, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує розвиток особистості. Отже, зміст освіти відповідає на основне запитання дидактики «чого навчати?» та визначає характерні пріоритети педагогічного процесу.

Відомий дидакт В. Краєвський у своїх дослідженнях відмічав, що зміст освіти можна визначати як педагогічну модель соціального замовлення, яке спрямоване до освіти [4]. Розглядаючи зміст освіти як систему, вчений слушно виділяє декілька функціональних рівнів його формування, зокрема: а) на рівні загального теоретичного уявлення зміст освіти охоплює склад, структуру (зв'язки між елементами) і функції конкретного соціального досвіду, що передається підростаючим поколінням; б) на рівні навчальної дисципліни зміст навчальної дисципліни набуває більшої конкретизації; тут визначаються склад і структура змісту, які специфічні для кожної дисципліни, і поряд з тим співвідносяться із загальним теоретичним уявленням; в) на рівні навчального матеріалу визначають конкретні елементи складу змісту освіти (знання, уміння, навички), що містяться у підручниках, навчальних посібниках і входять до змісту навчання даної навчальної дисципліни; г) на рівні педагогічної діяльності зміст освіти реально включається до процесу навчання; д) на рівні структури особистості зміст освіти характеризується тими знаннями, уміннями і навичками, якими оволодів той, хто навчається.

Варто погодитися з ученими у тому, що ні принципи, ні методи та прийоми навчання не можуть забезпечити умови для грунтовного оволодіння навчальним матеріалом, якщо процесу навчання не надати відповідних організаційних форм. Для ефективного оволодіння знаннями, уміннями та навичками важливо не лише правильно відібрати зміст освіти, застосовувати найбільш оптимальні способи навчальної роботи, а й враховувати зовнішній аспект дидактичного процесу – тривалість безперервного викладу матеріалу студентам, їх індивідуальні властивості, кількісний склад тощо. В ієрархії складових системи педагогічного процесу дещо нижче методів і змісту освіти знаходиться підсистема форм організації навчання.

Слід погодитися з Б. Лихачовим у тому, що лише різноманіття форм навчання забезпечує системне оволодіння навчальною дисципліною, формує не лише знання та уміння, а й здатності творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення тих, хто навчається, до світу [6].

Форма відображає систему стійких зв’язків ланок, циклів і етапів навчання та конструктивно реалізується у продуктивні педагогічній взаємодії викладача та студентів. При цьому учені виділяють такі функції форм організації навчання [6; 2]: навчально-освітню, виховну, організаційну, психологічну, розвивальну, інтеграційно-диференційовану, комплексну й координаційну, стимулювальну, функцію систематизації і структурування.

Через те, що методи і форми організації навчання тісно пов'язані, то й деякі функції цих підсистем педагогічного процессу є аналогічними. Мова про навчально-освітню, виховну, розвивальну та стимулювальну (мотиваційну) функції. Зважаючи на цей факт, зупинимо свою увагу лише на особливих функціях цієї підсистеми.

Організаційна функція форм навчання полягає у необхідності чіткого планування та координації усіх етапів процесу оволодіння знаннями – від подання навчального матеріалу студентам до контролю їх навчальних досягнень.

Психологічна функція полягає у виробленні у студентів певного діяльнісного біоритму, звички працювати в один і той же час. Особливо важливо враховувати психологічні аспекти занять у роботі зі студентами перших курсів, коли необхідно адаптувати їх до нових форм навчально-пізнавальної діяльності, відійти від «шкільних» стереотипів. Індивідуальні, групові, масові форми організації навчального процесу забезпечують спільну та індивідуальну діяльність студентів, виконуючи тим самим *інтеграційно-диференційовану функцію*.

Не менш важливою функцією форм організації навчання є *функція систематизації і структурування*. Саме ця функція вимагає поділу матеріалу навчальної дисципліни на частини (модулі, блоки) і теми. Крім того, навчальний матеріал, має бути так структурований, щоб у результаті його засвоєння у студентів була сформована система знань з даного курсу.

По відношенню одна до одної форми навчання здатні виконувати комплексну й координаційну функції [5]. Для підвищення ефективності засвоєння знань студентами, на основі базової форми навчання можуть бути використані складові частини інших форм. Наприклад, при вивченні теми «Машини для сівби і садіння» (курс «Сільськогосподарські машини») одна форма, наприклад, лекція, може виконувати роль основної, базової, провідної по відношенню до інших – семінарів, практичних занять тощо, які дозволяють подати додатковий або допоміжний матеріал.

Для ефективного виконання поставлених завдань щодо навчання, розвитку і виховання майбутніх фахівців використовують матеріальні і ідеальні об'єкти, «посередники», «інструменти», за допомогою яких збільшується обсяг засвоєної студентами чи учнями інформації, оптимізується педагогічний процес, підвищується його якість [1]. Для позначення цих об'єктів у педагогіці використовується поняття «засоби навчання».

Досить змістовно, ємко і практикоорієнтовано визначає засіб навчання І. Малафіїк [7, с. 250]: «Елемент дидактичної системи, який відповідає на запитання " Чим, за допомогою чого вчити ? " допомагає вчителеві виділити і продемонструвати учням для засвоєння предмет вивчення, і є засобом навчання». Фактично, в узагальненому вигляді сказане презентує основне призначення засобів навчання.

Натомість варто відмітити, що вказані функції засобів навчання залишаться лише задекларованими, якщо в системі педагогічного процесу не набуде дієвості та ефективності інша не менш важлива складова – підсистема педагогічної діяльності викладача.

Насамперед зазначимо, що під педагогічною діяльністю викладача розуміємо діяльність, спрямовану на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, здатного знайти своє місце на ринку праці, активно включитися у політичну, суспільну, культурну та інші сфери життя суспільства [3]. Педагогічна діяльність, особистість викладача, його здібності, обдарованість, талант, їх виявлення давно стали об'єктом психолого-педагогічних досліджень. Проте особливості, зміст, структура, функції педагогічної діяльності викладача залишаються поки що малодослідженими у педагогіці вищої школи.

Зокрема, вкрай важливою особливістю педагогічної діяльності викладача є її

поліфункціональність. Викладач одночасно виконує декілька функцій: власне викладача, вихователя, дослідника, методиста, менеджера тощо. Основні види цієї діяльності: лекції, семінарські, практичні, лабораторні заняття, консультації, заліки, екзамени, керівництво курсовим і дипломним проектування, практикою та науково-дослідною роботою студентів, тощо.

Методична діяльність тісно пов'язана з навчальною діяльністю викладача і передбачає розроблення ним навчально-методичного забезпечення (підготовка до занять, розроблення і підготовка до видання конспектів лекцій збірників, навчальних посібників, вивчення передового педагогічного досвіду, складання методичних розробок тощо).

Дослідницька діяльність полягає у здійсненні власних наукових досліджень, аналізі наукового досвіду, підготовці та виданні наукових статей, монографій, виступах на науково-практичних конференціях з доповідями, керівництві аспірантами і докторантами тощо.

Вкрай важливою у діяльності викладача є організаційно-методична робота: організація профорієнтаційних заходів щодо залучення вступників до вищого навчального закладу, робота в приймальних комісіях, підготовка конференцій, семінарів, матеріалів для рад різних рівнів тощо.

Виховна діяльність викладача здійснюється як під час навчальних занять, так і в позааудиторний час. Це, насамперед, кураторська робота, організація та проведення різноманітних виховних заходів: екскурсій, круглих столів, брейнрингів, концертів, творчих вечорів, бесід і т. ін.

Розглянуті напрями діяльності викладача вищого навчального закладу є тими основними функціями, що в єдності мають забезпечувати високі рівні його готовності реалізовувати ідеї компетентнісної концепції. Водночас виконання цілей і завдань педагогічної діяльності позитивно корелює з продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю (учінням) студентів. Зупинимося на основних особливостях, формах, видах, рівнях та сучасних завданнях навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Доцільно відмітити, що поняття «навчально-пізнавальна діяльність студента» є інтегрованим, бо учіння поєднує у своєму змісті навчальну, науково-дослідну, навчально-професійну, спортивно-оздоровчу, художню, громадсько-політичну, побутову та інші види діяльності студентів.

Нарешті, варто підкреслити, що будь-яка діяльність у свої структурі повинна мати контрольний складник. Узвичаєно під контролем розуміють виявлення, вимір і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Саму ж процедуру виявлення та виміру називають перевіркою. Перевірка є складовою частиною контролю. Крім перевірки, контроль містить у собі оцінювання (як процес) і оцінку (як результат) перевірки і облік, тобто фіксацію результатів вимірювання за допомогою балів, оцінок, рейтингу. Зазвичай, виділяють такі основні функції контролю:

Контролююча функція передбачає визначення рівня досягнень окремого студента (групи) на конкретному етапі оволодіння дисципліною з метою з'ясування його ставлення до навчання, наполегливості та плідності самостійної роботи.

Навчальна функція зумовлює таку організацію оцінювання навчальних досягнень студентів, коли його проведення сприяє повторенню, розширенню та поглибленню сформованих понять та уявлень.

Розвивальна функція детермінує розвиток уваги, памяті, мислення, уяви, інтересів, пізнавальних потреб, активності, мовленнєвої культури студентів;

Діагностико-коригуюча функція допомагає з'ясувати причини труднощів, які виникають у студентів під час навчання, виявити прогалини у знаннях і вміннях та ко-

ригувати їх діяльність, спрямовану на усунення недоліків.

Стимулюючо-мотиваційна функція контролю стимулює поліпшення результатів, створює атмосферу здорової конкуренції, формує мотивацію учіння студентів.

Виховна функція передбачає формування характеру, вміння відповідально і зосереджено працювати, застосовувати прийоми самооцінювання, привчає студента до систематичної навчально-пізнавальної діяльності, наполегливості в подоланні труднощів оволодіння інженерним фахом тощо.

Варто зазначити, що для виконання вказаних функцій контроль має бути систематичним, освітнім, діагностичним, виховним, розвивальним, керованим, оцінювальним, всебічним, об'єктивним, неупередженим, відкритим. Крім того, в діагностичному арсеналі викладача мають бути методики оцінювання рівня сформованості професійної компетентності, яких вже вкрай потребує педагогічна практика.

Висновки і перспективи (Discussions). Отже, вивести нинішній інертний, консервативний педагогічний процес аграрного ВНЗ із стану рівноваги можна системно перебудувавши, вдосконаливши усі його складові, орієнтуючись на ідеї компетентнісної концепції за такими напрямами: компетентнісна спрямованість змісту агроінженерної освіти; педагогічно доцільне застосування комплексу засобів навчання; вибір методів і форм навчання, адекватних моделі сучасного інженера-аграрника; цілеспрямований розвиток професійних якостей майбутніх інженерів засобами інтерактивних технологій; використання системи методів контролю результатів компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців агроінженерії; розвиток культури педагогічної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу.

У подальших наукових розвідках обгрунтуємо педагогічну систему цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх інженерів з механізації сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Жуков Г. Н. Основы педагогических знаний мастера производственного обучения : учебное пособие / Г. Н. Жуков. – М. : Изд. отдел НОУ ИСОМ, 2005. – 248 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник / І. В. Зайченко. – 3-тє видання, перероблене та доповнене – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 608 с.
3. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії: Навч. посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
4. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – 2-е изд. - М.: Издательский центр "Академия", 2008. – 400 с.
5. Краевский В.В. Основы обучения: дидактика и методика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В.В. Краевский, А.В. Хуторской. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр "Академия", 2008. – 352 с.
6. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций: Учеб. пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 1999. – 523 с.
7. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник / І.В. Малафіїк. – К.: Кондор, 2005. – 398 с.
8. Функції і структура методів навчання. В.О. Онищук, Л.П. Тимчишин, І.Т. Федоренко та інші: За ред. В.О. Онищука. – К.: Рад. школа, 1979. – 159 с.

References

1. Zhukov G. N. (2005). Osnovy pedagogicheskikh znaniy mastera proizvodstvennogo obucheniya [Basics of pedagogical knowledge of the master of industrial training]. NOU ISOM, 248.
2. Zaichenko I.V. (2016) . Pedahohika [Pedagogy]. Vydavnytstvo Lira, 608.
3. Ziaziun I.A. (1997). Krasa pedahohichnoi dii [The beauty of pedagogical action]. Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu, 302.
4. Kraevskiy V.V. (2008). Metodologiya pedagogiki: novyy etap [Methodology of pedagogy: a new stage]. Izdatel'skiy tsentr "Akademiya", 400.
5. Kraevskiy V.V. (2008). Osnovy obucheniya: didaktika i metodika [Fundamentals of teaching: didactics and methodology]. Izdatel'skiy tsentr "Akademiya", 352.
6. Likhachev B.T. (1999). Pedagogika. Kurs lektsiy [Pedagogy. Lecture course]. Yurayt, 523.
7. Malafiik I.V. (2005). Dydaktyka [Didactics]. Navchalnyi posibnyk Kondor, 398.
8. Onyshchuk V.O., Tymchyshyn L.P., Fedorenko I.T. (1979). Funktsii i struktura metodiv navchannia [Functions and structure of teaching methods]. Rad. shkola, 159.

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

А. Б. Кошук

Аннотация. *В статье анализируется педагогический процесс как система профессиональной подготовки инженеров-механиков в аграрном вузе. Конкретизировано, что педагогический процесс следует рассматривать как мотивированное, целесообразно организованную и содержательно насыщенную систему взаимодействия субъектов и объектов учебно-воспитательного процесса по подготовке студентов к профессиональной деятельности и общественной жизни. К основных структурных элементов педагогического процесса как системы отнесены: цель (для чего осуществляется педагогический процесс?); деятельность педагога (кто организует педагогический процесс?); деятельность студента (кто есть объектом педагогического процесса?); содержание (чему учить-воспитывать?); методы обучения и воспитания (какими способами должны достичь поставленных целей?) формы обучения и воспитания (где, когда, как и сколько времени должно осуществляться педагогическое взаимодействие?); средства обучения и воспитания (с помощью каких предметов или предметных ситуаций должны осуществлять педагогическое взаимодействие?); контроль результатов в сочетании с самоконтролем (обязательный элемент любой деятельности).По результатам структурно-функционального анализа подсистем современного педагогического процесса аграрного вуза выделены следующие направления модернизации подготовки инженеров-механиков: компетентностное направлене агроинженерного образования; педагогически целесообразное применение комплекса средств обучения; выбор методов и форм обучения, адекватных модели современного инженера-агрария; целенаправленное развитие профессиональных качеств будущих инженеров средствами интерактивных технологий; использование системы методов контроля результатов компетентно ориентированной подготовки специалистов; развитие культуры педагогического взаимодействия субъектов педагогического процесса.*

Ключевые слова: *система, педагогический процесс, компетентностный подход, направления модернизации, профессиональная подготовка, инженер-механик, аграрный вуз.*

MODERNIZATION OF TRAINING OF FUTURE ENGINEERS OF AGRARIAN

PRODUCTION: SYSTEM APPROACH

A. B. Koshuk

Annotation. *In article pedagogical process as the system of vocational training of mechanical engineers in agrarian higher education institution is analyzed. It is concretized that pedagogical process should be considered as motivated, expediently organized and substantially saturated system of interaction of subjects and objects of teaching and educational process on training of students for professional activity and public life. As systems are carried to the basic structural elements of pedagogical process: the purposes (for what pedagogical process is carried out?); activity of the teacher (who will organize pedagogical process?); activity of the student (who is object of pedagogical process?); contents (to what to learn and to bring up?); methods of training and education (in what ways have to achieve goals?) form of education and education (where when, as well as pedagogical interaction what is the time has to be carried out?); the tutorial and education (by means of what objects or subject situations have to carry out pedagogical interaction?); control of results in combination with self-checking (an obligatory element of any activity).*

By results of the structurally functional analysis of subsystems of modern pedagogical process of agrarian higher education institution the following directions of modernization of training of mechanical engineers are allocated: competence-based direction of agroengineering education; pedagogically expedient application of a complex of tutorials; choice of methods and forms of education, adequate models of the modern engineer landowner; purposeful development of professional qualities of future engineers by means of interactive technologies; use of system of control methods of results of competently focused training of specialists; cultural development of pedagogical interaction of subjects of pedagogical process.

Key words: *system, pedagogical process, competence-based approach, directions of modernization, vocational training, mechanical engineer, agrarian higher education institution.*

UDC378.147 + 372.881.1

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF FOREIGN LANGUAGES DIVERSIFICATION IN UKRAINE

M. KRYVYCH, PhD in Pedagogic, professor assistant
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
*E-mail:*krasina_m74@ukr.net
S. ZAHORULKO
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: szagorulko@ukr.net

Abstract. *The paper presents the concept of the notion "diversification"; the process of foreign languages education diversification in Ukraine has been proven theoretically, the structure, purposes and principles of the Ukrainian foreign language education have been determined. Diversification is one of the ways straight forwarded at higher education system reform in Ukraine. As a contemporary educational paradigm, it is a model which is focused at the individuality, and at forming relevant competences; characterizes increasing level of flexibility of the educational system, its ability to fast adjustment. Diversification has become the main perspective in the sphere of foreign language education, and is imple-*

© М. Кривич, С.Загорулько, 2018

PRODUCTION: SYSTEM APPROACH

A. B. Koshuk

Annotation. *In article pedagogical process as the system of vocational training of mechanical engineers in agrarian higher education institution is analyzed. It is concretized that pedagogical process should be considered as motivated, expediently organized and substantially saturated system of interaction of subjects and objects of teaching and educational process on training of students for professional activity and public life. As systems are carried to the basic structural elements of pedagogical process: the purposes (for what pedagogical process is carried out?); activity of the teacher (who will organize pedagogical process?); activity of the student (who is object of pedagogical process?); contents (to what to learn and to bring up?); methods of training and education (in what ways have to achieve goals?) form of education and education (where when, as well as pedagogical interaction what is the time has to be carried out?); the tutorial and education (by means of what objects or subject situations have to carry out pedagogical interaction?); control of results in combination with self-checking (an obligatory element of any activity).*

By results of the structurally functional analysis of subsystems of modern pedagogical process of agrarian higher education institution the following directions of modernization of training of mechanical engineers are allocated: competence-based direction of agroengineering education; pedagogically expedient application of a complex of tutorials; choice of methods and forms of education, adequate models of the modern engineer landowner; purposeful development of professional qualities of future engineers by means of interactive technologies; use of system of control methods of results of competently focused training of specialists; cultural development of pedagogical interaction of subjects of pedagogical process.

Key words: *system, pedagogical process, competence-based approach, directions of modernization, vocational training, mechanical engineer, agrarian higher education institution.*

UDC378.147 + 372.881.1

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF FOREIGN LANGUAGES DIVERSIFICATION IN UKRAINE

M. KRYVYCH, PhD in Pedagogic, professor assistant
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
*E-mail:*krasina_m74@ukr.net
S. ZAHORULKO
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: szagorulko@ukr.net

Abstract. *The paper presents the concept of the notion "diversification"; the process of foreign languages education diversification in Ukraine has been proven theoretically, the structure, purposes and principles of the Ukrainian foreign language education have been determined. Diversification is one of the ways straight forwarded at higher education system reform in Ukraine. As a contemporary educational paradigm, it is a model which is focused at the individuality, and at forming relevant competences; characterizes increasing level of flexibility of the educational system, its ability to fast adjustment. Diversification has become the main perspective in the sphere of foreign language education, and is imple-*

© М. Кривич, С.Загорулько, 2018

mented through the multilevel approach in foreign language education, multifaceted linguistic policy; flexibility of foreign language curricula and syllabus design; amplification of foreign languages nomenclature, strategies in examining of teaching foreign languages mode; the quantity of the elements of foreign communicative competence. The concept of foreign languages education diversification lies in its multilingualism and multicultural sphere. The content of the foreign language education in Ukraine is determined by its purpose, tasks and results of the foreign language training; foreign communicative competence elements complying with the languages nomenclature. Pedagogical issue of the foreign language diversification has not been completely studied in the aspect of theory and virtually it has not been researched in the matter of the educational mode to provide this process; there is no particular way to define its essence and approaches to the solution of the issue, which preconditions the rationale of the scientific research.

***Keywords**: diversification, education, foreign languages education diversification, foreign languages communicative competence.*

Introduction. The concept of the diversification in education comprises the range of educational establishments, curricula, qualifications; diplomas and their nostrification; multilevel approaches and sublevels of education, basis and term of graduate and post graduate education: education management [4]; multichannel funding, opportunities and prospects for getting a degree, the right to draft individual educational locus taking into account interests, aptitude and demands [5]. Diversification is one of the trends of foreign languages (FL) education development and reformation in the light of the multilingual nature which is typical for Ukrainian system of higher education, general linguistic and educational milieu; integration into European linguistic and security space; necessity in a high-grade educational process due to the means of various instruments applied in diverse linguistic frames. Thus, diversification has become the main perspective in the sphere of FL education and is implemented through the multilevel approach in FL education, multifaceted linguistic policy; flexibility of FL curricula and syllabus model; amplification of FL nomenclature, strategies for examination and expansion of FL teaching mode; the quantity of the elements of foreign languages communicative competence (FLCC), etc. Pedagogical issue of the FL diversification has not been completely studied in the aspect of theory and virtually it has not been researched in the matter of the educational mode to provide this process; there is no particular way to determine its essence and approaches to the solution of the issue.

Certain aspects of the diversification problem-matter in Ukrainian education require further research and solution, inter alia: lecturer's professional genesis research; determination of the diversification locus in the system of relations – "lecturer–student"; definition of the FL acquisition hallmark, assessment of the effective methods of FLCC development; institutional and economic mechanisms elaboration and application in diversification management at higher educational establishments.

Pedagogical issue of the FL diversification in Ukraine preconditions *the rationale* of the scientific research and claims settling the argument between:

- the requirement of the state demand for well-qualified specialists with FL knowledge, taking into account vast spectrum of foreign languages, current and potential demands of professional assignments and limited conditions at Ukrainian educational establishments for FL teaching;
- contemporary demands for FL teaching at the international level and mal-developed theoretical and methodical framework to scheme overall process of FL teaching in Ukraine;

- traditional and innovative approaches proper to the FLCC development that demand constant foreign language lecturer's career enhancement and a specialist with a FL knowledge.

Analysis of recent researches and publications. The search for possible ways out of the crisis in the sphere of the Ukrainian educational system has become the matter of numerous publications which reflect various scientific milieus: pedagogy, linguistics, economics, sociology, management in education. However, it is worth mentioning that national and foreign literature almost lacks multifaceted cross curriculum nexus and fundamental research aimed at studying diversification phenomenon. In certain works scientists research specific aspects of diversification of the higher educational system, inter alia: L. Kharchenko considers diversification as a phenomenon, form, strategy, process and describes a contemporary model of the higher educational establishment; N. Tverezovskaya deems diversification to be the paradigm of the contemporary education; M. Lysenko provides insight into the diversification of higher education in Ukraine; L. Sergeyeva highlights the framework of the professional education diversification; R. Choudaha deals with diversification key to the international higher education and international student mobility. The problem-matter of FL education has been considered by E. Goryunova – factors for FL education diversification; I. Saffiulina – principles of diversification for FL teaching at universities; O. Tarnopolskyi – the variety of elements in FL teaching curriculum; B. Hofeisen, G. Neuner – diversification as an alternative program for teaching new FL in comparison to the dominant position of the English language; F. Koenigs – the model of the controlled diversification and acceptable multilingual prospect; H. Krumm – multilingual prospect and cross cultural education.

A foreign language plays an essential role in providing qualified education which has been defined in the international articles and recorded in standards. Such documents as World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action (UNESCO, 1998); Recommendation No R (98) 6 of the Committee of Ministers of Council of Europe Concerning Modern Languages (1998); Action Plan "Promoting Language Learning and Linguistic Diversity 2004-2006"; New Framework Strategy for Multilingualism (2005); Multilingualism: an Asset for Europe and Shared Commitment (2009); Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET 2020), Framework Program "Horizon 2020" (2015) emphasize the political essence for the development of diversification strategies and intensification of FL acquisition which aim to promote multilingualism in Pan European context.

Ukrainian state educational policy deals with the matter of the multilingualism which is highlighted in the respective documents: the Constitution of Ukraine, Education Act of Ukraine (2017), Higher Education Act of Ukraine (2014), Cabinet of Ministers Act "National Program "Education" (Ukraine XXI Century)", "National Doctrine on education development in Ukraine in 2012–2021", "National Security Strategy in Ukraine (2015)", President's Act "On declaring 2016 a year of the English language in Ukraine" (2015), National Program on Studying and Promoting Foreign Languages "Go Global" (2015), Projects of the Concept of foreign language education in Ukraine (2011), Concept of education development in Ukraine in 2015–2025 (2014), Ministry of Education and Science of Ukraine Act "On declaring 2017–2018 academic year a Year of the German language in Ukraine" (2017).

The purpose of this articleis to define the terms "diversification", "higher education diversification", "foreign languages education diversification" and to prove theoretically the process of the content diversification in foreign languages education in Ukrainian society.

Methods. The methodology applied is based on the scientific and pedagogical methods of theoretical research (scientific literature review, conceptualanalysis of national laws,

regulationsand didactic literature, synthesis, deductive and inductive reasoning, generalization and systematization) with the aim to presentand set forth effectivelythe necessity of FLeducation diversification, and thereforethe importance of the reformation of higher education in Ukraine.

Results. Since the year of proclaiming independence in Ukraine there has been extensive applying of legal, material and technical resources, personnel and administrative resources of the former soviet system and their adjustment to the needs of the independent state. At the same time the educational sector has accumulated numerous problems of the systematic character, inter alia: inferiority of the educational sector; material and technical infrastructure decline; inefficiency, excessive centrality of the administrative and financial systems; inequality in getting qualified education; law approximation; poor qualification of the academic personnel, unsystematic renewal of the education content; lack of effective monitoring and control of its quality. Actual educational crisis resulted in such phenomena as: increasing gap between the society and education development; its conservative nature; traditional education system decline; irrelevant results of the educational process to the needs of the Ukrainian society and financial expenses; failure of the modern educational administrative system to overcome economic, administrative and management challenges in Ukraine.

Contemporary educational paradigm is addressed at its reforming, democratization and inter alia diversification. Diversification (*Greek – sample*, *model; Latin – diversus – different, facere – act*) is a model which is focused at the individuality and at forming relevant competences; characterizes increasing level of flexibility of the educational system, its ability to fast adjustment, requirement to take into account society's demands to the results of the educational systems [5]; expanding the system of the professional education; acquiring new forms and functions. The term "diversification" in the meaning of expanding the spheres of activity has been widely used in the economy in the middle of 50s in the XIX century. In the education, this term appeared in 60-70s of the XIX century in Western Europe due to the crucial need to reform structurally the educational system; diversify types of educational service; form new kinds of activity. In the process of integration into global space countries of the world follow the diversification, yet preserving their historic peculiarities and shaped educational traditions. Ukrainian educational system has been grasped by the vast innovative process in 1980–1990. Diversification has been included into the agenda in Ukraine in 1992 when the multilevel structure of the higher education was implemented. It motivated the development of Ukrainian education and promoted the quality to reach the international level; expanding traditional educational content.

Arguments mentioned above give us the grounds to argue that nowadays the first phase of the global educational system diversification has reached its final point both at the national and international levels connected with increasing number of educational establishments. The second phase connected with the settling the argument of content character and alternations occurring in the science and pedagogical practice has begun. Effective higher education diversification in Ukraine requires: detailed analysis of this social and pedagogic phenomenon at national, state, field, regional and local levels; defining the concept; specification of the term lexis, structure and content of the notion "diversification" and its hallmarks. The development is a key characteristic of the diversification, first of all – multifaceted. Due to the diversification, higher school is focused at supporting dramatic distinctions in curricula and functions of the higher educational establishments in respect to various social, cultural and economic conditions. Higher education diversification integrates: the tendency to develop all kinds of education; social and structural alterations and transformations of the higher educational establishments; principles of the educational policy; institutional transformation; levels of education, multifaceted development of educa-

tional syllabus, systems, forms of education, preparation courses, nomenclature, format and content of the educational service and means of their applying, advancement of the higher education financing [2].

Diversifying higher education models, recruitment method and criteria are essential both to meet increasing international demand and to provide access to various delivery modes and to extend access to the ever-wider public, in a lifelong perspective, based on flexible entry and exit points to and from the system of higher education. Consequently, higher education diversification stands out as one of the trends aimed to reform the higher education system, and as a complex social and pedagogic phenomenon which characterizes contemporary phase of the education development, its crisis, reflects formation of a new educational paradigm focused on the individual. Among the most essential hallmarks of the diversification in higher education we emphasize the following: cross curriculum linkage (cross curriculum integration, supra curriculum); variation (school, college, higher educational establishments); multilevel system (Bachelor's program / Magistrate's program, post graduate program, career enhancement program).

FL education development in the way of structural diversification, consequently content modernizing is undergoing changes as well due to the alterations in higher education. The concept of the term *foreign languages education diversification* comprises: language diversity, multilingualism, plurilingualism, multifunctional opportunities. Considering FL education as an indispensable part of the higher education and compulsory part of the multilevel education we share the scientific argument of the term "education in the fields of all (target/native) languages and cultures" [1]. The concept of FL education diversification lies in its multilingualism and multicultural sphere (studying the biggest possible amount of languages during the period of the academic studying). Yet, the prerequisite for this is the argument that FL education diversification requires the realization of three pillars – democratization, demonopolization and individualism which reflects such principles as: diversification, multilevel standard, multilingualism, long life learning, differentiation, structuralism, flexibility, accessibility, consequence, integration, stylization, integrity and openness.

Methodical frameworks of the diversified pedagogical system reflect interaction and interconnection between different approaches of FL teaching (systematic, competence based, learner-centered, domain specific, social and cultural, etc.) Theoretical frameworks define basic concepts, theories, articles, definitions which precondition comprehension the essence of the FL education development, specific tasks, principles, structure, methods and techniques for teaching foreign languages.

The mainstream direction for promoting FL diversification is: long life FL learning, promoting FL teaching, facilitating and creating beneficial milieu for FL learning; diversity of means, methods and techniques, forms and interaction between the members of the FL acquisition for professional purposes; knowledge and other integrated FL macro skills due to the needs of life circumstances, and teaching of such languages is meaningful only in the natural professional context; pluralism and discrepant national educational systems; the existence of alternatives and levels of FL training; the reality of various scientific educational concepts; peculiarities of educational traditions; political, social and economic, cultural spheres of the country; development and availability of such conditions and mechanisms with the aim to extent opportunities for development and realization of personal potential, yet which do not impede the rapprochement of various educational systems [3]. Thus, FL education diversification provides its relevance of the content to the needs and challenges of the modern society, creates conditions for constant renewal of the FL education content, its transformation of knowledge economy and promoting high-rate FLCC. FL diversification is such an instrument that gives the opportunity to the person with any level of the FLCC to get necessary knowledge in the field of linguistics any time when needed

(Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006). The content of the FL education is scientifically grounded by the system of didactic and methodical educational resources in foreign languages for various educational levels and is defined: by the purpose and tasks of the FL education; competences; academic results in the FL course; linguistics, didactics, methodology, psychology and psycholinguistics achievements, and national documents as well as instructive and methodology sources.

FL education diversification content is multifaceted and highlights: definite matters of a language functioning in the society; theoretical minimum data concerning a language and its system; functional communicative system; communication standards, relevance, ethical grounds, multifunction, social and cultural information. Consequently, the content of the FL education is structured according to four comprehensive content lines – linguistic, social and cultural, pragmatist that combine and integrate naturally, yet they stay as relatively independent elements of the FL education content and on the whole form FLCC.

In the modern competitive world, it is not enough to know one foreign language, knowledge of two or more FL is urgent. Person's multilingualism ought to become the outcome of studying foreign languages which requires sensible division of language systems and relatively uncomplicated transition from one language to the other due to the circumstances and life conditions. The report by the British Council (2013) found that the UK had "fallen behind by not devoting sufficient time, resources and effort to language learning" and that the resulting language deficit, if not tackled, would be a threat to Britain's competitiveness, influence and standing in the world. The report concluded that the UK needed "to build on its exiting language learning profile to include a wider range of languages and to enable far greater numbers of people to learn languages" (Framework for Consultation on a Foreign Languages for Ireland, 2014). The same can be said for Ukraine which intention is to develop a FL strategy that covers post-primary, further and higher education. Ukraine has its own linguistic heritage: state language (Ukrainian); languages of minorities (Russian, Moldavian, and Hungarian); international lingua franca (English) and so on. Nowadays the array of foreign languages expands form traditional Western European (English, French, and German) to Eastern European (Polish, Czech, Serbian, Croatian, Romanian, Slovak, and Russian) and Oriental (Chinese / Mandarin, Japanese, Turkish, Arab, Persian etc.). We converse about multilingualism (ability to speak a few foreign languages during the life) to fill the labour market with well-qualified staff for cooperation in the multicultural and multilingual economic sphere.

Thus, some evident shift in the FL diversification at Ukrainian secondary schools and higher educational establishments has been observed. Till 2002 FL training started from the 5th grade, yet from 2002 – since 2nd grade. In 2012, according to the State standard for primary comprehensive school (Cabinet of Ministers Act № 462, 20 April 2011) the decision to study one foreign language as a compulsory subject from the 1st grade was taken (Multilingual Europe, 2012). In 2015, the project for increasing the number of academic hours for FL studying in comprehensive schools was considered (Ministry of Education and Science of Ukraine Act № 855, 7th August, 2015), English language as an optional subject for non-linguistic faculties was recommended (Ministry of Education and Science of Ukraine Letter № 1/9-126). In 2016, English language knowledge (Level B2) according to the Common European Framework of Reference for Languages became a compulsory demand for Ukrainian scientists (Ministry of Education and Science of Ukraine Act № 13, 14th January 2016).

The tendency to FL education diversification reasonably preconditions the expanding of the functions and renewal of the foreign languages' tasks in the society. First of all, it is: preparation for social interaction; mastering methods if the individual FL training; ability to implement compensatory skills in case of language devices deficit; resourceful FL applying

for self-expression; target and native language discrepancies comprehension; formation of the personal style of studying; self-control; FLCC development and enhancement.

Professional experience of FL teaching at Ukrainian higher educational establishments proves that students completely realize the essence of the FL training for their future career and require double-type competence (professional and foreign language competences). Thus, the range of opportunities for students in choosing extra curricula and individual arrangement of the compound studying module can be provided.Higher educational establishments encourage those involved in the process of FL training and multilingualism development; implement various pedagogical techniques; arrange special foreign languages courses; enhance cross curriculum integration; individual work; participate at scientific events, foreign languages Olympiads; international exchange programs, international projects, international monitoring surveys, international projects and grants for teachers / lecturers / scientists, foreign countries cultural centres' projects in Ukraine and many other for passing FL examinations, international certification and FL promotion in Ukraine with the aim to promote national education development.

Alongside with the powerful programs covering the matter of FL content renewal, Ukrainian scientific and pedagogic society takes into account challenges which hamper diversification, inter alia: settling the argument between the need in multilingual and multicultural person and actual dominance of the English language; reduction of higher educational establishments which provide other foreign languages; loss of interest and motivation to study some foreign languages; taking into account peculiarities and the level of complication of certain FL compared to English; unrealized principle of succession in teaching foreign languages in the chain "school – higher educational establishment"; taking into account the specific factor of mastering the second foreign language at linguistic faculties; limited opportunities for studying FL at non-linguistic faculties; lecturer's career enhancement.

Discussion. Drawing the conclusion, we can state that FL diversification in Ukraine is: preconditioned by the emergence of the academic autonomy, enhancement of the higher educational establishment self-governing arrangement of the pedagogical pluralism; anticipates theory and practice study of the educational systems structure in the developed countries, international experience application in the Ukrainian education; necessity to take into account nomenclature, amount and status of foreign languages; expects diversity of curricula, introduction of polytechnic education and wide range of the foreign communicative competence elements, extension of the cultural and educational milieu at higher educational establishments; requires arrangement of multilevel system of FL training and purposes distinction in FL teaching depending on the level of education and certain curriculum; provides multilingual communication (national (Ukrainian) minority languages (Russian, Moldavian, Hungarian), international lingua franca (English) and other foreign languages (German, French, Spanish etc.) which advances the quality and level of national education, guarantees its engagement into European and world educational systems.

Further scientific perspectives in the matter of settling the argument of FL education diversification and development are: studying and analysis of theoretical and practical experience in the issue of education systems in the developed countries to improve contemporary training of students in Ukraine and to promote successful integration of the Ukrainian national education into the international educational milieu; inquiry of the FL teaching peculiarities and the effectiveness of the FLCC under higher education diversification; development and advancement of the foreign languages long life learning diversification model in Ukraine.

References

1. Galskova, N. (2008) Teoria obuchenia inostrannym iazykam. Lingvometodika i metodika: ucheb. posobie dlia ped. vuzov [Theory of foreign languages teaching. Language education and methodology: manual for pedagogical institutions]. M.: Academy, 136.
2. Kharchenko, L. (2014) Prepodavatel sovremennoho vuza: kompetentestnaia model: monohrafiia [Lecturer of the contemporary university: competency model: monograph]. Moscow, Direct-Media, 217.
3. Komarova, J. (2015) Axiolohicheskie orientiry sovremennoi sistemy inoiazychnoho obrazovaniia [Axiological hallmarks of the contemporary system of foreign languages education], International academic periodical "Innovative science", 8/2015, 102–103.
4. Lysenko, M. (2013) Innovatsijna paradyhma vyshchoji osvity Ukrajiny za umovy perehodu do informatsijnoho suspilstva [Innovative paradigm of the higher education in Ukraine under the condition of the transformation to the information society: author's abstract to get a scientific degree PhD in Philosophy: qualification 09.00.10 "Education Philosophy"]. K.: NTU of Ukraine "KPI", 19. Multilingual Europe: tendencies in politics and multilingualism practice in Europe / British Council. K.: Lenvit, 2012. – 168.
5. Serheyeva, L. (2014) Dyversyfikatsiia profesijnoji osvity u konteksti instytutsijnoho rozvytku profesijno-tekhnichnoho zakladu [Professional education diversification in the institutional development context of the professional and technical educational establishment]. Electronic journal "Theory and Methods of educational management". 1 (14). umo.edu.ua.

Список використаних джерел:

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для пед. вузов. Москва: Академия, 2008. 136 с.
2. Харченко Л. Н. Преподаватель современного вуза : компетентностная модель : монография. Москва: Директ-Медия, 2014. 217 с.
3. Комарова Ю. А. Аксиологические ориентиры современной системы иноязычного образования // Международный научный журнал "Инновационная наука". № 8/2015. 2015. С. 102–103.
4. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умови переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 "Філософія освіти". Київ: НТУ України "КПІ", 2013. 19 с.
5. Сергеєва Л. Диверсифікація професійної освіти у контексті інституційного розвитку професійно-технічного навчального закладу. [Електронний ресурс] // Theory and Methods of educational management. № 1 (14) 2014. Режим доступу : tme.umo.edu.ua.

ЗМІСТОВІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

М. Кривич, С. Загорулько

Анотація. *Диверсифікація становить основну мету галузі навчання іноземних мов і реалізується в багаторівневості іншомовної освіти; багатоаспектності мовної політики; гнучкості та варіативності програм іншомовної підготовки; розширенні номенклатури іноземних мов; стратегіях вивчення й розширенні діапазону педагогічних умов викладання іноземних мов; кількості компонентів іншомовної комунікативної компетентності.*

Диверсифікація виступає одним із напрямків реформування системи вищої освіти в Україні. Як нова освітня парадигма вона є моделлю, що зорієнтована на

особистість і формування в неї відповідних компетентностей; характеризує підвищення ступеня гнучкості освітньої системи, її здатність до швидкого перебудування. Сутність диверсифікації іншомовної освіти полягає в її полілінгвокультурності, мета – в багатомовності. Зміст іншомовної освіти України визначають мета, завдання і результати навчання іноземних мов; складові іншомовної комунікативної компетентності відповідно до номенклатури мов.

Педагогічна проблема диверсифікації іншомовної освіти в Україні недостатньо розроблена в загальнотеоретичному плані і практично є не вирішеною на рівні відпрацювання педагогічних умов навчання іноземних мов, що потребує вирішення певних суперечностей і зумовлює актуальність наукового пошуку.

Ключові слова: *диверсифікація, освіта, диверсифікація іншомовної освіти, іншомовна комунікативна компетентність.*

ОСНОВЫ СОДЕРЖАНИЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

М. Кривич, С. Загорулько

Аннотация. *Диверсификация является основной целью преподавания иностранных языков и реализуется в многоуровневом иноязычном образовании; многоаспектности языковой политики; флексибельности и вариативности программ иноязычной подготовки; расширении номенклатуры иностранных языков; стратегиях изучения и расширения диапазона педагогических условий преподавания иностранных языков; количестве компонентов иноязычной коммуникативной компетентности.*

Диверсификация выступает одним из векторов реформирования системы образования в Украине. Как новая образовательная парадигма она является моделью, ориентированной на личность и формирование у нее соответствующих компетентностей; характеризует повышение степени флексибельности образовательной системы, ее способности быстро перестраиваться.Основное значение диверсификации иноязычного образования – это полилингвокультурность, цель – многоязычие. Содержание иноязычного образования Украины определяют цель, задания и результаты обучения иностранным языкам; составляющие иноязычной коммуникативной компетентности в соответствии с номенклатурой языков.

Педагогическая проблема диверсификации иноязычного образования в Украине исследована недостаточно в общетеоретическом плане и практически не решена на уровне отработки педагогических условий обучения иностранным языкам, что подразумевает разрешение определенных противоречий и обосновывает актуальность научного поиска.

Ключевые слова: *диверсификация, образование, диверсификация иноязычного образования, иноязычная коммуникативная компетенция.*

УДК 378.147:364.62

THE CHOICE OF THE PROFESSION «SOCIAL WORKER»: MOTIVATION ASPECT

S.O. KYBITSKIY, *candidate of pedagogical sciences, professor of the department of social pedagogy and information technologies in education,*
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv;
E-mail: kubitskiy@ukr.net

© С.О. Кубіцький, 2018

PRODUCTION: SYSTEM APPROACH

A. B. Koshuk

Annotation. *In article pedagogical process as the system of vocational training of mechanical engineers in agrarian higher education institution is analyzed. It is concretized that pedagogical process should be considered as motivated, expediently organized and substantially saturated system of interaction of subjects and objects of teaching and educational process on training of students for professional activity and public life. As systems are carried to the basic structural elements of pedagogical process: the purposes (for what pedagogical process is carried out?); activity of the teacher (who will organize pedagogical process?); activity of the student (who is object of pedagogical process?); contents (to what to learn and to bring up?); methods of training and education (in what ways have to achieve goals?) form of education and education (where when, as well as pedagogical interaction what is the time has to be carried out?); the tutorial and education (by means of what objects or subject situations have to carry out pedagogical interaction?); control of results in combination with self-checking (an obligatory element of any activity).*

By results of the structurally functional analysis of subsystems of modern pedagogical process of agrarian higher education institution the following directions of modernization of training of mechanical engineers are allocated: competence-based direction of agroengineering education; pedagogically expedient application of a complex of tutorials; choice of methods and forms of education, adequate models of the modern engineer landowner; purposeful development of professional qualities of future engineers by means of interactive technologies; use of system of control methods of results of competently focused training of specialists; cultural development of pedagogical interaction of subjects of pedagogical process.

Key words: *system, pedagogical process, competence-based approach, directions of modernization, vocational training, mechanical engineer, agrarian higher education institution.*

UDC378.147 + 372.881.1

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF FOREIGN LANGUAGES DIVERSIFICATION IN UKRAINE

M. KRYVYCH, PhD in Pedagogic, professor assistant
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
*E-mail:*krasina_m74@ukr.net
S. ZAHORULKO
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: szagorulko@ukr.net

Abstract. *The paper presents the concept of the notion "diversification"; the process of foreign languages education diversification in Ukraine has been proven theoretically, the structure, purposes and principles of the Ukrainian foreign language education have been determined. Diversification is one of the ways straight forwarded at higher education system reform in Ukraine. As a contemporary educational paradigm, it is a model which is focused at the individuality, and at forming relevant competences; characterizes increasing level of flexibility of the educational system, its ability to fast adjustment. Diversification has become the main perspective in the sphere of foreign language education, and is imple-*

© М. Кривич, С.Загорулько, 2018

mented through the multilevel approach in foreign language education, multifaceted linguistic policy; flexibility of foreign language curricula and syllabus design; amplification of foreign languages nomenclature, strategies in examining of teaching foreign languages mode; the quantity of the elements of foreign communicative competence. The concept of foreign languages education diversification lies in its multilingualism and multicultural sphere. The content of the foreign language education in Ukraine is determined by its purpose, tasks and results of the foreign language training; foreign communicative competence elements complying with the languages nomenclature. Pedagogical issue of the foreign language diversification has not been completely studied in the aspect of theory and virtually it has not been researched in the matter of the educational mode to provide this process; there is no particular way to define its essence and approaches to the solution of the issue, which preconditions the rationale of the scientific research.

***Keywords**: diversification, education, foreign languages education diversification, foreign languages communicative competence.*

Introduction. The concept of the diversification in education comprises the range of educational establishments, curricula, qualifications; diplomas and their nostrification; multilevel approaches and sublevels of education, basis and term of graduate and post graduate education: education management [4]; multichannel funding, opportunities and prospects for getting a degree, the right to draft individual educational locus taking into account interests, aptitude and demands [5]. Diversification is one of the trends of foreign languages (FL) education development and reformation in the light of the multilingual nature which is typical for Ukrainian system of higher education, general linguistic and educational milieu; integration into European linguistic and security space; necessity in a high-grade educational process due to the means of various instruments applied in diverse linguistic frames. Thus, diversification has become the main perspective in the sphere of FL education and is implemented through the multilevel approach in FL education, multifaceted linguistic policy; flexibility of FL curricula and syllabus model; amplification of FL nomenclature, strategies for examination and expansion of FL teaching mode; the quantity of the elements of foreign languages communicative competence (FLCC), etc. Pedagogical issue of the FL diversification has not been completely studied in the aspect of theory and virtually it has not been researched in the matter of the educational mode to provide this process; there is no particular way to determine its essence and approaches to the solution of the issue.

Certain aspects of the diversification problem-matter in Ukrainian education require further research and solution, inter alia: lecturer's professional genesis research; determination of the diversification locus in the system of relations – "lecturer–student"; definition of the FL acquisition hallmark, assessment of the effective methods of FLCC development; institutional and economic mechanisms elaboration and application in diversification management at higher educational establishments.

Pedagogical issue of the FL diversification in Ukraine preconditions *the rationale* of the scientific research and claims settling the argument between:

- the requirement of the state demand for well-qualified specialists with FL knowledge, taking into account vast spectrum of foreign languages, current and potential demands of professional assignments and limited conditions at Ukrainian educational establishments for FL teaching;
- contemporary demands for FL teaching at the international level and mal-developed theoretical and methodical framework to scheme overall process of FL teaching in Ukraine;

- traditional and innovative approaches proper to the FLCC development that demand constant foreign language lecturer's career enhancement and a specialist with a FL knowledge.

Analysis of recent researches and publications. The search for possible ways out of the crisis in the sphere of the Ukrainian educational system has become the matter of numerous publications which reflect various scientific milieus: pedagogy, linguistics, economics, sociology, management in education. However, it is worth mentioning that national and foreign literature almost lacks multifaceted cross curriculum nexus and fundamental research aimed at studying diversification phenomenon. In certain works scientists research specific aspects of diversification of the higher educational system, inter alia: L. Kharchenko considers diversification as a phenomenon, form, strategy, process and describes a contemporary model of the higher educational establishment; N. Tverezovskaya deems diversification to be the paradigm of the contemporary education; M. Lysenko provides insight into the diversification of higher education in Ukraine; L. Sergeyeva highlights the framework of the professional education diversification; R. Choudaha deals with diversification key to the international higher education and international student mobility. The problem-matter of FL education has been considered by E. Goryunova – factors for FL education diversification; I. Saffiulina – principles of diversification for FL teaching at universities; O. Tarnopolskyi – the variety of elements in FL teaching curriculum; B. Hofeisen, G. Neuner – diversification as an alternative program for teaching new FL in comparison to the dominant position of the English language; F. Koenigs – the model of the controlled diversification and acceptable multilingual prospect; H. Krumm – multilingual prospect and cross cultural education.

A foreign language plays an essential role in providing qualified education which has been defined in the international articles and recorded in standards. Such documents as World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action (UNESCO, 1998); Recommendation No R (98) 6 of the Committee of Ministers of Council of Europe Concerning Modern Languages (1998); Action Plan "Promoting Language Learning and Linguistic Diversity 2004-2006"; New Framework Strategy for Multilingualism (2005); Multilingualism: an Asset for Europe and Shared Commitment (2009); Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET 2020), Framework Program "Horizon 2020" (2015) emphasize the political essence for the development of diversification strategies and intensification of FL acquisition which aim to promote multilingualism in Pan European context.

Ukrainian state educational policy deals with the matter of the multilingualism which is highlighted in the respective documents: the Constitution of Ukraine, Education Act of Ukraine (2017), Higher Education Act of Ukraine (2014), Cabinet of Ministers Act "National Program "Education" (Ukraine XXI Century)", "National Doctrine on education development in Ukraine in 2012–2021", "National Security Strategy in Ukraine (2015)", President's Act "On declaring 2016 a year of the English language in Ukraine" (2015), National Program on Studying and Promoting Foreign Languages "Go Global" (2015), Projects of the Concept of foreign language education in Ukraine (2011), Concept of education development in Ukraine in 2015–2025 (2014), Ministry of Education and Science of Ukraine Act "On declaring 2017–2018 academic year a Year of the German language in Ukraine" (2017).

The purpose of this articleis to define the terms "diversification", "higher education diversification", "foreign languages education diversification" and to prove theoretically the process of the content diversification in foreign languages education in Ukrainian society.

Methods. The methodology applied is based on the scientific and pedagogical methods of theoretical research (scientific literature review, conceptualanalysis of national laws,

regulationsand didactic literature, synthesis, deductive and inductive reasoning, generalization and systematization) with the aim to presentand set forth effectivelythe necessity of FLeducation diversification, and thereforethe importance of the reformation of higher education in Ukraine.

Results. Since the year of proclaiming independence in Ukraine there has been extensive applying of legal, material and technical resources, personnel and administrative resources of the former soviet system and their adjustment to the needs of the independent state. At the same time the educational sector has accumulated numerous problems of the systematic character, inter alia: inferiority of the educational sector; material and technical infrastructure decline; inefficiency, excessive centrality of the administrative and financial systems; inequality in getting qualified education; law approximation; poor qualification of the academic personnel, unsystematic renewal of the education content; lack of effective monitoring and control of its quality. Actual educational crisis resulted in such phenomena as: increasing gap between the society and education development; its conservative nature; traditional education system decline; irrelevant results of the educational process to the needs of the Ukrainian society and financial expenses; failure of the modern educational administrative system to overcome economic, administrative and management challenges in Ukraine.

Contemporary educational paradigm is addressed at its reforming, democratization and inter alia diversification. Diversification (*Greek – sample*, *model; Latin – diversus – different, facere – act*) is a model which is focused at the individuality and at forming relevant competences; characterizes increasing level of flexibility of the educational system, its ability to fast adjustment, requirement to take into account society's demands to the results of the educational systems [5]; expanding the system of the professional education; acquiring new forms and functions. The term "diversification" in the meaning of expanding the spheres of activity has been widely used in the economy in the middle of 50s in the XIX century. In the education, this term appeared in 60-70s of the XIX century in Western Europe due to the crucial need to reform structurally the educational system; diversify types of educational service; form new kinds of activity. In the process of integration into global space countries of the world follow the diversification, yet preserving their historic peculiarities and shaped educational traditions. Ukrainian educational system has been grasped by the vast innovative process in 1980–1990. Diversification has been included into the agenda in Ukraine in 1992 when the multilevel structure of the higher education was implemented. It motivated the development of Ukrainian education and promoted the quality to reach the international level; expanding traditional educational content.

Arguments mentioned above give us the grounds to argue that nowadays the first phase of the global educational system diversification has reached its final point both at the national and international levels connected with increasing number of educational establishments. The second phase connected with the settling the argument of content character and alternations occurring in the science and pedagogical practice has begun. Effective higher education diversification in Ukraine requires: detailed analysis of this social and pedagogic phenomenon at national, state, field, regional and local levels; defining the concept; specification of the term lexis, structure and content of the notion "diversification" and its hallmarks. The development is a key characteristic of the diversification, first of all – multifaceted. Due to the diversification, higher school is focused at supporting dramatic distinctions in curricula and functions of the higher educational establishments in respect to various social, cultural and economic conditions. Higher education diversification integrates: the tendency to develop all kinds of education; social and structural alterations and transformations of the higher educational establishments; principles of the educational policy; institutional transformation; levels of education, multifaceted development of educa-

tional syllabus, systems, forms of education, preparation courses, nomenclature, format and content of the educational service and means of their applying, advancement of the higher education financing [2].

Diversifying higher education models, recruitment method and criteria are essential both to meet increasing international demand and to provide access to various delivery modes and to extend access to the ever-wider public, in a lifelong perspective, based on flexible entry and exit points to and from the system of higher education. Consequently, higher education diversification stands out as one of the trends aimed to reform the higher education system, and as a complex social and pedagogic phenomenon which characterizes contemporary phase of the education development, its crisis, reflects formation of a new educational paradigm focused on the individual. Among the most essential hallmarks of the diversification in higher education we emphasize the following: cross curriculum linkage (cross curriculum integration, supra curriculum); variation (school, college, higher educational establishments); multilevel system (Bachelor's program / Magistrate's program, post graduate program, career enhancement program).

FL education development in the way of structural diversification, consequently content modernizing is undergoing changes as well due to the alterations in higher education. The concept of the term *foreign languages education diversification* comprises: language diversity, multilingualism, plurilingualism, multifunctional opportunities. Considering FL education as an indispensable part of the higher education and compulsory part of the multilevel education we share the scientific argument of the term "education in the fields of all (target/native) languages and cultures" [1]. The concept of FL education diversification lies in its multilingualism and multicultural sphere (studying the biggest possible amount of languages during the period of the academic studying). Yet, the prerequisite for this is the argument that FL education diversification requires the realization of three pillars – democratization, demonopolization and individualism which reflects such principles as: diversification, multilevel standard, multilingualism, long life learning, differentiation, structuralism, flexibility, accessibility, consequence, integration, stylization, integrity and openness.

Methodical frameworks of the diversified pedagogical system reflect interaction and interconnection between different approaches of FL teaching (systematic, competence based, learner-centered, domain specific, social and cultural, etc.) Theoretical frameworks define basic concepts, theories, articles, definitions which precondition comprehension the essence of the FL education development, specific tasks, principles, structure, methods and techniques for teaching foreign languages.

The mainstream direction for promoting FL diversification is: long life FL learning, promoting FL teaching, facilitating and creating beneficial milieu for FL learning; diversity of means, methods and techniques, forms and interaction between the members of the FL acquisition for professional purposes; knowledge and other integrated FL macro skills due to the needs of life circumstances, and teaching of such languages is meaningful only in the natural professional context; pluralism and discrepant national educational systems; the existence of alternatives and levels of FL training; the reality of various scientific educational concepts; peculiarities of educational traditions; political, social and economic, cultural spheres of the country; development and availability of such conditions and mechanisms with the aim to extent opportunities for development and realization of personal potential, yet which do not impede the rapprochement of various educational systems [3]. Thus, FL education diversification provides its relevance of the content to the needs and challenges of the modern society, creates conditions for constant renewal of the FL education content, its transformation of knowledge economy and promoting high-rate FLCC. FL diversification is such an instrument that gives the opportunity to the person with any level of the FLCC to get necessary knowledge in the field of linguistics any time when needed

(Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006). The content of the FL education is scientifically grounded by the system of didactic and methodical educational resources in foreign languages for various educational levels and is defined: by the purpose and tasks of the FL education; competences; academic results in the FL course; linguistics, didactics, methodology, psychology and psycholinguistics achievements, and national documents as well as instructive and methodology sources.

FL education diversification content is multifaceted and highlights: definite matters of a language functioning in the society; theoretical minimum data concerning a language and its system; functional communicative system; communication standards, relevance, ethical grounds, multifunction, social and cultural information. Consequently, the content of the FL education is structured according to four comprehensive content lines – linguistic, social and cultural, pragmatist that combine and integrate naturally, yet they stay as relatively independent elements of the FL education content and on the whole form FLCC.

In the modern competitive world, it is not enough to know one foreign language, knowledge of two or more FL is urgent. Person's multilingualism ought to become the outcome of studying foreign languages which requires sensible division of language systems and relatively uncomplicated transition from one language to the other due to the circumstances and life conditions. The report by the British Council (2013) found that the UK had "fallen behind by not devoting sufficient time, resources and effort to language learning" and that the resulting language deficit, if not tackled, would be a threat to Britain's competitiveness, influence and standing in the world. The report concluded that the UK needed "to build on its exiting language learning profile to include a wider range of languages and to enable far greater numbers of people to learn languages" (Framework for Consultation on a Foreign Languages for Ireland, 2014). The same can be said for Ukraine which intention is to develop a FL strategy that covers post-primary, further and higher education. Ukraine has its own linguistic heritage: state language (Ukrainian); languages of minorities (Russian, Moldavian, and Hungarian); international lingua franca (English) and so on. Nowadays the array of foreign languages expands form traditional Western European (English, French, and German) to Eastern European (Polish, Czech, Serbian, Croatian, Romanian, Slovak, and Russian) and Oriental (Chinese / Mandarin, Japanese, Turkish, Arab, Persian etc.). We converse about multilingualism (ability to speak a few foreign languages during the life) to fill the labour market with well-qualified staff for cooperation in the multicultural and multilingual economic sphere.

Thus, some evident shift in the FL diversification at Ukrainian secondary schools and higher educational establishments has been observed. Till 2002 FL training started from the 5th grade, yet from 2002 – since 2nd grade. In 2012, according to the State standard for primary comprehensive school (Cabinet of Ministers Act № 462, 20 April 2011) the decision to study one foreign language as a compulsory subject from the 1st grade was taken (Multilingual Europe, 2012). In 2015, the project for increasing the number of academic hours for FL studying in comprehensive schools was considered (Ministry of Education and Science of Ukraine Act № 855, 7th August, 2015), English language as an optional subject for non-linguistic faculties was recommended (Ministry of Education and Science of Ukraine Letter № 1/9-126). In 2016, English language knowledge (Level B2) according to the Common European Framework of Reference for Languages became a compulsory demand for Ukrainian scientists (Ministry of Education and Science of Ukraine Act № 13, 14th January 2016).

The tendency to FL education diversification reasonably preconditions the expanding of the functions and renewal of the foreign languages' tasks in the society. First of all, it is: preparation for social interaction; mastering methods if the individual FL training; ability to implement compensatory skills in case of language devices deficit; resourceful FL applying

for self-expression; target and native language discrepancies comprehension; formation of the personal style of studying; self-control; FLCC development and enhancement.

Professional experience of FL teaching at Ukrainian higher educational establishments proves that students completely realize the essence of the FL training for their future career and require double-type competence (professional and foreign language competences). Thus, the range of opportunities for students in choosing extra curricula and individual arrangement of the compound studying module can be provided.Higher educational establishments encourage those involved in the process of FL training and multilingualism development; implement various pedagogical techniques; arrange special foreign languages courses; enhance cross curriculum integration; individual work; participate at scientific events, foreign languages Olympiads; international exchange programs, international projects, international monitoring surveys, international projects and grants for teachers / lecturers / scientists, foreign countries cultural centres' projects in Ukraine and many other for passing FL examinations, international certification and FL promotion in Ukraine with the aim to promote national education development.

Alongside with the powerful programs covering the matter of FL content renewal, Ukrainian scientific and pedagogic society takes into account challenges which hamper diversification, inter alia: settling the argument between the need in multilingual and multicultural person and actual dominance of the English language; reduction of higher educational establishments which provide other foreign languages; loss of interest and motivation to study some foreign languages; taking into account peculiarities and the level of complication of certain FL compared to English; unrealized principle of succession in teaching foreign languages in the chain "school – higher educational establishment"; taking into account the specific factor of mastering the second foreign language at linguistic faculties; limited opportunities for studying FL at non-linguistic faculties; lecturer's career enhancement.

Discussion. Drawing the conclusion, we can state that FL diversification in Ukraine is: preconditioned by the emergence of the academic autonomy, enhancement of the higher educational establishment self-governing arrangement of the pedagogical pluralism; anticipates theory and practice study of the educational systems structure in the developed countries, international experience application in the Ukrainian education; necessity to take into account nomenclature, amount and status of foreign languages; expects diversity of curricula, introduction of polytechnic education and wide range of the foreign communicative competence elements, extension of the cultural and educational milieu at higher educational establishments; requires arrangement of multilevel system of FL training and purposes distinction in FL teaching depending on the level of education and certain curriculum; provides multilingual communication (national (Ukrainian) minority languages (Russian, Moldavian, Hungarian), international lingua franca (English) and other foreign languages (German, French, Spanish etc.) which advances the quality and level of national education, guarantees its engagement into European and world educational systems.

Further scientific perspectives in the matter of settling the argument of FL education diversification and development are: studying and analysis of theoretical and practical experience in the issue of education systems in the developed countries to improve contemporary training of students in Ukraine and to promote successful integration of the Ukrainian national education into the international educational milieu; inquiry of the FL teaching peculiarities and the effectiveness of the FLCC under higher education diversification; development and advancement of the foreign languages long life learning diversification model in Ukraine.

References

1. Galskova, N. (2008) Teoria obuchenia inostrannym iazykam. Lingvometodika i metodika: ucheb. posobie dlia ped. vuzov [Theory of foreign languages teaching. Language education and methodology: manual for pedagogical institutions]. M.: Academy, 136.
2. Kharchenko, L. (2014) Prepodavatel sovremennoho vuza: kompetentestnaia model: monohrafiia [Lecturer of the contemporary university: competency model: monograph]. Moscow, Direct-Media, 217.
3. Komarova, J. (2015) Axiolohicheskie orientiry sovremennoi sistemy inoiazychnoho obrazovaniia [Axiological hallmarks of the contemporary system of foreign languages education], International academic periodical "Innovative science", 8/2015, 102–103.
4. Lysenko, M. (2013) Innovatsijna paradyhma vyshchoji osvity Ukrajiny za umovy perehodu do informatsijnoho suspilstva [Innovative paradigm of the higher education in Ukraine under the condition of the transformation to the information society: author's abstract to get a scientific degree PhD in Philosophy: qualification 09.00.10 "Education Philosophy"]. K.: NTU of Ukraine "KPI", 19. Multilingual Europe: tendencies in politics and multilingualism practice in Europe / British Council. K.: Lenvit, 2012. – 168.
5. Serheyeva, L. (2014) Dyversyfikatsiia profesijnoji osvity u konteksti instytutsijnoho rozvytku profesijno-tekhnichnoho zakladu [Professional education diversification in the institutional development context of the professional and technical educational establishment]. Electronic journal "Theory and Methods of educational management". 1 (14). umo.edu.ua.

Список використаних джерел:

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для пед. вузов. Москва: Академия, 2008. 136 с.
2. Харченко Л. Н. Преподаватель современного вуза : компетентностная модель : монография. Москва: Директ-Медия, 2014. 217 с.
3. Комарова Ю. А. Аксиологические ориентиры современной системы иноязычного образования // Международный научный журнал "Инновационная наука". № 8/2015. 2015. С. 102–103.
4. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умови переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 "Філософія освіти". Київ: НТУ України "КПІ", 2013. 19 с.
5. Сергеєва Л. Диверсифікація професійної освіти у контексті інституційного розвитку професійно-технічного навчального закладу. [Електронний ресурс] // Theory and Methods of educational management. № 1 (14) 2014. Режим доступу : tme.umo.edu.ua.

ЗМІСТОВІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

М. Кривич, С. Загорулько

Анотація. *Диверсифікація становить основну мету галузі навчання іноземних мов і реалізується в багаторівневості іншомовної освіти; багатоаспектності мовної політики; гнучкості та варіативності програм іншомовної підготовки; розширенні номенклатури іноземних мов; стратегіях вивчення й розширенні діапазону педагогічних умов викладання іноземних мов; кількості компонентів іншомовної комунікативної компетентності.*

Диверсифікація виступає одним із напрямків реформування системи вищої освіти в Україні. Як нова освітня парадигма вона є моделлю, що зорієнтована на

особистість і формування в неї відповідних компетентностей; характеризує підвищення ступеня гнучкості освітньої системи, її здатність до швидкого перебудування. Сутність диверсифікації іншомовної освіти полягає в її полілінгвокультурності, мета – в багатомовності. Зміст іншомовної освіти України визначають мета, завдання і результати навчання іноземних мов; складові іншомовної комунікативної компетентності відповідно до номенклатури мов.

Педагогічна проблема диверсифікації іншомовної освіти в Україні недостатньо розроблена в загальнотеоретичному плані і практично є не вирішеною на рівні відпрацювання педагогічних умов навчання іноземних мов, що потребує вирішення певних суперечностей і зумовлює актуальність наукового пошуку.

Ключові слова: *диверсифікація, освіта, диверсифікація іншомовної освіти, іншомовна комунікативна компетентність.*

ОСНОВЫ СОДЕРЖАНИЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

М. Кривич, С. Загорулько

Аннотация. *Диверсификация является основной целью преподавания иностранных языков и реализуется в многоуровневом иноязычном образовании; многоаспектности языковой политики; флексибельности и вариативности программ иноязычной подготовки; расширении номенклатуры иностранных языков; стратегиях изучения и расширения диапазона педагогических условий преподавания иностранных языков; количестве компонентов иноязычной коммуникативной компетентности.*

Диверсификация выступает одним из векторов реформирования системы образования в Украине. Как новая образовательная парадигма она является моделью, ориентированной на личность и формирование у нее соответствующих компетентностей; характеризует повышение степени флексибельности образовательной системы, ее способности быстро перестраиваться.Основное значение диверсификации иноязычного образования – это полилингвокультурность, цель – многоязычие. Содержание иноязычного образования Украины определяют цель, задания и результаты обучения иностранным языкам; составляющие иноязычной коммуникативной компетентности в соответствии с номенклатурой языков.

Педагогическая проблема диверсификации иноязычного образования в Украине исследована недостаточно в общетеоретическом плане и практически не решена на уровне отработки педагогических условий обучения иностранным языкам, что подразумевает разрешение определенных противоречий и обосновывает актуальность научного поиска.

Ключевые слова: *диверсификация, образование, диверсификация иноязычного образования, иноязычная коммуникативная компетенция.*

УДК 378.147:364.62

THE CHOICE OF THE PROFESSION «SOCIAL WORKER»: MOTIVATION ASPECT

S.O. KYBITSKIY, *candidate of pedagogical sciences, professor of the department of social pedagogy and information technologies in education,*
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv;
E-mail: kubitskiy@ukr.net

© С.О. Кубіцький, 2018

особистість і формування в неї відповідних компетентностей; характеризує підвищення ступеня гнучкості освітньої системи, її здатність до швидкого перебудування. Сутність диверсифікації іншомовної освіти полягає в її полілінгвокультурності, мета – в багатомовності. Зміст іншомовної освіти України визначають мета, завдання і результати навчання іноземних мов; складові іншомовної комунікативної компетентності відповідно до номенклатури мов.

Педагогічна проблема диверсифікації іншомовної освіти в Україні недостатньо розроблена в загальнотеоретичному плані і практично є не вирішеною на рівні відпрацювання педагогічних умов навчання іноземних мов, що потребує вирішення певних суперечностей і зумовлює актуальність наукового пошуку.

Ключові слова: *диверсифікація, освіта, диверсифікація іншомовної освіти, іншомовна комунікативна компетентність.*

ОСНОВЫ СОДЕРЖАНИЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

М. Кривич, С. Загорулько

Аннотация. *Диверсификация является основной целью преподавания иностранных языков и реализуется в многоуровневом иноязычном образовании; многоаспектности языковой политики; флексибельности и вариативности программ иноязычной подготовки; расширении номенклатуры иностранных языков; стратегиях изучения и расширения диапазона педагогических условий преподавания иностранных языков; количестве компонентов иноязычной коммуникативной компетентности.*

Диверсификация выступает одним из векторов реформирования системы образования в Украине. Как новая образовательная парадигма она является моделью, ориентированной на личность и формирование у нее соответствующих компетентностей; характеризует повышение степени флексибельности образовательной системы, ее способности быстро перестраиваться.Основное значение диверсификации иноязычного образования – это полилингвокультурность, цель – многоязычие. Содержание иноязычного образования Украины определяют цель, задания и результаты обучения иностранным языкам; составляющие иноязычной коммуникативной компетентности в соответствии с номенклатурой языков.

Педагогическая проблема диверсификации иноязычного образования в Украине исследована недостаточно в общетеоретическом плане и практически не решена на уровне отработки педагогических условий обучения иностранным языкам, что подразумевает разрешение определенных противоречий и обосновывает актуальность научного поиска.

Ключевые слова: *диверсификация, образование, диверсификация иноязычного образования, иноязычная коммуникативная компетенция.*

УДК 378.147:364.62

THE CHOICE OF THE PROFESSION «SOCIAL WORKER»: MOTIVATION ASPECT

S.O. KYBITSKIY, *candidate of pedagogical sciences, professor of the department of social pedagogy and information technologies in education,*
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv;
E-mail: kubitskiy@ukr.net

© С.О. Кубіцький, 2018

Abstract*. The purpose of the article is to substantiate the main motivational factors that reveal the desire of young people to devote their life to the profession of «social worker». The method of the research is based on theoretical and methodological procedure of the analysis of the problem field from the general to the specific – from outlining the motivational factors regarding the selection of young people of the profession «social worker» to the analysis of specific changes that should take place in the content of relevant vocational guidance work and professional training. The results of the research are three main motivating factors in the choice of the young people the profession «social worker»: the profession appears as a means of solving by the person his own social, psychological and, in general, life problems, and a means of realizing a person's higher meanings of his life, as well as an effective tool for realizing human life's success. The originality of the scientific results consists in that that the outlined holistic system of motivational factors regarding the choice of the young people of the profession «social worker» allows to radically change the professional orientation work and enrich the content of professional training. Conclusions and prospects of the study. The mentioned motivational factors should be reflected both in the content of the educational process of the professional training process in higher education institutions, and to form a kind of focus of vocational guidance work as for attracting the students to the relevant specialty. Consequently, the task of developing a holistic system of vocational guidance work is based on the principles of the stated motivational principles.*

Key words: *social worker; social work; motivation factors for choosing a profession; the content of professional training; vocational guidance work.*

Introduction. The activity of a social worker is becoming increasingly important due to sharpening the socio-economic problems and the general tendency of our world to developing tolerance, while the educational branch is actively transforming towards the paradigm of inclusive education.

Analysis of recent researches and publications. Nowadays the scientists' papers devoted to social work are becoming ever more acute, gaining profound and interdisciplinary character (Yu. Azarov, N. Aminov, A. Bazaeva, V. Bocharova, Y. Halahuzova, N. Harashkina, M. Gulina, L. Guslyakova, I. Zaynyshev, I. Zvereva, Y. Zymnya, A. Kapska, G. Kuznetsova, N. Kuzmina, N. Kukharev, O. Leontiev, A. Markova, V. Pavlenok, V. Panok, V. Slastyonin, B. Sosnowsky, E. Kholostova, M. Firsov, N. Shmeleva, A. Shcherbakov et al.).

In this respect particularly important are the researches on the issue of the professional training of social workers (V. Bespalko, V. Bocharova, V. Gurov, O. Ivashchenko, T. Yatsenko et al.) [1-4].

Accordingly, the problem of students' motivation to study at higher education institutions, where prospective social workers are trained, is extremely relevant. This problem, in its turn, reveals an equally important problem of vocational guidance work carried out by scientific and pedagogical staff in attracting young people to the study at higher education institutions.

The purpose of the research is grounding the major motivational factors, revealing the wish of the young people to devote their life to the profession «social worker».

The results of the research. One of the main tasks of modern professional education is the problem connected with the motivational factors that encourage young people to be involved in the process of professional training connected to the activities in a particular socio-economic area. The analysis of psychological and pedagogical works, as well as our practical experience in the field of professional training of social workers, leads to the con-

clusion about three main motivational factors in the choice of the young people of the profession «social worker» and, in general, any profession.

First, the profession is a means of solving person's own social, psychological and, in general, life problems.

Secondly, the profession is also appears a means of realizing person's sublime meanings of his life.

Thirdly, the profession is also a tool by which a person strives to realize the success in his life, achieving material well-being.

Accordingly, the three mentioned motivational factors should find a powerful and relief reflection in the content of the educational activities of the professional training process in higher education institutions. In addition, these motivational factors have to be a peculiar focus of vocational guidance work on attracting the students to relevant specialties.

Let's consider in more detail the mentioned motivational factors.

1. Any profession as a means of solving person's own socio-psychological and, in general, life problems.

As the analysis of the formation in people of motivation to the choice of profession shows, that this motivation, as a rule, is associated with personal problems of many people; and their prospective professional activities in this case is, as a rule, connected with solving various problems, both at the level of actual life situations, and at the level of negative psychological sets, and even disastrous habits.

Thus, the nature of the activities in certain professional field, which requires from a person an increased level of self-control, thus allowing this person to develop volitional qualities, to form psychological sets for controlling his or hers behavior, as well as to develop the ability to consciously, voluntarily regulate the psycho-physiological processes of person's organism.

In addition, the chosen profession and successful advancement in the professional sphere can help a person to take a higher place in social hierarchy, enabling to increase person's ability to control social reality and make him or her more independent on negative impacts of social environment. Here we can talk about the locus of human control (the localization of the control of willpower effort) concerning the problem of controlling the circumstances of human lives.

So, the locus of control is the degree to which people believe that they have control over the outcome of the events in their lives, as opposed to external forces beyond their control. Locus of control is one of the four dimensions of core self-evaluations (one's fundamental appraisal of oneself, neuroticism, self-efficacy, and self-esteem).

The type of locus of control in a certain way characterizes the peculiarities of students' self-regulation in the field of social activities – active (internal), passive (external) and intermediate positions of the personality in the sphere of controlling his life processes.

In this respect, we may mention the levels and stages of personality development from passive to intermediate, and from it – to an active position, when a student realizes himself as an active figure of social reality, that is, he reveals a high ability to subject-practical activity in social environment.

It is important to note that the locus of control determines the social orientation of a person regarding the understanding of the source of his or her vital activities, since people are differentiated by whom they tend to attribute the responsibility for their own actions in the process of life.

The tendency of a man to attribute the responsibility for the results of his activity to the circumstances of social environment characterizes this man as an external personality (external personality). If this responsibility is attributed to one's own efforts, so this type of control location characterizes a man as an internal personality (internal personality) [6]. It

is the internal locus of control that makes a person responsible for his actions, thus allowing a person to make free choices, and to be free: a person can only be responsible for that that he can freely and independently influence. Thus, as Ye. Subbotsky writes, the responsible action is possible only in the absence of strict external (social) control [5, p. 8-55].

Psychological studies indicate that the internals usually show greater responsibility and social activities, they are more productive in decision-making situations, as well as in risk-based situations. It is essential that the internals show readiness to discard temporary, easily accessible satisfaction in order to achieve a remote but more valuable boon, indicating their orientation at the future.

At the same time, the internals are more confident than the externals of that that diligent work leads to higher productivity and live success, so their leadership style is more directive-oriented. In addition, the internals are more successful in educational activities, they are characterized by communicability and willpower in comparison with the externals – the latter, as a rule, is characterized with anxiety, depression, aggressiveness, conformism. As a rule, the internals are more constructive in the situations where their initial intentions are destroyed; they take certain measures to overcome the obstacles, as opposed to the externals that can not effectively withstand the outer influences. The internals are more interested in information about the results of their actions. Their actions are more dependent on previous successes and failures. For example, after a failure, they usually try to find an alternative option. While the externals are less attentive to the information on the previous results, they are more stubborn and less adaptive [6].

Due to this the important characteristics of the social worker can be particularly significant for the entrants who seek to develop the appropriate personality qualities. Among these one can mark such skills as: interacting with people; organizing their joint activity to achieve certain socially important goals; identifying themselves with the client (the ability to empathic identification, sensitivity); understanding how the social worker is perceived as a partner in communication by his clients thus empathically treating them.

For social workers is very important the ability to manage their behavior in communicating in accordance with effective strategies of interpersonal interaction that promote mutual understanding, effectively addressing the multifaceted problems of interpersonal communication, including those related to the fact that verbal and extra verbal interaction between people take place not only through communication, but also through actions, behavior acts, holistic behavior, joint activities aimed at the realization of common goals.

This, in turn, requires the development in the students' the skills of planning and forecasting the partner's reactions, the willingness to communicate «on equal basis» with people of different social status, and to resist the social environment influences, to show determination and resistance to negative aspects of social life, to defend their own persuasions; harmoniously interact in the system hierarchy of group ties.

Therefore, the content of professional training at higher education institutions, in particular in the context of professional training of a social worker, should include the most important aspects of the harmonization (psychological correction) of students' behavior, their psychic sphere. At the same time the psychological trainings, which should occupy a sufficient part of the professional training time in the content of education process, are intended not only to develop in the prospective social workers the mechanisms of self-regulation and self-control, but also to develop an active creative life position on the basis of the formation of an internal control locus.

It should, however, be noted that the implementation of the outlined conditions for professional training should be adequately reflected in the context of vocational guidance work on attracting young people to study at higher education institutions. Thus, vocational

guidance should widely and effectively disseminate information about the psychological resource of the profession «social worker», which helps a person to harmonize his behavior and develop self-regulation and self-control mechanisms, which in its turn allows the students to achieve physical, mental and spiritual health.

2. Profession as a means of achieving life's success.

In the context of our analysis, the content of professional training of the prospective specialists in the field of «social work» should be orientated, firstly, at the formation of such professional and personal qualities in the students that allow them to achieve life's success with the help of chosen specialty, the professional training for which, thus, should help the prospective social workers not only to attain the level of professional skills, but also to form in them certain psychological qualities enabling to achieve life's success. One of the most important of these qualities (arising from certain personal qualities) is the internal control locus as the ability to realize an active life position.

Secondly, all concerned persons conducting vocational guidance work should draw attention of the prospective social workers to the resources of the specialty «social work» as for achieving human life's success. In this context, the content of the appropriate professional training should include training resources related to effective strategies for attaining human success in life.

3. Profession as a means of realizing the life meaning of a man.

It should be noted that one of the main meanings of human life is connected with the social and collective mode of communal life, which presupposes the principle of empathy, mutual assistance, social justice, tolerance, harmonious interaction of community members. In this context, it is important to emphasize the fundamental characteristics of a person as a member of society and family.

Therefore, the deep anthropological vocation of any person is to be a parent, mother, child, and spouse. But these social and family roles are most fully realized in the profession of «social worker», whose activities fully realize the family aspect of human society, since the main skills of a social worker include: controlling once own emotions (self-control), thus be calm, patient, thorough (emotional balance); establishing contacts, explaining, persuading (communicative abilities); inspiring the clients, making responsible decisions in significant situations (leadership); believing in a positive solution of any life situation (optimism); responsibility for the actions, behavior acts and their consequences for the team (social responsibility); living among people and for the people (social activity); adequate evaluating once own advantages and disadvantages (self-esteem); understanding people, empathizing with them (empathy, team spirit); consciously conquering once own interests in the name public interests thus be ready to social interaction and cooperation (collectivism, the work in a team).

Thus, the content of professional training of the prospective social workers should include the parental aspect of a person, because it is the family ties that any spiritually and psychologically healthy person reveals realizing the fundamental meaning of his life.

The conclusion and the prospects of the research. The made analysis allows drawing such conclusions.

1. Today the activities of a social worker are incredibly significant due to the aggravation of socio-economic problems and the development of an inclusive paradigm of modern education.

2. There are three main motivating factors concerning the selection of the young people of any profession, including the «social worker»: the profession appears both as a means of solving person's own social, psychological and, in general, life problems, and a means of realizing person's sublime sense of life, as well as an effective tool for realizing human life's success.

3. The above-mentioned motivational factors should be reflected both in the content of professional training activities in higher education institutions, as well as these would form a certain focus of vocational guidance work on attracting the young people to relevant specialty.

The prospects of the research lie in developing a holistic vocational guidance system for involving young people in the profession of «social worker» on the basis of the stated motivational principles. In addition, the made analysis allows raising the important issue of correction and enrichment of the content of professional training in the specialty «social work» in accordance with the essence of the considered motivational factors.

Список використаних джерел

1. Антология социальной работы : в 3 т. / сост. М. В. Фирсов ; Институт психосоциальной работы. Москва: Сварогъ, 1994. 234 с.

2. Зимняя И. А. Социальная работа как профессиональная деятельность. *Социальная работа и проблемы подготовки кадров.* Москва: 1992. С. 26–44.

3. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) : навч. посіб. / ред. І. Звєрєва, Г. Лактіонова. Київ: Науковий світ, 2001. 129 с.

4. Ракушева О. М. Дослідження базових показників, що впливають на формування фахової майстерності майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи:* матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Житомир, 24-25 березня 2011 р. Житомир, 2011. С. 294–297.

5. Субботский Е. В. Формирование морального действия у ребенка. *Вопросы психологии*. 1979. № 3. С. 47–55.

6. Rotter L. B. Generalized expectancies for internal versus external of reinforcement*. Psychological monographs*. 1966. Vol. 80. P. 1–28.

References

1. Anthology of social work: in 3 t. / Compilation by. M. V Firsov; Institute of psychosocial work. Moscow: Svarog, 1994. 234 p.

2. Zimnaya I. A. Social work as a professional activity. *Social work and training problems*. Moscow: 1992. pp. 26-44.

3. Kapska A. Y. The actual problems of social-pedagogical work (modular distance learning course): Teaching manual / ed. I. Zvereva, G. Laktionova. Kyiv: Scientific World, 2001. 129 p.

4. Rakusheva O. M. The study of basic indicators that influence the formation of professional skills in the prospective specialists in social work. *Youth in the New Social Perspective*: The proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference (Zhytomyr, March 24-25, 2011) Zhytomyr, 2011. 294-297.

5. Subbotsky Ev.V. The formation of moral action in a child. *Questions of psychology*. 1979. No. 3. P. 47-55.

6. Rotter L. B. Generalized expectancies for internal versus external of reinforcement*. Psychological monographs*. 1966. Vol. 80. P. 1–28.

ВИБІР ПРОФЕСІЇ «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК»: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

С.О. Кубіцький

Анотація. *Обґрунтовуються головні мотиваційні чинники, які виявляють прагнення молодих людей присвятити своє життя професії «соціальний працівник». На основі аналізу проблемного поля дослідження від загального до конкрет-*

ного (від окреслення мотиваційних чинників щодо вибору молодими людьми професії «соціальний працівник» до аналізу конкретних змін, які мають відбутися у змісті відповідної профорієнтаційної роботи та професійної підготовки) розглядаються три головні мотиваційних чинника щодо вибору молодими людьми професії «соціальний працівник»: професія постає як засобом вирішення людиною власних соціальних, психологічних і, взагалі, життєвих проблем, так і засобом реалізації людиною вищих сенсів свого життя, а також ефективним інструментом реалізації людиною життєвого успіху. Робиться висновок, що зазначені мотиваційні чинники мають знайти відображення як у змісті навчальної діяльності процесу професійної підготовки у закладах вищої освіти, так і постати своєрідним фокусом профорієнтаційної роботи щодо залучення студентів на відповідні спеціальності. Відтак, актуальним постає завдання щодо розробки цілісної системи профорієнтаційної роботи на засадах викладених мотиваційних принципів.

Ключові слова: *соціальний працівник, соціальна робота, мотиваційні чинники вибору професії, зміст професійної підготовки, профорієнтаційна робота.*

ВЫБОР ПРОФЕССИИ «СОЦИАЛЬНЫЙ РАБОТНИК»: МОТИВАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

С.О. Кубицкий

Аннотация. *Обосновываются главные мотивационные факторы, которые проявляют стремление молодых людей посвятить свою жизнь профессии «социальный работник». На основе анализа проблемного поля исследования от общего к частному (от определения мотивационных факторов по выбору молодыми людьми профессии «социальный работник» к анализу конкретных изменений, которые должны состояться в смысле соответствующей профориентационной работы и профессиональной подготовки) рассматриваются три главных мотивационных фактора по выбору молодыми людьми профессии «социальный работник»: профессия выступает как средством решения человеком собственных социальных, психологических и вообще жизненных проблем, так и средством реализации человеком высших смыслов своей жизни, а также эффективным инструментом реализации человеком жизненного успеха. Делается вывод, что указанные мотивационные факторы должны найти отражение как в содержании учебной деятельности процесса профессиональной подготовки в учреждениях высшего образования, так и предстать своеобразным фокусом профориентационной работы по привлечению студентов на соответствующие специальности. Поэтому, актуальным становится задача по разработке целостной системы профориентационной работы на основе изложенных мотивационных принципов.*

Ключевые слова: *социальный работник, социальная работа, мотивационные факторы выбора профессии, содержание профессиональной подготовки, профориентационная работа.*

УДК 378:74:37.012

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Н. Р. КУБРИШ, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки
Одеська державна академія будівництва та архітектури
Л.І. ОЛЕШКО, асистент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки
Одеська державна академія будівництва та архітектури
E-mail: kubrysh@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена професійній підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Розглянуто авторський досвід активізації діяльності студентів педагогічних університетів на всіх етапах навчального процесу. Визначено основні теоретичні знання та педагогічні вміння, необхідні для формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.*

Ключові слова: *професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, вчителя образотворчого мистецтва, педагогічна проблема, художня творчість.*

Актуальність (Introduction). У Державній Національній програмі “Освіта” підкреслюється, що держава й нація без високого рівня освіти – це суспільство без майбутнього. Перед національною освітою держава ставить соціальне замовлення – виховання творчого громадянина України, здатного навчатися і працювати за нових умов. Першорядними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є: органічне поєднання освіти й науки, розвиток педагогічної науки, дистанційної освіти; особистісна орієнтація освіти; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; формування в дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок, самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості; підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Сучасний стан дослідженої проблеми набуття професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва представлено у роботах: із сутності й змісту його графічних і зображальних умінь (Г. Бєда, І. Грабар, В. Кузін, Б. Неменський, В. Орлов, М. Ростовцев, О. Рудницька, Н. Сакуліна), підготовки майбутніх учителів технологій, з основами дизайну до професійної діяльності розкрито у працях вітчизняних науковців: (М.Бондаренка, В. Борисова, Л. Дубовик, В.Мадзігона, О. Коберника, Г. Терещука, С.Ткачука, Д.Тхоржевського, В. Яковлевої, Ю.Кулінка),професійних умінь і компетентностей (В. Банніков, Г. Васьківська, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Коновець, М. Пічкур, В. Ружицький, Ж. Сироткіна).

Мета (Purpose). Вивчити проблему підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Професійна підготовка розглядається, як процес, у ході якого осмислюється, оптимізується навчання, аналізуються освітні результати, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; при вивченні педагогічних та спеціальних дисциплін.

© Н.Р. Кубриш, Л.І. Олешко, 2018

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз педагогічної та мовної літератури, наукових статей та дисертацій з питань підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва; класифікація та систематизація теоретичних даних.

Результати (Results). Зростає соціальна відповідальність вищої школи за якість підготовки творчих учителів, зокрема вчителів образотворчого мистецтва, оскільки образотворче мистецтво як предмет гуманітарно-естетичного циклу є могутнім засобом вдосконалення особистості, формування її творчих здібностей та образного мислення.

В умовах відродження національної культури виникає гостра потреба в підвищенні якості сучасної мистецької освіти, зокрема в підготовці вчителя образотворчого мистецтва, з передбаченням зв'язку двох головних функцій освіти – інформаційної й творчої, не абсолютизуючи одну з них. Тому, як зазначає С.Л. Рубінштейн, процес навчання відбувається лише через засвоєння знань, а мислення людини завжди розвивається через виконання завдань. „Ось чому радикальне поліпшення навчального процесу в сучасній вищій школі неможливе без перегляду методики викладання на базі найновіших досягнень педагогіки та психології [3, с. 159]". Ґрунтуючись на вже відкритих закономірностях розвитку, на міцній основі, закладеній дослідниками, методистами й художниками-практиками багатьох поколінь, педагогіка мистецтва далі активніше розв'язує найскладніші проблеми щодо викладання образотворчого мистецтва.

Сьогодні в педагогічній науці й практиці існують різні підходи до методів навчання та їх класифікацій. Ми у своєму дослідженні керувалися визначенням А.М. Алексюка про те, що метод навчання має розглядатися з позиції єдності мети, змісту, прийомів і засобів навчання. На думку вченого, метод навчання – це багатоякісне і багатовимірне педагогічне явище [1, с. 160]. Він зазначає: „викладачі вузів традиційно дбають насамперед про знання. Це, хоч і важлива, але все ж тільки одна сторона справи (змістова). Крім неї, велике значення мають операціональний (опанування способами діяльності) і мотиваційний аспекти навчання [1, с. 159]". Таким чином, упровадження в навчальний процес методів навчання, розроблених А.М.Алексюком, дали нам змогу керувати процесом формування творчих умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час навчання малюнка, живопису, композиції.

Професійна підготовка вчителя образотворчого мистецтва складається з двох головних аспектів – підготовки фахівця-педагога високої кваліфікації й водночас художника-майстра в широкому розумінні цього слова. У підготовці майбутніх учителів формування їхньої образотворчої майстерності посідає найважливіше місце в системі освіти.

Як відомо, основними чинниками формування особистості є спадковість, середовище й виховання (І.П.Павлов, І.М. Сєченов та ін.). Дослідженнями І.П. Павлова встановлено, що під впливом умов життя й виховання на основі однакових типів нервової системи можуть сформуватися різні характери, а на основі різних типів нервової системи – однакові. Проте вдосконалення нервової системи та формування характеру – це не однакові процеси.

Потрібна ціла система роботи, пояснення, контроль, вправи, самоконтроль, прагнення самої особистості до вдосконалення. Ця робота може бути успішною за умови глибокого вивчення викладачами типологічних особливостей нервової системи студентів і врахування їх у визначенні програми виховання, за вибору засобів і методів впливу на них.

Спадковість відіграє певну роль у формуванні особливих видів обдарованості, наприклад, у царині образотворчого мистецтва. Проте розвиток та формування здібностей і таланту як високого рівня обдарованості в тому чи іншому виді діяльності

залежать від виховання, від пробудження в особистості глибокого інтересу до своєї справи.

Відомий психолог О.М.Леонтьєв стверджує, що одні види діяльності відіграють головну роль у формуванні особистості, інші – підпорядковану. Тому слід говорити про залежність виховання від провідної діяльності. “Провідна діяльність – це не просто діяльність, що найчастіше зустрічається на даному етапі розвитку дитини, якій вона віддає найбільше часу. Провідна діяльність – це така діяльність, розвиток якої зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях дитини на даній стадії її розвитку [3, с. 285 – 286]”.

У діяльності не лише формується, а й реалізується суспільна та соціальна сутність людини, розвивається психіка і формується особистість [2].

На нашу думку, навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва основ образотворчої грамоти й виконання ними творчих завдань з малюнка, живопису, композиції є провідною діяльністю, яка сприятиме формуванню образотворчих умінь і розвиткові їхнього образного мислення.

Робота над твором починається із задуму, який виникає у студента в результаті поглибленого вивчення навколишньої дійсності й реалізовується спочатку у вигляді чорнового ескізу, в якому відтворено головні моменти майбутньої композиції. Повноцінна художня творчість потребує відповідного розвитку творчих умінь у студентів на початкових етапах навчання основ образотворчої грамоти, художньої майстерності, що формуються та вдосконалюються тільки під час реальної художньої образотворчої діяльності.

Образотворче мистецтво як один із засобів формування творчих умінь людини посідає важливе місце в системі навчання й виховання підростаючого покоління. З огляду на це вчитель образотворчого мистецтва повинен мати таку підготовку, яка даватиме йому змогу формувати творчі здібності учнів засобами мистецтва.

Велике значення для успішного розвитку вчителя образотворчого мистецтва має нерозривний зв’язок теорії з практикою протягом усієї його образотворчої діяльності. Потреба поєднання теорії з практикою примушує також педагога постійно спостерігати, шукати, розширювати свій виднокруг. Для цього він має активно брати участь у житті суспільства, стежити за подіями тощо.

Вплив одного художника на розвиток іншого здійснюється як у вигляді впливу методів роботи, творчих прийомів та інших технічних особливостей творчості одного художника на методи, прийоми діяльності другого, так і у вигляді впливу на формування поглядів, переконань, інтересів, світогляду. В образотворчому мистецтві вплив одного художника на іншого спостерігається не лише через особисте знайомство, а й через твори мистецтва, оскільки здебільшого творчість одного художника впливає на інших художників, сприяє формуванню їхньої особистості у відповідному напрямі.

Художники мають постійно навчатись у найвидатніших майстрів минулого, аналізуючи їхню творчість не лише з погляду технічного виконання та майстерності, а й із позицій ідейного втілення задуму, емоційно-естетичної дії на глядача.

Вирішальним чинником у формуванні особистості вчителя образотворчого мистецтва є навчання основ образотворчої грамоти. Тому слід особливо акцентувати увагу на значенні особистого прикладу викладача. Наочна демонстрація, майстерне володіння технікою акварельного живопису або малюнка, уміння створювати гравюру на лінолеумі та інших матеріалах завжди діють на студентів, сприяють швидшому опануванню студентами образотворчою грамотою, технічною майстерністю, зміцнюють віру в свої можливості, підвищують авторитет педагога в очах його вихованців. При цьому важливо, щоб у процесі впливу викладача на особистість студента

не пригнічувалася творча індивідуальність, щоб студента не примушували будь-що наслідувати викладача, а навпаки, через застосування індивідуального підходу до кожного сприяли навчанню й розвитку особистості.

У психологічній характеристиці особистості вчителя, зокрема й учителя образотворчого мистецтва, “окреслюють три аспекти: моральне обличчя, професійні риси та індивідуальні особливості, які надають діяльності неповторної своєрідності [2, с. 50]”.

Педагогічна діяльність потребує також розвитку специфічних здібностей. Висока педагогічна майстерність учителя виявляється в здібностях, умінні доступно й цікаво подавати навчальний матеріал, пов’язувати його з життям, практикою, активізувати розумові та творчі сили учнів. Ці вміння є одним з головних показників педагогічних здібностей (Ф.Гоноболін).

Кожний учитель зобов’язаний володіти педагогічним тактом, психологічну характеристику якого дав професор І.В. Страхов, відокремивши такі його головні компоненти:

1. Повага до учня й вимогливість до нього.

2. Розвиток самостійності учнів у всіх видах діяльності й уміле педагогічне керівництво їхньою роботою.

3. Увага до психічного стану учня й послідовність вимог до нього під час виконання навчальних завдань.

4. Розвиток активності мислення й волі учнів та продумана допомога їм у навчальній роботі, чуйність і дбайливе ставлення до них.

5. Наполегливість у роботі з учнями і застосування різних способів виховної дії з урахуванням їхнього педагогічного ефекту.

6. Довіра до учнів та систематична перевірка їхньої навчальної роботи.

7. Педагогічно виправдане поєднання ділового та емоційного контактів у стосунках учителя з учнями.

8. Спокійна впевненість, врівноваженість у стосунках і виразність спілкування [2, с. 50 – 51].

Проаналізувавши окремі погляди видатних художників, художників-педагогів і художників-психологів (Л. Альберті, Рафаеля, Д.Н. Кардовського, П.П. Чистякова, Ф.Ф.Кричевського, І.Ю. Рєпіна, М.М. Волкова та ін.) на науково-теоретичні й практичні засади організації малюнка, живопису і композиції, нами було створено і науково обґрунтовано систему завдань, спрямованих на формування творчих умінь студентів, а також розроблено відповідні педагогічні настанови. Завдання згруповані в чотири блоки, для кожного з них розроблено 6-9 взаємопов’язаних творчих завдань з малюнка, живопису, композиції, які вимагали зображення: умовно-плоских предметів у фронтальному положенні, умовно-плоских та об’ємних предметів у перспективі; групи предметів (натюрмортів з гіпсових тіл, предметів побуту, рослинного і тваринного світу), інтер’єру, пейзажу; голови людини (гіпсова маска, зліпок античної голови та голова натурника).

Висновки і перспективи (Discussion). У процесі фахової підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва необхідно застосовувати науково обґрунтовані методи викладання навчальних дисциплін з рисунка, живопису та композиції. Це дозволяє вчителю образотворчого мистецтва найбільш грунтовно подавати учням систему наукових знань, умінь та навичок, передбачених навчальною програмою з образотворчого мистецтва. Адже тільки високо підготовлений художник-педагог може розробляти власні, авторські системи творчих завдань та окремі проекти, що формують світогляд учнів, ідеали, розвивають увагу, спостережливість, художні здібності та вміння творчо мислити.

Список використаних джерел

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: Модульне навчання. Київ:ІСДО, 1993. 220 с.

2. Кузин В.С. Психология / ред. Б.Ф. Ломов. учебн. 2–ое изд. перераб. и доп. Москва: Высшая шк., 1982. 256 с.

3. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. Москва: Изд–во МГУ, 1983. С. 285 – 286.

References

1. Aleksyuk, A.M. (1993) Pedagogika vy`shhoyi shkoly`. Kurs lekcij: Modul`ne navchannya [Pedagogy of high school. Course of lectures: Modular training]. Kiev:ISDO. 220 p.

2. Kuzin, V.S. (1982) Psihologiya [Psychology] / red. B.F. Lomov. Uchebnik. 2–oe izd. pererab. i dop. Moscow: Vyisshaya shk. 256 p.

3. Leontev, A.N. (1983) Izbrannyie psihologicheskie proizvedeniya [Selected psychological works]. Moscow: Izd–vo MGU. P. 285 – 286.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Н. Г. Кубрыш, Л.И.Олешко

Аннотация. *Статья посвящена профессиональной подготовке будущих учителей изобразительного искусства. Рассмотрены авторский опыт активизации деятельности студентов педагогических университетов на всех этапах учебного процесса. Определены основные теоретические знания и педагогические умения, необходимые для формирования личности будущего учителя изобразительного искусства.*

Ключевые слова*: профессиональная подготовка будущего учителя изобразительного искусства, учителя изобразительного искусства, педагогическая проблема, художественное творчество.*

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

N. R. Kubrysh, L.I.Oleshko

Abstract. *The article is devoted to the professional training of future teachers of art. We consider the author's experience revitalization of students of pedagogical universities at all stages of the learning process. The basic theoretical knowledge and pedagogical skills that are required for the formation of future teacher of fine arts. In the process of professional training of future teachers of fine arts, scientifically based methods of teaching disciplines in drawing, painting and composition should be applied. This allows the teacher of fine arts to give the students the most comprehensive system of scientific knowledge, skills and skills provided by the curriculum of fine arts. After all, only a highly trained artist-teacher can develop his own, author's systems of creative tasks and individual projects that shape the worldview of students, ideals, develop attention, observation, artistic abilities and creative thinking skills.*

Keywords: *professional preparation of future teachers of fine arts, fine arts teachers, pedagogical problem, artistic creativity.*

УДК 37.378

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ КАР'ЄРОЮ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кучай О.В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: o.kuchai@gmail.com
Кучай Т.П., доктор педагогічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
E-mail: o.kuchai@gmail.com

Анотація. *У статті розкривається управління якістю підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Висвітлюється основні складові системи управління якістю підготовки кадрів у ЗВО. Виокремлюється стратегія закладів вищої освіти. Управління вищим навчальним закладом вимагає вирішення стратегічних, практичних та оперативних завдань.*

Ключові слова: *управління, підготовка фахівців, заклади вищої освіти.*

Актуальність (Introduction). З обранням Україною курсу на інтегрування у світові, а передусім – європейські, структури постало питання про необхідність адаптування вітчизняної системи управління закладами вищої освіти до європейських рекомендацій. Основою такого адаптування є запровадження сучасних систем управління якістю надання освітніх послуг, які є інтегральною частиною системи управління ЗВО незалежно від форм власності.

Вирішення проблеми запровадження сучасних систем управління якістю надання навчальних послуг впритул пов'язане з проблемами реформування системи вищої освіти загалом. Сюди належать перехід до трирівневої системи освіти, запровадження міжнародної системи оцінювання знань осіб, що навчаються, сучасних систем атестування та сертифікування ЗВО, вирішення проблем структурної перебудови системи вищої освіти тощо [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема якості управління освітою висвітлена у працях К. В. Корсака, В. Г. Кременя, В. Г. Лугового, Т. О. Лукіна, С. М. Ніколаєнка, В. О. Огнев`юка, С. О. Сисоєвої, І. В. Соколова, В.С.Пономаренка та ін.

Мета (Purpose). Метою даної статті є визначення теоретичних основ управління якістю підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші, властиві сучасній цивілізації риси, зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу, потребу в радикальній модернізації галузі, ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та дальше у твердження її національного характеру.

© О.В. Кучай, Т.П. Кучай, 2018

Мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Критичним залишається стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки.

Необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання [2].

Управління вищим навчальним закладом вимагає вирішення стратегічних, практичних та оперативних завдань.

Стратегічні завдання управління визначаються довготривалістю наслідків, істотним впливом на всі напрями діяльності вищого навчального закладу. Прикладами стратегічних управлінських завдань є відкриття нових спеціальностей, кафедр, факультетів, філіалів, будівництво приміщень, придбання дорогого навчального обладнання тощо. До стратегічних завдань управління належить також розроблення і впровадження принципів і правил оплати праці та додаткових заохочень, підбору кадрів, розподіл фінансових потоків тощо [3].

Стратегія ЗВО повинна містити:

- оцінку унікальності ЗВО в задоволенні потреб зацікавлених осіб і ринкової ніші;
- перспективний аналіз розвитку ринку освітніх послуг;
- пріоритетні напрямки діяльності ЗВО;
- аналіз стану ЗВО і успішності в реалізації стратегії;
- аналіз ризиків і механізми їх попередження;
- аналіз доступних ресурсів і їх достатності для реалізації поставлених цілей [4].

До основних складових системи управління якістю підготовки кадрів у ЗВО відносять:

- кадрове забезпечення навчального процесу (система підготовки, наприклад, через аспірантуру, докторантуру, інститут здобувачів);
- вироблення вимог до студентів (доводяться до студентів після зарахування їх до складу студентів);
- визначення характеристик та умов системи атестації студентів;
- розробку показників навчально-методичного забезпечення навчального процесу;
- визначення рівня і характеристик навчально-лабораторної бази;
- розробку видів і характеристик технології навчання (виключаючи самостійну та індивідуальну роботу студентів);
- визначення інформаційно-бібліотечного забезпечення навчального процесу;
- розробку інших спеціальних умов, обумовлених під час вступу [5].

Висновки і перспективи (Discussion). Підвищення конкурентоспроможності, робота над підвищенням якості всіх видів освітніх послуг, розвиток довгострокових партнерських зв'язків з навчальними закладами різного рівня і профілю навчання дозволяє реалізувати науковий та освітній потенціал, виявити найбільш ефективні шляхи подолання труднощів, що стоять сьогодні перед освітнім комплексом, і по-новому поглянути на вже сформовані управлінські рішення. Збалансований підхід до аналізу завдань підвищення ефективності управління навчальним процесом у вищій школі дає можливість об'єднати в одне ціле найбільш цінні практичні розробки, що виникли на основі багаторічного досвіду розвитку програм середньої та вищої професійної освіти. Таким чином, одним з основних умов оптимізації системи стратегічного планування інтегрованих вищих навчальних закладів є цільова орієнтація на до-

сягнення максимальної економічної ефективності і результативності, а також облік недоліків і переваг стратегій інтеграції освітніх і науково-дослідних установ у межах науково-освітнього комплексу для здійснення спільної діяльності з урахуванням інтересів усіх учасників [4].

Список використаних джерел

1. Батченко Н. Управління якістю в сфері вищої освіти: методологічний аспект \\ Освітологія. 2017. №6. С. 156-162
2. Управління якістю освіти у вищих навчальних закладах: навч. посіб. : у 2 ч. Ч. 1: Теоретичні засади формування систем управління якістю надання освітніх послуг / кол. авт. ; за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 136 с.
3. Структура управління вищим навчальним закладом [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/70197/pedagogika/struktura_upravlinnya_vischim_navchalnim_zakladom.
4. Марухленко О. В. Стратегічне планування у вищих освітніх закладах /*Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. С. 256-265.
5. Управління якістю підготовки фахівців у ВНЗ [Електронний ресурс] Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_283641_upravlinnya-yakistyu-pidgotovki-fahivtsiv-u-vnz.html

References

1. Batchenko N. (2017) Upravlinnya yakistyu v sferi vyshchoyi osvity: metodolohichnyy aspekt [Quality management in the field of higher education: methodological aspect]. Osvitolohiya. №6. 156-162
2. Upravlinnya yakistyu osvity u vyshchykh navchal'nykh zakladakh : navch. posib. [Management of the quality of education in higher educational institutions: teaching. Manual]: u 2 ch. CH. 1: Teoretychni zasady formuvannya system upravlinnya yakistyu nadannya osvitnikh posluh / kol. avt. ; za zah. red. chl.-kor. NAN Ukrayiny V.S. Zahors'koho. L'viv : LRIDU NADU, 2011. 136.
3. Struktura upravlinnya vyshchym navchal'nym zakladom [Structure of management by the higher educational institution] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/70197/pedagogika/struktura_upravlinnya_vischim_navchalnim_zakladom
4. Marukhlenko O. V. (2017) Stratehichne planuvannya u vyshchykh osvitnikh zakladakh [Strategic Planning in Higher Educational Institutions]. Vidkryte osvitnye e-seredovyshche suchasnoho universytetu. № 3. 256-265.
5. Upravlinnya yakistyu pidhotovky fakhivtsiv u VNZ [Quality management of specialists training in universities][Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://studopedia.com.ua/1_283641_upravlinnya-yakistyu-pidgotovki-fahivtsiv-u-vnz.html

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

А. В. Кучай, Т. П. Кучай

Аннотация. *В статье розкиваеться управления качеством подготовки специалистов в учреждениях высшего образования. Освещается основные составляющие системы управления качеством подготовки кадров в ЗВО. Выделяется стратегия высших учебных заведений. Управление высшим учебным заведением требует решения стратегических, практических и оперативных задач.*

Ключевые слова: *управление, подготовка специалистов, учреждения высшего образования.*

MANAGING QUALITY OF TRAINING PROFESSIONALS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

O. V. Kuchai, T.P. Kuchai

Abstract. *The article deals with the quality management of specialists training in higher education institutions. The main components of the quality management system training system are highlighted in the higher education institution. The strategy of institutions of higher education is singled out. Managing higher education requires strategic, practical and operational tasks.*

A balanced approach to analyzing the challenges of improving the management of the learning process in higher education provides the opportunity to integrate into one unit the most valuable practical developments that arose on the basis of many years of experience in the development of secondary and higher professional education programs. Thus, one of the main conditions for optimization of the system of strategic planning of integrated higher educational institutions is the target orientation on achievement of maximum economic efficiency and effectiveness, as well as account of shortcomings and advantages of integration strategies of educational and research institutions within the scientific and educational complex for joint activities taking into account the interests of all participants.

Key words: *management, training of specialists, institutions of higher education.*

УДК 378.011.3-051: 613/614 : 796.032

ВПРОВАДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ У ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

О. О. Момот, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

E-mail: tmovsd@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлено питання впровадження олімпійського руху у виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу. Відображено модель упровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес закладів вищої освіти. Розкрито структуру Полтавського обласного відділення Олімпійської академії України.*

Ключові слова: *олімпійський рух, виховання, здоров'язбережувальне середовище, особистість майбутнього вчителя, вищий навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). Олімпійський рух – громадський рух, що базується на добровільному об'єднанні громадян та організацій з метою пропаганди ідей олімпізму, здорового способу життя, розвитку фізичної культури і спорту; впливає на формування освітніх, соціальних, культурних, економічних і політичних цінностей та тенденцій в суспільстві, заохочує населення України до участі у фізкультурно-спортивній діяльності з метою збереження здоров'я, в якості розваги, справедливої гри, для посилення співробітництва, можливості вчитися, працювати у колективі, виховання поваги до людей [3; 4, с. 33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Результати досліджень, матеріали міжнародних форумів, Олімпійських конгресів, свідчать про актуальність поширення олімпійського руху в світі. Проте

© О.О. Момот, 2018

MANAGING QUALITY OF TRAINING PROFESSIONALS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

O. V. Kuchai, T.P. Kuchai

Abstract. *The article deals with the quality management of specialists training in higher education institutions. The main components of the quality management system training system are highlighted in the higher education institution. The strategy of institutions of higher education is singled out. Managing higher education requires strategic, practical and operational tasks.*

A balanced approach to analyzing the challenges of improving the management of the learning process in higher education provides the opportunity to integrate into one unit the most valuable practical developments that arose on the basis of many years of experience in the development of secondary and higher professional education programs. Thus, one of the main conditions for optimization of the system of strategic planning of integrated higher educational institutions is the target orientation on achievement of maximum economic efficiency and effectiveness, as well as account of shortcomings and advantages of integration strategies of educational and research institutions within the scientific and educational complex for joint activities taking into account the interests of all participants.

Key words: *management, training of specialists, institutions of higher education.*

УДК 378.011.3-051: 613/614 : 796.032

ВПРОВАДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ У ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

О. О. Момот, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

E-mail: tmovsd@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлено питання впровадження олімпійського руху у виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу. Відображено модель упровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес закладів вищої освіти. Розкрито структуру Полтавського обласного відділення Олімпійської академії України.*

Ключові слова: *олімпійський рух, виховання, здоров'язбережувальне середовище, особистість майбутнього вчителя, вищий навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). Олімпійський рух – громадський рух, що базується на добровільному об'єднанні громадян та організацій з метою пропаганди ідей олімпізму, здорового способу життя, розвитку фізичної культури і спорту; впливає на формування освітніх, соціальних, культурних, економічних і політичних цінностей та тенденцій в суспільстві, заохочує населення України до участі у фізкультурно-спортивній діяльності з метою збереження здоров'я, в якості розваги, справедливої гри, для посилення співробітництва, можливості вчитися, працювати у колективі, виховання поваги до людей [3; 4, с. 33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Результати досліджень, матеріали міжнародних форумів, Олімпійських конгресів, свідчать про актуальність поширення олімпійського руху в світі. Проте

© О.О. Момот, 2018

аналіз наукової літератури та матеріалів мережі Інтернет дозволив виявити, що на сьогоднішній день досі не розроблена ефективна технологія використання ідей олімпізму у процесі виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу.

Дослідження, яке провела міжнародна дослідницька компанією GfK в Україні в 2017 році, у рамках проекту Olympıc Moves UA, дало змогу зрозуміти, як сучасна молодь відноситься до олімпійського руху: 35% пишаються українськими спортсменами, 36% - асоціюють досягнення олімпійців з прагненням до перемоги й чесною боротьбою, 39% вважають, що для високих досягнень у спорті необхідна наполеглива щоденна праця і цілеспрямованість. Як виявилося, для 33% молодих людей Олімпійські ігри означають дух змагання і чесної боротьби, для 27% Олімпіада – це гордість за Україну, для 19% – олімпійські ігри є джерелом оптимізму.

Мета (Purpose): розкрити особливості впровадження олімпійського руху у виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу.

Рузультати (Results). Виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу в дусі олімпійського руху, являє собою систему, яка виступає одним із елементів роботи вищого навчального закладу, а також громадських організацій, що опікуються вирішенням зазначеної проблеми. Для такої системи характерні зв'язки її елементів [2, с. 137]: по-перше: мети, завдань і принципів; по-друге: змісту, форм і методів; по-третє: функцій зазначеної вище діяльності. Таке бачення системи для нашої дослідницької роботи виявилося прийнятним, оскільки з'являється можливість різнобічного розгляду діяльності закладу вищої освіти, знаходячи нові шляхи для його вдосконалення.

Мета і завдання: формувати олімпійські знання та спрямувати їх на розвиток соціального, психічного, духовного та фізичного здоров'я майбутнього фахівця; формувати мотивацію у особистості майбутнього вчителя до здоров'язбережування в дусі олімпійського руху, усвідомлення їхнього значення у формуванні активного суб'єкта суспільного життя.

Виховання особистості майбутнього вчителя засобами олімпізму у здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу як процес керується *принципами виховання*, а саме: любов до себе і до свого оточення; здоров'язбережувальна вихованість; саморегуляційності свідомості й активності; працелюбності й ініціативності; взаємодія вищої школи і особистості майбутнього вчителя у здоров'язбережувальному середовищі; індивідуальний здоров'язбережувальний підхід до особистості майбутнього вчителя; результативності реалізації здоров'язбережувальних технологій.

Визначальними *функціями* є: 1) озброєння студентів олімпійськими знаннями з історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції та сучасності; сучасного олімпійського руху, його завдань; цінностей та ідеалів олімпізму; 2) мотивація до здоров'язбережування засобами фізичної культури і спорту, Олімпійської символіки; 3) популяризація олімпійської літератури; 4) засвоєння студентами цінностей олімпізму; 5) виховання особистості під впливом олімпійського прикладу.

Для визначення ефективних форм і методів формування олімпійських знань у особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу було розроблено модель упровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес вишів із урахуванням їхньої специфіки роботи. У навчальному посібнику «Олімпійська освіта: теорія і практика» [2] В. Єрмоловою детально описано шляхи інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес школярів, які, на нашу думку, ми можемо використати і у своєму дослідженні.

Основними формами роботи було обрано: діяльність Полтавського обласного відділення Олімпійської академії України, яке створено на базі факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, а також проведення конференцій, семінарів, круглих столів, олімпійських тижнів, олімпійських уроків, олімпійських вікторин, олімпійських лекцій, кураторських годин, спортивних змагань з олімпійських видів спорту.

Модель упровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів показуємо на прикладі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (див. рис.1).

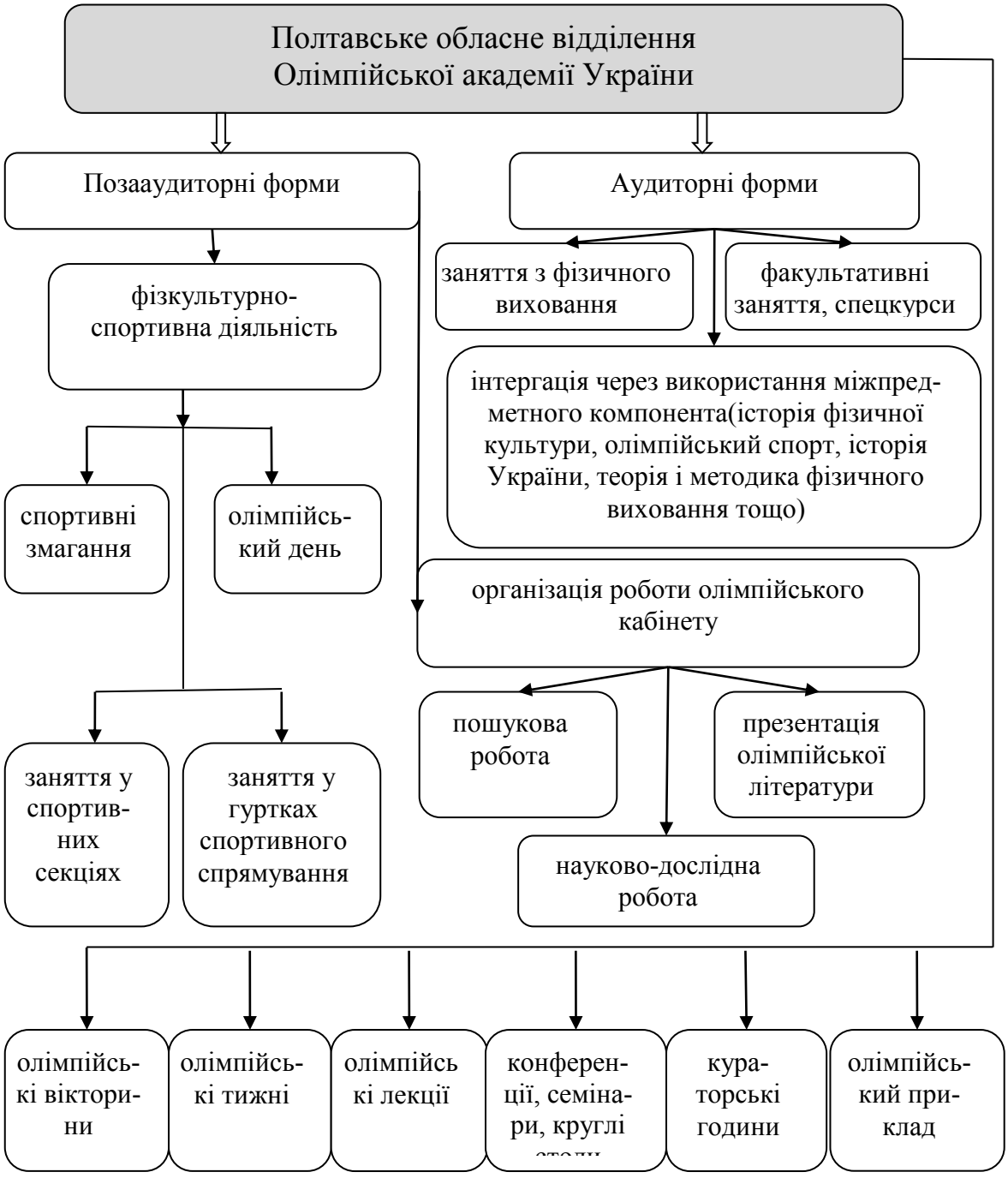

Рис. 1. Модель упровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Структуру відділення відображено на сайті факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка у рубриці «Олімпійська академія» (електронний ресурс за адресою: http://sport.pnpu.edu.ua/#). Як зазначено на головній сторінці сайту, воно створено представниками кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін, де розміщено фото-перелік Олімпійської літератури, з якою можна ознайомитися на кафедрі. План роботи відділення відображено в Додатку З.

Для майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників на сайті розміщені певні рубрики, як-от:

- Про Полтавське обласне відділення Олімпійської академії України;
- Заходи і події, які проводить Академія;
- Олімпійська література;
- Олімпійці серед нас.

Найбільший інтерес майбутніх фахівців вищих навчальних закладів викликала фізкультурно-спортивна діяльність. *Фізична культура і спорт* – найбільш ефективні засоби олімпійського руху. Завдяки роботі, що її проводять Олімпійський комітет, Олімпійська Академія України, Полтавське обласне відділення Національного олімпійського комітету України, Полтавське обласне відділення Олімпійської академії України, у нашій країні з'являється все більше вищих навчальних закладів, які підтримують фізичну культуру та спорт. В Україні є всі необхідні умови й ресурси для належного розвитку масовості фізкультурно-спортивного руху.

Головним виховним завданням олімпійського руху вважаємо формування в майбутнього вчителя гармонії через спорт. П'єр де Кубертен підкреслював, що олімпійський рух може стати школою виховання шляхетності і моральної чистоти, так само як фізичної витривалості і сили; формувати характер і зміцнювати моральну силу, а тому сприяти гармонійному розвитку людини.

Підкреслюючи, що без знань минулого ми не змогли б зрозуміти майбутнє, Кубертен висловлював надію на те, що історія реалізує всі інтелектуальні компоненти, у тому числі й олімпізм, котрий також належить історії. Він відмічав, що Олімпійські ігри мають педагогічний аспект, котрий як і у минулому, сфокусувався на культі молоді і колективної думки народів [3, с. 4-5].

Важливим у цій роботі є зміна світогляду науково-педагогічного колективу, ставлення його до самого себе, до студентів, розуміння важливості фізкультурно-спортивної діяльності та ролі олімпійського руху у їхньому вихованні.

У вищих навчальних закладах нами було визначено, що студентське самоврядування є особливою формою ініціативної, самостійної, суспільно корисної діяльності студентів із упровадження олімпійського руху у навчально-виховний процес. За свідченням М. Гриньової, студентське самоврядування є потужним стимулом підвищення активності студентів і вузівських колективів [1, с. 14]. Активна участь студентів вишів у здійсненні процесу самоврядування дозволила вищим навчальним закладам стати центром пропаганди олімпійських ідеалів і цінностей серед сучасної молоді.

Дієвою формою впровадження олімпійського руху у виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу, на наш погляд, є кураторські години з метою вироблення у студентів уміння працювати з навчальною, олімпійською літературою, логічно мислити й алгоритмізувати різноманітні, у тому числі й навчально-виховні завдання та життєві ситуації.

Для підвищення зацікавленості майбутніх фахівців у набутті знань з олімпійської тематики було організовано роботу олімпійського кабінету, основними напрямка-

ми якого є: презентація олімпійської літератури, пошукова та науково-дослідна робота.

Враховуючи те, що колектив науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів використовує педагогічні технології, які дозволяють упроваджувати педагогіку співробітництва, здійснювати навчально-пізнавальну та виховну діяльність на кращих традиціях світової і вітчизняної історії та культури, пропагуючи ідеї людяності, добра, миру, справедливості, честі [2, с. 164-165], сприяти досягненню кожним студентом найвищого рівня знань, умінь і навичок, опанування різними видами здоров'язбережувальної діяльності, ми пропонуємо впровадження олімпійського руху через проведення олімпійських тижнів.

Для цього було розроблено відповідні плани проведення олімпійських тижнів та запропоновано такі заходи: змагання з олімпійських видів спорту; презентація з показовими виступами виду спорту; товариські зустрічі між викладачами та студентами; туристичні походи; конкурс на кращий спортивний репортаж з олімпійської тематики; нагородження кращих спортсменів тощо.

З метою впровадження олімпійської освіти у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів нами було використано контекстний вид інтеграції через аудиторні форми занять навчальних дисциплін: «Історія фізичної культури», «Олімпійський спорт», «Історія України», «Теорія і методика фізичного виховання», «Фізичне виховання», «Теорія і методика викладання плавання», «Теорія і методика викладання легкої атлетики», Теорія і методика викладання спортивних ігор», до змісту яких входили питання олімпійської тематики, олімпійські вікторини.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, олімпійський рух є важливим мотиваційним чинником у вихованні особистості майбутнього вчителя вищого навчального закладу в дусі олімпійських цінностей, спрямовує їх на розвиток соціального, психічного, духовного та фізичного здоров'я, сприяє до здоров'язбережування, формує олімпійські знання, залучає до активних занять фізкультурно-спортивною діяльністю, передбачає проведення таких заходів як-от: олімпійський день, олімпійський тиждень, олімпійські вікторини, олімпійські читання, майстер-класи з учасниками олімпійських ігор тощо. Унікальна сила олімпійського руху полягає у його здатності вселяти мрію у молоде покоління, а олімпійський приклад спонукає майбутнього фахівця до наслідування зразків поведінки і тим самим активно формує свідомість, підсвідомість, переконання, почуття майбутніх спеціалістів у здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у вивченні питання виховання особистості майбутнього вчителя в здоров'язбережувальному середовищі вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Гриньова М. Студентське самоврядування: стан, проблеми і завдання / М. Гриньова // зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. студ. наук. практ. конф. «Виховання особистісних якостей майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування», (м. Полтава, 24–25 квітня 2009 р.) / Полтавська обласна рада, Полтавська міська рада, кафедра пед. майстерності Полт. держ.пед. ун-ту імені В. Г. Короленка та ін. Полтава, 2009. – С. 13–16.

2. Єрмолова В. М. Олімпійська освіта : теорія і практика: навч. посіб. / В. М. Єрмолова. – К., 2011. – 335 с.

3. Єрмолова В. М. 10 уроків із П'єром де Кубертеном : метод. посіб. / В. М. Єрмолова. – Київ, 2016. – 236 с.

4. Кууроченко І. О. Організація олімпійського руху / Іван Опанасович Кууроченко. – Бровари : АНФ ГРУП, 2012. – 274 с.

References

1. Hryniova M. (2009). Studentske samovriaduvannia: stan, problemy i zavdannia [Student self-government: condition, problems and tasks]:materials Allukr. stud. scien.-pract. conf. Education of personal qualities of future specialists in the system of student self-government. – Poltava, 13-16.

2. Yermolova V. M. (2011). Olimpiiska osvita : teoriia i praktyka [Olympic education: theory and practice]. Kiev, 335.

3. Ermolova V. M. (2016). 10 urokiv iz Pierom de Kubertenom [10 lessons with Pierre de Coubertin]. Kyiv, 2016, 236.

4. Kurochenko I. O. (2012) Orhanizatsiia olimpiiskoho rukhu [Organization of the Olympic Movement]. Brovary: ANF GROUP, 274.

ВНЕДРЕНИЕ ОЛИМПИЙСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ЗДОРОВЬЕСОХРАНЯЮЩЕЙ СРЕДЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Е.О.МОМОТ

Аннотация. *В статье раскрыты вопросы внедрения олимпийского движения в воспитание личности будущего учителя в здоровьесохраняющей среде высшего учебного заведения. Отражено модель внедрения олимпийского образования в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений. Раскрыта структура Полтавского областного отделения Олимпийской академии Украины.*

Ключевые слова: *олимпийское движение, воспитание, здоровьесохраняющая среда, личность будущего учителя, высшее учебное заведение.*

IMPLEMENTATION OF THE OLYMPIC MOVEMENT IN EDUCATION OF THE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER IN HEALTHY ENVIRONMENT OF HIGH SCHOOL

O. O. Momot

Abstract. *The article covers the issue of the introduction of the Olympic movement in upbringing the personality of the future teacher in the healthy environment of the high school, which directs future specialists to the development of social, mental, spiritual and physical health, promotes healthcare, forms the Olympic knowledge, involves active activities in physical culture and sports activities. The model of implementation of Olympic education in the educational process of institutions of higher education is shown. The structure of Poltava regional branch of the Olympic academy of Ukraine is revealed.*

Key words: *Olympic movement, education, healthy environment, personality of the future teacher, high school.*

УДК 378.14.015.62

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

С.В. МУДРА, доцент кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей

Національний університет біоресурсів та природокористування України

E-mail: szasidatel@i.ua

Анотація. *На сучасному етапі розвитку науки та технологій якість навчання молодого покоління набуває важливого значення. Але які якісно нові знання повинні отримати студенти сучасних українських ВНЗ для подальшого розвитку та становлення економіки України як самостійної та незалежної держави? Адже загальновизнаним є той факт, що від якості вищої освіти в країні залежить її майбутнє, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави – людський потенціал. Тому підвищення якості вищої освіти та її вплив на розвиток економіки повинно стати стратегічним національним пріоритетом України. Отже, якісна вища освіта – це основна вимога нашого часу.*

Ключові слова: *якість освіти, управління якістю освіти,особистість, соціум випускник ВНЗ, професійно-особистісні якості, кваліметричні оцінка.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні провідною стратегією подальшого розвитку вітчизняної системи освіти повинно бути завдання навчити студентів самостійно отримувати системні знання, повний набір знань, який є обов'язковим в сучасній Європейській освіті. Також необхідна реорганізація навчального процесу, який давно вже треба було змінити, і в чому немає нічого страшного [1]. Приєднання до Європейського освітнього простору дійсно допоможе нам удосконалювати навчальний процес, підвищуючи його якість. Але заради чого здійснюється цей навчальний процес, нехай навіть найвищої якості? Заради кращого засвоєння знань, навичок та вмінь? Але чи зможе такий випускник вищого навчального закладу принести максимальну користь собі та суспільству? Користь собі – означає самореалізуватися у різних сферах життєдіяльності, в першу чергу, трудовій. Принести користь суспільству – значить задовольнити вимоги як роботодавця так і соціумів, які його оточують, та загальні вимоги держави.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемою підвищення якості освіти вже займалися: Андреев В.И., Вадимова І., Вазипа К. Я., Віткін А.М., Грішнова О.А., Дарійчук Л., Дмитренко Г.А., Корстаньє, П., Ушаков К., Кеменейд З., Гарр П., Крижко В.В. та інші. Проблема підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах відображена у Програмі дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти та науки України. Цю програму розроблено Міністерством освіти та науки України [1]. Але сьогодні в Україні потрібно вести мову про таку стратегію підвищення якості освіти, яка пов'язана, в першу чергу, з підготовкою цінного кінцевого продукту, а не тільки з підвищенням якості самого навчального процесу. Що ж є цінним (корисним для кожної особистості і суспільства в «обличчі» окремих соціумів) кінцевим продуктом цієї системи? Якщо розглядати це поняття з позицій антропосоціального підходу, сутність такого суспільства полягає в системі таких суспільних відносин, які сприяють самореалізації особистості в рамках загальнолюдської моралі і національних традицій в чотирьох сферах життєдіяльності [2], [3],[5], [6]. Мова йде про трудову діяльність, родину та місце проживання і відпочинку (див. рис. 1). Тобто, якщо людина більшу ча-

© С.В. Мудра, 2018

стину часу із задоволенням працює, із задоволенням проводить час у родині, із задоволенням навчається, із задоволенням перебуває за місцем проживання та відпочинку, це означає, що вона самореалізується. Отже, щоб говорити про самореалізацію людини в даному суспільстві, потрібно домогтися задоволення потреб людини у цих сферах.

Мета (Purpose). Проаналізувати стратегію підвищення якості освіти в контексті трансформації суспільства.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз педагогічної літератури, нормативних документів та наукових статей з питань підвищення якості освіти, узагальнення та систематизація світового досвіду.

Результати (Results). На жаль, сьогодні вітчизняна система освіти цілком ігнорує аспект особистості, займаючись винятково підвищенням рівня загальних та професійних знань учнів та студентів (як не згадати слова відомого поета: “ Нас всех учили понемногу чему-нибудь и как-нибудь ...”) ...

Рис. 1. Сфери самореалізації людини як особистості і головної продуктивної сили суспільства

Для вітчизняної системи освіти наче відсутній той факт, що молодь сьогодні потрібно готувати до чотирьох споживачів: самого себе, свого ЕГО; роботодавця; навколишнього соціуму, включаючи родину; і, нарешті, державу як суспільного інституту, покликаного створювати всі умови для самореалізації особистості в чотирьох сферах життєдіяльності. (рис.2).

Але чи замислювалися ми, якою людина потрібна, в першу чергу, сама собі? Зрозуміло, такою, яка самореалізується, в першу чергу у трудовій діяльності (згадаємо думку українського Сократа Г.Сковороди про те, що людина буде щасливою, якщо знайде «зрідну» працю). Отже, завдання системи освіти допомогти їй в цьому. А що потрібно людині, щоб вона із задоволенням працювала? Відповідь очевидна – достойна винагорода за працю, щоб задовільнити свої фізеологічні потреби. Також робота повинна бути улюбленою, відповідати здібностям та діловим якостям фахівця. Для цього людина повинна добре знати свої здібності та характерні риси особистості. Також потрібні толерантні взаємини із керівником та з колегами. Будувати такі взаємини потрібно свідомо, добре знаючи себе і вивчаючи оточуючих (варто пам’ятати, що люди ставляться до тебе так, як і ти до них).

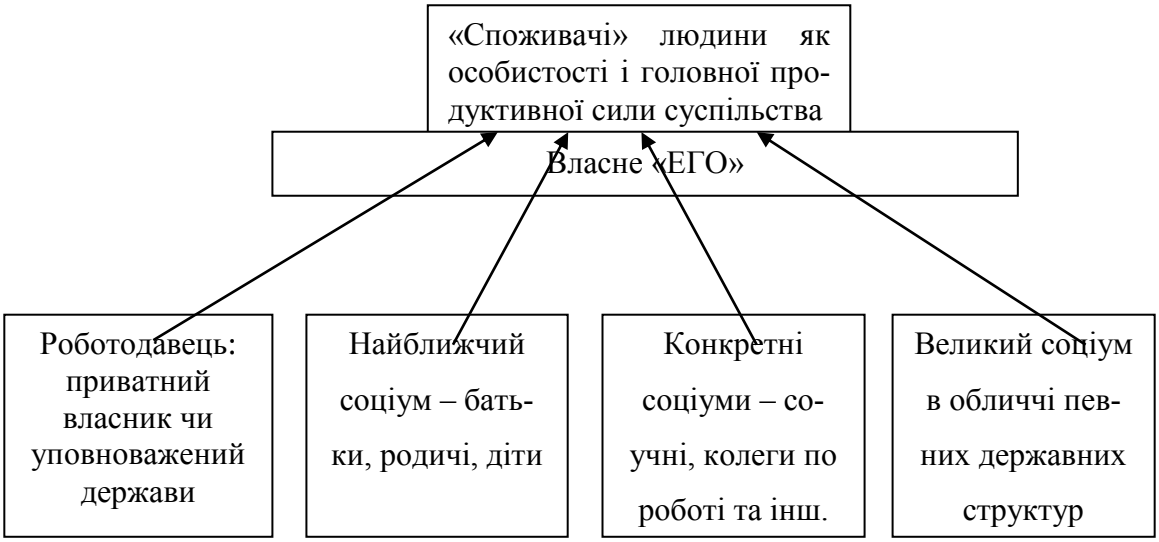

Рис. 2. Зовнішні і внутрішні «споживачі» людини як особистості і головної продуктивної сили суспільства

Якою особистість хоче бачити роботодавець? Звичайно такою, що володіє професійними знаннями, навичками та уміннями. Але також і фізично здоровою, а також творчою, здатною самостійно вирішувати задачі в умовах, які постійно змінюються, і, зрозуміло, надійною, яка вміє ладнати з коллективом, поважає колег. Яка людина потрібна соціуму, наприклад, трудовому коллективу? В першу чергу, моральна – добра, чуйна, ввічлива, надійна. Також, бажано, щоб вона була всебічноосвіченою, з якою було б цікаво спілкуватися, з хорошим почуттям гумору і, нарешті, фізично здоровою.

Висновок - система освіти, починаючи з дошкільних закладів, повинна бути орієнтована на двоєдину мету. По-перше – це підвищення рівня гармонійного розвитку особистості (освіченості, творчого, морального та фізичного розвитку, здоров'я). По-друге – це визначення ступеня наявності певних здібностей та характерних рис особистості, щоб допомогти їй самореалізуватися в подальшому житті (рис.3).У цьому випадку цінним кінцевим продуктом системи освіти є професійно підготовлена гармонійно розвинена особистість, що добре знає себе. Це і буде означати, що вітчизняна система освіти безпосередньо почне сприяти самореалізації в подальшому житті кожного учня, будучи, по суті своїй, найважливішою органічною частиною громадянського суспільства.

Але як не обмежуватися лише «закачуванням» в учнів нових знань згідно міністерських програм, найчастіше відірваних від реалій суспільного розвитку?Така технологія пов'язана з реалізацією наскрізного цілепокладання в системі освіти, починаючи з дошкільного, на основі виміру параметрів цінного кінцевого продукту з використанням кваліметричних оціночних моделей і занесенням результатів у паспорт особистості. Останній «іде» за учнем на протязі всіх років навчання і видається йому після закінчення навчального закладу. При цьому батьки також беруть найактивнішу участь у відстеженні параметрів особитості своєї дитини, стаючи помічниками вихователів, вчителів, викладачів, а потім, і самих учнів. Останні підключаються до самопізнання і самоспостереження після початкової школи.

Отже, на думку автора, підготовка конкурентноспроможного випускника ВНЗ, як стратегічна мета підвищення якості вищої освіти у контексті трансформації суспільства, дуже пов'язана із сприянням його саморозвиткові у трудовій діяльності через знаходження «свого місця» в організації під час взаємодії з роботодавцями та коле-

гами, вимогам яких він має відповідати, щоб досягти визнання свого ЕГО. Тому вже протягом першого року навчання потрібно якнайретельніше переглянути відповідність ділових та особистісних якостей студента його майбутній спеціальності. Вже на цій основі, з урахуванням засвоєних знань, рекомендувати продовжити, або не продовжити, навчання даній спеціальності. Така технологія і буде сприяти самореалізації студента у подальшому житті. Очевидно, що якби зі шкільної лави кожен абітурієнт мав свій паспорт особистості, такий процес у ВНЗ значно полегшився б. Саме цей аспект відповідності самореалізації особистості забезпечить наскрізний цільовий зв'язок між усіма ступенями освіти, починаючи з прийому дитини до дитячого садка і завершуючи випуском у самостійне життя випускника ВНЗ. В цьому випадку людина краще реалізує себе як особистість та головна виробнича сила суспільства. Такий підхід вже фрагментарно висвітлено в деякій науковій літературі [7].

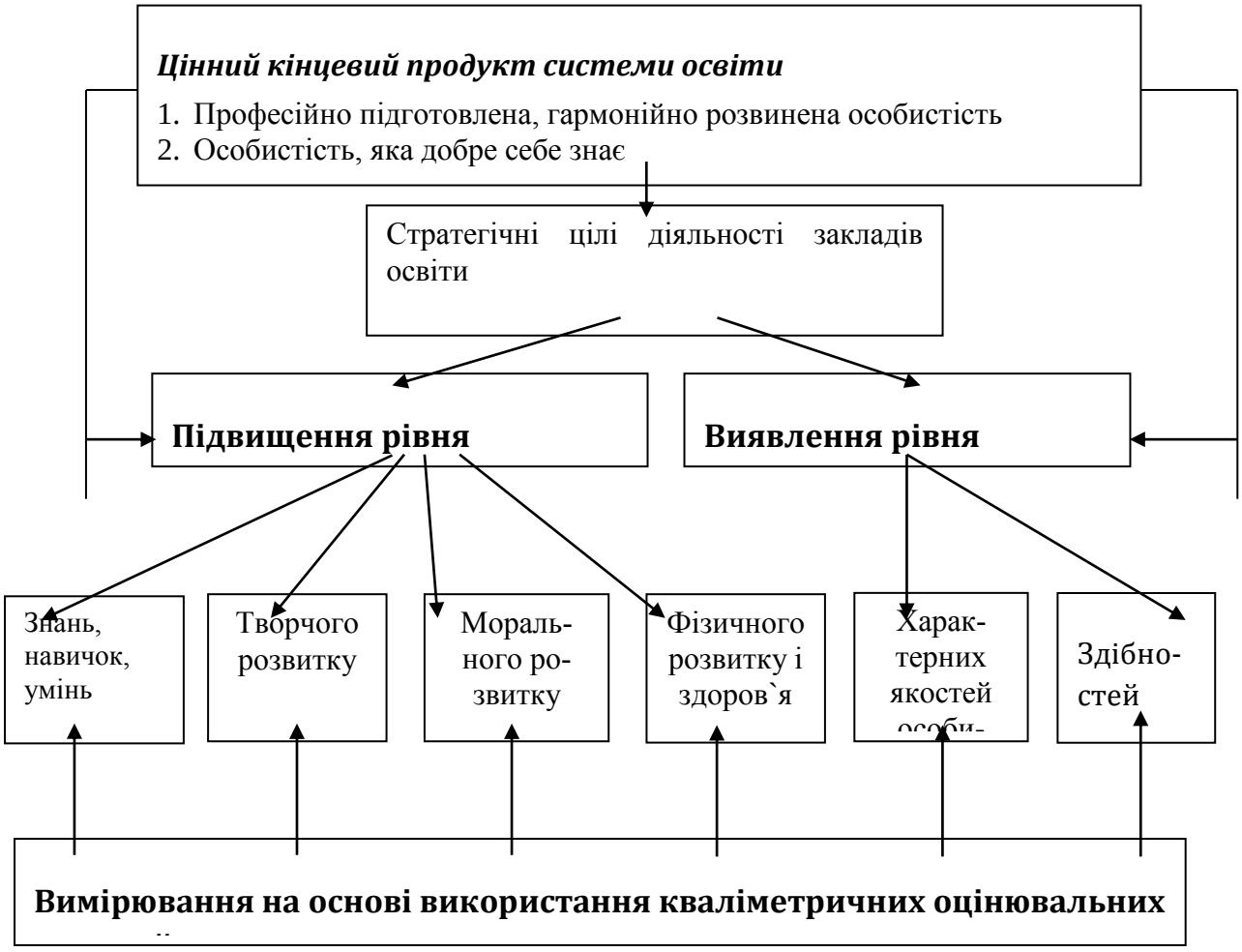

Рис. 3. Стратегічні цілі системі освіти виходячи з цінного кінцевого продукту діяльності закладів освіти

Висновки і перспективи (Discussion). Стратегічне надзавдання всієї системи освіти в умовах формування громадянського суспільства в Україні на етапі її трансформації – всіляко сприяти самореалізації особистості в суспільстві через підготовку мудрих людей, необхідних сім'ї (батькам, родичам), роботодавцям, конкретним оточуючим соціумам і, нарешті, самим собі, завдяки реалізації своїх ЕГО, тобто гармонійно і професійно розвинених. Принциповою стратегією підвищення якості вищої

освіти в цьому контексті є, з одного боку, продовження формування параметрів гармонійно розвиненої особистості та поглиблене самопізнання свого ЕГО, з другого боку – підготовка конкурентоспроможного випускника, який за всіма своїми професійними знаннями, діловими та особистісними якостями відповідав би посаді, яку займає, і тому соціуму, який буде його оточувати в процесі трудової діяльності.

Список використаних джерел

1. У передостанньому вагоні? // Інформаційне століття, №3, 2006, с. 52.
2. Болонська Конвенція, спільна заява європейських міністрів освіти 18 – 19 червня 1996 року, м. Болонья// Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.). ред.. В.Г.Кремень. Київ – Тернопіль, 2004. с.20 – 33.
3. Андреев В.И. Проблемы, базовые понятия и приоритетные стратегии педагогического мониторинга качества образования. / Персонал. 1999. № 5 (53), приложение № 4. с.72-76.
4. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2001. 254 с.
5. Дарійчук Л. Система освіти в Україні: реформування чи оновлення?/ Вища школа. 2004. №1. с. 29 – 40.
6. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент у системі освіти: Навчальний посібник. К.: МАУП, 1999.
7. Дмитренко Г.А. Нова ідеологія фізичного і духовного оздоровлення української нації / Управлінський світ №4, 2005, с.10-13.

References

1. U peredostannomy vahoni? [In the penultimate car?]. // infirmatsiine stolittia №3, 2006, s. 52.
2. Bolonska Konvensia, spilna zaiava ministriv osvity 18-17 chervnia1996 roku, [The Bologna Convention, the joint Declaration of the European Ministers of education 18 – 19 June 1996]. m. Bolonia // osnovni zasady rozvytru vyschoi osvitu Ukrainy v konteksti Bolonskogo procesu (dokumenty i materialy 2003 – 2004 rr.). Kyiv – Ternopil, 2004. s.20 – 33.
3. Andreev V.I. (1999). Problemy, bazovie poniatia I prioritetnye stratehii pedagogicheskogo monitoring kachestva obrazovania. [Problems, basic concepts and priority strategy of pedagogical education quality monitoring] // Personal.№ 5 (53), prilozhenie № 4.- s.72-76.
4. Grishnova O.A. (2001). Liudskyi capital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoi pidgotovky. [Human capital: formation in education and training]. Kiev. «Znannia», KOO, 254 s.
5. Dariichuk L. (2004). Systema osvity v Ukraiini: reformuvannia chy onovlennia? [the education System in Ukraine: reform or renewal?] // Vyshcha shkola. №1. s. 29 – 40.
6. Dmytrenko G.A. (1999). Strategichnyi menedzhment u systemi osvity [Strategic management in education]: navch. pos. Kiev: MAUP.
7. Dmytrenko G.A. (2005). Nova ideologia fizychnodo I duhovnogo ozdorovlennia ukrainskoi nazii [New ideology of physical and spiritual health of the Ukrainian nation] // Upravlinskyi svit №4, s.10-13.

КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ: СТРАТЕГИЯ ПОВЫШЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА

С. В. Мудра

Аннотация. *На современном этапе развития науки и технологий качество обучения молодого поколения приобретает важное значение. Но какие качественно новые знания должны получить студенты современных украинских вузов для дальнейшего развития и становления экономики Украины как самостоятельного и независимого государства? Ведь общепризнанным является тот факт, что от качества высшего образования в стране зависит ее будущее, поскольку система высшего образования формирует главное богатство государства – человеческий потенциал. Поэтому повышение качества высшего образования и ее влияние на развитие экономики должно стать стратегическим национальным приоритетом Украины. Следовательно, качественное высшее образование – это основное требование нашего времени.*

Ключевые слова: *качество образования, управление качеством образования,личность, социум выпускник ВУЗА, профессионально-личностные качества, кваліметричні оценка.*

QUALITY OF EDUCATION: THE STRATEGY IN THE CONTEXT OF SOCIETY TRANSFORMATION

S. V. Mudra

Abstract. *At the present stage of development of science and technology the quality of training of young generation is crucial. But what qualitatively new knowledge the students must have a modern Ukrainian universities for the further development and formation of economy of Ukraine as a separate and independent state? After all, it is a recognized fact that the quality of higher education in the country depends for its future as the higher education system forms the main wealth of the state and human potential. Therefore, improving the quality of higher education and its impact on the economy should be a strategic national priority of Ukraine. Therefore, quality higher education is the basic requirement of our time.*

Key words*: quality of education, quality of education,personality, society, graduate, professional and personal qualities, qualimetric assessment.*

УДК 37. 013. 42 (1-22)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І МОЛОДІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Н. А. НІКОЛЕНКО, магістрант спеціальності «Соціальна робота»;
С. О. КУБІЦЬКИЙ, кандидат педагогічних наук, професор
кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ; *E-mail:kubitskiy@ukr.net*

Анотація. *Розкрито особливості соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді у сільській місцевості, які опинилися у складних життєвих обставинах. Виявлено та проаналізовано основні відхилення і недоліки дітей з сімей, які переживають складні життєві обставини. Розроблена програма соціально-педагогічної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, метою якої є усунення викривлень емоційного реагування і стереотипів поведінки, реконструкція повноцінних контактів дитини з ровесниками, гармонізація образу «Я» дитини.*

© Н.А. Ніколенко, С.О. Кубіцький, 2018

Аннотация. *На современном этапе развития науки и технологий качество обучения молодого поколения приобретает важное значение. Но какие качественно новые знания должны получить студенты современных украинских вузов для дальнейшего развития и становления экономики Украины как самостоятельного и независимого государства? Ведь общепризнанным является тот факт, что от качества высшего образования в стране зависит ее будущее, поскольку система высшего образования формирует главное богатство государства – человеческий потенциал. Поэтому повышение качества высшего образования и ее влияние на развитие экономики должно стать стратегическим национальным приоритетом Украины. Следовательно, качественное высшее образование – это основное требование нашего времени.*

Ключевые слова: *качество образования, управление качеством образования,личность, социум выпускник ВУЗА, профессионально-личностные качества, кваліметричні оценка.*

QUALITY OF EDUCATION: THE STRATEGY IN THE CONTEXT OF SOCIETY TRANSFORMATION

S. V. Mudra

Abstract. *At the present stage of development of science and technology the quality of training of young generation is crucial. But what qualitatively new knowledge the students must have a modern Ukrainian universities for the further development and formation of economy of Ukraine as a separate and independent state? After all, it is a recognized fact that the quality of higher education in the country depends for its future as the higher education system forms the main wealth of the state and human potential. Therefore, improving the quality of higher education and its impact on the economy should be a strategic national priority of Ukraine. Therefore, quality higher education is the basic requirement of our time.*

Key words*: quality of education, quality of education,personality, society, graduate, professional and personal qualities, qualimetric assessment.*

УДК 37. 013. 42 (1-22)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І МОЛОДІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Н. А. НІКОЛЕНКО, магістрант спеціальності «Соціальна робота»;
С. О. КУБІЦЬКИЙ, кандидат педагогічних наук, професор
кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ; *E-mail:kubitskiy@ukr.net*

Анотація. *Розкрито особливості соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді у сільській місцевості, які опинилися у складних життєвих обставинах. Виявлено та проаналізовано основні відхилення і недоліки дітей з сімей, які переживають складні життєві обставини. Розроблена програма соціально-педагогічної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, метою якої є усунення викривлень емоційного реагування і стереотипів поведінки, реконструкція повноцінних контактів дитини з ровесниками, гармонізація образу «Я» дитини.*

© Н.А. Ніколенко, С.О. Кубіцький, 2018

Ключові слова: *соціальний педагог, сільський соціум, професійна діяльність, соціально-педагогічний супровід, соціально-педагогічна підтримка.*

Актуальність (Introduction). Сільський соціум має свої специфічні соціокультурні й соціально-економічні характеристики, які визначають особливості професійної діяльності соціального педагога на селі. Місія соціального педагога, що працюватиме в умовах сільського соціуму, благородна, але умови її реалізації далеко не ідеальні. Так, вирішуючи проблеми соціалізації дітей та молоді на селі, вважаючи це своїм професійним обов'язком, з одного боку, і своїм призначенням – з іншого, соціальний педагог у сільському соціумі допомагає своїм клієнтам і сільському середовищу звільнитися від негативних явищ: непродуктивних життєвих позицій, недосконалості суспільних відносин, поведінкових стереотипів, негативних установок, соціальної напруженості й агресії, соціальних страхів тощо [1, с. 31].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз наукової літератури дозволив нам виділити авторів, які розглядають суміжні наукові проблеми і складають відповідно теоретичну основу нашого дослідження. До них відносяться праці, в яких здійснено аналіз соціальних проблем соціуму і сільського соціуму, зокрема до них ми віднесли роботи О. А. Алексєєва, Д. А. Воробйової, Є. С. Мішанова, Г. Г. Сілласте, В. О. Чигрин, А. М. Шатохіна та ін. Так, Є. С. Мішанов розглядає сільський соціум в контексті розвитку якості життя сільських мешканців і пов'язує його формування з розвитком сільської інфраструктури. О. А. Алексєєв та Д. А. Воробйова пов'язують соціальні проблеми сучасного пострадянського села з розвитком ринкових відносин в агропромисловому комплексі. У роботі Г. Г. Сілласте подано комплексний аналіз феномена пострадянського сільського соціуму. В. О. Чигрин розглядає проблеми соціального розвитку сільської молоді в теоретико-методологічному контексті, зазначаючи, що молодь є самостійною соціальною спільнотою в загальному сільському соціумі, що має власні демографічні, соціокультурні й соціалізаційні показники.

Відтак, **метою** (**purpose**) дослідження є розкрити особливості соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді у сільському соціумі, які опинилися у складних життєвих обставинах і розробити програму їх соціально-педагогічної підтримки.

Результати (Results). З метою виявлення особливостей дітей, які проживають у складних сімейних обставинах, нами було проведене дослідження на двох етапах. Спочатку учням у межах групової діагностики було запропоновано відповісти на питання анкети «Рівень шкільної мотивації» Н. Г. Лускановой [2]. Запитання анкети виявляють дітей із негативним ставленням до школи, оцінки рівня шкільної мотивації, відстежування ефективності профілактичної і корекційно-розвивальної роботи соціального педагога.

Анкета складається з 10 питань, у кожному з яких є три варіанти відповіді. Питання найкраще відбивають ставлення дітей до школи, навчального процесу, емоційного реагування на шкільну ситуацію. Дана анкета використовується при індивідуальному обстеженні дитини 8-15 років, і застосовується для групової діагностики. При цьому припустимі 2 варіанта пред'явлення: усний і письмовий. Для можливості диференціювання дітей за рівнем шкільної мотивації використовувалася система бальних оцінок:

а) відповідь дитини, яка свідчить про його позитивне ставлення до школи, і її перевагу до навчальних ситуацій становить 3 бала; б) нейтральна відповідь (не знаю, буває по-різному тощо), становить 1 бал; в) негативізм у відповідь, що дозволяє судити про негативне відношення дитини до школи, до тієї чи іншої шкільної ситуації, становить 0 балів.

Анкета Н. Г. Лускановоїчасто використовується при соціально-педагогічному супроводі дитини у навчальному процесі. Вона не потребує багато часу щодо обробки, та її повторне проведення через кілька місяців добре відбиває динаміку процесів соціальної дезадаптації.

На наступному етапі дослідження було дано незалежні характеристики дитини педагогом і психологом. Тут використовувалася методика «Експертна діагностика соціально-педагогічної занедбаності дітей» Р. В. Овчарової [2]. Метод визначає наявність або відсутність стану занедбаності дитини, виявляє картину основних відхилень і недоліків, викликаних цим станом, і приблизний рівень цих відхилень.

Вибірка дослідження: 52 дітей з сімей, які перебувають у складних сімейних обставинах з Гребінківської, Дослідницької, Саливінської загальноосвітніх шкіл І-ІІІ ступенів Васильківського району Київської області.

Проаналізуємо отримані результати дослідження.

Анкета «Рівень шкільної мотивації» Н. Г. Лускановоївиявила, що лише 10% від загальної кількості усіх дітей мають високий рівень шкільної мотивації. Для цих учнів характерний розвиток пізнавальних мотивів, вони мають прагнення успішно виконувати всі запропоновані вимоги, чітко дотримуватися всіх вказівок учителя, сумлінні і відповідальні, дуже переживають, якщо отримують незадовільні оцінки або зауваження.

18% досліджуваних мають хороший рівень шкільної мотивації, властивий більшості учнів початкових класів, які успішно справляються з меншою навчальною діяльністю.

Для 22% дітей характерний середній рівень мотивації, передусім цим учням цікава позанавчальна діяльність. Це діти, яким цікаво спілкуватися з однолітками, з педагогами. Пізнавальні інтереси розвинені мало.

31% досліджуваних мають низький рівень шкільної мотивації. Це може виражатися у тому, що діти ходять до школи попри бажання, вони відчувають труднощі адаптації до шкільного навчання.

У 19% учнів виявлено негативне ставлення до школи. Такі учні переживають складнощі у школі: нічого не виходить із навчальною діяльністю, відчувають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у відносинах з учителем. Школа сприймається як вороже середовище. Такі діти можуть виявляти агресивні реакції, відмовлятися йти на контакт, виконувати завдання вчителя.

Якісний аналіз відповідей дітей показав, що 40% відповіли на питання, що школа їм подобається, 34% досліджуваних відповіли, що в школі не дуже подобається, і 26% учнів дали негативну відповідь. 24% учнів відзначили, що йдуть до школи з радістю вранці, 33% відповіли, що частіше хочеться залишитися вдома, 43% – що трапляється по-різному.

Відповідаючи на запитання щодо того, як вчинив би учень, якби вчитель сказав, що назавтра до школи всім учням приходити необов’язково, 27% учнів зголосилися піти у школу, 60% залишилася у дома і 13% не змогли визначатися з відповіддю.

20% дітей відзначили, що їм не подобається, коли скасовуються уроки, 54% досліджуваних – що подобається і 26% учнів відповіли, що трапляється по-різному.

60% опитаних дітей хотіли б, щоб не задавали домашніх завдань, 20% – хотіли б, щоб домашні завдання були; й 20% не змогли визначитися.

37% учнів хотіли б, щоб у школі були лише зміни, 40% не хочуть нічого змінювати та 23% не визначилися з відповіддю.

Усі опитані розповідають батькам про школу, тільки 56% дітей – рідко, а 44% – часто.

71% діагностованих відповіли, що їм подобається класний керівник їхнього кла-

су, 13% – важко визначитися й 16% – дали негативну відповідь.

49% дітей вважають, що мають багато друзів у класі; 29% відповіли, що мало друзів та 22% – що не мають.

Відповідаючи на запитання, як ти ставишся до своїх однокласників, 41% досліджуваних відповіли, що їм подобаються однокласники, 30% – не дуже подобаються однокласники і 29% – не подобаються однокласники.

Дуже низький рівень шкільної мотивації, що свідчить про негативне ставлення до школи, шкільної дезадаптації. Такі діти потерпають складнощі у школі, як вже зазначалося. Часто такі школярі відзначаються порушенням нервово-психічного здоров'я.

Метою другого етапу у нашому дослідженні було виявлення та вивчення основних відхилень і недоліків дітей з сімей, які переживають складні життєві обставини, проводилась «Експертна діагностика соціально-педагогічної занедбаності дітей» Р. В. Овчарової.

Шкала I – СС показує рівень розвиненості властивостей суб'єктної самосвідомості, неприйняття фізичного «Я», відсутність ідентифікації з ім'ям і статтю, соціальну непристосованість дитини, неадекватну самооцінку і рівень домагань. Загальну кількість збігів відповідей за шкалою домагань, що вказують на високий рівень порушень формування самосвідомості педагогічно занедбаної дитини, засвідчили класні керівники та психолог: 59% зі 100% .

Шкала II – СС визначає рівень сформованості властивостей суб'єкта спілкування. Результати обробки свідчень класних керівників показують, що у 60% учнів з усіх опитаних існує потреба у визнанні. В таких дітей низька комунікативна активність і незадоволеність потреби у спілкуванні, низький соціальний статус дитини та її несприяняття оточуючими. У дітей соціальна неадекватність, пов'язана зі слабкою соціальною рефлексією.

Шкала III – СД показує рівень розвитку властивостей суб'єкта діяльності. За даною шкалою 60% зі 100% досліджуваних репрезентують дисгармонію мотивації навчання, порушення в навчально-пізнавальній активності, несформованості усвідомлення і цілеспрямованості навчання, що спираються на психічні новоутворення дитини.

Шкала IV – ЗРТ засвідчує загальний рівень тривожності. Вона містить 22 судження, які характеризують сімейну тривожність та тривожність дитини у школі. За даними результатами 59% дітей мають високий рівень тривожності, відкинуті референтними спільнотами та соціально дезадаптовані.

Шкала V – ВМ визначає виховний мікросоціум, в якому знаходиться два аспекти: ВМС (виховний мікросоціум сім'ї) і ВМУ (виховний мікросоціум установи) – відкидання педагогічно занедбаної дитини педагогами і батьками, авторитарно-гіперсоціалізований тип відношення до дитини зі стриманням її активності та самовираження. У 60% від загальної кількості респондентів виявлено несприятливість соціально-педагогічної ситуації розвитку.

За результатами проведеного дослідження, педагогічна занедбаність дітей діагностується при наявності збігів за усіма шкалами даної методики. Таким чином, отримані результати свідчать про те, що 31 з 52 дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є педагогічно занедбаними. Такі діти мають ряд проблем, що негативно впливають на формування та становлення їх особистості, побудови взаємин з оточуючими та формування поглядів на своє майбутнє загалом. Дитина відчуває себе поганою, слабкою і негідною успіху, у неї відсутня віра в себе, песимістичний настрій, який призводить до низької продуктивності. Такі діти похмурі, сором'язливі, безрадісні. На цій основі формується значна кількість особистісних

проблем, які можуть супроводжувати дитину протягом всього життя.

Дуже важливим є вчасне виявлення класним керівником, соціальним педагогом або психологом змін у навчальній діяльності та поведінці дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою надання допомоги дитині, забезпечення виходу з критичної ситуації, нормалізації стану для подальшого навчання та активної соціалізації. Загалом такі тенденції можуть бути попереджені і знижені шляхом ранньої ідентифікації педагогічно занедбаних дітей та реалізації цілеспрямованої технології соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах [3].

З метою якісного впливу на визначені категорії сільських дітей і молоді, нами була розроблена програма соціально-педагогічної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Мета програми:* усунення викривлень емоційного реагування і стереотипів поведінки, реконструкція повноцінних контактів дитини з ровесниками, гармонізація образу «Я» дитини.

Розроблена нами програма зміни поведінки дітей повинна передбачити реалізацію наступних завдань: 1. Вибір якісних засобів соціально-педагогічного впливу. 2. Організація допомоги у навчанні. 3. Індивідуальна робота дитини та соціального педагога у позаурочний час. 4. Рейди членів батьківського комітету класу з метою ознайомлення з організацією самопідготовки, дозвілля, положення дитини в сім'ї (якщо сім'я потребує матеріальної допомоги, про це повідомляється в сільську раду для організації матеріальної допомоги). 5. Психологічні засоби впливу на емоційно-вольову сферу дітей. 6. Покращення умов сімейного виховання, застосування засобів адміністративного впливу на батьків. 7. Щотижневі бесіди з батьками для підведення підсумків по контролю за дитиною. 8. Лікувальні заходи. Дуже часто такі діти потребують лікарської допомоги. 9. Здійснення контролю з боку батьків за організацією вільного часу дитини. 10. Вести банк даних про сільських дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. 11. Вести корекційну діяльність соціально-педагогічної ситуації розвитку і життєдіяльності дитини. 12. Проведення психолого-педагогічних та соціально-педагогічних консультацій, виховної роботи з учнями. 13. Організація освітньо-виховних взаємодій з проблемною особистістю. 14. Виявлення соціально-педагогічного впливу мікросередовища.

Засоби впливу: гра, елементи психогімнастики, спеціальні прийоми неігрового типу, спрямовані на підвищення згуртованості сімей, розвиток навичок спілкування, здібностей до емоційної децентрації (відмежування себе від певного негативного стану).

Категорія учасників: сільські діти, які перебувають у складних життєвих обставинах у віці 8-15 років.

Склад групи: оптимальна чисельність 12-15 учнів.

Форма проведення: групові тренінгові заняття. Рекомендована частота занять – 1 раз на тиждень. Кожне заняття складається з трьох частин: вступна частина (розминка); основна частина (робоча); підсумок.

Програма розрахована на 12 занять по 1 академічній годині (загальний час – 12 год.). Вступна частина і підсумок займають четверту частину всього часу заняття, біля половини займає основна частина.

Успіх тренінгової роботи з дітьми і молоддю визначається дотриманням специфічних принципів роботи групи: активності учасників; дослідницької позиції учасників; об'єктивації поведінки; партнерського спілкування; «тут і тепер»; конфіденційності [4].

Тематичний план занять

з/п	Назва заняття	Зміст роботи
Розділ 1. Вступ до тренінгу (1 год.)		
	«На старті»	Знайомство та налагодження контакту ведучого та групи, зняття бар'єрів, створення атмосфери довіри і з'єднання групи.
Розділ 2. Емоційний світ особистості дітей (2 год.)		
	«У морі емоцій»	Розширення знань про почуття і емоції, розвиток здібності їх прийняття, навчання навичкам вираження особистісних емоцій і читання їх у інших людей.
Розділ 3. Спілкування. Міжособистісна взаємодія (2 год.)		
	«У світі людей»	Підвищення комунікативної грамотності дітей, навчання навичкам конструктивного спілкування, вміння слухати, висказувати свою точку зору, знаходити компромісне рішення, розуміння інших людей.
Розділ 4. Творчі здібності. Креативність (2 год.)		
	«Логіка мислення»	Формування навичок та вмінь управління креативним процесом; усвідомлення і подолання бар'єрів прояву креативності.
Розділ 5. Самопізнання та самореалізація. Гендерна самосвідомість (3 год.)		
	«У глибинах душі»	Створення умов для самопізнання, знайомство з особистісним внутрішнім світом та орієнтація у ньому.
	«Минуле, теперішнє, майбутнє»	Створення умов для визначення своєї життєвої перспективи, життєвих цілей, шляхів і способів їх досягнень. «Мій психологічний портрет». Психологічна характеристика: взаємодія з навколишнім світом; спосіб сприйняття інформації; спосіб прийняття рішення; тип планування життя.
	«Я+ТИ»	Розвиток гендерної самосвідомості дівчат і юнаків; усвідомлення гендерних відмінностей. Використання принципу коливання особистісного стану. Психотехнічні вправи на розвиток конструктивності.
Розділ 6. Саморегуляція (1 год.)		
	«Саморегуляція»	Саморегуляція та її компоненти. Аутогенне тренування. Музична релаксація. Використання кольору для саморегуляції особистості.
Розділ 7. Заключне тренінгове заняття (1 год.)		
	«Фінал»	Підведення підсумків, закріплення досягнутих результатів, завершення групової роботи.

Засобами вирішення завдань тренінгу є групові дискусії, рольові ігри, психогімнастика. Ці прийоми дозволяють реалізовувати принципи тренінгу, в основі яких знаходиться активний, дослідницький характер поведінки учасників. Так, під час групової дискусії учні навчаються вмінню управляти груповим процесом обговорення проблеми, а також виступати в ролі комунікатора, генератора ідей, ерудита тощо. В процесі такої активної роботи учні здобувають групові комунікативні навички. В рольових іграх створюються ситуації міжособистісного спілкування. При цьому ігровий характер ситуації визволяє учасників від практичних наслідків їх вирішення, що розширює кордони пошуку способів поведінки, дає простір для творчості. За грою слідує

психологічний аналіз, який здійснюється сумісно групою і тренером, посилюючи навчальний ефект. Норми і правила поведінки, стиль спілкування, різноманітні комунікативні навички, які здобуваються під час рольової гри, є досягненням особистості і з успіхом переносяться в реальне життя. Психогімнастика включає різноманітні вправи, які направлені на формування комфортної групової атмосфери, зміну стану учасників групи, а також на тренування комунікативних якостей – вміння розуміти інших людей тощо.

Всього: 12 тренінгових занять. Вирішення проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах вбачаємо у взаємодії та соціальному партнерстві сільської ради, фельдшерського пункту, будинку культури за ЗСО, де основним організатором і координатором підтримки є соціальний педагог – фахівець соціально-психологічної служби школи і об'єднання волонтерів.

Висновки і перспективи (Discussion). Використання розробленої програми здійснення соціально-педагогічної підтримки сільської молоді дозволяє вести процес з більшою ефективністю. Програма враховує цільовий, організаційний, змістовий та результативний компоненти процесу соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді з сільської місцевості, що дозволяє зробити її більш цілеспрямованою і ефективною.

Цільовий компонент програми безпосередньо реалізується через організаційний та змістовий та забезпечує реалізацію результативного компоненту. Таким чином, при формулюванні мети та завдань програми здійснення соціально-педагогічної підтримки сільських дітей і молоді у складних життєвих обставинах ми керувалися результатом, якого прагнули досягнути – забезпечити ефективність соціально-педагогічних дій. Тому метою соціально-педагогічної підтримки є допомога сільським дітям і молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах шляхом підвищення рівня навчальної мотивації; формування самостійних знань, умінь та навичок щодо подолання складних життєвих обставин; оволодіння способами їх вирішення.

Дана мета може бути реалізована через вирішення системи взаємопов'язаних завдань, а саме: створення організаційних і психолого-педагогічних умов для забезпечення соціально-педагогічної підтримки дітей і молоді у сільській місцевості; застосування форм і методів соціально-педагогічної підтримки, спрямованих на розвиток мотивації, соціальної самостійності та активності дітей і молоді.

Список використаних джерел

1. Громадська Н.В., Кубіцький С.О. Особливості соціально-педагогічної діяльності у сільській місцевості. *Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць.* 2014. № 1 (38). С. 31–37.

2. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Экспертная диагностика социально-педагогической запущенности детей. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва: Психотерапия, 2009. 544 с.

3. Лапа О. В. Методичні рекомендації до курсу «Основи практичної роботи соціального педагога в сільському соціумі». Київ: Наука, 2006. 54 с.

4. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи: навчальний посібник. Київ: Знання, 2000. 372 с.

References

1. Gromadska, N.V., Kubitskiy, S.O. (2014) Osoblyvosti sotsialno-pedagogichnoi dialnosti u silskii mistsevosti [Features of socio-pedagogical activity in rural areas]. Bulletin of the National Defense University of Ukraine. № 1 (38). 31-37.

2. Fetyskyn, N.P., Kozlov,V.V., Manuilov, G.M. (2009) Expertnaia diagnostika sotsi-

alno-pedagogicheskoi zapushchennosti detei: Sotsyalno-psikhologicheskaia diagnostika razvitiia lichnosti i malych grupp [Expert diagnostics of social and pedagogical neglect of children: Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups]. Moskov, Psikhoterapiia, 544.

3. Lapa, O.V. (2006) Metodychni rekomendatsii do kursu «Osnovy praktykhnoi roboty sotsialnogo pedagoga v silskomu sotsiumi» [Methodical recommendations for the course «Fundamentals of practical work of social pedagogue in rural society»]. Kyiv, Nauka, 54.

4. Kapska, A.Y. (2000) Tekhnologii sotsialno-pedagogichnoi roboty: navchalnyi posibnyk [Technologies of social and pedagogical work: a manual]. Kyiv, Znannia, 372.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ, КОТОРЫЕ ОКАЗАЛИСЬ В СЛОЖНЫХ ЖИЗНЕННЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ

Н.А. Николенко, С.О. Кубицкий

Аннотация. *Раскрыты особенности социально-педагогической поддержки детей и молодежи в сельской местности, которые оказались в сложных жизненных обстоятельствах. Выявлены и проанализированы основные отклонения и недостатки детей из семей, переживающих сложные жизненные обстоятельства. Разработана программа социально-педагогической поддержки детей, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах, целью которой является устранение искажений эмоционального реагирования и стереотипов поведения, реконструкция полноценных контактов ребенка со сверстниками, гармонизация образа «Я» ребенка.*

Ключевые слова: *социальный педагог, сельский социум, профессиональная деятельность, социально-педагогическое сопровождение, социально-педагогическая поддержка.*

SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN AND YOUTH IN THE AGRICULTURAL LOCATION, WHICH HAS BEEN OPENED IN LIFE LIVING CONDITIONS

N.A. Nikolenko, S.O. Kubitskiy

Abstract. *The peculiarities of social and pedagogical support of children and youth in rural areas, which were in difficult living conditions, were revealed. The main deviations and disadvantages of children from families who are experiencing difficult life circumstances have been identified and analyzed. A program of social and pedagogical support of children in difficult living conditions, aimed at eliminating distortions of emotional response and stereotypes of behavior, reconstruction of full-fledged contacts of the child with peers, harmonization of the image of the «I» of the child, is developed.*

Keywords: *social pedagogue, rural social life, professional activity, social and pedagogical support, social and pedagogical support.*

УДК 378.147

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

В.М. ПЛЮЩ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
О.В. ТЕРЕЩЕНКО, кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
E-mail: valentynapl@ukr.net

Анотація. *У статті робиться спроба розкрити значення індивідуально-типологічного підходу у організації та управлінні самостійною роботою студентів – майбутніх учителів. На основі аналізу понять індивідуалізація навчання, типізація, типологічний підхід визначено поняття індивідуально-типологічний підхід та розкрито його сутнісні характеристики в процесі раціональної організації та управління самостійною роботою студентів***.**

Ключові слова: *самостійна робота, індивідуалізація навчання, типологізація, типізація, типологічний підхід, індивідуально-типологічний підхід, майбутні вчителі.*

Актуальність (Introduction). Своєрідність освітньої ситуації в нашій країні характеризується реформуванням її на всіх рівнях. Орієнтованість освіти на посилення особистісного аспекту професійної підготовки майбутніх учителів вимагає оновлення положень, програм, що лежать в основі професійної підготовки майбутнього педагога. Впровадження у вищих навчальних закладах нових стандартів, організації навчання, що передбачає більше 50% навчального часу студента як самоосвітню діяльність вимагає відповідного ресурсного забезпечення та змінює цінність самостійної роботи студента. Потреба в пошуку нових шляхів активізації самостійної роботи, що сприяють всебічному розвитку особистості, вимагає врахування нових підходів до її організації. Реалізація індивідуально-типологічного підходу в процесі організації та управління самостійною роботою студентів, на нашу думку, створює найбільш оптимальні умови для цього.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні аспекти проблеми самостійної навчальної роботи: визначено концептуальні засади самостійної роботи учнів і студентів (Н. Бороздінов, Л. Вяткін, О. Кірсанов, В. Ляудіс, О. Молібог, О. Савченко, М. Скаткін тощо); наголошено на ролі викладача в організації самостійної навчальної діяльності студентів (Л. Зоріна, Л. Кондрашова, М. Скаткін, В. Сластьонін, Л. Спірін); приділено увагу управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В. Бондар, Т. Габай, Є. Машбиць); питанням розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н. Половнікова, Т. Шамова, Є. Шиянов, Г. Щукіна).

Індивідуалізація навчання як проблема дидактики розглядалася вченими, педагогами-практиками на різних рівнях: від фундаментальних педагогічних досліджень (С. Рабунський, І. Унт) до вивчення особливостей індивідуалізації навчання в конкретних аспектах і умовах: індивідуалізація навчального середовища учня засобами інтернету (О. Пінчук, О. Соколюк); індивідуалізація в процесі вивчення окремих предметів (О. Гнатюк, В. Конащук, М. Письменна,В. Сиротюк).

© В.М. Плющ, О.В.Терещенко, 2018

Незважаючи на різноплановість виконаних досліджень з проблем організації та управління самостійної роботи студентів, слід зазначити, що в педагогічній науці виникає необхідність удосконалення системи організації та управління самостійною роботою студентів відповідно до умов і потреб інформаційного суспільства з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей студентів.

На підставі аналізу педагогічної теорії та практики можна виділити протиріччя між традиційними способами управління самостійною роботою студентів в умовах масового навчання і новими вимогами суспільства до якості підготовки фахівців. Дане протиріччя визначило проблему дослідження, яка полягає в необхідності пошуку нових засобів оптимізації процесу організації самостійної роботи студентів, яке надасть педагогам ефективний інструмент впливу на студента, буде сприяти становленню творчої особистості, розвитку значущих особистісних якостей всіх суб'єктів управління.

Мета (Purpose) нашого дослідження полягає у обґрунтуванні конструктивного значення індивідуально-типологічного підходу як інструменту організації та управління самостійної роботи студентів – майбутніх учителів.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод щодо вивчення вітчизняних джерел із застосуванням порівняння, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). Самостійна робота студентів є вищою формою навчальної діяльності, в процесі якої студент здобуває нові знання, вміння і навички, форми поведінки, риси характеру, установки, переконання, мотиви [2, с. 327]. Вона виконує пізнавальну, навчальну та виховну функції, тобто розширює і поглиблює отримані на заняттях знання, розвиває вміння і навички з вивчення наукової літератури, виховує самостійність і творчість тощо. Позитивно мотивована самостійна робота сприяє вихованню вольових якостей особистості, розвиває мислення, пам'ять, увагу.

Самостійна робота передбачається для всіх дисциплін навчального плану, зміст її описаний в робочій програмі кожної дисципліни і спрямований на поглиблення знань і засвоєння міжпредметних зв'язків. Час на її виконання не повинен перевищувати норму, відведену навчальним планом, тому під час розробки робочих планів необхідно враховувати форми і види самостійної роботи, бо різні її форми і види вимагають різних часових витрат.

Важливим є питання раціональної організації самостійної роботи, яка залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх відносять сукупність різного виду навчальних завдань [3]. Саме пізнавальна задача, на думку М. Г. Гарунова і П. І. Підкасистого, становить ядро самостійної роботи яка, будучи зовнішньою причиною, суб'єктивно сприймається студентом і викликає у нього під час виконання самостійної роботи порушення рівноваги між наявним рівнем знань, досвідом діяльності і очікуваним новим результатом. Навчальні завдання для самостійної роботи майбутнього вчителя, на нашу думку, повинні бути особистісно та професійно значущими. Реалізація зовнішнього компонента самостійної роботи неможлива без створення сприятливого клімату та психологічного комфорту взаємодії викладача і студентів, що забезпечує умови для саморозвитку особистості як суб'єкта навчального процесу.

Внутрішній компонент навчальної діяльності містить когнітивну і мотиваційну складові [3, с. 31]. Когнітивна полягає в здатності до самостійної навчальної діяльності. Мотиваційна складова це система внутрішніх стимулів, що містить пізнавальні інтереси, потреби в професійному, особистісному зростанні, а також ціннісні орієнтації.

Необхідно відзначити, що внутрішні і зовнішні чинники взаємопов'язані та взаємообумовлені. Успіх і ефективність самостійної роботи студентів залежить від спе-

цифіки запропонованих навчальних завдань. Тому «для досягнення успішних результатів рівень розвитку когнітивних процесів повинен відповідати вимогам до запропонованих завдань» [3, с. 32].

Самостійна пізнавальна діяльність студента передбачає: формулювання мети, визначення завдань і змісту роботи і часу, який необхідний для її виконання; адекватний вибір способів і засобів виконання самостійної роботи; своєчасний самоконтроль за виконанням поставленого завдання [7]. Визначена таким чином самостійна робота є самокерованою і передбачає, що вміння і навички, необхідні для самостійної роботи, у студента вже сформовані, необхідності в управлінні з боку викладача не існує. На практиці ж спостерігається ситуація, коли досить часто в організації та проведенні самостійної роботи студентам необхідна допомога в її організації.

Дозування і зміст самостійної роботи студентів залежать від індивідуальних особливостей студентів. В умовах масового навчання надмірна індивідуалізація неможлива і нерозумна, так як не сприяє адекватній соціалізації особистості в групі. Найбільш оптимальним, на нашу думку, є використання індивідуально-типологічного підходу в процесі організації і управління самостійної роботи студентів.

Поняття «індивідуально-типологічний підхід» ще не набуло належного розгляду в педагогіці. Поширені і детально вивчені лише близькі поняття - «індивідуальний підхід», «індивідуалізація». Для визначення сутнісних характеристик, особливостей реалізації індивідуально-типологічного підходу розглянемо деякі наукові концепції реалізації індивідуального підходу та індивідуалізації в навчанні.

Індивідуалізацією навчання називають: реалізацію принципу індивідуального підходу до навчання з орієнтацією на врахування індивідуально-психологічних особливостей учня; принцип здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі навчання; освітню технологію, яка ґрунтується на принципі індивідуалізації; організаційно-управлінські заходи, що забезпечують індивідуальний підхід [10].

На думку Л. В. Кондрашової, індивідуалізація навчання це одна з тенденцій оптимізації сучасного процесу вищого навчального закладу і вона полягає в створенні системи педагогічних дій по відношенню до кожного студента, спрямованих на врахування інтересів, можливостей, здібностей, ціннісних орієнтацій особистості з метою її професійного становлення і творчого розвитку. Індивідуальний підхід – це форма спілкування викладача і студента, спрямована на допомогу студенту у виявленні його власної індивідуальності, розвитку здібностей і умінь знаходити в різних ситуаціях свій індивідуальний стиль діяльності [4, с. 66].

Типологізація передбачає відкриття того мінімуму сутнісних ознак, без якого аналізоване складне явище не спроможне існувати, розвиватися, вдосконалюватися; розробку такої ідеальної моделі, котра виконує роль універсального засобу в усіх типологічних процедурах і різноманітних напрямках пізнання. Невиправдано ототожнюються поняття типізація та типологізація (остання є більш складною логіко-методологічною процедурою, тому що не зводиться до уможливлення тих чи інших форм реконструкції реального світу – тиражування, стандартизації, схематизації).

Типологічний підхід це результат глибинного осмислення і системного відрефлексування процедури типологізації як логікометодологічної цінності. Типологічний підхід дає змогу пояснювати окремі предмети і явища, й передусім складні, рекурсивні, з погляду їх істотних сторін, властивостей, ознак, а тому сприяє їх розумінню та адекватному тлумаченню [11].

У психології при визначенні поняття «типологічний підхід» виходять з постулату, що тип особистості є цілісним утворенням. Типи поєднують групи схожих випробуваних, де вміст типу розкривається описом типового (усередненого) представника [6, с. 18].

В рамках іншої течії в психології до розгляду типології людини підходять з точки зору індивідуально-психологічних відмінностей (Ю.Н.Кулюткін, Г.С.Сухобська [5], В.М. Русалов [9]). Визначаючи два рівня індивідуально-психологічних відмінностей (соціальнообумовлений і психодинамічний), В.М. Русалов вказує, що вони опосередковані біологічною організацією людини [9, с. 20]. Якщо В.М. Русалов розглядає індивідуально-психологічні відмінності з точки зору окремої людини, то Ю.Н.Кулюткін і Г.С.Сухобська пропонують створювати типологію на основі властивостей нервової системи, характеру мотивації, розумової діяльності, особливостей навчання.

Типологічний підхід являє собою ту сукупність методологічних процедур і відповідних їм мисленнєвих форм, зорієнтованих на розуміння складних явищ у їх структурній самодостатності, становленні та уособленні стосовно гетерогенного довкілля. Типологічний підхід є більш евристичним порівняно з класифікацією як окремим логіко-методологічним способом організації наукового знання. Визначаючи поняття «індивідуально-типологічний підхід», В.П.Тарантей зазначає, що «поняття «типовий» більш строго індивідуально стосовно особистості, а поняття «типологічний» найбільш наближене до управління процесами, що відбуваються в області діяльності певних типологічних груп» [8, с. 107]. Під індивідуально-типологічних підходом ми розуміємо систему педагогічних управлінських дій викладача, спрямованих на діагностику індивідуально-типологічних особливостей студентів з метою поділу їх на умовно виділені типологічні групи для здійснення диференційованої роботи з ними.

Педагогічна наука передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня. За надзвичайно великою кількістю індивідуальних відмінностей, які мають багато параметрів і значний діапазон, розрізняють міжіндивідуальні (тобто відмінності між людьми) і внутрішньоіндівідуальні відмінності. Останні, висловлюючи стійкі і ситуативні особливості навчальної діяльності даної людини, відображають той факт, що не кожна людина вчиться завжди і всьому однаково. Внутрішньоіндівідуальні особливості та міжіндивідуальні відмінності тісно взаємопов’язані, можуть накладатися один на одного, що ускладнює завдання побудови типології студентів [3, с. 27 - 30]. Якщо характеризувати напрямки цього процесу, то ідеям гуманістичної педагогіки відповідає тільки два: розвиток всіх сфер індивідуальності в інтересах дитини і розвиток цих сфер в інтересах суспільства і дитини. Перший напрямок вказує шлях розвитку індивідуальності, що передбачає проходження новим принципам: антропологічний принцип, принцип свободи, принцип реальності людського буття, принцип мотивації, принцип цілісності [1, с. 31-32]. Необхідно створити умови для повноцінного прояву і розвитку власне людського начала в людині; визнання його різнобічності і здатності самостійно визначати свої погляди, поведінку і діяльність, що дає можливість правильно визначити роль педагога як помічника в розвитку індивідуальності дитини.

Реалізація індивідуально-типологічного підходу передбачає врахування викладачем в процесі навчання конкретних особливостей студентів як індивіда, особистості, суб’єкта, тобто того, що полягає в його індивідуальності. Необхідно знайти оптимальний варіант виділення таких особливостей, які, будучи індивідуальними характеристиками студента, визначають і загальні особливості конкретної типологічної групи. Студенти зі схожими індивідуальними особливостями об’єднуються в типологічні групи. Викладач повинен не тільки сам враховувати ці особливості, а й допомогти студентам у вивченні своїх характеристик для використання їх в найбільш продуктивному ракурсі.

Отже, можна визначити наступні характеристики індивідуально-типологічного підходу в процесі організації і управління самостійною роботою студентів: діагностика студентів з метою виявлення їх типологічних особливостей; вибір найбільш оптимального виду управління самостійною роботою студентів відповідно до кожної типологічної групи з метою формування ціннісного ставлення студентів до самостійної

роботи, до саморозвитку; співвіднесення змісту і видів самостійної роботи студентів з типологічними особливостями, що передбачає самостійність, усвідомленість вибору кожним студентом рівня складності навчальних завдань різних рівнів складності, напрямків самоосвіти та самовдосконалення.

Висновки і перспективи (Discussion). Індивідуально-типологічний підхід створює оптимальні умови для прояву можливостей кожного студента, для перетворення його з пасивного слухача, спостерігача на активного учасника навчального процесу. При цьому необхідно реалізувати таке управління самостійною роботою студентів, яка забезпечить співпрацю всіх учасників процесу навчання і буде спрямоване на вирішення завдань цілісного розвитку особистості. Формулюючи цілі самостійної роботи і її управління, викладач продумує умови реалізації можливостей студентів. Перш за все враховуються вікові особливості студента та індивідуальні відмінності студентів в процесі самостійної роботи. Знання особистісних особливостей студента дає нам можливість оптимально організувати навчання студента в типологічних групах, а також їх взаємодію. Це досягається шляхом надання студентам можливості вибору різних як за змістом, так і за рівнем складності завдань, орієнтацію викладача на самостійність студента, забезпечення умов для їх самопізнання, самовизначення, саморозвитку і самовдосконалення.

Таким чином, дослідження, орієнтовані на розробку теоретичних принципів і практичну реалізацію проблеми самовдосконалення людини, є безумовно актуальними і своєчасними, бо обумовлені недостатньою увагою дослідників до мотивованого, цілеспрямованого самовдосконалення як особистісного чинника; неповнотою осмислення явища самовдосконалення особистості як найвищої з усвідомлених форм саморозвитку індивіда та одного із засобів подолання небезпечних соціальних явищ і тенденцій у розвитку сучасного соціуму. Існуючі розробки не повністю враховують специфіку професійного самовдосконалення майбутніх учителів природничих дисциплін, чому будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Гребенюк О. С., Гребенюк Т. Б. Основы педагогики индивидуальности: учеб. пособ. Калининград: Изд-во Калинингр. гос. ун-т, 2000. 572 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие. Ростов на Дону: Изд-во «Феникс», 1997. 480 с.
3. Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения. Москва: Педагогика, 1987. 176 с.
4. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе: учеб. пособие. Кривой Рог: Изд-во КГПУ, 2000. 171 с.
5. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. Индивидуальные различия в мыследеятельности взрослых учащихся. Москва: Педагогика, 1971. 112 с.
6. Мельников В. М., Ямпольская Л. Т. Введение в экспериментальную психологию личности: учеб. пособие для слушат. ИПК, преподав. пед. дисц. ун-тов и пед. институтов. Москва: Просвещение, 1985. 319 с.
7. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань: Изд-во Каз. гос. ун-т, 1975. 302 с.
8. Тарантей В. П. Профессиональное становление учителя в условиях непрерывного педагогического образования: Дис… д-ра пед. наук:13.00.08 Гродно, 2002. 261 с.
9. Русалов В. М. Биологические основы индивидуально-психологических различий. Москва: Наука, 1979. 352 с.
10. Гурський С. Сутність поняття «індивідуалізація навчання» та його багатоаспектність. Наука. Освіта. Молодь. [електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.library.udpu.org.ua/ library_files/stud_konferenzia/2016_1/41.pdf
11. Фурман А. В.Типологічний підхід у системі професійного методологування / Психологія і суспільство; ТНЕУ, 2006, №2, С. 78-92 [електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/7389

References

1. Ghrebenjuk O. S., Ghrebenjuk T. B. (2000). Fundamentals of pedagogy of individuality. Kalynynghrad: Kalynynghr. ghos. un-t, 572 p. (in Russ.)
2. Zymnjaja Y. A. (1997). Pedagogical Psychology. Rostov n/D.: «Fenyks». 480 p. (in Russ.)
3. Klaus Gh. (1987). Introduction to the experimental psychology of teaching. Moscow: Pedagogy, 176 p. (in Russ.)
4. Kondrashova L. V. (2000). The process of teaching in higher education. Kryvoj Rogh: KGhPU, 171 p. (in Russ.)
5. Kuljutkyn Ju. N. Sukhobskaja. Gh. S. (1971). Individual differences in mental activity adults. Moscow: Pedagogy, 112 p. (in Russ.)
6. Meljnykov V. M. , Jampoljskaja L. T. (1985). Introduction to experimental personality psychology. Moscow: Prosveshhenye, 319 p. (in Russ.)
7. Nyzamov R. A. (1975). Didactic bases of activization of educational activity of students. Kazanj: Kaz. ghos. un-t, 302 p. (in Russ.)
8. Tarantej V. P. (2002). Professional formation of the teacher in conditions of continuous pedagogical education: Dis ... Dr. ped.:13.00.08. Ghrodno, 261 p. (in Russ.)
9. Rusalov V. M. (1979). Biological bases of individual psychological differences. Moscow: Nauka, 352 p. (in Russ.)
10. Ghursjkyj S. (2016). The essence of the concept of "individualization of learning" and its multidimensional nature / Science. Education. Young. Retrieved from: http://www.library.udpu.org.ua/library_files /stud_konferenzia/2016_1/41.pdf (in Ukr.)
11. Furman A. V. (2006). Typological approach in the system of professional methodology / Psychology and Society; TNEU, № 2, S. 78-92 Retrieved from: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/7389 (in Ukr.)

ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

В.М. Плющ, А.В. Терещенко

Аннотация. *В статье делается попытка раскрыть значение индивидуально-типологического подхода в организации и управлении самостоятельной работой студентов – будущих учителей. На основе анализа понятий индивидуализация обучения, типизация, типологический подход определено понятие индивидуально-типологический подход и раскрыты его сущностные характеристики в процессе рациональной организации и управления самостоятельной работой студентов.*

Ключевые слова*: самостоятельная работа, индивидуализация обучения, типологизация, типизация, типологический подход, индивидуально-типологический подход, будущие учителя.*

INDIVIDUAL TYPOLOGICAL APPROACH IN ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL WORK

V. Pliushch, O. Tereshchenko

Abstract. *The article is about the current problem of organizing and managing the students' individual work. The analysis of scientific sources made it possible to assume*

that the search for new ways of activating students' individual work requires taking into account the individual typological approach. The purpose of the research is to prove the constructive value of the individual typological approach as an instrument for the organization and management of students' individual work. With analysis of such concepts as students' individual work, individualization of teaching, typing, typological approach the authors define the concept of the individual typological approach under which one understands the system of pedagogic managerial actions of teacher aimed at the diagnosis of individual typological characteristics of students in order to divide them into relatively distinguished typological groups for implementation of differentiated work with them. They also reveal the essential characteristics of the individual typological approach in the process of managing students' individual work as in diagnostics of students in order to identify their typological features; the choice of the most optimal type of management of students' individual work in relation to each typological group in order to form a value relation of students to individual work, to self-development; correlation of content and types of individual work for students with typological peculiarities which involve independence, awareness of each student's choice of the complexity level of educational tasks (of reproductive, productive, heuristic and creative nature), directions of self-education and self-improvement.

Key words: *students' individual work, individualization of teaching, typology, typing, typological approach, individual typological approach, future teachers.*

УДК 377.3:379.83

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Л.В.СЛІПЧИШИН, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри освіти дорослих,
Відокремлений структурний підрозділ Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
E-mail: lida.slipchyshyn@gmail.com

Анотація. *У статті обґрунтовано актуальність залучення учнів закладів професійно-технічної освіти, які здобувають технічні професії, до художньо-технічної творчості. Вона розглядається у двох аспектах: з одного боку, як інструмент розвитку здібностей та компетентностей, а з іншого боку, як інструмент адаптації фахівця на ринку праці. Запропоновано методику розвитку художньо-технічної творчості учнів закладів професійно-технічної освіти в межах закладу після уроків у професійно орієнтованих гуртках. Показано важливість роботи таких гуртків у закладах професійно-технічної освіти, адже в них учні не лише розвиваються творчо, поглиблюють професійний досвід, набувають нових компетенцій, але й отримують додаткову освіту художньо-естетичного спрямування, художнього конструювання. Особливістю роботи таких гуртків є залучення учнів до пошукової та проектної діяльності, яка є професійно орієнтованою. Результатами участі учнів у гуртковій роботі є творчі звіти на оглядах, конкурсах, виставках різного рівня. В експерименті брали участь учні, які навчались за професіями машинобудівного, деревообробного і будівельного профілів.*

Ключові слова*: художньо-технічна творчість, гурток, робітник, професія, профіль, заклад професійно-технічної освіти.*

© Л.В. Сліпчишин, 2018

that the search for new ways of activating students' individual work requires taking into account the individual typological approach. The purpose of the research is to prove the constructive value of the individual typological approach as an instrument for the organization and management of students' individual work. With analysis of such concepts as students' individual work, individualization of teaching, typing, typological approach the authors define the concept of the individual typological approach under which one understands the system of pedagogic managerial actions of teacher aimed at the diagnosis of individual typological characteristics of students in order to divide them into relatively distinguished typological groups for implementation of differentiated work with them. They also reveal the essential characteristics of the individual typological approach in the process of managing students' individual work as in diagnostics of students in order to identify their typological features; the choice of the most optimal type of management of students' individual work in relation to each typological group in order to form a value relation of students to individual work, to self-development; correlation of content and types of individual work for students with typological peculiarities which involve independence, awareness of each student's choice of the complexity level of educational tasks (of reproductive, productive, heuristic and creative nature), directions of self-education and self-improvement.

Key words: *students' individual work, individualization of teaching, typology, typing, typological approach, individual typological approach, future teachers.*

УДК 377.3:379.83

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Л.В.СЛІПЧИШИН, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри освіти дорослих,
Відокремлений структурний підрозділ Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
E-mail: lida.slipchyshyn@gmail.com

Анотація. *У статті обґрунтовано актуальність залучення учнів закладів професійно-технічної освіти, які здобувають технічні професії, до художньо-технічної творчості. Вона розглядається у двох аспектах: з одного боку, як інструмент розвитку здібностей та компетентностей, а з іншого боку, як інструмент адаптації фахівця на ринку праці. Запропоновано методику розвитку художньо-технічної творчості учнів закладів професійно-технічної освіти в межах закладу після уроків у професійно орієнтованих гуртках. Показано важливість роботи таких гуртків у закладах професійно-технічної освіти, адже в них учні не лише розвиваються творчо, поглиблюють професійний досвід, набувають нових компетенцій, але й отримують додаткову освіту художньо-естетичного спрямування, художнього конструювання. Особливістю роботи таких гуртків є залучення учнів до пошукової та проектної діяльності, яка є професійно орієнтованою. Результатами участі учнів у гуртковій роботі є творчі звіти на оглядах, конкурсах, виставках різного рівня. В експерименті брали участь учні, які навчались за професіями машинобудівного, деревообробного і будівельного профілів.*

Ключові слова*: художньо-технічна творчість, гурток, робітник, професія, профіль, заклад професійно-технічної освіти.*

© Л.В. Сліпчишин, 2018

Актуальність (Introduction). Стратегічним результатом будь-яких реформ в суспільстві є підвищення якості людського капіталу, яка перевіряється ринком праці. Структурні зміни в галузях економіки є каталізаторами розвитку людського капіталу. На практиці ці зміни викликають деструктивні явища у виробничому секторі, подолати які можна застосувавши інноваційний підхід до підготовки кадрів. У цьому процесі важливу роль виконують осучаснений класифікатор професій, освітні стандарти, Національна рамка кваліфікацій, галузеві рамки кваліфікацій. Якщо в професійному закладі освіта здобувається за професійними стандартами, то у неформальній чи інформальній освіті все залежить від особистості. В освітньому просторі закладу мають бути створені умови для такої освіти. Як показує аналіз явищ на ринку праці, в кращому становищі є фахівці: підготовлені за інтегрованими професіями; що володіють додатковими компетенціями в сфері ІКТ; володіють затребуваними особистісними якостями, зокрема, творчого характеру; мають спеціалізовану освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій(Analysis of recent researches and publications). Аналіз наукових джерел із проблеми психології, педагогіки та методичних основ творчої діяльності дозволяє розглядати художньо-творчі здібності як специфічні, як такі, що впливають на різні види діяльності людини. Для нашого дослідження важливими були праці, в яких висвітлювались проблеми розвитку здібностей і компетентностей учнів в технологічній, професійно-технічній та позашкільній освіті, а також праці, присвячені розвитку художньо-технічної творчості. Особлива увага була звернена на дослідження Є.Антоновича, Н.Амеліної, О.Биковської, В.Вдовиченка, В.Даниленка, В.Сидоренка, В.Радкевич, В.Тименка, Б.Тимківа, О.Трошина.

Мета (Purpose). Ознайомлення з методикою розвитку художньо-технічної творчості учнів закладів професійно-технічної освіти в умовах предметної і гурткової роботи та позашкільної освіти та ефективністю її реалізації в освітньому процесі закладу.

Методи (Methods). Дослідження проводилось протягом 2013-2017 років в закладах професійно-технічної освіти, що дало можливість зібрати інформацію про художньо-естетичний потенціал технічних дисциплін для професій машинобудівного, деревообробного і будівельного профілів. У процесі дослідження застосовувались такі методи: спостереження, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, експертна оцінка.

Результати (Results). Спеціалізована професійна освіта потребує вкладання великих коштів, щоб майбутні фахівці відповідали міжнародним стандартам підготовки. Професійно-технічна освіта є важливою ланкою державної системи освіти, адже від її якості залежить стабільність виробничої та невиробничої сфер. Як свідчить аналіз її розвитку протягом минулого століття, пошуки оптимальної моделі для неї тривали довго. У контексті світових досліджень стану та якості професійно-технічної освіти визнано недоліки, які спостерігаються у різних країнах. Зокрема, вони стосуються вартості підготовки, можливостей працевлаштування та фінансової підтримки сім'ї. Зважаючи на потужний вплив техніко-технологічних змін на організацію конкретного виробництва чи діяльності, виникла проблема невідповідності програм підготовки робітників тим явищам, які спостерігаються у виробничій сфері: скорочення великих підприємств і зростання частки малих, що відповідно зменшує потребу у вузькопрофільній праці та орієнтує на широко- та багатопрофільну роботу. Основні напрями змін вбачаються у розширенні профілів підготовки, орієнтації на загальні компетентності та зміни методології навчання з урахуванням організаційних і технологічних змін в процесі роботи [7].

З огляду на світові тенденції (поширення нових підходів до технологічної освіти,

запровадження STEAM-освіти) в Україні в 1997 році було прийнято стандарт і запроваджено вивчення предмета «Технології» в закладі загальної середньої освіти. З того часу було здійснено модернізацію змісту, яка фіксувалась вже стандартами вищих поколінь (2004, 2011). Провідною ідеєю стандарту освітньої галузі «Технології» є вивчення технологій перетворювальної діяльності, які застосовуються в сучасному виробництві. Інтегруючим чинником в технологічній освіті є проектна діяльність. Провідною метою запровадження технологічної освіти в закладі загальної середньої освіти є сформувати особистість, яка готова до техніко-технологічних викликів сучасності. Практичною метою є поділити учнів відповідно до їх нахилів, здібностей, уподобань і потреб. Відповідно до цього технологічна освіта в рамках загальноосвітньої школи закінчується за трьома напрямами: загально технологічним, професійним та інженерно-технічним [3-5]. Ця особливість технологічної освіти в закладі загальної середньої освіти змушує переосмислити горизонтальну наступність з професійною підготовкою в закладах професійно-технічної освіти стосовно системного ознайомлення з основами проектної діяльності.

В закладах професійно-технічної освіти провідною є модульна система навчання, яка орієнтує на підготовку мобільних трудових ресурсів. Зокрема, «Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр.)» акцентує увагу на основні підходи до освітнього процесу в закладах ПТО, які ґрунтуються на принципах гуманітаризації, демократизації, інформатизації, розвитку професійної мобільності і творчого потенціалу майбутнього фахівця [2]. Проте професійна підготовка і надалі спрямована на політехнічний принцип, а політехнічна освіта є фундаментом професійної підготовки (С.У.Гончаренко). Проблема полягає в тому, щоб створити в закладі умови для реалізації проектно-технологічної освіти.

Розглядаючи перспективи технологічної освіти українських школярів у XXI столітті, О.М.Коберник наголосив на тому, що необхідною є наступність на всіх рівнях навчання, адже це сприяє формуванню системи технологічних знань, практичних умінь та технологічних якостей особистості. Тому також важливо до цього процесу долучати роботу гуртків технічної та художньо-прикладної творчості, екскурсії в музеї, на виробництво і виставки [1].

Сьогодні вже існує значна кількість сучасних інноваційних методів і технологій, здатних розкрити творчий потенціал особистості. Великі можливості для цього має гурткова робота, в якій учень займається тією діяльністю, що найбільше відповідає його нахилам і здібностям. Для технологічних профілів підготовки майбутніх фахівців проектно-технологічну діяльність доцільно реалізувати в гуртках художньо-технічної творчості, орієнтованих на професію.

Методика розвитку художньо-технічної творчості учнів закладів професійно-технічної освіти передбачає залучення до цього процесу можливостей технічних дисциплін, виробничого навчання та гуртків, тому повноцінно вона реалізується протягом усього періоду професійної підготовки майбутніх фахівців. Враховуючи те, що вона складається із змістової і процесуальної (управлінської) частин, необхідно звернути увагу на формування змісту та його реалізацію в просторово-часовому вимірі з урахуванням особливостей професії та освітнього закладу, психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, моделей розвитку професійно орієнтованої художньо-технічної творчості. Методика була розроблена з урахуванням явищ, які спостерігаються в професійно-технічній освіті, зокрема: по-перше, в останньому десятилітті спостерігаються труднощі з набором учнів на навчання, тому доводиться інтегрувати професії; по-друге, через структурні перетворення в галузях внаслідок техніко-технологічних змін відбулось скорочення робочих

місць, які раніше заповнювались фахівцями з масових професій; по-третє, можна знайти роботу, маючи таку компетентність, яка вирізняє претендента серед інших; наявність спеціальної компетентності допомагає адаптуватися на ринку праці. Тривале спостереження за змінами професій, на які заклади професійно-технічної освіти щороку набирають учнів, показало стійкість інтегрованих професій (за горизонтальною та вертикальною інтеграцією). Найбільш тривалими серед технічних професій є такі поєднання, які у разі невдачі працевлаштування за технічним профілем, адаптуються за рахунок професії художнього напряму, або вмінь, набутих у гуртку [6].

Змістовий аспект методики розвитку художньо-технічної творчості пов'язаний з виявленням потенціалу та відбором художньо-естетичної професійно-орієнтованої інформації, яку на теоретичному та виробничому навчанні не можна детально опрацювати і використати. Проте такі можливості є в гуртку. У подальшому розробляється програма гуртка з орієнтацією на зміст компетентностей і запитів учнів, що відповідають сферам психологічної структури особистості і визначаються за відповідними критеріями.

Управлінський аспект пов'язаний з розподілом роботи гуртка на роки навчання і складанням відповідної програми, яка передбачає участь учнів у різних організаційних формах роботи, зокрема, таких як майстер-класи, виставки, фестивалі, конкурси.

Внутрішні чинники, які впливають на ефективність організації художньо-технічної творчості в освітньому закладі, можна поділити на групи: *організаційного рівня* – активне ставлення педагогічного колективу до залучення усіх учнів, що здобувають фах технічного профілю, до художньо-технічної (технічної) творчості; участь учнів у творчій діяльності в усіх ланках освітнього процесу; організація заходів, метою яких є репрезентація участі педагогів та учнів в художньо-технічній (технічній) творчості, а також популяризація науково-технічної творчості; *методичного рівня* – зміст навчальної інформації з предметів професійного циклу та його розподіл між теорією, практичною підготовкою та роботою після уроків; методично правильна організація творчої діяльності на уроках теоретичного і виробничого навчання, заходах після уроків; створення банку професійно-виробничих, раціоналізаторських і винахідницьких задач; залучення учнів до самостійної творчої роботи з метою формування в них власного досвіду; *психологічного рівня* – робота психологічної служби закладу разом із викладачами, майстрами виробничого навчання і керівниками гуртків щодо виявлення нахилів, обдарувань і здібностей учнів; готовність педагогів займатися технічною та художньо-технічною творчістю, самовдосконалюватись у цій сфері.

Методика розвитку художньо-технічної творчості в гуртку і навчально-методичне забезпечення роботи гуртка з урахуванням сучасних підходів до неформальної освіти впроваджувалась в освітній процес закладів професійно-технічної освіти машинобудівного, деревообробного та будівельного профілів протягом 2013-2017 років. Для перевірки ефективності запропонованої інновації, було розроблено педагогічну модель формування компетентностей гуртківців, яка складається з трьох блоків: концептуально-цільового, процесуально-технологічного і критеріально-результативного.

Висновки і перспективи (Discussion). У ході експерименту було перевірено ефективність методики розвитку художньо-технічної творчості та апробовано науково-методичне забезпечення гурткової роботи, зокрема, методичні посібники для керівників гуртків «Сучасні підходи до модернізації змісту гурткової роботи»,

«Творчість як засіб розвитку професійної компетентності майбутнього робітника» та рекомендації з досвіду роботи керівника гуртка «Гурток як творча майстерня».

Порівняння змін у розвитку компетентностей гуртківців на початку і наприкінці формувального етапу дослідження дозволяє зробити висновок: удосконалення змісту гурткової роботи, здійснене на засадах компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів, сприяло формуванню мотиваційно-ціннісної, пізнавальної, операційно-діяльнісної, творчої, соціальної та емоційної компетентностей учнів закладів професійно-технічної освіти, які брали участь в експерименті. Запропонована методика дозволила удосконалити зміст гурткової роботи і вплинути на розвиток мотиваційної та творчої сфер особистості гуртківців, що знайшло своє відображення у творчих здобутках учнів.

Список використаних джерел

1. Коберник О.М. Технологічна освіта учнів в Україні у XXI столітті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/66067.doc.htm (дата звернення: 12.01.2018)
2. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tnkk.at.ua/proekt2010 2020. doc (дата звернення: 12.01.2018)
3. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України (схвалена Всеукраїнською асоціацією наукових та практичних працівників технологічної освіти) / О.М. Коберник, М.С. Корець, В.М. Мадзігон і ін. Київ: Науковий світ, 2014. 19 с.
4. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Технології. 10-12 класи. Рівень стандарту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/average/prog12/tr_st.doc. (дата звернення: 12.01.2018)
6. Сліпчишин Л.В. Методичні засади впровадження сучасних підходів у роботу гуртків : посібник. Львів : СПОЛОМ, 2015. 116 с.
7. Хобзей П. Професійно-технічна освіта в системі освіти України.Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. Київ: «К.І.С.», 2003. С.111–123.

References

1. Kobernyk O.M. (2010) Tekhnolohichna osvita uchniv v Ukrayini u KhKhI stolitti [Technological education of students in Ukraine in the XXI century] Retrieved from: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/66067.doc.htm
2. Kontseptsiya rozvytku profesiynoyi osvity i navchannya v Ukrayini (2010-2020 rr.) [Concept of the development of vocational education and training in Ukraine (2010-2020)]. Retrieved from: http://tnkk.at.ua/proekt2010 2020. doc
3. Kobernyk O.M., Korets' M.S., Madzihon V.M. (2014) Kontseptsiya tekhnolohichnoyi osvity uchniv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv Ukrayiny [Concept of technological education of students of general educational institutions of Ukraine] (skhvalena Vseukrayins'koyu asotsiatsiyeyu naukovykh ta praktychnykh pratsivnykiv tekhnolohichnoyi osvity) i in. K.: Naukovyy svit. 19.

4. Navchal'ni programy dlja 5-9 klasiv zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv (za novym Derzhavnym standartom bazovoi' i povnoi' zagal'noi' seredn'oi' osvity) [Curriculums for 5-9 classes of general educational establishments (on the new State standard of base and complete universal middle education)] Retrieved from http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html .

5. Programa dlja zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv. Tehnologii'. 10-12 klasy. Riven' standartu [The program for general educational establishments. Technologies. 10-12 classes. Level of standard]. Retrieved from http://www.mon.gov.ua/education/average/prog12/tr_st.doc.

6. Slipchyshyn L.V. (2015) Metodychni zasady vprovadzhennya suchasnykh pidkhodiv u robotu hurtkiv : posibnyk [Methodical principles of implementation of modern approaches to the work of circles]. L'viv: SPOLOM. 116.

7. Khobzey, P. (2003). Profesiyno-tekhnichna osvita v systemi osvity Ukrayiny. [Vocational education in the education system of Ukraine]. Stratehiya reformuvannya osvity v Ukrayini: Rekomendatsiyi z osvitn'oyi polityky. Kyiv: «K.I.S.». 111–123.

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ УЧРЕЖДЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Л.В.Слипчишин

Аннотация*. В статье обоснована актуальность привлечения к художественно-техническому творчеству учащихся учреждений профессионально-технического образования, которые обучаются по техническим специальностям. Она рассматривается в двух аспектах: с одной стороны, как инструмент развития способностей и компетентностей, а с другой стороны, как инструмент адаптации специалиста на рынке труда.*

Предложена методика развития художественно-технического творчества учащихся учреждений профессионально-технического образования в пределах заведения после уроков в профессионально ориентированных кружках. Показана важность работы таких кружков в учреждениях профессионально-технического образования, ведь в них ученики не только развиваются творчески, углубляют профессиональный опыт, приобретают новые компетенции, но и получают дополнительное образование художественно-эстетического направления, художественного конструирования.

Особенностью работы таких кружков является привлечение учащихся к поисковой и профессионально ориентированной проектной деятельности. Результатами участия учащихся в кружковой работе могут быть творческие отчеты на смотрах, конкурсах, выставках различного уровня. В эксперименте принимали участие ученики, обучающиеся по профессиям машиностроительного, деревообрабатывающего и строительного профилей.

Ключевые слова: *художественно-техническое творчество, кружок, рабочий, профессия, профиль, учреждение профессионально-технического образования.*

THE DEVELOPMENT OF ARTIFICIAL AND TECHNICAL CREATIVITY BY VOCATIONAL SCHOOLS STUDENTS

L.V. Slipchyshyn

Abstract *. The article substantiates the relevance of the students involvement in vocational schools, who acquire technical specialties, in artistic and technical creativity. It is considered in two aspects: on one hand, as an instrument for the development of abilities and competences, and on the other hand, as an instrument for the adaptation of a specialist in the labor market. The technique of artistic and technical creativity development of*

students in vocational institutions within the institution after the lessons in professionally oriented circles is offered.

It is shown the importance of the work of such circles in educational institutions of vocational education, because inside them students not only develop creatively, deepen their professional experience, acquire new competencies, but also receive additional education in the artistic and aesthetic direction, artistic design. The peculiarity of such circles work is to attract students to search and project activities that are professionally oriented. The results of the students' participation in the work of the cluster are creative reports at surveys, contests, exhibitions of various levels.

***Key words**: artistic and technical creativity, circle, worker, profession, profile, educational institution of vocational education.*

УДК: 378.7.011:159.954

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А.В. ТКАЧЕНКО, аспірантка

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

E-mail: irina.pa999 @gmail.com

***Анотація**. У статті розкрито проблему підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Професійна підготовка розглядається, як процес, у ході якого осмислюється, оптимізується навчання, аналізуються освітні результати, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; при вивченні педагогічних та спеціальних дисциплін. У статті було розглянуто інформаційну технологію Веб-квест (Web-quest) проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси Internet. Було проведено опитування студентів педагогічного університету для визначення ставлення майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі.*

***Ключові слова:** підготовка, майбутні учителі, веб-квест, інформаційні технології.*

Актуальність (Introduction). Соціально-економічні перетворення, що відбуваються сьогодні у суспільстві, потребують підготовки творчої, всебічно розвиненої особистості, здатної до активної адаптації в суспільстві, самостійного прийняття рішень, вибору та продовження професійної освіти, самоосвіти і самовдосконалення. Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є стратегічним завданням. Взаємодія мистецтв, інтеграція мистецтв в навчально-виховний процес є потужним двигуном в розвитку особистості, її самопізнання і самореалізації. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини. Учитель естетичного циклу як єднальна ланка між освітньою галуззю і професійним мистецтвом повинен володіти відповідним рівнем готовності й здатності реалізувати свою місію навчити учнів творити красу, застосовуючи найсучасніші засоби й педагогічні технології.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Сучасний стан дослідженої проблеми набуття професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва представлено у роботах: із сутності й змісту його гра-

© А.В. Ткаченко, 2018

students in vocational institutions within the institution after the lessons in professionally oriented circles is offered.

It is shown the importance of the work of such circles in educational institutions of vocational education, because inside them students not only develop creatively, deepen their professional experience, acquire new competencies, but also receive additional education in the artistic and aesthetic direction, artistic design. The peculiarity of such circles work is to attract students to search and project activities that are professionally oriented. The results of the students' participation in the work of the cluster are creative reports at surveys, contests, exhibitions of various levels.

***Key words**: artistic and technical creativity, circle, worker, profession, profile, educational institution of vocational education.*

УДК: 378.7.011:159.954

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А.В. ТКАЧЕНКО, аспірантка

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

E-mail: irina.pa999 @gmail.com

***Анотація**. У статті розкрито проблему підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Професійна підготовка розглядається, як процес, у ході якого осмислюється, оптимізується навчання, аналізуються освітні результати, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; при вивченні педагогічних та спеціальних дисциплін. У статті було розглянуто інформаційну технологію Веб-квест (Web-quest) проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси Internet. Було проведено опитування студентів педагогічного університету для визначення ставлення майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі.*

***Ключові слова:** підготовка, майбутні учителі, веб-квест, інформаційні технології.*

Актуальність (Introduction). Соціально-економічні перетворення, що відбуваються сьогодні у суспільстві, потребують підготовки творчої, всебічно розвиненої особистості, здатної до активної адаптації в суспільстві, самостійного прийняття рішень, вибору та продовження професійної освіти, самоосвіти і самовдосконалення. Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є стратегічним завданням. Взаємодія мистецтв, інтеграція мистецтв в навчально-виховний процес є потужним двигуном в розвитку особистості, її самопізнання і самореалізації. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини. Учитель естетичного циклу як єднальна ланка між освітньою галуззю і професійним мистецтвом повинен володіти відповідним рівнем готовності й здатності реалізувати свою місію навчити учнів творити красу, застосовуючи найсучасніші засоби й педагогічні технології.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Сучасний стан дослідженої проблеми набуття професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва представлено у роботах: із сутності й змісту його гра-

© А.В. Ткаченко, 2018

фічних і зображальних умінь (Г. Бєда, І. Грабар, В. Кузін, Б. Неменський, В. Орлов, М. Ростовцев, О. Рудницька, Н. Сакуліна), підготовки майбутніх учителів технологій, з основами дизайну до професійної діяльності розкрито у працях вітчизняних науковців: (М.Бондаренка, В. Борисова, Л. Дубовик, В.Мадзігона, О. Коберника, Є. Кулика, С. Кучер, Д.Тхоржевського, В. Яковлевої, Ю. Кулінка), професійних умінь і компетентностей (В. Банніков, Г. Васьківська, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Коновець, Ж. Сироткіна). Г.О.Козлакова, Н.В. Морзе, І. А. Захарова, А.О. Дзюбенко, Н.Фоміних та інші.

Мета (Purpose). Вивчити проблему підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз педагогічної та мовної літератури, наукових статей та дисертацій з питань підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами інформаційно-комунікаційних технологій; класифікація та систематизація теоретичних даних.

Результати (Results). Ураховуючи те, що вища освіта України побудована відповідно до вимог Болонської конвенції, де особлива увага приділяється самостійній роботі студентів, яка потребує підвищення й інтеграції видів і форм організації навчальної діяльності студентів, здійснюється інтегрування інформаційно-комунікаційних технологій з педагогічною системою організації навчальної діяльності, що дозволяє розширити навчальні можливості студентів, здійснити вибір і організацію індивідуальної траєкторії навчання, яка відбувається в контексті розвитку самостійного критичного і творчого мислення. Слово «комунікаційні» терміну «інформаційно-комунікаційні технології» підкреслює підвищення в останні роки ролі комп'ютерних мереж у забезпеченні реалізації інформаційних процесів.

Інформаційно-комунікаційні технології – це загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Вираз вперше було використано в 1997 році у доповіді Д. Стівенсона для уряду Великобританії, який посприяв створенню нового Національного навчального плану Великої Британії в 2000 році [2].

Засоби інформаційно-комунікаційних технологій поділять на апаратні та програмовані. Апаратні засоби включають в себе персональний комп'ютер та його складові, локальні та глобальні мережі, сучасне периферійне обладнання, відеокамери, CD та DVD диски. До програмованих засобів можна віднести Інтернет і його інструменти (електронна пошта, браузери, веб-сайти, пошукові системи, форуми, аудіо- та відеочати), засоби IP-телефонії, платформи для мережевих курсів, блоги, мікроблоги, сервіси для зберігання фото, відео, презентацій, контактні сервіси, smart-технології, хмарні технології, геосервіси.

Нині є багато педагогічних технологій навчання, що забезпечують самостійну роботу студентів з формування у них дизайнерської компетеності, ураховуючи значні обсяги інформації, необхідність її обробки і передачі потребує інтеграції цих педагогічних технологій з інформаційно-комунікаційними технологіями, використанням мережі Internet.

Наприклад у своїй роботі ми використовували, *Веб-квест (Web-quest)* у педагогіці – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси Internet. Науковець Б. Додж виділив три принципа *класифікації Веб-квестів*:

1. За тривалістю виконання: короткострокові та довгострокові.
2. За предметним змістом: монопроекти, міжпредметні Веб-квести.
3. За типом завдань, що виконують учні: переказ, компіляційні загадки, жур-

налістські, конструкторські, творчі, переконуючі, розв'язок спірних проблем, самопізнавальні, аналітичні, оцінні, наукові[1].

Веб-квест, який створений на основі завдання-загадки, потребує синтезу інформації з набору джерел і створення головоломки, яку неможливо розв'язати простим пошуком відповіді на сторінках Інтернет. Конструкторський Веб-квест потребує від студентів створення продукту або плану з виконання раніше визначеної мети в певних межах.

Творчий Веб-квест вимагає від студентів створення продукту в заданному форматі. Творчі проекти схожі на конструкторські, проте є вільними і непередбачуваними в своїх результатах. У процесі оцінки таких проектів необхідно більше уваги приділяти творчості й самовираженню студентів.

Веб-квести з розв'язання проблем передбачають пошук і представлення різних, а інколи суперечливих думок з однієї проблеми і спробу привести їх до консенсусу. Веб-квести, які орієнтовані на самопізнання, мають на меті краще пізнання самих себе, яке може розвиватися через дослідження он-лайн і офф-лайн.

Аналітичний Веб-квест досліджує взаємозв'язок речей реального світу в межах заданої теми. Такі завдання дають підгрунття для одержання учнями знань в умовах, за яких вони мають уважно вивчати речі, знаходити спільне і різне, а також знаходити скриті схожі явища, розуміти зв'язок причин і наслідків, обговорюючи їх значення.

Наукові Веб-квести слугують для знайомства та залученнястудентів до наукових досліджень у різних галузях знань. Інтернет містить історичну та нову інформацію, яка може бути корисною в будь-якійгалузі науки.

Оцінні Веб-квести представляють студентам низку предметів із запрошенням до їх оцінки або класифікації, вибору рішення з обмеженого списку або оцінки результатів проведених досліджень [1].

Вище нами розглянуто поняття Веб-квесту, методику його створення та оцінювання. Доцільно навести приклад освітнього Веб-квесту, що використовується в навчально-виховному процесі освітньої установи і є продуктивним та ефективним для засвоєння знань, умінь і навичок студентами.

Наведемо приклад творчого веб–квесту на тему: «Створення художнього образу України засобами масмедіа». *Мета веб-квесту* - поглибити та закріпити теоретичні знання з дизайну одягу, інтер'єру та аксесуарів, набути навичок творчого аналізу, сформувати індивідуальний стиль науково-дослідної діяльності, реалізувати власний творчий потенціал.

Міжпредметні зв'язки: «Дизайн одягу», «Дизайн аксесуарів», «Дизайн предметного середовища», «Спеціальниймалюнок», «Основи декоративно-прикладного мистецтва».

Завдання веб – квесту: У нашій грі спочатку ти повинен обрати собі роль із запропонованих. Потім познайомитися зі своїм завданням (для кожної ролі воно різне). Для його виконання тобі будуть запропоновані посилання, де ти знайдеш потрібну інформацію, можеш використовувати й інші ресурси, це тільки плюс. Також перед початком гри тобі необхідно ознайомитися з інструкцією твоєї діяльності, які розміщені на окремій сторінці.

Роль 1. Модельєр — спеціаліст із виготовлення моделей одягу, засновник експериментальних зразків, що визначає спосіб і стиль, загальне конструктивнее рішення та нові технологічні рішення, розробки декору, вибір кольору та матеріалу.

Тематика роботи: «Художній образ українського народного одягу в колекціях відомих світових модельєрів».

Завдання: ознайомитись з поняттям«художній образ», «український мотив», «одяг», «колекція»; розглянути види українського народного одягу та історію їх ви-

никнення; дослідити та проаналізувати колекції відомих модельр'єрів, які використовують в своїх роботах мотив українського народного одягу; створити власну колекцію одягу з використанням мотивів народного одягу.

Роль 2. Дизайнер інтер'єру – це фахівець, який займається створенням стилю, затишку та комфорту в приміщенні. Професія передбачає супровід всього процессу оформлення: починаючи від розробки проекту, закінчуючи підбором меблів відповідного стилю.

Тематика роботи: «Художній образ української народної хати в роботах дизайнерів інтер'єру».

На першому етапі констатуючого експерименту було проведено опитування студентів педагогічного університету для визначення ставлення майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі. Опитування проводилось в тестовій формі, студентам було запропоновано питання з варіантами відповідей.

Результати опитування виглядають наступним чином:

1. Чи користуєтесь Ви соціальними мережами?

1. Користування соціальними мережами студентами

Відповіді	II курс	III курс	IV курс
Так	95%	96%	100%
Ні	0%	0%	0%
є профіль, але я рідко ним користується	5%	4%	0%

З поданої таблиці ми можемо простежити, що соціальними мережами користується більше 95% студентів, з цього можемо зробити висновок, що соціальні мережі є невід'ємною частиною життя студентів.

2. Якою соціальною мережею Ви користуєтеся найчастіше?

2. Соціальна мережа, якою користуються найчастіше студенти

Відповіді	II курс	III курс	IV курс
Facebook	75%	60%	40%
Вконтакті	90%	92%	98%
Viber	35%	40%	50%

По даним цієї таблиці, ми бачимо, що більше 90% студентів користуються вітчизняними соціальнмими мережами і більше 58% користуються зарубіжними соціальнми мережами, майже 45% студентів користуються соціальними мережами заради живого спілкування.

3. Що найчастіше Ви використовуєте для пошуку інформації в мережі Internet?

3. Що найчастіше використовують для пошуку інформації в мережі Internet

Відповіді	II курс	III курс	IV курс
Соціальні мережі	5%	16%	0%
Пошукові сервери (Яндекс, Google, інші)	90%	80%	100%
Приблизно однаково два перших пункти	5%	4%	0%

Більше 80% студентів використовуються пошукові сервіси, такі як Яндекс, Google для пошуку потрібної інформації, і більше 10% студентів шукає інформацію через соціальні мережі.

4. Як часто під час проведення занять викладачі застосовують інформаційно-комунікаційні технології?

4. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення занять

Відповіді	II курс	III курс	IV курс
Постійно	10%	20%	0%
Часто	60%	40%	80%
Дужерідко	30%	40%	20%

З поданої таблиці ми можемо простежити, що під час проведення занять викладачі часто застосовують інформаційно-комунікаційні технології, але 30% студентів вважають, що використання даних технологій відбувається достатньо рідко. Тобто можемо прийти до висновку, що проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій досі не вирішена остаточно. І викладачам, і студентам є до чого прагнути, щоб покращити навчальний матеріал.

Таким чином, результати констатувального експеременту показали необхідність впровадження інформаційно-комунікативних технологій в умовах вищого навчального закладу для підготовки майбутніх вчителів обратотворчого мистецтва.

Висновки і перспективи (Discussion). Інформаційно-комунікаційні технології навчання - сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій поділять на апаратні та програмовані. Ефективність реалізації процесу підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва залежить від такої педагогічної умови, як залучення інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. *Подальшу* роботу ми вважаємо у розробці інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Список використаних джерел

1. Быховский Я.С. Образовательные веб-квесты [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ito.bitpro.ru/1999.

2. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. Київ: Вид. центр НЛУ, 2009. 380 с.

3. Савченко Л. О. Модернізація якості освіти при підготовці майбутніх учителів технології / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи / за ред. В. П. Сергієнка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 41. С. 122–127.

References

1. Byihovskiy Ya.S. Obrazovatelnyie veb-kvestyi [Educational Web Quests] [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: http://ito.bitpro.ru/1999.

2. Koval` T.I. (2009) Pidgotovka vy`kladachiv vy`shhoyi shkoly`: informacijni texnologiyi u pedagogichnij diyal`nosti [Teachers of higher education: Information technologies in pedagogical activity]: navch.-metod. posib. Kiev : NLU. 380 p.

3. Savchenko L. O. (2013) Modernizaciya yakosti osvity` pry` pidgotovci majbutnix uchy`teliv texnologiyi [Modernization of the quality of education in the prepara-

tion of future technology teachers] / Naukovy`j chasopy`s NPU imeni M. P. Dragomanova: zbirny`k naukovy`x pracz`. Seriya # 5. Pedagogichni nauky`: realiyi ta perspekty`vy` / za red. V. P. Sergiyenka. Kiev: NPU imeni M. P. Dragomanova. Vy`p. 41. p. 122–127.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А. В. Ткаченко

Аннотация. *В статье раскрыто проблему подготовки будущих учителей изобразительного искусства средствами информационно-коммуникационных технологий. Профессиональная подготовка рассматривается как процесс, в ходе которого осмысливается, оптимизируется обучения, анализируются образовательные результаты, обеспечивающие возможность успешной работы по определенной профессии; при изучении педагогических и специальных дисциплин. В статье были рассмотрены информационную технологию Веб-квест (Web-quest) проблемное задание с элементами ролевой игры, для выполнения которой используются информационные ресурсы Internet. Был проведен опрос студентов педагогического университета для определения отношения будущих учителей к использованию информационно-коммуникативных технологий в учебном процессе.*

Ключевые слова: *подготовка, будущие учителя, веб-квест, информационные технологии.*

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF EDUCATIONAL ARTS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

A.V. Tkachenko

Abstract. *The article deals with the problem of the preparation of future teachers of fine arts by means of information and communication technologies. Vocational training is considered as a process in which the meaning is being studied, learning is optimized, educational results are analyzed that provide an opportunity for successful work in a particular profession; when studying pedagogical and special disciplines. One of the important directions of the development of informatization of education is new computer technologies. The article considered the information technology Web-quest (Web-quest) problem problem with elements of role-playing game, for which Internet information resources are used. A survey was conducted among students at the University of Pedagogy to determine the attitude of future teachers towards the use of information and communication technologies in the learning process.*

Key words*: training, future teachers, web quest, information technologies.*

УДК 378

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А.П. ЧИЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: Toniabida@ukr.net

Анотація. *З'ясовано особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти. Виокремлено основні функції оцінювання навчальних досягнень учнів. Зазначено характеристики якості знань взаємопов'язані між*

© А.П. Чичук, 2018

tion of future technology teachers] / Naukovy`j chasopy`s NPU imeni M. P. Dragomanova: zbirny`k naukovy`x pracz`. Seriya # 5. Pedagogichni nauky`: realiyi ta perspekty`vy` / za red. V. P. Sergiyenka. Kiev: NPU imeni M. P. Dragomanova. Vy`p. 41. p. 122–127.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А. В. Ткаченко

Аннотация. *В статье раскрыто проблему подготовки будущих учителей изобразительного искусства средствами информационно-коммуникационных технологий. Профессиональная подготовка рассматривается как процесс, в ходе которого осмысливается, оптимизируется обучения, анализируются образовательные результаты, обеспечивающие возможность успешной работы по определенной профессии; при изучении педагогических и специальных дисциплин. В статье были рассмотрены информационную технологию Веб-квест (Web-quest) проблемное задание с элементами ролевой игры, для выполнения которой используются информационные ресурсы Internet. Был проведен опрос студентов педагогического университета для определения отношения будущих учителей к использованию информационно-коммуникативных технологий в учебном процессе.*

Ключевые слова: *подготовка, будущие учителя, веб-квест, информационные технологии.*

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF EDUCATIONAL ARTS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

A.V. Tkachenko

Abstract. *The article deals with the problem of the preparation of future teachers of fine arts by means of information and communication technologies. Vocational training is considered as a process in which the meaning is being studied, learning is optimized, educational results are analyzed that provide an opportunity for successful work in a particular profession; when studying pedagogical and special disciplines. One of the important directions of the development of informatization of education is new computer technologies. The article considered the information technology Web-quest (Web-quest) problem problem with elements of role-playing game, for which Internet information resources are used. A survey was conducted among students at the University of Pedagogy to determine the attitude of future teachers towards the use of information and communication technologies in the learning process.*

Key words*: training, future teachers, web quest, information technologies.*

УДК 378

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А.П. ЧИЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: Toniabida@ukr.net

Анотація. *З'ясовано особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти. Виокремлено основні функції оцінювання навчальних досягнень учнів. Зазначено характеристики якості знань взаємопов'язані між*

© А.П. Чичук, 2018

собою і які доповнюють одна одну. Названі вище орієнтири покладено в основу чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів: початкового, середнього, достатнього, високого.

Ключові слова: *критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, система шкільної освіти; функції оцінювання навчальних досягнень учнів; якість знань; рівні навчальних досягнень учнів.*

Актуальність (Introduction). Новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний із упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. У чинних навчальних програмах для школи на засадах компетентнісного підходу переструктуровано зміст предметів, розроблено результативну складову змісту. До кожної теми програми визначено обов'язкові результати навчання: вимоги до знань, умінь учнів, що виражаються у різних видах навчальної діяльності (учень називає, наводить приклади, характеризує, визначає, розпізнає, аналізує, порівнює, робить висновки тощо).

Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів. Упровадження компетентнісного підходу передбачає обов'язкове прогнозування результативної складової змісту, що вимагає адекватних змін у системі оцінювання навчальних досягнень.

У контексті цього змінюються і підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень школярів як складової навчального процесу. Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Результати навчальної діяльності учнів на всіх етапах шкільної освіти не можуть обмежуватися знаннями, уміннями, навичками, метою навчання мають бути сформовані компетентності, як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості [1].

Нині в Україні в ході реформування шкільної освіти змінюється й система оцінювання навчальних досягнень учнів. Важливість якісної освіти для розвитку суспільства зумовлює здійснення пошуків нових підходів до контролю та оцінювання знань школярів [2].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемі оцінювання навчальних досягнень учнів приділена значна увага вітчизняних і зарубіжних учених (В. Безпалько, М. Бурда, М. Головко, Л. Величко, Л. Долбаєв, Г Керол, О. Ляшенко, О. Локшина, Т. Лукіна, Н. Менчинська, С. Шишов, О. Топузов, І. Якиманська та ін.).

Мета (Purpose). Метою даної статті є визначення особливостей оцінювання навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Початок процесу утворення наукових понять припадає на початковий період навчання у школі. Л.С. Виготський зазначає, що з приходом до школи дитина є носієм спонтанних понять, які виникають у дитини в процесі безпосереднього її контакту з тими чи іншими речами [3]. Учений наголошує, що дитина раніше починає застосовувати поняття та оперувати ними, ніж словесно усвідомлювати їх. Цю особливість автор назвав «містком» між конкретним, наочно-образним і абстрактним мисленням дитини [4].

Система оцінювання в умовах реалізації компетентісного підходу є процесом опрацювання кількісних і якісних показників, отриманих за певними правилами різними методами і засобами, для визначення рівня компетентностей учня. Оцінювання відіграє важливу мотиваційну роль, забезпечує зворотний зв'язок, стає потужним стимулом активізації мисленнєво- мовленнєвої діяльності, рефлексії, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки. Формування і розвиток в учнів здатності самостійно навчатись діяти і застосовувати індивідуальний досвід, набуті знання, навчальні досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях, потребує пошуків нових підходів до контролю і оцінювання здобутків [5].

Виокремлено основні **функції оцінювання** навчальних досягнень учнів :

- **контролююча** - визначає рівень досягнень кожного учня (учениці), готовність до засвоєння нового матеріалу, що дає змогу вчителеві відповідно планувати й викладати навчальний матеріал;
- **навчальна** - сприяє повторенню, уточненню й поглибленню знань, їх систематизації, вдосконаленню умінь та навичок;
- **діагностико-коригувальна** - з'ясовує причини труднощів, які виникають в учня (учениці) в процесі навчання; виявляє прогалини у засвоєному, вносить корективи, спрямовані на їх усунення;
- **стимулювально-мотиваційна -** формує позитивні мотиви навчання;
- **виховна** - сприяє формуванню умінь відповідально й зосереджено працювати, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю, рефлексії навчальної діяльності.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів **мають ураховуватися**:

- характеристики відповіді учня: правильність, логічність, обґрунтованість, цілісність;
- якість знань: повнота, глибина, гнучкість, системність, міцність;
- сформованість загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези);
- самостійність оцінних суджень.

Перерахуємо характеристики якості знань взаємопов'язані між собою і які доповнюють одна одну.

Повнота знань - кількість знань, визначених навчальною програмою.

Глибина знань - усвідомленість існуючих зв'язків між групами знань.

Гнучкість знань - уміння учнів застосовувати набуті знання у стандартних і нестандартних ситуаціях; знаходити варіативні способи використання знань; уміння комбінувати новий спосіб діяльності із вже відомих.

Системність знань - усвідомлення структури знань, їх ієрархії і послідовності, тобто усвідомлення одних знань як базових для інших.

Міцність знань - тривалість збереження їх в пам'яті, відтворення їх в необхідних ситуаціях.

Знання є складовою умінь учнів діяти.

Уміння виявляються в різних видах діяльності і поділяються на розумові і практичні.

Навички - дії доведені до автоматизму у результаті виконання вправ. Для сформованих навичок характерні швидкість і точність відтворення [1].

Названі вище орієнтири покладено в основу чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів: початкового, середнього, достатнього, високого.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329 [6] вони визначаються за такими характеристиками:

Перший рівень - початковий. Відповідь учня (учениці) фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення.

Другий рівень - середній. Учень (учениця) відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

Третій рівень - достатній. Учень (учениця) знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня (учениця) правильна, логічна, обґрунтована, хоча їм бракує власних суджень.

Четвертий рівень - високий. Знання учня (учениці) є глибокими, міцними, системними; учень (учениця) вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його (її) навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Кожний наступний рівень вимог вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові характеристики. Критерії оцінювання навчальних досягнень реалізуються в нормах оцінок, які встановлюють чітке співвідношення між вимогами до знань, умінь і навичок, які оцінюються, та показником оцінки в балах.

Педагогічне оцінювання освітніх систем ґрунтується на синтезі соціально-економічних, науково-технічних, культурологічних і психолого-педагогічних факторів на повному й глибокому осмисленні багатоаспектної освітньої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах, потребах розробки оцінних технологій для їх розвитку. Успішний розвиток освітньої галузі потребує ефективного механізму оцінювання якості освіти, своєчасного реагування на отриману інформацію щодо діагностики та прогнозування кінцевого результату, попередження труднощів, помилок. Розробка механізмів та методик якісного вимірювання й оцінювання навчальних досягнень учнів потребує глибоких комплексних досліджень. У зв’язку із впровадженням компетентнісного навчання особливого значення набувають методи оцінювання рівня здатності учня висловлювати та інтерпретувати свої знання, відчуття, міркування, думки, факти, словами, засобами графічних зображень, схем, таблиць, проявити навички перекодування інформації при розв’язуванні різноманітних ситуацій як навчальних так і побутових. Навчаючись самостійно контролювати і оцінювати свої здібності, риси і якості, рівень необхідних знань учні мотивують потребу, саморозвиток, самовиховання, співвідносячи самонавчання з своїми життєвими планами, сподіваннями, мріями, задумами [5].

Висновки і перспективи (Discussion). З’ясовано особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти. Виокремлено основні функції оцінювання навчальних досягнень учнів: контролююча; навчальна; діагностико-коригувальна; стимулювально-мотиваційна; виховна.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів мають ураховуватися: характеристики відповіді учня; якість знань; сформованість загальнонавчальних та предметних

умінь і навичок; рівень володіння розумовими операціями; досвід творчої діяльності; самостійність оцінних суджень.

Зазначено характеристики якості знань взаємопов'язані між собою і які доповнюють одна одну: повнота знань; глибина знань; гнучкість знань; системність знань; міцність знань; знання; уміння; навички.

Названі вище орієнтири покладено в основу чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів: початкового, середнього, достатнього, високого.

Список використаних джерел

1. Критерії оцінювання. Освіта ua. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/school/estimation/2358/
2. Остапчук С. Оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладах кінця XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://ipa.udpu.org.ua/article/viewFile/83612/79111
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1991. С. 415.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.2. Проблемы общей психологии / под ред. В.В. Давыдова. Москва: Педагогика, 1982. 504 с., С. 154.
5. Д. В. Ситник. До проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів в системі компетентісного навчання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/7894/1/75.pdf
6. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11

References

1. Kryteriyi otsinyuvannya. [Evaluation criteria] Osvita ua. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/school/estimation/2358/
2. Ostapchuk S. Otsinyuvannya navchal'nykh dosyahnen' uchniv u vitchyznyanykh zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh kintsya KHIKH – pochatku KHKH st. [Assessment of students' learning achievements in national secondary schools of the late 19th and early 20th centuries] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://ipa.udpu.org.ua/article/viewFile/83612/79111
3. .Vygotskiy L.S. (1991) Pedagogicheskaya psikhologiya [Pedagogical psychology] red. V.V. Davydov. Moscow : Pedagogika. S. 415.
4. Vygotskiy L.S. (1982) Sobraniye sochineniy [Collected works] V 6-ti t. T.2. Problemy obshchey psikhologii / red. V.V. Davydov. Moscow: Pedagogika, 504 s., S. 154.
5. Sytnyk D. V.. Do problemy otsinyuvannya navchal'nykh dosyahnen' uchniv v systemi kompetentisnoho navchannya [To the problem of assessing academic achievements of pupils in the system of competent learning] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://lib.iitta.gov.ua/7894/1/75.pdf
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrayiny vid 13.04.2011 № 329 «Pro zatverdzhennya Kryteriyiv otsinyuvannya navchal'nykh dosyahnen' uchniv (vykhovantsiv) u systemi zahal'noyi seredn'oyi osvity». [Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine "On Approval of Criteria for the Assessment of Educational Achievements of Students (Pupils) in the System of General Secondary Education"] [Elektronnyy resurs]
Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11

КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧЕНИКОВ В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

А. П. Чичук

Аннотация. *Выяснены особенности критериев оценки учебных достижений учащихся в системе школьного образования. Выделены основные функции контроля знаний. Указано характеристики качества знаний взаимосвязаны между собой и дополняющих друг друга. Названные выше ориентиры положен в основу четырех уровней учебных достижений учеников: начального, среднего, достаточного, высокого.*

Ключевые слова: *критерии оценки знаний учащихся, система школьного образования; функции оценивания учебных достижений учащихся; качество знаний; уровень знаний учащихся.*

CRITERIA FOR EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN SCHOOL EDUCATION SYSTEM

A. P. Chychuk

Abstract. *The peculiarities of the criteria for evaluating academic achievements of pupils in the system of school education are revealed. The main functions of evaluating students' achievements are singled out. The characteristics of the quality of knowledge are interrelated and complement each other. The above-mentioned benchmarks are the basis of four levels of student achievement: initial, medium, sufficient, high.*

Key words: *criteria for evaluating academic achievement of pupils, system of school education; functions for evaluating student achievements; quality of knowledge; levels of educational achievement of students.*

УДК 159.922.8: 159.923.2

ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ПІДЛІТКОВОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ У ЗАХІДНИХ ТА ВІТЧИЗНИХ ПЕРІОДИЗАЦІЯХ РОЗВИТКУ

А.В. ШАМНЕ, доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: shamne@ukr.net
А.В. БАБИЧ, студентка магістратури спеціальності «Педагогіка вищої школи» гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: babich095@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена аналізу підходів до визначення хронологічних меж підліткового та юнацького віку у західних та вітчизняних періодизаціях розвитку. Розглянуто місце і значення періоду отроцтва в межах періодизацій онтогенезу. Проаналізовано традицію об'єднання підліткового і юнацького віку в цілісний період переходу від дитинства до дорослості. Обґрунтовано, що його початком є вік 11-13 років, а закінченням є межа між дитинством та зрілістю – 20-21 рік. Визначено відмінності західних та вітчизняних періодизацій розвитку щодо психологічного змісту і меж цих вікових груп. У західних періодизаціях період 12-20 років називають підлітковим і розглядають як цілісну стадію переходу до дорослості (тинейджерський період). Поняття «підліток» та «юність» використовують фа-*

© А.В. Шамне, А.В. Бабич, 2018

КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧЕНИКОВ В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

А. П. Чичук

Аннотация. *Выяснены особенности критериев оценки учебных достижений учащихся в системе школьного образования. Выделены основные функции контроля знаний. Указано характеристики качества знаний взаимосвязаны между собой и дополняющих друг друга. Названные выше ориентиры положен в основу четырех уровней учебных достижений учеников: начального, среднего, достаточного, высокого.*

Ключевые слова: *критерии оценки знаний учащихся, система школьного образования; функции оценивания учебных достижений учащихся; качество знаний; уровень знаний учащихся.*

CRITERIA FOR EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN SCHOOL EDUCATION SYSTEM

A. P. Chychuk

Abstract. *The peculiarities of the criteria for evaluating academic achievements of pupils in the system of school education are revealed. The main functions of evaluating students' achievements are singled out. The characteristics of the quality of knowledge are interrelated and complement each other. The above-mentioned benchmarks are the basis of four levels of student achievement: initial, medium, sufficient, high.*

Key words: *criteria for evaluating academic achievement of pupils, system of school education; functions for evaluating student achievements; quality of knowledge; levels of educational achievement of students.*

УДК 159.922.8: 159.923.2

ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ПІДЛІТКОВОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ У ЗАХІДНИХ ТА ВІТЧИЗНИХ ПЕРІОДИЗАЦІЯХ РОЗВИТКУ

А.В. ШАМНЕ, доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: shamne@ukr.net
А.В. БАБИЧ, студентка магістратури спеціальності «Педагогіка вищої школи» гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: babich095@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена аналізу підходів до визначення хронологічних меж підліткового та юнацького віку у західних та вітчизняних періодизаціях розвитку. Розглянуто місце і значення періоду отроцтва в межах періодизацій онтогенезу. Проаналізовано традицію об'єднання підліткового і юнацького віку в цілісний період переходу від дитинства до дорослості. Обґрунтовано, що його початком є вік 11-13 років, а закінченням є межа між дитинством та зрілістю – 20-21 рік. Визначено відмінності західних та вітчизняних періодизацій розвитку щодо психологічного змісту і меж цих вікових груп. У західних періодизаціях період 12-20 років називають підлітковим і розглядають як цілісну стадію переходу до дорослості (тинейджерський період). Поняття «підліток» та «юність» використовують фа-*

© А.В. Шамне, А.В. Бабич, 2018

ктично як синоніми. У вітчизняній психології підлітковий та юнацький вік розглядаються як відносно незалежні фази вікового розвитку особистості. Дослідження специфіки юнацького віку порівняно з підлітковим є прерогативою переважно вітчизняної психології. Наголошується на умовності меж отроцтва, що пов'язано з розмиванням стійких вікових орієнтирів, зростанням індивідуалізації розвитку, зменшенням впливу генетичних і зростанням впливу соціальних чинників.

***Ключові слова**: особистість, дорослішання, юнацький вік, підліток, періодизація розвитку, отроцтво.*

Актуальність (Introduction). У сучасній європейській та українській культурі отроцтво (підлітковий і юнацький віки) є досить пізнім надбанням історії людства, подовженням дитинства за рахунок шкільного та професійного навчання [2; 5; 7; 11; 13]. Починаючи з XX ст. воно поступово розтягується у часі (Д.Б. Ельконін, І.В.Дубровіна, М. Кле, Ф. Райс, Х. Ремшмідт, Ф. Райс та ін.). На думку багатьох психологів, наука має справу з виділенням нової вікової спільноти, яка хронологічно охоплює новий віковий відрізок. Це підлітковий вік, який все більше продовжується. Людина все довше залишається «недорослою».

Визначення меж підлітково-юнацького віку залишається дискусійною проблемою західної та вітчизняної психології.

Мета (Purpose) полягала у визначенні хронологічних меж періоду дорослішання у віковій психології.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз психологічної та педагогічної літератури, нормативних документів та наукових статей, узагальнення та систематизація.

Результати (Results). Давньоруське слово «отрок» («який не має права говорити») в етимологічному словнику застосовувалося для позначення і дитя, і підлітка, і юнака. У словнику В. Даля «підліток» визначається як «дитя» близько 14-15 років. Л.Толстой у своїй трилогії «Дитинство», «Отроцтво», «Юність» визначає межу між підлітком і юнаком 15-річним віком, в той час як герою «Підлітка» Ф.М. Достоєвського більше 20 років [цит. за: 8]. Отже, ця вікова категорія в різні часи позначала не стільки вік і рівень біологічного розвитку, скільки суспільне становище і соціальний статус людини. М. Кле підкреслював, що «отроцтво – це період розвитку між дитинством та дорослістю, яке має біологічний початок та кінець, який визначається культурою» [2, с.121].

Нижню межу отроцтва (11-13 років) традиційно пов'язують з появою пубертату та визначають у 12 років. Вік 12 років вважається лінією, що розмежовує дитинство та отроцтво. З 13 років (thirteen) починається відомий «teen-age» (англ. «teenager» – людина від 13 до 19 років). У більшості західних періодизацій 12-13 років є початком нового етапу у розвитку. Наприклад, у класифікації Дж. Біррена (1964) серед восьми фаз життєвого розвитку людини вік 12 років – це межа між третьою (дитинство) та четвертою (юність) фазами. У Ж. Піаже це перехід від стадії конкретних операцій (від 7 до 11-12 рр.) до стадії формально-логічних операцій (12-17 рр.). У періодизації З. Фрейда з 12 років розпочинається генітальний період (початок статевого дозрівання). У періодизації В.О.Ганзена 12-13 років – це межа між 4 та 5 періодами розвитку, коли відбуваються системні зміни на морфологічному, психофізіологічному, соціально-психологічному та соціальному рівнях [1]. Як показують багаточисельні вітчизняні дослідження 12-13 років – це поява нового рівня самосвідомості (почуття дорослості) і трансформації поведінки.

Верхня межа отроцтва визначається у 20 років. Більшість періодизацій, які базуються на сукупності біологічних, психологічних, соціологічних критеріїв та врахову-

ють істотні зміни на всіх рівнях визначають майже однакову межу між дитинством та зрілістю – 20-21 рік. Ще Піфагор (VI в. до н.э.) виділив 20 років як межу між весною (становлення людини від народження до 20 років) та літом (від 20 до 40 років).

У періодизаціях І. А. Аршавського, В. В. Бунака, І. І. Шмальгаузена, В. А. Ганзена, А. В. Нагорного у 20-21 рік закінчується перший етап онтогенезу (прогресивна стадія). Тобто в межах людського онтогенезу, який розподілений на три основні етапи (дитинство, дорослість та старість), межою між першим та другим етапами є 20-21 рік. Наприклад, В.В. Бунак визначає 3 стадії розвитку (прогресивна, стабільна, регресивна) з межами у 20-21 рік (між дитинством та дорослістю) та 40-55 рр. (між дорослістю та старістю).

У періодизації В.О. Ганзена «межа між першою та другою стадіями встановлюється в 19-21 рік» [1, с.147] і охоплює всі рівні (від морфологічного до соціального). Це пік психофізіологічних, психічних та інтелектуальних функцій, коли завершується формування найвищих емоцій та самосвідомості, відбуваються важливі якісні зміни і по соціальним характеристикам.

Базуючись на термінах соматичного, психологічного та соціального дозрівання експерти Всесвітньої організації здоров'я (англ. World Health Organization, WHO) домовилися вважати підлітками осіб у віці 10-20 років. У їх визначенні, наведеному в Американському психіатричному глоссарії, *підлітковий вік* – це хронологічний період, який починається у віці 12 років з фізичних і емоційних процесів, що призводять до статевої та психічної зрілості, і закінчується у час, коли індивідуум досягає самостійності та соціальної продуктивності (у віці 20 років).

Щодо *психологічних критеріїв*, то визначення меж досліджуваного періоду 12-20 рр. також ґрунтується на традиції об'єднання підліткового і юнацького віку в один період, що обґрунтовано у періодизаціях багатьох західних та вітчизняних науковців: А. Гезелла (11-21р.р.), А.Квінна (12-18 р.р.), М. Кле (11-20 р.р.), Г. Крайга (12-20 р.р.), Ф. Райса (13-19 р.р.), Е. Шпрангера (13-22 рр.), Е. Еріксона (12-20 рр.), Р. Кегана (13-19 рр.), Д. Левінсон (2005) (12-20 р.р.) В. О. Ганзена (13-21 р.р.), А.Л. Журавльова (12-21 р.р.), І.С. Кона (11-25 р.р.), Ю. М. Карандашева (11/12-20 р.р.), С.Д. Максименка (13-21 р.р.), В.С. Мухіної (12-20 р.р.), В.Ф. Моргуна і Н.Ю. Ткачової (13-21 р.р.), Н.Є. Харламінкової (11-21 р.р.), Д. І. Фельдштейна (11-18 р.р.) та ін. [10].

Едуард Шпрангер у праці «Psychologie des Jugendalters (Психологія юнацького віку)» межі підліткового віку визначав 13-19 роками у дівчат і 14-21 роками у юнаків. При цьому *перша фаза* цього віку – власне підліткова – обмежується 14-17 роками. Відомий підлітковий психіатр і психолог А.Є. Личко [6] визначає пубертатний період тривалістю приблизно від 10-11 до 18-19 років, в якому за психологічними характеристиками розрізняються дві фази (до 15 років – негативна фаза, з 16 років – позитивна фаза). За періодизацію Р. Кегана (1982) період 12-19 років є інтерперсональною стадією, яка характеризується перебудовою структури соціальних стосунків та відносин. Ю.М. Карандашев період з 11-12 років до 20 років називає віком самовизначення [10]. У періодизації Е. Еріксона [14] підлітково-юнацький вік співпадає з 5 стадією індивідуального розвитку (від 12 до 21 року), під час якої формується цілісна ідентичність.

На думку багатьох психологів (А.Л. Журавльов, В.С. Мухіна, Г. Крайг) у період 12-20 рр. після статевого дозрівання психічні та психофізіологічні функції досягають так званого дефінітивного стану, коли основні параметри принципово не відрізняються від значень функцій статевозрілої людини у певній популяції і у людини формуються стабільні форми поведінки, характерні для дорослих осіб [12]. Розкид дефінітивного дозрівання у часі не такий вже великий і варіює у різних популяціях в середньому від 12 до 20 років [5]. На думку В. М. Русалова [12], вік 12-20 років є часом де-

фінітивного дозрівання формально-динамічних властивостей, динамічних аспектів інтелекту і характеру, базальних емоційних властивостей тощо.

Отже, межі періоду отроцтва ґрунтуються на традиції об'єднання підліткового і юнацького віку в один складний період переходу від дитинства до дорослості. У західній психології період дорослішання часто означується як цілісний *тинейджерський період* (13-19 років). Ф. Райс вважає, що це обмежує можливості вивчення вікових особливостей підлітків через вузькість меж і надто виражене емоційне забарвлення терміну. Тому підлітково-юнацький період онтогенезу іноді поділяють на дві складові: ранній підлітковий вік (від 11 до 14 років) і старший підлітковий вік (від 15 до 19 років) [7, с. 17-18].

Однак, в цілому, у науковому доробку зарубіжних психологів період з 12 до 20 років розглядається як єдиний період онтогенетичного розвитку. Поняття «підліток» та «юність» використовуються фактично як синоніми. У словниках «adolescence» має переклад в залежності від контекста як «підлітковий вік», або як «юність» – період переходу від дитинства до ранньої дорослості, що починається приблизно з 11-12 років і закінчується у віці від 18 років до 21 року. Підкреслюється, що його часові межі залежать від таких факторів, як навколишнє середовище, культура і біологічний розвиток.

Теоретичний аналіз показав, що у вітчизняній психології існує декілька підходів щодо визначення меж підліткового та юнацького віку, які розглядаються або як цілісна стадія переходу до дорослості (І.С. Кон, І.Ю. Кулагіна, Л.Ф. Фридман, В.Б. Шапарь та ін.), або як самостійні фази вікового розвитку особистості (Т.В. Драгунова, Д.Б. Ельконін, Г.М. Прихожан та ін.). В цілому переважає друга позиція. Підлітковий вік продовжується з 12 до 16 років та називається пубертатним (у хлопчиків з 13 до 16 років, а у дівчат з 12 до 15 років). За ним слідує ювенільний вік 16-18 років та юність (18-20 років).

У юнацькому віці прийнято виділяти наступні вікові періоди: 16-17 років – рання юність, 17-20 – власне (у вузькому сенсі) юність, 20-21 – пізня юность (Л.С. Виготський, І.С. Кон, В.С. Мухіна, Л.Ф. Обухова, А.А. Реан, Д.Б. Ельконін та ін.). Ці вікові періоди мають свою специфіку, але, при цьому, мають багато спільних рис (І.С. Кон, Т.Д. Марцинковська, В. С. Мухіна, Х. Ремшмидт, Т. Г. Стефаненко, І.В. Шаповаленко та ін.).

Кон І.С. зазначає, що перехід від дитинства до зрілості (епоха переходу від дитинства до дорослості) охоплює у цілому вік від 11-12 до 23-25 років. Його тривалість підкреслює складність цього періоду, який включає в себе біологічні, психологічні та соціальні характеристики. Цей період поділяється на три етапи: підлітковий вік (від 11-12 до 14-15 років), що є перехідним у біологічному аспекті (вік статевого дозрівання) і означує завершення дитинства; рання юність (від 14-15 до 18 років); пізня юність або початок дорослості (від 18 до 23-25 років) [4, с.66-68].

Отже, традиція об'єднання підліткового і юнацького віку в один період пов'язана з наступними аргументами:

1) для західної психології при розв'язанні різних наукових задач в області психології підлітка (визначення меж віку, опис особливостей тощо) характерний підхід, який трактується як міждисциплінарний, при якому поряд із психологічними психологами використовуються медичні, соціальні, педагогічні, біологічні (фізіологічні), юридичні та інші показники;

2) в межах періодизацій психічного розвитку від народження до смерті (В.О. Ганзен, Д. Бромлей, Б.Г. Ананьєв) виділяють три основні стадії розвитку (дитинство, зрілість, старість), тому період між дитинством та зрілістю змістовно є цілісним складним переходом між першими двома макростадіями.

3) для *періодизацій дитинства* (Д.Б. Ельконін, Ж. Піаже, Д.І. Фельдштейн та ін.) характерним є детальне членування етапів отроцтва (у різних варіантах 10-13 рр., 12-15 рр., 15-17 рр., 17-21 рр. тощо), а для *періодизацій онтогенезу* (цілісного життєвого шляху) – укрупнення стадій (наприклад, періодизації Е. Еріксона, В. О. Ганзен тощо). Тобто широта контексту суттєво впливає на результати членування періодів розвитку.

При цьому наголошується на умовності цих меж, що пов'язано з *розмиванням* стійких вікових орієнтирів і меж традиційних періодів життя. У підлітково-юнацькому віці гетерохронність особистісного формування накладається на гетерохронність дозрівання індивіда і підсилює загальний ефект різночасовості основних станів людини [4]. Розмах варіацій з віком має тенденцію до зростання, відповідно вікові межі періодів стають все більш розмитими. Це пов'язано з відомою закономірністю зменшення з віком ролі генетичних факторів розвитку з притаманною їм жорсткою детермінованістю, і зростання впливу чинників соціальних, більш варіабельних. При цьому більш значущу роль починає грати індивідуальний досвід як фактор розвитку [9]. Д.Оффер слушно зауважує, що феномен дорослішання пояснюється не віковими, а скоріше індивідуальними закономірностями [11].

Висновки і перспективи (Discussion). Підлітково-юнацький вік можно трактувати як цілісну стадію переходу від дитинства до дорослості (що відповідає західній традиції), яка складається з *двох періодів* – підліткового (12-15 років) та юнацького (16-20 років) (що відповідає вітчизняній традиції).

Однак, необхідно враховувати, що не існує одного певного моменту в часі, коли людина перестає бути дитиною або стає дорослою, зрілою людиною. Межі переходу від дитинства до юності і від юності до зрілості умовні. Це пояснюється об'єктивними факторами: численістю критеріїв, на основі яких можна визначити вік людини (хронологічний вік, фізіологічний вік, психологічний вік, соціальний вік); нерівномірність розвитку процесів, закладених в основу вищевказаних критеріїв тощо. Вікові межі 12-20 років є, таким чином, усередненим варіантом прояву вікових закономірностей, оскільки типологічні і індивідуальні модифікації розвитку стають все більш вираженими [1]. Отже, вікові межі підліткового (12-15 р.р.) та юнацького періодів (16-20 р.р.) розвитку є орієнтовними, з вираженими індивідуальними варіаціями. Це зумовлює доцільність вивчення отроцтва як цілісної стадії розвитку (12-20 р.р.), як цілісного макропереходу, в якому вікові закономірності поступово починають перекриватися індивідуальними.

Список використаних джерел

1. Ганзен В.А. Системные описания в психологи. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1984. 187 с.
2. Кле М. Психология подростка: (Психосексуальное развитие).Москва : Педагогика, 1991. 298 с.
3. Кон И. С. Люди и обстоятельства. Детство и юность // 80 лет одиночества. Москва : Время, 2008. 448 с.
4. Кон И. С. Психология ранней юности : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1989. 255 с.
5. Крайг Г. Психология развития [пер. с англ. Н. Мальгиной и др.]. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 992 с.
6. Личко А. Е. Подростковая психиатрия: руководство для врачей: Медицина, 1985. 416 с.
7. Райс Ф. Долджин К. Психология подросткового и юношеского возраста. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 816 с.

8. Малкова Е. Е., Наумова А.А. Отрочество как клинико – психологический феномен в науке и культуре [Электронный ресурс] Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2012. N 6 (17). Режим доступа: http://medpsy.ru (дата обращения: 03. 02. 2017)

9. Обухова Л. Ф. Подростковый возраст в свете разных концепций [Электронный ресурс] Режим доступа:

http: psylib.org.ua/books/obuhl01/txt09.htm (дата обращения: 13.11.2017).

10. Токарева Н.М. Шамне А.В., Макаренко Н.М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг, ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2014. 312 с.

11. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становленя личности; под ред. Т. А. Гудковой. Москва: Мир, 1994. 320 с.

12. Феномен и категория зрелости в психологии / отв. ред. А.Л. Журавлев, Е.А. Сергиенко. Москва: «Институт психологии РАН», 2007. 347 с.

13. Шамне А.В. Теоретико-методологічні засади дослідження психосоціального розвитку особистості в період дорослішання / Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. Вип.10. С.822-833.

14. Эриксон Э. Детство и общество. 2-е изд. Санкт-Петербург: Речь, 2000. 416 с.

References

1. Ganzen, V.A. (1984). Sistemnye opisanija v psihologii. [System descriptions in psychology]. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo universiteta. 187 s.

2. Kle, M. (1991). Psihologija podrostka: (Psihoseksual'noe razvitie). [Psychology of teenagers: (Psychosexual development)]. Moskva: Pedagogika, 298 s.

3. Kon, I. S. (2008). Ljudi i obstojatel'stva. [People and circumstances]. *Detstvo i junost' // 80 let odinochestva.* Moskva: Vremja, 448 s.

4. Kon, I. S. (1989). Psihologija rannej junosti: kniga dlja uchitelja. [Psychology of early youth: a book for a teacher]. Moskva: Prosveshhenie. 255 s.

5. Krajg, G. (2000). Psihologija razvitija [Developmental Psychology]./per. s angl. N. Mal'ginoj i dr. Sankt-Peterburg : Piter, 992 s.

6. Lichko, A. E. (1985). Podrostkovaja psihiatrija: rukovodstvo dlja vrachej. [Psychology of adolescence and adolescence]. Leningrad : Medicina, 416 s.

7. Rajs, F., Doldzhin, K. (2010). Psihologija podrostkovogo i junosheskogo vozrasta. [Psychology of adolescence and adolescence]. Sankt-Peterburg: Piter, 816 s.

8. Malkova, E. E., Naumova, A. A. (2012). Otrochestvo kak kliniko – psihologicheskij fenomen v nauke i kul'ture. [Adolescence as a clinical – psychological phenomenon of science and culture]. [Jelektronnyj resurs] */Medicinskaja psihologija v Rossii: jelektron. nauch. zhurn.* N 6 (17). Rezhim dostupa: http://medpsy.ru (data obrashhenija: 03. 02. 2017)

9. Obuhova, L. F. Podrostkovyj vozrast v svete raznyh koncepcij. [Adolescence in the light of different concepts]. [Jelektronnyj resurs] / Rezhim dostupa: http: psylib.org.ua/books/obuhl01/txt09.htm (data obrashhenija: 13.11.2017).

10. Tokareva, N.M., Shamne A.V., Makarenko N.M. (2014). Suchasnij pidlitok u sistemi psihologo-pedagogichnogo suprovodu: monografija. [Townhouse with renovated pdldoc from the system of psycho-pedagogichnogo aprovado]. Krivij Rig, TOV VNP «Interservis», 312 s.

11. Remshmidt, H. (1994). Podrostkovyj i junosheskij vozrast: problemy stanovlennja lichnosti [Teenage and youthful age: problems stanovlenia identity]. / pod red. T. A. Gudkovoj. Moskva: Mir, 320 s.

12. Fenomen i kategorija zrelosti v psihologii [Phenomenon and category of maturity in psychology]/ otv. red. A.L. Zhuravlev, E.A. Sergienko. (2007). Moskva: «Institut psihologii RAN», 347 s.

13. Shamne, A.V. (2010). Teoretiko-metodologichni zasadi doslidzhennja psihosocial'nogo rozvitku osobistosti v period doroslishannja [Theoretical-methodological basis of the study of psychosocial development of personality in adolescence]. *Problemi suchasnoï psihologiï :* zb. nauk. prac' / za red. S.D. Maksimenka, L.A. Onufrієvoï. Kam'janec'-Podil's'kij: Aksioma, Vip.10. S. 822-833.

14. Jerikson, Je. (2000). Detstvo i obshhestvo [Childhood and society]. / 2-e izd. Sankt-Peterburg: Rech', 416 s.

THE TEENAGE AND YOUTH CHRONOLOGICAL LIMITS IN WESTERN AND DOMESTIC PERIODIZATION OF DEVELOPMENT

A.V. Shamne, A.V. Babich

Abstract. *The article is dedicated to the analysis of approaches of determination of the teenage and youth chronological limits in western and domestic periodization of development. The significance of place and period of the adolescence within the age intervals of ontogenesis are considered. The tradition of unification of teenage and youth age into the integral period of transformation from childhood to adolescence is analyzed. It is substantiated that it begins in the age of 11-13 years, and the end limit is between childhood and maturity – 20-21 years. The differences between western and domestic periodization of development regarding the psychological content and limits of these age groups are determined. In western countries the period of 12-20 years is called "teenage" and it is considered as an integral stage of transformation into the youth (teenage period). The concepts of a "teenager" and the "youth" are in fact used as synonyms. In domestic psychology, teenage and youth are regarded as almost independent phases of development of age-related personality. The conventionality of adolescent age limits are emphasized, which is due to degradation of the persistent age orientations, the growth of development of individualization, the decrease of influence of genetics and the growth of influence of social factors.*

Key words*: personality, growing up, juvenile age, teenager, youth, periodization of development, adolescence.*

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЕ ГРАНИЦЫ ПОДРОСТКОВОГО И ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА В ЗАПАДНЫХ И ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПЕРИОДИЗАЦИЯХ РАЗВИТИЯ

А. В. Шамнэ, А. В. Бабич

Аннотация*. Статья посвящена анализу подходов к определению хронологических границ подросткового и юношеского возраста в западных и отечественных периодизациях развития. Рассмотрены место и значение периода отрочества в периодизациях онтогенеза. Проанализирована традиция объединения подросткового и юношеского возраста в целостный период перехода от детства к взрослости. Обосновано, что его началом является возраст 11-13 лет, а окончанием грань между детством и зрелостью - 20-21 год. Определены различия западных и отечественных периодизаций развития по психологическому содержанию и границам этих возрастных групп. В западных периодизациях период 12-20 лет называют подростковым и рассматривают как целостную стадию перехода к взрослости (тинейджерский период). Понятие «подросток» и «юность» используют фактически как синонимы. В отечественной психологии подростковый и юношеский возраст рассматриваются как относительно независимые фазы возрастного развития личности. Подчеркивается условность границ отрочества, что связано с раз-*

мыванием устойчивых возрастных ориентиров, ростом индивидуализации развития, уменьшением влияния генетических и ростом влияния социальных факторов.

***Ключевые слова**: личность, взросление, юношеский возраст, подросток, периодизация развития, отрочество*.

УДК 37.378

ATMOSFERA PANUJĄCA W RODZINIE A FASCYNACJA SERIĄ POWIEŚCI Z CYKLU «50 TWARZY GREYA» - KOMUNIKAT Z BADAŃ

Urszula Kempińska
adiunkt, Wydział Nauk Pedagogicznych,
Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku
e-mail: o.kuchai@gmail.com

***Streszczenie:** Książka „50 twarzy Greya" autorstwa E.L. James wspięła się na szczyt list bestsellerów w wielu krajach m.in. w Wielkiej Brytanii, Francji, czy USA. Amerykańscy badacze stwierdzili, że lektura tych książek sprzyja rozwijaniu się niepożądanych i destrukcyjnych zachowań takich jak: nadmierne picie alkoholu, zaburzenia odżywiania, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych i trwanie w toksycznym związku. Badaniami objęto 40 niezamężnych 18-19 letnich kobiet, mieszkających w województwie kujawsko- pomorskim, które przeczytały przynajmniej jeden tom, albo obejrzały przynajmniej jedną ekranizację powieści z cyklu „50 twarzy Greya". Celem artykułu jest ukazanie odpowiedzi na pytanie w jaki sposób atmosfera panująca w rodzinie determinuje fascynację cyklem powieści E.L. James? oraz jakie zmiany zaszły w życiu badanych po konfrontacji z przeczytanymi treściami?*

***Słowa kluczowe**: atmosfera w rodzinie, fantazja, poczucie osamotnienia, Grey, skutki greyomanii, nastolatki.*

Introduction. Książka „50 twarzy Greya" autorstwa E.L. James wspięła się na szczyt list bestsellerów w wielu krajach m.in. w Wielkiej Brytanii, Francji, Polsce. W USA trafiła do słynnego zestawienia „New York Timesa", gdzie zajmowała przez 10 tygodni pierwsze miejsce na liście bestsellerów, podczas gdy, drugi i trzeci tom zajmowały kolejne miejsca [4]. Popularność powieści wpłynęła na decyzję o jej ekranizacji. Pierwsza część pt. „50 twarzy Greya" (światowa premiera 09 lutego 2015 r.) zarobiła 570 489 358 dolarów [15]. W Polsce film ustanowił kinowy rekord. Przez pierwsze trzy dni obejrzało go... 834 479 widzów [14]. Druga część „Ciemniejsza strona Greya" (premiera 07 lutego 2017 r.), przyniosła dochód w wysokości 380 981 543 [15]. To, że saga o Greyu stała się tak popularna uświadamia nam, że w kulturze zachodu zaszły głębokie przemiany wartości. Banalne słownictwo, masa powtórzeń, niepoprawne zredagowanie całego tekstu, a książka wciąż się sprzedaje.

Amerykańscy badacze stwierdzili, że lektura tych książek sprzyja rozwijaniu się niepożądanych i destrukcyjnych zachowań takich jak: nadmierne picie alkoholu, zaburzenia odżywiania, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych i trwanie w toksycznym związku. Aż 25 proc. czytelniczek nie odeszło od partnera, który na nie krzyczał lub je poniżał. U kobiet, które przeczytały więcej niż jedną część tendencja ta była częstsza. 34 proc. nie rezygnowały również ze związków z mężczyznami, którzy objawiali tendencje do stalkingu. Ponadto naukowcy stwierdzili, że badane miały skłonność do zaburzeń odżywiania. Aż 75 proc. z nich przyznało, że powstrzymywało się od jedzenia na

© Urszula Kempińska, 2018

мыванием устойчивых возрастных ориентиров, ростом индивидуализации развития, уменьшением влияния генетических и ростом влияния социальных факторов.

***Ключевые слова**: личность, взросление, юношеский возраст, подросток, периодизация развития, отрочество*.

УДК 37.378

ATMOSFERA PANUJĄCA W RODZINIE A FASCYNACJA SERIĄ POWIEŚCI Z CYKLU «50 TWARZY GREYA» - KOMUNIKAT Z BADAŃ

Urszula Kempińska
adiunkt, Wydział Nauk Pedagogicznych,
Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku
e-mail: o.kuchai@gmail.com

***Streszczenie:** Książka „50 twarzy Greya" autorstwa E.L. James wspięła się na szczyt list bestsellerów w wielu krajach m.in. w Wielkiej Brytanii, Francji, czy USA. Amerykańscy badacze stwierdzili, że lektura tych książek sprzyja rozwijaniu się niepożądanych i destrukcyjnych zachowań takich jak: nadmierne picie alkoholu, zaburzenia odżywiania, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych i trwanie w toksycznym związku. Badaniami objęto 40 niezamężnych 18-19 letnich kobiet, mieszkających w województwie kujawsko- pomorskim, które przeczytały przynajmniej jeden tom, albo obejrzały przynajmniej jedną ekranizację powieści z cyklu „50 twarzy Greya". Celem artykułu jest ukazanie odpowiedzi na pytanie w jaki sposób atmosfera panująca w rodzinie determinuje fascynację cyklem powieści E.L. James? oraz jakie zmiany zaszły w życiu badanych po konfrontacji z przeczytanymi treściami?*

***Słowa kluczowe**: atmosfera w rodzinie, fantazja, poczucie osamotnienia, Grey, skutki greyomanii, nastolatki.*

Introduction. Książka „50 twarzy Greya" autorstwa E.L. James wspięła się na szczyt list bestsellerów w wielu krajach m.in. w Wielkiej Brytanii, Francji, Polsce. W USA trafiła do słynnego zestawienia „New York Timesa", gdzie zajmowała przez 10 tygodni pierwsze miejsce na liście bestsellerów, podczas gdy, drugi i trzeci tom zajmowały kolejne miejsca [4]. Popularność powieści wpłynęła na decyzję o jej ekranizacji. Pierwsza część pt. „50 twarzy Greya" (światowa premiera 09 lutego 2015 r.) zarobiła 570 489 358 dolarów [15]. W Polsce film ustanowił kinowy rekord. Przez pierwsze trzy dni obejrzało go... 834 479 widzów [14]. Druga część „Ciemniejsza strona Greya" (premiera 07 lutego 2017 r.), przyniosła dochód w wysokości 380 981 543 [15]. To, że saga o Greyu stała się tak popularna uświadamia nam, że w kulturze zachodu zaszły głębokie przemiany wartości. Banalne słownictwo, masa powtórzeń, niepoprawne zredagowanie całego tekstu, a książka wciąż się sprzedaje.

Amerykańscy badacze stwierdzili, że lektura tych książek sprzyja rozwijaniu się niepożądanych i destrukcyjnych zachowań takich jak: nadmierne picie alkoholu, zaburzenia odżywiania, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych i trwanie w toksycznym związku. Aż 25 proc. czytelniczek nie odeszło od partnera, który na nie krzyczał lub je poniżał. U kobiet, które przeczytały więcej niż jedną część tendencja ta była częstsza. 34 proc. nie rezygnowały również ze związków z mężczyznami, którzy objawiali tendencje do stalkingu. Ponadto naukowcy stwierdzili, że badane miały skłonność do zaburzeń odżywiania. Aż 75 proc. z nich przyznało, że powstrzymywało się od jedzenia na

© Urszula Kempińska, 2018

co najmniej jeden dzień lub korzystało ze specyfików, które miały przyspieszyć odchudzanie. Kobiety, które przeczytały wszystkie trzy książki z serii 65 proc. częściej spożywały co najmniej pięć lub więcej napojów alkoholowych przez sześć lub więcej dni w ostatnim miesiącu i były bardziej narażone na posiadanie 5 lub więcej partnerów seksualnych od nieczytających [1].

Analysis of recent researches and publications. Tacy naukowcy zajęli się badaniem problemu A. E. Bonomi, J. M. Nemeth, L. E. Altenburger, M. L. Anderson, A.Snyder, I. Dotto, P. Witczuk.

Purpose. Celem tej pracy jest atmosfera panująca w rodzinie a fascynacja serią powieści z cyklu „50 twarzy greya" -komunikat z badań.

Methods. Teoretyczne (analiza literatury filozoficznej, pedagogicznej, psychologicznej).

Results.

Poczucie osamotnienia w rodzinie. W okresie transformacji systemowej znacznie nasiliło się zjawisko dysfunkcjonalności rodziny. Wyraża się ono między innymi osłabieniem więzi uczuciowej między członkami, utratą poczucia przynależności oraz eliminowaniem sfery emocjonalnej na korzyść wartości materialnych [2]. Dlatego wzrasta liczba dzieci przeżywających dotkliwe osamotnienie wśród osób formalnie najbliższych. Najczęściej spowodowane jest ono brakiem czasu, późnymi powrotami z pracy dorosłych, ich przemęczeniem, nadmiernym angażowaniem się w sprawy zawodowe, czy towarzyskie. Źródło sieroctwa duchowego dzieci tkwi również w niedostatecznym rozumieniu ich przez rodziców. Spowodowane jest to słabym kontaktem psychicznym rodziców z dzieckiem, nieznajomością jego indywidualnych potrzeb i przeżyć oraz niewłaściwym interpretowaniem jego reakcji i zachowań. W konsekwencji rodzice niewiele wiedzą o swoim dziecku [11]. Osamotnienie więc, dotyka także osoby wychowujące się w rodzinach pełnych, chociaż często uważa się, że takie rodziny lepiej wypełniają funkcje, czy przypisane poszczególnym członkom role, w dokładniejszy sposób mogą kontrolować dziecko i poświęcać mu więcej czasu. Jednak jak wynika z badań przeprowadzonych w 2014 r. przez TNS tylko 53 proc. rodziców znajduje czas, by codziennie wspólnie z dzieckiem zjeść posiłek, 26 proc. robi to kilka razy w tygodniu. Zaledwie 46 % rodziców codziennie rozmawia z dzieckiem na każdy temat [3]. Większość przyczyn ryzykownych zachowań podejmowanych przez nastolatków związana jest właśnie ze specyfiką funkcjonowania systemu rodzinnego. Zaburzenie więzi między rodzicami a dziećmi, czy też pomiędzy samymi rodzicami prowadzi do braku lub niewystarczającego poziomu zaspokojenia szeregu ważnych potrzeb, a także powoduje zwiększone zagrożenie wystąpienia zachowań niebezpiecznych. Młodzież wychowująca się w rodzinach, gdzie więź jest słaba lub przyjmuje formy patologiczne łatwiej ulega wpływom rówieśników i mediów starając się w taki sposób zaspokoić potrzebę bezpieczeństwa, przynależności, miłości [13].

Uwagi metodologiczne

Badania realizowano od czerwca do września 2017 r. wśród 40- 18-19 letnich kobiet mieszkanek województwa kujawsko- pomorskiego. Dla potrzeb badań została wykorzystana procedura diagnostyczna, skonstruowana w oparciu o wielostronną eksplorację literatury przedmiotu i badań z omawianego obszaru. Zebrany za pomocą kwestionariusza ankiety materiał empiryczny miał na celu ukazanie odpowiedzi na pytanie w jaki sposób atmosfera panująca w rodzinie determinuje fascynację cyklem powieści E.L.James?

Podejmując badania starano się udzielić odpowiedzi na pytania, które określały następujące problemy badawcze:

- Czy rodzina zaspokajała badanym podstawowe potrzeby tj. miłości, akceptacji,

bezpieczeństwa?;

- Z którym z członków rodziny badane kobiety miały najlepszy kontakt?;
- Na jakie tematy i, z którym z członków rodziny respondentki rozmawiały najczęściej?;
- Z jakich powodów badane przeczytały „50 twarzy Greya”?;
- Jakie fantazje miały nastolatki i jak zmieniło się ich życie po lekturze powieści?;

Ze względu na ograniczony dobór próby badania nie mogą być uogólnione na całą populację.

Charakterystyka badanych

Badaniami objęto 40 niezamężnych kobiet, mieszkających z rodziną pochodzenia, które przeczytały przynajmniej jeden tom, albo obejrzały przynajmniej jedną część ekranizacji powieści E. L. James z cyklu „ 50 twarzy Greya”. 18 z nich to mieszkanki miast: Torunia, Włocławka i Inowrocławia. 22 zamieszkują obszary wiejskie. Zmienną niezależną w badaniach była atmosfera panująca w rodzinie. Badane podzielono na dwie grupy; I stanowiły nastolatki, które określiły atmosferę panującą w rodzinie jako dobrą lub bardzo dobrą. II grupa to nastolatki z poczuciem osamotnienia. Obie grupy liczą po 20 kobiet.

Wnioski z badań

Atmosfera panująca w rodzinie a poczucie osamotnienia

Brak czasu dla potomstwa to swoisty symbol współczesnego poczucia osamotnienia. Dziecko spędzając większość czasu samo, w oczekiwaniu na powrót rodziców przeżywa rozterki związane z własną tożsamością, pojawia się uczucie buntu, niesprawiedliwości i wyobcowania. Podobnie, konflikty w rodzinie, rozwody i rozstania rodziców często przyczyniają się do wzrostu poczucia samotności. Te czynniki nie sprzyjają prawidłowej realizacji podstawowej potrzeby poczucia bezpieczeństwa [8]. Efektywna komunikacja w rodzinie jest jednym z najważniejszych uwarunkowań prawidłowego jej funkcjonowania. Niezbędnym warunkiem dobrej komunikacji jest łatwość prowadzenia rozmów, świadcząca z jednej strony o braku istotnych barier, a z drugiej – o wzajemnej dostępności członków rodziny. Według danych z ostatnich badań HBSC 85,5% ankietowanych uczniów ocenia swoje rozmowy z matką jako łatwe lub bardzo łatwe, natomiast z ojcem już tylko 72%. Młodzież, która mieszka z obojgiem biologicznych rodziców, częściej ocenia swoje rozmowy z matką i ojcem, jako łatwiejsze niż ich rówieśnicy wychowujący się w rodzinach niepełnych [12]. Badacze zjawiska wskazując na konsekwencje monoparentalności podkreślają, że więcej trudności i niedomagań w zakresie pełnienia ról rodzicielskich występuje w rodzinach stworzonych przez samotne kobiety. Trudności te ujmuje się najczęściej w kategorie: materialne (wynikają z braku drugiego żywiciela rodziny), psychiczne (wynikające z braku emocjonalnego wsparcia ze strony mężczyzny), opiekuńcze (spowodowane zwielokrotnieniem obowiązków domowych) i wychowawcze (spowodowane brakiem wsparcia wychowawczego ze strony ojca i swoistych dla mężczyzny oddziaływań wychowawczych) [10]. Matki samotnie wychowujące dzieci nie zawsze mogą więc poświęcić im odpowiednią ilość czasu wolnego.

W I grupie 16 badanych zadeklarowało, że w domu najczęściej rozmawia z matką, 4 z rodzeństwem. 15 matek poświęca córkom każdą wolną chwilę, 3 do 2 godzin dziennie, 2 mniej niż pół godziny. Ojcowie spędzają z córkami znacznie mniej czasu: 12 ok. 15 minut dziennie, 6 od 1 do 2 godzin dziennie, 2 każdą wolną chwilę. 12 badanych rozmawia z matkami swobodnie na każdy temat, 4 o problemach sercowych, 3 o szkole, 1 o „podwyżce kieszonkowego”. Rozmowy z ojcami nie są tak intensywne, ani urozmaicone. Na wszystkie tematy z rodzicem rozmawiają tylko 2 badane, o problemach finansowych 10, ale aż 8 zadeklarowało, że z ojcem nie rozmawiają [*w dni powszednie ojca widuję może 10 minut dziennie. Widuję, ale nie rozmawiam. Nie można nazwać rozmową pośpiesznie*

wypowiedzianych zdań: wszystko ok?, całki opanowane do klasówki?, za rok matura he, he. W weekendy jest jeszcze gorzej, albo śpi, albo naprawia samochód- wypowiedź uczennicy LO z Torunia].

Wśród badanych z II grupy tylko 6 zadeklarowało, że matki poświęcają im każdą wolną chwilę. 5 nastolatek rozmawia z matką do dwóch godzin dziennie (związane jest to głównie z posiadaniem przez matki młodszych dzieci), 7, że krócej niż godzinę (praca zawodowa, nałogi), a 2 stwierdziły, że matki nie poświęcają im czasu z powodu posiadania nowego partnera. Najczęściej nastolatki rozmawiają z matkami na wszystkie tematy (7) lub problemy związane z nauką (5). Tylko 5 badanych zadeklarowało prowadzenie z ojcem swobodnych rozmów.

Fascynacja cyklem powieść E.L. James

Konieczność wychowania w dziedzinie seksualności wynika z szeregu negatywnych, a nawet tragicznych zjawisk, związanych z tą sferą i występujących w różnym natężeniu na całym świecie. Są to m.in.: choroby przenoszone drogą płciową, ciąże nastolatek, aborcje. Już od najmłodszych lat dziecko styka się z nadmiarem bodźców seksualnych, który tworzy nierzadko sztuczne potrzeby i niemożliwe do zrealizowania oczekiwania seksualne. Sposób, w jaki sfera płciowa przedstawiana jest w środkach masowego przekazu, (w tym w książkach erotycznych) często zachęca do podejmowania pochopnych i nieodpowiedzialnych decyzji. Młodzież, która „edukuje" się korzystając z takich źródeł traktuje seks jak egzamin, który trzeba szybko zdać. Dlatego też tematyka seksualno-rozrodcza podejmowana w rodzinie nie powinna stanowić wstydliwego tabu. Nie powinna, ale…stanowi. Polskie nastolatki deklarują bardzo dużą łatwość w komunikacji z rodzicami. Mimo tego, nie zawsze życzą sobie rozmawiać „o tych sprawach" z rodzicami, a rodzice nie traktują swoich dzieci, jako istot seksualnych [5]. A właśnie poczytność i oglądalność serii o Greyu powinna skłonić dorosłych do szczerych rozmów z nastolatkami.

W I grupie 11 badanych przeczytało wszystkie 3 tomy powieści, 6 I tom, jedna I i II tom, 2 nie czytały. 8 obejrzało obydwie zekranizowane części, 7 tylko pierwszą. 7 badanych pozytywnie ocenia sagę o Greyu (książkę lub film), 4 negatywnie, ale aż 9 nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. W II grupie całość przeczytało 17 nastolatek, I tom 3; 13 obejrzały dwie części, 5 pierwszą część. Większość badanych (11) pozytywnie ocenia historię o Greyu, 8 negatywnie, 1 nie miała zdania. Łącznie całą serię przeczytało 28, a obejrzało 21 nastolatek. Statystycznie częściej wszystkie tomy powieści przeczytały nastolatki osamotnione w rodzinie (17), oraz mieszkanki wsi (18). Natomiast obie zekranizowane części częściej obejrzały także mieszkanki wsi (12). 16 respondentek sięgnęło po książkę za namową koleżanki [*musisz przeczytać; jak się zacznie to nie można przerwać; wciągająca, zachwycająca, prawdziwa książka dla nas*- cytaty z kwestionariusza ankiety], 12, bo powieść reklamowano jako bestseller, 5 ponieważ „wszyscy czytali i nie można być outsiderem", 1 otrzymała w prezencie. 36 badanych wypożyczyło książkę w bibliotece (20 musiało zapisać się w kolejce).

18 letnia dziewczyna jest już pełnoletnia, ale jeszcze nie na tyle dojrzała, żeby wiedzieć co oznacza zdrowa relacja między dwojgiem ludzi. Często nie potrafi odróżnić erotycznej fascynacji, pożądania, zauroczenia od miłości. Jeżeli więc, nie będzie miała w domu odpowiednich wzorców (połowa badanych wychowywała się w rodzinach monoparentalnych), to po tak silnie działającej na wyobraźnię lekturze może sobie zakodować, że udany związek to relacje przemocowe. Niepokój wzbudza model związku, który ta książka promuje, że życie to nieustannie uprawiany seks w konwencji BDSM (bondage, dyscyplina, sadyzm i masochizm) i narzucanie drugiej osobie swojej wizji łączących ich relacji. Szczęśliwe są te dziewczęta, które przeczytały książkę (obejrzały film) i mogły przedyskutować to z osobą dojrzałą, np. z matką. W I grupie 7 respondentek o wrażeniach po przec-

zytaniu powieści rozmawiało z koleżankami, 5 z chłopakiem, 4 z mamą. W II grupie 12 rozmawiało z koleżankami, 6 z mamą, a 2 z chłopakiem.

Siła, a zarazem niebezpieczeństwo popularności omawianych powieści tkwi w tym, że odnoszą się one do fantazji wielu kobiet o byciu wyjątkową i wartą starań. W I grupie 8 badanych zadeklarowało, że po lekturze książki/obejrzeniu filmu nie miały żadnych fantazji, 6 marzyło o takim mężczyźnie jak Christian Grey, 6 o uprawianiu seksu jak główni bohaterowie powieści. W II grupie fantazji nie miały 3 respondentki, 8 marzyło o poznaniu bogatego, przystojnego mężczyzny i uprawianiu z nim nietypowego seksu, 7 chciało spotkać opisywanego mężczyznę, a 2 praktykować niekonwencjonalne zachowania seksualne. Fantazje są potrzebne człowiekowi gdyż, jak twierdzi Eva Illouz „ fantazja niweluje niedostatek i konflikt, zaprzeczając po prostu ich istnieniu, jest sposobem nie tylko na pokonanie ograniczeń rzeczywistości, ale również na włączenie tej rzeczywistości do gestu ucieczki" [4]. Niebezpieczeństwo pojawia się wówczas, gdy marzenia oparte o lekturę z pogranicza pornografii próbuje się wcielić w życie. W I grupie 6 nastolatek stwierdziło, że po lekturze powieści w ich życiu nastąpiły zmiany w sferze erotycznej, 4 zaczęły się niebezpiecznie odchudzać, 2 nadmiernie pić wino, 10 nie zaobserwowało zmian.

W II grupie 10 nastolatek zadeklarowało zmiany w swoim dotychczasowym życiu seksualnym, 10 zaczęło się odchudzać, 5 przesadnie dbać o siebie (kupowanie markowych ubrań, kilkakrotne w ciągu tygodnia wizyty u kosmetyczki i fryzjera, wynajęcie trenera personalnego- mimo braku odpowiednich funduszy), 3 zaczęły pić wino, 1 zerwała z partnerem [*po lekturze zrozumiałam, że ja i mój chłopak mnie pasujemy do siebie. On nic nie umie. Stać mnie na kogoś lepszego*- wypowiedź respondentki]. 6 badanych stwierdziło, że ani film, ani książka nie wywołały w ich życiu żadnych zmian. Częściej na zmiany w życiu seksualnym i odchudzanie się jako efekt „greyomanii" wskazywały dziewczęta z II grupy [*ważę 58 kg i teraz wiem, że muszę zrzucić co najmniej 5 kg; bohaterka miała powodzenie, bo była chuda; faceci lubią chude; Ana była szczupła, prawie nic nie jadła, a on kazał jej ćwiczyć z osobistym trenerem, bo szczupłe kręcą mężczyzn; seks w samochodzie to jest to*- wypowiedzi badanych]. Szczegółowe dane na ten temat zamieszczono w tab. 1.

Tab. 1 Deklarowane zmiany w zachowaniach badanych po lekturze powieści lub/i po obejrzeniu filmu ze względu na strukturę rodziny, rodzaj szkoły i miejsce zamieszkania.

Zmiany / Czynniki	Zmiany w sferze seksualnej	Zaczęła się odchudzać	Zaczęła pić wino	Zaczęła o siebie dbać	Zerwała z chłopakiem	Brak zmian
I grupa	6	4	2	-	-	10
II grupa	10	10	3	5	1	6
Miasto	5	4	2	2	1	10
Wieś	11	10	3	3	-	6

Źródło: *badania własne.*

Liczby nie zgadzają się do 40, gdyż badane mogły wskazać więcej niż 1 odpowiedź.

Discussion. W okresie dorastania, wczesnej adolescencji coraz większy wpływ na młodego człowieka ma środowisko rówieśnicze i media. Nie każdy ma tyle sił, żeby być nonkonformistą, wielu żeby istnieć w grupie uważa, że trzeba się dostosować. Większość respondentek przeczytała książkę bądź wybrała się do kina pod wpływem środowiska [*przyjaciółka mówiła, że warto przeczytać; wszyscy czytali, nie mogłam być gorsza; nie chcę odstawać od reszty, przeczytałam, żeby wiedzieć o czym inni mówią*, *poszłam do kina, bo wszyscy szli*; *koleżanka była zachwycona filmem, mówiła, że to 2 godziny*

luksusu- wypowiedzi badanych]. Należy pamiętać, że I tom książki został opublikowany w 2012 r., a premiera jego ekranizacji miała miejsce w 2015 r., więc badane przeczytały książkę i/lub obejrzały film będąc niepełnoletnimi. Dla niedojrzałych dziewcząt (a także i chłopców) kontakt z tak silnie działającymi na wyobraźnię treściami (adoracja, pieniądze, wpływy, namiętność, seks) jest niebezpieczna. Trudno w dzisiejszych czasach zabronić młodzieży kontaktu z taką literaturą. Zakazany owoc smakuje najlepiej, więc zamiast zakazywać, należy rozmawiać, uświadamiać. Ale nie może to być tylko zadanie dla rodziców. Młodzież nie chce rozmawiać z rodzicami na oczywiste wydawać by się mogło tematy dotyczące życia płciowego np. dojrzewanie. Trudno więc sobie wyobrazić akces na dialog o tak „pikantnej" treści. Seksualność ma różnorodne odcienie i bardzo ważne jest, aby wyjaśnić nastolatkom, że to, co widzą na stronach filmów pornograficznych lub czytają w książkach o takim zabarwieniu nie odpowiadają rzeczywistości. Nauczenie młodzieży rozróżniania fikcji od rzeczywistości to zadanie nie tylko dla rodziców, ale dla nauczycieli, specjalistów od zdrowia seksualnego. To właśnie oni powinni zaangażować nastolatków w konstruktywne rozmowy na temat seksualności, wizerunku ciała i ról płciowych, zdrowych relacji, zanim zaczną tworzyć swoje związki. Nie można unikać rozmów z dziećmi na żaden temat. Młodzi nie wyposażeni w odpowiednią wiedzę po takiej lekturze i pod wpływem kolegów mogą podejmować ryzykowne zachowania seksualne.

Podsumowując należy stwierdzić, że:

- większość z badanych bez względu na atmosferę panującą w domu zadeklarowało, najlepszy kontakt emocjonalny mają z matką;
- ponad połowa stwierdziła, że matki poświęcały im każdą wolną chwilę i mogą z nimi rozmawiać swobodnie i na każdy temat;
- 28 kobiet przeczytało całą serię o Greyu, a obie ekranizacje obejrzało 21 badanych. Większość (18) wypowiada się o nich pozytywnie;
- 16 kobiet sięgnęło po książkę za namową koleżanki, a 12 pod wpływem reklamy (książka przedstawiana była jako bestseller);
- najczęstszą fantazją pojawiającą się po lekturze była chęć poznania mężczyzny podobnego do głównego bohatera ;
- 16 kobiet zadeklarowało, że pod wpływem książki lub filmu zmieniło się ich życie seksualne (naśladownictwo bohaterów);

Atmosfera panująca w rodzinie oddziałują na fascynację cyklem powieściowym. Dziewczęta z rodzin zaspokajających potrzeby emocjonalne **rzadziej** od ich rówieśniczek, które czuły się osamotnione w domu:

- przeczytały wszystkie tomy i obejrzały obie ekranizacje;
- pozytywnie oceniły treści w nich eksponowane;
- snuły fantazję po lekturze książki;
- zmieniły swoje dotychczasowe życie chcąc naśladować głównych bohaterów.

Dziewczęta z rodzin niezaspokajających potrzeb, szczególnie z tych, w których matki nie poświęcają im czasu wolnego (nowy partner, praca, nałogi), które czują się w domu osamotnione zdecydowanie częściej deklarują się jako fanki powieści, cytują jej fragmenty. Snują też fantazje, głównie seksualne i wcielają je w życie. Dla nich te książki to ucieczka od rzeczywistości i przeniesienie się w „piękny, bajkowy i…bogaty świat" [*matka Any, też o nią nie dbała, tak jak moja o mnie. Może ja też będę miała tyle szczęścia i spotkam takiego mężczyznę*- absolwentka ZSZ- mieszkanka wsi; *jaki on był bogaty, też bym tak chciała*- uczennica Technikum –mieszkanka miasta- wypowiedzi badanych].

Od wielu lat zajmuję się badaniem przyczyn i skutków samotnego rodzicielstwa, a przede wszystkim zawierania związków wymuszonych przez ciążę, badam też losy tych osób [6]. Wyniki badań ukazują, że przyczynami ryzykownych zachowań seksualnych są m.in. chłód uczuciowy i osamotnienie dziecka w rodzinie oraz brak wiedzy o życiu sek-

sualnym. Nie powinniśmy młodzieży zostawiać samej z pytaniami po lekturach książek erotycznych. Treści o zabarwieniu seksualnym zawsze się dobrze sprzedawały i miały duży zasięg, więc na rozmowę z nastolatkami rodzice, nauczyciele, wychowawcy pracownicy oświaty i kultury powinni zawsze znaleźć czas. Bo jeśli nie my, dorośli, to kto?

Bibiografia:

1. Bonomi A. E., Nemeth J. M., Altenburger L. E., Anderson M. L., Snyder A., Dotto I., Fiction or Not? Fifty Shades is Associated with Health Risks in Adolescent and Young Adult Females, „Journal of Women's Health", 2014, 23(9).
2. Cudak H. Szkice z badań nad rodziną, Kielce, 1995.
3. Ile czasu rodzice poświęcają swoim dzieciom? , raport TNS, lipiec 2014, http://www.tnsglobal.pl/archiwumraportow/files/2014/07/K.047_Ile-czasu-rodzice-poswiecaja-swoim-dzieciom_O05a-14.pdf (stan na 27 czerwca 2017).
4. Illouz E., Hardkorowy romans. Pięćdziesiąt twarzy Greya, bestsellery i społeczeństwo, przekład J. Konieczny, Warszawa, 2015.
5. Kempińska U., Małżeństwa młodocianych. Ciąża, ślub i co dalej…?, Toruń 2012.
6. Kempińska U., Potrzeba pracy socjalnej z nastoletnimi małżeństwami i ich rodzinami, „Praca Socjalna" 2015, nr 2.
7. Kempińska U., Wybory życiowe dzieci małżonków młodocianych, Poznań 2013.
8. Kowalewska M., Goździalska A., Jaśkiewicz J., Cierpienie w samotności wśród ludzi – o samotności dziecka we współczesnej rodzinie, „Państwo i Społeczeństwo" 2013 (XIII) nr 1, s. 100.
9. Lista bestsellerów „Gazety Wyborczej"- styczeń 2013, 26 marzec 2013, http://wyborcza.pl/1,75410,13628327,Lista_bestsellerow__Gazety_Wyborczej____styczen_2013.html (stan na 17 maja 2017).
10. Maciarz A., Macierzyństwo w kontekście zmian społecznych, Warszawa 2004.
11. Maciarz A., Sieroctwo duchowe dzieci, „Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze", 1991, nr 6.
12. Tabak I., Łatwość rozmów z rodzicami w: J. Mazur J. (red.), Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014, Warszawa 2015.
13. Trubiłowicz E., Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej P. I. Program profilaktyczny seksualnych zachowań ryzykownych młodzieży szczególnego ryzyka, Lublin, Warszawa 2014.
14. Witczuk P., Na czym polega fenomen Greya?, 01 marca 2015, http://artykulypatrykwitczuk.blox.pl/2015/03/Na-czym-polega-fenomen-Greya.html (stan na 10 maja 2017).
15. www.filmweb.pl (stan na 18 października 2017 r.).

ATMOSPHERE IN THE FAMILY AND FASCINATION WITH NOVELS FROM THE SERIES "50 SHADES OF GREY" - RESEARCH COMMUNIQUÉ

Urszula Kempińska

Abstract. *The book "50 Shades of Grey" by E.L. James got to the top of bestseller lists in many countries including the United Kingdom, France or the USA. American researchers have found that reading these books leads to the development of undesirable and destructive behaviors such as excessive drinking, eating disorders, risky sexual behavior and toxic relationships. The research covered 40 unmarried 18-19 year-old women living in the Kujawsko-Pomorskie voivodeship who read at least one volume of the series or watched at least one film based on the novel "50 Shades of Grey." The purpose of this*

article is to answer the question of how the atmosphere in the family determines the fascination with the cycle of the novels by E.L. James? What changes have taken place in the lives of the respondents after the confrontation with the text of the novels?

Keywords: *Atmosphere in the family, fantasy, loneliness, Grey, effects of greyomania, teenagers.*

УДК 37.378

ЕКЗАМЕН ЯК ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП ПЕРЕВІРКИ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

Renata Brzezińska, doctor, director
Pedagogical Institute of Cuiavian University in Włocławek, Poland
e-mail: pedagogia1@wp.pl
Т. П. Кучай, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології і педагогіки
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
e-mail: kuchay@ukr.net

Анотація*. У статті висвітлюється екзамен як підсумковий етап перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи. Розглядається екзамен, що є підсумковим етапом вивчення усієї дисципліни або її частини і має за мету перевірку знань учнів. Екзамен дає можливість кожному учневі у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст. Розкрито основні види екзаменів. Описується Державна підсумкова атестація, що проводиться в загальноосвітніх навчальних закладах з предметів, які містяться в інваріантній частині типових навчальних планів за збірниками, затвердженими Міністерством освіти і науки України.*

Ключові слова*: екзамен, школа, учень, освіта, Державна підсумкова атестація.*

Актуальність (Introduction). Оцінювання навчальних досягнень учнів є одним із необхідних компонентів навчально-виховного процесу, оскільки дає змогу одержати якісну характеристику засвоєння учнями навчального матеріалу. Вчитель має змогу оцінити позитивні і негативні аспекти своєї роботи, і, по можливості, вносити зміни в методи роботи, шукаючи той індивідуальний стиль, який і творить справжнього педагога, та й учень не стоїть осторонь процесу оцінювання, виробляючи своє ставлення до оцінювальних знань, адже думка друзів, товаришів, батьків про його шкільні успіхи йому не байдужа [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивченню екзамену як підсумкового етапу перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи присвячено праці А. Алексюка, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, С. Гончаренко, Н. Буринської, І. Лернера, В. Паламарчука, П. Сікорського, В. Сухомлинського, С. Сухорського,О. Ярошенко та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є вивчення екзамену як підсумкового етапу перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Важливу роль у поповненні і удосконаленні знань відіграє

© Renata Brzezińska, Т.П.Кучай, 2018

article is to answer the question of how the atmosphere in the family determines the fascination with the cycle of the novels by E.L. James? What changes have taken place in the lives of the respondents after the confrontation with the text of the novels?

Keywords: *Atmosphere in the family, fantasy, loneliness, Grey, effects of greyomania, teenagers.*

УДК 37.378

ЕКЗАМЕН ЯК ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП ПЕРЕВІРКИ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

Renata Brzezińska, doctor, director
Pedagogical Institute of Cuiavian University in Włocławek, Poland
e-mail: pedagogia1@wp.pl
Т. П. Кучай, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології і педагогіки
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
e-mail: kuchay@ukr.net

Анотація*. У статті висвітлюється екзамен як підсумковий етап перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи. Розглядається екзамен, що є підсумковим етапом вивчення усієї дисципліни або її частини і має за мету перевірку знань учнів. Екзамен дає можливість кожному учневі у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст. Розкрито основні види екзаменів. Описується Державна підсумкова атестація, що проводиться в загальноосвітніх навчальних закладах з предметів, які містяться в інваріантній частині типових навчальних планів за збірниками, затвердженими Міністерством освіти і науки України.*

Ключові слова*: екзамен, школа, учень, освіта, Державна підсумкова атестація.*

Актуальність (Introduction). Оцінювання навчальних досягнень учнів є одним із необхідних компонентів навчально-виховного процесу, оскільки дає змогу одержати якісну характеристику засвоєння учнями навчального матеріалу. Вчитель має змогу оцінити позитивні і негативні аспекти своєї роботи, і, по можливості, вносити зміни в методи роботи, шукаючи той індивідуальний стиль, який і творить справжнього педагога, та й учень не стоїть осторонь процесу оцінювання, виробляючи своє ставлення до оцінювальних знань, адже думка друзів, товаришів, батьків про його шкільні успіхи йому не байдужа [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивченню екзамену як підсумкового етапу перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи присвячено праці А. Алексюка, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, С. Гончаренко, Н. Буринської, І. Лернера, В. Паламарчука, П. Сікорського, В. Сухомлинського, С. Сухорського,О. Ярошенко та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є вивчення екзамену як підсумкового етапу перевірки отриманих знань учнів у навчально-виховному процесі школи.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Важливу роль у поповненні і удосконаленні знань відіграє

© Renata Brzezińska, Т.П.Кучай, 2018

процес підготовки студентів до екзаменів. При цьому ґрунтовно переробляється весь фактичний матеріал даної науки, а не тільки якоїсь її частини. Підготовка до відповіді, викладення відповіді на папері, усні відповіді на поставлені викладачем запитання і под. завжди пов'язані з напруженою розумовою діяльністю студента: зміст відповіді має бути старанно продуманим, необхідні знання для цього уважно відібрані, щоб викладач міг їх виміряти за різними параметрами, у тій чи іншій формі виражені. Перевірка знань тісно пов'язана з відтворенням і повторенням раніше вивченого, а це завжди ефективно допомагає їх удосконаленню [2].

Екзамен є найбільш активною перевіркою знань за визначений період навчання. Екзамен, як спосіб перевірки знань, викликає неоднозначну оцінку як педагогів, так і учнів. Відмічаються два головних недоліки екзамену з традиційним вибором екзаменаційних білетів учнями. У "витягуванні" вдалого/невдалого білета є елемент випадковості ("екзамен-лотерея"). Поправити цей недолік можна за рахунок додаткових запитань до екзаменуючого. Крім цього у вітчизняних школах у наш час за бажанням учнів використовується екзамен не лише за білетами, але й за рефератами, написаними до екзамену, а також вільна бесіда по всьому курсу. Друге — екзамен є, до певної міри, стресовою ситуацією для того, хто його складає, часто блокує інтелектуальні можливості особистості. Це так. Однак, людина все життя у процесі своєї діяльності піддається перевірці та оцінці, тому й учні повинні бути готові до контролю і сприймати ситуацію екзамену як стандартну. Тож екзамен залишається ефективною формою перевірки знань, умінь, розвитку мислення, сформованості поглядів, відношень, оцінок [3].

Екзамен є підсумковим етапом вивчення усієї дисципліни або її частини і мають за мету перевірку знань учнів по теорії і виявлення навичок застосування отриманих знань при вирішенні практичних завдань, а також навиків самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Екзамен дає можливість кожному учневі у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст.

Відомі два основних види екзаменів: без екзаменаційних білетів - вид найбільш високого рівня, хоча поки що рідко застосовуваний, і за екзаменаційними білетами. Перший вид екзамену - екзамен-бесіда - проводиться приблизно так: студенту, який складає екзамен пропонується для початку бесіди одне запитання і дається деякий час для його обдумування. Бажано, щоб це запитання було не другорядним і не ізольованим від основних понять курсу.

В перебігу відповіді залежно від її якості той, хто екзаменує, поступово може розширити поставлене перед студентом завдання. Бесіда дає змогу з "ясувати не тільки формальні знання з даного питання, але і поняття його ролі у всьому курсі, його зв'язку з іншими питаннями. При цьому з'ясовується: чи користувався студент при вивченні усього курсу додатковою літературою.

Можлива бесіда і іншого характеру, коли екзаменатор ставить перед собою більш просте завдання - з'ясувати, чи засвоєні студентом основні ідеї курсу, чи знає він визначення, чи правильно формулює основні поняття, чи розуміє їх зміст.

Основна перевага екзамену-бесіди полягає у тому, що у даному випадку надається можливість отримати достатньо повне уявлення про якість підготовки студента з даного курсу і з'ясувати його потенційні можливості у вивченні науки. Випадковість оцінки при такій формі іспиту, як правило, неможлива. Але такий іспит потребує високої кваліфікації екзаменатора і повної довіри до нього студентів.

Екзамен -бесіда потребує від екзаменатора достатньо великої напруги сил і великих затрат часу. Ця форма не застосовується у тих випадках, коли ставиться за

мету перевірка засвоєння практичної частини курсу і тому, хто складає іспит, необхідно запропонувати для вирішення визначену кількість завдань. Екзамени у формі бесіди краще проводити на старших курсах, причому з деяких спеціально відібраних для цієї мети дисциплін.

Другий основний тип екзамену - за екзаменаційними білетами - є загальновідомим. У цьому разі особливої уваги потребує складання екзаменаційних білетів. Рівномірне розподілення матеріалу у білетах, різноманітність запитань, повнота охоплення прочитаного курсу, вдалий підбір завдань - усе це значною мірою полегшує хід екзамену і сприяє об'єктивності оцінки. Іспит за білетами ніяк не включає бесіди з тим, хто складає екзамен. Мета її полягає у послабленні випадкового фактора, який проявляється при такій формі екзамену. Додаткові запитання при цьому, як правило, задаються з того матеріалу, який висвітлює або побічно торкається у своїй відповіді студент. Але можливі випадки, коли для уточнення оцінки знань доводиться торкатись і інших розділів курсу [2].

Державна підсумкова атестація (ДПА) у початковій школі в проводиться відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, листа МОН Щодо проведення державної підсумкової атестації у закладах загальної середньої освіти .

ДПА здобувачів початкової освіти здійснюється з метою внутрішнього моніторингу якості освіти у формі підсумкових контрольних робіт з двох предметів: української мови (передбачає оцінювання результатів навчання з української мови та читання) і математики. Для проведення ДПА в закладі освіти використовуються єдині завдання, які укладають вчителі закладу освіти, відповідно до затверджених Міністерством орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань і затверджує керівник закладу освіти [4].

Державна підсумкова атестація (*ДПА*) — випускні іспити, які складають випускники початкової (4 клас), основної (9 клас) та старшої (11 клас) школи, а також професійно-технічних і вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації в Україні. Державна підсумкова атестація проводиться наприкінці навчального року [5].

Державна підсумкова атестація проводиться в загальноосвітніх навчальних закладах з предметів, які містяться в інваріантній частині типових навчальних планів за збірниками, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Результати ДПА визначаються за 12-бальною шкалою за загальними критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів. Бали, отримані за атестацію, виставляються окремо від річних балів. Результати ДПА заносяться до свідоцтва про базову загальну середню освіту (9 клас), до атестата про повну загальну середню освіту (11 клас) і враховуються при визначенні середнього бала відповідного документа, а також при визначенні претендентів на нагородження золотою або срібною медаллю.

У початковій школі проводиться державна підсумкова атестація з української мови або з мови навчання (мова та читання) та математики. Бали за атестацію виставляються за результатами підсумкових контрольних робіт. У 2012 році атестація відбувалась за наступними збірниками завдань.

В основній школі учні атестуються з української мови (диктант), математики, географії, біології та іноземної мови (чи інший гуманітарний предмет на вибором навчального закладу, профільний предмет або предмет, який вивчається поглиблено, окрім Української літератури). У 2012 році використовувались такі збірники завдань.

Державна підсумкова атестація проводиться з української мови (письмовий переказ), профільного предмета (або на вибір з історії України чи математики у класах універсального профілю) та предмета на вибір (крім деяких предметів, які не вивча-

ються в 11 класі у класах універсального профілю, наприклад, правознавства). У 2012 році МОНУ затвердило ці збірники.

Можуть бути атестовані також екстерни та інші особи, які не навчались у «звичайних» загальноосвітніх навчальних закладах (особи, які не мали змоги за станом здоров'я, які прискорено опанували навчальний матеріал тощо).

Результати ДПА можуть бути оскаржені до апеляційної комісії, яка може скоригувати атестаційну оцінку.

Державна підсумкова атестація проходить за різними формами, які затверджуються МОНУ для кожного предмета.

 У початковій школі екзамен з української мови включав тестові завдання, переписування тексту, складення міні-твору. Екзамен з математики містив кілька тестових завдань, кілька прикладів та задачу.

 В основній школі екзамен з української мови (або з мови навчання) проходив у формі диктанту; використовувалися тексти обсягом від 157 до 168 слів; з математики, біології та географії письмово за посібником (а у 2010 році використовувалась також усна форма за білетами); екзамен з математики містив тестові завдання, завдання з короткою відповіддю та розгорнуті завдання (чотири рівні, четвертий – для шкіл, де математика є профільним предметом); екзамен з географії містив тестові завдання, завдання на встановлення правильної відповідності, послідовності, відкритого типу та роботу з контурною картою; екзамен з біології містив тестові завдання та описові завдання відкритого типу; екзамен з іноземної мови – усна форма («говоріння» – усно описати певну ситуацію) та письмова форма (робота з текстом, граматичні завдання та міні-твір); з решти предметів – усно за білетами або письмово за посібником (з інформатики також можливий захист творчих робіт).

 У старшій школі екзамен з української мови (або з мови навчання) проходив у формі письмового переказу з використанням текстів обсягом від 435 до 486 слів; решта екзаменів проходять письмово за посібником, крім іноземної мови (де є усна та письмова частини; зміст аналогічний екзамену в основній школі, але трохи складніший), технологій та інформатики (де можливий захист творчих робіт) та фізичної культури (тестові завдання та фізичні вправи). Екзамен з історії України містив тестові завдання, завдання на встановлення дати події, про яку йдеться в уривку, місця події чи назви організації, про яку йдеться в уривку, двома твердженнями описати наслідки події чи явища, про яке йдеться в уривку, аналіз історичного джерела за планом. Екзамен з математики містив тестові завдання (2/3 алгебри, 1/3 геометрії), завдання з короткою відповіддю (3/4 алгебри, 1/4 геометрії), завдання з розгорнутою відповіддю (2/3 алгебри, 1/3 геометрії) та ускладнені завдання з розгорнутою відповіддю (для шкіл, які поглиблено вивчають математику або мають цей предмет як профільний; половина завдань з алгебри, половина з геометрії) [5; 6].

Міністерством освіти і науки затверджено орієнтовні вимоги до змісту атестаційних завдань для проведення державної підсумкової атестації в закладах загальної середньої освіти в 2017/18 навчальному році. Документом визначено зміст та особливості проведення шкільних екзаменів в цьому навчальному році.

У Міносвіти зазначають, що в 2018 році терміни проведення ДПА в початковій і основній школі будуть визначатися шкільними педагогічними радами, а учні 11-х класів здадуть випускні екзамени у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Передбачається, що підсумкова атестація одержувачів початкової освіти буде здійснюватися з метою внутрішнього моніторингу якості освіти в формі підсумкових контрольних робіт з двох предметів: української мови та математики.

Підсумкові контрольні роботи будуть складати вчителя початкових класів за єдиними завданнями для всіх класів паралелі відповідно до орієнтовними вимогами

до змісту атестаційних завдань. Атестаційні матеріали, що містять підсумкові контрольні роботи з української мови та математики в двох варіантах, повинен узгодити педагогічна рада. Контрольні роботи будуть проведені на другому або третьому уроці, окрім понеділка і п'ятниці, а також днів перед і післясвяткових. Державна підсумкова атестація одержувачів базової середньої освіти буде здійснюватися в письмовій формі з трьох предметів: українська мова, математика та предмету за вибором педагогічної ради. Завдання для проведення іспитів складатимуть вчителя школи. Рекомендації Міністерства освіти містять орієнтовні вимоги до змісту атестаційних робіт для учнів 9 класу, яких повинні дотримуватися вчителі при складанні завдань контрольних робіт.

Результати екзаменів не будуть враховуватися при виставленні річних оцінок з предметів, за якими проводилося ДПА. Державна підсумкова атестація одержувачів повної загальної середньої освіти буде проведена у формі ЗНО з трьох предметів: української мови, математики або історії України (період XX - початок XXI століття) і предмету за вибором учня [7].

Висновки і перспективи (Discussion). Педагогічний контроль як спосіб отримання інформації про якісний стан навчального процесу - невід'ємна частина навчального процесу. Оптимальна організація контролю визнається однією з умов формування професійних компетенцій учнів сучасної школи. Екзамен як основна форма контролю отримує сьогодні в методиці професійної освіти нове осмислення.

Отже, в проведенні екзамену як основного способу рубіжного контролю в сучасних умовах намітилася тенденція підвищення різноманітності його форм, переходу від традиційної білетної форми до інших форм, що забезпечує більш об'єктивну (швидку, розвиваючу) оцінку успішності учня. Саме різноманітність, відмова від якоїсь однієї форми екзамену дозволить побудувати контроль таким чином, щоб він спонукав учнів до подальшої плідної навчанні.

Список використаних джерел

1. Біляковська О. Психологічні аспекти оцінювання успішності учнів. *Вісник Львів. ун-ту.* 2012. Серія педаг. Вип. 28. С.53–58.
2. Основні форми контролю знань студентів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14679/
3. Методи і форми контролю [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15880728/pedagogika/metodi_formi_kontrolyu
4. Проведення ДПА в початковій школі у 2018 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/school/certification/34353/
5. Державна підсумкова атестація [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org
6. Наказ № 1547 від 30.12.2014 Про затвердження Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0157-15
7. Как будут проведены школьные экзамены в 2018 году [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/certification/46144/

References

1. Bilyakovska O. (2012) Psykholohichni aspekty otsinyuvannya uspishnosti uchniv [Psychological aspects of evaluation of students' achievement]. Visnyk Lviv. un-tu. Seriya pedah. Vyp. 28. 53–58.
2. Osnovni formy kontrolyu znan studentiv [Basic forms of student knowledge control] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14679/

3. Metody i formy kontrolyu [Methods and forms of control] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/15880728/pedagogika/metodi_formi_kontrolyu

4. Provedennya DPA v pochatkoviy shkoli u 2018 rotsi [Conducting the STA in elementary school in 2018] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/school/certification/34353/

5. Derzhavna pidsumkova atestatsiya [State final attestation] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org

6. Nakaz № 1547 vid 30.12.2014 Pro zatverdzhennya Polozhennya pro derzhavnu pidsumkovu atestatsiyu uchniv (vykhovantsiv) u systemi zahalnoyi serednoyi osvity [Order No. 1547 dated December 30, 2014 On Approval of the Provision on the State Final Certification of Students (Pupils) in the General Secondary Education System][Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0157-15

7. Kak budut provedeny shkolnye ékzameny v 2018 hodu [How will the school exams be conducted in 2018] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://ru.osvita.ua/school/certification/46144/

ЭКЗАМЕН КАК ИТОГОВЫЙ ЭТАП ПРОВЕРКИ ПОЛУЧЕННЫХ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ШКОЛЫ

Р. Бжежиньска, Т. П. Кучай

Аннотация. *В статье освещается экзамен как итоговый этап проверки полученных знаний учащихся в учебно-воспитательном процессе школы. Рассматривается экзамен, который является итоговым этапом изучения всей дисциплины или ее части и имеет целью проверку знаний учащихся. Экзамен дает возможность каждому ученику в сравнительно короткий промежуток времени осмыслить весь пройденный курс в целом, сконцентрировать внимание на узловых его моментах, закрепить в памяти его основное содержание. Раскрыты основные виды экзаменов. Описывается Государственная итоговая аттестация, которая проводится в общеобразовательных учебных заведениях по предметам, которые содержатся в инвариантной части типовых учебных планов по сборникам, утвержденным Министерством образования и науки Украины.*

Ключевые слова: *экзамен, школа, ученик, образование, Государственная итоговая аттестация.*

EXAMINATION AS THE FINAL STAGE OF CHECKING THE STUDENTS OF STUDENTS OF STUDENTS IN THE SCHOOL TRAINING AND SCHOOL PROCESS

R. Brzezińska, **T.P. Kuchai**

Abstract. *The article highlights the examination as the final stage of testing the students' knowledge gained in the educational process of the school. An examination is considered, which is the final stage of the study of the whole discipline or part of it and is aimed at checking the knowledge of students. The exam allows each student in a relatively short period of time to comprehend the entire course as a whole, concentrate attention on the key points of it, and fix in his memory his main content. The main types of examinations are revealed. Describes the State final certification, which is conducted in general educational institutions in the subjects that are contained in the invariant part of the model curriculum on collections approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine.*

Keywords*: exam, school, pupil, education, State final attestation.*

УДК 378.663.017-057.87:331.101.3

ДІАГНОСТИКА ВИХОВАНОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

К. О. ВЛАСЕНКО, здобувач кафедри соціальної роботи
та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail:karinavlasenko@ukr.net

Анотація. *У статті відображено результати та особливості діагностики, подано характеристику критеріїв та показників вихованості ціннісного ставлення до праці у студентів аграрних закладів вищої освіти. Охарактеризовано рівні вихованості ціннісного ставлення до праці у студентів аграрних ЗВО.*

Ключові слова: *виховання, ціннісне ставлення, студент, аграрні заклади вищої освіти, педагогічний експеримент, критерії, показники, діагностика вихованості.*

Актуальність (Introduction). В сучасному суспільстві існує потреба підготовки фахівців в аграрних закладах вищої освіти України, які готові впроваджувати нові технології вирощування екологічно чистої продукції сільського господарства на засадах сталого розвитку; здатні ефективно працювати в сільськогосподарському виробництві; вмотивовані до праці у сфері сільського господарства; відповідально ставляться до своїх професійних обов'язків, люблять і цінують працю у сфері сільського господарства. Саме тому сучасні аграрні заклади вищої освіти повинні спрямувати освітній процес на виховання компетентного, морального, мобільного, творчого фахівця, здатного продукувати нові знання та технології у галузі сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У сучасних педагогічних дослідженнях існують різні підходи до діагностики вихованості сучасної студентської молоді. Діагностикою вихованості, визначенням критеріїв та показників займались А. Зосимовський, Т. Коннікова, В. Мірошниченко, І. Подласий, В. Райко та ін. Бєлкін А., Яковлев В. у своїх працях подають рекомендації щодо використання в якості критеріїв та показників вихованості ставлення молоді до суспільства, трудової діяльності та окремих людей.

Дослідження питання підготовки фахівців аграрного сектору здійснено такими дослідниками як С. Амеліна, Л. Балдич, А. Бойко, І. Власюк, М. Волошин, Н. Гловін, Л. Дзюба, С. Єрмакова, І. Колосок, С. Літвінчук, Т. Лозовецька, О. Меняйленко, О.Полозенко та ін.

Мета (Purpose) статті – проаналізувати результати діагностики вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти.

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети були використані емпіричні методи науково-педагогічного дослідження: опитування (анкетування) студентів, експертна оцінка, вивчення навчально-методичної документації, педагогічний експеримент.

Результати (Results). З метою діагностики вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці варто використовувати педагогічний експеримент, який передбачає активний вплив на педагогічне явище, процес шляхом створення нових умов, що відповідають меті дослідження [1, с. 123].

© К.О. Власенко, 2018

Під час дослідження в аграрних закладах вищої освіти було проведено констатувальний етап експерименту з метою діагностики вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці. Констатувальний етап експерименту передбачав: збір та аналіз даних про предмет дослідження; встановлення контакту із студентами; відбір груп, які братимуть участь у експериментальній роботі; поділ на експериментальну та контрольну групи; діагностику досліджуваного явища; емпіричну перевірку експериментальної та контрольної груп до експерименту.

Об'єктивна оцінка визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти передбачала визначення критеріїв. Сутність критеріїв розкривають показники (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Критерії та показники рівня вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти

№	Критерії	Показники
1.	**Мотиваційний**	Інтерес до сільськогосподарської праці Потреба працювати
2.	**Когнітивний**	Знання основ сільського господарства Усвідомлення значущості сільськогосподарської праці
3.	**Емоційний**	Почуття любові до сільськогосподарської праці Відчуття задоволення від сільськогосподарської праці
4.	**Поведінковий**	Участь у сільськогосподарській праці Самовдосконалення у веденні сільського господарства

Під час констатувального етапу експерименту було проведено анкетування, яке передбачало опитування у письмовій формі на підготовлених бланках та дозволило опитати велику кількість осіб за короткий проміжок часу. В анкетуванні взяли участь 418 студентів аграрних закладів вищої освіти. Репрезентативність вибірки опитуваних забезпечена приблизно однаковим віком, а також співвідношенням чоловічої та жіночої статі та однаковим соціальним статусом «студент аграрного закладу вищої освіти» (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Студенти аграрних закладів вищої освіти, які взяли участь у констатувальному етапі експерименту

№ п/п	Назва ЗВО	Кількість
1	Національний університет біоресурсів і природокористування України	126
2	ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж ім. Є. Храпливого»	84
3	ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів»	102
4	Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	106

З метою узагальнення отриманих результатів анкетування щодо рівня вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти нами було проведено розрахунки за показниками та подано у Таблиці 3.

Таблиця 3.

Результати рівнів вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за показниками

№ п/п	Рівні / Показники	Високий		Середній		Низький	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
1	Інтерес до с/г праці	105	25,12	189	45,21	124	29,62
2	Потреба працювати	124	29,67	210	50,24	84	20,09
3	Знання основ с/г господарства	103	24,64	237	56,69	78	18,67
4	Усвідомлення значущості с/г праці	106	25,35	189	45,23	123	29,42
5	Почуття любові до с/г праці	120	28,7	181	43,3	117	28
6	Відчуття задоволення від с/г праці	89	21,29	189	45,21	140	33,5
7	Участь у с/г праці	81	19,38	253	60,53	84	20,09
8	Самовдосконалення у веденні с/г господарства	89	21,3	231	55,26	98	23,44
	Рівень вихованості ціннісного ставлення до с/г праці	**102**	**24,4**	**209**	**50,24**	**106**	**25,35**

Для визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці було застосовано також метод експертної оцінки, який передбачав проведення опитування серед спеціалістів-експертів з певною метою. В ролі експертів виступили 26 наставників студентських академічних груп із 4 зазначених аграрних закладів вищої освіти, які взяли участь в анкетуванні. Експерти оцінювали студентів за показниками у письмовій формі (Таблиця 4).

Таблиця 4.

Результати експертної оцінки

№ п/п	Рівні / Показники	Високий		Середній		Низький	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
1	Інтерес до с/г праці	89	21,3	179	42,82	150	35,88
2	Потреба працювати	162	38,76	165	39,47	91	21,77
3	Знання основ с/г господарства	84	20	252	60,03	82	19,7
4	Усвідомлення значущості с/г праці	88	21,05	230	55,02	100	23,93
5	Почуття любові до с/г праці	99	23,68	180	43,07	139	33,25
6	Відчуття задоволення від с/г праці	87	20,82	188	44,97	143	34,12
7	Участь у с/г праці	82	19,62	235	56,22	101	24,16
8	Самовдосконалення у веденні с/г господарства	72	17,24	227	54,3	119	28,46
	Рівень вихованості ціннісного ставлення до с/г праці	**95**	**22,73**	**207**	**49,52**	**116**	**27,75**

Результати експертної оцінки дозволили зробити висновки, що за певними показниками рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці студентів аграрних закладів вищої освіти нижчі, але в допустимих нормах.

Під час діагностики рівнів вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів нами було узагальнено результати за двома показниками мотиваційного критерію (інтерес до сільськогосподарської праці, потреба працювати)

та подано в Таблиці 5.

Таблиця 5.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за показниками мотиваційного критерію

Рівні / Показники	Високий				Середній				Низький			
	Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом	
	К-сть	К-сть	К-сть сер.	%	К-сть	К-сть	К-сть сер.	%	К-сть	К-сть	К-сть сер.	%
Інтерес до с/г праці	105	89	97	23,2	189	179	184	44,02	124	150	137	32,78
Потреба працювати	124	162	143	34,21	210	165	188	44,97	84	91	87	20,82
Всього	**114**	**125**	**120**	**28,7**	**200**	**172**	**186**	**44.5**	**104**	**121**	**112**	**26,8**

Отримані результати акцентують нашу увагу на тому, що студентів з високим рівнем інтересу до сільськогосподарської праці лише 23,2%. Приємно відзначити, що на низькому рівні потреба працювати сформована лише у 20,82% студентів аграрних ЗВО, а на високому рівні – 34,21%.

Аналіз результатів показників свідчить, що у студентів за мотиваційним критерієм недостатньо сформований рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці, адже студентів з високим рівнем – 28,7%, з середнім рівнем – 44,5%, а низьким – 26,8% (Рисунок 1).

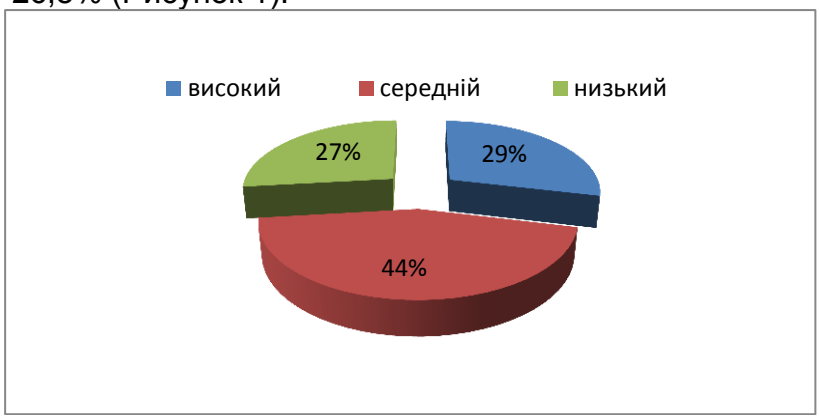

Рисунок 1. **Рівні вихованості ціннісного ставлення до с/г праці за мотиваційним критерієм**

Рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів за когнітивним критерієм також було проаналізовано за двома показниками (знання основ сільського господарства, усвідомлення значущості сільськогосподарської праці) та подано у таблиці 6.

Таблиця 6.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за показниками когнітивного критерію

Рівні / Показники	Високий				Середній				Низький			
	Анк	Експ	Разом		Анк	Експ	Разом		Анк	Експ	Разом	
	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%
Знання основ сільського господарства	103	83	93	22,25	237	252	244	58,38	78	83	81	19,37

Усвідомлення значущості с/г праці	106	88	97	23,2	189	230	209	50	123	100	112	26,8
Разом	**105**	**86**	**95**	**22,73**	**213**	**241**	**227**	**54,3**	**100**	**91**	**96**	**22,97**

Результати анкетування за показниками когнітивного критерію свідчать про те, що лише у 22,25% студентів аграрних закладів вищої освіти на високому рівні сформовані знання основ сільського господарства. Необхідно відзначити, що усвідомлюють значущість сільськогосподарської праці на низькому рівні 26,8% студентів.

Проведені опитування серед студентів та експертів дозволили виявити рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці за когнітивним критерієм. Результати свідчать, що в аграрних закладах вищої освіти навчаються лише 22,73% студентів з високим рівнем (Рисунок 2).

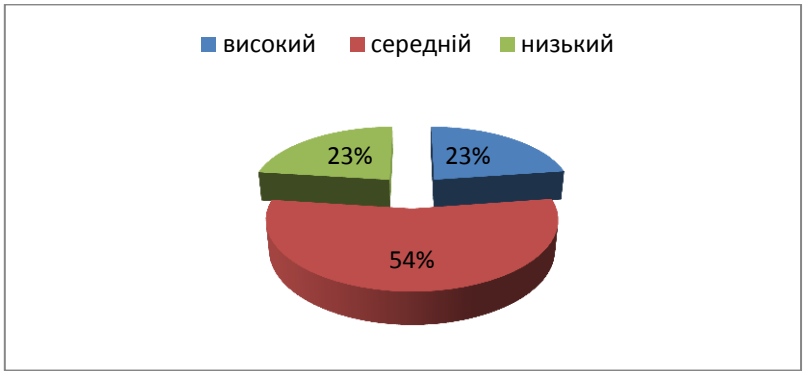

Рисунок 2. **Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за когнітивним критерієм**

Рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти за емоційним критерієм було діагностовано за двома показниками (почуття любові до сільськогосподарської праці, відчуття задоволення від сільськогосподарської праці) та подано в Таблиці 7.

Таблиця 7.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за показниками емоційного критерію

Рівні / Показники	**Високий**				**Середній**				**Низький**			
	Анк.	**Експ**	**Разом**		**Анк.**	**Експ**	**Разом**		**Анк.**	**Експ**	**Разом**	
	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%
Почуття любові до с/г праці	120	99	110	26,31	181	180	180	43,06	117	139	128	30,63
Відчуття задоволення від с/г праці	89	87	88	21,06	189	188	188	44,97	140	143	142	33,97
Разом	**105**	**93**	**99**	**23,68**	**184**	**184**	**184**	**44,02**	**129**	**141**	**135**	**32,3**

Під час аналізу отриманих даних за показниками емоційного критерію було встановлено, що почуття любові до сільськогосподарської праці та відчуття задоволення від сільськогосподарської праці на низькому рівні сформовано відповідно у 30,63% і 33,97% студентів аграрних ЗВО. Можна припустити, що такий значний від-

соток низького рівня вихованості ціннісного ставлення до с/г праці пояснюється значною кількістю вихідців з міст серед студентів. Як свідчить анкетування, багато з них не займались сільськогосподарською працею або ж не люблять сільськогосподарську працю, займаючись нею, не отримували від того задоволення.

Таким чином, за результатами діагностики було встановлено рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці за емоційним критерієм. Узагальнені дані дають можливість стверджувати, що на високому рівні почуття любові до с/г праці сформоване лише у 23,68% студентів аграрних ЗВО, проте на низькому рівні – 32,3 %. Можемо припустити, що такий низький рівень вихованості ціннісного ставлення за емоційним критерієм пов'язаний з віком студентів, які взяли участь в анкетуванні (Рисунок 3).

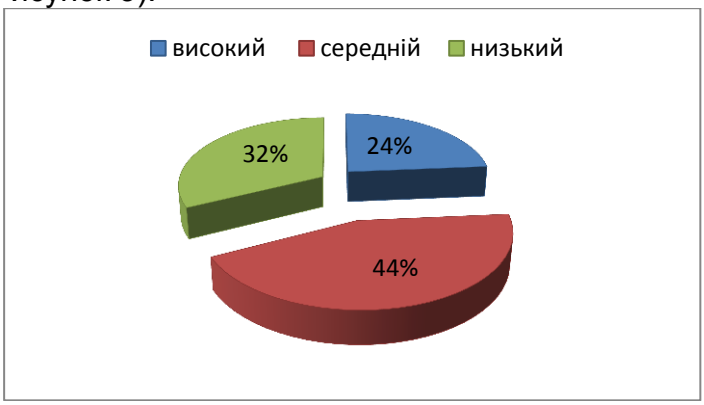

Рисунок 3. **Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за емоційним критерієм**

Останнім критерієм, за яким було діагностовано рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці – поведінковий (Таблиця 8). Поведінковий критерій передбачав два показники (участь у сільськогосподарській праці, самовдосконалення у веденні сільського господарства).

Таблиця 8.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за показниками поведінкового критерію

Рівні / Показники	Високий				Середній				Низький			
	Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом	
	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%
Участь у с/г праці	81	82	82	19,62	253	235	244	58,38	84	101	92	22
Самовдосконалення у веденні с/г	89	72	81	19,38	231	227	229	54,78	98	119	108	25,84
Разом	**85**	**77**	**81**	**19,38**	**242**	**231**	**237**	**56,69**	**91**	**110**	**100**	**23,93**

Результати свідчать, що самовдосконаленням у веденні сільського господарства займаються нажаль лише 19,38%, не цікавляться своїм самовдосконаленням у професійній сфері аж 25,84% студентів аграрних ЗВО. 22% опитуваних студентів не беруть участь у сільському господарстві.

Діагностика результатів опитування дозволила визначити рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці за поведінковим критерієм. Високий рівень вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці за поведінковим критерієм мають лише 19,38% студентів (Рисунок 4).

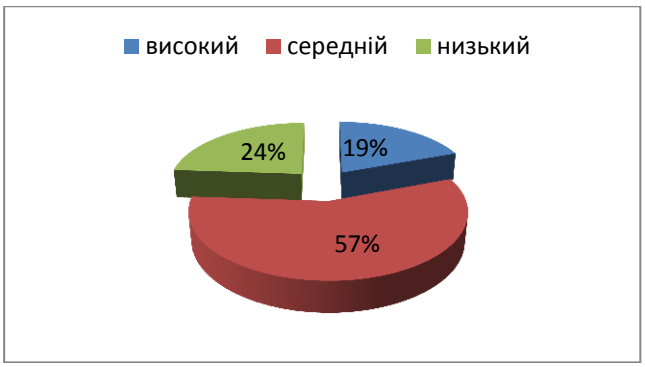

Рисунок 4. **Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних ЗВО за поведінковим критерієм**

Ретельний аналіз критеріїв та показників дозволяє визначити рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти (Таблиця 9).

Таблиця 9.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти

Рівні / Критерії	Високий				Середній				Низький			
	Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом		Анк.	Експ	Разом	
	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%	К-сть	К-сть	К-сть сер	%
Мотиваційний	114	125	120	28,7	200	172	186	44,5	104	121	112	26,8
Когнітивний	105	86	95	22,73	213	241	227	54,3	100	91	96	22,97
Емоційний	105	93	99	23,68	184	184	184	44,02	129	141	135	32,3
Поведінковий	85	77	81	19,38	242	231	237	56,69	91	110	100	23,93
Всього	102	95	99	23,68	210	207	208	49,76	106	116	111	26,56

Отже, встановлено, що високий рівень вихованості ціннісного ставлення до с/г праці притаманний 23,68% студентів аграрних ЗВО, середній рівень – 49,76% та низький – 26,56%.

Високий рівень. Характерними ознаками високого рівня вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці є чітко виражений пізнавальний інтерес до сільського господарства та зацікавленість професійною діяльністю. Студенти з високим рівнем мають ґрунтовні знання з основ сільського господарства; цікавляться новинками та сучасними технологіями в аграрній галузі; прагнуть організувати власні сільськогосподарські підприємства та успішно їх розвивати; завжди отримують задоволення від сільськогосподарської праці; мають розвинуте ціннісне ставлення до сільськогосподарської праці, до навколишнього середовища, до землі, до професії, до людей; прагнуть впроваджувати науку та передовий досвід та займатись екологічним землеробством з використанням інноваційних технологій. Вони – відповідальні, чесні, працелюбні, дбайливі та працьовиті, а їхня робота – завжди цілеспрямована та результативна.

Середній рівень. Для студентів із середнім рівнем вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці характерними є фрагментарні уявлення про сільське господарство, не чітко виражений інтерес до сільськогосподарської праці та до професійної діяльності. Ціннісне ставлення до с/г праці, до навколишнього сере-

довища, до землі, до професії, до людей виявляються ситуативно або ж під чиїмось впливом. Студенти з середнім рівнем не завжди прагнуть до самовдосконалення та саморозвитку, що обумовило б їхню професійну компетентність; не завжди виявляють інтерес до новинок, сучасних технологій в аграрній галузі. Такі студенти не завжди планують створювати власні сільськогосподарські підприємства та впроваджувати передовий досвід аграрної галузі, в окремих випадках можуть займатись с/г працею та за певних умов прагнуть займатись екологічним землеробством.

Низький рівень. Студенти з низьким рівнем мають хибні або ж недостатні знання про сільське господарство та сільськогосподарську працю зокрема. Аграрна галузь не викликає інтерес у таких студентів, а, відповідно, не планують займатись професійною діяльністю. Недостатній рівень знань з основ сільського господарства спричиняє незацікавленість сучасними технологіями та інноваціями в аграрній галузі. Студенти з низьким рівнем не відносяться до сільськогосподарської праці, до навколишнього середовища, до землі, до професії, до людей з цінністю, а мають виключно прагматичні інтереси. Деякі із студентів з низьким рівнем ніколи не займались сільськогосподарською працею. Такі студенти не готові організовувати власні сільськогосподарські підприємства та не здатні до ведення екологічного землеробства та впровадження інноваційних технологій.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, на констатувальному етапі експерименту визначено рівні вихованості ціннісного ставлення до сільськогосподарської праці у студентів аграрних закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Сисоєва С., Кристопчук Т. Методологія науково-педагогічних досліджень: [підручник]. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
2. Ніколаєнко С.М., Шинкарук В.Д., Рудень Д.М., Сопівник Р.В., Сопівник І.В., Петрів Г.В., Кушнір А.О., Мойсеєв В.В., Давидова О.П. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот». Навчально-методичний посібник. К.: «Компринт» 2016. 76 с.
3. Сопівник Р.В., Сопівник І.В. Експериментальна робота з удосконалення виховної роботи зі студентською молоддю. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. 2010. Вип. 155, Ч.1. С. 282–286.

References

1. Sysoyeva S., Krystopchuk T. Metodolohiya naukovo-pedahohichnykh doslidzhen': [pidruchnyk]. Rivne: Volyns'ki oberehy, 2013. 360 s.
2. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 76.
3. Sopivnyk, R. V., Sopivnyk I. V. (2010) Eksperymentalna robota z udoskonalennia vykhovnoi roboty zi studentskoiu moloddiu [Experimental work on improvement of educational work with students] *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia*», 155/1, 282–286.

ДИАГНОСТИКА ВОСПИТАННОСТИ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ТРУДУ У СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

К. А. Власенко

Аннотация. *В статье отражены результаты и особенности диагностики, дана характеристика критериев и показателей воспитанности ценностного отношения к труду у студентов аграрных высших учебных заведений. Охарактеризованы уровни воспитанности ценностного отношения к труду у студентов аграрных ЗВО.*

Ключевые слова: *воспитание, ценностное отношение, студент, аграрные высшие учебные заведения, педагогический эксперимент, критерии, показатели, диагностика воспитанности.*

DIAGNOSTICS OF THE EDUCATION OF VALUE ATTITUDE TO WORK AMONG STUDENTS OF AGRICULTURAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

K. Vlasenko

Abstract. *The article presents the results and features of the diagnosis, describes the characteristics of the criteria and indicators of the upbringing of the value attitude to work among students of agricultural institutions of higher education. The level of upbringing of value attitude towards labor among students of agrarian ZOOs is characterized.*

Keywords: *education, value attitude, student, agricultural institutions of higher education, pedagogical experiment, criteria, indicators, diagnostics of education.*

УДК 378.172-178

ПРОГРАМА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

О. М. ГОНЧАРУК, аспірант кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: honcharuk@i.ua

Анотація. *У статті розглядається програма експериментальної роботи, яка передбачає забезпечення в освітньо-виховному середовищі аграрних закладів вищої освіти педагогічних умов формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентської молоді. Виокремлено критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти. Визначено комплекс методів дослідження та його результати.*

Ключові слова: *здоров'язбережувальний стиль поведінки, студенти аграрних закладів вищої освіти, педагогічні умови.*

Актуальність (Introduction). Однією з головних умов забезпечення сталого розвитку українського суспільства на початку XXI століття є підготовка в аграрних закладах вищої освіти не лише висококваліфікованого працівника, але й особистості з належним рівнем фізичної підготовки та моральної стійкості, що забезпечуватиме успіх професійної реалізації.

В умовах глобального інформаційного процесу сучасний етап розвитку світової цивілізації передбачає пріоритетним завданням в галузі освіти і виховання формування здорового молодого покоління, що є основою майбутньої інтелектуальної еліти країни. Поряд із цим, дослідження науковців показують, що науково-технічний прогрес висуває високі вимоги до психофізичної підготовки випускників закладів вищої освіти. Особливу увагу привертає стан здоров'я студентів аграрних закладів вищої освіти, які складають вагому частку студентського контингенту України.

© О.М. Гончарук, 2018

Аннотация. *В статье отражены результаты и особенности диагностики, дана характеристика критериев и показателей воспитанности ценностного отношения к труду у студентов аграрных высших учебных заведений. Охарактеризованы уровни воспитанности ценностного отношения к труду у студентов аграрных ЗВО.*

Ключевые слова: *воспитание, ценностное отношение, студент, аграрные высшие учебные заведения, педагогический эксперимент, критерии, показатели, диагностика воспитанности.*

DIAGNOSTICS OF THE EDUCATION OF VALUE ATTITUDE TO WORK AMONG STUDENTS OF AGRICULTURAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

K. Vlasenko

Abstract. *The article presents the results and features of the diagnosis, describes the characteristics of the criteria and indicators of the upbringing of the value attitude to work among students of agricultural institutions of higher education. The level of upbringing of value attitude towards labor among students of agrarian ZOOs is characterized.*

Keywords: *education, value attitude, student, agricultural institutions of higher education, pedagogical experiment, criteria, indicators, diagnostics of education.*

УДК 378.172-178

ПРОГРАМА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

О. М. ГОНЧАРУК, аспірант кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: honcharuk@i.ua

Анотація. *У статті розглядається програма експериментальної роботи, яка передбачає забезпечення в освітньо-виховному середовищі аграрних закладів вищої освіти педагогічних умов формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентської молоді. Виокремлено критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти. Визначено комплекс методів дослідження та його результати.*

Ключові слова: *здоров'язбережувальний стиль поведінки, студенти аграрних закладів вищої освіти, педагогічні умови.*

Актуальність (Introduction). Однією з головних умов забезпечення сталого розвитку українського суспільства на початку XXI століття є підготовка в аграрних закладах вищої освіти не лише висококваліфікованого працівника, але й особистості з належним рівнем фізичної підготовки та моральної стійкості, що забезпечуватиме успіх професійної реалізації.

В умовах глобального інформаційного процесу сучасний етап розвитку світової цивілізації передбачає пріоритетним завданням в галузі освіти і виховання формування здорового молодого покоління, що є основою майбутньої інтелектуальної еліти країни. Поряд із цим, дослідження науковців показують, що науково-технічний прогрес висуває високі вимоги до психофізичної підготовки випускників закладів вищої освіти. Особливу увагу привертає стан здоров'я студентів аграрних закладів вищої освіти, які складають вагому частку студентського контингенту України.

© О.М. Гончарук, 2018

Нині спостерігається тенденція до індиферентного ставлення студентської молоді до проблеми погіршення здоров'я, занепад цінностей здоров'язбереження, зниження прагнення та рівня готовності до ведення здоров'язбережувальної діяльності. Окрім того, все це підкріплюється високим розумовим та емоційним перевантаженням студентів в процесі навчальної діяльності. Саме тому формування здорової особистості має відбуватись в спеціально організованому освітньо-виховному середовищі, де науково-педагогічні працівники є носіями світоглядних орієнтацій на здоров'язбереження, готові до ведення здоров'язбережувальної діяльності та покликані досягти одного з основних результатів освіти – всебічно розвиненої здорової особистості.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Нині існує чималий доробок напрацювань з питань здоров'язбереження особистості, зокрема: визначення категоріально-понятійного апарату (Н. Завидівська, Н. Башавець, В. Оржеховська, Г. Власов, О. Дубогай, І. Брехман та ін.), формування ціннісних орієнтацій молоді на здоров'язбереження (Н. Башавець, З. Літвінова, О. Соколенко, Є. Жданов та ін.), аналіз педагогічних умов формування здорового способу життя (Ю. Драгнєв, Л. Єлькова, С. Закопайло, В. Кузьменко, Л. Соколенко та ін.), формування культури здоров'я (С. Кириленко, І.Шостак, Л. Ізбаш, О. Гладощук, Ю. Драгнєв та ін.), формування здоров'язбережувальної компетентності (Н. Бєлікова, Н. Тамарська, Д. Воронін, Л. Ващенко та ін.), особливості здоров'язбережувальної діяльності студентів закладів вищої освіти різного спрямування (І. Смолякова, Н. Башавець, Г. Власов, І. Шостак, О. Плаксіна та ін.).

Мета (Purpose). Метою даної статті є визначення програми експериментальної роботи з формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти.

Методи (Methods). Теоретичні: аналіз, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація; емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, вивчення навчальних та виховних планів; аналітичні: статистичний аналіз результатів експериментальної діяльності.

Результати (Results). Аналіз сучасної діяльності аграрних закладів вищої освіти свідчить, що освітньо-виховний зміст підготовки майбутніх фахівців агропромислової галузі недостатньо спрямований на формування у них здоров'язбережувального стилю поведінки.

Ураховуючи змістове наповнення сутності поняття «здоров'язбережувальний стиль поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти» (система способів і прийомів, які спрямовані на підтримку та збереження здоров'я та передбачають оволодіння відповідними валеологічними знаннями, використання умінь та навичок, необхідних для усвідомлення важливості здоров'я як основної ціннісної орієнтації особистості студента аграрного закладу вищої освіти та його готовності до використання оздоровчих методик в процесі життєдіяльності) та структури даного поняття виокремлено такі критерії та відповідні їм показники сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти: *розуміння сутності здоров'язбережувального стилю поведінки* (знання про сутність здоров'язбережувального стилю поведінки; знання щодо шляхів збереження і зміцнення здоров'я; усвідомлення значення здоров'язбережувального стилю поведінки для професійної діяльності майбутнього фахівця агропромислової галузі); *спрямованість на цінності здоров'язбереження* (пріоритет здоров'я в ієрархії цінностей людини; потреба у формуванні власного здоров'язбережувального стилю поведінки; ставлення до здорового способу життя як норми поведінки); *досвід реалізації поведінки, спрямованої на підтримку та збереження власного здоров'я* (самооцінка власного

здоров'я та способу життя; готовність застосовувати наявні знання у власній здоров'язбережувальній поведінці, що виявляється в умінні, звичці та самостійності виконання оздоровчих заходів; участь у фізкультурно-спортивному русі).

На основі окреслених критеріїв установлено рівні сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти: високий, середній, низький.

Високий рівень. Студент має глибокі знання про сутність здоров'язбережувального стилю поведінки, шляхи збереження та зміцнення здоров'я; характеризується ціннісно-мотиваційним ставленням до формування здоров'язбережувального стилю поведінки; прагненням ефективно здійснювати цю діяльність; сформованою рефлексивною позицією, що виявляється у використанні оздоровчих методик для збереження та підтримки власного здоров'я.

Середній рівень. Студент має достатні знання про сутність здоров'язбережувального стилю поведінки, шляхи збереження та зміцнення здоров'я; характеризується ситуаційною спрямованістю щодо формування здоров'язбережувального стилю поведінки; частково сформованою рефлексивною позицією, що виявляється у нерегулярному використанні оздоровчих методик для збереження та підтримки власного здоров'я.

Низький рівень. Студент має недостатні знання щодо сутності здоров'язбережувального стилю поведінки, шляхів збереження та зміцнення здоров'я; характеризується індиферентним ставленням до проблеми формування здоров'язбережувального стилю поведінки; вирізняється нерозвиненою рефлексивною позицією, здоров'язбережувальна діяльність йому непритаманна.

В експериментальній роботі взяли участь 443 студенти із Національного університету біоресурсів і природокористування України, Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка, ВП НУБіП України Боярський коледж екології та природних ресурсів та ВП НУБіП України Мукачівський аграрний коледж (експериментальна група – 222 особи, контрольна група – 221 особа). У дослідженні також брали участь 52 наставники студентських груп із цих закладів освіти.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що для студентів аграрних закладів вищої освіти характерний такий розподіл за рівнями сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки: 14,43% респондентів мають високий рівень; у 47,81% – середній рівень; а у 37,76% – низький рівень (експериментальна група). У контрольній групі показники істотно не відрізнялися, відповідно: 15,4%, 48,0%, 36,6%.

Таким чином, дослідження показало, що у більшої частини студентів аграрних закладів вищої освіти переважає невисокий рівень сформованості компонентів здоров'язбережувального стилю поведінки. Це пов'язано перш за все з тим, що навчально-виховний процес спрямований більшим чином на розвиток пізнавальної сфери професійного розвитку майбутніх фахівців агропромислової галузі, залишаючи поза увагою забезпечення входження студента до культури здоров'язбереження через спеціальний зміст позааудиторних заходів та цілеспрямованого та систематичного залучення студентів до здоров'я-просвітницьких видів діяльності.

Результати констатувального етапу експерименту дали підстави вважати, що стан сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти потребує вдосконалення та коригування.

На підставі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, узагальненого досвіду виховної роботи закладів освіти та результатів констатувального етапу педагогічного експерименту визначено такі педагогічні умови формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти: 1)

теоретична і методична підготовка наставників академічних груп до формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів; 2) формування у студентів умінь і навичок використання прийомів самовиховання здоров'язбережувального стилю поведінки; 3) вмотивування студентів аграрних закладів освіти до здоров'язбережувальної діяльності; 4) використання засобів мистецтва у пропагуванні цінностей здоров'язбереження [2].

Перша педагогічна умова забезпечувалась через змістовий компонент роботи з наставниками академічних груп, що передбачає теоретичну та методичну підготовку кураторів, озброєння їх методиками діагностики рівнів сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентської молоді, зокрема: 1) розроблено «Семінар для наставників академічних груп «Формуємо здоров'язбережувальний стиль поведінки у студентів аграрних закладів вищої освіти» [3], метою якого було поглиблення знань наставників студентських груп про сутність поняття «здоров'язбережувальний стиль поведінки», розкриття психофізичних вимог до майбутнього фахівця-аграрія та визначення особливостей формування здоров'язбережувального стилю поведінки у студентів аграрних закладів вищої освіти [1]; 2) опубліковано методичні рекомендації наставникам академічних груп, де зібрані методики діагностики здоров'язбережувального стилю поведінки студента. У процесі підготовки наставників студентських груп до формування здоров'язбережувального стилю поведінки студента відбулись позитивні зміни їх готовності до організації і проведення цього процесу. Кількість викладачів, що характеризуються високим рівнем готовності, зросла на 40,21%.

Вмотивування студентів до здоров'язбережувальної діяльності та використання прийомів самовиховання (самоаналіз, самопереконання, самонавіювання, самоперемикання, самоконтроль, самооцінка, самоосуд, самозаборона) здоров'язбережувального стилю поведінки передбачало формування разом із студентом ідеалу здорової особистості, з'ясування відмінностей між собою та окресленим ідеалом, що дозволяє вихованцю бачити, які риси він має виробити в собі та яких недоліків позбутися; підтримання бажання студента наслідувати зазначений ідеал шляхом залучення його до різних видів здоров'язбережувальної діяльності, зокрема активна участь у фізкультурно-спортивних заходах. Дані педагогічні умови забезпечувались практичними прийомами самовиховання: «Крок до здоров'я», «Оцінка дня, що минув», «Правила моєї поведінки», «Упізнай себе», «Само- та взаємохарактеристики».

Четверта педагогічна умова передбачала вплив на емоційно-почуттєву сферу студентів експериментальних груп за допомогою художнього образу, тому доречним було використання таких форм і методів виховання, як: виховні години за тематикою форум-театрів «Відмовитись можливо тільки перший раз. Зумій сказати – ні!», «На вірному шляху!», «Каюсь, бо грішна!», «Продане щастя»; творчі та поетичні вечори читання художньої літератури (повість М. Булгакова «Морфій», Еріх Марія Ремарк «Три товариші», Б. Польовий «Повість про справжню людину»); конкурс вокально-хореографічної постановки «Задоволення повноцінним життям. Альтернативи шкідливим звичкам». Студенти залучались до процесу написання сценаріїв форум-театру та до безпосереднього включення до події вистави, наближаючись таким чином до реального проживання різноманітних соціальних ситуацій та формуючи власні уявлення та готовність дотримуватись здоров'язбережувального стилю поведінки.

Після завершення формувального етапу експерименту повторно проведено прикінцеві зрізи за визначеними критеріями й показниками. Порівняння результатів, одержаних в експериментальних і контрольних групах на констатувальному етапі, із результатами формувального експерименту дало змогу встановити динаміку зміни рів-

нів сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти.

Порівнюючи результати дослідження в експериментальній та контрольній групах, маємо констатувати, що в експериментальній групі за узагальненими показниками 32,17% студентів на завершення експерименту мали високий рівень сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки, тоді як учасники контрольної групи – 15,3%. Середній рівень представлений у 50,41% досліджуваних експериментальної групи та 48,92% контрольної групи. На кінець експерименту було виявлено, що низький рівень сформованості здоров'язбережувального стилю поведінки студентів зменшився на 20,34% у представників експериментальної групи, у контрольній зниження відбулося лише на 1,04%. Вірогідність одержаних результатів щодо формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти перевірено за допомогою критеріїв Пірсона (χ 2) і Спірмена.

Висновки і перспективи (Discussion). Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє зробити висновок про ефективність запропонованих педагогічних умов формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних закладів вищої освіти. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці спецкурсу для студентів аграрних закладів вищої освіти щодо формування у них здоров'язбережувального стилю поведінки.

Список використаних джерел

1. Гончарук О. М. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів / О. М. Гончарук. – К. : Компринт, 2016. – 60 с.
2. Гончарук О. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів / О. М. Гончарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2017. – № 277. – С. 65-70.
3. Сопівник Р.В. Експериментальна робота з удосконалення виховної роботи зі студентською молоддю / Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2010. Вип. 155, Ч.1. – С. 282–286.

References

1. Honcharuk O. M. (2016) Metodychni rekomendatsii nastavnykam studentskykh hrup shchodo formuvannia zdoroviazberezhuvalnogo styliu povedinky studentiv agrarnykh vyshykh navchalnykh zakladiv. – K. – 60 s.
2. Honcharuk O. M. Pedagogichni umovy formuvannia zdoroviazberezhuvalnogo styliu povedinky studentiv agrarnykh vyshykh navchalnykh zakladiv / O. M. Honcharuk // Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedagogika, psykhologiia, filosofiia». – 2017. – № 277. – S. 65-70.
3. Sopivnyk, R. V., Sopivnyk I. V. (2010) Eksperymentalna robota z udoskonalennia vykhovnoi roboty zi studentskoiu moloddiu [Experimental work on improvement of educational work with students] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia», 155/1, 282–286.

ПРОГРАММА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО СТИЛЯ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

О. М. Гончарук

Аннотация. *В статье рассматривается программа экспериментальной работы, которая предусматривает обеспечение в образовательно-воспитательной среде аграрных заведений высшего образования педагогических условий формирования здоровьесберегающего стиля поведения студенческой молодежи. Выделены критерии, показатели и уровни сформированности здоровьесберегающего стиля поведения студентов аграрных заведений высшего образования. Определен комплекс методов исследования и его результаты.*

Ключевые слова: *здоровьесберегающий стиль поведения, студенты аграрных заведений высшего образования, педагогические условия.*

PROGRAM OF EXPERIMENTAL WORK FOR THE FORMATION OF HEALTHCARE SAVING STYLE OF BEHAVIOR OF AGRICULTURAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

O. M. Honcharuk

Abstract. *The article deals with the program of experimental work which provides for pedagogical conditions for the formation of healthcare saving style of student behavior in educative environment of agricultural institutions of higher education. The criteria, indicators and levels of formation healthcare saving style of behavior of agricultural institutions of higher education students are singled out. The complex of research methods and their results are determined.*

Key words: *healthcare saving style of behavior, students of agricultural institutions of higher education, pedagogical conditions*

УДК 378

СТВОРЕННЯ ЯКІСНОГО ІМІДЖУ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ – ЗАПОРУКА ЇЇ УСПІХУ У МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ КАР'ЄРІ

Л.М. ГРЕНЬ

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

E-mail: mega_lgren@ukr.net

Анотація. *У статті розглянуто наукові дослідження з проблеми формування якісного іміджу ділової людини, пошуки ефективних засобів у створенні її привабливого позитивного образу для подальшого кар'єрного зростання, успіху у професійній діяльності. Окреслено перспективний напрям формування якісного іміджу ділової людини: дослідження проблеми якості навчання майбутніх фахівців, що безпосередньо впливає на якість підготовки магістрів в галузі міжнародних відносин до стратегічного управління професійною кар'єрою, на їх конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки.*

Ключові слова*: професійна кар'єра, кар'єрне зростання, стратегічне управління професійною кар'єрою, імідж ділової людини, магістри в галузі міжнародних відносин.*

© Л.М. Грень, 2018

ПРОГРАММА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО СТИЛЯ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

О. М. Гончарук

Аннотация. *В статье рассматривается программа экспериментальной работы, которая предусматривает обеспечение в образовательно-воспитательной среде аграрных заведений высшего образования педагогических условий формирования здоровьесберегающего стиля поведения студенческой молодежи. Выделены критерии, показатели и уровни сформированности здоровьесберегающего стиля поведения студентов аграрных заведений высшего образования. Определен комплекс методов исследования и его результаты.*

Ключевые слова: *здоровьесберегающий стиль поведения, студенты аграрных заведений высшего образования, педагогические условия.*

PROGRAM OF EXPERIMENTAL WORK FOR THE FORMATION OF HEALTHCARE SAVING STYLE OF BEHAVIOR OF AGRICULTURAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

O. M. Honcharuk

Abstract. *The article deals with the program of experimental work which provides for pedagogical conditions for the formation of healthcare saving style of student behavior in educative environment of agricultural institutions of higher education. The criteria, indicators and levels of formation healthcare saving style of behavior of agricultural institutions of higher education students are singled out. The complex of research methods and their results are determined.*

Key words: *healthcare saving style of behavior, students of agricultural institutions of higher education, pedagogical conditions*

УДК 378

СТВОРЕННЯ ЯКІСНОГО ІМІДЖУ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ – ЗАПОРУКА ЇЇ УСПІХУ У МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ КАР'ЄРІ

Л.М. ГРЕНЬ

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

E-mail: mega_lgren@ukr.net

Анотація. *У статті розглянуто наукові дослідження з проблеми формування якісного іміджу ділової людини, пошуки ефективних засобів у створенні її привабливого позитивного образу для подальшого кар'єрного зростання, успіху у професійній діяльності. Окреслено перспективний напрям формування якісного іміджу ділової людини: дослідження проблеми якості навчання майбутніх фахівців, що безпосередньо впливає на якість підготовки магістрів в галузі міжнародних відносин до стратегічного управління професійною кар'єрою, на їх конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки.*

Ключові слова*: професійна кар'єра, кар'єрне зростання, стратегічне управління професійною кар'єрою, імідж ділової людини, магістри в галузі міжнародних відносин.*

© Л.М. Грень, 2018

Актуальність (Introduction). Кар'єра – це складне соціально-психологічне явище, що охоплює всі сфери життєдіяльності людини, це «процес професійного та особистісного розвитку і професійного росту суб'єкта, феномен в життєдіяльності людини, оскільки зумовлює істотні зміни її життєвого шляху в цілому, сприяючи найбільш повному всебічному розкриттю не тільки професійного, а й особистісного потенціалу людини» [14]. В умовах динамічних змін суспільства перед молоддю постає проблема «здійснення професійної діяльності на засадах системного вдосконалення професійних знань та умінь у відповідності з вимогами конкретних умов праці» [14]. В управлінні професійною кар'єрою важливе значення має формування позитивного ділового іміджу людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Багато дослідників опікувались проблемами професійного і кар'єрного розвитку. Серед них імена відомих науковців: З. Фрейд, У. Мозер, Е. Бордін, А. Маслоу (психодинамічна модель вибору кар'єри); Дж. Голланд (теорія вибору кар'єри); Д. Хант, Р. Осборн (теорія особистісних рис); Е. Гінцберг, Е. Шпрангер (теорія розвитку); Е. Рое (теорія походження професійних інтересів); Д. Вінтер, Д. Макклеланд (теорія мотивації кар'єри). Питанням становлення і розвитку особистості в ході кар'єрного просування присвячені праці А.К.Маркової, В.М. Шепеля, О.Г. Романовського, О.С. Пономарьова, Є. Климова, Є. Зеєра та інших.

Мета (Purpose). Проаналізувати взаємозв'язок якісного позитивного іміджу ділової людини з її кар'єрним зростанням й успіхом у майбутній професійній діяльності.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної, економічної літератури).

Результати (Results). В умовах ринкової економіки суспільству потрібні креативні, творчі, професійно зрілі, упевнені в собі особистості, спроможні управляти своєю професійною кар'єрою. На думку колективу авторів, кар'єра – це «свідомо обраний і реалізований фахівцем шлях професійного зростання й посадового просування, прагнення до наміченого статусу (соціального, посадового, кваліфікаційного), які забезпечують професійне й соціальне самоствердження службовця відповідно до рівня його кваліфікації, загальної культури й особистого розвитку» [15]. За визначенням О.В. Лук'янихіна, кар'єра – це «індивідуально усвідомлена послідовність відносин і поведінки, пов'язаних з роботою протягом життя людини» [9].

За характером динаміки розрізняють такі види кар'єр, як: звичайний (професійний розвиток фахівця відбувається поступово, з проходженням всіх етапів професійного життя), стабільний (має місце просування від професійного навчання до єдиного типу діяльності), нестабільний (фахівець з різних причин – швидка зміна технологій, переорієнтація інтересів та ін. – змінює вид діяльності), комбінований (короткі періоди стабільного професійного життя й зайнятості змінюються на навчання новій професії, переорієнтації на інші види діяльності та ін.). Найбільш розповсюдженим є нестабільний вид кар'єри. Зупинимось ще на таких різновидах кар'єри, як вертикальному і горизонтальному. Вертикальний вид передбачає посадове просування сходами ієрархічної градації, горизонтальний – відбувається в межах одного рівня управління, однак зі зміною виду занять, а часом і професії. За В.Р. Весніним, поєднання двох цих підходів дає так звану східчасту кар'єру [2]. Адміністративна чи професійна кар'єра пов'язана із збереженням висококваліфікованих кадрів і кращим використанням їх творчого потенціалу. Просування у цьому виді кар'єри спостерігається відповідністю службовим сходам сходів наукових ступенів і звань. Таким чином, одночасно здійснюється і посадове просування, і ріст кваліфікації працівників. Доцільним буде звернути увагу і на такий різновид кар'єри, як доцентровий, суть якого полягає в тому, що людині необов'язково обіймати високі посади – їй достат-

ньо бути наближеною до «ядра» організації, бути «допущеною у вузьке коло спілкування, включеною в еліту» [9, с. 237].

Рушійними мотивами будь-якої кар'єри виступають: автономія, функціональна компетентність, безпека і стабільність, управлінська компетентність, підприємницька креативність, потреба в першості, стиль життя, матеріальний добробут, забезпечення здорових умов.

Проте, будь-який тип кар'єри безпосередньо пов'язаний із створенням якісного ділового іміджу фахівця, адже від його привабливості (внутрішньої і зовнішньої) залежить успішність людини у професійній діяльності.

З 90-х років «імідж» (від англ. image – «образ») став предметом підвищеної уваги у зв'язку із новими соціально-економічними умовами життя суспільства. Проблема іміджу стала предметом пильної уваги дослідників С.Є. Ананьєва, І.Л. Вікентьєва, П.С. Гуревича, С.Г. Денисюк, Г.Я. Дідух, А.Б. Зверинцева, В.Г. Королько, Ф.О. Кузіна, А.М. Митко, А.Ю. Панасюка, Л.Г. Попової, В.М. Черепанової, В.М. Шепеля та ін. [4].

Термін «імідж» (англ. image – образ, престиж, репутація) – враження, яке особистість (бізнесмен, менеджер, політик тощо) або організація (фірма, навчальний заклад тощо) справляють на людей і яке фіксується в їх свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень. Стосовно людини термін «імідж» передає поняття – візуальна привабливість особи, самопрезентація, конструювання людиною свого образу для інших. Американський дослідник іміджу Ліліан Браун вважає, що професійний навик сам по собі не забезпечить вам роботи або підвищення по службі. Для цього потрібно викликати прихильність до себе людей, з якими працюєш, тобто необхідно створити потрібний імідж. Це складне завдання вирішує наука іміджелогіія, що, «інтегруючись на основі антропологічної складової знань філософії, психології, педагогіки, культурології, політології, а також прикладних галузей: стилістики, зовнішності й одягу, фізіогноміки, кінесіки, етикету, голосомовленнєвої техніки, активно розвивається в країні завдяки актуальності для людей, які розглядають свій образ і способи самопрезентації як інструмент вирішення особистісних і професійних проблем» [11].

Однак імідж – це не лише зовнішній вигляд людини: робота над створенням іміджу ділової людини не зводиться лише до створення зовнішнього образу, який може маскувати її реальну сутність. Зовнішній вигляд – це лише стиль, обумовлений внутрішнім складом особистості. Його визначають і внутрішні якості: заповзятливість, сміливість, цілеспрямованість, творче ставлення до дійсності. На нашу думку, складовими іміджу успішного фахівця, який зможе досягти успіху в кар'єрі, виступають: висока самооцінка, професіоналізм, комунікативна компетентність, привабливий зовнішній вигляд, наявність високоморальних особистісних якостей, задатки лідера.

Опрацювавши наукові джерела щодо змісту поняття «імідж», наводимо їх визначення у таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст поняття «імідж»

№ п/п	Автор, джерело	Визначення
1	Синяєва И.М. [17]	Імідж – загальне враження, яке створюється у людей про ту або іншу особу, фірму або компанію. Імідж завжди соціально- обумовлений, впливає на суспільну думку, кардинально впливає на результати ділової активності
2	Королько В.Г. [8]	Імідж – це штучна імітація або піднесення зовнішньої форми будь-якого об'єкта й, особливо, особи. Він є уявним про людину, товар або інститут, що цілеспрямо-

		вано формується у масовій свідомості за допомогою паблісіті, реклами або пропаганди. Імідж – це враження, здійснене людиною, компанією або інститутом на одну або кілька груп громадськості. Не малюнок, не калька, не зроблене у дрібних деталях точне зображення, а скоріше кілька деталей, що емоційно впливають
3	Моїсеєв В.Л. [10]	Імідж – це образ, уявлення, що складається у людини, аудиторії, групи, народу про товар, проект, людину, фірму, організацію
4	Альошина І.В. [1]	Імідж – це образ організації в уявленні груп громадськості
5	Чуміков А.Н. [18]	Імідж – це усе, що має хоч якесь відношення до компанії і пропонованим нею товарів і послуг. Це здобуток, що постійно створюється як словами, так і образами, що змішуються і перетворюються у свідомості громадськості в єдиний комплекс
6	Зверинцев А.Б. [7]	Імідж – порівняно стійке уявлення про будь-який об'єкт
7	Почепцов Г.Г. [12]	Імідж – найефективніший спосіб проникнення у масову свідомість. Він відображає потреби масової свідомості, що легко закріплюють і зберігають у пам'яті. Імідж є відповіддю на бажання населення: яким має бути лідер, який має бути депутат...
8	Викентьєв І.Л. [3]	У кожного об'єкта, що сприймається людиною, є «забарвлення», ім'я, імідж. Об'єктів без іміджу немає. Адже те, що його немає, – теж імідж
9	Єгорова-Гантман Є., Плешаков К. [6]	Імідж – спеціально створюваний, навмисно формований політичний образ для досягнення поставлених цілей
10	Шепель В.М. [20]	Імідж – візуальна привабливість особистості
11	Гуревич П.С. [5]	Поняття «імідж» пов'язане як із зовнішнім виглядом, так і внутрішнім змістом людини, його психологічним типом, риси якого відповідають запитам часу і суспільства
12	Коноплин Ю.С., Чемшит А.А., Каневський А.С. [13]	Політичний імідж – це сукупність уявлень, сприйнять і переконань, що має індивід або група індивідів про різні політичні явища або товари

Для успішної людини характерні:

1) професійна зрілість, а саме:
- високий рівень професійних знань і умінь;
- наявність інтересу до діяльності, додання їй особистісного сенсу;
- наявність професійно значущих якостей;
- творчі здібності;
- комунікативна компетентність;
- здібність до самовиховання і самовдосконалення.

2) активна життєва позиція:
- щире бажання самореалізації;
- ціннісне самовизначення на трьох рівнях (емотивний, когнітивний, дієвий);
- високий рівень мотивації досягнення успіху;
- наявність головної мети в житті і знання стратегії і тактики їх досягнення.

3) високо розвинені уміння рефлексій:
- самопізнання, самооцінка, самоконтроль;
- самопрограмування на успіх, самовдосконалення;
- позитивна самооцінка і позитивне мислення;

- самопідкріплення шляхом самопереконання;
- відчуття оптимізму й упевненості в собі [16].

Виділяють зовнішні та внутрішні чинники формування іміджу. До зовнішніх чинників належать: зовнішній вигляд, гарні манери, виразність міміки та вміння нею керувати, вміння використовувати простір для спілкування тощо. Внутрішні (психологічні) чинники іміджу – це мистецтво подобатися людям; вміння правильно спілкуватися; наявність необхідних для позитивного іміджу якостей особистості; вміння розуміти людей та впливати на них тощо. Внутрішні (етичні) чинники іміджу: чесність; порядність; повага до підлеглих, партнерів; вірність даному слову; здатність ефективно взаємодіяти згідно з діючим законодавством, встановленими правилами і традиціями тощо. Дослідники вважають, що важливими якостями ділової людини, особливо бізнесмена, які впливають на формування іміджу є: самостійність і нестандартність поведінки; наполегливість у досягненні мети, ініціативність; діловитість і практичність; сміливість та винахідливість; суперництво та готовність до ризику; орієнтація на досягнення вищих результатів; ефективне використання наявних факторів.

Імідж успішного фахівця має бути правдоподібним і вірогідним, яскравим і конкретним, доступним і цікавим соціуму. Активна життєва позиція ділової людини «вимагає щирого бажання самореалізації у діяльності, високого рівня мотивації досягнення успіху, знань стратегії і тактики поставлених цілей і бажання досягти їх» [4]. Для людини, яка прагне кар'єрного зростання, формування позитивного іміджу є дуже важливим завданням. Майбутній фахівець-професіонал повинен зрозуміти, що у його образі приваблює, а що відштовхує, за яких умов створюється враження про його компетентність, надійність, рішучість. Існує декілька причин, які є свідченням про те, що особистий імідж є важливою складовою у кар'єрному зростанні: імідж впливає на тих, хто приймає рішення у питаннях професійного росту; ми віримо в те, що бачимо; ми всі зайняті люди і часто приймаємо рішення на підставі першого враження; ми всі діємо, усвідомлюємо чи ні, як посланці своєї організації; немає іншого шляху виокремити кращого у натовпі однакових; добре виглядати й упевнено почуватись – це добре для вас.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, аналізуючи вищевикладене, ми можемо зробити такі висновки:

1.Поняття кар'єри не можна пов'язувати тільки з професійною діяльністю, кар'єра є частиною життя людини.

2. Суттєву роль в управлінні професійною кар'єрою фахівця відіграє його позитивний імідж, що складається із багатьох чинників – внутрішніх і зовнішніх, і впливає на його успішну професійну діяльність.

3. Для успішної людини характерні: професійна зрілість, активна життєва позиція, високо розвинені уміння рефлексій.

Зважаючи на обмеженість публікації, поза увагою нашого дослідження залишилось питання розвитку професійної кар'єри фахівців в умовах ринкового середовища, створення привабливого професійного іміджу керівника організації будь-якої форми власності, що стане перспективою для подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Алешина И.В. Паблик рилейшнз для менеджеров и маркетеров / И.В. Алешина. – М.: Асоциация авторов и издателей «Тандем»; Издательство «ГНОМ-ПРЕСС» 1997. – 256 с.

2. Веснин В.Р. Практический менеджмент персонала: пособие по кадровой работе / В.Р. Веснин. – М.: Юристь, 1998. – 456 с.

3. Викентьев И.Л. Приемы рекламы Publik Relations / И.Л. Викентьев. – СПб., 1995. – С.75.

4. Грень Л.М. Роль професійного іміджу керівника у конкурентоспроможності ПВНЗ на ринку освітніх послуг. Восьма Міжнародна науково-практична конференція: Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи, м. Харків, ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 21 - 22 квітня 2017 р. / збірник матеріалів. – Х.: «Міськдрук», ХНТУСГ ім. П. Василенка. – 368 с. – С. 321-324.

5. Гуревич П.С. Философия человека /РАН. Ин-т философии / П.С. Гуревич . – М., 2001. – Ч. 2. – 206 с.

6. Егорова-Гантман Е. Политическая реклама / Е. Егорова-Гантман, К. Плешаков. – М.: Николло, 1999. – 240 с.

7. Зверинцев А.Б. Коммуникационный менеджмент: рабочая книга менеджера PR / А.Б. Зверинцев. – 2-е изд., испр. – СПб: СОЮЗ, 997. – 288 с.

8. Королько В.Г. Основы паблик рилейшнз / В.Г. Королько. – М.: Рефл.-бук; К.: Ваклер, 2000. – 528 с. Словарь Вебстера

9. Лук'янихін В.О. Менеджмент персоналу: навч. посіб / В.О. Лук'янихін. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 592 с. – С.237.

10. В.Л. Паблик рил ейшнз. Теория и практика / В.Л. Моисеев. – М.: ООО «ИКФ Омега-Л», 2001. – 376 с.

11. Попова Л.Г. Формирование имиджа специалиста социально-культурной сферы в системе повышения квалификации: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Л.Г. Попова. – Москва, 2003. – 209 с.

12. Почепцов Г.Г. Паблік рілейшнз: навч. посібник / Г.Г. Почепцов. – 3-тє вид, випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 327 с.

13. Прикладная политология: Учеб. пособие для ВУЗов / под ред. Ю.С. Коноплина, А.А. Чемшита, А.С. Каневского. – М., 1998. – 171 с.

14. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія / В.Т. Лозовецька. – Київ, 2015. – 279 с.

15. Романовський О.Г. Ділова етика: навчальний посібник / О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, О.М. Лапузіна. – Харків: НТУ «ХПІ», 2006. – 364 с. – С. 325.

16. Романовский А.Г. Педагогика успеха: учеб. / А.Г.Романовский, В.Е. Михайличенко, Л.Н. Грень. –Х.: НТУ «ХПИ», 2012. – 372 с.

17. Синяева И.М. Паблик рилейшнз в коммерческой деятельности: учебник / под ред. проф. Г.А. Васильева / И.М. Синяева. – М.:ЮНИТИ, 1998. – 287 с.

18. Чумиков А.Н. Связи с общественностью: учеб. пособие / А.Н. Чумиков. – М.: Дело, 2000. – 272 с.

19. Шепель В.М. Управленческая антропология: человековедческая компетентность менеджера / В.М. Шепель. – М.: народное образование, 2000. – 430 с.

20. Шепель В.М. Имиджелогия: секреты личного обаяния / В.М. Шепель. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 472 с.

Reference

1. Aleshyna Y.V. (1997) Pablyk ryleishnz dlia menedzherov y marketerov [Public relations for managers and marketers]/ Y.V. Aleshyna. – M.: Asotsyatsyia avtorov y yzdatelei 'Tandem"; Yzdatelstvo "HNOM- PRESS". 256.

2. Vesnyn V.R. (1998) Praktycheskyi menedzhment personala: posobye po kadrovoi rabote [Practical management of personnel: a manual on personnel work]/ V.R. Vesnyn. M.: Yuryst,456.

3. Vykentev Y.L. (1995) Pryemy reklamy Publik Relations [Advertising techniques Publik Relations]/ Y.L. Vykentev. SPb. 75.

4. Hren L.M. (2017) Rol profesiinoho imidzhu kerivnyka u konkurentospromozhnosti PVNZ na rynku osvitnikh posluh. Vosma Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [The role of the professional image of the manager in the competitiveness of the IPU in the market of educational services]: Sotsialno-humanitarni vektory pedahohiky vyshchoi shkoly, m. Kharkiv, KhNUMH im. O.M. Beketova, 21 - 22 kvitnia 2017 r. / zbirnyk materialiv. Kh.: “Miskdruk”, KhNTUSH im. P. Vasylenka. 321-324.

5. Hurevych P.S. (2001) Fylosofyia cheloveka [Philosophy of man]/RAN. Yn-t fylosofyy / P.S. Hurevych . M. Ch. 2. 206.

6. Ehorova-Hantman E. (1999) Polytycheskaia reklama / E. Ehorova-Hantman, K. Pleshakov. M.: Nykollo, 240.

7. Zveryntsev A.B. (1997) Kommunykatsyonnыi menedzhment [Political advertising]: rabochaia knyha menedzhera PR / A.B. Zveryntsev. 2-e yzd., yspr. SPb: SOIuZ, 288.

8. Korolko V.H. (2000) Osnovu pablyk ryleishnz [Basics of public relations] / V.H. Korolko. M.: Refl.-buk; K.: Vakler,528.

9. Lukianykhin V.O. (2004) Menedzhment personalu [Personnel Management]: navch. posib / V.O. Lukianykhin. Sumy: VTD “Universytetska knyha”, 237.

10. V.L. Pablyk ryl eishnz. Teoryia y praktyka[V.L. The pub trailed the Eisenhands]/ V.L. Moyseev. – M.: OOO “YKF Omeha-L”, 2001. – 376 p.

11. Popova L.H. Formyrovanye ymydzha spetsyalysta sotsyalno-kulturnoi sfery v systeme povыshenyia kvalyfykatsyy [Formation of the image of a specialist in the socio-cultural sphere in the system of professional development]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.08 / L.H. Popova. – Moskva, 2003. – 209 p.

12. Pocheptsov H.H. Pablik rileishnz [Public Reliance]: navch. posibnyk / H.H. Pocheptsov. – 3-tie vyd, vypr. i dop. – K.: T-vo “Znannia”, KOO, 2006. – 327 p.

13. Prykladnaia polytolohyia [Applied Political Science]: Ucheb. posobye dlia VUZov / pod red. Yu.S. Konoplyna, A.A. Chemshyta, A.S. Kanevskoho. M., 1998. 171.

14. Profesiina kariera osobystosti v suchasnykh umovakh [Professional career in the personality in modern conditions]: monohrafiia / V.T. Lozovetska. Kyiv, 2015. 279.

15. Romanovskyi O.H. (2006) Dilova etyka [Business Ethics]: navchalnyi posibnyk / O.H. Romanovskyi, O.S. Ponomarov, O.M. Lapuzina. Kharkiv: NTU «KhPI», 364.

16. Romanovskyi A.H. (2012) Pedahohyka uspekha [Pedagogy of success]: ucheb. / A.H.Romanovskyi, V.E. Mykhailychenko, L.N. Hren. Kh.: NTU «KhPY»,372.

17. Syniaeva Y.M. (1998) Pablyk ryleishnz v kommercheskoi deiatelnosty [Public Relations in Commercial Activities]: uchebnyk / pod red. prof. H.A. Vasyleva / Y.M. Syniaeva. M.:IuNYTY, 287.

18. Chumykov A.N. (2000) Sviazy s obshchestvennostiu [Public relations]: ucheb. posobye / A.N. Chumykov. M.: Delo, 272.

19. Shepel V.M. (2000) Upravlencheskaia antropolohyia [Management anthropology]: chelovekovedcheskaia kompetentnost menedzhera / V.M. Shepel. M.: narodnoe obrazovanye, 430.

20. Shepel V.M. (2005) Ymydzhelohyia [Imigelogy]: sekrety lychnoho obaianyia / V.M. Shepel. Rostov-na-Donu: Fenyks, 472.

СОЗДАНИЕ КАЧЕСТВЕННОГО ИМИДЖА ДЕЛОВОГО ЧЕЛОВЕКА – ЗАПОРУКА ЕГО УСПЕХА В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЕ

Л.Н. Грень

Аннотация. *В статье рассмотрены научные исследования по проблеме формирования качественного имиджа делового человека, поиски эффективных средств в создании его привлекательного позитивного образа для дальнейшего карьерного роста, успеха в профессиональной деятельности. Очерчено перспек-*

тивное направление формирования качественного имиджа делового человека: исследование проблемы качества обучения будущих специалистов, что непосредственно влияет на качество подготовки магистров в области международных отношений по стратегическому управлению профессиональной карьерой, на их конкурентоспособность в условиях рыночной экономики.

***Ключевые слова**: профессиональная карьера, карьерный рост, стратегическое управление профессиональной карьерой, имидж делового человека, магистры в области международных отношений.*

PRODUCING A QUALITY IMAGE OF BUSINESS MAN IS A MORTGAGE OF HER SUCCESS WITH A FUTURE PROFESSIONAL CAREER

L. M. Gren

***Abstract.** The article deals with scientific research on the problem of forming a qualitative image of a business person, the search for effective means in creating its attractive positive image for further career growth, success in professional activity. The prospective direction of forming a qualitative image of a business person is outlined: the study of the quality of the training of future specialists, which directly affects the quality of masters' training in the field of international relations to strategic management of a professional career, their competitiveness in a market economy.*

***Key words**: professional career, career development, strategic management of a professional career, business image, masters in international relations.*

УДК 378

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О.М. КАБАНКОВА, здобувач
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
E-mail: lenatatushko@rambler.ru

***Анотація.** Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови. Визначаються та конкретизуються дидактичні умови, що сприяють ефективному процесу формування досліджуваного явища.*

***Ключові слова:** пізнавальна самостійність, дидактична умова, активізація, актуалізація, інтенсифікація, гармонізація.*

Актуальність (Introduction). Вивчення питання пізнавальної самостійності засвідчує складність і багатоаспектність означеного поняття, його важливість у професійному розвитку майбутнього фахівця, який відчуває потребу в самонавчанні, саморозвитку та самоактуалізації, характеризується здатністю і вмінням активно, власними зусиллями, без сторонньої допомоги здійснювати повний цикл пізнавальної діяльності, зокрема, самостійно опановувати загальнонавчальні й спеціальні знання, уміння та навички, використовувати сучасні засоби навчання і комунікації з метою вирішення професійно та соціально значущих завдань.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Педагогічні аспекти проблеми формування пізнавальної самостійності розг-

© О.М. Кабанкова, 2018

тивное направление формирования качественного имиджа делового человека: исследование проблемы качества обучения будущих специалистов, что непосредственно влияет на качество подготовки магистров в области международных отношений по стратегическому управлению профессиональной карьерой, на их конкурентоспособность в условиях рыночной экономики.

***Ключевые слова**: профессиональная карьера, карьерный рост, стратегическое управление профессиональной карьерой, имидж делового человека, магистры в области международных отношений.*

PRODUCING A QUALITY IMAGE OF BUSINESS MAN IS A MORTGAGE OF HER SUCCESS WITH A FUTURE PROFESSIONAL CAREER

L. M. Gren

***Abstract.** The article deals with scientific research on the problem of forming a qualitative image of a business person, the search for effective means in creating its attractive positive image for further career growth, success in professional activity. The prospective direction of forming a qualitative image of a business person is outlined: the study of the quality of the training of future specialists, which directly affects the quality of masters' training in the field of international relations to strategic management of a professional career, their competitiveness in a market economy.*

***Key words**: professional career, career development, strategic management of a professional career, business image, masters in international relations.*

УДК 378

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О.М. КАБАНКОВА, здобувач
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
E-mail: lenatatushko@rambler.ru

***Анотація.** Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови. Визначаються та конкретизуються дидактичні умови, що сприяють ефективному процесу формування досліджуваного явища.*

***Ключові слова:** пізнавальна самостійність, дидактична умова, активізація, актуалізація, інтенсифікація, гармонізація.*

Актуальність (Introduction). Вивчення питання пізнавальної самостійності засвідчує складність і багатоаспектність означеного поняття, його важливість у професійному розвитку майбутнього фахівця, який відчуває потребу в самонавчанні, саморозвитку та самоактуалізації, характеризується здатністю і вмінням активно, власними зусиллями, без сторонньої допомоги здійснювати повний цикл пізнавальної діяльності, зокрема, самостійно опановувати загальнонавчальні й спеціальні знання, уміння та навички, використовувати сучасні засоби навчання і комунікації з метою вирішення професійно та соціально значущих завдань.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Педагогічні аспекти проблеми формування пізнавальної самостійності розг-

© О.М. Кабанкова, 2018

лядалися в дослідженнях таких науковців, як Л.Арістова, Л. Вяткіна, Є.Голанта, В.Данилова, Б.Єсипова, М. Махмутова, Н. Половнікова, М. Скаткіна, Т. Шамової та ін., в яких розроблено питання розуміння сутності, структури і рівнів розвитку пізнавальної самостійності студентів, засобів її формування.

Мета (Purpose). Теоретично обґрунтувати дидактичні умови формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови.

Методи (Methods). Теоретичні: вивчення та аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури, класифікація та систематизація теоретичних даних.

Результати (Results). Важливу роль у формуванні пізнавальної самостійності студентів технічного закладу вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови займає комплекс відповідних дидактичних умов, які позитивно впливають на їхній інтелектуальний рівень, удосконалення навчальної діяльності, емоційно-вольові стани, мотиваційну складову, самореалізацію, тобто сприяють різнобічному розвиткові особистості.

Відзначимо, що сучасна дидактика визначає умови як сукупність чинників, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішність навчання. Поняття «дидактичні умови» в сучасній педагогічній думці традиційно розуміється як така ситуація (обставина), за якої компоненти навчального процесу подано в органічному взаємозв'язку і яка надає можливість викладачу плідно викладати, керувати навчальним процесом, а студентам – успішно навчатися [1]. Дидактична умова – стійкий рухомий зв'язок, що відображає функціонування і розвиток процесу навчання [2, с. 131].

У контексті дослідження під ***дидактичними умовами*** ми розуміємо сукупність необхідних та взаємопов'язаних заходів, що сприяють успішному формуванню пізнавальної самостійності майбутніх фахівців. До таких умов належать:актуалізація позитивної мотивацій та цілеспрямованості майбутніх інженерів до самостійної пізнавальної діяльності;активізація навчального процесу на основі дидактично обґрунтованої системи завдань, необхідної для виконання самостійної творчої діяльності;інтенсифікація позитивного емоційно-вольового ставлення майбутніх інженерів до процесу самостійної пізнавальної діяльності; гармонізація навчально-рефлексивного середовища, зорієнтованого на успішну професійну діяльність та професійно-особистісний розвиток майбутніх інженерів.

На нашу думку, перша умова – *актуалізація позитивної мотивацій та цілеспрямованості майбутніх інженерів до самостійної пізнавальної діяльності* – передбачає формування та розвиток позитивної мотивації досягнення успіху, професійних мотивів, домінування пізнавальних та професійних інтересів, креативне планування самостійної пізнавальної діяльності, а також самостійну постановку та реалізацію всіх видів цілей.

Передусім зауважимо, що створення позитивної навчальної мотивації є одним із актуальних завдань сучасної освіти, а її розвиток забезпечує подолання студентами труднощів у навчальній діяльності, викликає їхню активність та інтерес. За позитивного (пізнавального, усвідомленого, ініціативного) ставлення до навчання мотивація характеризується «перевизначенням» і «довизначенням» завдань викладача; постановкою нових цілей; осмисленням співвідношення мотивів і цілей. При цьому навчальна діяльність характеризується самостійним цілевизначенням, а також виконанням дій із власної ініціативи; вміннями планувати й оцінювати свою навчальну діяльність, розгорнутий самоконтроль і самооцінку. У навчальній діяльності спостерігаються пошук нестандартних способів вирішення навчальних завдань, гнучкість і мобільність способів дій, перехід до творчої діяльності [3, с.12-13].

У контексті дослідження акцентуємо увагу на тому, що на формування мотиву пізнавальної діяльності вливають різноманітні чинники: зв'язок навчання з практикою, використання наочності, аудіовізуальних засобів, цікавість викладу матеріалу, залучення проблемного підходу та активних методів навчання, цікавих методичних прийомів, поєднання групових та індивідуальних форм роботи. Тему занять необхідно розбити на декілька послідовних навчально-пізнавальних проблемних питань, що сприяють розвитку проблемного мислення, а отже, і пізнавальної самостійності.

Звертаємо увагу на те, що у сфері професійної мотивації найважливіше значення має позитивне ставлення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевими цілями навчання. Сформованість мотиву набуття знань та отримання професії є невід'ємною складовою ефективності навчальної діяльності. При цьому важливо, щоб мотивація була внутрішня (потреби особистості), безпосередньо пов'язана зі змістом цієї діяльності, щоб студент знаходив у ній задоволення найбільш глибоких пізнавальних потреб, інтересів і схильностей, потреби в постійному особистісному саморозвитку [4, с. 32].

Отже, можемо зробити висновок, що мотивація навчання цілком впливає на продуктивність процесу професійної підготовки студентів технічного вишу. Посилення ефективності навчального процесу вимагає наукового переосмислення перевірених практикою умов і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів [5, с. 235-237].

Тому друга дидактична умова – *активізація навчального процесу на основі дидактично обґрунтованої системи завдань, необхідної для виконання самостійної творчої діяльності* – сприяє формуванню особистості, яка вміла б самостійно, творчо мислити, систематично й неперервно поповнювати й оновлювати загальні та професійно важливі знання шляхом самоосвіти, прагнула до їх усвідомленого застосування при виконанні системи пошукових і творчих завдань.

Ставлення студентів до навчання зазвичай характеризується активністю. Активність (учіння, засвоєння, зміст) визначає ступінь (інтенсивність, міцність) «зіткнення» студента з предметом його діяльності. Активно керований процес навчання спрямовується на забезпечення міцних знань студентів. Тут передбачається урахування індивідуальних особливостей студентів, моделювання навчального процесу, його прогнозування, чітке планування, активне керування навчанням і розвитком кожного студента.

Управління активністю студентів традиційно називають активізацією, головною метою якої є підвищення якості освітнього процесу. Принагідно відзначимо, що А. Вербицький під активним навчанням розуміє перехід від переважно регламентованих, алгоритмованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвивальних, проблемних, дослідницьких, пошукових, які забезпечують появу пізнавальних мотивів та інтересів студентів [6, с. 134].

Відтак, у руслі зазначеного ми розглядаємо активізацію навчального процесу майбутніх інженерів як цілеспрямовану діяльність викладача, спрямовану на розробку дидактично обґрунтованої системи завдань та використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню інтересу, активності, творчої самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх у практичній діяльності.

Однією з ефективних форм навчання студентів, в тому числі і в питаннях активізації навчання, є самостійна робота студентів, правильна організація якої робить їх активними учасниками навчального процесу, сприяє розвитку в студентів пізнавальної самостійності як основи для здійснення самостійної діяльності. Студент, працюючи самостійно, засвоює навчальний матеріал, розвиває навички контролю й са-

моконтролю, намагається застосувати на практиці теоретичні знання, отримує навички роботи з навчальною та довідковою літературою, джерелами інформації, у нього формується характер особистості (розвиваються вольові зусилля) тощо.

Підвищення ефективності самостійної роботи стає можливим за умов ретельного відбору тем, що виносяться на самостійне опрацювання. Оскільки навчання іноземної мови для студентів технічного вишу професійно орієнтоване, тому відбір тем спрямовано на розвиток їхньої професійної компетентності. При цьому викладач повинен ураховувати як можливість студентів самостійно опрацювати дану тему, так і наявність навчально-методичного забезпечення. Також важливо проводити наукові семінари, олімпіади, конференції для того, щоб ІМ сприймалась студентами технічного університету не тільки як навчальна дисципліна, але й як наука, що сприяє їх активному професійному розвитку.

У процесі вивчення ІМ викладач повинен прищеплювати студентам навички самостійної роботи в аудиторії для подальшого використання їх у позааудиторній самостійній роботі. Завдання повинні включати вправи різного ступеня творчості й самостійності (відтворюючі, перетворюючі, й творчі). Вони мають бути чітко сформульовані, диференційовані, скеровані на вдосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, мовлення, читання, письмо) і володіти фаховою орієнтацією.

На заняттях з іноземної мови для студентів технічного університету доцільно застосовувати такі активні методи навчання: *ігрові* (ділові ігри, рольові ігри, ігрові завдання); *інтерактивні* («мозковий штурм», метод вирішення конкретних ситуацій, дискусії, інтерв'ю, круглий стіл, презентації, конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, мікроуроки); *проблемні* (тренінги, олімпіада, науково-практичні конференції, метод навчальної дискусії, метод проектів).

Активізація навчального процесу тісно пов'язана з наступною суттєвою дидактичною умовою, а саме – *інтенсифікація позитивного емоційно-вольового ставлення майбутніх інженерів до процесу самостійної пізнавальної діяльності*, оскільки навчальний матеріал, поряд із формуванням знань і розвитком умінь та навичок повинен впливати на почуття та особистісні характеристики студентів-технарів. Емоції та воля є важливими факторами регуляції процесів пізнання людини. Емоційні переживання формують риси особистості студентів, визначають характер сприйняття, запам'ятовування, критичного мислення. У процесі навчання іноземна мова є необхідною неперервною емоційною дією, оскільки саме вона створює умови інтенсивної пізнавальної діяльності.

Як стверджує В. М'ясищев, існує прямий зв'язок між ставленням до навчання та рівнем сприйняття матеріалу. За активно-позитивного ставлення характерна надійність засвоєння матеріалу, за байдужого ставлення – ненадійність сприйняття. Негативне ставлення зумовлює середні результати відтворення [7, с. 24].

В аспекті дослідження зауважимо, що емоції не існують без діяльності, вони виникають у її процесі та суттєво впливають на неї. Оскільки емоції відіграють провідну роль у структурі навчальної діяльності, вони, безперечно, впливають на формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету. При цьому емоційні процеси забезпечують, передусім, енергетичну основу діяльності, є її мотивами. Ще Я. Коменський свого часу виокремлював емоційний компонент у педагогічному процесі і надавав йому великого значення. Він звернув увагу на те, що всі знання, які повідомляються студентам, повинні спрямовуватись до їх почуттів, щоб самі предмети зачіпали, приводили в рух, привертали почуття, а останні – розум [8].

Отже, для того щоб студенти дійсно включилися в роботу, потрібно, щоб завдання, що ставляться перед ними в ході навчальної діяльності, були не тільки зрозумілими, але й внутрішньо приємними, тобто набули для них значущості і знайшли в такий спосіб

відгук й опорну точку в їх переживаннях. Позитивні емоційні стани підвищують працездатність та зменшують утомлюваність, породжують бажання працювати, домагатись успіху студентів технічного університету.

Звертаємо увагу також і на те, що на самостійну пізнавальну діяльність студента технічного вишу впливає і така категорія, як «воля». Зауважимо, що воля є внутрішньою активністю психіки, пов'язаною з вибором мотивів, цілевизначенням, прагненням до досягнення мети, зусиллям, спрямованим на подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої напруги, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення, гальмуванням поведінкових реакцій. Науковець В. Селіванов уважає, що сила волі – це «ніщо інше, як великий ступінь розвитку всіх проявів вольових властивостей особистості. Людина сильної волі здатна мобілізувати великі зусилля, щоб подолати зовнішні та внутрішні перешкоди» [9, с. 146].

Тому ще одним чинником інтенсифікації позитивного емоційно-вольового ставлення до самостійної пізнавальної діяльності є створення комфортного психологічного клімату під час навчання. У зв'язку з цим необхідно підкреслити важливість формування таких вольових якостей майбутніх інженерів, як цілеспрямованість, наполегливість у досягненні цілей, рішучість, настирливість, упевненість у власних силах, самостійність у прийнятті рішень.

Необхідно боротися з боязню студентів технічного університету помилитися, що заважає їм повноцінно брати участь в іноземній мовленнєвій діяльності. Це стає можливим завдяки, насамперед, аналізу помилок і виправленню лише комунікативно-значимих, навіювання твердої впевненості у своїх здібностях і можливостях досягти успіхів. Студенти технічного вишу повинні звикнути щоденно слухати аудіо- чи відеозаписи, тренувати обсяг оперативної пам'яті, намагаючись відтворити почуте. А для того, щоб постійно самовдосконалюватися у процесі самостійної пізнавальної діяльності, майбутнім інженерам необхідно, безумовно, докладати вольові зусилля.

Також важливо не переривати студентів зауваженнями і поправками під час комунікації, інакше в майбутніх інженерів не сформуються вміння вільно розмовляти іноземною мовою. Водночас, на заняттях має панувати атмосфера здорової конкуренції. Всі ці зауваження в черговий раз підкреслюють необхідність інтенсифікації позитивного емоційно-вольового ставлення до процесу навчання.

Таким чином, емоційно-вольове ставлення студентів технічного університету відіграє важливу роль в якісному засвоєнні знань. Інтенсифікація позитивного емоційно-вольового ставлення до процесу самостійної пізнавальної діяльності через розвиток пізнавального інтересу, а також створення комфортного клімату в аудиторії, доброзичливе рівне ставлення викладача активізує у майбутніх інженерів бажання до самоосвіти, що, в свою чергу, сприяє формуванню пізнавальної самостійності.

Остання умова – *гармонізація навчально-рефлексивного середовища, зорієнтованого на успішну професійну діяльність та особистісно-професійний розвиток майбутніх інженерів* – нерозривно пов'язана з попередньою, оскільки характеризується здатністю студентів немовного закладу вищої освіти до самостійно-оцінної діяльності у засвоєнні знань, здатністю до самоконтролю у процесі самостійної пізнавальної діяльності, рефлексією у самостійній пізнавальній діяльності.

Ми розглядаємо гармонізацію навчально-рефлексивного середовища як систему особливих умов (навчальних, пізнавальних), узгоджених дій, емоційно-вольових станів, спрямованих на аналіз, оцінювання та необхідне коректування власної самостійної пізнавальної діяльності, що тим самим позитивно впливає на формування ПС студентів технічного університету і сприяє успішному особистісно-професійному розвитку майбутніх інженерів.

Відтак, гармонійне навчально-рефлексивне середовище у контексті професій-

ної підготовки майбутнього інженера відкриває для нього можливість самоспостереження, самопізнання та самокорекції, основною функцією яких є створення потреби особистості у рефлексії – базовому механізмі саморозвитку особистості. Адже саме особистість зі сформованими рефлексивними здібностями здатна до творчої діяльності та самовдосконалення – змінюється її внутрішній стан, ставлення до навчального середовища, її діяльність, а відтак, – і саме середовище [10, с. 256].

Зауважимо, що завдяки рефлексії студенти технічних закладів вищої освіти мають можливість аналізувати власні дії, осмислювати власну професійну діяльність, адже особистість, яка рефлексує, здатна до самовдосконалення. Саме тому під час освітнього процесу є важливим створення гармонійного навчально-рефлексивного середовища, яке б спонукало студентів технічного університету до аналізу своїх дій протягом самостійної пізнавальної діяльності, постійного пошуку та особистісної оцінки вже наявного власного досвіду, самоаналізу, роботи над собою та на основі цього здійснення подальшого саморозвитку.

Насамперед, гармонійне навчально-рефлексивне середовище, зорієнтоване на успішну професійну діяльність та особистісно-професійний розвиток студентів технічного вишу, створюється у процесі сумісного вирішення навчальних та професійних навчальних завдань на заняттях з іноземної мови. Залучення майбутніх інженерів до навчального процесу дає їм можливість обговорювати та оцінювати зміст, організацію та результати навчання один із одним або з викладачем, створюючи, таким чином, навчально-рефлексивне середовище.

Суттєвим є також забезпечення цілісності у побудові навчально-рефлексивного середовища, що створює позитивний мікроклімат, який дозволяє кожному студенту технічного університету не лише максимально розкрити власні потенції, але й успішно їх розвивати. Це стає можливим через взаєморозвиток інтересів та можливостей як студентів технічного університету, так і викладачів ІМ, що забезпечує поглиблене усвідомлення ідей один одного, розвиток здатності акумулювати не тільки свій власний досвід, але і досягнення групи в цілому, і водночас, створює простір для особистісно-професійного розвитку майбутніх інженерів.

Таким чином, гармонізація навчально-рефлексивного середовища покликана наповнювати процес навчання майбутніх інженерів особистісним змістом, спонукати до постійної оцінки та аналізу ними власних професійних якостей, пошуку та виправленню негативних сторін своєї професійної діяльності. Вона сприяє виникненню інтересу до власної професії, підвищенню впевненості в собі, що є невід'ємними умовами становлення висококваліфікованих фахівців – майбутніх інженерів.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, пізнавальна самостійність студентів технічного університету при вивченні іноземної мови може бути сформована в результаті ефективного поєднання комплексу дидактичних умов, сутність яких створює цілісну структуру, для того щоб функціонувати в оптимальному режимі. Кожна дидактична умова безпосередньо пов'язана з досліджуваним явищем і необхідна для його функціонування.

У перспективі нашого дослідження метою подальшої роботи є конкретизація методики реалізації виокремлених дидактичних умов формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови, яка базується на системі практичних завдань, а також розробка моделі досліджуваного явища.

Список використаних джерел

1. Амелина Н.С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза в процессе изучения дисциплин педагогического цикла. Киев, 1992. 165 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения. Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
4. Вербицкий А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении. Монография. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. 200 с.
5. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання. Харків: ЧП «Штрих», 2003. 480 с.
6. Вербицький А. А. Активне навчання у вищій школі. Контекстний підхід. Москва: Вища школа, 2003. 204 с.
7. Мясищев В.Н. Психология отношений. Избранные психологические труды. Москва: Ин-т практич. псих.; Воронеж: МОДЕК, 1995. 356 с.
8. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. Москва: Педагогика, 1982. Т.1. 656 с.
9. Селиванов В. И. Избранные психологические произведения: воля, её развитие и воспитание. Рязань: Изд. Рязанского гос. пед. института, 1992. 572 с.
10. Щедровицкий Г. П. Мышление–понимание–рефлексия. Наследие ММК, 2005. 800 с.

References

1. Amelina N.S. Uchebno-issledovatel'skaya deyatel'nost' studentov pedvuza v protsesse izucheniya distsiplin pedagogicheskogo tsikla. K.,1992. 165 s.
2. Goncharenko S.U. Ukraïns'kiy pedagogichniy slovnik. Kyiv: Libid', 1997. 375 s.
3. Markova A.K. Formirovanie motivatsii ucheniya. Kniga dlya uchitelya. – Moscow: Prosveshchenie, 1990. 192 s.
4. Verbitskiy A.A. Razvitie motivatsii studentov v kontekstnom obuchenii. Monografiya. Mjscow: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2000. 200 s.
5. Kovalenko O.E. Metodika profesiynogo navchannya. Kharkiv: ChP «Shtrikh», 2003. 480 s.
6. Verbitskiy A. A. Aktivne navchannya u vishchiy shkoli. Kontekstniy pidkhid. Moscow: Vishcha shkola, 2003. 204 s.
7. Myasishchev V.N. Psikhologiya otnosheniy. Izbranniye psikhologichiskiye trudy. Moscow: In-t praktich. psikh.; Voronezh: MODEK, 1995. 356 s.
8. Komenskiy Ya.A. Izbrannye pedagogicheskie sochineniya. Moscow: Pedagogika, 1982. T. 1. 656 s.
9. Selivanov V. I. Izbrannye psikhologicheskie proizvedeniya: volya, ee razvitie i vospitanie. Ryazan': Izd. Ryazanskogo gos. ped. instituta, 1992. 572 s.
10. Shchedrovitskiy G. P. Myshlenie–ponimanie–refleksiya. Nasledie MMK, 2005. 800 s.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Е.Н. Кабанкова

Аннотация*. Статья посвящена теоретическому анализу проблемы познавательной самостоятельности студентов технического университета в процессе изучения иностранного языка. Определяются и конкретизируются дидактические условия, способствующие эффективному процессу формирования изучаемого явления.*

Ключевые слова: *познавательная самостоятельность, дидактическая условие, активизация, актуализация, интенсификация, гармонизация.*

DIDACTIC CONDITIONS OF COGNITIVE INDEPENDENCE FORMATION OF STUDENTS OF THE TECHNICAL UNIVERSITY IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY

O.M. Kabankova

Abstract*. The article is devoted to the theoretical analysis of the cognitive independence problem of students of the technical university in the process of foreign language study. The didactic conditions are determined and specified which contribute to the effective formation process of the investigated phenomenon.*

Key words: *cognitive independence, didactic condition, activation, actualization, intensification, harmonization.*

УДК [373.51 : 811.1] : 376.1

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

О.С. КАЗАЧІНЕР, ***Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»***
e-mail: elena.kazachiner@gmail.com

Анотація. *У статті розроблено модель організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі. Виділено чинники її ефективності, складові компоненти, результат. Подана модель ґрунтується на специфіці предмету «Іноземна мова» й на особливостях організації навчально-виховного процесу на засадах інклюзивної освіти.*

Ключові слова: *навчально-виховний процес, організація навчально-виховного процесу з іноземної мови, інклюзивна освіта, інклюзивний клас.*

Актуальність (Introduction). Згідно з ЮНЕСКО, інклюзивне навчання – це «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі». Метою інклюзивного навчання є покращання навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними.

На рівні держави затверджено ряд нормативних документів, які визначають порядок запровадження інклюзивної освіти в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти» (Додаток 1), Наказ Міністерства освіти і науки від 09.12.10 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» (Додаток 4), Інструктивний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.07.2012 № 1/9-529 «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання», Інструктивний лист Міністерства освіти і науки молоді та спорту України від 18.05.12 № 1/9-384 «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для нав-

© О.С. Казачінер, 2018

DIDACTIC CONDITIONS OF COGNITIVE INDEPENDENCE FORMATION OF STUDENTS OF THE TECHNICAL UNIVERSITY IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY

O.M. Kabankova

Abstract*. The article is devoted to the theoretical analysis of the cognitive independence problem of students of the technical university in the process of foreign language study. The didactic conditions are determined and specified which contribute to the effective formation process of the investigated phenomenon.*

Key words: *cognitive independence, didactic condition, activation, actualization, intensification, harmonization.*

УДК [373.51 : 811.1] : 376.1

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

О.С. КАЗАЧІНЕР, ***Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»***
e-mail: elena.kazachiner@gmail.com

Анотація. *У статті розроблено модель організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі. Виділено чинники її ефективності, складові компоненти, результат. Подана модель ґрунтується на специфіці предмету «Іноземна мова» й на особливостях організації навчально-виховного процесу на засадах інклюзивної освіти.*

Ключові слова: *навчально-виховний процес, організація навчально-виховного процесу з іноземної мови, інклюзивна освіта, інклюзивний клас.*

Актуальність (Introduction). Згідно з ЮНЕСКО, інклюзивне навчання – це «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі». Метою інклюзивного навчання є покращання навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними.

На рівні держави затверджено ряд нормативних документів, які визначають порядок запровадження інклюзивної освіти в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти» (Додаток 1), Наказ Міністерства освіти і науки від 09.12.10 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» (Додаток 4), Інструктивний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.07.2012 № 1/9-529 «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання», Інструктивний лист Міністерства освіти і науки молоді та спорту України від 18.05.12 № 1/9-384 «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для нав-

© О.С. Казачінер, 2018

чання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах», а також Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання.

«Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» (Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912).

У зв'язку з цим головним у своїй роботі ми вважаємо моделювання такого процесу навчання на уроці, де в центрі уваги знаходиться учень з його потребами, мотивами та інтересами. Це вимагає від учителя добору таких видів діяльності на уроці, щоб допомогти всім учням учитися радісно, творчо і бачити результати своєї праці. Надзвичайно важливе значення це має для навчання предмету «Іноземна мова», який, на відміну від інших навчальних предметів, є водночас і метою, і засобом навчання.

Учень може спілкуватись іноземною мовою лише під час уроку, якщо вчителеві вдається наблизити урок до реального мовного спілкування, створити своєрідну модель іншомовного середовища. Шляхом застосування різних видів зорової, слухової, зорово-слухової наочності, створення мовленнєвих ситуацій, схожих на реальні, учитель немов би виводить учнів за стіни класу, перетворивши себе на носія мови, а учнів – у своїх співрозмовників. Тут певним чином створюється і мотивація оволодіння ІМ, оскільки учні захоплені новою діяльністю, в якій вони можуть успішно виконувати різні дії лише за умов володіння хоча б невеликою кількістю іншомовних засобів. Це підтверджує той факт, що залучення дітей з особливими потребами до навчання в найближчих за місцем проживання закладах загального типу сприятиме їхній кращій адаптації до навколишнього середовища, такі діти оволодівають соціальними навичками, почуваються більш самостійними, потрібними в суспільстві. Таким чином, процес оволодіння учнями іноземною мовою, на відміну від оволодіння ними рідною мовою, в природному мовному середовищі є свідомим, цілеспрямованим і керованим з боку вчителя процесом вивчення ІМ.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питання запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах розглядалися в різноманітних аспектах у працях таких дослідників, як Є.А. Данілавічюче, О.Денисенко, С.Здрагат, А.Колупаєва, А.Крикун, Т.Момоток, Б.Мороз, Н.Полторакіна, О.Савельєва, Т.Сак, О. Усенко, В.Шнайдер, І.Ярмощук та ін. Проблему підготовки педагогічних кадрів до взаємодії з різними категоріями учнів з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної системи навчання досліджували Л.Антонюк, О.Дорошенко, Н.Компанець, О.Кучерук, С.Миронова, Ю.Моклович, Л.Савчук, Л.Тищенко та ін. Що стосується особливостей навчання іноземної мови в загальноосвітньому навчальному закладі, то це питання було предметом наукових пошуків таких учених, як Л.Білас [1], Н.Божко, М.Дьяченко, Л.Зєня, К.Назаренко, О.Першукова, О.Петращук, В.Плахотник, Т.Полонська [7], В.Редько [8; 9], І.Самойлюкевич [10], В.Смелянська, Н.Тіт, Т.Юрченко та ін.

Таким чином, аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми організації навчально-виховного процесу з іноземної мови саме в інклюзивному класі, зокрема про необхідність розробки певної моделі, результатом упровадження якої стане ефективне навчання іноземної мови на засадах інклюзивної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета (Purpose). Мета статті полягає у визначенні особливостей організації нав-

чально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання:

1. Здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження;

2. Розробити модель організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі;

3. Визначити перспективи подальших наукових досліджень у напрямі окресленої проблеми.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Аналіз наукових праць [2; 3; 4; 5; 6] свідчить про те, що основними завданнями інклюзивного навчання іноземної мови є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей під час вивчення іноземної мови;
- створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування іноземною мовою дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання іноземної мови.

Проведені фахівцями соціально-психологічні дослідження підтверджують переваги інклюзивного навчання, зокрема іноземної мови, а саме:

1) програми інклюзивної освіти надають можливість дітям і учням з вадами взаємодіяти зі звичайними дітьми, спостерігати за ними, наслідувати їх, отримувати такий соціальний досвід, як і їхні здорові товариші;

2) спільне навчання стає корисним і для дітей без вад, оскільки вони з раннього віку стають чутливими та толерантними до потреб інших, вміють позитивно сприймати не схожих на них людей, у них виявляється вища соціальна відповідальність, більша впевненість у собі, що сприяє їх особистісному розвитку;

3) усі діти в системі інклюзивної освіти отримують підтримку і досвід того, що кожна людина може долати труднощі і перешкоди і, таким чином, досягати значних успіхів.

Таким чином, для розробки моделі організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі спочатку нами було визначено такі взаємозалежні *чинники* його *ефективності*, як специфіка предмета «Іноземна мова» та специфіка організації навчально-виховного процесу а засадах інклюзивного навчання. Цим зумовлено виділення трьох взаємопов'язаних *компонентів* моделі: діагностико-аналітичний, змістовий, оціночно-результативний.

Результатом упровадження даної моделі має, на нашу думку, стати ефективна організація навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі, а саме – набуття школярами, які мають особливості психофізичного розвитку, іншомовної комунікативної компетенції на базі загальноосвітнього навчального закладу.

Так, реалізація *діагностико-аналітичний компонента моделі* полягатиме в здійсненні діагностики й корекції пізнавальної, емоційно-вольової, моральної сфери, особистісних особливостей дитини, а також у залученні дитини до активної пізнавальної діяльності з іноземної мови на основі використання її позитивних нахилів та

інтересів.

Створення ситуації успіху під час вивчення іноземної мови, формування навичок спілкування іноземною мовою в усній та писемній формах, адаптація навчальних планів, навчальних матеріалів, навчальних програм з урахуванням конкретних потреб дитини (урахування індивідуальних та вікові особливостей дітей, і проходження ними програм з інших предметів, що дозволяє інтегрувати знання учнів з різних областей, здійснювати міжпредметну освіту), урахування особливостей навчання, виховання та розвитку різних категорій учнів з особливостями психофізичного розвитку під час організації навчально-виховного процесу з іноземної мови, активна і постійна участь учнів у всіх заходах навчально-виховного процесу, надання індивідуальної допомоги, яка б не віддаляла та не ізолювала учня, надання можливостей для узагальнення та передачі навичок, зокрема іншомовної мовленнєвої діяльності, розподіл обов'язків педагогом загального та спеціального навчання щодо планування, проведення й оцінювання уроків іноземної мови, активне залучення батьків школярів до навчально-виховного процесу з іноземної мови, підвищення їхньої педагогічної грамотності – таким, на наш погляд, має стати наповнення *змістового компонента*.

Показниками реалізації *оціночно-результативного компонента* нашої моделі є набуття учнями умінь слухати, говорити, читати, писати, формулювати й висловлювати судження; застосування цих навичок для формування й посилення відчуття спільноти шляхом взаємодії з іншими, роботи в групах, застосування мовлення для вияву поваги та оцінки процесів групової діяльності, емоційне задоволення учнів від виконання завдання, подолання ними труднощів під час розв'язання навчальних завдань з іноземної мови, підвищення самоповаги дитини, її самооцінки, оцінювання навчальних досягнень, саморефлексії, особистості учнів з особливостями психофізичного розвитку і з нормальним розвитком з іноземної мови за критеріями, що впроваджені в систему вітчизняної освіти, а також за допомогою тестів, портфоліо. Загальний очікуваний результат навчання іноземної мови – розуміння тексту й особистий відгук на нього – підходить для всіх учнів.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, усе викладене вище дозволяє дійти висновку про те, що питання ефективної організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі на базі загальноосвітніх навчальних закладів на сьогодні є надзвичайно актуальним і потребує розв'язання.

Нами було розроблено модель організації навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі. Для її розробки визначено такі взаємозалежні чинники ефективності, як специфіка предмета «Іноземна мова» та специфіка організації навчально-виховного процесу а засадах інклюзивного навчання. Цим зумовлено виділення трьох взаємопов'язаних компонентів моделі: діагностико-аналітичний, змістовий, оціночно-результативний. Результатом упровадження даної моделі має стати ефективна організація навчально-виховного процесу з іноземної мови в інклюзивному класі, а саме – набуття школярами, які мають особливості психофізичного розвитку, іншомовної комунікативної компетенції на базі загальноосвітнього навчального закладу.

Перспективою подальших наукових пошуків у напрямі визначеної проблеми можуть, на нашу думку, стати визначення особливостей побудови навчальних програм, підручників, посібників з іноземної мови з урахуванням завдань інклюзивного навчання, а також напрямів організації навчально-пізнавальної діяльності різних категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку з даного предмета.

Список використаних джерел

1. Білас Л.М. Виховання національної самосвідомості старшокласників у процесі вивчення іноземної мови: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07; Ін-т пробл. виховання АПН України. - К., 2005. - 20 с.
2. Данілавічючє Є.А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / Є.А. Данілавічючє, С.В.Литовченко; за заг. ред. А.А.Колупаєвої. - К.: А.С.К., 2012. - 360 с.
3. Денисенко О.Д. Головні завдання інклюзивного навчання // Педагогічний вісник. Випуск № 3. - 2012. - С. 76 – 78.
4. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі // Завуч. - 2009. - № 19.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. - К.: Самміт-Книга, 2009. - 272 с.
6. Крикун А. Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу в сучасній інклюзивній освіті // Рідна школа. - 2013. - № 11. - С. 77 – 80.
7. Полонська Т. К. Портфоліо як складова системи моніторингу освітніх досягнень учнів основної школи // Педагогіка і психологія. - 2009. - № 3. - С. 99 –110.
8. Редько В.Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у змісті шкільних підручників з іноземних мов // Рідна школа. - 2010. - № 11. - С. 23 – 32.
9. Редько В. Г. Місце і роль підручника в навчанні іноземної мови в середній школі // Педагогіка і психологія. - 1998. - № 2. - С. 41 – 47.
10. Самойлюкевич І. В. Професійна підготовка вчителів іноземних мов до інноваційної діяльності в умовах інформаційного суспільства США // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Випуск № 35. - 2007. - С. 115 – 119.

References

1. Bilas L.M. (2005) Vykhovannya natsional'noyi samosvidomosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennya inozemnoyi movy [Upbringing senior pupils' national self-awareness in the process of learning a foreign language]: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.07 ; *In-t probl. vykhovannya APN Ukrayiny*. K.,20.
2. Danilavichyuchye Ye.A. (2012) Stratehiyi vykladannya v inklyuzyvnomu navchal'nomu zakladi [Strategies of teaching in inclusive educational establishment]: navchal'no-metodychnyy posibnyk / Ye.A. Danilavichyuchye, S.V.Lytovchenko; za zah. red. A.A.Kolupayevoyi. K.: A.S.K., 360.
3. Denysenko O.D. (2012) Holovni zavdannya inklyuzyvnoho navchannya [Main tasks of inclusive education] . *Pedahohicnyi visnyk*. Vypusk № 3. 76-78.
4. Illyashenko T. (2009) Intehratsiya ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u zahal'noosvitn'omu navchal'nomu zakladi [Integration of special-needs children in a secondary educational establishment] . *Zavuch*. № 19.
5. Kolupayeva A.A. (2009) Inklyuzyvna osvita: realiyi ta perspektyvy [Inclusive education: realia and perspectives]: Monohrafiya. K.: Sammit-Knyha,272.
6. Krykun A. (2013) Psykholoho-pedahohichni umovy realizatsiyi kompetentnisnoho pidkhodu v suchasniy inklyuzyvniy osviti [Psychological and pedagogical conditions of competence approach realization in a modern inclusive education] .*Ridna shkola*. № 11. 77-80.
7. Polons'ka T. K. (2009) Portfolio yak skladova systemy monitorynhu osvitnikh dosyahnen' uchniv osnovnoyi shkoly [Portfolio as a part of monitoring system of secondary school pupils' educational achievements] .*Pedahohika i psykholohiya*. № 3. 99-110.
8. Red'ko V. (2010) Zasoby formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentsiyi u zmisti shkil'nykh pidruchnykiv z inozemnykh mov [Means of foreign language

communicative competence forming in the content of foreign language course books]. *Ridna shkola*. № 11. 23-32.

9. Red'ko V. H. (1998) Mistse i rol' pidruchnyka v navchanni inozemnoyi movy v seredniy shkoli [Place and role of a course book in teaching a foreign language in secondary school] .Pedahohika i psykholohiya. № 2. 41-47.

10. Samoylyukevych I. V. (2007) Profesiyna pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov do innovatsiynoyi diyal'nosti v umovakh informatsiynoho suspil'stva SShA [Foreign language teachers' professional training for innovational activity in conditions of the USA informational society] . *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*. Vypusk № 35.115-119.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ

Е.С. Казачинер

Аннотация. *В статье разработана модель организации учебно-воспитательного процесса по иностранному языку в инклюзивном классе. Выделены факторы ее эффективности, составляющие компоненты, результат. Данная модель основана на специфике предмета «Иностранный язык» и на особенностях организации учебно-воспитательного процесса на основе инклюзивного обучения.*

Ключевые слова*: учебно-воспитательный процесс, организация учебно-воспитательного процесса по иностранному языку, инклюзивное обучение, инклюзивный класс*

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN INCLUSIVE CLASSROOM

O.S. Kazachiner

Abstract*. In the article the model of organization the educational process of foreign language in inclusive classroom was worked out. The factors of its effectiveness, components and result were singled out. This model is based on the specifics of subject "Foreign language" and on the specifics organization of the inclusive educational process.*

Keywords*: educational process, organization the educational process of foreign language, inclusive teaching, inclusive classroom*

УДК : 316.46 : 378

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

В. В. КАРМАНЕНКО, асистент кафедри педагогіки та суспільних наук
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава.
E-mail: vkarmanenko@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню сформованості лідерських якостей у студентів економічних університетів. Проаналізовано результати комплексної діагностики лідерських якостей учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти. Обґрунтована необхідність визначення та експериментальної перевірки педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів економічних*

© В.В. Карманенко, 2018

communicative competence forming in the content of foreign language course books]. *Ridna shkola*. № 11. 23-32.

9. Red'ko V. H. (1998) Mistse i rol' pidruchnyka v navchanni inozemnoyi movy v seredniy shkoli [Place and role of a course book in teaching a foreign language in secondary school] .Pedahohika i psykholohiya. № 2. 41-47.

10. Samoylyukevych I. V. (2007) Profesiyna pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov do innovatsiynoyi diyal'nosti v umovakh informatsiynoho suspil'stva SShA [Foreign language teachers' professional training for innovational activity in conditions of the USA informational society] . *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*. Vypusk № 35.115-119.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ

Е.С. Казачинер

Аннотация. *В статье разработана модель организации учебно-воспитательного процесса по иностранному языку в инклюзивном классе. Выделены факторы ее эффективности, составляющие компоненты, результат. Данная модель основана на специфике предмета «Иностранный язык» и на особенностях организации учебно-воспитательного процесса на основе инклюзивного обучения.*

Ключевые слова*: учебно-воспитательный процесс, организация учебно-воспитательного процесса по иностранному языку, инклюзивное обучение, инклюзивный класс*

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN INCLUSIVE CLASSROOM

O.S. Kazachiner

Abstract*. In the article the model of organization the educational process of foreign language in inclusive classroom was worked out. The factors of its effectiveness, components and result were singled out. This model is based on the specifics of subject "Foreign language" and on the specifics organization of the inclusive educational process.*

Keywords*: educational process, organization the educational process of foreign language, inclusive teaching, inclusive classroom*

УДК : 316.46 : 378

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

В. В. КАРМАНЕНКО, асистент кафедри педагогіки та суспільних наук
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава.
E-mail: vkarmanenko@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню сформованості лідерських якостей у студентів економічних університетів. Проаналізовано результати комплексної діагностики лідерських якостей учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти. Обґрунтована необхідність визначення та експериментальної перевірки педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів економічних*

© В.В. Карманенко, 2018

закладів вищої освіти. Доведено необхідність подальшого вивчення та впровадження в системі вищої освіти.

Ключові слова: *лідер, лідерські якості, лідерські якості студентів економічних університетів.*

Актуальність (Introduction). Конкуренція на ринку товарів і послуг, глобалізаційні процеси в економіці, динамічна зміна вимог до організації та управління виробничими процесами створюють величезний попит на випускників економічних закладів вищої освіти, здатних швидко адаптуватися до вимог мінливого економічного, соціокультурного середовища. Процеси модернізації освіти зобов'язують систематично оновлювати у закладах вищої освіти професійну підготовку фахівців економічних спеціальностей різного рівня. Студенти мають усвідомлювати і приймати лідерський тип поведінки, який передбачає використання таких методів взаємодії як мотивування та розвиток особистісних й професійних якостей підлеглих. Майбутній випускник поряд з професійними компетенціями повинен володіти цілим рядом лідерських характеристик і якостей. Вони стають конкурентною перевагою молодого фахівця та розкривають ряд особистісних та професійних можливостей: ефективна робота в команді, організація командної роботи, прийняття управлінських рішень, ефективна комунікація тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Пошук дієвих механізмів виховання лідерських якостей майбутніх фахівців активізується відповідно до нормативних документів загальнодержавного рівня: Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної стратегії розвитку освіти України на період 2011–2021 роки, Стратегії державної молодіжної політики в Україні, Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки».

Проблематиці лідерства, виявленню та формуванню лідерських якостей особистості, дослідженню особливостей розвитку лідерських якостей у студентської молоді присвячені дослідження М. Гаврилюка, О. Євтихова, Н. Жеребової, Л. Карамушки, В. Лозниці, Б. Паригіна, А. Уманського, О. Чернишова та інших). В зарубіжних наукових дослідженнях, ці питання знайшли відображення у працях Е. Богардуса, М. Вебера, В. Врума, М. Маскона, С. Сміта, Ф. Фідлера, П. Херсі та інших науковців. Поняття лідерських якостей студентів закладів вищої освіти та їх структуру розглядали у своїх наукових працях П. Бабочкіна, Б. Головешка, К. Демчука, І. Краснощок, А. Зоріна, Л.Казанцева, Н. Мараховська, Н. Семченко, Р. Сопівник та інші [1-5].

Незважаючи на існуючий інтерес науковців до проблеми формування лідерських якостей у студентів, емпірично особливості розвитку лідерських якостей у студентів в системі вищої економічної освіти не досліджувалися.

Мета (Purpose): виявлення особливостей формування лідерських якостей студентів економічних університетів.

Результати (Results). Для проведення експериментальної роботи були сформовані контрольна (117 студентів) й експериментальна (115 студентів) групи зі студентів Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

У ході розробки комплексної діагностичної методики були використані: методика «Чи здатні ви бути лідером» за В. В. Козловим, методика «Самооцінка лідерських якостей» за М. І. Рожковим, методика діагностики комунікативних і організаторських здібностей (КОС-2) за О. О. Рукавішніковим, методика діагностики рівня полікомунікативної емпатії» І. Юсупова, методика діагностики оцінки самоконтролю у спілкуванні за М. Снайдером, авторська програма спостереження, анкети для кураторів /

викладачів університету та для студентів. Загальні результати констатувального етапу експерименту представлені у табл. 1.

Таблиця 1.

Рівні сформованості лідерських якостей у студентів економічних університетів (констатувальний експеримент)

Рівні сформованості лідерських якостей	Контрольні групи (КГ) 117 студентів		Експериментальні групи (ЕГ) 115 студентів	
	студентів	%	студентів	%
Високий	17	14,5	16	14
Середній	65	55,5	62	54
Низький	35	29	37	32

Комплексний аналіз результатів діагностичного дослідження дає підстави стверджувати про те, що приблизно однакова кількість студентів контрольних і експериментальних груп виявили середній і низький рівень сформованості лідерських якостей.

Лише невелика частина студентів (14 %) продемонстрували високий рівень сформованості лідерських якостей. Для них характерні наполегливість, доведення розпочатої справи до кінця, стриманість почуттів та емоцій в критичних ситуаціях, вмінням володіти собою, контролювати власні дії. Ці студенти завжди самостійно пропонують свої ідеї, часто беруть на себе ініціативу у виконанні завдань, не чекаючи призначень куратора / викладача. Їх завжди цікавить, турбує соціальна, емоційна атмосфера в колективі, вони звертають увагу на поведінку членів групи, завжди пам'ятають про заплановані заходи, швидко реагують на ситуацію і приймають рішення, завжди можуть вивести групу зі стану конфлікту і відновити дружні відносини між членами колективу.

65 студентів (55,5%) контрольної групи і 62 студенти (54%) експериментальної групи мають середній рівень сформованості лідерських якостей. Вони надають перевагу у спілкуванні з добре знайомими особами, неохоче йдуть на контакт з новими людьми, відчуваючи себе в їх товаристві незатишно. Ці студенти періодично беруть активну участь в житті колективу, виявляють інтерес до незначної кількості заходів, які відповідають їх особистим уподобанням. В них спостерігаються відмови від виконання завдання через труднощі соціального, професійного, емоційного характеру, періодичною втратою контролю над власними емоціями та поведінкою. Студенти майже не проявляють ініціативу, не завжди відстоюють свою точку зору, часто вагаються щодо правильності власних вчинків, не завжди можуть заручитися підтримкою колективу, слабко відчувають його настрій.

35 студентів (29%) контрольної групи і 37 студентів (32%) експериментальної групи мають низький рівень сформованості лідерських якостей. Вони мають вузький світогляд з різного роду питань, відмовляються брати участь у поза аудиторних заходах групи, не проявляють наполегливість, не доводять розпочату справу до кінця у разі виникнення труднощів, не можуть впоратися зі своїми емоціями, контроль за власною поведінкою відсутній. Студенти безініціативні, навіть якщо їм подобається якесь завдання, що відповідає їх інтересам, вони не запропонують свою кандидатуру. Вони швидко стомлюються, не здатні довго витримувати розумові та фізичні навантаження, часто відволікаються на сторонні справи.

На цьому рівні студентів не цікавить життя колективу, причини і наслідки певних подій, змін у відносинах між членами колективу. Студенти швидко погоджуються з думкою інших людей, бояться приймати відповідальні рішення, надто обережні у сво-

їх діях, довго думають, як вчинити, завжди вагаються щодо правильності власних вчинків, не можуть заручитися підтримкою людей, не здатні налагодити позитивний психологічний клімат в колективі, не знають, як діяти в ситуації групового конфлікту. Вони не застосовують творчий підхід та не помічають креативу й творчих рішень в інших людях, не готові до невизначених ситуацій, не розвивають в собі творчі здібності, бояться відійти від традицій і не бажають змін.

У студентів економічних університетів не повною мірою сформоване розуміння лідерських якостей як поєднання індивідуальних особливостей людини з явищем групової діяльності й проявом відносин, що виникають у процесі цієї діяльності. Якостями, які потрібно коригувати у студентів, є: небажання досягати перемог, вчити (повчати, виховувати, давати поради) інших, проявляти ініціативу, вступати у дискусію, доведення власної думки, невміння приховувати свій настрій від оточуючих, швидко і якісно виконувати те, що вимагають викладачі чи батьки.

У ході дослідження було з'ясовано, що багатьом студентам не вистачає досвіду налагодження взаємодії з оточуючими, нездатність орієнтуватися на особистість інших студентів. Деякі, найбільш активні студенти бачать перед собою лише головну мету – виконати надане їх групі завдання, забуваючи при цьому про інтереси, погляди, бажання і потреби кожного учасника групи.

Спостерігаючи за діяльністю учасників експерименту, відзначимо, що в тих групах, де були відсутні студенти з яскраво вираженими лідерськими якостями, робота проходила мляво, не викликаючи інтересу у членів групи, результати виконання завдання були низькі. Робота в групах, в складі яких були студенти-активісти, йшла краще, був помітний інтерес студентів до діяльності, група показувала високі результати.

Як правило, позитивні результати були досягненням невеликої групи людей або однієї людини. Більш успішні і активні студенти відтісняли на задній план пасивних учасників експерименту, не надаючи їм можливості проявити себе. Студенти-активісти пояснюють свою командну й групову позицію тим, що їм простіше виконати основну роботу самостійно, ніж «пояснювати, допомагати і виправляти». Часто студенти-лідери, розподіляючи завдання між студентами своїх груп, не цікавилися у них, чи подобається їм це доручення, чи зможуть вони виконати його самостійно або потрібна їм допомога.

Проведене анкетування серед кураторів / викладачів університету щодо їх участі і ролі у формуванні лідерських якостей студентів дозволило встановити, що 57% викладачів впевнені, що виховна робота викладача / куратора в університеті – це організація навчальної, наукової роботи групи і перманентний контроль за виконанням вимог адміністрації університету (контроль успішності, відвідуваності і поведінки). 50% опитаних викладачів/кураторів спрямовують виховну роботу на розвиток особистісного й професійного потенціалу студента. 43% викладачів / кураторів допомагають студентам в розвитку талантів, особистісних якостей.

Щоденно взаємодіють зі студентами в поза навчальний час лише 17% кураторів / викладачів, декілька разів на тиждень – 20%, декілька разів на місяць – 30%, якщо в цьому є потреба – 33%. Отже, куратори і викладачі не ставлять виховну роботу зі студентами як першочергове завдання і не приділяють їй достатньо уваги.

Більшість опитаних, а саме 40% проводять виховні заходи, бо того вимагає адміністрація ЗВО; 30% – це передбачено обов'язками викладача / куратора; 23% – відчувають можливість та здатність розвивати особистісні й професійні навички, вміння, компетенції студентів; 7% – бо ініціативу в проведенні подібних заходів проявляють студенти. Отже, спостерігається низька ініціативність як викладачів, так і студентів у проведенні виховних заходів. Причини такого стану викладачі вбачають у неста-

чі вільного часу чи вважають, що студенти повинні самостійно організовувати своє дозвілля.

53% викладачів / кураторів на невиконання студентами вимог вдаються до «каральних» заходів (низька оцінка, доповідна записка); 37% – шукають спільну мову зі студентами, з'ясовують причину їх поведінки; 7% вдаються до самоаналізу свого педагогічного інструментарію та змінюють підхід / тактику / методику і 3% не реагують на ситуацію.

Більшість кураторів і викладачів, які прийняли участь а анкетуванні участь в анкетуванні – 65% намагаються вибудовувати свої взаємини зі студентами на принципах особистісно-орієнтованої взаємодії (повага особистості студента, прийняття до уваги його інтересів, ідей, переконань і життєвої позиції), але у них не завжди це виходить в силу різних причин. Деякі викладачі і куратори пояснили, що вони часто не розуміють своїх студентів, їм «неясні мотиви їх поведінки», чужі їх інтереси і погляди. Відзначимо те, що більшість викладачів розуміють необхідність особистісно-орієнтованого підходу у спілкуванні зі студентами. Готовність до вибудовування взаємодії зі студентами на принципах партнерства і співпраці показали не тільки молоді викладачі, а й представники більш старшого покоління. Один з викладачів, який негативно відповів на запитання про особистістно-орієнтовану взаємодію зі студентами, пояснив свою відповідь: «Не завжди потрібно радитися зі студентами, запитувати їхню думку, тому що існує ряд запланованих заходів, які потрібно проводити, незважаючи на небажання студентів приймати в них участь». Всі учасники опитування (100%) зазначили, що вони намагаються знайти спільну мову зі своїми студентами в моменти непорозумінь.

Важливим показником у нашому дослідженні є те, що більшість викладачів і кураторів (60%) не вважають себе наставниками для своїх студентів, з ними не завжди можна поговорити, порадитися, звернутися за допомогою, вони вибудовують психологічний бар'єр між собою і студентами, який заважає зближенню, порозумінню, довірі. Встановлення дружніх відносин зближує викладачів і студентів, ставить їх на позиції партнерів. Дружні стосунки дозволяють формувати взаємодію на новому рівні – відносинах «на рівних», готовність до вибудовування зв'язків на принципах довіри, розуміння і взаємодопомоги.

За результатами опитування, лише 37% викладачів і кураторів можуть назвати себе друзями своїх студентів, наставниками, які готові допомогти в складній ситуації, дати життєву пораду. При цьому половина респондентів охарактеризували свої відносини зі студентами як недружні – 50% викладачів. Двоє опитаних (7%) пояснили, що під час занять у них формується позитивна атмосфера, сприятлива до плідної діяльності, але доброзичливий настрій викладача в аудиторії не передбачає «продовження відносин за її межами».

Акцентуємо увагу на розумінні кураторами / викладачами лідерських якостей. На думку 57% опитаних, лідерські якості – це важливий компонент особистої та професійної ефективності; 50% – ключовий набір компетенцій, вмінь навичок для сучасної людини; 33% – напрям для саморозвитку та самовдосконалення за межами освітнього процесу ЗВО.

Більшість викладачів / кураторів (57%) впевнені, що потрібно формувати і розвивати лідерські якості у студентів економічних університетів, бо це створює додаткові можливості для професійного й особистісного росту; 37% – це вимога сучасного ринку праці; 6% – ні, це «додаткові» навчальне виховне навантаження на студентів. Як результат, викладачі / куратори університету впевнені у необхідності розвитку лідерських якостей у студентів: 47% опитаних зазначили, що розвивати лідерські якості у студентів повинен професорсько-викладацький склад; 27% – спеціалізований стру-

ктурний відділ, 23% – куратори академічних груп; 3% – органи студентського самоврядування.

Для підвищення ефективності виховної роботи університету 83% викладачів / кураторів пропонують запрошувати професіоналів та експертів з особистісного розвитку людини; 73% – розробити і проводити тренінги та коуч-заходи, 67% – збільшити кількість поза навчальних заходів; 50% – запровадження заохочувальних елементів у форматі «нагорода за успіх»; 43% – налагодити співпрацю з громадськими організаціями і розширити повноваження органів студентського самоврядування; 33% – створити простір для особистісного та професійного розвитку.

Спостереження за групами, в діяльності яких разом зі студентами брали участь викладачі (куратори), показали, що вплив власного прикладу педагога на студентів має велике значення для прояву лідерських якостей студентів. Активні, діяльні викладачі намагалися «запалити» своєю енергією студентів, стимулювали їх активність, заохочували найменші прояви ініціативності, рішучості. Викладачі / куратори, які стосуються цієї категорії, показали своє доброзичливе ставлення до студентів. Вони намагалися вибудовувати комунікації з ними на принципах партнерства і поваги. Відзначимо, що пасивні, байдужі студенти починали проявляти інтерес до спільної діяльності, багато з них ставали більш відкритими в спілкуванні.

Пасивні куратори / викладачі байдуже ставляться до стану справ в групах, вони не могли здійснювати позитивного впливу на групу. Як правило, студенти в цих випадках говорять одне і теж: «ми нікому не потрібні, нам ніхто не допомагає, то й нам це все не потрібно». Куратори та викладачі, які прагнули організувати діяльність студента з позиції власної влади, часто домагалися своїх цілей, але в цих колективах був відзначений негативний психологічний клімат, невелика кількість лідерів (як правило, ситуативних).

Висновки і перспективи (Discussion). Результати анкетування доводять, що більшість викладачів і кураторів хочуть брати активну участь в житті студентів, розуміють важливість формування у них лідерських якостей, але через ряд причин не можуть повністю реалізувати свої наміри щодо цього.

Таким чином, у ході констатувального етапу експерименту була підтверджена актуальність дослідження. Отримані дані свідчать про те, що необхідно визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування лідерських якостей студентів економічних університетів, що потребує подальшого вивчення та впровадження в системі вищої освіти.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є проведення педагогічних експериментів, розробка педагогічної моделі формування лідерських якостей у студентів економічних університетів з урахуванням найважливіших положень системно-діяльнісного, програмно-проектувального, особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів.

Список використаних джерел

1. Кричевский Р. Л. Психология лидерства / Р. Л. Кричевский. – М.: Статус, 2007. – 542 с.

2. Куриця А. І. Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів / А. І. Куриця. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Випуск 26. – С. 353-363.

3. Нестуля О. О. Лідер вищого навчального закладу / О. О. Нестуля // Проблеми функціонування вищих навчальних закладів економічного профілю : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 165–167.

4. Основы лидерства : практикум для студентов / авт.-сост. Е. А. Левченко. Гомель : Учреждение образования «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», 2007. – 60 с.

5. Сопівник Р.В. Еволюція ідей відбору та формування якостей лідера у процесі фахової підготовки майбутніх аграріїв // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. – С. 13-18

References

1. Krychevskyi R. L. Psykholohyia lyderstva / R. L. Krychevskyi. – M.: Status, 2007. – 542 s.

2. Kurytsia A. I. Psykholoho-pedahohichni umovy rozvytku liderskykh yakostei studentiv / A. I. Kurytsia. Problemy suchasnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohiienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2014. – Vypusk 26. – S. 353-363.

3. Nestulia O. O. Lider vyshchoho navchalnoho zakladu / O. O. Nestulia // Problemy funktsionuvannia vyshchykh navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profiliu : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltava : RVV PUSKU, 2009. – S. 165–167.

4. Osnovyi liderstva : praktikum dlya studentov / avt.-sost. E. A. Levchenko. Gomel : Uchrezhdenie obrazovaniya «Belorusskiy torgovo-ekonomicheskiy universitet potrebitelskoy kooperatsii», 2007. – 60 s.

5. Sopivnyk R.V. Evoliutsiia idei vidboru ta formuvannia yakostei lidera u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh ahrariiv / R. V. Sopivnyk // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriia: Pedahohika. – 2012. – № 3. – S. 13–18.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

В. В. Карманенко

Аннотация*. В статье зафиксирован уровень формирования лидерских качеств студентов экономических университетов. По результатам комплексной диагностической методики выявлены значительные трудности формирования лидерских качеств студентов экономических университетов. Сделано выводы о необходимости выделить и экспериментально проверить педагогические условия формирования лидерских качеств студентов экономических университетов, что требует последующего обучения и внедрения в системе высшего образования.*

Ключевые слова*: лидер, лидерские качества, лидерские качества студентов экономических университетов.*

FEATURES OF FORMING LEADER QUALITY IN STUDENTS OF THE ECONOMIC UNIVERSITY

V. V. Karmanenko

Abstract. *In the article the level of formation of leadership qualities of students of economic universities is fixed. Based on the results of a comprehensive diagnostic methodology, significant difficulties in the formation of leadership qualities of students at economic universities have been revealed. Conclusions have been drawn on the need to identify and experimentally test pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of students in economic universities, which requires subsequent training and introduction in the system of higher education.*

Keywords: *leader, leadership qualities, leadership qualities of students of economic universities.*

УДК 37.378

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Д.П. КИСЛЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Інституту Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: kyslenko.d@gmail.com

Анотація*. У статті обґрунтовується сутність і структура підготовки професійних компетенцій майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки з технологічних процесів і виробництв, що формується в процесі вузівської системи. Для цілісності викладу підходу до понять «компетенції» і «компетентність» наводимо визначення деяких пов'язаних з ними загальновідомих термінів, скоригованих з урахуванням нашої області застосування.*

Ключові слова: *професійні компетенції, охоронна діяльність, безпека життєдіяльності, професійно важливі якості*

Актуальність (Introduction). В даний час значення безпеки як глобальної цінності людської життєдіяльності постійно зростає, оскільки на сучасному етапі розвитку цивілізації очевидна відсутність рівноваги в складній системі «людина – природа – суспільство». Науково-технічний прогрес не тільки сприяє підвищенню продуктивності праці, росту матеріального добробуту та інтелектуального потенціалу суспільства, але і приводить до зростання числа техногенних аварій і катастроф. У більшості країн світу розширюється система установ, зайнятих професійною підготовкою фахівців в області захисту навколишнього середовища, безпеки техносфери, технологічних процесів і виробництв.

Масштабність впливу надзвичайних ситуацій (НС) на соціальні, економічні, політичні та інші процеси сучасного суспільства вже давно перевищила той рівень, який дозволяв би ставитися до них як до локальних збоїв у розміреному функціонуванні громадських структур. Збільшення кількості промислових аварій і катастроф, частоти прояву руйнівних сил природи, диверсій і терористичних актів, небезпечних ситуацій соціального характеру об'єктивно вимагають сформованості у населення, і в насамперед у молоді, умінь безпечної поведінки як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності.

Діяльність людини у виробничій сфері практично завжди пов'язана з наявністю техногенного ризику, небезпеки для його здоров'я і навколишнього середовища. Проблема запобігання аварій на виробництвах є актуальною і вимагає якнайшвидшого вирішення як в науковому, так і в професійно-освітньому плані — в плані підготовки у ВНЗ майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питання формування майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки досліджували І. В. Роберт, Б. Н. Панипін, В. Ф. Шолоховіч та Б. Е. Старіченко та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є дослідження системи формування ключових компетентостей майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Для цілісності викладу підходу до понять «компетенції»

© Д.П. Кисленко, 2018

і «компетентність» наводимо визначення деяких пов'язаних з ними загальновідомих термінів, скоригованих з урахуванням нашої області застосування.

Особистісна характеристика – персональні характеристики людини (вік, стать, здоров'я тощо), якими вона повинна володіти відповідно до вимог охорони праці для виконання певної функції (трудової функції для працівника, функції організатора виробництва для роботодавця – фізичної особи) [1, с. 65].

Знання – розуміння, збереження в пам'яті й уміння відтворювати вимоги охорони (закони, правила, інструкції тощо) та іншу необхідну для виконання даної функції інформацію.

Уміння – володіння працівником безпечними методами і прийомами виконання робіт (організації виконання робіт), прийомами надання першої допомоги потерпілому.

Навички – доведені до автоматизму вміння.

Досвід – сукупність практично засвоєних протягом усього життя і трудової діяльності знань, умінь, навичок, необхідних для безпечного виконання робіт та/або організації безпечного виконання робіт; здатність виявляти і оцінювати небезпеки ризик реалізації цих небезпек.

Виходячи з вищевикладеного, пропонується наступне формулювання поняття «компетенція» в сфері охоронної діяльності:

Компетенція – елемент вимог (або їх комплекс) охорони праці до особистісних характеристик, необхідних знанням, умінням, навичкам і досвіду працівника (роботодавця – фізичної особи), дотримання яких має апріорно забезпечувати безпечне виконання робіт і безпечні умови праці при виконанні працівником трудової функції та/або виконання обов'язків роботодавця щодо організації виробництва.

Оскільки «компетенція» відповідає за якийсь комплекс вимог охорони праці, дотримання яких забезпечує безпечні умови праці, а «компетентність» характеризує здатність працівника виконувати ці вимоги, для поняття «компетентність» працівника (роботодавця) пропонується наступне робоче формулювання.

Компетентність у питаннях охорони праці – здатність фізичної особи самостійно виконувати (організовувати виконання) ті чи інші роботи з додержанням вимог охорони праці, заснована на особистісних характеристик, необхідних знаннях, уміннях, навичках і досвіді у сфері охорони праці [1, с. 66].

Підбір матеріалів наукових праць, публікацій, присвячених охоронній діяльності з метою проведення системного аналізу показав, що їх кількість не так велика з точки зору педагогічної спрямованості досліджень і в цьому питанні серйозної уваги не надавалось. Наявність багатьох робіт опосередковано стосувалось охоронної діяльності. Так, вітчизняний вчений М. Зубок до охоронної діяльності відносить комплекс організаційних та спеціальних заходів спрямованих на обмеження доступу до об’єктів, захист їх територій, споруд від противоправних посягань [2]. Увага в основному приділялась технічним засобам, візуальному спостереженню і своєчасному реагуванню на випадок правопорушення режиму об’єктів.

У наукових працях О. Власюка, О. Кириченка, В. Крутова, В. Ліпкана, А. Маращука та інших увага приділяється дослідженню специфіки організації та здійснення охоронної діяльності, спрямованої на захист економічних інтересів суб’єктів господарської діяльності. В основному рекомендації надавались профілактиці та випереджальним діям згідно отриманої інформації.

Деякі праці таких фахівців як: В. Бабікова, В. Колесніка, І. Моторного, В. Хваткова, присвячені визначенню окремих аспектів забезпечення фізичної безпеки активів підприємств через здійснення охоронної діяльності з урахуванням складності об’єктів, що охороняються; розв’язанню проблем щодо здійснення окремих суб’єктів

охоронної діяльності. Їх роботи дещо співпадають з напрямом теми наших досліджень.

Дослідник Д. Лісовий розуміє готовність через формування професійно психологічної стійкості [4, с. 67]. Автор передбачає попереднє формування необхідних особистісних якостей від найнижчого до найвищого рівня фахівця, за результатами якого відбувається формування стійкої якості.

Професор В. Пліско у свої працях акцент ставив на розвиток якісних характеристик у поєднанні зі знаннями відносно сприйняття їх середовища, окремо в умовах екстремальних ситуаціях [5, с. 39].

Вчений і фахівець Ж. Половнікова розглядала особистісні характеристики зі створенням 84 прикметників у довільному порядку з метою утворення послідовності, не надаючи при цьому переваг тій чи іншій сфері особистісних рис [6]. Дослідження було спрямоване на виявлення ключових характеристик вольового акту зі смисловим і рефлекторним наповненням.

В. Крутецький вважає, що істотною особливістю особистісних здібностей є зв’язок з конкретним видом діяльності [3]. Саме завдяки відмінностям у відповідній діяльності особистості та проведеному порівняльному аналізі діяльності людей, фахівців вважають здібними до відповідної галузі, та таких, які явно не здатні до даної діяльності, дають змогу визначити і їх здібності.

Таким чином, проведений аналіз публікацій, наукових розробок відомих фахівців, вчених, практиків показав, що в основному їх дослідження стосовно визначення якісних характеристик, проводились без прив’язки до охорони об’єктів. Сукупність якостей, що є необхідними для охоронної діяльності – не розглядалися. Тим паче, не проводилося їх ранжування за пріоритетами, класифікування з урахуванням диференційованого підходу відповідно до специфіки об’єкт (суб’єкта) охорони.

Державні завдання збереження здоров'я і життя громадян в значній мірі вирішуються шляхом формування компетенцій безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців. Професійна діяльність майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки, так чи інакше, пов'язана із забезпеченням безпеки людини в сучасному світі, формуванням комфортної техносфери, мінімізацією негативного впливу на природне середовище, збереженням життя і здоров'я людей за рахунок використання сучасних технічних засобів, методів контролю і прогнозування.

Стандарти вищої освіти при підготовці майбутніх фахівців передбачають формування компетенцій, що базуються на вимогах до професійної готовності в цій області. Загальнокультурні компетенції для бакалаврів освіти: володіти культурою безпеки, володіти екологічною свідомістю, тобто розглядати питання безпеки і збереження природного середовища як найважливіші пріоритети життєдіяльності; розуміти проблеми сталого розвитку і ризиків, пов'язаних з діяльністю людини; організовувати свою життєдіяльність з метою зниження антропогенного впливу на природне середовище та забезпечення безпеки особистості та суспільства [7, с. 208].

Професійні компетенції: володіти культурою професійної безпеки; ідентифікувати небезпеку і оцінювати ризики; застосовувати професійні знання для мінімізації негативних екологічних наслідків; забезпечувати безпеку у сфері своєї професійної діяльності. Знання, уміння, навички для майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки: знати: основні небезпеки, їх властивості та характеристики, характер дії шкідливих і небезпечних факторів на людину і природне середовище, методи захисту від них стосовно до сфери своєї професійної діяльності; вміти: ідентифікувати основні небезпеки, оцінювати ризик їх реалізації, вибирати методи захисту від небезпек стосовно до сфери своєї професійної діяльності; володіти: способами і технологіями захисту в надзвичайних ситуаціях, навичками раціоналізації професійної діяльності з

метою забезпечення безпеки і захисту навколишнього середовища [7, с. 209].

Найбільш важливими компетенціями, якими повинні оволодіти майбутні фахівці охоронної діяльності та безпеки: орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки; пропагувати цілі та задачі забезпечення безпеки людини й природного середовища в техносфері; використовувати знання основ безпеки різних виробничих процесів у надзвичайних ситуаціях; аналізувати вплив небезпек на людину і середовище існування з урахуванням специфіки механізмів токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного та комбінованого впливу шкідливих факторів; визначати небезпечні і надзвичайно небезпечні зони, зони прийнятного ризику; контролювати стан використовуваних засобів захисту і приймати рішення щодо заміни (регенерації) засобів захисту та ін.

Все це свідчить про важливість підготовки фахівців у галузі формування культури безпеки у всіх сферах професійної діяльності для забезпечення сталого соціально-економічного та інноваційного розвитку України. Культура безпеки в сучасному виробництві інтегрує екологічну культуру та культуру безпеки праці (особистості, суспільства, особистості і суспільства).

Культура безпеки особистості визначається сукупністю норм, поглядів і настанов, що характеризують ставлення індивіда до природи, особистої, громадської та національної безпеки.

Культура безпеки суспільства – це сукупність поділюваних усіма членами суспільства та його соціальними групами поглядів і переконань, що стосуються ризику, аварій та загрози здоров'ю; звід переконань, норм, установок, а також досягнень соціальної та технологічної практики, орієнтованих на мінімізацію ризику. Культура безпеки особистості і суспільства розглядається як найважливіший фактор забезпечення їх сталого розвитку, розв'язання демографічних проблем, підвищення ефективності праці і виробництва, інноваційного розвитку країни в цілому [4].

Культура безпеки життєдіяльності виступає структурним компонентом базової культури особистості та невід'ємною частиною професійної культури кожного фахівця. Будучи компонентом професійної культури, яка не дається від народження, а формується та присвоюється в процесі професійної підготовки спеціаліста, культура безпеки життєдіяльності виступає як об'єкт педагогічного впливу. Процес формування такої культури реалізується протягом всього періоду навчання майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки і включає вироблення здатності бачити ситуації, які можуть виявитися потенційно небезпечними.

Для обліку та вирішення питань безпеки життєдіяльності необхідні знання основних властивостей та взаємодій, характерних для чотирьох професійних груп: «людина – людина»; «людина – техніка»; «людина – жива природа», «людина – знакова система». Знання, уміння, навички і компетенції в області безпеки в стандартах відображають сукупність результатів навчання, завдяки яким випускник вузу повинен володіти не тільки загальною культурою безпеки, але і професійною культурою безпеки стосовно до виду і сфері своєї діяльності [2].

Базовими для формування культури безпеки є ціннісні орієнтації людини у професійній діяльності – вироблені і прийняті системи духовних цінностей, правил професійної етики. Найважливішою в умовах сучасної дійсності є здатність застосовувати отримані знання, використовувати засоби і методи для вирішення практичних завдань. Вміння знаходити нестандартні рішення, бути готовим до роботи в раптово змінених умовах стає все більш актуальною характеристикою працівника [3].

В цілях підвищення ефективності навчання майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки основ цивільної оборони та захисту від надзвичайних ситуацій вузам потрібне постійне оновлення матеріально-технічної бази та вдосконалення при-

йомів і методів навчання студентів на основі моделей компетенцій, засобів і технологій оцінювання у сфері безпеки життєдіяльності. Діагностика умінь бачити ситуацію може бути організована в процесі виконання компетентнісно-орієнтованих завдань, сконструйованих на прикладах реальних техногенних подій, або на основі структурування характеристик сучасної реальності, або за результатами опису різних форм небезпеки для життєдіяльності окремої особистості, колективу, суспільства, нації. Гарантією сформованості компетенцій на необхідному рівні є їх надійне і валідне оцінювання, забезпечуване грамотно розробленими оцінними засобами, сучасними підходами до організації оціночної діяльності на основі формування фондів оцінних засобів і створення внутрішньої, але незалежної контрольно-оціночної системи ВНЗ [5].

Висновки і перспективи (Discussion). У роботі теоретично узагальнено і запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми розвитку якісних характеристик фахівців охоронної діяльності. Основними засадами дослідження виступив категоріально – аспектний аналіз процесу розвитку кількісних характеристик охоронців й одержаний результат засвідчив, що загальний безсистемний розвиток якостей охоронців не забезпечує необхідну ефективність з охорони об'єктів та власної безпеки. На основі використаних методів експертних оцінок, кластерних та кореляційних аналізів, систематизовані та упорядковані кількісні характеристики якостей фахівців охоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Болотов О. О. Принцип індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки майбутніх співробітників спецпідрозділів охорони / О. О. Болотов // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 54. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2008. № 54. С. 65–70.
2. Зубок М.І. Охорона та охоронна діяльність: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.І. Зубок. К.: КНТЕУ, 2006. 172 с.
3. Крутецкий В. А. Проблемы формирования и развития способностей // Вопросы психологии. 1972. №2. С. 3-14.
4. Лісовий Д. В. Психологічна підготовка працівників міліції / Д. В. Лісовий // Професійне становлення особистості: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с.
5. Плиско В. И. Формирование готовности профессионала к деятельности в условиях, опасных для жизни: на материалах субъект-субъектной деятельности : Монографія / В. И. Плиско. К. : Наук. світ, 2002. 304 с.
6. Половникова, Ж. Ю. Формирование психологической готовности сотрудников охраны к осуществлению профессиональной деятельности : дис. кандидата психол. наук / Половникова Ж. Ю.; Университет внутренних дел. Х., 1998.
7. Шарапов А. А. Формирование компетенций по безопасности жизнедеятельности в системе подготовки бакалавров образования // Педагогика высшей школы. 2016. №3.1. С. 208-210.
8. Штучний В. В. Адміністративно-правові засади підготовки кадрів Управління державної охорони України, Нац. акад. внутрішніх справ. Київ: Б.в., 2015. 18 с.

References

1. Bolotov O. O. (2008) Pryncyp indyvidualizaciyi special`noyi fizychnoyi pidgotovky majbutnih spivrobitnykiv speczpidrozdiliv ohorony[The principle of individualization of special physical training of future employees of special units of protection] / O. O. Bolotov. *Visnyk Chernigivskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni T.G.Shevchenka*. Vyp. 54. Seriya: Pedagogichni nauky. Fizychne vyhovannya i sport: zbirnyk. Chernigiv: ChDPU, 54. 65–70.

2. Zubok M.I. (2006) Ohorona ta ohoronna diyalnist`: navch. posib. dlya stud. vyshh. navch. zakl. [Guard and security activities] / M.I. Zubok. K.: KNTEU, 172.

3. Krutetskiy V. A. Problemy formirovaniya i razvitiya sposobnostey [Problems of formation and development of abilities] . *Voprosy psikhologii*. – 1972. – №2. – S. 3-14.

4. Lisovyy D. V. (2013) Psykholohichna pidhotovka pratsivnykiv militsiyi [Psychological training of police officers] / D. V. Lisovyy. Profesiyne stanovlennya osobystosti: materialy V Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 15 lyutoho 2013 r. m. Odesa. Odesa: ODUVS, 217.

5 Plisko V. I. (2002) Formirovaniye gotovnosti professionala k deyatel'nosti v usloviyakh, opasnykh dlya zhizni [The Formation of the Professional's Readiness for Activity in Conditions Dangerous to Life]: na materialakh sub"yekt-sub"yektnoy deyatel'nosti : Monografíya / V. I. Plisko. K. : Nauk. svit, 304.

6. Polovnikova, ZH. YU. (1998) Formirovaniye psikhologicheskoy gotovnosti sotrudnikov okhrany k osushchestvleniyu professional'noy deyatel'nosti [Formation of psychological readiness of security officers to carry out their professional activities]: dis. kandidata psikhol. nauk / Polovnikova ZH. YU.; Universitet vnutrennikh del. KH.

7. Sharapov A. A. (2016) Formirovaniye kompetentsiy po bezopasnosti zhiznedeyatel'nosti v sisteme podgotovki bakalavrov obrazovaniya [Formation of competencies for safety of vital functions in the system of training bachelors of education]. *Pedagogika vysshey shkoly*. №3.1. 208-210.

8. Shtuchnyy V. V. (2015) Administratyvno-pravovi zasady pidhotovky kadriv Upravlinnya derzhavnoyi okhorony Ukrayiny [Administrative and Legal Principles of Personnel Training of the Department of State Guard of Ukraine] / V. V. Shtuchnyy, Nats. akad. vnutrishnikh sprav. Kyyiv: B.v. 18.

СИСТЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТОСТЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ОХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И БЕЗОПАСНОСТИ

Д.П. Кисленко

Аннотация. *В статье обосновывается сущность и структура подготовки профессиональных компетенций будущих специалистов охранной деятельности и безопасности из технологических процессов и производств, формируется в процессе вузовской системы. Для целостности изложения подхода к понятиям «компетенции» и «компетентность» приводим определение некоторых связанных с ними общеизвестных терминов, скорректированных с учетом нашей области применения.*

Ключевые слова*: профессиональные компетенции, охранная деятельность, безопасность жизнедеятельности, профессионально важные качества*.

SYSTEM OF FORMING KEY COMPETENCES OF FUTURE PROFESSIONALS OF SECURITY ACTIVITIES AND SAFETY

D.P. Kyslenko

Abstract. *The article substantiates the essence and structure of training of professional competencies of future specialists in security activities and security from technological processes and industries, which is formed in the process of the university system. For the integrity of the presentation of the approach to the concepts of "competence" and "competence", we list some of the well-known terms associated with them, adjusted in the light of our field of application.*

Key words*: professional competence, security activity, life safety, professionally important qualities.*

УДК 378

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Т.П. КУЧАЙ, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології і педагогіки
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація*. У статті розглядається виховання ціннісного ставлення до праці студентів закладів вищої освіти. Наголошено, шо ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Висвітлюються виховні досягнення ціннісного ставлення до праці. В ході професійно-трудове виховання, в міру залучення до професії, вирішується цілий ряд взаємопов'язаних завдань.*

Ключові слова*: виховання, освіта, заклади вищої освіти, студенти.*

Актуальність (Introduction). Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності. Праця посідає чільне місце у навчально-виховному процесі, що дуже важливо для молодого покоління.

Процес виховання ціннісного ставлення до праці є тривалим, по суті, він охоплює все життя людини. Проте його основи закладаються ще в дитинстві. Працьовитість є моральною категорією і належить до загальнолюдських морально-духовних цінностей, тому так важливо в ранньому дитинстві сформувати психологічні засади працелюбства людини [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивченню ціннісного ставлення до праці присвячено праці І. Беха, О. Биковської, Р. Буре, В. Бурдун, А. Данієляна, В. Кішкурно, Ю. Коломійця, В. Мадзігона, В. Сухомлинського, Г. Терещук, Д. Шатенко та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є вивчення виховання ціннісного ставлення до праці студентів закладів вищої освіти..

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Сучасний зміст виховання в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загально визначеними цінностями і якостями. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення.

Ціннісне ставленнядопраціє важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й саморе-

© Т.П. Кучай, 2018

алізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості [2].

Варто наголосити, що виховання справжнього ціннісного ставлення до праці пов’язане саме з усвідомленням її суспільної цінності і практичного значення. Адже у житті праця виконується не тому, що приваблива, а заради досягнення суспільно значущого результату.

Зазвичай, від природи люди мають приблизно однакові здібності до праці, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні – здатні до найпростішої праці, інші – до праці більш складної, більш цінної для суспільства. Отже, потреба в соціально значущій праці, усвідомлення її цінності не стільки дається людині від природи, скільки формується у неї засобами навчання і виховання протягом усього життя [3].

Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення студентами соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості. Трудове виховання є системою виховних впливів, мета яких полягає у морально-психологічній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності.

Виховні досягнення:

- позитивно-емоційне ставлення до праці як до форми буття і способу самореалізації особистості;
- здатність до усвідомленого вибору майбутньої професії в ім’я національного державного інтересу;
- соціальна значимість праці в житті людини, естетика та культура праці в традиціях українського народу;
- вмотивованість, цілеспрямованість, організованість, кмітливість, працьовитість;
- проектування професійного становлення [4].

У процесі формування особистості конкурентоспроможного фахівця-професіонала у ВНЗ найважливішу роль грає професійно-трудове виховання студентів, сутність якого полягає в залученні людини до професійно-трудової діяльності і пов'язаних з нею соціальних функцій відповідно до спеціальності та рівнем кваліфікації. Професійно-трудове виховання студентів в університеті спеціально організований і контрольований процес залучення студентів до професійної праці в ході становлення їх як суб'єктів цієї діяльності, пов'язаний з економічним, екологічним вихованням і вихованням професійної етики.

В ході професійно-трудове виховання, в міру залучення до професії, вирішується цілий ряд взаємопов'язаних завдань:

– формування свідомого ставлення до обраної професії;

– виховання честі, гордість, любов до професії, свідоме ставлення до професійного обов'язку, який розуміється як особиста відповідальність і обов'язок;

– розвиток професійної психології фахівця-професіонала;

– формування професійної культури, етики професійного спілкування;

– формування соціальної компетентності та інші завдання, пов'язані з іміджем професії і авторитетом.

Найважливіше значення має спеціально-професійний аспект професійно-трудового виховання. Основним його змістом є:

– ознайомлення студентів з професіограмою, що включає характеристику зміс-

ту, умов, режиму і організації праці, професійно-кваліфікаційні та психофізіологічні вимоги з метою усвідомлення кожного студента своєї відповідності і осмислення соціальних аспектів професійної праці;

– розкриття соціокультурного потенціалу даної професії і залучення до нього студента з метою осягнення сприйняття професії як особливого виду культури;

– повідомлення про історико-технічні відомості про дану професію;

– ознайомлення з наявними професійним досвідом і традиціями в цій галузі праці;

– розкриття економічного, екологічного, морального і естетичного аспектів професійної праці;

– ознайомлення студентів з професійною етикою і виховання у них культури праці та професійної культури;

– залучення студентів до професійних ролей [5].

Трудове виховання студентів спрямоване на формування професійно-трудової культури висококваліфікованого фахівця, такий рівень розвитку розумовий, фізичний, духовний і соціальні здібності, які дозволять йому здійснювати мобільний професійне самовираження.

У формуванні професійно- трудової культури майбутніх фахівців велике значення має правильно відібрані кошти трудового виховання. Вибір та чи іншої з них здійснюється не довільно, а з урахуванням інтересів і потреби суспільства, цілі і зміст навчально - виховного процесу, специфічні особливості студентської молоді. Засоби трудового виховання у ВНЗ є, всі основні види діяльності студента: дослідницька робота, виробнича практика [6].

Висновки і перспективи (Discussion). Суттєве значення для трудового виховання студентів має творчий характер праці. Підбираючи завдання відповідної складності, студентів залучають до вдосконалення виробничих процесів (знарядь праці, технології, організації праці). Для цього їм доводиться вносити свої пропозиції, спираючись на власний досвід, застосовувати свої знання і вміння в нових умовах.

Нові можливості для трудового виховання відкриває встановлення трудових відносин між учасниками трудових процесів. За колективним характером діяльності ніхто не може залишатися байдужими до ледарів, оскільки результати роботи кожного позначається на результатах роботи колективу в цілому. Всі розуміють, що від єдності колективу багато в чому залежить успіх в роботі, починають поважати колектив, розуміти його силу.

У трудовому вихованні студентів необхідно, щоб пропонована їм робота грунтувалася на таких важливих принципах: ефективне використання робочого часу, раціональні прийоми праці, економне витрачання матеріалів, електроенергії, естетичний вигляд виробу, дотримання особистої гігієни і техніки безпеки та ін.

Список використаних джерел

1. Пасічна Т. С.Основні шляхи виховання ціннісного ставлення до праці [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/707951/1/%D0%97%D0%B2i%D1%82._%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84._I%D0%9F%D0%92_2017_%28%D0%9F%D0%B0%D1%81i%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%A2.%D0%A1%29.pdf

2. Ціннісне ставлення до праці – як сучасний напрямок виховної роботи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_381973_tsinnisne-stavlennya-do-pratsi--yak-suchasniy-napryamok-vihovnoi-roboti.html

3. Пасічна Т. С. Виховання в учнів ціннісного ставлення до праці у процесі соціально значущої діяльності / Т. С. Пасічна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2015. - Вип. 19(2). - С. 100-109.
4. Ціннісне ставлення до праці [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://studfiles.net/preview/5197108/page:6/
5. Профессионально-трудовое воспитание[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.surgu.ru/attachment/3940/download/professionalno-trudovoe-vospitanie.doc
6. Левова Г.А., Снежкина О.В., Ячинова С.Н. О роли трудового воспитания в формировании профессионально–трудовой культуры будущего специалиста[Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Pedagogica/3_136511.doc.htm

References

1. Pasichna T. S.Osnovni shlyakhy vykhovannya tsinnisnoho stavlennya do pratsi [The main ways of raising the value attitude to work] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://lib.iitta.gov.ua/707951/1/%D0%97%D0%B2i%D1%82._%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84._I%D0%9F%D0%92_2017_%28%D0%9F%D0%B0%D1%81i%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%A2.%D0%A1%29.pdf
2. Tsinnisne stavlennya do pratsi – yak suchasnyy napryamok vykhovnoyi roboty [Valuable attitude to work - as a modern direction of educational work] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://studopedia.com.ua/1_381973_tsinnisne-stavlennya-do-pratsi--yak-suchasniy-napryamok-vihovnoi-roboti.html
3. Pasichna T. S. (2015) Vykhovannya v uchniv tsinnisnoho stavlennya do pratsi u protsesi sotsialno znachushchoyi diyalnosti [Education in students value attitude to work in the process of socially significant activities] / T. S. Pasichna. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molod*i. Vyp. 19(2). 100-109.
4. Tsinnisne stavlennya do pratsi [Valuable attitude to work] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: https://studfiles.net/preview/5197108/page:6/
5.Professyonalno-trudovoe vospytanye [Professional and labor education] Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.surgu.ru/attachment/3940/download/professionalno-trudovoe-vospitanie.doc
6. Levova H.A., Snezhkyna O.V., Yachynova S.N. O roly trudovoho vospytanyya v formyrovanyy professyonalno–trudovoy kultury budushcheho spetsyalysta [On the role of labor education in shaping the professional and labor culture of a future specialist] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu:http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Pedagogica/3_136511.doc.htm

ВОСПИТАНИЕ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ТРУДА СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Т.П. Кучай

Аннотация. *В статье рассматривается воспитания ценностного отношения к труду студентов высших учебных заведений. Отмечено, шо ценностное отношение к труду является важной составляющей содержания воспитания личности. Освещаются воспитательные достижения ценностного отношения к труду. В ходе профессионально-трудовое воспитание, по мере привлечения к профессии, решается целый ряд взаимосвязанных задач.*

Ключевые слова*: воспитание, образование, высшие учебные заведения, студенты.*

EDUCATION VALUABLE ATTITUDE TO WORK OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

T.P. Kuchai

Abstract. *The article deals with the upbringing of the value attitude towards the work of higher education institutions students. It is stressed that value attitude to work is an important part of the maintenance of the personality. The educational achievements of value attitude to work are highlighted. During Vocational education as a profession involving solved a number of related tasks.New opportunities for labor education opens up the establishment of labor relations between the participants in labor processes. According to the collective nature of activity, nobody can remain indifferent to cheaters, since the results of each work affects the results of the work of the collective as a whole. Everyone understands that the unity of the collective largely depends on the success in the work, begin to respect the team, to understand its strength.In the labor education of students it is necessary that the work proposed by them is based on such important principles as: efficient use of working time, rational work methods, economical consumption of materials, electricity, aesthetic appearance of the product, observance of personal hygiene and safety, etc*

Keywords: *education, institutions of higher education, students.*

УДК 378. 011.3 - 051:373.2] : 316.42 (043.3)

КОМПОНЕНТИ І КРИТЕРІЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Т.М. ЛЕСІНА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
E-mail: lessina_tanya@ukr.net

Анотація. *У статті розкрито науковий статус поняття «підготовленість майбутнього вихователя» в контексті близьких понять сучасної професійної педагогіки. Враховано соціально-педагогічну значущість підготовленості студентів, які набувають у вищому закладі освіти спеціальність «Дошкільна освіта», до соціального розвитку старших дошкільників, де базовими є сформовані соціальні уміння і навички; обґрунтовано структурно-компонентний склад підготовленості майбутнього вихователя до окресленого сегмента професійної діяльності та схарактеризована визначений критеріальний підхід.*

Ключові слова: *підготовленість, професійна підготовленість майбутнього вихователя, соціальні уміння і навички старших дошкільників.*

Актуальність (Introduction). Джерелознавчий аналіз засвідчив, що поняття «професійна підготовка фахівця» ніколи не зникало з видноколу професійної педагогіки (А. Дистервег, А. Коменський, К. Ушинський та ін.). З огляду на реалії сьогодення, що актуалізують підготовку фахівців для пріоритетних галузей соціально-економічного прогресу будь-якої країни, посилюється роль освіти. Інноваційні підходи у цьому плані закладені, зокрема, в таких програмних документах, як «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 р.р. в умовах глобалізаційних викликів» та «Національна стратегія розвитку освіти України на 2012 – 2021 р.р.»; неперевершена роль педагога та пріоритетне значення професійно-педагогічної його підго-

© *Т.М. Лесіна, 2018*

EDUCATION VALUABLE ATTITUDE TO WORK OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

T.P. Kuchai

Abstract. *The article deals with the upbringing of the value attitude towards the work of higher education institutions students. It is stressed that value attitude to work is an important part of the maintenance of the personality. The educational achievements of value attitude to work are highlighted. During Vocational education as a profession involving solved a number of related tasks.New opportunities for labor education opens up the establishment of labor relations between the participants in labor processes. According to the collective nature of activity, nobody can remain indifferent to cheaters, since the results of each work affects the results of the work of the collective as a whole. Everyone understands that the unity of the collective largely depends on the success in the work, begin to respect the team, to understand its strength.In the labor education of students it is necessary that the work proposed by them is based on such important principles as: efficient use of working time, rational work methods, economical consumption of materials, electricity, aesthetic appearance of the product, observance of personal hygiene and safety, etc*

Keywords: *education, institutions of higher education, students.*

УДК 378. 011.3 - 051:373.2] : 316.42 (043.3)

КОМПОНЕНТИ І КРИТЕРІЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Т.М. ЛЕСІНА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
E-mail: lessina_tanya@ukr.net

Анотація. *У статті розкрито науковий статус поняття «підготовленість майбутнього вихователя» в контексті близьких понять сучасної професійної педагогіки. Враховано соціально-педагогічну значущість підготовленості студентів, які набувають у вищому закладі освіти спеціальність «Дошкільна освіта», до соціального розвитку старших дошкільників, де базовими є сформовані соціальні уміння і навички; обґрунтовано структурно-компонентний склад підготовленості майбутнього вихователя до окресленого сегмента професійної діяльності та схарактеризована визначений критеріальний підхід.*

Ключові слова: *підготовленість, професійна підготовленість майбутнього вихователя, соціальні уміння і навички старших дошкільників.*

Актуальність (Introduction). Джерелознавчий аналіз засвідчив, що поняття «професійна підготовка фахівця» ніколи не зникало з видноколу професійної педагогіки (А. Дистервег, А. Коменський, К. Ушинський та ін.). З огляду на реалії сьогодення, що актуалізують підготовку фахівців для пріоритетних галузей соціально-економічного прогресу будь-якої країни, посилюється роль освіти. Інноваційні підходи у цьому плані закладені, зокрема, в таких програмних документах, як «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 р.р. в умовах глобалізаційних викликів» та «Національна стратегія розвитку освіти України на 2012 – 2021 р.р.»; неперевершена роль педагога та пріоритетне значення професійно-педагогічної його підго-

© *Т.М. Лесіна, 2018*

товки у вищих закладах освіти – базові положення, що містить концепція нової української школи (2017 р.). Все це значно актуалізувало дослідницький пошук науковців та сприяло виокремленню певних напрямків наукових розвідок, а саме: філософії освіти взагалі і вищої освіти, зокрема (В.П. Андрущенко, В.Г. Кремень, П.Ю. Саух та ін.), дослідження конструктивних підходів до модернізації вищої педагогічної освіти, що склались у зарубіжжі (Г.Г. Єфименко, В.І. Луговий, Л.П. Пуховська та ін.), поглиблення наукових уявлень про психологічні засади професійно-педагогічної підготовки фахівця (О.Г. Балл, В.А. Семиченко, О.Я. Чебикін та ін.), вивчення порівняльної ефективності інноваційних технологій професійної підготовки творчої особистості педагога у підсистемі «бакалавр – магістр» (О.А. Дубасеннюк, О.І. Гура, Н.В. Кічук та ін.). Водночас із визнанням дошкільної освіти первинним специфічним і самодостатнім ланцюжком національної системи освіти та наданням державній програмі «Впевнений старт» (2017) високого соціально-педагогічного статусу в українському соціумі активізувався інтерес дослідників до професійної підготовки саме майбутнього вихователя (А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, О.А. Листопад, Т.І. Поніманська та ін.).

Дбаючи про реалізацію педагогічних ресурсів щодо формування професійно-компетентного майбутнього вихователя дошкільного закладу освіти, вважаємо своєчасним по-новому оцінити значущість положення О.В. Сухомлинського відносно того, що об’єктом педагогічної науки виступає система педагогічних впливів та явищ, у центрі якої і перебуває особистість [5, с. 41-45].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Ми поділяємо позицію тих дослідників, які стверджують, що професійно-педагогічна підготовка студентів в умовах євроінтеграційних процесів у вітчизняній освіті має осмислюватися як система, тобто цілісний комплекс взаємопов’язаних елементів (А.А.Герасимчук, О.А. Дубасенюк, І.І. Смагін, Л.О. Хомич та ін.). Такому комплексу властива відповідна структура та взаємодія із зовнішнім середовищем; він вважається відкритим, якщо елементи зовнішнього світу впливають на систему [3, с. 133]. До того ж, дбаючи про якісну професійну підготовку майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти в умовах університетської системи навчання, важливо враховувати не лише функціональне призначення фахівця, а й наявну наукову позицію щодо структурних компонентів особистості (К. Платонов) та базових складників суто педагогічної його діяльності (Н. Кузьміна). Суттєвими нам видаються не лишає ієрархія понять «підготовка - готовність», а й ідентифікація кожного з них у співвідношенні, зокрема, «підготовка — підготовленість — компетентність». Щодо останнього, то ми поділяємо думку тих дослідників (наприклад, Л.Маєвської), які вважають критерієм професійної компетентності саме підготовленість спеціаліста освітньої галузі, при цьому трактуючи підготовленість як сукупність особистісних якостей, знань, умінь і навичок, набутих студентами у процесі професійної підготовки у вищій школі, і які врешті-решт формують професійну компетенцію, забезпечуючи результативність у виконанні майбутнім фахівцем професійно-педагогічних функцій.

Сучасних науковців передусім цікавлять проблемні питання щодо домінант професійної підготовки, зокрема, педагогів дошкільної освіти, де наскрізною є ідея розвитку дитини як субєкта соціальної дії. Справа в тому, що по різним оцінкам вихователь сучасного дошкільного закладу освіти виконує різний за обсягом спектр функцій, хоча й дослідники єдині в ємності цього спектру. Так, згідно однієї з комплексних програм розвитку, навчання та виховання дошкільнят − «Соняшник» (2014 р.), де складовими є цільові підпрограми «Помогайлик», «Пізнавальник», «Дослідник» із цілеспрямованим впливом на процеси розвитку, навчання і виховання дітей 4-6 років життя, вихователь має закласти основи здоров’я, забезпечити відповідні якісні особистісні новоутворення і духовного, і морального, і естетичного, і емоційного, і інтелектуального ґатунку. До того

ж у процесі професійної підготовки майбутній педагог-дошкільник має бути підготовленим ще й до різноаспектної діяльності з дошкільнятами, які мають певні особливості розвитку; йдеться про здатність реалізувати парціальні освітні програми з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами, використовуючи, зокрема, ресурси театралізованої діяльності та арт-терапії з метою результативної інклюзивної освіти. Отже, постає проблемне питання такого змісту: якими слід вважати абриси базової професійної діяльності педагога-дошкільника, що спрямована на розв'язання пріоритетних завдань розвитку, навчання та виховання сучасного дошкільника? Нами розумілось, що принципово важливою у зазначеному плані є спрямованість особистісно-професійних зусиль вихователя на розвиток дитини дошкільного віку як суб'єкта соціальної дії.

Мета (Purpuse). Висвітлено теоретико-методологічне підґрунтя системного уявлення про підготовленість майбутнього вихователя – результат його професійної підготовки у вищій школі – в аспекті здатності розробляти педагогічну стратегію компетентного розвитку соціальних умінь і навичок у старших дошкільників.

Методи (Methodos). Теоретичні (аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, синтез, систематизація та узагальнення наукової інформації задля визначення авторської позиції), емпіричні (зібрання емпіричних даних з метою опису, пояснення й прогнозування кількісно-якісних змін у досліджуваних явищах).

Результати (Results). У нашому дослідженні ми визначаємо підготовленість студентів до здійснення певного сегмента майбутньої професійної діяльності як комплексне педагогічне явище. Найсуттєвішою його відмінністю вважаємо те, що йдеться про результат цілеспрямованої професійної підготовки майбутнього вихователя, що передбачає наявність системи фахово-спрямованих знань, умінь і навичок, сформованість професійно значущих якостей особистості, з урахуванням індивідуальних та психофізіологічних її особливостей. Означена особистісно-професійна якість виявляється через позитивну мотиваційну налаштованість на успішне виконання сукупності різновиду професійної діяльності та здатності до подальшого саморозвитку і самовдосконалення з огляду на новопосталі соціально-професійні завдання. Так, одним із них, стосовно акцентів на особистісно-професійне призначення саме вихователя дітей старшого дошкільного віку, які, зокрема, окреслено у державній програмі «Впевнений старт», є розвиток дитини як суб'єкта соціальної дії. Отож, ураховуючи напрацювання деяких дослідників (зокрема, І.Є. Кожуріної), які осмислюють підготовленість майбутніх педагогів до локальної діяльності (наприклад, індивідуально-спрямованої, фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти), ми трактуємо підготовленість майбутнього вихователя у досліджуваній сфері професійної діяльності як інтегральній особистісний показник. При цьому відповідно до сучасних педагогічних досліджень феноменології «соціальної» особистості. Так, існує думка серед психологів відносно взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємообумовленості психологічної і соціальної зрілості дитини дошкільного віку (Обухова Л.Ф.). Не менш привабливою вважаємо точку зору деяких дослідників відносно того, що важливими соціальними новоутвореннями слід уважати і тип соціального мислення дитини, і його соціальну позицію, і «соціальну спрямованість у цілому». При цьому означені феномени трактується не як рядоположні. Наприклад, феномен «соціальна позиція» належить до внутрішньої структури особистості, що визначає «спрямованість її діяльності та реалізацію особистісних цінностей її діяльності», бо йдеться про «систему ціннісних орієнтацій, настанов та становлень особистості, що характеризують її як громадянина країн та суспільства» [4, с. 17].

Аналіз наукового фонду з окресленої проблеми дозволяє зробити принаймні два узагальнення. По-перше, «одиницею» будь-яких соціально-вагомих особистіс-

них новоутворень дитини дошкільного віку правомірно розглядати розвинені її соціальні уміння і навички. Нині серед педагогічної спільноти склалися різноаспектні тлумачення базового поняття «вміння». Зокрема, дидакти та методисти (М.С. Василенко, І.В. Малафіїк, М.Р. Львов, Є.О. Пассов та ін.) розглядають уміння через здатність особистості (наприклад, виконувати теоретичні і практичні дії на основі наявних знань); як способи їх результативності щодо виконання на практиці набутих знань; як особистісну якість, пов'язану із творчими діями, що формуються у цілеспрямованій її діяльності. Натомість єдиною є позиція про те, що вміння мають свідомий характер і формуються виключно в діяльності особистості. Отож, на основі наявних уявлень про педагогічну сутність умінь, було сформоване таке робоче визначення поняття «соціальні уміння» − здатність здійснювати соціальні дії, що передбачає їх усвідомлення особистістю та відтворення на базі набутих нею соціальних знань.

По-друге, сформованість у старшого дошкільника соціальних умінь і навичок дослідники вважають суттєвим параметром їхньої передшкільної соціальної зрілості [4].

Попри наявної у психолого-педагогічній науці дискусії щодо наукового статусу понять «уміння» і «навичка», вважаємо найбільш умотивованою позицію К.К. Платонова у цьому плані: уміння – «це циклічно-проміжний етап виконання суб'єктом засвоєних способів дій, які базуються на сукупності знань, необхідних для виконання цілей-задач, ще не на рівні феномену навички, але який забезпечує конструювання самої навички» [2].

Відтак, із урахуванням вищезазначеного й було окреслене змістове наповнення поняття «підготовленість майбутнього вихователя розвивати соціальні уміння і навички у старших дошкільників».

Принагідно зауважимо, що нами враховано одну з ключових ідей «педагогіки ненасильства» (В.Г. Маралов, В.О. Ситаров), яка безпосередньо віддзеркалює своєрідність етапу дошкільного дитинства у соціальному розвитку особистості. При цьому термін «ненасильство» набуває відповідного смислового навантаження як за параметром «особистісне», так і в розрізі впливовості на соціальне здоров'я оточуючих. Отож, приймаючи на рівні переконань позицію ненасильства, дитина дошкільного віку долає соціальну реактивність (імпульсивність або пасивність), виявляє вміння і домінування, і підкорення. Маємо зауважити, що і нині зберігає дискусійність питання, про сутність поняття «ненасильницька дія» (зокрема, за параметрами цілі, мотиву, способу, результату). Водночас уже утвердилася серед дослідників думка про те, що ненасильницька дія може виступати і як акція (яка виражає ініціативу суб'єкта), і як реакція, набуваючи форму ненасильницького супротиву [1, с. 104]. При цьому означена ідея педагогіки ненасильства у нашому дослідженні набула двоякого сенсу: імператива для дитини старшого дошкільного віку як суб'єкта соціальної дії та вихователя дошкільного закладу освіти, який спрямовує процес педагогізації сім'ї – родини вихованця. Нами приймається домінантою ненасильницької дії саме відмова від примусу, зниження потенціалу агресії на користь співпраці та ненасильницької комунікації.

Ключовим поняттям для дослідження є підготовленість майбутнього вихователя, що виступає і як інтегрований результат професійної підготовки в окресленому сегменті фахової діяльності, і як особистісно-професійна якість, що характеризує здатність студента реалізувати відповідні соціально-розвивальні функції у професійній діяльності. В структурі означеного особистісного новоутворення розрізняємо такі компоненти, як-от: соціально-імперативний, аналітично-стратегічний, оцінювально-рефлексивний.

Аналіз довідкових джерел та фундаментальних досліджень проблематики кри-

теріального підходу (І.Я. Лернер, О.І. Тимофєєва, І.Л. Цар та ін.) засвідчує про доцільність розуміти критерій як «властивість», «якість», «ознаку» процесу, що досліджується, саме критерії й «дають змогу оцінити, визначити, розпізнати ознаки та схарактеризувати стан, на основі яких щось оцінюється або класифікується». З поняттям «критерій» пов'язана дефініція «показник» − міра сформованості того чи іншого критерію, якісні його характеристики.

Отож, ураховуючи педагогічну сутність базового для нашого дослідження явища, визначаємо сукупність таких критеріїв підготовленості майбутніх вихователів до розвитку соціальних умінь і навичок у старших дошкільників: мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-діяльнісний. Як переконливо засвідчує проведена нами дослідно-експерементальна робота, що базувалась на вищеокреслених маркерах – і структурно-компетентному уявленні про досліджуване явище, і запровадженому критеріальному підході – видалось за можливе відстежити динаміку рівнів (високий, середній, низький, критичний) підготовленості студентів експериментальних і контрольних груп до означеної сфери професійної діяльності; до того ж з'ясувати означене ще й в розрізі різних вишів (м. Ізмаїл, м. Кривий Ріг, м. Ніжин, м. Одеса), де проводився експеримент.

Висновки і перспективи (Discussion). Висвітлені в статті положення слугують підґрунтям для розширення наукових уявлень про основні параметри, за яких доцільно розгортати педагогічну стратегію вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів, які здатні до компетентного розвитку соціальних умінь і навичок у дітей передшкільного віку. Результативність процесу професійної підготовки конкурентоздатних вихователів дошкільних закладів освіти (в аспекті становлення вихованців як суб'єктів соціальної дії) перебуває у площині виявлення та врахування педагогічних закономірностей означеного процесу, що залишаються актуальними і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Педагогика и психология ненасилия в образовании: учебное пособие бакалавров / В.Г. Моралов, В.А. Ситаров. – 2-е изд., перераб. и доп. М, 2012. 424 с.

2. Платонов К.К. Структура и развитие личности. М. 1986. 274 с.

3. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир. 2015. 308 с.

4. Развитие социальной уверенности у дошкольников / научн. ред. Безруких М.М.: пособие. М., 2002. 224 с.

5. Сухомлинський В.О. Як виховувати справжню людину // Вибрані твори: в 5 т. Т. 2. 1976. 224 с.

6. Якименко С.І. З дитсадка до школи без проблем // Учитель початкової школи. 2018. №1. С. 20 – 23.

References

1. Pedahohyka y psykholohyia nenasylyia v obrazovanyy: uchebnoe posobye bakalavrov / V.H. Moralov, V.A. Sytarov. – 2-e yzd., pererab. y dop. M, 2012. 424.

2. Platonov K.K. (1986) Struktura y rozvytyelychnosty. M. 274.

3. Profesiina pedahohichna osvita: systemni doslidzhennia: monohrafiia / zared. O.A. Dubasenniuk. Zhytomyr. 2015.308 .

4. Rozvytye sotsyalnoi uverennosty u doshkolnykov / nauchn. red. Bezrukykh M.M.: posobye. M. 2002. 224 .

5. Sukhomlynskyi V.O. (1976) Yak vykhovuvaty spravzhniu liudynu. Vybranitvory: v 5 t. T. 2. 224.

6. Iakymenko S.I. (2018) Z dytsadka do shkoly bez problem. Uchytel pochatkovoi shkoly. №1. 20-23.

КОМПОНЕНТЫ И КРИТЕРИИ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К РАЗВИТИЮ СОЦИАЛЬНЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ

Т.Н. Лесина

Аннотация. *В статье раскрыт научный статус понятия «подготовленность будущего воспитателя» в контексте близких ему понятий современной профессиональной педагогики. Учтена социально-педагогическая значимость подготовленности студентов, которые получают в высшем учебном заведении специальность «Дошкольное образование», к социальному развитию старших дошкольников, где базовыми выступают развитые социальные умения и навыки; обосновано структурно-компонентное содержание подготовленности будущего воспитателя к обозначенному сегменту профессиональной деятельности и избранный критериальный подход.*

Ключевые слова: *подготовленность, профессиональная подготовленность будущего воспитателя, социальные умения и навыки старших дошкольников.*

COMPONENTS AND CRITERIA FOR TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS TO DEVELOPMENT OF SOCIAL ABILITIES AND SKILLS FOR SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

T.M. Lesina

Abstract. *The article reviews the scientific status of the concept of "training of future preschool teachers" in the context of the related concepts of modern professional pedagogy. Included social and educational importance of training students acquire at a higher education institution specialty "Preschool education" to the social development of older preschoolers, where the baseis formed social skills and abilities; based and structure-component composition training future preschool teachers for the appointed professional and segment defined by criteria approach.*

Key words: *training, professional training of the future educator, social abilities and skills of senior preschool children.*

УДК: 378.09.

ПІДГОТОВКА ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Л.В. МАКСИМЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницький національний університет
E-mail: maksymtschuk@ukr.net

Анотація. *У статті автором акцентується увага на необхідності формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця галузі міжнародних відносин, як ключової ознаки професійної сформованості фахівця-міжнародника. Беручи до уваги теоретичні ідеї науковців, автором внесено уточнення у визначення поняття комунікативна компетентність майбутніх фахівців галузі міжнародних відносин, яке розглядається як інтегративне утворення особистості, результат цілеспрямованого навчання і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін,*

© Л.В. Максимчук, 2018

КОМПОНЕНТЫ И КРИТЕРИИ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К РАЗВИТИЮ СОЦИАЛЬНЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ

Т.Н. Лесина

Аннотация. *В статье раскрыт научный статус понятия «подготовленность будущего воспитателя» в контексте близких ему понятий современной профессиональной педагогики. Учтена социально-педагогическая значимость подготовленности студентов, которые получают в высшем учебном заведении специальность «Дошкольное образование», к социальному развитию старших дошкольников, где базовыми выступают развитые социальные умения и навыки; обосновано структурно-компонентное содержание подготовленности будущего воспитателя к обозначенному сегменту профессиональной деятельности и избранный критериальный подход.*

Ключевые слова: *подготовленность, профессиональная подготовленность будущего воспитателя, социальные умения и навыки старших дошкольников.*

COMPONENTS AND CRITERIA FOR TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS TO DEVELOPMENT OF SOCIAL ABILITIES AND SKILLS FOR SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

T.M. Lesina

Abstract. *The article reviews the scientific status of the concept of "training of future preschool teachers" in the context of the related concepts of modern professional pedagogy. Included social and educational importance of training students acquire at a higher education institution specialty "Preschool education" to the social development of older preschoolers, where the baseis formed social skills and abilities; based and structure-component composition training future preschool teachers for the appointed professional and segment defined by criteria approach.*

Key words: *training, professional training of the future educator, social abilities and skills of senior preschool children.*

УДК: 378.09.

ПІДГОТОВКА ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Л.В. МАКСИМЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницький національний університет
E-mail: maksymtschuk@ukr.net

Анотація. *У статті автором акцентується увага на необхідності формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця галузі міжнародних відносин, як ключової ознаки професійної сформованості фахівця-міжнародника. Беручи до уваги теоретичні ідеї науковців, автором внесено уточнення у визначення поняття комунікативна компетентність майбутніх фахівців галузі міжнародних відносин, яке розглядається як інтегративне утворення особистості, результат цілеспрямованого навчання і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін,*

© Л.В. Максимчук, 2018

продуктивну взаємодію у міжкультурному середовищі на рівні окремих професійних груп, і передбачає свідомий вибір поведінкової моделі та детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів.

Ключові слова: *підготовка, комунікативна компетентність, майбутній фахівець галузі міжнародних відносин, міжкультурний, комунікація.*

Актуальність (Introduction). Успішна реалізація ефективних міжнародних відносин між різними державами покладається на фахівців, котрі отримують професійну підготовку у ВНЗ для майбутньої діяльності в галузі зовнішньоекономічних процесів. Дієвим учасником зовнішньоекономічного процесу в реалізації економічної стратегії та політики кожної країни є висококваліфіковані фахівці у галузі міжнародних відносин.

Глобалізація, економічна та культурна інтеграція, підвищення мобільності та міграції населення, розвиток науково-технічного прогресу та телекомунікацій, поширення культурного плюралізму, ріст зовнішньої торгівлі стали одними із вирішальних факторів впливу на суспільство. Розвиток економічного, соціального, культурного, інформаційного простору посилює необхідність пошуку нових шляхів і способів підготовки сучасних фахівців до міжкультурного спілкування, але високий попит на компетентних фахівців сфери міжнародних відносин.

Вища школа, яка готує майбутніх фахівців, не повинна стояти осторонь від означених процесів і тенденцій, особливо у галузі міжнародних відносин. Враховано, що комунікативна компетентність індивида не є вродженою, тому її слід цілеспрямовано формувати і розвивати, що мова спілкування – необхідний, але не головний фактор міжкультурної комунікації.

Теоретичні ідеї науковців, власний досвід викладання узагальнено і відображено у піраміді формування комунікативної компетентності від базового до високого.

Перед нинішною педагогічною наукою постає питання необхідності більш продуманої оцінки та переоцінки існуючих стратегій організації навчального процесу, і вибору більш сучасної системи професійної підготовки студентів, в основі якої поступовий перехід від «виховання громадянина певної країни до виховання громадянина світу». [4]

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). В останні роки зростає кількість серйозних публікацій, пов’язаних з проблемами формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця сфери міжнародних відносин. З точки зору філософії культуру спілкування досліджували Е. Баллер, Л. Коган, В. Соловйов та ін., культурології – цікавими є наукові праці В. Біблера, В. Давидовича, Д. Лихачова, Е. Маркаряна, психології – Б. Ананьєва, Б. Ломова, А. Петровського та ін. Проблемам педагогічних аспектів поняття, а саме актуалізації культури у процесі навчання й виховання присвячені роботи І. Зязюна, М. Лещенко, Г. Онкович, а також зарубіжних вчених: І. Тайлора, Г. Хофстеда, С. Вольтона та ін. В основі запропонованих визначень «культури» різні вчені пропонують різні підходи.

Питання підготовки студентів-міжнародників вищих навчальних закладів до міжкультурної комунікативної взаємодії, у тому числі деякі аспекти формування їх комунікативної компетентності, є предметом дослідження багатьох учених. Учені розглядають процес комунікативної компетентності студентів у контексті розвитку культурно-мовної особистості (Г. Єлізарова, І. Халеєва та ін.), формування культурної ідентичності студентів (Г. Локарєва, А. Садохін та ін.), інтеграції міжкультурного потенціалу зі змістом професійної освіти (С. Амеліна, О. Зеліковська та ін.), реаліза-

ції міжкультурного підходу до освіти (Г. Захарова, Т. Колбіна, Н. Маркова, С. Шехавцова та ін.).

Мета (Purpose). На основі обґрунтування професійної підготовки майбутнього фахівця сфери міжнародних відносин розкрити необхідність формування у студентів даного профілю належного рівня комунікативної компетентності.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results) свідчать, що науковці акцентували увагу на особливостях підготовки майбутніх фахівців галузі міжнародних відносин до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Згідно з галузевими стандартами нового покоління комунікативна компетентність, як невід'ємна складова означеної, є однією з умов затребуваності молодого фахівця на міжнародному ринку праці і його самореалізації, що, безперечно, не можна ігнорувати у процесі професійної фахівців галузі міжнародних відносин до участі в міжнародній комунікації.

Професійна підготовка майбутніх фахівців галузі міжнародних відносин, як і фахівців будь-якого іншого профілю, включається в «картину професійного простору» [5], що являє собою набір різноманітних видів діяльності .

Аналіз психологічної і педагогічної літератури з питань підготовки майбутніх фахівців в галузі міжнародних відносин у вищих навчальних закладах свідчить, що проблема формування комунікативної компетентності у спроектованому для цього середовищі ще не була предметом спеціального дослідження. Хоча відомо, що випускника сучасного університету формує не лише предметний зміст основ наук, які вивчаються, а й середовище, в якому домінує сприяння постійному особистісному і фаховому зростанню, максимальному забезпеченню розвитку комунікативних здатностей та міжкультурного досвіду взаємодії з представниками зовнішньоекономічної сфери діяльності.

Замовленням суспільства щодо кваліфікованих фахівців зовнішньоекономічної діяльності з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності та недостатньо гнучкою реакцією системи вищої професійної освіти на задоволення цієї потреби формує необхідність комунікативно-активних фахівців галузі міжнародних відносин, як умови розвитку, конкурентоспроможності, способу самоактуалізації у міжкультурному професійному середовищі.

Формування комунікативної компетентності – це складний, багатогранний, нелінійний процес цілеспрямованого навчання/учіння, який піддається моделюванню, педагогічному управлінню, корекції та оптимізації. Компетентна у сфері міжнародної комунікації молода людина – це конкурентоспроможна на зарубіжному ринку праці полікультурна особистість, здатна легко адаптуватися до іншого середовища, критично оцінити дійсність, приймати правильні рішення у своїй професійній групі/команді/організації і таким чином самореалізовуватися.

Оволодіння професією вважається показником готовності людини до трудової діяльності певного профілю і неможливе без спеціальної теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців, що здійснюється у вищих навчальних закладах і пов'язується з такими поняттями, як «професіонал», «спеціаліст», «компетентність» тощо [1, с. 163]. У довідковій літературі термін професіонал (з лат. professio – професія; profitere – «називати своєю справою») визначається як людина, що обрала певне заняття своєю професією і є фахівцем у своїй справі [1, с. 1177], а спеціаліст (з лат. specialis – особливий) – 1) людина, що досягла високої майстерності в чому-небудь, досконало володіє певною спеціальністю; фахівець [1, с. 1364]. Таким чином, професійна підготовка майбутнього фахівця зовнішньоекономічної діяльності передбачає набуття студентами знань, формування вмінь і навичок, норм професійної поведінки,

ціннісних орієнтирів, ідеалів, що спрямовується на процес професіоналізації особистості [1, с. 166] і набуття професійної компетентності. Актуальність цієї проблеми підтверджується тим, що в процесі наукових досліджень з'являються публікації, у яких визначаються теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-міжнародника.

Професійна компетентність розглядалася науковцями в різних аспектах: від понятєво-термінологічного тлумачення сутності професійної компетентності до розгляду компетентнісного підходу як шляху модернізації професійної освіти. На «мову компетенцій» перекладаються кваліфікаційні моделі фахівця, цілі та зміст професійної освіти, вимоги до професійної підготовки, педагогічні засади формування компетентності.

Поняття «компетентність» широко використовується в педагогіці з вісімдесятих років XX ст. у значенні «освітній результат діяльності» особи, яка навчається, як напрямок модернізації професійної освіти. Компетентнісний підхід визначається особливостями у змісті освіти і вибором інноваційних форм, методів і засобів навчання, що зумовлює появу змін у педагогічній системі вищої професійної школи.

Так, науковцями визначалися сучасні напрямки розвитку професійної підготовки фахівця сфери міжнародних відносин в логіці компетентнісного підходу і формування професійної компетентності майбутніх фахівців даної галузі; вивчалися сучасні пріоритети наукових досліджень професійного розвитку менеджерів у міжнародному бізнесі, розроблялися технології формування професійної компетентності фахівця-міжнародника [5].

Результатом набуття компетенцій – наперед заданої соціальної норми (вимоги) до освітньої підготовки фахівця, котра необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері та є соціально закріпленим результатом, уважається компетентність, яка «передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності» [5]. Компетентність можна розуміти як реальні вимоги до засвоєння майбутнім фахівцем певної сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень із певної галузі знань, якостей працівника, складну інтегровану якість особистості, що обумовлює готовність здійснювати певну діяльність, діяти в ситуації невизначеності/вибору.

Компетентність можна розуміти як реальні вимоги до засвоєння майбутнім фахівцем певної сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень із певної галузі знань, якостей працівника, складну інтегровану якість особистості, що обумовлює «готовність здійснювати певну діяльність, діяти в ситуації невизначеності / вибору.

Водночас слід зазначити, що професійна компетентністна обмежується колом розв'язуваних питань (компетенцій), а визначається специфікою професійної діяльності, рівнем поінформованості та обізнаності, здатністю фахівця застосовувати набуті знання та вміння, що дає змогу ефективно здійснювати професійну діяльність.

Теоретична складність пов'язана з глибиною та багатовимірністю основоположних понять, таких, як культура, діалог культур, міжкультурна комунікація, компетентність, важливих для розуміння сутності і розкриття структури феномену міжкультурної комунікативної компетентності. Практична складність, на нашу думку, полягає у відсутності комплексного лонгітюдного дослідження системи формування комунікативної компетентності студентів, особливо на основі використання імерсійних методів навчання, а також у контексті доцільності і напрямів реформування навчального середовища.

Для означення міжкультурного спілкування використовується множина термінів, які часто дублюють один одного: міжкультурна комунікація, інтеркультурна комунікація (intercultural communication), крос-культурна комунікація (cross-cultural communication), транскультурна комунікація (transcultural communication),

контркультурна комунікація (contrcultural communication).

Погоджуючись із висновками автора першого в Україні словника найуживаніших термінів теорії та практики міжкультурної комунікації Ф. Бацевича про те, що: «сутність міжкультурної комунікації або «вислизає», або сприймається як сама собою зрозуміла… до цього часу презентативна одиниця теорії міжкультурної комунікації не визначена, і найголовніше – цей динамічний і актуальний напрям досліджень фактично не має власної термінології, а та невелика кількість термінів і термінологічних виразів, що сформувалися у його межах, тяжіють до суміжних сфер гуманітарного знання [4]», зазначимо, що вчені все ще здійснюють спроби прийти до спільного знаменника у цьому питанні.

Вивчення показало, що автори більшості праць основою міжнародної комунікації вважають, в першу чергу, взаєморозуміння, як взаємодію культур, як процес спілкування учасників діалогу, як «процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які, належачи до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» [2, с. 82]. «Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники у випадках прямого контакту використовують мовний код і стратегії спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються у спілкуванні всередині однієї культури» [2].

Саме відмінності змісту культурних кодів часто є причиною виникнення міжетнічних проблем, конфліктів і непорозумінь. Так, відмінності у нормативно-ціннісних базах, способах поведінки, традиціях і звичаях, просторовій і часовій парадигмах, вербальній та невербальній комунікації, домінуючих стилях мислення, культурній і мовній картинах світу також часто викликають непорозуміння у процесі міжкультурної комунікації. Тому, процес міжкультурної комунікації - це і мовні знаки відображають національну специфіку і, з точки зору іншого народу, можуть розглядатися як іншомовна культура»

Незважаючи на те, що наведені вище підходи до визначення міжкультурної комунікації відрізняються один від одного, вважаємо за доцільне виокремити деякі спільні риси: комунікація фахівця сфери міжнародних відносин характеризується інтерактивністю процесу; різними культурними біографіями (свідомістю) і мисленням учасників цього процесу. Культурні відмінності на мовленнєвому, дискурсивному, змістовому та поведінковому рівнях обумовлюються приналежністю комунікантів до різних культур, що значно впливає на процес взаємодії.

Аналіз визначень дозволяє виявити смисловий центр, навколо якого сфокусовані майже всі інтерпретації. Ним є ідея взаємодії різномовних і різнокультурних комунікантів. На нашу думку, цей процес відбувається через налагодження їх взаємозв’язку і пошук взаєморозуміння. Відповідно до такого співвідношення міжкультурну комунікацію можна розглядати, як здатність ідентифікувати культурну приналежність, що передбачає знання мови, цінностей, норм, моделей, стандартів поведінки іншої комунікативної спільноти та здатність досягати успіху, контактуючи із представниками іншої культурної спільноти, навіть при поверхневому знанні основних елементів культури своїх партнерів, але при достатньому рівні розвиненості емпатійності окремої особистості.

Зовнішньоекономічна діяльність завжди була і залишається важливою складовою успішного розвитку України, незважаючи на зміни у політичному, економічному, правовому полі країни. За даними Р. Гришкової, про суспільну зацікавленість в економістах європейського і міжкультурного рівня, включаючи менеджерів зовнішньоекономічної діяльності зі сформованою комунікативною компетентністю, свідчать ті публікації, що з’явилися у зарубіжній та вітчизняній

науковій літературі за останні роки.

Визнання Україною вимог Болонського процесу передбачає створення передумов прозорості системи вищої освіти для світового ринку освітніх послуг, а також порівнюваності й зіставності з іншими освітніми системами. Відповідність рівня компетентності сучасного менеджера професійним стандартам глобалізованого ринку праці, забезпечення мобільності трудових ресурсів і студентів обумовили необхідність розробки нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, призначених для формування фахівців нової якості та особливості їх підготовки.

Зміна парадигми вищої освіти має на меті перенесення акцентів з організації навчального процесу на його кінцевий результат. Таким результатом має стати компетентність, в нашому випадку, комунікативна компетентність майбутнього фахівця галузі міжнародних відносин.

Висновки і перспективи (Discussion). Відтак, комунікативна компетентність майбутнього фахівця сфери міжнародних відносин: це інтегративне утворення особистості, що є результатом/продуктом учіння і соціалізації особистості, який досягається через міжособистісне спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію із соціальним оточенням на рівні окремих індивідів/груп/професійних команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтегративної стратегії і демонструється культурою комунікантів; це здатність досягати взаєморозуміння з представниками різних культур навіть при посередньому володінні іноземними мовами на основі розуміння та дотримання універсальних правил і норм, які покладені в основу міжнародного етикету спілкування ; це комплекс умінь, які необхідні для ефективної і адекватної поведінки у ситуаціях спілкування з представниками інших культур та мов, що дозволяють адекватно оцінити комунікативну ситуацію, використовувати вербальні та невербальні засоби для здійснення комунікативних намірів, та отримати результати комунікативної взаємодії у вигляді зворотнього зв'язку; сукупність соціокультурних та лінгвістичних знань, комунікативних умінь та навичок, завдяки яким особистість може успішно спілкуватися й взаємодіяти з носіями інших культур на всіх рівнях міжнародної комунікації.

Узагальнюючи всі подані вище тлумачення, визначаємо результатом підготовки до майбутньої діяльності фахівця галузі міжнародних відносин, є сформована комунікативна компетентність, як інтегративне утворення особистості, результат цілеспрямованого навчання і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію у міжнародному середовищі.

Процес формування міжкультурної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців сфери міжнародних відносин потребує подальшого глибокого вивчення з метою розкриття можливостей його моделювання, визначення етапів та оптимальних психологічних, організаційних, педагогічних умов реалізації.

Список використаних джерел

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – К.: Довіра, 2007. – 205 с.
3. Горобець С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 31. – С. 106–109.
4. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. :

Московский психолого-педагогический институт, 2005. – 216 с.

5. Отрощенко Л. С. Професійна компетентність економіста-міжнародника: технології формування : навчально-методичний посібник / Л. С. Отрощенко ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 71 с.

References

1. Bybler V. S. (1990) Ot naukouchenyya – k lohyke kultury [From the science of science to the logic of culture]: Dva fylosofskykh vvedenyya v dvadtsat' pervyy vek / V. S. Bybler. M.: Polytyzdat, 413 .

2. Batsevych F. S. (2007) Slovnyk terminiv mizhkul'turnoyi komunikatsiyi [Dictionary of Terms of Intercultural Communication.]. K.: Dovira, 205.

3. Horobets' S. A. (2007) Teoretychni zasady problemy formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutn'oho fakhivtsya-ekonomista [Theoretical principles of the problem of forming the professional competence of a future specialist-economist]/ S. A. Horobets'. Visnyk Zhytomyrs'koho derzh. un-tu im. I. Franka. Vyp. 31. 106–109.

4. Zeer É. F. (2005) Modernyzatsyya professyonal'noho obrazovanyya: kompetentnostnyy podkhod [Modernization of Vocational Education: A Competency Approach:] uchebnoe posobye / É. F. Zeer, A. M. Pavlova, É. É. Symanyuk. – M. : Moskovskyy psykholoho-pedahohycheskyy ynstytut, 216 .

5. Otroshchenko L. S. (2009) Profesiyna kompetentnist' ekonomista-mizhnarodnyka: tekhnolohiyi formuvannya [Professional competence of an economist-internationalist: technologies of formation]: navchal'no-metodychnyy posibnyk / L. S. Otroshchenko ; Derzhavnyy vyshchyy navchal'nyy zaklad «Ukrayins'ka akademiya bankivs'koyi spravy Natsional'noho banku Ukrayiny». Sumy : DVNZ «UABS NBU», 71.

ПОДГОТОВКА К КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ОБЛАСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Л.В. Максимчук

Аннотация. *В статье автором акцентируется внимание на необходимости формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов области международных отношений. Принимая во внимание теоретические идеи ученых, автором внесено уточнення в определение поняття профессиональная будущих специалистов области международных отношений, которое рассматривается ак интегративное образование личности, результат целенаправленного обучения и социализации, который достигается через межкультурный опыт общения, информационный обмен, продуктивное взаимодействие в межкультурной среде на уровне отдельных профессиональных групп, и предусматривает сознательный выбор поведенческой модели и детерминируется акцепции культурных различий коммуникантов.*

Ключевые слова: *подготовка, коммуникативная компетентность, будущий специалист области международных отношений, межкультурный, коммуникация.*

PREPARATION FOR COMMUNICATIVE ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF INTERNATIONAL RELATIONS

L.V. Maksymchuk

Abstract. *In the article the author focuses on the necessity of forming the communicative competence of a future specialist in the field of international relations as a key feature of the professional development of a specialist-internationalist*

Taking into account the theoretical ideas of scholars, the author introduces the clarification of the concept of communicative competence of future specialists in the field of international relations, which is regarded as an integrative personality formation, the result of purposeful learning and socialization, which is achieved through the intercultural experience of communication, information exchange, productive interaction in the intercultural environment on levels of individual professional groups, and involves a conscious choice of behavioral model and determined by the acceptance of cultural excellence communicants.

Keywords: *training, communicative competence, future specialist in the field of international relations, intercultural, communication.*

УДК 378.663: 347.637: 371.212

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «БАТЬКІВСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

К. В. НАГОРНА, фахівець І категорії служби проректора з навчально-науково-виробничих питань і адміністративно-господарської діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: k.v.nagorna@gmail.com

Анотація*. У статті досліджено та проаналізовано сутність поняття батьківства як педагогічного феномену, що являє сукупність знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі. Адже це не лише існування позицій «батько-мати-дитина», а й особистісне відношення до виховання дітей, розвитку їх умінь та навичок. Це батьківська відповідальність, яка проявляється в мотиваційній, афективній, когнітивній та конативній складових.*

Ключові слова*: сутність, структура, батьківство, батьківська відповідальність, молодь.*

Актуальність (Introduction). За останні десятиріччя в нашій країні відбулися значні трансформації не лише в політичному, економічному, а й культурній та ціннісній сферах життя. Сучасна молодь у вирі інформаційного «бумерангу» повністю знівелювала існуючі до нині постулати у сфері сімейного життя. Споглядаючи тенденції сьогодення прикрим є той факт, що змінилися принципи виховання та відношення до сім'ї та відповідального батьківства у людей старшого покоління, які навчають своїх дітей .Все більше відходять від напрямів на створення сім'ї, запланованого народження та відповідального ставлення до виховання дітей. Ці орієнтири відійшли на задній план висуваючи першочерговими кар'єрні досягнення, соціальну незалежність, матеріальне та соціальне становище.

Сучасна молодь має орієнтири, які все більше відходять від орієнтирів на створення сім'ї, заплановане народження та відповідальне виховання дітей – отримання освіти, професійні та кар'єрні досягнення, соціальна незалежність, самостійно досягнуте соціальне становище - ось на що в першу чергу орієнтується сучасна молодь, не приділяючи своїй ролі, як майбутніх батьків належної уваги. Як наслідок, вступаючи до шлюбу та народжуючи дитину молодь виявляється неготовою до виконання своєї нової ролі, виявляється неспроможною створити належні умови для повноцінного розвитку своєї дитини. Звідси збільшення кількості дітей-сиріт при живих батьках, зростання кількості випадків жорстокого ставлення до дитини, насильницьке

© К.В. Нагорна, 2018

Taking into account the theoretical ideas of scholars, the author introduces the clarification of the concept of communicative competence of future specialists in the field of international relations, which is regarded as an integrative personality formation, the result of purposeful learning and socialization, which is achieved through the intercultural experience of communication, information exchange, productive interaction in the intercultural environment on levels of individual professional groups, and involves a conscious choice of behavioral model and determined by the acceptance of cultural excellence communicants.

Keywords: *training, communicative competence, future specialist in the field of international relations, intercultural, communication.*

УДК 378.663: 347.637: 371.212

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «БАТЬКІВСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

К. В. НАГОРНА, фахівець І категорії служби проректора з навчально-науково-виробничих питань і адміністративно-господарської діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: k.v.nagorna@gmail.com

Анотація*. У статті досліджено та проаналізовано сутність поняття батьківства як педагогічного феномену, що являє сукупність знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі. Адже це не лише існування позицій «батько-мати-дитина», а й особистісне відношення до виховання дітей, розвитку їх умінь та навичок. Це батьківська відповідальність, яка проявляється в мотиваційній, афективній, когнітивній та конативній складових.*

Ключові слова*: сутність, структура, батьківство, батьківська відповідальність, молодь.*

Актуальність (Introduction). За останні десятиріччя в нашій країні відбулися значні трансформації не лише в політичному, економічному, а й культурній та ціннісній сферах життя. Сучасна молодь у вирі інформаційного «бумерангу» повністю знівелювала існуючі до нині постулати у сфері сімейного життя. Споглядаючи тенденції сьогодення прикрим є той факт, що змінилися принципи виховання та відношення до сім'ї та відповідального батьківства у людей старшого покоління, які навчають своїх дітей .Все більше відходять від напрямів на створення сім'ї, запланованого народження та відповідального ставлення до виховання дітей. Ці орієнтири відійшли на задній план висуваючи першочерговими кар'єрні досягнення, соціальну незалежність, матеріальне та соціальне становище.

Сучасна молодь має орієнтири, які все більше відходять від орієнтирів на створення сім'ї, заплановане народження та відповідальне виховання дітей – отримання освіти, професійні та кар'єрні досягнення, соціальна незалежність, самостійно досягнуте соціальне становище - ось на що в першу чергу орієнтується сучасна молодь, не приділяючи своїй ролі, як майбутніх батьків належної уваги. Як наслідок, вступаючи до шлюбу та народжуючи дитину молодь виявляється неготовою до виконання своєї нової ролі, виявляється неспроможною створити належні умови для повноцінного розвитку своєї дитини. Звідси збільшення кількості дітей-сиріт при живих батьках, зростання кількості випадків жорстокого ставлення до дитини, насильницьке

© К.В. Нагорна, 2018

відношення подружжя один до одного та недостатня розробленість програм соціальної та психологічної допомоги молоді. молоді до батьківства [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивчення та аналіз наукової літератури свідчить про те, що досить широко в педагогіці та психології вивчаються питання сім'ї, її розвитку, готовності до батьківства, виховання усвідомленого, відповідального батьківства.

До питань сутності батьківства зверталися В. Кравець, Л. Канішевська, І. Звєрєва, Г. Лактіонова, О. Безпалько, та ін. Питаннями усвідомленого батьківства в психологічному аспекті займалися Р. Овчарова, М. Єрміхіна, Г. Філіпова, В. Столін.

Мета (Purpose). Здійснити аналіз літератури щодо сутності та структури поняття «батьківська відповідальність.

Методи (Methods). У процесі дослідження було застосовано такі методи наукового дослідження: аналіз, узагальнення, синтез, порівняння.

Результати (Results). Батьківство, в першу чергу, це батьки, тобто – це батько й мати своїх дітей, які мають усі юридичні і моральні права та обов'язки щодо їх матеріального забезпечення та організації освіти й виховання [2,с.39].

Поняття «батьківство» в науковій літературі практично не визначене. В педагогічному словникові наводиться таке визначення поняття батьківство – це кровне споріднення батьків їх дитиною, яке визначається на основі документів про шлюб і свідоцтва про народження дитини та на добровільному визнанні себе батьками дитини, яка народилася поза шлюбом [2,с.39].

З психологічної точки зору в своїй роботі «Психологическое сопровождение родительства» [3] Р.В. Овчарова визначає батьківство як соціально -психологічний феномен, що являє собою сукупність знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства. На думку дослідниці батьківство являє собою відносно самостійну підсистему в системі сім'ї. Це обумовлено тим, що «…основним критерієм для виділення батьківства з навколишнього середовища служить її цільове призначення – це народження та виховання дітей» [3, с.5].

З позицій соціальної педагогіки визначення «батьківства» дає О.В. Безпалько, яка вважає, що батьківство слід розглядати як «процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку та навчання дітей» [4, с.62].

Батьківство є базовою життєвою місією, важливим станом та значною соціально-психологічною функцією кожної людини. Характер батьківства відображається на якості нащадків, стає гарантом особистого щастя людини та основою майбутнього суспільства, саме тому суспільство має бути відповідальним.

Особлива увага в плані формування батьківського виховання, на думку Р. Овчарової, повинна приділятися навичкам і формам спілкування батьків, аналізу взаємодії в сім'ї, розвитку пошани до особистості дитини. Крім того, розвиток і корекція батьківського ставлення повинні грунтуватися на усвідомленні сприйняття з погляду дитини [5].

Батьківство неможливо без такого компонента, як батьківська відповідальність. Дана складова феномена батьківства, належить до ряду складних понять в психології особистості й соціальній психології. В педагогіці та психології дане поняття вивчається досить давно, і представлене цілою плеядою видатних вчених таких, як: А. Макаренко, В. Сухомлинський, Г Андрєєва та ін.

Сучасна дослідниця феномену батьківства Р.В. Овчарова говорить про те, що «батьківська відповідальність в своїй основі має дуальну природу – це відповідаль-

ність перед соціумом та відповідальність перед без безособистісною природою (своєю совістю)» [5, с. 30].

Л. І. Грядунова також приписує батьківську відповідальність особистій соціальній відповідальності. Член сім'ї повинен нести відповідальність за інших членів сім'ї (дружину, чоловіка, дітей) і за сім'ю в цілому[1]. Тобто, народження дітей вимагає від батьків прийняття батьківської ролі - прийняття на себе відповідальності за долю дитини.

Створення сприятливих умов для формування відповідального ставлення до батьківства в студентів в умовах університету та забезпеченні студентства системою соціальних знань (про людину, сім'ю, батьківство, ролі батьків, ціннісні орієнтації), умінь, навичок, соціального досвіду (сукупність знань, які сприяють розумному поводженню в сім'ї, умінь, спрямованих на доброзичливе, толерантне ставлення між подружжям та дітьми, досвід взаємодії з власними батьками), цінностей, якостей.

Виховання відповідального батьківства здійснюється під впливом чинників [6, с. 13] (табл.1)

Таблиця 1 Чинники виховання відповідального батьківства

Чинник	Сутність чинників виховання відповідального батьківства
Власний позитивний досвід спілкування зі своїми батьками чи людьми, які їх замінюють	Психологічна підготовка до майбутньої ролі, що відбувається за умови емоційної близькості з власним батьком/матір'ю та конструктивних відносин з ними, забезпечує молоді в майбутньому тісний емоційний контакт з власною дитиною, підвищуючи задоволеність батьківською роллю
Активна емпатійна позиція чоловіка стосовно вагітної дружини	готовність до розуміння її страхів, бажань,очікувань та побоювань
Психологічна підтримка чоловіка	Розподіл із жінкою відповідальності за її фізичний та психологічний стан, турбота про неї, про майбутню дитину
Присутність чоловіка при народженні дитини	Психологічна підтримка дружини під час пологів, розуміння процесу народження дитини як спільної праці обох батьків, розуміння пологів як зустрічі з дитиною, а не суто жіночої справи, сповненої болю і крові
Перший емоційно-позитивний контакт батьків з дитиною	Відчуття задоволеності собою, дитиною; бачення в дитині окремої особистості;повага до її бажань і потреб
Особисте бажання бути батьками	Свідоме бажання прийняти батьківські ролі поєднана з усвідомленням власної відповідальності за фізичний і психічний розвиток дитини та готовністю вкладати свої фізичні й психологічні сили та час задля благополуччя дитини.

Характер батьківства відображається на якості нащадків стає гарантом особистого щастя людини і основою майбутнього суспільства, саме тому батьківство має бути відповідальним.

Теоретичний аналіз літератури [3,5] дозволив виокремити такі складові батьківської відповідальності:

- Мотиваційна, мотиви відповідальності за виховання дитини і сім'ю в цілому;
- Афективна, ставлення до розподілу відповідальності в своїй сім'ї, емоційні переживання пов'язанні з цим;
- Когнітивна, володіння знаннями про відповідальну і безвідповідальну поведінку батьків, про розподіл відповідальності між подружжям;

- Конативна, роль яку один з батьків займає в сім'ї.

Якщо батьківство – це більшою мірою біологічне та соціальне явище, то відповідальне батьківство – вияв індивідуальної та соціальної відповідальності. Адже сам факт наявності дітей не означає, що батьки відповідально виконують свої батьківські функції. Компонент відповідального батьківства має двовимірний характер: з одного боку батьки відповідальні перед суспільством за виховання його нових членів, з іншого – це вияв особистої соціальної відповідальності.

Згідно з методологією UNISEF, відповідальне батьківство передбачає безпечне фізичне середовище, нагляд за дітьми та їхньою поведінкою, сприяння розвитку їх соціально-емоційних та когнітивних компетенцій, скерування та підтримку у повсякденному житті [7].

Якщо ж батьки зважуються на народження дітей, то вони докладають максимум зусиль для того, щоб виховати дитину та забезпечити їй певний рівень матеріального добробуту. Від 90 до 100% громадян Хорватії погоджуються з твердженням, що обов'язком батьків є зробити все можливе для власних дітей, навіть якщо це негативно позначиться на добробуті їх самих. У більшості Європейських країн цей показник складає 70-80%, тоді як в Україні – 60-70%. У Литві, Білорусії, Греції менше 50% громадян готові пожертвувати своїм добробутом заради добробуту своїх дітей [8].

Висновки і перспективи (Discussion). Виховання ціннісного відношення до відповідального батьківства викликає певні дискусії в сфері науковців. Відповідальне батьківство – це досить широке поняття, яке включає не лише фізичне осмислення існування дітей, а й відповідальність за їх майбутнє, виховання позитивних навичок, усвідомленому підходу до розуміння світу, з його позитивними і негативними сторонами. Це вміння жити не лише для себе, в своє задоволення, а вміння проживати своє життя для когось, в любові, єдності, порозумінні.

Список використаних джерел

1. Дружинин В.Н. Психология семьи. Екатеринбург, 2000.176 с.
2. Педагогічний словник для молодих батьків. К.: ДЦССМ, 2002.348с.
3. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. М.: Издательство Института психотерапии,2003.319 с.
4. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка у схемах і таблицях: [навч. посібник] К.: Логос, 2003. 208с.
5. Овчарова Р.В. Родительство как психологический феномен: [учебное пособие],М.: Московский психолого-социальний институт, 2006.496 с.
6. Буніна Л.М. Врахування потреб дитини як основа усвідомленого батьківства *Діти- батьки – сім'я*. Вип.3. К.: Наук. світ, 2009. С.9-16.
7. Офіційний сайт UNISEF. URL: http//www.unisef.org./earlychildhood/index_69849.html (дата звернення: 20.01.2018)
8. Демографія та соціальна економіка, 2015, №3(25).С. 185-198
9. Lundberg S., Rose E. Parenthood and the Earnings of Married Men and Women //Labour Economics. -7, is.6. (November). 2000.P.689-710.

References

1. Druzhynyn V.N. (2000). Psykholohyia semy.[Psychology of the family]. Ekaterynburh,176.
2. Pedahohichnyi slovnyk dlia molodykh batkiv. (2002) [Pedagogical dictionary for young parents] K.: DTsSSM,348.

3. Ovcharova R.V. (2003) Psykholohycheskoe soprovozhdenye rodytelstva. [Psychological support of parenthood] M.: Yzdatelstvo Ynstytuta psykhoterapyy,319.
4. Bezpalko O.V.(2003) Sotsialna pedahohika u skhemakh i tablytsiakh: [navch. posibnyk][Social pedagogy in charts and tables: [teach. manual]]K.: Lohos, 208.
5. Ovcharova R.V.(2006) Rodytelstvo kak psykholohycheskyi fenomen: [uchebnoe posobye][Parenting as a Psychological Phenomenon: [tutorial]]M.: Moskovskyi psykholoho-sotsyalnyi ynstytut,496.
6. Bunina L.M. (2009). Vrakhuvannia potreb dytyny yak osnova usvidomlenoho batkivstva Dity- batky – simia. Vyp.3. Nauk. Svit.
7. Ofitsiinyisait UNISEF:http//www.unisef.org./ear-lychildhood/index_69849.html
8. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika (2015),[Demography and Social Economy] 3(25).S.185-198

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПОНЯТИЯ «РОДИТЕЛЬСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ» У СТУДЕНТОВ АГРАРНИХ ЗАВЕДЕНИЙ ВИСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

К.В. Нагорная

***Аннотация**. В статье исследовано и проанализировано сущность понятия отцовство как педагогического феномену, которий являет сукупность знаний, представлений і убеждений относительно себя в отцовской роли. Ведь это не только существование позиций «отец-мать-ребёнок», но и личностное отношение к воспитанию детей, розвитию их умений, навыков. Это родительская ответственность, которая проявляется в мотивационной, афективной, когнитивной и конативной составляющих.*

***Ключевые слова**: сущность, структура, отцовство, родительская ответственность, молодежь*

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE CONCEPTURE "FATHER RESPONSIBILITY" TO STUDENTS OF AGRICULTURAL HIGHER EDUCATION.

K. V. Nagorna

***Abstract**. The article analyzes and analyzes the essence of the concept of paternity as a pedagogical phenomenon, which represents the totality of knowledge, beliefs and beliefs in relation to oneself in the parental role. This is not only the existence of the "father-mother-child" position, but also the personal attitude towards the upbringing of children, the development of their skills and abilities. It is parental responsibility, which manifests itself in the motivational, affective, cognitive, and constitutive components.*

***Key words:** the essence, structure, paternity, father responsibility, youth.*

УДК 378.147

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН НА ЗАСАДАХ ФАСИЛІТАЦІЇ

В.М. ПЛЮЩ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: valentynapl@ukr.net

© В.М. Плющ, 2018

3. Ovcharova R.V. (2003) Psykholohycheskoe soprovozhdenye rodytelstva. [Psychological support of parenthood] M.: Yzdatelstvo Ynstytuta psykhoterapyy,319.
4. Bezpalko O.V.(2003) Sotsialna pedahohika u skhemakh i tablytsiakh: [navch. posibnyk][Social pedagogy in charts and tables: [teach. manual]]K.: Lohos, 208.
5. Ovcharova R.V.(2006) Rodytelstvo kak psykholohycheskyi fenomen: [uchebnoe posobye][Parenting as a Psychological Phenomenon: [tutorial]]M.: Moskovskyi psykholoho-sotsyalnyi ynstytut,496.
6. Bunina L.M. (2009). Vrakhuvannia potreb dytyny yak osnova usvidomlenoho batkivstva Dity- batky – simia. Vyp.3. Nauk. Svit.
7. Ofitsiinyisait UNISEF:http//www.unisef.org./ear-lychildhood/index_69849.html
8. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika (2015),[Demography and Social Economy] 3(25).S.185-198

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПОНЯТИЯ «РОДИТЕЛЬСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ» У СТУДЕНТОВ АГРАРНИХ ЗАВЕДЕНИЙ ВИСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

К.В. Нагорная

***Аннотация**. В статье исследовано и проанализировано сущность понятия отцовство как педагогического феномену, которий являет сукупность знаний, представлений і убеждений относительно себя в отцовской роли. Ведь это не только существование позиций «отец-мать-ребёнок», но и личностное отношение к воспитанию детей, розвитию их умений, навыков. Это родительская ответственность, которая проявляется в мотивационной, афективной, когнитивной и конативной составляющих.*

***Ключевые слова**: сущность, структура, отцовство, родительская ответственность, молодежь*

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE CONCEPTURE "FATHER RESPONSIBILITY" TO STUDENTS OF AGRICULTURAL HIGHER EDUCATION.

K. V. Nagorna

***Abstract**. The article analyzes and analyzes the essence of the concept of paternity as a pedagogical phenomenon, which represents the totality of knowledge, beliefs and beliefs in relation to oneself in the parental role. This is not only the existence of the "father-mother-child" position, but also the personal attitude towards the upbringing of children, the development of their skills and abilities. It is parental responsibility, which manifests itself in the motivational, affective, cognitive, and constitutive components.*

***Key words:** the essence, structure, paternity, father responsibility, youth.*

УДК 378.147

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН НА ЗАСАДАХ ФАСИЛІТАЦІЇ

В.М. ПЛЮЩ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: valentynapl@ukr.net

© В.М. Плющ, 2018

Анотація. *У статті досліджено питання формування екологічної культури у майбутніх вчителів природничих дисциплін. Охарактеризовано погляди вчених на специфіку формування екологічної культури студентів. Обґрунтувано значення фасилітації у формуванні екологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін на сучасному етапі становлення та розвитку педагогічної освіти.*

Ключові слова: *екологічна культура, виховання, педагогічна фасилітація, навчально-виховний процес, вчителі природничих дисциплін.*

Актуальність (Introduction). Гуманізація та гуманітаризація освіти, ріст національної самосвідомості суспільства активізує проблему духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Саме тому, до вищої професійної освіти в Україні сьогодні висувають вимоги, в яких підкреслюється необхідність гуманістичної спрямованості. Гуманізація є і одним із принципів екологічної освіти і виховання, що сприяє відродженню духовності, підвищенню ефективності збереження довкілля.

Незважаючи на визначену провідну роль особистості в освіті реформування вищої школи в останні роки відбувалося, перш за все, шляхом внесення змін до державних освітніх стандартів та впровадженням нових інформаційних технологій. Разом з тим, до уваги майже не приймався той факт, що головне цільове призначення системи освіти – збереження, трансляція і трансформування культури – реалізується, перш за все, носіями цієї культури, якими у закладах вищої освіти є викладачі. Провідним в організації навчально-виховного процесу взагалі та формування екологічної культури майбутніх вчителів природничих дисциплін зокрема, має бути особистість педагога та його вплив на розвиток студента шляхом фасілітації.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У педагогічній науці проблеми гуманізації навчально-виховного процесу досліджували такі автори, як Ш. Амонашвілі, С. Гончаренко, В. Зінченко, І. Зязюн, В. Кузнецов, О. Плахотнік, Г. Сагач, тощо. Пріоритетні підходи до формування екологічної компетентності, сутність і структуру цього поняття, принципи формування якості представлено у працях Г. Білецької, О. Колонькової, Л. Лук'янової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт тощо. Більшість досліджень, що стосуються неперервної екологічної освіти і виховання присвячено проблемі формування екологічної культури майбутніх учителів (Г. Білявський, Ю. Бойчук, Т. Вайда, Н. Грейда, Г. Науменко, С. Рудишин, Г. Тарасенко, Г. Філіпчук тощо).

Мета (Purpose) нашого дослідження полягає у обґрунтуванні конструктивного значення фасилітації у формуванні екологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін на сучасному етапі становлення та розвитку педагогічної освіти.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод щодо вивчення вітчизняних джерел із застосуванням порівняння, систематизації та узагальнення.

Результати (Results). Культура є специфічним способом організації життєдіяльності людини, що відображається у продуктах матеріальної та духовної праці, у духовних цінностях, у ставленні людей до природи, суспільства та до самих себе. Культура людини визначається здатністю до сприйняття духовних цінностей, а також активного утвердження цих цінностей та їх створення.

Термін «екологічна культура» з'явився в 20-х роках минулого століття як сукупність відповідних екокультурних норм (заборон та дозволів), хоча корені екологічної компоненти сягають ще доісторичних часів [2, с. 43].

Екологічна культура особистості у педагогічній літературі характеризується як: діяльність людини, спрямованою на організацію і трансформацію природного світу відпо-

відно до її особистих потреб і намірів [7, с. 14]; форми адаптації етносу до природних умов і спосіб організації життєвого простору, який охоплює систему уявлень, моральних і світоглядних установ [3, с. 10]; це ступінь моральної зрілості людини, який глибоко закорінений у підсвідомості [4, с. 167]; результат діяльності людини з перетворення природного середовища відповідно до фізіологічних і соціальних потреб людини; характеристика рівня розвитку екологічної свідомості соціальних суб'єктів, починаючи з індивіда і закінчуючи людством у цілому; творча діяльність людей у ході освоєння природного середовища, в процесі якої виробляються, зберігаються і розподіляються екологічні цінності [4, с. 90]; поведінку та життя суспільства чи окремого індивіда на основі пізнання та раціонального використання законів розвитку природи з урахуванням близьких і віддалених наслідків змін природного середовища під впливом людської діяльності к [8, с. 232].

Синтез цінностей, ідеалів, світоглядних установок, практичних настанов відбувається у свідомості особистості. Свідомість водночас набуває статусу складової світогляду, в межах якого відбувається поєднання знань та вподобань, що виступають у ролі особистісних цінностей, ідеалів, норм.

Отже, екологічна культура особистості забезпечується формуванням системи особистісних цінностей, спрямованої на збереження природи; екологічної свідомості, екологічного світогляду, екологічно доцільної поведінки індивіда та екологічної відповідальності.

Важливим показником екологічної культури студента є його суспільно значущі дії та вчинки. Тому особливої ваги у формуванні екологічної культури набуває виховуюча діяльність педагогічних закладів вищої освіти, яка зосереджується на конкретних етичних нормах, що має особистісний сенс для студента [7, с. 35]. Екологічну освіту пов'язують головним чином з навчальним процесом (пізнання суті самої людини, взаємозв'язків, які в ній відбуваються, і вплив на сферу раціонального мислення), що є основою формування світогляду, принципів, позицій. Екологічне виховання, яке здійснюється як у навчальному процесі так і в різноманітних формах позааудиторної роботи, спрямоване переважно до емоційно-чуттєвого світу особистості й сприяє формуванню екологічної культури через гуманістичне світовідчуття.

Гуманістичного спрямування екологічна освіта у вищій школі набуває внаслідок інтенсивної диференціації та інтеграції навчальних дисциплін для розв'язання комплексних багатопланових проблем сучасності. Провідне місце серед них займають саме природничі дисципліни. Формування екологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін має відповідати триєдиній меті – природозбереження, природовідновлення і природоохоронна діяльність. В практиці начально-виховного процесу це реалізується за допомогою міжпредметного підходу, який полягає в узгодженому використанні освітнього і виховного потенціалу всіх навчальних дисциплін, самоосвіти та інших форм освіти з метою формування екологічної культури студента.

Взаємодія викладача і студента в навчально-виховному процесі довгий час розглядалася як система, в якій провідні функції належать викладачу. Соціальні функції і освітні завдання сучасної вищої школи повинні втілитися в новому ставленні педагогів і студентів до цілей спільної діяльності, що можливо, на нашу думку, за створення умов психолого-педагогічного супроводу навчання і виховання студентів засобами фасилітації.

Необхідність використання у навчальному процесі вищих навальних закладах моделі супроводу ґрунтується на його перевагах, а саме: відповідність вимогам часу; універсальність застосування в різних сферах і в різних формах втілення; націленість на нейтралізацію труднощів шляхом створення умов у навчальному середовищі для прояву і розвитку необхідних позитивних рис особистості; ефективність використання

кадрових і матеріальних ресурсів; рівноправну участь та активність усіх суб'єктів супроводу [6].

Сутність педагогічної фасилітації у навчально-виховному процесі полягає у подоланні традиційного підходу до студента як до виконавця, та у формуванні натомість активного, здатного до самостійного аналізу та прийняття нестандартних рішень випускника. Таке навчання сприяє й розвитку мотиваційної сфери студентів, оскільки відомо, що потреби і мотиви активної поведінки формуються не під час виконавчої, а під час спрямовуючої взаємодії. У зв'язку з цим завдання викладача – залучити студентів у спільне орієнтування, розділити з ними ряд управлінських функцій з метою створення умов для пробудження глибокого інтересу до предмета і виникнення реальних змістовних мотивів навчання. Під час фасилітації навчання викладач має можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті з них, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі. Все це створює умови для підвищення інтересу та пізнавальної активності студентів, оптимізує процес розвитку їх професійної самосвідомості.

Варто зазначити, що фасилітація передбачає надання можливості студентам взяти на себе контроль і відповідальність за власні зусилля та досягнення. Крім того, особливістю фасилітаційної взаємодії є підтримка процесу, а не змісту діяльності, щодо якого той, хто підтримує, займає нейтральну позицію [6]. Викладач під час навчально-виховного процесу підтримує, допомагає, спонукає студента та створює сприятливий психолого-педагогічний клімат.

Найбільш доцільними методами і прийомами у підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін ми вважаємо творчі завдання, еколого- психологічні тренінги, імітаційне моделювання, інтерактивні технології, проблемні ситуації, екологічні дидактичні ігри, екологічні проекти; інформаційно-агітаційні програми тощо. Таким чином ми пропонуємо систему фасилітативної взаємодії викладача і студентів під час вивчення ними природничих дисциплін (табл. 1).

Таблиця 1.

Система фасилітативної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу

Види діяльності	
викладача	**студентів**
Навчальна:	
– розробка програм безперервної екологічної підготовки; – введення в основні профільні і загальноосвітні дисципліни розділів, тем чи окремих питань з охорони навколишнього середовища; – введення в дипломні проекти розділу, присвяченого оцінці досліджуваної теми з погляду охорони навколишнього середовища;	– теоретико-дослідницька робота, спрямована на вивчення літературних джерел, складання рефератів, доповідей з регіональних і глобальних проблем екології
Практична:	
– розробка практичних завдань з екологічною спрямованістю для практичних, лабораторних та семінарських занять, виробничих та навчальних практик; навчальних проектів;	– експериментальна робота, орієнтована на дослідну перевірку відомих наукових даних і методик, проведення дослідів з подальшим описом результатів; – екологічна діяльність, що сприяє виявленню особливостей відносин природи, історії та культури рідного краю;

Науково-дослідницька:	
– залучення студентів до науково – дослідницької роботи з проблем охорони навколишнього середовища; – розробка системи завдань для розширення самопідготовки студентів; – керівництво науковими гуртками студентів; – участь у конкурсах наукових студентських робіт	– пошукове конструювання різних моделей і створення проектів, їх апробація та практичне впровадження.

Під час такої взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу активізується потреба студентів в оволодінні методиками розвитку екологічної компетентності; відбувається залучення студентів на заняттях з фахових дисциплін до квазіпрофесійної еколого-освітньої діяльності; умотивовано використовуються завдання екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями природничих дисциплін різних видів практик.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, організація навчально-виховного процесу на засадах фасилітації створює оптимальні умови для формування екологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін, оскільки сприяє: зміні ціннісних орієнтацій та мотиваційних установок, розвитку готовності студента до саморозвитку і самореалізації в навчальній та професійній діяльності, підвищенню культури самоврядування. На підставі здійсненого аналізу психолого-педагогічних досліджень, в яких відображено сучасний стан розроблення проблематики формування екологічної культури та педагогічної фасилітації, зауважуємо, що питання необхідності і доцільності педагогічної фасилітації у навчально-виховному процесі не викликає сумнівів. Розглянуті у статті аспекти не вичерпують усіх питань цієї теми, подальшої науково-педагогічної розробки потребує розробка і впровадження в навчально-виховний процес системи завдань формування екологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Беккер И. Л. Проблемы гуманизации образования и экологическая культура / И. Л. Беккер // Вестник экологического образования в России. – 2000. – № 4. – С.14
2. Квас В. М. Формування екологічної освіти і виховання в історії філософії та педагогіки / В. М. Квас // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – Серія: Педагогічні науки. — Випуск 71. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2006.
3. Дробноход М. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: [Кол. моногр.] / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач, С. І. Іваненко.– К.: МАУП, 2000.– 76 с.
4. Климчик О. М. Вступ до фаху: Навчальний посібник / О. М. Климчик, П. М. Малярчук, Т. М. Мислива, В. П. Дубровський. – Житомир : Житомирський національний агроекологічний університет, 2008. – 344 с.
5. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості / Л. Морозова // Вища освіта України, № 2. – 2001. – С. 88–92.
6. Плющ В.М. Педагогічна фасилітація та її роль в організації навчально-виховного процесу / Плющ В.М. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наукових праць. Випуск 16, книга 1. – Кіровоград: РВВКДПУ ім. В.Винниченка, 2012. – 384 с.
7. Шулдик В.І. Екологічна освіта як аспект гуманізації шкільного навчання біології: монографія / В.І. Шулдик, О.С. Осадчий. – К.: Наук. світ, 2002. – 96 с.
8. Федоряк М. М., Москалик Г. Г. Основи екології / М. М. Федоряк, Г. Г. Москалик. – Чернівці ЧНУ, 2009.– 336 с.

References

1. Bekker Y`. L. (2000). Problems of Humanization of Education and Ecological Culture. Bulletin of Ecological Education in Russia. – № 4. – p.14 (in Russ.)
2. Kvas V. M. (2006). Formation of ecological education and education in the history of philosophy and pedagogy. Scientific Papers of the KSPU them. V. Vynnychenko. Series: Pedagogical Sciences. – Issue 71. Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vy`nny`chenka. (in Ukr.)
3. Drobnoxod M. I. (2000). The conceptual foundations of the formation of ecological thinking and human ability to build a harmonious relationship with nature. K.: MAUP, 2000.– 76 p. (in Ukr.)
4. Kly`mchy`k O. M. (2008). Entry to the profession. – Zhitomir: Zhytomyr National Agroecological University.. – 344 p. (in Ukr.)
5. Morozova L. Education of the ecological culture of the personality. Higher education of Ukraine, №2. – 2001. – p. 88–92. (in Ukr.)
6. Plyushch V. M. (2012). Pedagogical facilitation and its role in the organization of the educational process. Theoretical and methodological problems of education of children and pupils. Series: Pedagogical Sciences. – Issue 71. Kirovograd: RVVKDPU them. V.Vinnichenko. – 384 p. (in Ukr.)
7. Shuldy`k V. I. (2002). Ecological education as an aspect of humanization of school biology teaching: monograph. Sedimentary - K .: Science. World. – 96 p. (in Ukr.)
8. Fedoryak M. M., Moskaly`k G. G. Principles of Ecology. – Chernivci ChNU, 2009.– 336 p. (in Ukr.)

FORMATION OF ENVIRONMENTAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF NATURAL DISCIPLINES ON THE FACILITATION FACILITIES

V. Pliushch

Abstract. *The article explores the issues of forming ecological culture in the future teacher of natural sciences. Characterized views of scientists on the specifics of the formation of ecological culture of the students. A key figure in the formation of ecological competence of future generations of citizens is the teacher, particularly the teacher of natural sciences. Professional qualifications of students working for a university degree in the field of teaching, their environmental education, environmental literacy, readiness for carrying out nature protection activities with children as well as their civic stance are crucial for the professional training of teachers. In this article, the problem of teacher facilitation in the context of psycho-pedagogical support of the educational process is considered.It is theoretically proved pedagogical conditions of forming development of ecological culture of future teachers of natural sciences: activation the necessity of students in capturing the methods of development ecological competence; using at the lessons of professional disciplines the design of fragments of professional and pedagogical activity for providing personal implication of students in ecological and educational activity; the motivated usage of tasks of ecological aspiration during passing by future teachers of natural sciences different types of practices.*

Keywords: *ecological culture, education, pedagogical facilitation, future teachers of natural disciplines, upbringing,*

УДК 378

ФЕНОМЕН ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ДО СЕБЕ Й ОТОЧУЮЧИХ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Т.В. ПОТАПЧУК, доктор пед. наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, ***ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»***
E-mail: tatvolod@ukr.net

Анотація. *У статті акцентується увага на тому, що зміни у соціальній, політичній, економічній сферах, які характеризують сучасне українське суспільство, спонукають до перегляду напрямів розвитку освіти. У Базовому компоненті освіти в Україні, Законі України «Про Освіту», Національній доктрині розвитку освіти визначено основні принципи освіти в нашій державі, які передбачають орієнтацію на особистість, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення до навколишньої дійсності і самої себе.*

Ключові слова: *ціннісне ставлення, ставлення, самоставлення, ціннісне ставлення, ціннісне ставлення до себе, емоційно-ціннісне ставлення до себе.*

Актуальність (Introduction). У сучасній психолого-педагогічній науці та практиці відбуваються зміни у концептуальних підходах до особистості. При цьому посилюється інтерес до даного вікового періоду, підкреслюється його особлива значущість для формування духовно зрілої особистості з власними ціннісними орієнтаціями, що визначатимуть сенс подальшої життєдіяльності людини, сприятимуть її внутрішньому розвитку, забезпечуватимуть можливість співіснування з іншими людьми. Одним із ефективних шляхів формування такої особистості є розвиток системи ціннісних ставлень особистості до себе й оточуючих людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Звертаємо увагу на те, що проблема формування у студентів ціннісного ставлення складна, багатогранна і різноаспектна. Так, із філософських позицій (Н. Бахтін, М. Каган та ін.) потрактовано структуру і сутність ціннісного ставлення, його зміст, функції, вплив на формування світогляду та світовідчуття особистості, процес трансформації ціннісного ставлення у ціннісну свідомість. У педагогічному аспекті висвітлено процес формування системи цінностей, ціннісних орієнтацій, обгрунтовано можливості залучення студентів до загальнолюдських цінностей (О. Богініч, В.Маршицька, З. Плохій, Т. Пониманська та ін.). Аналіз проблеми у соціологічному плані (Т. Бутківська, Г. Пардов та ін.) сприяє з'ясуванню процесу соціалізації особистості, тобто засвоєння індивідумом системи цінностей свого соціального оточення та формування на цій основі ціннісного ставлення до інших людей.

Розроблення даної проблеми у психологічному ракурсі (С. Анісімов, Д.Колесов, С. Рубінштейн, Е. Фром та ін.) репрезентує можливості вивчення поведінкових аспектів культури міжособистісних відносин, вплив об'єктів ціннісного ставлення на розвиток особистості студента. Аналіз теоретичних і прикладних аспектів означеної проблеми подається в роботах Л.Агеєвої, Л. Габдуліної, А. Свенцицького та ін., де ціннісне ставлення розглядається як складний психологічний феномен, що визначає спрямованість особистості, зміст і характер її активності. Проте у літературі відсутні єдині підходи до трактування ціннісного ставлення як психолоічного феномена, оскільки воно є складною багатофункціональною системою взаємопов'язаних, взаємодіючих структурних елементів.

Мета (Purpose) статті обґрунтувати феномен поняття ціннісного ставлення осо-

© Т.В. Потапчук, 2018

бистості студента до себе й оточуючих у наукових дослідженнях. Завдання статті: обґрунтувати і схарактеризувати формування ціннісного ставлення особистості студента до себе й оточуючих як наукової проблеми; уточнити зміст понять «ставлення», «самоставлення», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до себе», «емоційно-ціннісне ставлення до себе».

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети були використані теоретичні методи науково-педагогічного дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та ін.

Результати (Results). Логіка дослідження зумовлює необхідність з'ясування, передусім, суті понять «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до себе (самоставлення)», «ціннісне ставлення до інших людей» як фундаментальних у понятійному апараті даної роботи. При цьому вважаємо за необхідне внести деякі уточнення щодо трактування ключового поняття «ціннісне» як похідного від слова «цінність» та категорії «ставлення». Так, у новому тлумачному словнику з української мови «цінність» трактується як:

- виражена у грошах вартість чого-небудь; ціна;
- те, що має певну матеріальну або духовну вартість;
- важливість, значущість чого-небудь [10, с.739].

Зміст поняття «ціннісне» у контексті дослідження, думається, тяжіє до другого і частково до третього значення. Щодо категорії «ставлення», то в довідкових джерелах воно визначається як характер поводження з ким-, чим-небудь [6, с.445].

Зауважимо, в сучасній психологічній науці (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, В.М'ясищев, С.Рубінштейн та ін.) означене поняття вважається найбільш змістовним для визначення конкретної особистості. Так, на думку В. М'ясищева, психіка і свідомість, як її вища сходинка, є єдністю відображення людиною оточуючої дійсності та її ставлення до цієї дійсності [9, с.129]. При цьому саме система суб'єктивно-оцінних, індивідуально-вибіркових ставлень особистості до дійсності є структурною основою, стрижнем особистості, що визначає рівень і характер цілісного функціонування всіх складових психіки людини. Науковець наголошує на тому, що, вивчаючи ставлення, необхідно враховувати ставлення особистості до інших людей, до самої себе та до предметів оточуючого світу. Вочевидь, категорія ставлення до людей є ключовою та має характер взаємовідносин.

За твердженням С.Рубінштейна, становлення особистості є розвитком її нових ставлень до навколишнього світу, а ступінь їх сформованості і визначеності є мірою зрілості особистості. Аналогічної думки стосовно визначення поняття «ставлення» дотримується Б. Ананьєв, наголошуючи на ролі ставлення людини до себе як одного із важливих чинників виникнення і стабілізації цілісності особистості.

Існує думка (В.Горбатих) [4], що ставлення має складний психологічний зміст і включає відповідно емоційний, когнітивний та поведінкові компоненти. На сьогоднішній день про роль двох останніх компонентів у структурі ставлення більше відомо, ніж про емоційний. Думається, це пояснюється тим, що його вивчення прямо пов'язане з дослідженням проблеми емоцій, яка залишається найменш розробленою в сфері психології, хоча останнім часом мають місце позитивні тенденції у цьому плані завдяки таким науковцям, як Б.Додонов, О.Запорожець, В.Котирло, О.Кульчинська, Я.Неверович, К.Обуховський, О.Овчинникова, Т. Титаренко, О. Чебикін та ін.

Нам видається, що емоційний компонент у структурі ставлення є провідним, оскільки власне ставлення особистості виникає у процесі своєрідного накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тобто будь-яке за змістом ставлення завжди має емоційно переживатись людиною. А відтак, без емоційного компонента загалом, наголошують психологи [4], не може бути

об'єктивних оцінних ставлень суб'єкта, коли в свідомості відбувається когнітивне відображення дійсності і смислове відображення цієї дійсності, а в кожному акті психічної діяльності маємо елементи того й іншого. Дослідники, враховуючи важливість ролі емоційного компонента ставлення особистості, констатують, що особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань, і виражаються в поведінці суб'єктів, в їхніх діях та переживаннях: «наші власні переживання як би безпосередньо вони не переживалися, пізнаються і усвідомлюються лише опосередковано, через їх ставлення до об'єкту» [3]. Отже, можна стверджувати, що, ставлення – це продукт індивідуального розвитку особистості, який характеризує ступінь її інтересу, силу емоцій, бажань і виражається в її поведінці. Ставлення до самого себе (самоставлення) – це осмислене ставлення до власних суб'єктивних утворень, тобто особистісних властивостей.

Щодо ціннісного ставлення дитини до себе, відзначимо, що означений феномен є складним і багатогранним об'єктом наукових досліджень (І.Бех , О.Кононко, В.М'ясищев, С.Світлична, В.Столін, В.Сухомлинський, Л.Рувинський та ін.), який розглядається як системне утворення особистості, продукт індивідуального розвитку людини, важлива компонента самосвідомості, що засвідчує зрілість особистості і має відповідні компоненти, форми та показники вияву. Дослідники (Н.Гаврилова, О.Сергеєва, Г.Хорошенкова та ін.), використовуючи поняття «ціннісне ставлення», наголошують на тому, що таке ставлення є внутрішньо детермінованим, заснованим на особистісному значенні об'єкта ставлення для людини та має позитивну спрямованість. Тому його вивчення на ранніх етапах онтогенезу становить особливий інтерес для психолого-педагогічної науки і практики.

Ціннісне ставлення до себе передбачає сформованість у студентів вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил. Воно є важливою умовою формування у дітей активної життєвої позиції. Відтак, можна стверджувати, ціннісне ставлення особистості до себе як системне утворення особистості акумулює ціннісне ставлення до свого фізичного, психічного, соціального «Я». Схарактеризуємо означені складові.

Ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» - це вміння особистості оцінювати свою зовнішність, тілобудову, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, здатність відновлювати силу після фізичного навантаження, вольові риси, статеву належність, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, здоровий спосіб життя, активний відпочинок.

Ціннісне ставлення до свого психічного «Я» передбачає вихованість у студентів культури пізнання власного внутрішнього світу: думок, переживань, станів, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів, цінностей, ставлень. Важливо навчити зростаючу особистість сприймати себе такою, якою вона є, знати свої позитивні і негативні якості, сприяти формуванню в неї реалістичної Я-концепції, готовності та здатності до самовдосконалення, конструктивної самокритичності. Під Я-концепцією розуміється сукупність усіх уявлень про себе, сполучених із їх оцінкою [1]. Вважається, що Я-концепція відображає той рівень розвитку знань суб'єкта про себе, на якому вона і функціонує як ієрархічно організована, відносно стійка система.

Ціннісне ставлення до свого соціального «Я» виявляється у таких ознаках: здатність орієнтуватися та пристосовуватися до нових умов життя, конструктивно на них впливати; визначення свого статусу в соціальній групі, налагодження спільної праці з дорослими та однолітками; вмінні запобігати конфліктам, справедливому і толерантному (шляхетному) ставленні до інших людей.

Заслуговує на увагу визначення ціннісного самоставлення, запропоноване в дослідженнях В. Давидова, де означений феномен трактується ученим як сутнісний показник морально-вольового розвитку особистості, що регулює її поведінку, кваліфікується як переживання нею своїх можливостей, адекватних життєвим завданням – об'єктивним та особистісно значущим [2].

З позиції С.Тищенко [13], ставлення до себе визначає характер ставлення до інших людей, впливає на процеси самоусвідомлення, опосередковує ціннісні орієнтації особистості.

Нам видаються актуальними і значущими теоретичні узагальнення В.Століна, а саме: на найбільш конкретному рівні самоставлення є специфічною активністю суб'єкта щодо свого «Я»; на більш загальному – емоційні компоненти, зокрема самоповага та інтерес до себе; на найзагальнішому – недиференційоване загальне почуття «за» чи «проти» себе. З таких позицій, на думку автора, самоставлення дитини має три різні смисли:

- ✓ *перший смисл* самоставленню особистості надають батьки. Уважне, любляче, шанобливе ставлення дорослих до дитини продукує його високу самоповагу, самосприйняття. Авторитарна чи байдужа позиція дорослого призводить до неприйняття дитиною самої себе, переживання своєї малоцінності та непотрібності;
- ✓ *у другому смислі* самоставлення є індикатором, що сигналізує про ступінь задоволення чи незадоволення потреби особистості у спілкуванні з рідними, близькими;
- ✓ *третій смисл* самоставлення пов'язаний із потребою особистості бути прийнятою дорослим [12].

Як зазначає В. Столін, емоційно-ціннісне ставлення до себе виявляється на позитивному полюсі в гордості, почутті власної гідності, повазі до себе, а на негативному – як усвідомлення власної малоцінності, нікчемності, зневаги до себе. Ґенеза цього ставлення визначається розвитком емоційної сфери особистості, її емоційним досвідом у цілому [12].

Отже, можна стверджувати, що ефективність виховання ціннісного самоставлення значною мірою залежить від визнання дорослими значущості його формування в особистості.

Крізь призму концепції про особистісний зміст «Я» В.Століна самоставлення розглядається як специфічна активність суб'єкта стосовно свого «Я», що виявляється в певних внутрішніх діях. Більш загальним аспектом вибудови ставлення до себе, його макроструктурою є емоційні компоненти: самоповага, аутосимпатія, близькість-самоінтерес.

Цілком очевидно, лінія ставлення до себе є визначальною в системі ставлення суб'єкта до світу, що задає значеннєві орієнтири життєдіяльності людини (О.Рейпольська). Самоставлення, наголошує науковець, що виступає на позитивному полюсі у вигляді гордості, почуття власного достоїнства, а на негативному – у вигляді свідомості власної малоцінності, значною мірою зумовлює результат особистісного розвитку [11, с.76].

Особистість висловлює своє ставлення як до себе загалом, так і до окремих якостей своєї особистості через самооцінку, яка характеризується об'єктивністю, адекватністю, забезпечує внутрішню узгодженість особистості та відносну стійкість поведінки. Оцінювання дорослих залишається для студента авторитетним, хоча все більше критерієм самооцінки стає власний досвід та конкретні результати її індивідуальної діяльності: ігрової, образотворчої, навчальної тощо.

Однак, самооцінка особистості студента щодо діяльності й особистісних проявів неоднозначна. При оцінюванні власних дій, умінь і навичок самооцінка особистості

характеризується більшою конкретністю. При порівнянні студентом своєї роботи з діяльністю однолітків самооцінка здебільшого буває необ'єктивною. Водночас оцінювання особистісних якостей, проявів характеризується узагальненістю й розмитістю. Самооцінка свого статусу у колективі ровесників у студентів, зокрема старшого віку, як правило, є неадекватною: студенти, які об'єктивно перебувають у незадовільному становищі у групі, схильні до переоцінки свого статусу, а ті, що мають високий статус, – навпаки, мають тенденцію до його недооцінювання. Переважною більшістю самооцінка студентів є дещо завищеною як захисний механізм підтримки позитивного ставлення до себе, впевненості в собі, що дозволяє особистості сміливо братися за нову справу, ризикувати, вірити в успіх, вільно оволодівати новими сферами дійсності.

Для розвитку ціннісного ставлення до себе важливого значення, на думку В.Котирло і В.Крутецького, набуває саморегуляція поведінки, що зумовлена таким новоутворенням в особистісній сфері, як: підпорядкування мотивів «хочу» і «треба». При цьому стійкість ієрархії мотивів ще ситуативна й потребує контролю з боку дорослого; розвиток моральної свідомості – узагальнене сприйняття правил, незалежно від людини, яка вимагає їх виконання, й ставлення до неї; перенесення правил в аналогічні із засвоєними ситуації; перетворення узагальнених правил на норми поведінки; збільшення досвіду поведінки; поява й набуття стійкості нових почуттів; освоєння дитиною часового простору, який призводить до формування полімотивованості, дії особьистості визначаються теперішнім, минулим й майбутнім проявами.

Коли йдеться про формування ціннісного самоставлення, акцентується, що самоставлення – стале утворення, яке виникає на основі самосприйняття, самооцінки та оцінок значущого оточення (О. Кононко) [7].

Говорячи про самоставлення, слід пам'ятати, що воно завжди має якусь оцінку (позитивну чи негативну). Саме тому пріоритетним напрямом у роботі викладачів вищих закладів освіти має бути *формування у студентів самоставлення, що одночасно є позитивним, рефлексивним і критичним. Таке ставлення особистості до себе ми називаємо ціннісним*.

Ключовими показниками ціннісного ставлення студентів до себе й оточуючих, на думку О.Третяк, є: людяність, повага до людської гідності, справедливість, толерантність, відповідальність.

Стрижневою категорією ціннісного ставлення до оточуючих, поза сумнівом, є людяні**с**ть. *Людяність* – у межах моральної свідомості – це знання правил поведінки та спілкування в навчальному закладі, вдома, на вулиці, в громадських місцях. Уявлення про «добро» як життєву цінність людини і «зло» як його протилежність. Усвідомлення, що людина – вища цінність суспільства. Людяна особистість завжди виявляє інтерес до іншої людини, несе благо, благополуччя і радість іншим, дотримується правил поведінки, відчуває радість і горе інших, співрадіє, співпереживає, позитивно сприймає себе та інших. Людяна особистість вміє: спілкуватися без роздратувань і грубощів; намагається втішити, розрадити оточуючих, безкорисливо допомагає іншим; не бере участі в мобінгу (фізичному і психічному цькуванні більш слабких студентів).

За своєю суттю у вихованні ціннісного ставлення до інших людей має людська *гідність.* Гідність – визначає особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності серед людей; ставленні до оточуючих, в якому визнається її безумовна цінність. Основні ознаки і прояви поваги до людини та її гідності – це: бажання виявляти повагу до людини, вимогливість у ставленні до себе й інших, емоційне переживання власної гідності, визнання прав кожної людини, вміння об'єктивно оцінювати себе (самокритичність) та ін-

ших, визнання досягнень інших людей та своїх власних, вміння відстоювати власну гідність.

Справедливість полягає в усвідомленні загального співвідношення цінностей, благ та конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, що відповідає уявленням про сутність людини та її невід'ємні права. Під справедливістю розуміється вид міжособистісної взаємодії, що ґрунтується винятково на значущості справ (чи поведінки) суб'єктів взаємодії. Кожна людина визнає справедливість необхідною, що є свідченням її високої суб'єктивної ціни для індивіда [15, с.65]. Справедливими вважають не тільки тих, хто має уявлення про справедливість, чесність, обов'язок, а й тих, хто прагне ставитись справедливо до всіх незалежно від власних уподобань, ніколи не обманює, виступає проти насильства, зла, несправедливості.

Толерантність характеризується здатністю ставитися з терпінням до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Толерантність проявляється у повазі до кожної людини: дитини і дорослих, близьких і незнайомих. Вона передбачає стриманість у словах і діях, уміння визнавати свої помилки у ставленні до інших. Толерантність передбачає гуманне ставлення до людей іншої національності, віросповідання, різного світогляду. Толерантна людина завжди зважає на думки інших, не насміхається і не кривдить інших. Ця моральна якість є запорукою успішного самовираження і самореалізації особистості, що сприяє підняттю і перетворенню її в найвищу цінність.

Важливим показником ціннісного ставлення до людини є *відповідальність*, що виявляється у її ставленні до обов'язків даного слова, певних зобов'язань тощо. Відповідальність може бути реалізованою за умови свободи волевиявлення, принциповості і рішучості особистості, повагою до себе і людей. Відповідальна людина усвідомлює сутність понять «обов'язок», «відповідальність», охоче виконує свої обов'язки як вдома, так і в навчальному закладі, вимоглива до себе та інших, відчуває, що можна робити, а що ні, ретельно виконує свої обов'язки без нагадувань і спонукань, дотримується слова, вміє передбачати наслідки власних дій, міру припустимої поведінки.

Ці категорії взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють та взаємопроникають одна в одну [15, с.5-6] у ціннісному самоставленні як особистісному інтегративі, де мають гармонійно поєднуватися також *позитивне самоприйняття дитиною своєї статевої належності*, *доступна віку міра орієнтації у своєму душевному світі та гуманна поведінка*.

Зауважимо, вивчення психолого-педагогічних джерел [7, 8] дозволяє говорити про існування гендерних розбіжностей у проявах ціннісного самоставлення. Так, на думку І. Мельничук, приналежність особистості до певної статі визначає становлення її особистості, інтереси, формування особливої системи уявлень про себе як про людину певної статі, що включає специфічні для чоловіків та жінок потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, форми поведінки. Особистість, вибудовуючи образ самої себе, користується засвоєними нею еталаноми, статево-ролевими стереотипами, – всім тим, що трансформується в її внутрішній світ.

У дослідженні О. Кононко [7] з'ясовано, що у представників обох статевих груп домінує орієнтація на зовнішні ознаки, що засвідчує обмеженість їхніх уявлень, перевагу зовнішньої детермінації над внутрішньою. Одержані вченим дані засвідчують можливості студентів диференціювати ознаки статі, усвідомлювати відмінності як між дитиною і дорослим загалом, так і між хлопчиком-чоловіком, дівчинкою-жінкою зокрема. Студенти обох статевих груп зважають не лише на переваги, а й на вразливі місця, слабкі сторони протилежної статі. Ними визначено групу рис, специфічних для

представників чоловічої (силу, вагу, розумові здібності, свободу вибору) та жіночої статі (атрибути зовнішності, особливості тілобудови тощо).

На думку автора, елементарність, схематичність, поверховість уявлень студентів щодо орієнтування в основних статевих ознаках пояснюється як віковими особливостями, так і індивідуальною історією розвитку. О.Кононко зазначає, що дівчатка зазначеного віку виявляють майже вдвічі більшу за хлопчиків здатність диференціювати статеві особливості людини. Це дає можливість говорити про дещо вищу соціальну зрілість представниць слабкої статі порівняно з сильною.

Здатність особистості ґрунтуватися у своїх міркуваннях на реалії, оперувати чеснотами й вадами представників своєї та протилежної статі засвідчує притаманне вказаному віку становлення особистості, зростання статевої самосвідомості та ціннісних орієнтацій статево-рольової позиції як однієї з умов гармонійного особистісного зростання в студентському віці та в подальші роки.

Як зазначає О.Кононко, у спільній діяльності уточнюється й виробляється поведінка зростаючої особистості, зорієнтована на статево-рольові стандарти, встановлюються особливості статево-рольової поведінки. Автор акцентує увагу на залежності статевої самосвідомості дитини від суспільних установок батьків та викладачів навчального закладу, важливості для її особистісного зростання на ранніх етапах онтогенезу додержання дорослими прав дитини, її прагнення до розширення меж своєї свободи.

Разом із тим, дослідження О.Кононко [7] підтвердило, що соціальне оточення здебільшого відстає від властивих віку прагнень і тенденцій, штучно гальмує соціальний розвиток студента, орієнтуючи його, передусім, на соціокультурні стандарти, ігноруючи первинні – біологічні. Це, на думку автора, дезорієнтує зростаючу особистість, позначається на її свідомості, поведінці в соціумі.

Таким чином, теоретичний аналіз наукових праць засвідчив усю складність означеної проблеми. Узагальнюючи існуючі уявлення фахівців про зміст поняття «ціннісне самоставлення», виділено основні підходи до розуміння та дослідження цього феномену вітчизняними та зарубіжними вченими: емоційно-вольова властивість; результат знань, досвіду прогнозування подій; функціональна психофізіологічна готовність, внутрішній зворотний зв’язок, що визначає здатність людини до взаємодії з зовнішнім середовищем; інтелектуальний стан та якість особистості.

Конструктивним нам видається визначення ціннісного самоставлення, запропонованого В.Давидовим, де означений феномен розглядається науковцем як сутнісний показник морально-вольового розвитку особистості, що регулює її поведінку, кваліфікується як переживання нею своїх можливостей, адекватних життєвим завданням – об’єктивним та особистісно значущим [5].

Заслуговує на увагу дефініція ціннісного самоставлення Б.Висоцького як прийняття особистістю своїх дій, рішень. Тобто, по суті йдеться про її прийняття самої себе. А відтак, під ставленням до себе цілком правомірно розуміти емоційно-ціннісну складову «Я-концепції».

Слушною для розуміння сутності досліджуваного феномена є позиція С. Тищенко[14], згідно якої емоційно-ціннісне ставлення до себе виступає в процесі взаємодії з оточуючим середовищем умовою становлення образу-Я і, водночас, зумовлюється його рівнем розвитку. Вочевидь, домінуючою є думка про існування тісного взаємозумовленого зв’язку між особливостями ставлення до себе, оточуючого середовища та когнітивними процесами образу-Я, де ставлення до себе визначає характер ставлення до інших людей, впливає на процеси самоусвідомлення, опосередковує ціннісні орієнтації особистості.

Список використаних джерел

1. Авдеева Н.Н., Силвестру А.И., Смирнова Е.О. Развитие представлений о самом себе у ребенка от рождения до 7 лет. Воспитание, обучение и психологическое развитие. М., 1977. С. 21 – 76.

2. Аристова Л.С. Формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури: автореферат дис. …канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Київ, 2008. 24 с.

3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: наук. керівник А.М.Богуш. К., 2012. 26 с.

4. Горбатих В.В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. Вісник Запорізького національного університету. №2(13), 2013. С. 48-52.

5. Давыдов В. В. Генезис и развитие личности в детском возрасте. Вопросы психологии. 1992. № 1. С. 22 – 37.

6. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2006. 540 с.

7. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: (системний підхід). К. : Стилос, 2000. 336 с.

8. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів. К.: Освіта, 1998. 255 с.

9. Мясищев В.Н. Личность и неврозы. Ленинград, 1980. С. 128-205.

10. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В.Яременко, О.Сліпушко. 2-ге вид., виправлене. Т.3. К.: Аконіт, 2008. 862 с.

11. Рейпольська О.Д. Особливості виховання ціннісного ставлення у старших дошкільників та їх уявлень про самих себе. Психолого-педагогічні науки, 2014. №3. С.75 – 79.

12. Столин В. В. Исследование эмоционально-ценностного отношения к себе с помощью методики управляемой проекции. Психологический журнал. 1981. Т. 3. С. 104 – 117.

13. Тищенко С. П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я. Психологія: респ. наук.-метод. зб. К.: Рад. школа, 1983. Вип. 22. С. 3 – 19.

14. Тищенко С.П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину. К., серія VII «Педагогічна» №11, 1982. 48 с.

15. Третяк О.П. Методика виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі: метод. посіб.; Ін-т проблем виховання НАПН України. К.: вид-во, 2013. 136 с.

References

1. Avdeeva N. N., Sylvester A. S., Smirnova E. A. Progressum est, obtulit se in puer a nativitate ad 7 annos. Educatione, disciplina et animi ipsum. M., 1977. Pp. 21 – 76.

2. Aristova L. S. Formatio princeps schola alumni in aesthetic erga es in processu de doctrina artis cultura: auctoris abstracto de dis. kand. med. nauk: spets. 13.00.07. Kyiv, 2008. 24 sec.

3. Prima pars pellentesque educationem in Ucraina: scientia. Procurator A. M. Bogush. K., 2012. 26 sec.

4. Humpback Vladimir Samostalna personalitatem sicut motus pars conscientia. Vestnik de Zaporizhzhya national University. No. 2(13), 2013. S. 48-52.

5. Davydov V. V. Genezis et progressum personam in pueritia. Quaestiones de psychologia. 1992. No. 1. P. 22 – 37.

6. Ivchenko A. dictionary of latin language. Kharkiv: Folio, 2006. 540 S.

7. Kononko E. L. Animi fundamenta personalis progressum pellentesque puer: (a ra-

tione aditus). K. : Stylos, 2000. 336.
8. Kononko E. L. Socio-gravida eget personalitatem (adplicavi filii): proc. manual. nam visch. proc. instituta. K.: Educatio, 1998. 255 p.
9. Myasischev V. N. Ingenii et neuroses. Leningrad, 1980. Pp. 128-205.
10. Nova interpretatione dictionary of latin language / primum sic proceditur. V. Yaremenko, A. Slush. 2-e Izd., fixum. Vol. 3. K.: Aconite, 2008. 862 p.
11. Zapolska A. D. Proprietates educationis pretiosum habitus in pre-schola et eorum repraesentationes se. Animi et paedagogica scientia, 2014. N. 3. P. 75 – 79.
12. Stolin V. V. Quaestionem de animi-pretiosum ordine ad proprium per artem-acta retro prominens. Animi acta. 1981. Vol. 3. S. 104 – 117.
13. Tishchenko, S. P. Motus-valorem habitus, ut a structural elementum imaginem I. Psychologia: resp. Scientiae.-modus. ZB. K.: Consilium. schola, 1983. Vol. 22. Pp. 3 – 19.
14. Tishchenko, S. P. educational Duis auctoritate familia in puer. K., series VII "Doctrina" N. 11, 1982. 48 sec.
15. Tretiak O. P. Modos educationem Junior scholárum pretium relationem personae in educationis ratio: ratio. manual.; Institute of problems of education de NAPs Ucraina. K.: publishing casam, 2013. 136 p.

ФЕНОМЕН ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА К СЕБЕ И ОКРУЖАЮЩИМ В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Т. В. Потапчук

Аннотация. *В статье акцентируется внимание на том, что изменения в социальной, политической, экономической сферах, характеризующих современное украинское общество, побуждают к переосмотрению направлений развития образования. В Базовом компоненте образования в Украине, Законе Украины «О Образование», Национальной доктрине развития образования определены основные принципы образования в нашей стране, которые предусматривают ориентацию на личность, формирование у нее сознательного, ценностного отношения к окружающей действительности и самого себя.*

Ключевые слова: *ценностное отношение, отношение, самоотношение, ценностное отношение, ценностное отношение к себе, эмоционально-ценностное отношение*

THE PHENOMENON OF THE VALUABLE ATTITUDE OF THE STUDENT'S PERSONALITY TO YOURSELF AND ATTITUDE IN SCIENTIFIC RESEARCHES

Potapchuk T.V.

Abstract. *The article focuses on the fact that changes in the social, political, and economic spheres that characterize modern Ukrainian society, encourage the revision of education development. In the Basic Education component in Ukraine, the Law of Ukraine "On Education", the National Doctrine on Education Development, the basic principles of education in our state are defined which include orientation towards the personality, formation of a conscious, value-oriented attitude towards the surrounding reality and for herself. In modern psychological and pedagogical science and practice, there are changes in the conceptual approaches to personality. This growing interest in this age period, emphasizes its special significance for the formation of spiritually mature person with their own values, which further define the meaning of human life, it will promote domestic development, will provide the possibility of coexistence with others. One of the effective ways of forming such a person is the development of a system of value attitudes of the individual towards himself and the people around him.*

Keywords: *value attitude, attitude, self-help, value* attitude, value attitude towards *oneself, emotional and value attitude towards oneself.*

УДК 378.16

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ

Н. А. РУДНИЦЬКА, викладач кафедри іноземної філології і перекладу
М. І. МАРКІВ, студентка III курсу факультету аграрного менеджменту
НУБіП України, *e-mail:* nathalie.nauu@gmail.com

Анотація. *У статті розглянуто деякі аспекти і проблеми впровадження дистанційної освіти, популярні освітні платформи та основні фактори, які гальмують впровадження повноцінного дистанційного навчання у вищих навчальних аграрних закладах України. Метою дистанційного навчання є дозволити вчитися всім бажаючим, тим, у кого є прагнення одержати професію або підвищити професійну кваліфікацію. Популярні відкриті освітні платформи, які надають можливість безкоштовно і автономно здобувати знання з обраних дисциплін є такі як COURSERA, Академія ХАНА, PROMETEUS, EdX, Udacity, EdEra, освітня платформа Moodle. Можна побачити, що відкрита комплексна дистанційна освіта надає можливості залучити до навчання нові групи людей, трансформує традиційну концепцію системи навчання.*

Ключові слова*: комплексне дистанційне навчання, дистанційна освіта, web-технології, MOODLE, COURSERA, Академія ХАНА, PROMETEUS, EdEra.*

Актуальність (Introduction). Починаючи з 2012 року, який The New York Times назвала «роком масових відкритих онлайн курсів», завдяки появі сайтів EdX, Coursera і Udacity, все більше вищих навчальних закладів почали говорити про перспективність розробки або залучення до освітнього процесу потенціалу відкритих освітніх платформ [11].

Для набуття конкурентоздатних професійних компетенцій і в умовах динамічних змін ринку праці фахівців аграрної галузі виникає необхідність в якісній професійній підготовці, а курси кращих викладачів і фахівців даної галузі як раз і можуть стати ефективним додатком до академічного навчання [8].

До того ж питання дистанційної освіти стоїть достатньо гостро в Україні, враховуючи необхідність вирішення складних економічних, політичних та соціальних питань у державі. Актуальність використання такої якісної відкритої дистанційної освіти полягає в тому, що забезпечує можливість навчатися згідно обраної спеціалізації, тоді, коли зручно студенту або фахівцю, він сам обирає темп у встановлених рамках, місцезнаходження послуг, використовуючи при цьому свій час раціонально, так як не витрачає час на дорогу, опитування, тощо [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемами дистанційного навчання займалися Н.В. Морзе, О.О.Андрєєв, В.М. Кухаренко, В.В. Олійник, Є.С. Полат, О.В. Рибалко, Є.М. Смирнова-Трибульська, А.В., Хуторський та інші дослідники. Важливі питання впровадження ІТ у навчальний процес вивчали В.Биков, М. Жалдак, М.Кадемія та ін. Отже, комплексне дистанційне навчання − це сукупність сучасних технологій, які забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій від тих, хто навчає, тобто це можуть бути викладачі, тьютори чи політики до тих, хто навчається − це слухачі чи студенти [4].

Мета (Purpose): дослідити деякі аспекти і проблеми впровадження дистанційної освіти, охарактеризувати популярні освітні платформи та основні позитивні фак-

© Н.А. Рудницька, М.І.Марків, 2018

тори відкритого навчання. Адже, основною метою таких відкритих он-лайн курсів є можливість отримати актуальні кваліфіковані знання або підвищити професійну кваліфікацію.

Методи (Methods). У процесі дослідження були використані аналітичний , порівняльний та системно-структурний методи, що дозволило дослідити різні освітні платформи і форми подачі, аналізу і контролю знань, які майже щорічно модернізуються і впроваджуються в наше повсякденне життя.

Результати (Results). Згідно із дослідженнями студенти, які навчаються дистанційно, більш самостійні, відповідальні, комунікабельні, не бояться приймати важливі рішення, мають індивідуальний підхід при вирішенні навчальних завдань, проявляють себе, самореалізовуються, розуміють чіткість та важливість організації навчального процесу, швидко адаптуються до теперішніх змін, за рахунок чого швидше вливаються у світ бізнесу. Забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів, використовуючи сучасні інформаційні технології, телекомунікаційні мережі, створює умови для реалізації громадянами своїх прав на освіту.

До того ж ефективність відкритої комплексної дистанційної освіти полягає у можливості навчатися дистанційно і удосконалюватися професійно діяльності під час роботи на підприємстві [6].

Деякі вчені вважають, що така форма освіти цілком достатня і можлива для здійснення життєвих планів, а також отримані сучасного знання, адже найважливіший компонент дистанційного навчання – це створення практичних ситуацій під час навчального процесу [3].

Останнім часом у системі дистанційної освіти все більш популярні масові відкриті он-лайн курси МООК (англ. MOOC, *Massive open online course*). Це дистанційні курси, які пропонують університети на спеціальних платформах. Прикладами найвідоміших платформ МООК можуть служити Coursera, EdX, Udacity. Наприклад, проекти Udacity і Coursera були засновані з метою демократизації освіти на базі курсів Стенфорда, проект EdX на базі курсів Массачусетського технологічного інституту (MIT) і Гарварда [11].

Використання вищим навчальним закладом сучасних web-технологій в освітньому процесі – це запорука адекватності останнього сучасним вимогам ринку праці. І дистанційна освіта як раз і відповідає своїми ресурсами і можливостями, незалежно від того, як її розглядати – чи то як специфічну форму навчання, чи то як освітню технологію.

Так, НУБіП України почав впроваджувати дистанційне навчання ще на початку 2005 року завдяки освітній платформі Moodle.

MOODLE (*Modular Object Oriented Distance Learning Environment*) – це назва системи програмних продуктів CLMS, дистрибутив якої розповсюджується безкоштовно за принципами ліцензії OpenSource. Завдяки цій системі студент ознайомлюється з навчальним матеріалом дистанційно, через Інтернет, у вигляді різного типу інформаційних ресурсів, таких як презентація чи відео, анімація чи текст. Кожен студент може пройти електронне тестування і виконувати завдання, після чого може надіслати викладачу на оцінення та згодом переглянути свій бал у електронному журналу обліку оцінок. Доступ на портал – персоніфікований [7].

Також останнім часом стали достатньо популярними відкриті освітні платформи, які надають можливість всім бажаючим і майбутнім фахівцям аграрної галузі зокрема безкоштовно і автономно здобувати знання з обраних дисциплін, такі як COURSERA, Академія ХАНА, PROMETEUS та інші.

COURSERA заснована професорами інформатики Стенфордського університету Ендрю Нґ та ДафноюКоллер у квітні 2012 року технологічна компанія, яка пра-

цює в галузі освіти та пропонує сотні безкоштовних онлайн - курсів користувачам з різних дисциплін, після чого передбачає отримання сертифікату про проходження даного курсу. Наразі платформа визнана як «Найкращий стартап 2012 року»за версією сайту TechCrunch, а її кількість студентів перевищила 10 мільйонів осіб [9].

Академія ХАНА створена педагогом Салманом Ханом у 2006 році некомерційна безкоштовна для всього світу освітня організація. Вона зосереджена на забезпеченні високоякісної освіти для будь-кого і будь-де, таким чином створюючи практичні заняття та даючи методичні матеріали для вчителів, а також відкриті лекції у YouTube [10].

PROMETEUS надає безкоштовний онлайн-доступ до курсів університетського рівня всім бажаючим ще з жовтня 2014 року, а також можливість розповсюджувати та публікувати такі курси провідним викладачам, компаніям та університетам. Цей український громадський проект також дає можливість на підготування до Зовнішнього незалежного оцінювання [12].

EdEra — освітній український проект з соціальною місією: зробити освіту якісною та доступною. Так, його курси «Smart exporter: електронні ресурси, регулювання та вимоги для експорту до ЄС» або «Експорт, ринки ЄС та інтернаціоналізація бізнесу» були б дуже корисними для майбутніх менеджерів сфери агробізнесу [13].

Висновки і перспективи (Discussion). Якщо говорити про ефективність такої комплексної освіти, то була виявлена така закономірність: чим більш структурованим, комплексним і гнучким є онлайн-курс, тим якісним і актуальним є результат, а список набутих компетенцій майбутнього фахівця розширений. Звичайно вимоги до «віртуального» викладача, його рівня кваліфікації, до організаційно-методичного забезпечення, до рівня мотивації користувачів курсів залишаються достатньо високими.

Проте, дистанційна освіта є радикальним каталізатором змін у процесі професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Адже вона надає можливості залучити до навчання нові групи людей, змінює традиційну концепцію системи навчання, як у процесі передачі знань, так і при інтеграції результатів розвитку науки, технологій, виробництва.

Список використаних джерел

1. Ахмад І.М. Навчання в дистанційній і змішаній формі студентів ВНЗ. *Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов:* матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 13 бер. 2012 р.). К.: НТУУ «КПІ». С. 18-24.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html (дата звернення 17.03.2018).
3. Кузнецов Ю.Ф., Голубева В.П. Дослідження досвіду застосування дистанційних технологій навчання в умовах коледжу. URL: http://ito.edu.ru/2006/Rostov/V/V-0-20.html (дата звернення 19.03.2018).
4. Курлянд З.Н. Особливості дистанційного навчання. *Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін, І. О. Бартєнєва, І. М. Богданова.* К. : Знання, 2012. - 390 с.
5. Мусієнко О.Л., Зелінська О.В. Дистанційне навчання у вищій школі: моделі і технології. URL:http://www.confcontact.com/20110929/tn_musien.php
6. Іщенко Т.Д., Рудницька Н.А. Інноваційні процеси в системі аграрної освіти України з урахуванням досвіду Франції. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти:* електрон. наук. фахове вид. 2017. № 1. URL: http://www.xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/menus/view/186/.

7. Національний університет біоресурсів і природокористування України URL: https://nubip.edu.ua/node/2390 (дата звернення 15.03.2018).
8. Рудницька Н.А. Проблема розробки освітніх стандартів інженерів аграрного профілю з урахуванням досвіду професійної підготовки агроінженерів Франції. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти:* електрон. наук. фахове вид. 2016. № 2. URL: http://journals.uran.ua/apppfo/article/view/85311 (дата звернення 19.04.2018).
9. Coursera. URL:https://www.coursera.org/ (дата звернення 19.05.2018).
10. KhanAcademy. URL: https://www.khanacademy.org/about
11. Pappano, Laura. The Year of the MOOC. The *New York Times. Nov. 2, 2012.* URL: nytimes.com/2012/11/04/ education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html (дата звернення 15.03.2018).
12. PROMETEUS. URL: https://prometheus.org.ua/ (дата звернення 19.03.2018).
13. EdEra. URL: https://courses.ed-era.com/courses/EdEra/ib102/IB102/about.

References

1. Akhmad I.M. Navchannia v dystantsiinii i zmishanii formi studentiv VNZ. Suchasni pidkhody ta innovatsiini tendentsii u vykladanni inozemnykh mov: materialy VII Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii (Kyiv, 13 ber. 2012 r.). K.: NTUU «KPI». 248 s.
2. Kontseptsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini. URL: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html (data zverennia 17.03.2018).
3. Kuznetsov Yu.F., Holubeva V.P. Doslidzhennia dosvidu zastosuvannia dystantsiinykh tekhnolohii navchannia v umovakh koledzhu. URL: http://ito.edu.ru/2006/Rostov/V/V-0-20.html (data zverennia 19.03.2018).
4. Kurliand Z.N. Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: navch. posib. / Z. N. Kurliand, T. Yu. Osypova, R. S. Hurin, I. O. Bartienieva, I. M. Bohdanova. K. : Znannia, 2012. - 390 c.
5. Musiienko O.L., Zelinska O.V. Dystantsiine navchannia u vyshchii shkoli: modeli i tekhnolohii. URL:http://www.confcontact.com/20110929/tn_musien.php
6. Ishchenko T.D., Rudnytska N.A. Innovatsiini protsesy v systemi ahrarnoi osvity Ukrainy z urakhuvanniam dosvidu Frantsii. Aktualni problemy pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity: elektron. nauk. fakhove vyd. 2017. № 1. URL: http://www.xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/menus/view/186/.
7. Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy URL: https://nubip.edu.ua/node/2390 (data zverennia 15.03.2018).
8. Rudnytska N.A. Problema rozrobky osvitnikh standartiv inzheneriv ahrarnoho profiliu z urakhuvanniam dosvidu profesiinoi pidhotovky ahroinzheneriv Frantsii. Aktualni problemy pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity: elektron. nauk. fakhove vyd. 2016. № 2. URL: http://journals.uran.ua/apppfo/article/view/85311 (data zverennia 19.04.2018).
9. Coursera. URL:https://www.coursera.org/ (data zverennia 19.05.2018).
10.KhanAcademy. URL: https://www.khanacademy.org/about.
11. Pappano, Laura. The Year of the MOOC. The New York Times. – Nov. 2, 2012. URL: nytimes.com/2012/11/04/ education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html (data zverennia 15.03.2018).
12.PROMETEUS. URL: https://prometheus.org.ua/ (data zverennia 19.03.2018).
13. EdEra. URL: https://courses.ed-era.com/courses/EdEra/ib102/IB102/about

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ СТИЛЬ-ПЛАТФОРМЫ

Н. А. Рудницкая, М. И. Маркив

Аннотация. *В этой статье рассмотрены некоторые аспекты и проблемы внедрения дистанционного образования, популярные образовательные платформы и основные факторы, тормозящие внедрение полноценного дистанционного обучения в высших учебных аграрных заведениях Украины. Популярные открытые образовательные платформы, которые предоставляют возможность бесплатно и автономно получать знания из выбранных дисциплин, такие как COURSERA, Академия ХАНА, PROMETEUS, EdX, Udacity, EdEra, образовательная платформа Moodle. Можно увидеть, что дистанционное образование предоставляет возможности привлечь к обучению новые группы людей, меняет традиционную концепцию системы обучения.*

Ключевые слова: *комплексное дистанционное обучение, web-технологии, MOODLE, COURSERA, Академия ХАНА, PROMETEUS, EdEra.*

SOME ASPECTS OF THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE AGRARIAN SECTOR ON THE BASIS OF MODERN ONLINE PLATFORMS

N. A. Rudnytska, M. I. Markiv

Abstract. *This article discusses some aspects and problems of the implementation of distance education, popular educational facilities and key factors that impede the introduction of full distance learning in higher education institutions in Ukraine. The purpose of distance learning is to allow all those who wish to study, those who have a desire to get a profession or to increase their professional qualifications. Popular open educational platforms that allow you to freely and independently gain knowledge of selected disciplines are COURSERA, HANA Academy, PROMETEUS, EdX, Udacity, an educational platform Moodle. One can see that distance education provides the opportunity to involve new groups of people in education, changing the traditional concept of a learning system. It is a wonderful resource for learning, reviewing, and discussing academia. It comes bundled with multiple different resources, including a Wiki page for extra resources, and a Forum where classmates can ask one another for clarification of points discussed in the video and create study groups to review and learn. Although Coursera does have its glitches, it is hands-down the best resource of academic, high-level material that I have encountered. The structured format, open resources, discussion page, and testing all make the website a wonderful place to attain knowledge.*

Keywords: *distance learning, web-technology, MOODLE, COURSERA, Khan Academy, PROMETEUS, EdEra.*

УДК 378:373:613/614-053.6

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

І.В. СОПІВНИК, д.пед.н., доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: irvisop@meta.ua

Анотація. *У статті здійснено крос-культурний аналіз ціннісно-смислової сфери сучасної молоді різних країн світу. Узагальнено ієрархію цінностей молоді окремих країн. Подано дані опитування молодих українців щодо оцінки власного*

© І.В. Сопівник, 2018

Н. А. Рудницкая, М. И. Маркив

Аннотация. *В этой статье рассмотрены некоторые аспекты и проблемы внедрения дистанционного образования, популярные образовательные платформы и основные факторы, тормозящие внедрение полноценного дистанционного обучения в высших учебных аграрных заведениях Украины. Популярные открытые образовательные платформы, которые предоставляют возможность бесплатно и автономно получать знания из выбранных дисциплин, такие как COURSERA, Академия ХАНА, PROMETEUS, EdX, Udacity, EdEra, образовательная платформа Moodle. Можно увидеть, что дистанционное образование предоставляет возможности привлечь к обучению новые группы людей, меняет традиционную концепцию системы обучения.*

Ключевые слова: *комплексное дистанционное обучение, web-технологии, MOODLE, COURSERA, Академия ХАНА, PROMETEUS, EdEra.*

SOME ASPECTS OF THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE AGRARIAN SECTOR ON THE BASIS OF MODERN ONLINE PLATFORMS

N. A. Rudnytska, M. I. Markiv

Abstract. *This article discusses some aspects and problems of the implementation of distance education, popular educational facilities and key factors that impede the introduction of full distance learning in higher education institutions in Ukraine. The purpose of distance learning is to allow all those who wish to study, those who have a desire to get a profession or to increase their professional qualifications. Popular open educational platforms that allow you to freely and independently gain knowledge of selected disciplines are COURSERA, HANA Academy, PROMETEUS, EdX, Udacity, an educational platform Moodle. One can see that distance education provides the opportunity to involve new groups of people in education, changing the traditional concept of a learning system. It is a wonderful resource for learning, reviewing, and discussing academia. It comes bundled with multiple different resources, including a Wiki page for extra resources, and a Forum where classmates can ask one another for clarification of points discussed in the video and create study groups to review and learn. Although Coursera does have its glitches, it is hands-down the best resource of academic, high-level material that I have encountered. The structured format, open resources, discussion page, and testing all make the website a wonderful place to attain knowledge.*

Keywords: *distance learning, web-technology, MOODLE, COURSERA, Khan Academy, PROMETEUS, EdEra.*

УДК 378:373:613/614-053.6

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

І.В. СОПІВНИК, д.пед.н., доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: irvisop@meta.ua

Анотація. *У статті здійснено крос-культурний аналіз ціннісно-смислової сфери сучасної молоді різних країн світу. Узагальнено ієрархію цінностей молоді окремих країн. Подано дані опитування молодих українців щодо оцінки власного*

© І.В. Сопівник, 2018

здоров'я. Досліджено ціннісне ставлення учнівської та студентської молоді міста Києва до фізичного здоров'я як детермінанти подальшого щасливого життя. Висвітлено результати дослідження в розрізі студентської та учнівської молоді, окремих класів (8-10).

***Ключові слова**: здоров'я, цінність, ціннісне ставлення, ціннісне ставлення до здоров'я, учнівська молодь, студентська молодь.*

Актуальність (Introduction). Життя і здоров'я людини є основним цінностями, які дають їй можливість реалізувати себе у житті і відчувати себе щасливою. Однією із основних Глобальних цілей сталого розвитку 2016-2030 р. є ціль 3 – «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці» [1]. Дана ціль передбачає зниження смертності серед новонароджених, материнських смертей, від різноманітних захворювань, покращення профілактичних заходів та якості медичних послуг. За даними МОЗ України, кількість захворювань і поширення хвороб мають тенденцію до зменшення за останні роки (2012-2016). Проте зафіксовано зростання поширеності хвороб з віком, зокрема тривожними є дані за певними класами хвороб. Так, «у дітей віком 7–14 років у 1,2–3,3 разу, а у дітей віком 15–17 років – у 3,0–3,8 разу частіше, ніж у дітей віком 0–6 років, реєструються хвороби сечостатевої, нервової систем, розлади психіки та поведінки, хвороби органів травлення, ока та його придаткового апарату. Найбільш інтенсивними темпами у дітей віком 7–14 та 15–17 років зростають хвороби ендокринної системи (у 3,9 та 6,5 разу) та хвороби кістково-м'язової системи (у 3,6 та 6,9 разу)» [2, с.48]. Саме тому в умовах сьогодення постає необхідність формувати ціннісне ставлення у дітей та молоді до здоров'я, оскільки відомо, що більше як на 50% його стан залежить від способу життя.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемі формування ціннісного ставлення до власного здоров'я присвячено праці ряду вітчизняних та зарубіжних фахівців різних галузей, зокрема охорони здоров'я, соціальної роботи, фізичного виховання, педагогіки, психології, соціології тощо. Проте найбільш комплексно і фахово дана проблема висвітлена у ряді останніх публікацій, зокрема Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (2017), Щорічних доповідях «Про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України».

Мета (Purpose) статті полягає в розкритті особливостей ціннісного ставлення сучасної учнівської і студентської молоді до власного здоров'я.

Методи (Methods). У процесі дослідної роботи застосовано ряд методів науково-педагогічного дослідження, зокрема контент-аналіз, крос-культурний аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, опитування (анкетування).

Результати (Results). У процесі дослідження поняття цінність ми розглядаємо як «значущість певних реалій дійсності з точки зору задоволення матеріальних і духовних потреб, інтересів людини; це те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим» [3, с.992].

Аналіз доповідей, звітів, наукових публікацій свідчить, що для більшості людей основою цінністю є життя та здоров'я [1-5]. Проведене опитування у 2017 році серед 8000 молодих людей із 30 країн світу свідчить, що сучасну молодь найбільше турбують такі проблеми як: отримання якісної освіти, безробіття, здоров'я та профілактика захворювань, соціальна активність, зміна клімату та охорона навколишнього середовища, продовольча безпека та голод, стабільність національної економіки, соціальна нерівність, корупція в бізнесі і політиці, права меншин, злочини та особиста безпека (див. Рис 1.).

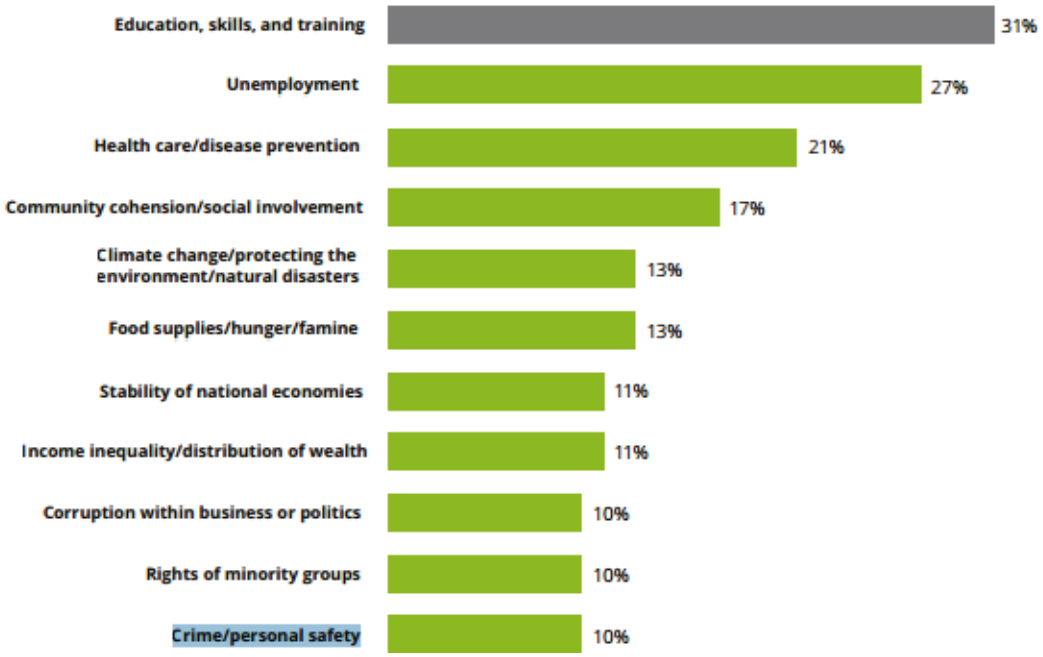

Рис.1 Проблеми, які турбують сучасну молодь світу [6]

Дослідження особливостей ціннісних орієнтацій молоді у різних країнах світу свідчить про те, що здоров'я є однією із основних цінностей молоді. Так, наприклад американські дослідники відзначають, що найбільшими цінностями для молодих людей віком 18-34 років у США та Канаді є здоров'я, освіта та зайнятість. Китайська молодь переконана, що для того, щоб відчувати себе щасливою їм необхідні: любов, особистий дохід, житло, фізичне здоров'я, освіта, хороші стосунки з батьками та перспективи кар'єри. Польська студентська молодь в ієрархії життєвих цінностей надає перевагу сім'ї (32%), здоров'ю (19,2%), та дружбі. Основними цінностями для молоді Казахстану є: щасливе сімейне життя (64,2%,), здоров'я (60,3%); саморозвиток (37,4%), любов (33,3%), діти (32,3%). Для російської молоді хороша фізична форма і самопочуття є третьою за значимістю цінністю (див. Табл 1).

Таблиця 1.

Відповіді молоді Росії на запитання
«Що із зазначеного на сьогодні для Вас найбільш важливим?»
[Ориентиры и ценности молодых россиян http://fom.ru/TSennosti/13083]

Цінності	%
Взаєморозуміння, хороші відносини у сім'ї	75
Матеріальне благополуччя, комфорт	62
Хороша фізична форма і самопочуття	30
Цікава робота, професійний розвиток	26
Спілкування з друзями, знайомими	23
Самореалізація, розвиток	20
Кохання	17
Кар'єра	15
Свобода, незалежність	14
Творчість, захоплення	5
Суспільне визнання, популярність	1

Проведені соціологічні дослідження центром «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 році свідчать, що для більшості української молоді найважливішими є: здоров'я (55,8%), матеріальний добробут (53,8%), досягнення поставленої мети (44,3%), мир (39,9%) та кар'єра (37,9%) (див. Табл 2).

Таблиця 2

Відповіді молоді на запитання «Що з переліченого є для Вас зараз найважливішим?»

Здоров'я (здоровий спосіб життя, подолання певної хвороби)	55,8
Матеріальне становище, гроші (відсутність матеріальних труднощів)	53,8
Досягнення поставленої мети	44,3
Мир та спокій на українській землі (відсутність збройного конфлікту)	39,9
Досягнення соціального статусу, кар'єри	37,9
Наявність хороших і вірних друзів	35,2
Народження та виховання дітей	34,3
Пошук коханої людини, створення сім'ї	32,3
Отримати від життя більше задоволень / розваг	28,2
Пошук роботи за фахом	20,4
Власне самовдосконалення (постійний духовний і фізичний розвиток)	20,0
Пошук будь-якої роботи, підробіток	19,3
Здобуття вищої освіти	15,9
Дотримуватися звичаїв, традицій народу України	6,7
Релігійний або духовний розвиток	6,5
Воля та єдність українського народу	6,3
Громадська активність	6,1
Зробити щось значуще для свого народу, майбутнього країни	5,1
Захист національних інтересів України	5,1
Перекваліфікація, підвищення кваліфікації	4,7
Сімейне щастя	0,3

Більшість молодих людей в Україні оцінюють свій стан здоров'я як добрий (80,6%), 16,8% української молоді вважають, що стан їх здоров'я є задовільним, а 2,6% респондентів вважають, що мають погане здоров'я. Із рисунку 2 можна зробити висновок, що із віком зменшується кількість молодих людей, які оцінюють свій стан здоров'я як «добрий».

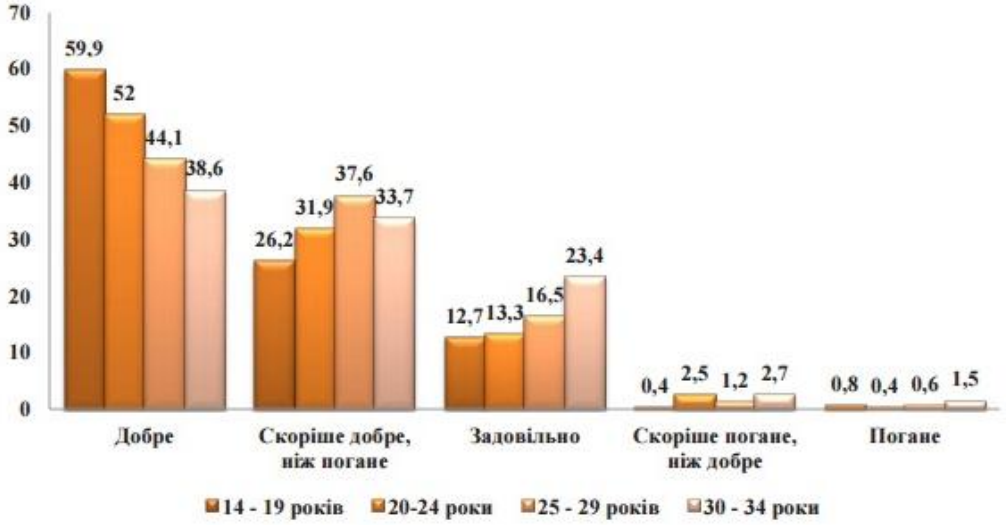

Рисунок 2. Оцінка молоддю України стану свого здоров'я, за роками

З метою вивчення ставлення сучасної студентської та учнівської молоді до фізичного здоров'я як до цінності, нами було проведено опитування серед учнів старших класів (8-10) міста Києва та студентів закладів вищої освіти. Всього в опитуванні взяли участь 313 молодих людей, з них 143 – учні старших класів, 170 – студенти. Опитуваним було запропоновано перелік тез із якими вони погоджувалися (відповідь «так»), не погоджувалися (відповідь «ні») або ж не знали як відповісти ((відповідь «не знаю»). Цікавими є відповіді молоді на тезу «Фізичне здоров'я людини – це основна її цінність». Дана теза з одного боку свідчить про цінність фізичного здоров'я як запоруку щастя людини, з іншого про те, що людина може не мати або втратити фізичне здоров'я, але може відчувати себе щасливою. У нашому дослідженні нас цікавило питання цінності здоров'я, зокрема фізичного, тому будемо розглядати результати дані опитування саме в такому ракурсі.

Узагальнені дані дослідження свідчать, що для більшості опитуваних (79,9%) фізичне здоров'я є цінністю, 12,5% – не визначилися і 7,7% – не погоджуються з пропонованим твердженням (див. Таблицю 3).

Таблиця 3.

Результати опитування учнівської та студентської молоді м. Києва щодо цінності фізичного здоров'я

Респонденти	Так	%	Не знаю	%	Ні	%
Учні 8-10 класів (143)	110	76,92308	18	12,58741	15	10,48951
Студенти (170)	140	82,35294	21	12,35294	9	5,294118
Усього	250	79,8722	39	12,46006	24	7,667732

Дані таблиці 3 свідчать, що серед студентської молоді вищий відсоток осіб (на 5,5%), які вважають, що фізичне здоров'я важливе для людини. Такі результати, на нашу думку, пов'язані із більш усвідомленим ставленням до себе та загальною тенденцією зростання цінності власного здоров'я із віком (що пов'язано із поступовою втратою здоров'я та погіршення самопочуття).

Аналіз відповідей учнів 8-10 класів, свідчить, що близько 10,5% старшокласників не розглядають фізичне здоров'я як цінність. Це, на нашу думку, обумовлено тим, що учні старших класів ще не відчувають гостро проблем із фізичним здоров'ям про що свідчать дані подано на рисунку 2. Аналіз відповідей учнів у розрізі класів подано на рисунку 3.

Результати опитування, подані на рисунку 3 свідчать, що суттєвих відмінностей, в оцінці фізичного здоров'я як цінності, учнів старших класів (8-10) не існує.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, крос культурний аналіз проблеми ставлення молоді до власного здоров'я як цінності свідчить, що молоді люди, незалежно від країни, матеріального становища, освіти та інших ознак, в ієрархії цінностей на перші позиції ставлять здоров'я. Для більшості української молоді (55,8%) здоров'я є найважливішою цінністю, хоча 80,6% молодих українці оцінюють свій стан здоров'я як добрий, а 2,6% як «поганий». Що свідчить про високий рівень усвідомлення цінності власного здоров'я. Аналіз результатів проведеного дослідження серед учнівської та студентської молодої міста Києва свідчить, що більшість учнів та студентів (79,9%) розглядають фізичне здоров'я як основну цінність і передумову щасливого життя, 12,5% – не визначилися і 7,7% – не погоджуються з таким твердженням.

Перспективою подальших досліджень є вивчення кореляції між відчуттям щастя та фізичним здоров'ям у різних категорій молоді.

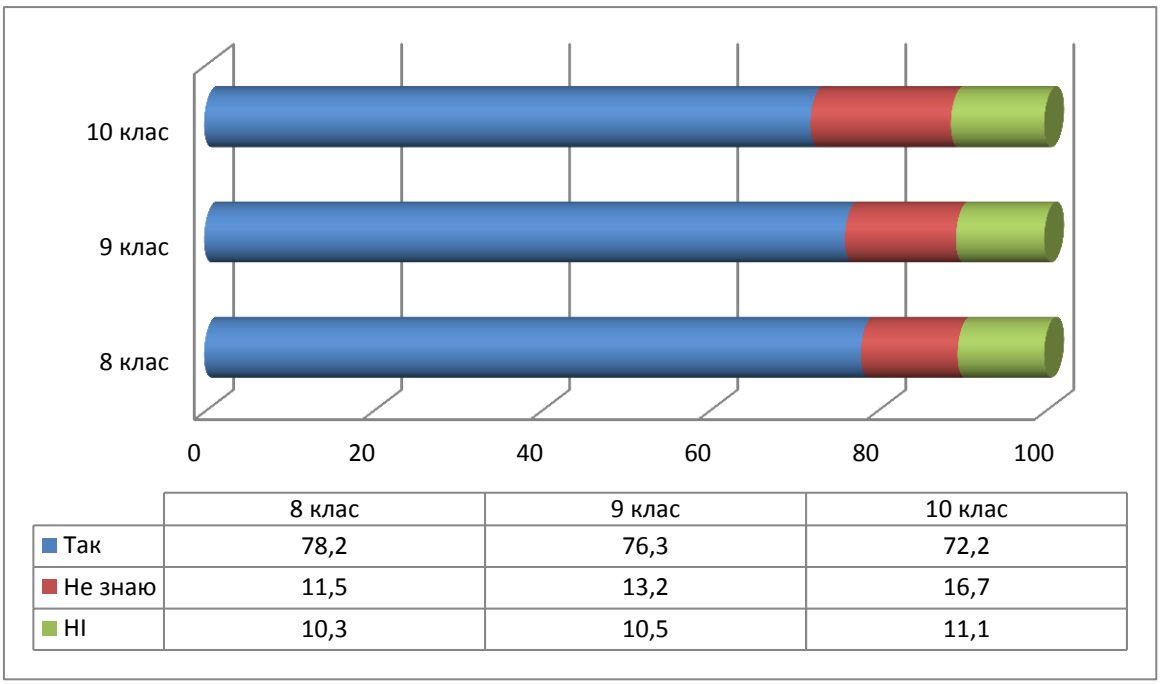

	8 клас	9 клас	10 клас
Так	78,2	76,3	72,2
Не знаю	11,5	13,2	16,7
НІ	10,3	10,5	11,1

Рисунок 3. Результати опитування учнів старших класів м. Києва щодо цінності фізичного здоров'я

Список використаних джерел

1. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. // http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
2. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік / МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2017. – 516 с.
3. Киричок В.А. Цінності / Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Сопівник І.В. Ціннісний (аксіологічний) підхід у вихованні особистості / Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. Київ, 2016. Вип.239 С.225-229.
5. Корсак Р.І., Сопівник І.В. Діагностика окремих складових здорового способу життя у студентів–вихідців із сільської місцевості / Вісник Національного університету оборони України. 2012. №4. С. 49-53.
6. (2017)The 2017 Deloitte Millennial Survey Apprehensive millennials: seeking stability and opportunities in an uncertain world. 31 p.

References

1. (2017) Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina: Natsionalna dopovid 2017. [Sustainable Development Objectives: Ukraine: National Report 2017] // http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (ukr).
2. (2017) Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2016 rik [Annual report on the health status of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine. 2016 year]/ MOZ Ukrainy, DU «UISD MOZ Ukrainy». Kyiv, 516. (ukr).

3. Kyrychok, V.A. (2008) Tsinnosti [Values] / Entsyklopediia osvity [*Encyclopedia of Education*]. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040. (ukr).

4. Sopivnyk, I.V. (2016) Tsinnisnyi (aksiolohichnyi) pidkhid u vykhovanni osobystosti [Valuable (axiological) approach in the education of personality] / Naukovyi visnyk Nats. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia : Pedahohika, psykholohiia, filosofiia [*Scientific Herald of National university of Life and enriromental sciences of Ukraine. Series: Pedagogy, Psychology, Philosophy*]. Kyiv, 2016. 239. 225-229. (ukr).

5. Korsak R.I., Sopivnyk I.V. (2012) Diahnostyka okremykh skladovykh zdorovoho sposobu zhyttia u studentiv–vykhidtsiv iz silskoi mistsevosti [Diagnostics of some components of a healthy lifestyle among students from rural areas] / Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [*Herald of the National Defense University of Ukraine*]. 4. 49-53. (ukr).

6. (2017) The 2017 Deloitte Millennial Survey Apprehensive millennials: seeking stability and opportunities in an uncertain world. 31 p.

ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ В УЧЕНИЧЕСКОЙ И СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

И.В. Сопивнык

Аннотация. *В статье осуществлен кросс-культурный анализ ценностно-смысловой сферы современной молодежи разных стран мира. Обобщенно иерархию ценностей молодежи отдельных стран. Представлены данные опроса молодых украинцев в оценке собственного здоровья. Исследовано ценностное отношение учащейся и студенческой молодежи города Киева к физическому здоровью как детерминанты дальнейшей счастливой жизни. Представлены результаты исследования в разрезе студенческой и учащейся молодежи, отдельных классов (8-10).*

Ключевые слова: *здоровье, ценность, ценностное отношение, ценностное отношение к здоровью, учащаяся молодежь, студенты.*

VALUABLE RELATIONSHIP TO HEALTH IN STUDENT AND STUDENT YOUTH

I.V. Sopivnyk

Annotation. *In the article, a cross-cultural analysis of the value-semantic sphere of modern youth of different countries of the world is carried out. Generalized the hierarchy of values of youth in individual countries. The data of a survey of young Ukrainians in assessing their own health are presented. The value ratio of students and students of the city of Kiev to physical health as determinants of a further happy life has been studied. The results of the research are presented in the context of student and student youth, of certain classes (8-10).*

Key words*: health, value, value attitude, value attitude to health, students, students.*

УДК 37:378.1

НООСФЕРНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Н.О. ТЕРЕНТЬЕВА, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
E-mail: natalerentyeva@gmail.com
С.В. ЯШНИК, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: lashnyks@gmail.com

Анотація. *У статті репрезентується ідея, що університети як центри формування нового ноосферного (екологічного) мислення, ноосферної свідомості виконують ще одну функцію центру підготовки фахівців із забезпечення сталого розвитку суспільства. Університет розглядається як осередок формування людини, яка володіє критично-інноваційним мисленням, спроможна до постійного саморозвитку та самовдосконалення з метою не лише самореалізації; а й реалізації гармонійних стосунків з природним середовищем. Формування планетарної свідомості та ноосферного мислення є проявом тенденції ноосферизації університетської освіти. Ноосферний підхід базується на аналізі культурно-історичних і біосферних процесів (системно-екологічний підхід до пізнання), що засвідчує різноспрямованість природних процесів у біосфері та антропогенних у техносфері, що носить антагоністичний характер і свідчить про кризовий характер взаємозв'язку суспільства і природи.*

Ключові слова*: університетська освіта, ноосферне мислення, ноосферна свідомість, ноосферний підхід, екологічна культура, сталий розвиток.*

Актуальність (Introduction). Заклади освіти як відкриті системи перебувають під впливом факторів зовнішнього середовища, частину якого вони й становлять, завдяки чому набувають якісно нових властивостей і примножують потенціал свого розвитку. Численні дослідження вказують на існування складної і нелінійної залежності освітньої підготовки й потенціального економічного зростання країни. На розвиток системи освіти кожної країни впливають фактори правового та політичного середовища, соціально-демографічні, економічні, науково-технічні, інноваційні чинники, її історико-культурна спадщина тощо.

У впровадженні інноваційного навчання, освітніх технологій, творчого компоненту та формуванні нового мислення провідна роль належить університетам. Це виявляється, зокрема, у поглибленні кооперації між університетами на національному та міжнародному рівнях у підготовці кваліфікованих фахівців для створення й раціонального використання інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності. В університетах запроваджено такі принципи випереджувальної освіти як фундаментальність та цілісність надання інформаційних знань, індивідуалізація навчання, практичне спрямування знань, застосування у навчанні сучасних технологій, що, в свою чергу, сприятиме активізації міграції (мобільності) високоосвічених фахівців.

Університет – це, насамперед, не модерні будівлі з сучасним устаткуванням і обладнанням; – це колектив однодумців, який працює задля досягнення коротко– та довготривалих цілей, спрямованих у своїй перспективі на стабільний розвиток суспі-

© Н.О. Терентьева, С.В. Яшник, 2018

льства, євроінтеграцію, збереження здобутків минулого і надбань сучасного, бачення перспектив своєї діяльності та діяльності своїх випускників. Тому університет є осередком формування людини, яка володіє критично-інноваційним мисленням, спроможна до постійного саморозвитку та самовдосконалення з метою самореалізації. Таким чином, університет виступає осередком формування акме-особистості – тобто людини-фахівця, що постійно прагне до самовдосконалення і самореалізації у різних сферах [7, с. 139].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Процеси змін, які відбуваються в світі відповідно до усвідомлення недоцільності парадигми економічного зростання та заміни її новою альтернативною парадигмою коеволюції (постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін), спрямували розвиток суспільних систем, включаючи освіту та науково- техніко-технологічний прогрес, у бік гармонізації, відповідності майбутнім потребам людства, збереження навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу, тобто започатковано перехід до так званого сталого розвитку (sustainable development). Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти в умовах забезпечення сталого розвитку є дослідження В. Андрущенка, В. Беха, О. Валевського, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майбороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Мета (Purpose) статті доведення необхідності формування планетарної свідомості та ноосферного мислення у студентів університетів.

Результати (Results). Формування планетарної свідомості та ноосферного мислення є проявом тенденції ноосферизації університетської освіти, яку доцільно розглядати в контексті стратегічного планування сталого розвитку суспільства та людського розвитку, що сприяє формуванню критично-інноваційного потенціалу університету, нового мислення людини в умовах університетської освіти, а це передбачає реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем; розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії [11, 12].

Парадигма коеволюції у контексті взаємодії тріади «людина – суспільство освіта» розкривалась у дослідженнях К. Корсака [1] щодо переходу від «макросвідомості» як специфічного менталітету, що спирається на щоденний досвід і засвоєний у системі обов'язкової освіти комплекс класично-механістичних природничих і лінійно-ієрархічних соціально-економічних законів і теорій, на істотно новий рівень – «наносвідомість» як нове світо– і соціобачення, яке в усіх важливих аспектах – від вивчення людини як біологічного об'єкту до формування і втілення у суспільне життя нової духовності – спиратиметься на досягнення нано–, піко–, фемто– та інших молодих наук, які завдяки оволодінню квантово-механічними і нелінійними процесами та застосуванню синергетичних підходів відкривають людині нові горизонти і гарантують перехід людства до стійкого розвитку та побудови суспільства знань як реалізації ідеї ноосфери в умовах XXI століття [1]. Цей перехід вимагає врахування тенденцій ультимативного врахування під час здійснення інноваційних кроків в освіті, науці, економіці (вимушеність переходу до нових моделей реформ; наслідки «інформаційного вибуху»; потреба заміни «звичайної» освіти на «первинну»; злиття праці і навчання в єдине ціле; рух до «знаннєвого» розподілу активного населення за секторами зайнятості тощо) та уникнення «ефекту хоттабізації» – ігнорування представниками психології, педагогіки й інших гуманітарних та соціальних наук найновіших природничо-наукових відкриттів [1].

І хоча наприкінці XX століття термін сталий розвиток застосовувався переважно для природничо-економічної сфери, початок XXI століття характеризується широким розумінням сталого розвитку, який визначено як «перспективну ідеологію XXI століття» [6, с. 12] і тлумачиться як «зобов'язання суспільства діяти у спосіб, що підтримуватиме життя, і дозволить нашим нащадкам жити комфортно у дружньому, чистому і здоровому середовищі» (Всесвітній комітет з питань довкілля і розвитку при ООН) [6, с. 10]. Досить детально питання сутності стратегії сталого розвитку, завдання і головні принципи переходу до сталого розвитку, історія формування концепція та аналіз основних нормативних документів представлено у праці «Стратегія сталого розвитку» (2012) [6, с. 9-31].

Питання сталого розвитку є предметом дослідження фахівців природничої, соціальної, технічної, філософської, економічної, політичної, освітянської сфер, що доводить інтеграційний характер проблематики та необхідність створення концепції (стратегії). Ядром концепції сталого розвитку визначено «збереження людини як біологічного виду та прогресивний розвиток її як особистості» [6, с. 15]. Ми дотримуємося думки, що сталим (стійким) може бути тільки такий суспільний розвиток, який спирається на конкурентоспроможну економіку; розвинений внутрішній ринок; національний виробничий комплекс, що всебічно використовує потенціал транснаціонального капіталу і гарантує економічну безпеку країни; збалансовану соціальну структуру та ефективну політичну систему. Концепція переходу України до сталого розвитку визначає цілісну систему поглядів на сталий розвиток України, правові основи, принципи, завдання та організаційні заходи переходу держави на засади сталого розвитку і є базою для розробки стратегії сталого розвитку, державних програм, проектів соціально-економічного розвитку на найближчу на віддалену перспективу. Цим документом надається тлумачення сталого розвитку як такого розвитку суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідним є узгодження екологічних, економічних і соціальних складових розвитку [6, с. 307]. Освітня сфера чітко не прописана у цих складових, хоча опосередковано можна віднести її до всіх складових розвитку держави, оскільки без кваліфікованих фахівців неможливо прийняття доцільних і далекоглядних рішень в жодній сфері господарства країни. Освіта і наука, як зазначено у розділі 7 Концепції, має створити методологічні та технологічні основи для екологічних, економічних і соціальних перетворень через формування інтелектуального потенціалу нації та духовності громадян [6, с. 322].

Людський розвиток (Human Development) є основною метою і критерієм суспільного прогресу. Нам імпонує класичне визначення Людського розвитку, яке було представлене у Доповіді про Людський розвиток: «Основною метою розвитку є розширення вибору для людей. У принципі, людина може робити вибір нескінченну кількість разів і з часом змінювати його. Люди часто цінують досягнення, що взагалі або безпосередньо не відображаються у показниках зростання чи доходів, наприклад такі, як ширший доступ до знань, краще харчування та медичне обслуговування, безпечне житло, низький рівень злочинності та вуличного насильства, задоволення дозвіллям, політичні та культурні свободи, відчуття залучення до життя громади. Метою розвитку є створення середовища, що надає людям можливість насолоджуватися довгим, здоровим і творчим життям» (Махбуб уль Хак, 1990) [8; 9].

Пошуки помилок техногенного світогляду сприяли розвитку основних ідей нової цивілізаційної парадигми. Відповідно до цієї парадигми природа і суспільство повинні розвиватися як цілісність, а не як конкуруючі величини. Цілісність передбачає взаємозв'язки і взаємозалежність елементів, що складають систему. Саме взаємопроникнення впливу біосфери і суспільства, їх коеволюція визначатиме майбутнє

людської цивілізації. Н. Малярчук [2] окреслює новий тип суспільства з так званою «ексцентричною екологічною свідомістю», якому притаманні такі властивості:

– гармонійний розвиток людини і природи є найвищою цінністю, що концептуально розкривається через такі положення: а) природне визнається самоцінним, незалежно від корисності, марності чи шкідливості для людини; б) людина не є володарем природи, а одним з членів природного співтовариства;

– відмова від ієрархічної картини світу (людство не протиставлено природі, вони є елементом єдиної системи, в якій на людину покладено додаткові обов'язки щодо навколишнього середовища);

– метою взаємодії з природою є максимальне задоволення як потреб людини, так і потреб природного співтовариства в цілому (тобто втручання та незворотній вплив природу трансформується на взаємодію).

– характер взаємодії з природою визначається «екологічним імперативом», який засвідчує таке: правильним і дозволеним є те, що не порушує існуючу в природі рівновагу.

– природа і все природне сприймається як повноправний суб'єкт взаємодії з людиною;

– етичні норми і правила рівною мірою поширюються як на взаємодію між людьми, так і на взаємодію з світом природи.

– діяльність з охорони природи (навколишнього середовища), керована необхідністю зберегти природу заради неї самої та людства, зокрема;

– розвиток природи і людини усвідомлюється як процес коеволюції – взаємовигідної єдності [2].

В. Сніжко, окреслюючи геопсихічний вплив біогеографічного та біоценозного середовища на сомато-психологічний стан людської психіки, вважає природне довкілля найважливішим фактором людиноформуючої геопсихологічної структури. Базуючись на природній психофілософській концепції, він зазначає: «Лише конкретний терен творить конкретний етнос, а не етнос творить природне довкілля та пристосовує до нього екологію» [4, с. 189]. Саме ж природне довкілля (терен) є динамічною структурою, стан якої залежить як від природно-кліматичних, так і від соціоприродних чинників. Відповідно, автор наголошує на «взаємозалежності терену і людини, яка перебуває разом з тереном у часопросторовому розвитку» [4, с. 158]. Це викликає розуміння етнічної культури як сукупності матеріальних і духовних цінностей, що склалися еволюційним соціоприродним шляхом на геопсихічній території засобами етнічного самовизначення (особливої системи харчування, етноестетики, богорозуміння, праці тощо). Ґрунтуючись на ідеї взаємозв'язку етносу з біо– та соціосферами В. Сніжко робить висновок про існування певного історико-культурного та психофункціонального цілого, що й складає етносферу землі [4, с. 197]. На превеликий жаль, усвідомлення відповідальності людства за перетворення планети співпало з різким зменшенням природніх можливостей.

Усвідомлення сучасною цивілізацією реальності глобальної екологічної кризи змусило вчених переглянути концепції цілісного погляду на світовлаштування. Актуальним є використання ноосферного підходу, а саме представлення оточуючого світу у вигляді системи, цілісного живого організму. Ноосферний підхід базується на аналізі культурно-історичних і біосферних процесів (системно-екологічний підхід до пізнання), що засвідчує різноспрямованість природних процесів у біосфері та антропогенних у техносфері, що носить антагоністичний характер і свідчить про кризовий характер взаємозв'язку суспільства і природи. З позиції нелінійного підходу історичний шлях людства постає як сукупність самобутніх історичних організмів, багатолінійний, поліцентричний, різномірний процес надскладної конфігурації, розвиток якого

не зводитися до сукупності змін поступального характеру. Відповідно соціоприродні системи та їх вплив на культурно-історичний процес пов'язується із глобальною екологічною кризою, яка потребує системно-екологічного підходу до її аналізу [3, с. 74].

Відтак змістовним і формотворчим ядром процесу природокористування є екологічна культура як конкретно-історичне уособлення адаптивної стратегії людства [10]. Екологічна культура проявляється у двох напрямах: а) як сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують стійку рівновагу в системі «людина — довкілля»; б) теоретична галузь знань про місце людини у біосфері як істоти діяльної, організуючої її структурні та функціональні блоки, як дедалі зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери. Без знання кола проблем, притаманних екологічній культурі, зауважують науковці, не можна зрозуміти, чому одні спільноти (етноси) живуть у злагоді з природою, тобто стверджуються у світі як етноси екофільні, чому в одних випадках людська діяльність породжує гармонійні ландшафти та екосистеми, а в інших – довкілля перетворюється на пустку [5, с. 12].

Висновки і перспективи (Discussion). Університети як центри формування нового ноосферного мислення, ноосферної свідомості виконують ще одну додаткову функцію: центру підготовки фахівців із забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади «людина – суспільство – освіта» на початку XXI століття : автореф. дис. … д-ра філос. наук : 09.00.10 / АПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2006. 36 с.
2. Малярчук Н.Н. Здоровий спосіб життя: навч. пос. Тюмень: Вид-во Тюменського державного університету, 2008. 200 с.
3. Попов С.М. Філософія зворотного зв'язку у парадигмі саморегуляції складних сучасних соціальних систем // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць.* Запоріжжя: Вид-во ЗДІА. 2011. № 46. С. 65-83.
4. Сніжко В.В. Українознавство: природна психо-філософська концепція. Київ : Рада, 2010. 528 с.
5. Становлення і розвиток аграрної освіти та науки (з найдавніших часів до сьогодення) / Д.О. Мельничук та ін. Київ: НАУ, 2005. 224 с.
6. Стратегія сталого розвитку : Підручник / Боголюбов В. М. та ін. Херсон : Олді-плюс, 2012. 446 с.
7. Терентьєва Н. Розвиток університетьскої освіти в Україні: історія, сучасність, тенденції : монографія. Київ: Інтерсервіс, 2015. 428 с.
8. Україна: на шляху до соціального залучення / Національна доповідь про людський розвиток 2011. Київ, 2011. 124 с.
9. Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 / Національна доповідь. Міністерство економіки України. Київ, 2010. 110 с.
10. Яшник С.В. Природно-просторові детермінанти управлінської культури як основа переосмислення соціоприродної дійсності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». Київ, 2013. Вип. 192. Ч. 2. С. 294-302.
11. Яшник С.В. Формування управлінської культури майбутніх фахівців лісогосподарської галузі: теорія, методика, практика: монографія. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2016. 509 с.
12. Terentieva N., Yashnik S. Formation of planetary consciousness and the noosphere mentality of the universities' students as a condition for sustainable development // Edukacja – technika – informatyka: Rocznik naukowy Nr 1/19/2017/ Rzeszów. P. 145-152.

References

1. Korsak K. V. (2006). Socio-philosophical analysis of the tendencies of the triad development "man-society-education" at the beginning of the XXI century: author's abstract. APS of Ukraine, Institute of higher. education. Kyiv, 36 p.
2. Malyarchuk N.N. (2008). Healthy Lifestyle: Teach. pos Tyumen: Tyumen State University, 200 s.
3. Popov S.M. (2011). The philosophy of feedback in the paradigm of self-regulation of complex modern social systems [Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy: a collection of scientific works]. Zaporozhye: A view of the ZGIA. № 46. C. 65-83.
4. Snizhko V.V. (2010). Ukrainian science: the natural psycho-philosophical concept. Kyiv: Rada, 528 p.
5. Formation and development of agrarian education and science (from ancient times to the present) (2005). D.O. Melnichuk et al Kyiv: NAU, 224 p.
6. Strategy for Sustainable Development: Textbook (2012). Bogolyubov V.M. and others. Kherson: Oldi Plus, 446 p.
7. Terentyeva N. (2015). Development of university education in Ukraine: history, modernity, trends: monograph. Kyiv: Interservice, 428 p.
8. Ukraine: Towards Social Inclusion (2011). [National Report on Human Development 2011]. Kyiv, 124 p.
9. Millennium Development Goals. Ukraine 2010 (2010). [National Report. Ministry of Economy of Ukraine]. Kyiv, 2010. 110 p.
10. Jashnik S.V. (2013). Natural-spatial determinants of managerial culture as a basis for rethinking socio-natural reality. [Scientific herald of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series "Pedagogy. Psychology. Philosophy"]. Kyiv, 2013. Vip. 192. Part 2. S. 294-302.
11. Yashnik S.V. (2016). Formation of managerial culture of future specialists in the forestry industry: theory, methodology, practice: monograph. Kyiv: Publishing Center of NUBiP of Ukraine, 509 p.
12. Terentieva N., Yashnik S. Formation of planetary consciousness and the noosphere mentality of the universities' students as a condition for sustainable development [Edukacja – technika – informatyka]. Rocznik naukowy Nr 1/19/2017/ Rzeszów. P. 145-152.

НООСФЕРНОЕ МЫШЛЕНИЯ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТОВ КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Н.А. Терентьева, С.В. Яшник

Аннотация. *В статье представляется идея, что университеты как центры формирования нового ноосферного (экологического) мышления, ноосферной сознания выполняют еще одну функцию центра подготовки специалистов по обеспечению устойчивого развития общества. университет рассматривается как центр формирования человека, который обладает критически инновационным мышлением, способный к постоянному саморазвитию и самосовершенствованию с целью не только самореализации, но и реализации гармоничных отношений с природной средой. формирования планетарного сознания и ноосферного мышления является проявлением тенденции ноосферизацией университетского образования. ноосферный подход базируется на анализе культурно-исторических и биосферных процессов (системно-экологический подход к познанию), что свидетельствует о разнонаправленности природных процессов в биосфере и антропо-*

генных в техносфере, носящий антагонистический характер и указывает на кризисный характер взаимосвязи общества и природы.

Ключевые слова: *университетское образование, ноосферное мышление, ноосферное сознание, ноосферный подход, экологическая культура, устойчивое развитие.*

NOOSPHERICAL THINKING AND ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS AS A REQURIMENT OF ONGOING DEVELOPMENT

N. Terentieva, S.Yashnyk

Abstract. *We represent next idea in this article: universities as a center of new noospherical (ecological) thinking development as well as noospherical understanding are leaded by one more function of professional development center of ongoing development saving of society. University is looked through as center of human development, human with critical and innovative thinking that can develop and train itself on a daily basis having goals not only in self-realization, but as well in realization of harmonic relations with world. Forming of planetary thinking and noospherical thinking are the first indicators of development of noospherical approach in university education. Noospherical approach is based on analysis of cultural, historical and biospherical processes (system and ecologically based approach to learning) than confirms that natural processes in biosphere has different approaches and has antagonistic character and informs about crisis character of connection between society and nature.*

Keywords: *university education, noospherical thinking, noospherical understanding, noospherical approach, ecological culture, ongoing development.*

УДК 372.862

RESEARCH OF «LIFTING TRANSPORT MACHINE» DISCIPLINE TRAINING METHOD (IN EXAMPLE OF NUBIP OF UKRAINE)

V.M. TESLYUK, associate professor of education
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: tesliuk46@gmail.com
D.A. MIKHAILOVSKY, a student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: dima1-96@mail.ru

Annotation. *The article deals with the method of teaching the discipline «Lifting transport vehicles» (in the example of the NUBiP of Ukraine). In the course of the experimental work, a confirmatory study was carried out using the questionnaire method. It is proved that most often on discipline «Lifting transport vehicles» lectures-conversations, lectures-visualizations, lectures-explanations, lectures-stories are held. The teacher in most cases adheres to the methodical requirements for conducting training sessions, applies active methods and technical means of teaching, applies to the students tactically, with respect. Students sometimes have difficulty in independent work on discipline. Most respondents perform tasks for self-employment using Internet sources.*

Keywords: methodology, discipline, lecture, laboratory lesson, teaching methods, teaching aids, questionnaires.

Introduction. In today's conditions of reforming the education system of Ukraine,

© В.М. Теслюк, Д.А.Михайловський, 2018

генных в техносфере, носящий антагонистический характер и указывает на кризисный характер взаимосвязи общества и природы.

Ключевые слова: *университетское образование, ноосферное мышление, ноосферное сознание, ноосферный подход, экологическая культура, устойчивое развитие.*

NOOSPHERICAL THINKING AND ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS AS A REQURIMENT OF ONGOING DEVELOPMENT

N. Terentieva, S.Yashnyk

Abstract. *We represent next idea in this article: universities as a center of new noospherical (ecological) thinking development as well as noospherical understanding are leaded by one more function of professional development center of ongoing development saving of society. University is looked through as center of human development, human with critical and innovative thinking that can develop and train itself on a daily basis having goals not only in self-realization, but as well in realization of harmonic relations with world. Forming of planetary thinking and noospherical thinking are the first indicators of development of noospherical approach in university education. Noospherical approach is based on analysis of cultural, historical and biospherical processes (system and ecologically based approach to learning) than confirms that natural processes in biosphere has different approaches and has antagonistic character and informs about crisis character of connection between society and nature.*

Keywords: *university education, noospherical thinking, noospherical understanding, noospherical approach, ecological culture, ongoing development.*

УДК 372.862

RESEARCH OF «LIFTING TRANSPORT MACHINE» DISCIPLINE TRAINING METHOD (IN EXAMPLE OF NUBIP OF UKRAINE)

V.M. TESLYUK, associate professor of education
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: tesliuk46@gmail.com
D.A. MIKHAILOVSKY, a student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: dima1-96@mail.ru

Annotation. *The article deals with the method of teaching the discipline «Lifting transport vehicles» (in the example of the NUBiP of Ukraine). In the course of the experimental work, a confirmatory study was carried out using the questionnaire method. It is proved that most often on discipline «Lifting transport vehicles» lectures-conversations, lectures-visualizations, lectures-explanations, lectures-stories are held. The teacher in most cases adheres to the methodical requirements for conducting training sessions, applies active methods and technical means of teaching, applies to the students tactically, with respect. Students sometimes have difficulty in independent work on discipline. Most respondents perform tasks for self-employment using Internet sources.*

Keywords: methodology, discipline, lecture, laboratory lesson, teaching methods, teaching aids, questionnaires.

Introduction. In today's conditions of reforming the education system of Ukraine,

© В.М. Теслюк, Д.А.Михайловський, 2018

the problem of vocational training of specialists has become a topical issue. Its solution consists in the revival of the national idea of the Ukrainian society, the openness of foreign experience, the implementation of promising technologies of development, teaching and teaching in higher institutions. In this process, the methodology, methods, technologies and techniques of teaching disciplines in higher education acquire special relevance and determining significance.

Teaching methodology is an optimal combination of general-pedagogical methods, techniques and teaching methods used for the organization of the educational process. The method of teaching provides for the formation of a system of knowledge and skills for students, the ability to outline discipline; acquaintance with knowledge about the peculiarities of the teaching of disciplines in the institution of higher education; familiarization with the peculiarities of professional mastery, pedagogical technique of the teacher, etc. [1].

Now, under the conditions of the implementation of the Law of Ukraine "On Higher Education", it is especially noticeable that the successes and miscalculations of teaching methods as a science directly influence the training and education of students, that is, the training of future specialists.

Analysis of recent researches and publications. Studies of various aspects of teaching methods in higher education are devoted to the work of many scientists: A. Aleksey, N. Borissov, A. Verbitsky, T. Galushko, A. Dyomin, S. Kurland, P. Luzan, V. Manko, M. Fitsula and others.

The works of L. Vygotsky, I. Dushin, A. Leontiev, V. Nagaev, S. Rubinshtein are devoted to the study of active methods of teaching and evaluating knowledge, including game forms of conducting classes.

The essence of the process of innovations in technology and methods of modern learning have become the object of research of both foreign and Ukrainian scientists. Scientific researches I. Dobroskok, V. Kotsura, S. Nikitchinoy, V. Kremen, V. Ilyin, S. Proleev, M. Lysenko, P. Saukha and others devoted to general theoretical, scientific and practical problems of the innovation paradigm in higher education, individual progressive forms and technologies of teaching, experience and perspectives of their use in educational practice.

The purpose of the article is to investigate the methodology of teaching the discipline «Lifting transport vehicles» (in the example of NUBiP Ukraine).

Methods. In the course of the research, the following methods are applied: an analysis of the results.

Results. In the course of the research, we conducted an anketting among students of the Faculty of Design and Design of the specialty «Branch Engineering», studying the discipline «Lifting Transport Machines» (total 60 people).

As a result of the questioning among students received such data. To the question «What types of lectures are most often realized by the teacher in the course of studying the discipline» Lifting vehicles», the respondents gave the following answers. Most often, a lecture-conversation (52 people), lecture-visualization (48 people), lecture-explanation (46 people), lecture-story (42 people) are conducted.

The next question of the questionnaire was to find out what requirements the lecturer adheres during the lesson. The results of the questionnaire showed that the teacher adheres to the requirements for its conduct: accessibility and scientific character (54 people), inclusion of a feedback mechanism (46 people), emotionality of presentation (42 people), creation of problem situations (24 people), repetition of important theoretical positions (22 people), establishment of a live contact (42 people).

On the questionnaire of the questionnaire «Are you interested in laboratory classes on discipline «Lifting vehicles»?». The students responded like this: classes of the same type and boring – 16 people, depending on the topic of the session – 37 people, not

interesting in the class – 7 people.

When asked what types of active training methods are used most often during practical training in the discipline «Lifting vehicles», the students noted: discussions (38 people), case studies (47 people), production tasks (46 people).

The next question of the questionnaire was to find out if the essence of the tasks given by the teacher in the discipline «Lifting transport vehicles» is understandable. The students answered in the following way: yes – 47 people, sometimes it is not clear – 11 people, no – 2 people.

On the question «Does the teacher use the technical means of training during classes?», Respondents gave the following answers: often – 54 people, sometimes – 6 people, no – 0 people.

To the question «Do you have difficulties with an independent robot?» The students gave the following answers. Two respondents answered – «do not arise», 22 people – «often», 36 people – «sometimes».

To the question «Do you consider the most convenient and effective form of independent work for studying the discipline «Lifting transport vehicles»?» The students responded as follows: work with educational literature – 4 people, work with Internet sources – 49 people, work with a summary – 7 human.

To the question «How does the teacher treat students?» Respondents responded as follows. 54 of the respondents answered – «tactfully, with respect», 4 respondents – «does not differ in high tact and culture», 2 students – «behaves arrogantly, does not take into account the opinions of students».

Thus, the results of the questionnaire make it possible to draw the following conclusions.

Most often, under the discipline of «Lifting vehicles» lectures-conversations, lectures-visualizations, lectures-explanations, lectures-stories are held. Although, at the same time, students believe that the best way is to assimilate the material for the discipline through problematic lectures, lectures-discussions, lectures-visualizations.

The teacher in most cases complies with the requirements for conducting lectures: accessibility and scientific character; inclusion of a feedback mechanism; emotionality of presentation; creation of problem situations; the repetition of important theoretical positions; establishing a live contact.

Most often during practical classes in the discipline «Lifting vehicles», such active methods of teaching are used: discussions, analysis of specific situations, solving production problems.

During the training sessions, the teacher uses technical teaching aids. Sometimes during self-study in the discipline of students there are difficulties. Most students chose the form of independent work to study the discipline «Lifting transport vehicles» – working with Internet sources. In our time of information technology, this choice is not surprising, because students choose the option easier, easier and faster for them in order to solve questions and tasks set by the teacher for independent work.

It is established that the teacher, who teaches the discipline «Lifting vehicles» refers to the students tactfully, with respect.

Discussion. So, the ascertaining experiment of the technique of teaching the discipline «Lifting transport vehicles» (in the example of the NUBiP of Ukraine) confirmed that in most cases the teacher adheres to the main methodological requirements for conducting training sessions. At the same time, the existing percentage of students negative responses to the questionnaire indicates that the methodology for preparing and conducting classes in the discipline «Lifting vehicles» needs to be improved.

Literature

1. Теслюк В.М. Основи педагогічної майстерності викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. 340 с.
2. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності: навчальний посібник. Київ: НАУ, 2008. 432 с.
3. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності: термінологічний словник-довідник. Київ: НАКККіМ, 2011.145с.

References

1. Tesliuk V.M. Osnovy pedahohichnoi maisternosti vykladacha vyshchoi shkoly: pidruchnyk. Kiev: Vydavnytstvo Lira-K, 2015. 340 s.
2. Tesliuk V.M. Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: navchalnyi posibnyk . – Kiev: NAU, 2008. 431 s.
3. Tesliuk V.M. Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: terminolohichnyi slovnyk-dovidnyk . Kiev: NAKKKiM, 2011. 145s.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ПОДЪЕМНО ТРАНСПОРТНЫЕ МАШИНЫ» (НА ПРИМЕРЕ НУБиП УКРАИНЫ)

В.М.Теслюк, Д.А. Михайловский

Аннотация. *В статье исследуется методика преподавания дисциплины «Подъемно транспортные машины» (на примере НУБиП Украины). В ходе экспериментальной работы проведено констатирующее исследование с использованием метода анкетирования. Доказано, что чаще всего по дисциплине «Подъемно транспортные машины» проводятся лекции-беседы, лекции-визуализации, лекции-объяснение, лекции-рассказы. Преподаватель в большинстве случаев придерживается методических требований к проведению учебных занятий, применяет активные методы и технические средства обучения, относится к студентам тактично, с уважением. Во время самостоятельной работы по дисциплине студентов иногда возникают трудности. Большинство респондентов выполняют задачи по самостоятельной работы с помощью интернет-источников.*

Ключевые слова: *методика, дисциплина, лекция, лабораторное занятие, методы обучения, средства обучения, анкетирование.*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПІДЙОМНО ТРАНСПОРТНІ МАШИНИ» (НА ПРИКЛАДІ НУБІП УКРАЇНИ)

В.М.Теслюк, Д.А.Михайловський

Анотація. *У статті досліджується методика викладання дисципліни «Підйомно транспортні машини» (на прикладі НУБіП України). У ході експериментальної роботи проведено констатувальне дослідження із використанням методу анкетування. Досліджено, що найчастіше із дисципліни «Підйомно транспортні машини» проводяться лекції-бесіди, лекції-візуалізації, лекції-пояснення, лекції-розповіді.*

Викладач у більшості випадків дотримується методичних вимог до проведення навчальних занять, застосовує активні методи і технічні засоби навчання, ставиться до студентів тактовно, з повагою. Під час самостійної роботи із дисципліни у студентів інколи виникають труднощі. Більшість респондентів виконують завдання із самостійної роботи за допомогою інтернет-джерел.

Ключові слова: *методика, дисципліна, лекція, лабораторне заняття, методи навчання, засоби навчання, анкетування.*

УДК 378.016

INTEGRATED APPROACH TO TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES TO FUTURE FOOD INDUSTRY ENGINEERS AND TECHNOLOGISTS

Halyna CHEREDNICHENKO , *PhD in Pedagogy, docent of the department of foreign languages for business and international communication*
National University of Food Technologies
e-mail: gala-office2006@ukr.net

Abstract*. Professional foreign language training of future food industry engineers or technologists at universities should be based on an interdisciplinary approach. Students' foreign-language professional competence can be formed more efficiently in the process of learning a foreign language when using the interconnection of educational disciplines on the basis of inter-subject coordination. An interdisciplinary approach combines the linguistic, professional, computer and cultural orientation of learning, and allows to distribute the content of the curriculum between classroom and individual work evenly. The advantages of the integrated approach to teaching English and main requirements to its effective implementation are studied.*

Key words*: interdisciplinary coordination, interdisciplinary approach, professional foreign language competence, future food industry engineer or technologist.*

Introduction. Studying the course "English for specific purposes (ESP)" at a higher school raises special motivation when the professional interests of students in their professional field are taken into account. Students' foreign-language professional competence can be formed more efficiently in the process of learning a foreign language when educational disciplines are interconnected and interdiscipline coordination exists. Especially it is necessary in professional fields related to servicing. When learning language at a professional basis, students, without persuasion, immediately understand the importance and necessity of having at least minimal knowledge of a foreign language in their profession to become high quality specialists or experts in the conditions of intense competitiveness of the labor market.

Training food scientists and technologists (FSTs) to have appropriate skills begins with identification of those skills most desired by employers. In 2010 - 2011, under the project TRACK-FAST: Training Requirements and Careers for Knowledge-based Food Science and Technology in Europe 16 workshops in 16 EU countries had the participation of 315 local FST employers contributing with ideas of ideal skills for FSTs at their organizations. A year before, a questionnaire-based study had gathered information from 281 respondents on skills found in their currently employed FSTs, and this allowed a comparison of the current and ideal situations. According to the Food and Science and Technology Market Needs Report among the soft skills found in the currently employed average Food and Science and Technology Market *Communicating Skill is c*onsidered the number one, found in 94% employers. This skill category included writing, reading and presenting information, listening and understanding instructions and ability to speak other languages (specifically English). Communicating is the number one skill in each employment area and each geographical region and is found in over 90% of FSTs in all 4 regions, with the highest value for the Central Europe, 98%. The high value for communication skills, particularly the knowledge of English (which can be regarded both as a business and science language), can be related to several phenomena. One is globalisation in food trends and market development and, consequently, an increasing number of business and industry

© Г. Чередніченко, 2018

contacts beyond national borders. Another can be the growth in technological challenges and structural complexity in the F&D workplace, accounting for an increased need for improved internal communications[1].

That is why professional foreign language training of future food industry engineers and technologists at higher educational establishments is to be based on the interdisciplinary approach.

Methods. The works of P. R. Atutov, S. Ya. Batyshchev, O. M. Dzhejula, I. D . Zverev, P. I. Kuzmenko, P. H. Kulahin, V. N . Maximov, V. K. Sydorenko, V. V. Steshenko, D. O. Thorzhevskyi and other scholars are devoted to problem of interdisciplinary coordination.

A. V. Galusha, Yu. Yu. Plonish, Yu. L. Sokolnikova, O. M. Tkachenko, M. Danilov, B. Yesypov considered interdisciplinary coordination as a crucial factor of optimizing the learning process and made a number of specific recommendations together with theoretical justifications for deepening and expanding the relationship of academic disciplines.

The works of M. N. Skatkin are devoted to the problem of interdisciplinary connections, in which the various aspects of this problem are investigated in detail, in particular much attention is paid to the history of the emergence and development of the idea of interdisciplinary connections.

The possibility of using an integrated approach in the training of future teachers of technology, peculiarities of the integration processes in higher education is investigated by N.A. Borisenko, I.V. Sokol.

The system of interdisciplinary connections and methods of their application in pedagogical higher educational establishments are studied in works of A. Yeromkin and D. Vozdynskyi, V. Motorina studied improvement of the professional training of future teachers on the basis of interdisciplinary approach, O. Muzalov studied means, methods and forms of application of interdisciplinary connections in the process of formation of pedagogical mastery.

Results and Discussion. In pedagogical literature there are more than 30 definitions of the term "interdisciplinary connections", there is a variety of approaches to their name, pedagogical assessment and different classifications.

The analysis of works has shown that the use of interdisciplinary connections is interpreted differently and with different definitions: such scholars as V. G. Onushkin, N. V. Basova define the principle of interdisciplinary connections as the didactic principle of learning; N. V. Basova define as the principle of taking into account interpersonal connections, S. V. Mishchenko define as the principle of interdisciplinary integration, M. P. Kupriyanov and O. P. Okolelov define as the principle of integrity and interconnection of all disciplines; other researchers, developing the content of other principles of learning (e.g systematic, fundamental), constantly include interdisciplinary connections in their content.

Consequently, interdisciplinary connections being the principle of systemacy make it possible to synthesize the interdisciplinary knowledge required in the transition from one degree of education to another.

P. G. Kulagin believes that interdisciplinary coordination is a means to overcome the artificial boundaries between separate systems of knowledge acquired by students in the process of studying various disciplines. The implementation of such coordination involves the purposeful use of the entire arsenal of forms, methods, techniques, pedagogical tools that help to identify new possibilities for their use in teaching different disciplines. [4]

In our study, we will use the term interdiscipline coordination, since in our opinion it fully reflects the specifics of the process of formation of foreign-language professional competence of future food industry engineers and technologists.

It is worth noting that some researchers differentiate integration and coordination. So R.O. Hryshkova defines integration as a process and the result of creating something linked, united and integral in the process of learning and it is carried out through the merger of elements of various educational subjects in one synthesized course (topic, section, program), the merger of scientific concepts and methods of teaching different disciplines in general scientific concepts and methods of cognition, complexification and summation of the fundamentals of science in the disclosure of interdisciplinary educational problems. But co-ordination is the harmonization of educational programs of related subjects due to common interpretation of the studied concepts, phenomena, processes and the time of their study, that is, it is carefully designed interconnection of educational subjects, promoting the integration of knowledge [2].

Therefore, we define "interdiscipline coordination" as a continuous dynamic multilateral connections in the teaching of ESP and professional disciplines, which contain special vocabulary, necessary for developing foreign language professional communication skills, which teachers should develop in foreign language classes.

We agree that interdisciplinary coordination is an installment of mutually coherent content of education in teaching disciplines that are taught, due to the specifics of each subject. Interpersonal coordination helps to achieve greater effect in the general development of those who study, in harmonious development of all spheres of their intellectual and emotional activity. The main significance of interdiscipline relationships is that they enable to link all knowledge acquired from different disciplines into a unified system, as well as to obtain new knowledge based on these relationships.

Interdiscipline coordination requires compliance with certain rules and procedures at the level of departments and individual teachers such as:

- clarification of the contents of the academic discipline and the allocation of intercultural aspects from its content;
- a previous study of professionally directed material or topic in the native language so that the teacher of English cannot take over the functions of the teacher of specialized disciplines, in which he/she is not a specialist;
- adjustment of curricula to ensure the sequencing of professionally oriented topics in native and foreign languages;
- use of types of training activities typical to foreign language classes at classes of specialized disciplines in native and English languages (situation simulations, work in pairs, presentations, discussions, meeting etc.) [2].

One of the methods of interdisciplinary coordination is to work with newspapers and journals on specialty in a foreign language. Newspapers, journals are a valuable source of educational material equally for foreign language teachers and for students studying this language. For example, by studying ESP, future food industry engineers and technologists are working with such magazines as Journal of Food Processing & Technology, Journal of Food Processing and Preservation, Journal of Food and Dairy Technology, Science, Beverages World International, Food Research International, International Journal of Food Engineering.

We agree with D.V. Malyavin that in the process of learning a foreign language, reading newspapers and journals are used for:

• development of various linguistic competences, including reading and working with vocabulary or grammar;

• focusing on the various aspects of society and culture of the country being studied;

• stimulation of the discussion on the issues covered in articles [5].

Students consider newspapers as a stimulating and motivating resource because they offer interesting, relevant, topical and varied information. For many students they also give "the key" for the understanding of foreign society, its traditions, prejudices, ways of thinking. For these reasons, the newspaper article is one of those materials that requires some effort from students. In order to ease the task of students, students interests should be placed on the first place, and on the second- the content of the newspaper material.

The second important method of interdisciplinary coordination is work on the expansion of the terminology dictionary of students, which means:

- mastering professional terminology in the process of developing and deepening the understanding of professional terms,
- forming skills and abilities to determine and compare content and structure of professional terms,
- familiarizing students with terminology dictionaries,
- forming skills to build vocabulary articles of professional terms,
- using special terminology in oral and written professional communication.

Students' acquisition of professional terminology, the formation of skills to apply them in the field of professional communication, can take place through the use of problem solving tasks, business games, discussions, terminological dictations, test tasks, work with dictionaries and reference books, etc.

The third direction of work on providing interdiscipline coordination is to promote the research work of students, namely: writing reports, reviews, abstracts on professional topics, making presentations at scientific conferences with reports on the specialty.

To increase the value of the results of students' research work during the presentation of prepared abstracts and reports the technique of "revival abstracts" is actively used at practical foreign language classes. This technique helps to increase attention of the student audience, allowing the audience to express their interest to the problem presented by the speaker, induces them to ask questions during the speech (after disclosing the content of each paragraph of the plan of the abstract or report), to find out the content of unfamiliar professional concepts and terms in the dictionary that provides personal perception and self-learning of educational material.

Each speech is discussed by all the students of the academic group, and evaluated by the "expert methodological council", its members were chosen in advance from the best students of the group. Such classes encourage students to communicate on professional topics, which incite the development of student's professional and terminological competence, promote the use of professional terminology, help in formation of the creative personality of a future specialist, create an atmosphere of rivalry, and increase motivation for learning.

Such activities allow us to realize the possibilities of an interdisciplinary approach in learning of ESP by future food industry engineers and technologists.

Conclusions Consequently, interdisciplinary coordination is an effective means of strengthening the interconnections between professional disciplines and ESP. It helps student to understand better the interdependence of things and events in a globalized world, contributes to a holistic perception of the environment. Interdisciplinary coordination creates conditions for actualization of students' knowledge in various fields of science, prompts for finding new interesting information about life, doing business, and manners of solving various problems in cultures of different peoples. It allows every student to feel as a researcher, to be engaged in realities of an unknown, foreign culture.

References

1. TRACK FAST: Training Requirements and Careers for Knowledge-based Food

Science and Technology in Europe. [Електронний
сурс]: https://www.trackfast.eu/sites/default/files/webfm/public_files/Open%20Symposium/Vision%20document%20final.pdf – Назва з титул. екрана.

2. Гришкова Р.О. Міжпредметна координація у навчанні професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін *Наук. пр. Миколаївського держ. гуманітарного ун-ту ім. Петра Могили*. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007.Т.71. Вип.58. С.149-154

3. Чередніченко Г. А., Вікторова Л.В., Шапран Л.Ю., Куниця Л.І. Навчання професійного іншомовного спілкування студентів: Монографія. Київ: Інкос-Видавництво, 2013. 464 с.

4. Кулагин П. Г. Влияние межпредметных связей на усвоение програмного материала в вечерней школе : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и методика профессионального образования” М., 1965. 18 с.

5. Малявин Д.В. Работа с газетой на английском языке в средней школе: Пособие для учителя. М: Просвещение. 1981. 128 с.

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ ДЛЯ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНОЛОГОВ ПИЩЕВОЙ ОТРАСЛИ

Г.А. Чередниченко

Аннотация. *Профессиональная иноязычная подготовка будущих инженеров-технологов в вузе должна осуществляться на основе междисциплинарного подхода. Использование взаимосвязи учебных дисциплин на основе межпредметной координации в процессе изучения иностранного языка позволяет эффективнее сформировать у студентов иноязычную профессиональную компетентность. Междисциплинарный подход объединяет лингвистическую, профессиональную, компьютерную и культурологическую направленность обучения и позволяет равномерно распределить содержание программы обучения между аудиторными и самостоятельными видами работ.*

Ключевые слова*: межпредметная координация, междисциплинарный подход профессиональная иноязычная компетентность, инженер-технолог пищевой промышленности.*

УДК 37.013-058.57 : 796.077.5-056.24

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ

Я.М.ЧЕРНИШ, магістр,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
О.В. НАКОНЕЧНА, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua

Анотація. *У статті розглянуто питання соціально-педагогічної реабілітації дітей і молоді. Показано роль спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для інвалідів як суб’єкта соціально-педагогічної реабілітації. Наведено та проаналізовано результати діагностики самооцінки молодих людей із психофізичними*

© Я.М. Черниш, О.В.Наконечна, 2018

Science and Technology in Europe. [Електронний
сурс]: https://www.trackfast.eu/sites/default/files/webfm/public_files/Open%20Symposium/Vision%20document%20final.pdf – Назва з титул. екрана.

2. Гришкова Р.О. Міжпредметна координація у навчанні професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін *Наук. пр. Миколаївського держ. гуманітарного ун-ту ім. Петра Могили*. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007.Т.71. Вип.58. С.149-154

3. Чередніченко Г. А., Вікторова Л.В., Шапран Л.Ю., Куниця Л.І. Навчання професійного іншомовного спілкування студентів: Монографія. Київ: Інкос-Видавництво, 2013. 464 с.

4. Кулагин П. Г. Влияние межпредметных связей на усвоение програмного материала в вечерней школе : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теория и методика профессионального образования” М., 1965. 18 с.

5. Малявин Д.В. Работа с газетой на английском языке в средней школе: Пособие для учителя. М: Просвещение. 1981. 128 с.

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ ДЛЯ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНОЛОГОВ ПИЩЕВОЙ ОТРАСЛИ

Г.А. Чередниченко

Аннотация. *Профессиональная иноязычная подготовка будущих инженеров-технологов в вузе должна осуществляться на основе междисциплинарного подхода. Использование взаимосвязи учебных дисциплин на основе межпредметной координации в процессе изучения иностранного языка позволяет эффективнее сформировать у студентов иноязычную профессиональную компетентность. Междисциплинарный подход объединяет лингвистическую, профессиональную, компьютерную и культурологическую направленность обучения и позволяет равномерно распределить содержание программы обучения между аудиторными и самостоятельными видами работ.*

Ключевые слова*: межпредметная координация, междисциплинарный подход профессиональная иноязычная компетентность, инженер-технолог пищевой промышленности.*

УДК 37.013-058.57 : 796.077.5-056.24

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ

Я.М.ЧЕРНИШ, магістр,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
О.В. НАКОНЕЧНА, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua

Анотація. *У статті розглянуто питання соціально-педагогічної реабілітації дітей і молоді. Показано роль спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для інвалідів як суб’єкта соціально-педагогічної реабілітації. Наведено та проаналізовано результати діагностики самооцінки молодих людей із психофізичними*

© Я.М. Черниш, О.В.Наконечна, 2018

порушеннями, рівнів мотивації до успіху та уникнення невдач до та після впровадження корекційно-розвивальної програми. Узагальнено інформацію опитування за авторською анкетою про проблеми дітей і молоді з інвалідністю.

Ключові слова: *соціально-педагогічна реабілітація, молодь, діти, самооцінка, мотивація.*

Актуальність (Introduction). Зростання кількісних показників інвалідизації дітей і молоді у зв'язку з погіршенням стану здоров'я населення, навколишнього середовища, зменшення рівня рухової та оздоровчої активності, недотримання здорового способу життя зумовлює необхідність проведення реабілітаційної роботи, особливо серед дітей і молоді – майбутнього держави. Враховуючи, що психофізичні порушення супроводжуються не тільки розладами фізичних функцій організму, а й втратою чи погіршенням суспільних зв'язків та відносин, призводять до соціальної дезадаптації, необхідно у контексті реалізації реабілітаційної програми забезпечувати соціально-педагогічну реабілітацію, що має на меті, перш за все, відновлення соціального статусу дитини.

Важливими суб'єктами реабілітації дітей і молоді є спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів параолімпійського та дефлімпійського резерву, спортивні клуби для людей з інвалідністю, центри з фізичної культури і спорту для людей із психофізичними порушеннями. Зокрема, Київський міський центр з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» займається розвитком фізичної культури та спорту інвалідів, надає послуги з фізкультурно-спортивної реабілітації та координує роботу ДЮСШ (дитячо-юнацьких спортивних шкіл), спортивних клубів для людей з інвалідністю, комунальних закладів та громадських організацій для людей із психофізичними порушеннями. Спеціалізацією в діяльності центру є фізкультурно-спортивна реабілітація та оздоровлення інвалідів усіх нозологій [6].

Реалізація покладених на зазначений заклад завдань сприяє й іншому виду реабілітації – соціально-педагогічній, тобто соціальній адаптації та інтеграції в соціум дитини / молодої людини з психофізичними порушеннями, відновлення втрачених або порушених соціальних навичок та особистісних якостей, формування здорового способу життя. Крім того, зазначені установи забезпечують включення дітей і молоді з інвалідністю у соціально значущі види діяльності через організацію змістовного дозвілля, профілактику правопорушень та дитячої бездоглядності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Окремі аспекти соціально-педагогічної реабілітації дітей і молоді висвітлюють у наукових публікаціях О. Башта, Т. Лях (стан соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами та їхніх батьків у комплексних позашкільних навчальних закладах міста Києва) [1], Р. Безлюдний (соціально-педагогічна підтримка підлітків з особливими потребами в Україні) [2], Н. Голова (шляхи та засоби соціальної реабілітації дітей та молоді з обмеженими можливостями: від ізоляції до інтеграції) [3], А. Капська (теоретичні засади соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями) [4], О. Пономаренко, А. Носов (соціально-правовий захист дітей та молоді з особливими потребами в Україні) [7], Л. Смеречак, О. Гук (специфіка професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей) [8], Не дивлячись на це, процес соціально-педагогічної реабілітації ще не є достатньо вивченим. Окрім того, соціально-педагогічна реабілітація дітей і молоді в умовах спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для інвалідів ще не була предметом експериментально-дослідної роботи. Власне це і зумовило вибір напряму педагогічного дослідження.

Мета (Purpose) – продіагностувати рівень самооцінки та мотивації до успіху і

уникнення невдач дітей і молоді з інвалідністю та перевірити дієвість корекційно-розвивальної програми соціально-педагогічної реабілітації в умовах спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для інвалідів.

Методи (Methods). У процесі дослідження використано теоретичні методи (аналіз, узагальнення, порівняння) з метою опрацювання літературних джерел із проблематики дослідження та емпіричні методи (опитування, спостереження, соціально-педагогічний експеримент, вимірювання), за допомогою яких визначено рівні самооцінки, мотивації до успіху та уникнення невдач у дітей та молоді з інвалідністю.

Результати (Results). Проведені попередні дослідження вказують на існування проблеми неадекватної самооцінки у дітей і молоді, що утруднює можливість їхньої соціальної адаптації, самореалізації і т.д. Так, 41% опитаних дітей віком від 11 до 18 років мають відхилення від нормативної оцінки себе і своїх можливостей [5]. Враховуючи зазначене, нами проведено опитування 50 молодих людей з інвалідністю, які займаються у закладах «Інваспорт» (38 юнаків та 12 дівчат), віком від 15 до 24 років з різних регіонів України за трьома методиками: «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса, «Діагностика особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса, «Визначення рівня своєї самооцінки» за Г. Казанцевою.

У результаті отримано такі дані: 8% респондентів мають низьку мотивацію до успіху, 25% – середній рівень, 59% – помірковано високий, ще 8% респондентів – занадто високий рівень. Проведене опитування за методикою діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса свідчить про те, що 8% респондентів мають низький рівень мотивації до захисту, 33% – середній рівень мотивації, 41% – високий рівень, 18% – занадто високий рівень мотивації до уникнення невдач.

Отримані результати за методиками Т. Елерса показали, що у вибірці присутні респонденти, які мають низьку мотивацію до успіху. Це вказує на те, що опитані могли зазнати невдач, перестали вірити в себе та в свої сили. Натомість більшість мають помірковано високий рівень мотивації. Ці люди, незважаючи на свої проблеми, все одно прагуть до кращого та йдуть до своїх цілей. Щодо самооцінки, то 53% респондентів мають занижену самооцінку, 17% – завищену і тільки 30% мають адекватну самооцінку.

Діагностичний зріз показав, що особи з низькою самооцінкою мають проблеми в сім'ї, а також їх дуже хвилює думка інших про них. Вони, переважно, є замкнутими, намагаються відокремлюватися від інших. Респонденти із завищеною самооцінкою не сприймають критику, не дослухаються до порад тренера і вважають себе завжди правими. Як підсумок, їм важче досягти бажаного результату, в них відбуваються постійні зриви, агресії та непорозуміння з іншими.

У рамках дослідження нами проведено опитування молодих людей (25 осіб) з порушенням опорно-рухового апарату за авторською анкетою «Соціально-педагогічні бар'єри молоді з інвалідністю». Результати виявилися такими: 65% опитаних вважають себе соціально активними, 70% – віддають перевагу особистісному спілкуванню, а 30% – обирають віртуальне. Лише 10% респондентів вважають себе обділеними в спілкуванні, 40%, – що в їхньому оточенні більше «звичайних» людей, 35%, що більше інвалідів, та 25% вказали, що мають приблизно однакову кількість знайомих. 65% опитаних зазначили, що не відчувають труднощів у пересуванні транспортом та громадськими місцями, 10% – відчувають значні труднощі, а 25% – відчувають, але вже звикли і до всього пристосувалися. 75% респондентів не ображаються, коли їх називають інвалідом, 15% ображає лише тоді, коли це говориться з метою образити і 10% це ображає. Лише 15% опитаних зазначили, що вважають себе людиною з обмеженими фізичними можливостями, а решта написали, що живуть звичайним життям. 15% респондентів зазначили, що відчувають себе неповносправною людиною

через труднощі в повсякденному житті.

У ході дослідно-експериментальної роботи нами розроблено корекційно-розвивальну програму, спрямовану на формування адекватної самооцінки та мотивацію до успіху молоді з інвалідністю. Програма включала 28 індивідуальних та групових занять, на яких використовувалися словесні, наочні, практичні, ігрові методи, пальчикова гімнастика та фізичні вправи, зокрема групові вправи естафетного плану.

Аналізуючи отримані дані повторного опитування, можемо зробити висновок, що після впровадження корекційної програми результати значно покращилися. Так, 6% респондентів мають низьку мотивацію до успіху, 20% – середню, 64% – помірковано високий рівень, 23% – занадто високий рівень.

Також змінилися ситуація з мотивацією до уникнення невдач: 7 % опитаних мають низький її рівень, 30% – середній, 46% – високий, 17% –занадто високий. У ході реалізації розробленої програми можна було спостерігати в дітей прагнення ставати кращими та досягати максимуму в кожній вправі. Майже кожен учасник намагався не зупинятися після першої невдачі та незадовільного результату, а навпаки хотів перемогти себе та подолати всі труднощі.

Реалізація програми допомогла молодим людям стати впевненішими в собі та у власній дієздатності. Це, відповідно, позитивно позначилося і на їхній самооцінці. Проведення повторного опитування щодо визначення самооцінки дало наступні результати: 45% респондентів мають занижену самооцінку, 40% – адекватну і 15% респондентів із завищеною самооцінкою.

Висновки і перспективи (Discussion). Проведений перший діагностичний зріз показав, що молодь із психофізичними порушеннями має різні рівні мотивації до успіху та уникнення невдач, дві третіх опитаних з неадекватною самооцінкою. Під час апробації доведено дієвість розробленої з урахуванням отриманих на початку експерименту результатів корекційно-розвивальної програми щодо соціально-педагогічної реабілітації молоді в умовах спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для інвалідів. Після проведення другого діагностичного зрізу суттєво зросла кількість учасників експерименту з адекватною самооцінкою та зросла їхня вмотивованість до досягнення успіху.

Список використаних джерел

1. Башта О., Лях Т. Стан соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами та їхніх батьків у комплексних позашкільних навчальних закладах міста Києва. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*.2017. № 142. С. 9–15.
2. Безлюдний Р. Соціально-педагогічна підтримка підлітків з особливими потребами в Україні. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/567
3. Голова Н. Шляхи та засоби соціальної реабілітації дітей та молоді з обмеженими можливостями: від ізоляції до інтеграції. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3152/3/12gniidi.pdf.
4. Капська А.Теоретичні засади соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями. URL: http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15748/1/Kapska.pdf.
5. Наконечна О. В., Рудень Д. М., Сопівник Р. В. Регіональні та вікові особливості самооцінки сучасної української молоді. *Science and Education*. 2017. № 6. P. 172–180.
6. Офіційний сайт «Інваспорт». URL: https://invasport.kiev.ua.
7. Пономаренко О., Носов А. Соціально-правовий захист дітей та молоді з

особливими потребами в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. *(Серія «Педагогічні науки»).* 2010. № 2(13). С. 113–120.

8. Смеречак Л., О. Гук Особливості професійної діяльності соціальних педагогів у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку. *Людинознавчі студії*. *Серія «Педагогіка».* 2014. Вип. 29. С. 188–196.

References

1. Bashta O., Liakh T. (2017) Stan sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky ditei z osoblyvymy potrebamy ta yikhnikh batkiv u kompleksnykh pozashkilnykh navchalnykh zakladakh mista Kyieva [The state of social and pedagogical support of children with special needs and their parents in complex extra-curricular educational institutions of the Kyiv city]. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical Sciences, 142, 9–15.

2. Bezliudnyi R. Sotsialno-pedahohichna pidtrymka pidlitkiv z osoblyvymy potrebamy v Ukraini [Socio-pedagogical support for adolescents with special needs in Ukraine]. Available at: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/567

3. Holova N. Shliakhy ta zasoby sotsialnoi reabilitatsii ditei ta molodi z obmezhenymy mozhlyvostiamy: vid izoliatsii do intehratsii [Ways and means of social rehabilitation of children and young people with disabilities: from isolation to integration]. Available at: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3152/3/12gniidi.pdf.

4. Kapska A.Teoretychni zasady sotsialno-pedahohichnoi reabilitatsii ditei z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy [Theoretical bases of social-pedagogical rehabilitation of children with limited functional abilities]. Available at: http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15748/1/Kapska.pdf.

5. Nakonechna O. V., Ruden D. M., Sopivnyk R. V. (2017) Rehionalni ta vikovi osoblyvosti samootsinky suchasnoi ukrainskoi molodi [Regional and age-old peculiarities of self-assessment of modern Ukrainian youth]. Science and Education, 6. 172–180.

6. Official site «Invasport». Available at: https://invasport.kiev.ua.

7. Ponomarenko O., Nosov A. 2010. Sotsialno-pravovyi zakhyst ditei ta molodi z osoblyvymy potrebamy v Ukraini [Social and legal protection of children and youth with special needs in Ukraine]. Bulletin of the Zaporizhzhya National University. «Pedagogical Sciences», 2(13). 113–120.

8. Smerechak L., O. Huk (2014). Osoblyvosti profesiinoi diialnosti sotsialnykh pedahohiv u tsentrakh sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii ditei iz vadamy psykhofizychnoho rozvytku [Features of the professional activity of social pedagogues in the centers of social and psychological rehabilitation of children with mental disorders]. Human studies studios. «Pedagogy», 29. 188–196.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РЕАБИЛИТАЦИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ДЕТСКО-ЮНОШЕСКОЙ СПОРТИВНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ ИНВАЛИДОВ

Я.Н.Черныш, О.В. Наконечна

Аннотация. *В статье рассмотрены вопросы социально-педагогической реабилитации детей и молодежи. Показана роль специализированной детско-юношеской спортивной школы для инвалидов как субъекта социально-педагогической реабилитации. Приведены и проанализированы результаты диагностики самооценки, уровней мотивации к успеху и избегания неудач молодых людей с психофизическими нарушениями до и после внедрения коррекционно-развивающей программы. Обобщена информация опроса по авторской анкете о проблемах, с которыми сталкивается молодежь с инвалидностью.*

Ключевые слова: *социально-педагогическая реабилитация, молодежь, дети, самооценка, мотивация.*

SOCIAL AND PEDAGOGICAL REHABILITATION OF CHILDREN AND YOUTH IN THE SPECIALIZED CHILDREN AND YOUTH SPORTS SCHOOL FOR DISABLED PEOPLE

Ya. Chernysh, O. Nakonechna

Abstract. *The article deals with the issues of social and pedagogical rehabilitation of children and youth. The role of a specialized children's and youth sports school for the cripple as a subject of social-pedagogical rehabilitation is described. The results of diagnostics of young people with psychophysical disorders in terms of their self-esteem, levels of motivation for success and avoidance of failures before and after implementation of correction-development program are presented and analyzed. Generalized information by author's questionnaire on problems faced by young people with disabilities.*

Keywords: *social and pedagogical rehabilitation, youth, children, self-esteem, motivation.*

УДК 371. 212. 3

ПІДВИЩЕННЯ УВАГИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРАЇНАХ ЄС

А.П. ЧИЧУК , кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: toniabida@ukr.net
Stanisław KUNIKOWSKI , Profesor, Rector
Cuiavian University in Włocławek, Poland. e-mail: biurorektora@ksw.wloclawek.pl
Renata BRZEZIŃSKA, Doctor, Director of Pedagogical Institute
Cuiavian University in Włocławek, Poland. e-mail: pedagogia1@wp.pl

Анотація. *Перед освітою багатьох країн світу постали нові вимоги, зв'язані з підвищенням уваги до творчої особистості дитини. Це зумовлено зміною життєвих традицій сім'ї, переосмисленням цінностей у суспільстві, застосуванням новітніх мультимедійних технологій в освіті, розвитком діалогу культур тощо.*

Проаналізовано достатній масив наукових джерел, що дало можливість з огляду на вітчизняні реалії, наголосити на потребі пошуку шляхів упровадження в освітню практику кращого досвіду організації діагностики та навчання обдарованих дітей, що існує в передових країнах Євросоюзу, зокрема: комплексний підхід до виявлення обдарованості; посилення результативності вивчення іноземних мов, починаючи з дошкільних закладів; робота з обдарованими дітьми в родинах; використання в навчально-виховному процесі інноваційних технологій (інформаційних, інтерактивних, медіатехнологій) та підходів (дослідницького, індивідуального); розроблення навчальних програм для обдарованих осіб.

Зауважено, однак, що, впроваджуючи досвід зарубіжних країн стосовно виявлення й навчання обдарованих дітей, необхідно водночас зберігати кращі вітчизняні освітні традиції.

Ключові слова: *обдаровані діти, дошкільний вік, країни Євросоюзу, упрова-*

© А. Чичук, Stanisław Kunikowski, Renata Brzezińska, 2018

Ключевые слова: *социально-педагогическая реабилитация, молодежь, дети, самооценка, мотивация.*

SOCIAL AND PEDAGOGICAL REHABILITATION OF CHILDREN AND YOUTH IN THE SPECIALIZED CHILDREN AND YOUTH SPORTS SCHOOL FOR DISABLED PEOPLE

Ya. Chernysh, O. Nakonechna

Abstract. *The article deals with the issues of social and pedagogical rehabilitation of children and youth. The role of a specialized children's and youth sports school for the cripple as a subject of social-pedagogical rehabilitation is described. The results of diagnostics of young people with psychophysical disorders in terms of their self-esteem, levels of motivation for success and avoidance of failures before and after implementation of correction-development program are presented and analyzed. Generalized information by author's questionnaire on problems faced by young people with disabilities.*

Keywords: *social and pedagogical rehabilitation, youth, children, self-esteem, motivation.*

УДК 371. 212. 3

ПІДВИЩЕННЯ УВАГИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРАЇНАХ ЄС

А.П. ЧИЧУК , кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: toniabida@ukr.net
Stanisław KUNIKOWSKI , Profesor, Rector
Cuiavian University in Włocławek, Poland. e-mail: biurorektora@ksw.wloclawek.pl
Renata BRZEZIŃSKA, Doctor, Director of Pedagogical Institute
Cuiavian University in Włocławek, Poland. e-mail: pedagogia1@wp.pl

Анотація. *Перед освітою багатьох країн світу постали нові вимоги, зв'язані з підвищенням уваги до творчої особистості дитини. Це зумовлено зміною життєвих традицій сім'ї, переосмисленням цінностей у суспільстві, застосуванням новітніх мультимедійних технологій в освіті, розвитком діалогу культур тощо.*

Проаналізовано достатній масив наукових джерел, що дало можливість з огляду на вітчизняні реалії, наголосити на потребі пошуку шляхів упровадження в освітню практику кращого досвіду організації діагностики та навчання обдарованих дітей, що існує в передових країнах Євросоюзу, зокрема: комплексний підхід до виявлення обдарованості; посилення результативності вивчення іноземних мов, починаючи з дошкільних закладів; робота з обдарованими дітьми в родинах; використання в навчально-виховному процесі інноваційних технологій (інформаційних, інтерактивних, медіатехнологій) та підходів (дослідницького, індивідуального); розроблення навчальних програм для обдарованих осіб.

Зауважено, однак, що, впроваджуючи досвід зарубіжних країн стосовно виявлення й навчання обдарованих дітей, необхідно водночас зберігати кращі вітчизняні освітні традиції.

Ключові слова: *обдаровані діти, дошкільний вік, країни Євросоюзу, упрова-*

© А. Чичук, Stanisław Kunikowski, Renata Brzezińska, 2018

дження в освітню практику України кращого досвіду.

Актуальність (Introduction). Проаналізувавши достатній масив наукових джерел, приходимо до висновку, що не в усіх країнах, навіть розвинених, навчанню й вихованню обдарованих дітей дошкільного віку приділяється належна увага. Нерідко ця справа обмежена епізодичними заходами, які, зрозуміло, не можуть слугувати достатньою підставою для досягнення стратегічних цілей із підвищення творчого потенціалу країни та його максимальної реалізації [1, с. 46].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Актуальні питання розвитку педагогічної освіти, зокрема проблеми обдарованості на території Європейського Союзу, є предметом обговорення таких учених із різних країн, як: Н. Абашкіна, Б. Вульфсон, О. Матвієнко, Н. Махиня, В. Моляко, Н. Ничкало, Л. Писарєва, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.

Європейськими освітніми структурами запроваджені чинні освітні програми ERASMUS і SOKRATES, які отримали підтримку багатьох освітніх структур країн ЄС [2, с. 188–189].

Заслуговують на детальний аналіз окремі проекти, які проводяться в межах програми ERASMUS під егідою комісії Євросоюзу. Ф. Бухбергер (F. Buchberger) у своїх звітах наголошує на їхній винятковій актуальності [3, с. 71], висловлюючи впевненість, що ці проекти вирізняються інноваційним характером і можуть сприяти актуалізації реформування педагогічної освіти Європи [2, с. 189].

Створенню оптимальних навчальних планів для педагогічної освіти сприяють освітні програми ЄС (SOKRATES), акцентуючи увагу на обдарованому учневі [3, с. 8].

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Стратегічну лінію освіти XXI століття відображено в програмах розвитку освіти провідних країн світу. Так, Англія, Франція, Німеччина, Польща та інші країни у своїх програмах розвитку освіти у XXI столітті, у бюджетних асигнуваннях проголосили абсолютний пріоритет на фінансування освіти, зокрема на виявлення обдарованих дітей, починаючи з дошкільного віку, та якісне їх навчання та виховання. У сфері педагогічної освіти перед Україною постали аналогічні проблеми, зв'язані з процесами європейської інтеграції. З огляду на це варто **поставити за мету:** проаналізувати освіту передових країн Європейського Союзу, щодо виявлення позитивного досвіду роботи з обдарованими дітьми дошкільного віку для подальшого впровадження прогресивних ідей в освіту України.

Дослідниця С. Цвєткова подає відомості про те, що в Англії функціонують спеціальні психолого-педагогічні служби, громадські організації й фонди (Національна асоціація сприяння обдарованим дітям, фонд Леонардо, Клуб інтелектуалів та ін.), які надають відчутну допомогу дітям, вихователям, учителям, батькам, допомагають зорієнтувати людину на якісне, розвивальне навчання, виявити здібності дитини, починаючи з дошкільного віку [4, с. 96].

Цінним в англійській освіті є те, що тут застосовують різноманітні методи виявлення дитячої обдарованості. Консультант Національної асоціації сприяння обдарованим дітям Ф. Пейнтер виокремлює такі методи виявлення дитячої обдарованості: спостереження, висновок педагога, бал із тестів щодо виявлення інтелекту, перемога на конкурсах, експертна оцінка в галузі, висновок батьків, самооцінка дитини. Учений звертає увагу на те, що жоден із названих методів не є універсальним [5, с. 34].

В умовах творчої атмосфери в навчально-виховній установі основним методом виявлення дитячої обдарованості англійські вчені вважають спостереження. Цю думку підтримує відомий учений Д. Векслер, стверджуючи, що цілеспрямоване спосте-

реження вихователя разом із творчою атмосферою, є першою вимогою виявлення винятковості дитини [6, с. 32]. На думку англійських педагогів, високий рівень загального інтелекту дитини – основна ознака обдарованості. Водночас це найбільш спірне питання, адже обдарованість не може бути визначена лише загальним інтелектом, вона являє собою поєднання трьох елементів: загальних розумових здібностей; креативності; мотивації [7, с. 5–6].

Англійський дослідник Н. Темпест (N. Tempest) зосереджує увагу на важливій ознаці обдарованості – надзвичайній допитливості дітей, які ставлять багато запитань. При цьому він зазначає, що головне – не кількість запитань, а їхня якість, глибина думки. Вчений зазначає, що ознакою високого рівня здібностей є швидке й раннє читання, великий словниковий запас дитини [8, с. 12–13].

Досліджуючи наявність обдарованості в дітей, в Англії використовуються анкети, які доповнюють спостереження вихователя, ознайомлюють його з особливостями розвитку дитини, із колом інтересів, домашнім середовищем, традиціями сім'ї – це допомагає зробити висновок про рівень і характер здібностей дитини. Для батьків у Англії впродовж останніх двох десятиліть виходить багато літератури, присвяченої поведінці батьків, їхній ролі у вихованні обдарованих дітей. Запропоновано книги-довідники, в яких представлені різні типи шкіл, що допомагають вибрати освітній заклад для дитини відповідно до її здібностей [9, 10].

Нині в педагогічній практиці Англії, як зазначає С. Цвєткова [4, с. 123], широко застосовується індивідуальний тест «Британська шкала здібностей». Метою створення цього тесту був намір відмовитися від тестів Векслера, Стенфорд-Біне, які засновані на ідеях загального інтелекту. У Манчестері під керівництвом професора Вартбертона (1965 р.) розпочато роботу над новими тестами, в основу яких покладено багатофакторну теорію інтелекту американського психолога Терстоуна і концепцію розвитку інтелекту Ж. Піаже. Мета роботи – розширення функції тесту, тобто створення тесту загального інтелектуального розвитку, творчих здібностей, а також успішності.

За даними С. Цвєткової, Британська шкала здібностей, опублікована 1978 року, була розрахована на дітей від 2,5 до 17 років. До її складу входить 24 субтести, які дають змогу використовувати їх в одній або декількох комбінаціях. Тести допомагають перевірити швидкість запам'ятовування й використання знань, мислення, просторову уяву, короткочасну пам'ять, розвиненість сприйняття, оперування вербальними й візуальними формами та зразками, що вимагають різних навичок (моторних і вербальних) [4, с. 123].

Питання валідності Британської шкали інтелекту дискусійне, проти переоцінювання її значення в процесі виявлення здібностей висловився Д. Браун (D. Brown): багато шкал є об'єктивними, але вони не обов'язково вимірюють найбільш важливі аспекти здібностей певної дитини [11, с. 34].

Один із засновників англійської педагогічної психології Д. Томсон (D. Thomson) у перші десятиліття XX століття виступав проти спрощеного погляду на тестування лише як на засіб педагогічного відбору. На його думку, не можна брати до уваги лише результати тестування інтелекту, оскільки це призведе до величезних утрат талантів. Заслугою вченого є й те, що він прагнув забезпечити можливості навчання обдарованих дітей із непривілейованих верств суспільства за допомогою об'єктивних засобів відбору [12].

Відомий англійський педагог і психолог С. Берт (C. Burt) [13, с. 202] та його послідовник Х. Айзенк [14, с. 49–50] є прихильниками іншої концепції (на відміну від Д. Томсона) згідно з якою, вчені обстоюють ранній розподіл дітей різного рівня розвитку розумових здібностей за допомогою застосування відібраних і перевірених

тестів інтелекту. На думку Н. Сєргєєвої, до виконання невербальних тестів можна підготувати, але, незалежно від цього, вони дають змогу виявити здатність дитини до основних розумових операцій: спостереження, порівняння, аналізу тощо. Часто в освітній практиці застосовується невербальний тест «Прогресивні матриці Равена» (для дітей віком від 5 до 16 років) [15, с. 94].

У педагогічній науці й практиці Англії увага зосереджується на прогнозуванні розвитку здібностей у дітей. Є багато випадків вияву обдарованості ознак в ранньому дитинстві. Як результат – ці люди стають гордістю науки й усього людства. Однак трапляються випадки, коли обдаровані й талановиті в дорослому віці люди не відрізнялися в школі особливими успіхами, їх навіть вважали нездібними. Така ситуація відображає складність шляхів розвитку здібностей людини, підтверджує їхню залежність від упливу середовища, природних задатків, особистісних характеристик. Слід зазначити, що частина педагогів дотримується думки стосовно використання тестів як ефективного діагностичного засобу [16, с. 3], інші ж називають тести інтелекту «порожньою нісенітницею», відкидаючи психометричні методи як ненаукові [17, с. 16]. На їхню думку, тестування, розпочате вже з 4–5 років, завдає більше шкоди, ніж користі.

Заслуговує на увагу система освіти Франції, зокрема аналіз особливостей виявлення обдарованих дітей, розроблення спеціальних програм та специфіки ставлення керівництва країни до них. У роботі «Система освіти Франції: цілі, структура, досягнення і проблеми» К. Корсак акцентує увагу на тому, що в світі Францію сприймають як еталон європейської культури, демократії й поваги до людини-творця. Держава належить до найрозвиненіших країн світу, це дає змогу витрачати на освіту значні кошти – понад 110 млрд доларів США, що перевищує 7 % валового національного продукту[**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 91–96].

У контексті розвитку обдарованості дітей у європейських країнах Л. Терман констатує, що акцентування уваги на освіті обдарованих учнів розпочалося в Європі, як і в США, у 1950-х роках. Так, у Великобританії 1950 року засновано Національну асоціацію обдарованих дітей, подібну асоціацію створено й у Франції 1971 року. Перша міжнародна конференція, присвячена питанням освіти обдарованих дітей, відбулася в Лондоні 1975 року, друга – у Сан-Франциско (США) 1977 року [19].

Звернемо увагу на високий соціальний статус німецького вихователя і вчителя: його заробітна плата на 40 % вища, ніж у колег з інших європейських країн (отримує 2500–3700 євро щомісяця). Виокремимо показники, які роблять професію педагога престижною в німецькому суспільстві: належне матеріальне забезпечення, значний розмір пенсії, тривала відпустка (14 тижнів щороку), неможливість бути скороченим або звільненим керівництвом (це вирішує лише Центральна комісія) [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Сприяти творчому розвиткові особистості можуть лише креативні педагоги, тому майбутні фахівці повинні вміти адекватно реагувати на вияв креативності дітей, сприяти розвиткові талантів, навіть якщо творча активність потребує додаткового навантаження [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 152]. Вищезазначені рішення є основними стратегіями сучасної освіти Німеччини.

Відомий німецький педагог В. Клафкі аналізує проблему обдарованості з педагогічних позицій. На його думку, педагоги у своїй роботі мають брати за основу принцип спілкування з дітьми як із творчими особистостями; сприймати дитину як творчу особистість у всьому різноманітті її виявів; визнавати право кожної дитини на індивідуальність [21].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу констатувати, що в освіті Польщі теж приділяється велика увага обдарованим дітям, яких виявляють за

успішністю та особливими розумовими здібностями [1, с. 47].

Учені Польщі активно студіюють теоретичні проблеми обдарованості, творчості. Так, польський науковець А. Анджейчак окреслює два головні напрями становлення й розвитку творчості: перший передбачає, що наукова, технічна та мистецька творчість зумовлена високим рівнем інтелектуального розвитку особистості; другий допускає, що поряд із конвергентним мисленням психологи виокремлюють дивергентне (творче) мислення, від якого залежить успішність розв'язання відкритих евристичних проблем. Головною передумовою виникнення творчих процесів є самодіяльність, свобода особистості, вивільненої від наказів і рецептів. Якщо наявні наказ і взірець, то діяльність особистості набирає форми відтворення, репродукції, копіювання, де результат завжди гірший від оригіналу хоча б тому, що бракує належного натхнення.

Дослідник А. Анджейчак стверджує: від подразників як чинників до бажання, від бажання до окремих мотивів, від них до мотивації як системи мотивів, передусім зовнішніх і згодом внутрішніх, а далі лише один крок до повної інтеріоризації – це шлях асиміляції проблеми дитиною, прийняття і відчуття проблеми як власної. Саме це стимулює дитину-творця не тільки до задумок та їх аналізу, а й до бажання діяти, робити. За даними вченого, у наукових працях, присвячених цьому питанню, польські дослідники виокремлюють п'ять узагальнених за змістом етапів творчої дії: 1) усвідомлення творчої проблеми й виникнення стану готовності до творчої дії; 2) аналіз структури творчої проблеми; 3) проектування гіпотез, зв'язаних із кінцевим результатом або з методами розв'язання проблеми; 4) розв'язання проблеми та водночас початкова перевірка правильності, адекватності дії; 5) критичне оцінювання й перевірка результатів розв'язання проблеми.

Ці етапи являють собою повний склад почергових кроків, які мають зробити у спільній праці два творці – педагог і дитина. І такі спільні кроки треба робити вміло [22, с. 11–12].

Крім зазначеного, науковцями Польщі звертається увага на виховання дітей в родині. У праці «Виховання дітей у багатих родинах Польщі» Г. Мажец звертає увагу на таке: батьки вважають, що не можна дитину насильно примушувати вчитися, це не задовольнить і не виправдає очікувань [23, с. 46]. Аналізуючи різні форми опікунської діяльності, яка стосується участі в освіті матеріально забезпечених батьків, учений стверджує, що всі родини намагаються створити дітям найкращі умови для розвитку, забезпечуючи їм доступ до різних цінностей і технічних засобів та паралельно беручи участь у діяльності виховних установ. Дослідник зазначає, шо багато родин ставить перед дітьми завищені вимоги, які в кілька разів перевищують можливості дитини. На думку батьків, чим більше вмітиме їхня дитина, то кращу раду дасть собі в житті. З огляду на це, керівництво країни замислюється, над людством та його поглядами, над процесом виховання дітей, виявленням обдарованих осіб і контролем якісної освіти [23, с. 50–51].

Отже, й керівництво країни, й батьки надають вагомого значення розвиткові освіти дітей. На нашу думку, повчальним є польський досвід роботи з обдарованими дітьми в родинах.

У багатьох країнах Європейського Союзу, зокрема в Греції, Італії Іспанії, Португалії, Угорщині особлива увага приділяється розширенню завдань у навчальних програмах, які спрямовані на творчий розвиток особистості як фундаментального імперативу базової освіти [24, с. 256–257]. За даними В. Моляко, активна робота з обдарованими дітьми проводиться в Угорщині, де зростає інтерес до розв'язання проблем виявлення й навчання обдарованих осіб [1, с. 47].

У Конституції Італійської Республіки зазначено: обдаровані діти, навіть якщо

вони не мають фінансових ресурсів, повинні володіти правом на продовження навчання на найвищих рівнях освіти. Держава має робити це право ефективним – шляхом виплати грантів таким дітям [25, с. 11].

Реорганізація освіти в Греції зорієнтована на модернізацію навчальних програм, підвищення уваги до факторів якості навчання, що загалом відповідає високим освітнім стандартам країн-членів Європейського Союзу в їхньому послідовному поступі [24, с. 233]. В Іспанії відбуваються зміни, зорієнтовані на підвищення рівня якості навчання, на роботу з обдарованими учнями [24, с. 76–77].

Вектори розбудови освітньої політики сучасної Португалії переконливо демонструють їхню відповідність імперативам новітніх освітніх трансформацій у Європі за алгоритмом демократизації й гуманітаризації суспільного поступу країн-членів Європейського Союзу [24, с. 236, 238].

В аналізованих країнах реалізуються тестові методики, зокрема й у вивченні обдарованості, дискутуються питання надійності тестів. У роботах педагогів і психологів різних країн Європейського Союзу вагомого значення надається проблемі створення спеціальних (елітарних) навчальних закладів для обдарованих дітей [1, с. 47].

Висновки і перспективи (Discussion). З огляду на вітчизняні реалії, наголосимо на потребі пошуку шляхів упровадження в шкільну практику кращого досвіду організації діагностики та навчання обдарованих дітей, що існує в передових країнах Євросоюзу, зокрема:

- комплексний підхід до виявлення обдарованості;
- посилення результативності вивчення іноземних мов, починаючи з дошкільних закладів;
- робота з обдарованими дітьми в родинах;
- використання в навчально-виховному процесі інноваційних технологій (інформаційних, інтерактивних, медіатехнологій) та підходів (дослідницького, індивідуального);
- розроблення навчальних програм для обдарованих осіб.

Зауважимо, однак, що, впроваджуючи досвід зарубіжних країн стосовно виявлення й навчання обдарованих дітей, необхідно водночас зберігати кращі вітчизняні освітні традиції.

Список використаних джерел

1. Моляко В. А. Галерея талантів / В. Моляко // Обдарована дитина. – 1999. – № 1. – С. 23–25.
2. Махиня Н. В. Педагогічна освіта у Німеччині: історія та сучасність : навч. посіб. / Н В. Махиня ; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – 295 с.
3. Buchberger F. Some Remarks on the Current State of Teacher Education in Europe / F. Buchberger // OLE Publication Series 2. – Helsinki, 1996. – 184 p.
4. Цветкова С. Н. Содержание и методика обучения одаренных детей в начальной и неполной средней школе Англии и США : дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика» / Светлана Николаевна Цветкова ; Московский государственный педагогический университет. – М., 2000. – 212 с.
5. Painter F. Who are the Gifted? Definitions and Identification / F. Painter. – Knebworth : Pullen Publications, 1981. – 151 p.
6. Wechsler D. Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence / D. Wechsler. – New York : Psychological Corporation, 1967. – 152 p.

7. Wallace B. Teaching the Very Able Child / B. Wallace. – L. : Ward Lock Educational, 1983. – 182 p.

8. Tempest N. Teaching Clever Children 7–11 / N. Tempest. – L. : Routledge and Kegan Paul, 1974. – 111 p.

9. Lewis M. Terman. Educational Suggestions from Follow-Up Studies of Intellectually Gifted Children / Lewis M. Terman // Journal of Educational Sociology. – Vol. 13. – No 2. – (Oct., 1939), pp. 82–89.

10. O'Connor M. A. AParents Guide to Educational / O'Connor M. A. – L. : Fontana, 1986. – 352 p.

11. Brown D. Psycology of Education // Educational Research and Development in Britain / D. Brown ; Ed. by L. Cohen, J. Thomas, L. Manion. – Windsor : NEER-Nelson, 1982. – P. 31–42.

12. Itzin C. How to Choose a School; Selecting the Best Secondary School for Your Child / C. Itzin. – L. : Methuen, 1985. – 232 p.

13. Burt C. The Evidence for the Concept of Intelligence / C. Burt // Intelligence and Ability. Selected Readings / Ed. by S. Wiseman. – Harmondsworth : Penguin Books, 1973. – P. 182–203.

14. Eysenck H. J. The IQ – Argument. Race, Intelligence and Education / H. J. Eysenck. – L. : Temple Smith, 1971. – 160 p.

15. Сергеева Н. И. Обучение одаренных детей в Англии : дисс. … канд. пед. наук / Н. И. Сергеева. – М., 1991. – 193 с.

16. Blackburne L. Open Enrolment for Primaries in' 92 / L. Blackburne // The Times Educational Supplement. – 1990. – December 14. – P. 3.

17. Mackintosh N. S. The Biology of Intelligence / N. S. Mackintosh // British Journal of Psychology. – 1986. – Vol. 56. – P. 23–29.

18. Корсак К. Система освіти Франції: цілі, структура, досягнення і проблеми / К. Корсак // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 91–102.

19. Terman L. M. Genetic studies of genius I. Mental and physical traits of thousand gifted children / L. M. Terman, B. T. Baldwin, E. Bronson and other]. – Stanford, Ca : Stanford University Press, 1925. – 648 p.

20. Lehrer Bildung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lehrerbildung.de.

21. Klafki W. Lehrerausbildung in der 90 er Jahren – Wissenschafts orientierung und pädagogischer Auftrag / W. Klafki // Beiträge zum 12. Kongress der ATEE, Berlin/Brüssel (ATEE). – 1988. – S. 26–46.

22. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах початкового ступеня Польщі / А. Анджейчак // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8–13.

23. Мажец Г. Виховання дітей в багатих родинах Польщі / Г. Мажец // Обдарована дитина. – 2006. – № 10. – С. 45–51.

24. Матвієнко О. В. Стратегія розвитку середньої освіти у країнах Європейського Союзу : монографія / О. В. Матвієнко. – К. : Ленвіт, 2005. – 381 с.

25. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище / Ж. Делор // Доклад Международной комиссии по образованию для XXI века, представленный ЮНЕСКО. – М. ; – Paris : UNESCO, 1997. – 297 с.

References

1. Molyako V. A.(1999). Halereya talantiv [Gallery of Talents] / V. Molyako // Obdarovana dytyna. – № 1. – S. 23–25.

2. . Makhynya N. V. (2010). Pedahohichna osvita u Nimechchyni: istoriya ta suchasnist' [Pedagogical Education in Germany: History and Modernity] navch. posib. / N V. Ma-

khynya ; M-vo osvity i nauky Ukrayiny, Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. – Cherkasy : CHDTU. – 295.

3. Buchberger F. (1996). Some Remarks on the Current State of Teacher Education in Europe / F. Buchberger // OLE Publication Series 2. – Helsinki. – 184 p.

4. Tsvetkova S. N. (2000). Soderzhaniye i metodika obucheniya odarennykh detey v nachal'noy i nepolnoy sredney shkole Anglii i SSHA [The content and methodology of teaching gifted children in primary and lower secondary school in England and the United States] diss. … kand. ped. nauk : 13.00.01 «Obshchaya pedagogika» / Svetlana Nikolayevna Tsvetkova ; Moskovskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet. – M.– 212 s.

5. Painter F. (1981) Who are the Gifted? Definitions and Identification / F. Painter. – Knebworth : Pullen Publications,. – 151 p.

6. Wechsler D. (1983) Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence / D. Wechsler. – New York : Psychological Corporation, 1967. – 152 p.

7. Wallace B. Teaching the Very Able Child / B. Wallace. – L. : Ward Lock Educational. – 182 p.

8. Tempest N. (1974) Teaching Clever Children 7–11 / N. Tempest. – L. : Routledge and Kegan Paul,– 111 p.

9. Lewis M. Terman. (Oct., 1939) Educational Suggestions from Follow-Up Studies of Intellectually Gifted Children / Lewis M. Terman // Journal of Educational Sociology. – Vol. 13. – No 2. –pp. 82–89.

10. O'Connor M. A. AParents Guide to Educational / O'Connor M. A. – L. : Fontana, 1986. – 352 p.

11. Brown D. (1982) Psycology of Education // Educational Research and Development in Britain / D. Brown ; Ed. by L. Cohen, J. Thomas, L. Manion. – Windsor : NEER-Nelson. – P. 31–42.

12. Itzin C. (1985) How to Choose a School; Selecting the Best Secondary School for Your Child / C. Itzin. – L. : Methuen. – 232 p.

13. Burt C. (1973) The Evidence for the Concept of Intelligence / C. Burt // Intelligence and Ability. Selected Readings / Ed. by S. Wiseman. – Harmondsworth : Penguin Books. – P. 182–203.

14. Eysenck H. J. (1971) The IQ – Argument. Race, Intelligence and Education / H. J. Eysenck. – L. : Temple Smith. – 160 p.

15. . Sergeyeva N. I. (1991). Obucheniye odarennykh detey v Anglii [Training of gifted children in England] diss. … kand. ped. nauk / N. I. Sergeyeva. – M. – 193 s.

16. Blackburne L. (1990) Open Enrolment for Primaries in' 92 / L. Blackburne // The Times Educational Supplement. – December 14. – P. 3.

17. Mackintosh N. S. (1986) The Biology of Intelligence / N. S. Mackintosh // British Journal of Psychology. – Vol. 56. – P. 23–29.

18. Korsak K. (2001) Systema osvity Frantsiyi: tsili, struktura, dosyahnennya i problem [The system of education in France: goals, structure, achievements and problems] / K. Korsak // Vyshcha osvita Ukrayiny. – № 1. – S. 91–102.

19. Terman L. M.(1925) Genetic studies of genius I. Mental and physical traits of thousand gifted children / L. M. Terman, B. T. Baldwin, E. Bronson and other]. – Stanford, Ca : Stanford University Press. – 648 p.

20. Lehrer Bildung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lehrerbildung.de.

21. Klafki W. (1988) Lehrerausbildung in der 90 er Jahren – Wissenschafts orientierung und pädagogischer Auftrag / W. Klafki // Beiträge zum 12. Kongress der ATEE, Berlin/Brüssel (ATEE). – S. 26–46.

22. Andzheychak A. (2000) Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannya tvorchoyi osobystosti dytyny v osvitn'o-vykhovnykh zakladakh pochatkovoho stupenya Pol'shchi [Psychological-pedagogical conditions of formation of a child's creative personality in educational institutions of the initial degree of Poland] A. Andzheychak // Obdarovana dytyna. – № 5. – S. 8–13.

23. Mazhets H. (2006) Vykhovannya ditey v bahatykh rodynakh Pol'shchi [Education of children in rich families of Poland] H. Mazhets // Obdarovana dytyna. – № 10. – S. 45–51.

24. Matviyenko O. V. (2005) Stratehiya rozvytku seredn'oyi osvity u krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu [Strategy for the development of secondary education in the countries of the European Union: monograph] monohrafiya / O. V. Matviyenko. – K. : Lenvit. – 381 s.

25. Delor ZH. (1997) Obrazovanye: sokrytoe sokrovyshche [The Concealed Treasure] ZH. Delor // Doklad Mezhdunarodnoy komyssyy po obrazovanyyu dlya KHKHI veka, predstavlennyy YUNESKO. – M. : – Paris : UNESCO. – 297 s.

ПОВЫШЕНИЕ ВНИМАНИЯ К РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В СТРАНАХ ЕС

А. Чичук, С. Куниковски, Р. Бжежиньска

Аннотация. *Перед образованием многих стран мира появились новые требования, связанные с повышением внимания к личности ребенка. Это обусловлено изменением жизненных традиций семьи, переосмыслением ценностей в обществе, применением новейших мультимедийных технологий в образовании, развитием диалога культур и тому подобное. Проанализированы достаточный массив научных источников, что позволило учитывая отечественные реалии, подчеркнуть необходимость поиска путей внедрения в образовательную практику лучшего опыта организации диагностики и обучения одаренных детей, существует в передовых странах Евросоюза, в частности: комплексный подход к выявлению одаренности; усиление результативности изучения иностранных языков, начиная с дошкольных учреждений; работа с одаренными детьми в семьях; использования в учебно-воспитательном процессе инновационных технологий (информационных, интерактивных, медиатехнологий) и подходов (исследовательского, индивидуального) разработка учебных программ для одаренных лиц. Замечено, однако, что, внедряя опыт зарубежных стран по выявлению и обучение одаренных детей, необходимо одновременно сохранять лучшие отечественные образовательные традиции.*

Ключевые слова: *одаренные дети, дошкольный возраст, страны Евросоюза, внедрения в образовательную практику Украины лучшего опыта.*

IMPROVING ATTENTION TO WORKING WITH GIFTED CHILDREN OF PRIMARY EDUCATION IN EU COUNTRIES

A. Chychuk, S. Kunikowski, R. Brzezińska

Abstract. *For the education of many countries of the world there were new demands related to raising the attention to the child's creative personality. This is due to a change in the family's family traditions, a rethinking of values in society, the use of cutting-edge multimedia technologies in education, the development of a dialogue of cultures, etc. A sufficient array of scientific sources has been analyzed, which made it possible, taking into account domestic realities, to emphasize the need to find ways to introduce best*

practices in the organization of diagnosis and training of gifted children in the advanced countries of the European Union in educational practice, in particular: a comprehensive approach to the discovery of giftedness; to increase the effectiveness of studying foreign languages, starting with preschool institutions; work with gifted children in families; use in educational process of innovative technologies (informational, interactive, media technologies) and approaches (research, individual); developing training programs for gifted individuals. It is noted, however, that, while introducing the experience of foreign countries in identifying and teaching gifted children, it is necessary to maintain the best domestic educational traditions at the same time.

Key words: *gifted children, preschool age, countries of the European Union, introduction of best practices in the educational practice of Ukraine.*

УДК 377.36

КРОСКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

RENATA BRZEZIŃSKA, doctor, Director of Pedagogical Institute of Cuiavian Universityin Włocławek, Poland, e-mail: pedagogia1@wp.pl

О.А.БІДА, доктор пед. наук, професор, професор кафедри початкової освіти ***Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького***, e-mail: tetyanna@ukr.net

І.І.ОРОС, доктор філософії, ректор ***Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ***, e-mail: ildiko@kmf.uz.ua

Анотація. *У статті розглядається кроскультурна підготовка майбутніх фахівців в умовах глобалізації. Наголошено на чотирьох основних елементах культури: поняття, відносини, цінності, правила та норми. Кроскультурні комунікації розглянуто з двох аспектів: співробітництво у міжнародному туризмі та просування національного туристичного продукту на міжнародному туристичному ринку. З'ясовано, що важливою професійною якістю сучасного фахівця стає здатність до здійснення професійного спілкування іноземною мовою, яке не може бути ефективним без знання правил і норм кроскультурної комунікації. Культура є комплексом суб'єктивацій і об'єктивацій, які обов'язково мають засвоюватися в процесі кроскультурної освіти та використовуються в повсякденній орієнтації. Найважливіша функція культури – це те, що вона є способом, за допомогою якого суспільства вирішують проблеми.*

Ключові слова: *культура, кроскультурна підготовка майбутніх фахівців, кроскультурні комунікації, кроскультурна освіта, умови глобалізації.*

Актуальність (Introduction). Однією з характерних ознак глобалізації є взаємодія як окремих людей, так і окремих цивілізацій. При такій взаємодії часто виникають проблеми кроскультурного характеру.

Мета (Purpose). Метою даної статті є розглянути кроскультурну підготовку майбутніх фахівців в умовах глобалізації. *З'ясувати, що є* важливою професійною якістю сучасного фахівця.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Культура складається з чотирьох основних елементів:

✓ *Поняття (концепти).* Вони містяться головним чином у мові, завдяки їм стає

© R. Brzezińska, O.A. Біда, I.I. Орос, 2018

можливим упорядкувати досвід людей.

✓ *Відносини.* Культури не тільки виділяють ті чи інші частини світу за допомогою понять, але також виявляють, як ці складові частини пов'язані між собою: у просторі та часі, за значенням, на основі причинної обумовленості.

✓ *Цінності.* Це загальноприйняті переконання щодо цілей, до яких людина повинна прагнути. Вони складають основу моральних принципів. Різні культури можуть віддавати перевагу різним цінностям, і кожен суспільний лад визначає, що є цінністю, а що ні.

✓ *Правила та норми.* Ці елементи регулюють поведінку людей відповідно до цінностей певної культури [1].

Кожна з цих складових має надзвичайно важливу роль у створенні культурного іміджу та туристичної привабливості будь-якої країни.

Культура, як і будь-який інший соціальний феномен, виконує певні функції у суспільному житті [2].

Кроскультурні комунікації можна розглянути з двох аспектів: співробітництво у міжнародному туризмі та просування національного туристичного продукту на міжнародному туристичному ринку. Іншими словами, найважливішими для туризму є сфери діяльності кроскультурного менеджменту та маркетингу.

У контексті кроскультурної підготовки майбутніх фахівців важливим є дистанційне навчання, яке можна розглядати з двох позицій: 1) з позиції обміну інформацією між викладачем і студентами; 2) з позиції комунікацій між викладачем і студентами [3; 10].

Дистанційне навчання при кроскультурній підготовці майбутніх фахівців розглядається як основа самоосвіти, що передбачає стійку мотивацію студента щодо власного навчання, самостійного здобування кроскультурних знань, а також певний рівень самоорганізації особистості.

На думку А. Солодкої, кроскультурна інтеракція, фіксує спілкування суб'єктів освітнього процесу на соціокультурному, міжособистісному і внутрішньо особистісному рівнях та виступає механізмом корекції їх поведінки [4].

М. Беннетт розглядає кроскультурне навчання як зростання у студентів усвідомлення суб'єктивного культурного контексту, що включає суб'єктивність власного світогляду, розвиток вищої здібності компетентно взаємодіяти в різних культурних контекстах [5].

Слід зазначити, що кроскультурне навчання майбутніх фахівців в освітньому процесі ВНЗ: має бути спрямоване на розвиток кроскультурних знань та умінь; має сприяти вирішенню проблеми культурної парадигми суспільства, що орієнтує на універсальність знань; у студентів повинні бути сформовані вміння діалогового вирішення конфліктів у кроскультурному середовищі та полікультурному суспільстві; у студентів мають бути сформовані навички використання сучасних ІКТ, Інтернет-сервісів для ефективного виконання професійних обов'язків у кроскультурному просторі [6].

Впровадження дистанційного навчання у систему кроскультурної підготовки майбутніх фахівців, на нашу думку, буде міцним підґрунтям для міжнародної освіти студентів (можливість навчатися за кордоном, проходити підвищення кваліфікації, брати участь в освітніх конкурсах, конференціях, тренінгах тощо) [7].

Міжнародна освіта полягає в тому, що передбачає постійне відстеження ефективних стратегій і тактик підвищення якості освіти за кордоном, котрі можна адаптувати до вітчизняної системи освіти, і використання дистанційного навчання студентів в українських ВНЗ, які здійснюють підготовку студентів.

Зокрема, у ВНЗ, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців, актуальним стає формування кроскультурної компетентності випускників, що виявляється у розумінні специфіки кроскультурних відносин, які виникають у полікультурному просторі.

Важливою професійною якістю сучасного фахівця стає здатність до здійснення професійного спілкування іноземною мовою, яке не може бути ефективним без знання правил і норм кроскультурної комунікації. Кроскультурна комунікація , як правило, відбувається в умовах культурних відмінностей, а отже, важливо ознайомити майбутніх фахівців з особливостями тієї культури, мова якої вивчається, і з представниками якої майбутнім фахівцям доведеться вступати у міжкультурну мовленнєву взаємодію.

Формування кроскультурної компетентності передбачає здатність до кроскультурної комунікації в області майбутньої професійної діяльності, а також створення умов для засвоєння студентами специфіки кроскультурних відносин, а саме: відмінностей в структурах мовленнєвих актів рідної та виучуваної мов і культур, системи цінностей, особливостей вербальної та невербальної поведінки відповідно до норм культури. Період професійної підготовки є найбільш сприятливим для формування компетентної особистості, готової успішно вирішувати різні питання в сфері міжнаціональної взаємодії.

Сучасні фахівці мають розуміти культуру не тільки своєї країни, а й інших народів, культуру людства в цілому.

Ця проблема диктує необхідність мислити глобально, формувати у студентів толерантне ставлення до культури інших етносів. Саме розуміння культури інших народів веде до адекватного ставлення до чужих традицій, звичаїв і цінностей.

Для існування і розвитку культури в суспільстві повинна бути культурна обізнаність, крім того, створені умови для існування полікультурного середовища, що охоплює не тільки вітчизняні культурні цінності, а й цінності, що належать усьому людству. І таким шляхом досягається міжкультурне порозуміння [8].

Дослідження в області соціолінгвістики виявили, що для повноцінного спілкування іноземною мовою необхідно не тільки вміння володіти мовним матеріалом, а й володіння позамовними знаннями, пов’язаними з культурою та звичаями цієї спільноти. Незнання цього позамовного матеріалу є перешкодою у спілкуванні і викликає непорозуміння [9].

Як відомо, культура є комплексом суб’єктивацій і об’єктивацій, які обов’язково мають засвоюватися в процесі кроскультурної освіти та використовуються в повсякденній орієнтації. Найважливіша функція культури – це те, що вона є способом, за допомогою якого суспільства вирішують проблеми.

Будь-яка послідовність явищ у часі і будь-яке розташування об’єктів у просторі демонструють цілісну своєрідність рідної для певної нації культури.

У широкому розумінні з паттернами культури можна пов’язувати величезну кількість особливостей людської поведінки [8].

Висновки і перспективи (Discussion). З зазначеного вище можна зробити висновок : чому вчені все частіше говорять не просто про навчання молодого покоління, а про кроскультурну освіту як індивідуальний процес розвитку особистості, що обумовлює зміну її поведінки, пов’язаної з розумінням і ухваленням культурно-специфічних форм поведінки представників інших культур.

Список використаних джерел

1. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підручник / Н.Я. Горбач, С. Д. Гелей, З. П. Російська та ін. – Львів : Каменяр, 1992. 166 с.
2. Головлева Е. Л. Основы межкультурной коммуникации. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 224 с.
3. Муковіз О. П. Дистанційне навчання у системі неперервної освіти вчителів початкової школи: теорія та методика : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2016. 393 с.
4. Солодка А. Міжнародна освіта та кроскультурне навчання в американському освітньому просторі. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016. № 4. С. 176-183.
5. Bennett M. J. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. A International Journal of Intercultural Relations. 1986, vol. 10. P. 179–196.
6. Сідоров В. І. Розробка крос культурного веб-квесту для підготовки майбутніх фахівців галузі туризму. Proceedings of the International Scientific Conference «Modern Methodology of Science and Education» September 18, 2017, Warsaw, Poland Vol. 2
7. Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання – педагогічна технологія XXI сторіччя. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання: збірник наукових праць. 2001. Вип. 4. С. 11–15.
8. Дем'яненко О. Формування кроскультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Проблеми підготовки сучасного вчителя №6 (Ч. 1), 2012. С. 167-172.
9. Емельянов Ю. Н. Основы культуральной антропологии. СПб., 1994. 270 с.
10. Кучай А. В. Формирование информационной компетенции – одна из ведущих задач подготовки будущего учителя. Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – Серия: "Педагогика и психология". 2010. – № 1(1). – С. 23-25.

References

1. Teoriya ta istoriya svitovoyi i vitchyznyanoyi kultury [Theory and history of world and national culture]: pidruchnyk / N. YA Horbach, S. D. Heley, Z. P. Rosiyska ta in. Lviv : Kamenyar, 1992. 166.
2. Holovleva E. L. (2008) Osnovy mezhkulturnoy kommunykatsyy [Basics of Intercultural Communication] / E. L. Holovleva. Rostov-na-Donu : Fenyiks, 224.
3. Mukoviz O. P. (2016) Dystantsiyne navchannya u systemi neperervnoyi osvity vchyteliv pochatkovoyi shkoly [Distance learning in the system of continuous education of primary school teachers: theory and methodology]: teoriya ta metodyka : monohrafiya / O. P. Mukoviz. Uman : Vydavets "Sochinskyy M. M.", 393.
4. Solodka A. (2016) Mizhnarodna osvita ta kroskulturne navchannya v amerykanskomu osvitnomu prostori [International Education and Cross-Cultural Studies in the American Educational Space]/ A. Solodka // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Pedahohika. № 4. 176-183.
5. Bennett M. J. A (1986) Developmental approach to training for intercultural sensitivity / M. J. Bennett // A International Journal of Intercultural Relations., Vol. 10. 179–196.
6. Sidorov V. I. (2017) Rozrobka kros kulturnoho veb-kvestu dlya pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv haluzi turyzmu [Development of a cross-cultural web-quest for the training of future specialists in the field of tourism][/ V. I. Sidorov // Proceedings of the International Scientific Conference «Modern Methodology of Science and Education» September 18, Warsaw, Poland Vol. 2.
7. Kukharenko V. M. (2001) Dystantsiyne navchannya – pedahohichna tekhnolohiya KHKHI storichchya [Distance learning - pedagogical technology of the XXI century]/ V. M.

Kukharenko, N. H. Syrotenko // Kompyuterno oriyentovani systemy navchannya : zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 4. 11–15.
8. Demyanenko O. (2012) Formuvannya kroskulturnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv inozemnoyi movy [Formation of crosscultural competence of future teachers of a foreign language]/ Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya №6 (CH. 1), 167-172.
9. Yemel'yanov YU. N. (1994) Osnovy kul'tural'noy antropologii [Fundamentals of cultural anthropology]/ YU. N. Yemel'yanov. SPb. 270.
10. Kuchay A. V. (2010) Formirovaniye informatsionnoy kompetentsii – odna iz vedushchikh zadach podgotovki budushchego uchitelya [Formation of information competence - one of the leading tasks of preparing the future teacher]/ A.V. Kuchay // Vektor nauki Tol'yattinskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: “Pedagogika i psikhologiya”. № 1(1). 23-25.

КРОССКУЛЬТУРНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Рената Бжежиньска, Е.А. Бида, И.И. Орос

Аннотация. *В статье рассматривается кросскультурная подготовка будущих специалистов в условиях глобализации. Отмечено четыре составляющих культуры: понятие, отношения, ценности, правила и нормы. Кросскультурные коммуникации рассмотрен с двух аспектов: сотрудничество в международном туризме и продвижения национального туристического продукта на международном туристическом рынке. Выяснено, что важным профессиональным качеством современного специалиста становится способность к осуществлению профессионального общения на иностранном языке, не может быть эффективным без знания правил и норм кросс коммуникации. Культура представляет собой комплекс субьективаций и объективаций, которые обязательно должны усваиваться в процессе кросс образования и используются в повседневной ориентации. Важнейшая функция культуры - это то, что она является способом, с помощью которого общества решают проблемы.*

Ключевые слова: *культура, кросскультурная подготовка будущих специалистов, кросскультурные коммуникации, кросскультурное образование, условия глобализации.*

CROSS-CULTURAL PREPARATION FOR FUTURE FACTORS IN GLOBALIZATION CONDITIONS

Renata Bzhezhinska, E.A. Bida, I.I. Oros

Abstract. *The article deals with cross-cultural preparation of future specialists in the conditions of globalization. There are four basic elements of culture: concepts, relationships, values, rules and norms. Cross-cultural communication is considered from two aspects: cooperation in international tourism and promotion of a national tourist product on the international tourist market. It is revealed that the important professional qualities of a modern specialist is the ability to carry out professional communication in a foreign language, which can not be effective without knowledge of the rules and norms of cross-cultural communication.*
Culture is a complex of subjections and objectivations, which must be mastered in the process of cross cultural education and used in everyday orientation. The most important function of culture is that it is a way in which societies solve problems.

Key words*: culture, cross-cultural preparation of future specialists, cross-cultural communication, cross-cultural education, conditions of globalization.*

УДК 378

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

А.І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, професор кафедри
педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
О.А. БІДА, доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
Т.П. Кучай, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології і педагогіки ***Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II***
E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація. *На основі проведеного аналізу літератури з'ясовано мету і завдання педагогічної практики. Відповідно до положень реформи мета педагогічної практики передбачає: створити умови для здобуття студентом, майбутнім дошкільником, достатнього обсягу знань і навичок, необхідних сучасному педагогові; допомогти студентові усвідомити чинники, що впливають на процес викладання (навчання) (діти, типи освітніх установ, культурний контекст, навчальний план, навчальний матеріал, технічні засоби навчання, традиції); здобути практичний досвід в організації та реалізації навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, на основі власного досвіду та спостереження; ознайомитись з програмами навчання та виховання; створити умови для усвідомлення студентом специфіки професії вихователя та мотивів подальшої роботи в дошкільних навчальних закладах. Обґрунтовано, що вдосконалення підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики є важливим завданням сучасності.*

Ключові слова. *професійна підготовка, майбутні вихователі, дошкільні навчальні заклади, педагогічна практика.*

Актуальність (Introduction). Одним із стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи вищої освіти. Основні завдання щодо її розбудови і докорінного оновлення визначені Законом України «Про освіту», Указом Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), іншими документами. «Розбудова системи освіти, її докорінне реформування, – наголошується в національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), – мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки, культури на світовий рівень, національне відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні» [1, с.3].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемою професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів займаються українські вчені А. Богуш, Л. Варяниця, С. Литвиненко, Т. Поніманська та ін.

Мета (Purpose). Метою нашої статті є вдосконалення підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики.

© А.І.Кузьмінський, О.А. Біда, Т.П. Кучай, 2018

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Навчальний процес у вищих навчальних закладах організовується з урахуванням науково-педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази вищого закладу освіти, сучасних інформаційних технологій і найважливішим компонентом у підготовці педагога є педагогічна практика. Він орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до динамічних процесів в освітній та соціально-культурній сферах, галузях техніки і технологій, системах управління й організації праці в умовах ринкової економіки.

Ми маємо підготувати інноваційного вихователя, який зможе впроваджувати в навчальний процес нові підходи, нові технології, нове мислення, ставлення до роботи з дітьми.

Модернізація системи освіти в Україні зумовлена змінами в соціально-економічній та соціально-культурній сферах нашого суспільства, потреби якого в компетентній особистості висувають підвищені вимоги до конструювання персональної системи цінностей, унаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення традиційних настанов у дітей і молоді. Такий підхід висвітлений у державних документах України. Зокрема, Національна доктрина розвитку освіти (Україна у XXI ст.) визначає головну мету діяльності дошкільних закладів, яка полягає у створенні умов для розвитку і самореалізації кожної особистості [1, с.3].

У державній програмі виховання і навчання дітей від трьох до семи років «Дитина» (2003 р.) окреслені основні завдання дошкільного закладу, серед них - забезпечення умов повноцінного розвитку дитини для виховання творчої особистості [2]. Тому аналогічне завдання ставитися і до підготовки вихователя.

На думку українських дослідників, в основу формування особистості повинні лягти, передусім, ідеї гуманістичної парадигми особистісно орієнтованої освіти та виховання, мета якої полягає в тому, щоб знайти, підтримати, розвинути здібності майбутнього вихователя, з метою перенесення такої освіти на виховання дитини, закласти в неї механізм самореалізації особистості.

Незважаючи на розширення зазначених напрямів досліджень, проблема професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики не знайшла належної науково-методичної розробки.

На основі проведеного аналізу літератури з'ясуємо мету і завдання педагогічної практики. Відповідно до положень реформи мета педагогічної практики передбачає: створити умови для здобуття студентом, майбутнім дошкільником, достатнього обсягу знань і навичок, необхідних сучасному педагогові; допомогти студентові усвідомити чинники, що впливають на процес викладання (навчання) (діти, типи освітніх установ, культурний контекст, навчальний план, навчальний матеріал, технічні засоби навчання, традиції); здобути практичний досвід в організації та реалізації навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, на основі власного досвіду та спостереження; ознайомитись з програмами навчання та виховання; створити умови для усвідомлення студентом специфіки професії вихователя та мотивів подальшої роботи в дошкільних навчальних закладах.

Навчальна практика має становити невід'ємну частину фахової підготовки й забезпечувати плавний перехід від навчання до роботи, щоб уникнути розгубленості й неможливості керувати ситуацією під час першої зустрічі з групою. Вихователі-початківці потребують міцної підтримки і керівництва.

Новий підхід в організації педагогічної практики формується на таких засадах: ключові завдання педагогічної практики полягають у розвитку індивідуальних педаго-

гічних здібностей студентів; педагогічна практика – це інтегрована частина всіх теоретичних програм навчання в вищому навчальному закладі і насамперед дисциплін психолого-педагогічного циклу. Таке поєднання теорії й практики забезпечує всебічне співвідношення теоретичних знань із педагогічною діяльністю. Педагогічна практика здійснюється в садах-партнерах вищих педагогічних закладів. Педагогічна практика сприяє ліквідації бар'єру між теорією та практикою підготовки вихователів, розвиткові самодіяльності студентів та забезпеченні їх творчої активності.

Цікавою є характеристика В. Базуріною видів педпрактики у Великій Британії. Здебільшого існує два підходи в її реалізації: блок-практика та серійна практика. Блок-практика проходить протягом кількох тижнів на відміну від серійної, яка складається з кількох коротких періодів. Протягом блок-практики студенти проводять у саду термін від двох тижнів до одного семестру, з інтервалами для відвідування лекцій у ВНЗ. Серійна практика триває один день на тиждень протягом кількох тижнів. Навчальні заклади намагаються комбінувати серійну і блок-практику для розвитку професійної компетенції студентів. Практика у дошкільній установі сприяє забезпеченню постійних зв'язків між ВНЗ і дошкільними установами, дає змогу майбутнім вихователям заглибитись у процес виховання і навчання дітей, допомагає встановленню педагогічно доцільних взаємовідносин з дітими й колегами [3, 120-121].

Педагогічна практика - важливий компонент підготовки вихователя, об'єднуюча ланка між теоретичним навчанням і самостійною педагогічною діяльністю. Як відмічає М. Євтух, у процесі безперервної педагогічної практики інтенсифікується професійне становлення і самовизначення майбутніх педагогів, актуалізуються і поглиблюються їх теоретичні знання, прискорюється формування педагогічних умінь, навичок і якостей особистості вихователя [4, с.6].

Т. Хан (T. Hahn) та Л. Бофф (L. Boff) вважають, що під час педагогічної практики студентам варто впроваджувати методи інтерактивного навчання, що застосовувались викладачами ВНЗ. На думку авторів, різноманітні підходи до об'єднання студентів у пари і нечисельні групи дозволяють значно активізувати їх навчальну діяльність як на практичних заняттях з методики, так і в процесі проведення семінарів під час стажерської практики [5].

Приділяючи велику увагу розвиткові аналітичних здібностей студентів-практикантів, П. Шил (P. Sheal) пропонує навчити їх встановлювати: що, як, для чого і чому відбувається на занятті. На думку британського дослідника, навчання спостереження має проходити в три етапи:

1. Діагностичне спостереження (diagnostic observation). На цьому етапі, проводиться попереднє обговорення наступного заняття, спостереження за діяльністю стажиста й дітей на занятті та обговорення проведеного заняття.

2. Розвиваюче спостереження (formative observation). Цей етап передбачає спостереження на новому рівні, а саме концентрацію спостереження на реалізацію розвиваючих цілей.

3. Підсумкове спостереження (summative observation). На цьому етапі здійснюється загальне (діагностичне і розвиваюче) спостереження за ходом заняття, підводяться підсумки роботи.

Три етапи навчання спостереження стажиста здійснюються у підгрупах із 3-4 осіб; суворо регламентується час, за який вони мають висловити свої думки, зауваження, пропозиції, тобто від них вимагаються стислі, точні формулювання, що сприяє формуванню вмінь виділяти головне, концентрувати на ньому увагу [5].

У практиці вихователів дошкільних навчальних закладів прийнято здебільшого надавати схвалення за точне відтворення дитиною заданого зразка діяльності, а не за його відмінності (творчі дії). Однак однією з умов розвитку творчих здібностей до-

шкільників у продуктивній діяльності є визнання та схвалення дорослими не лише наслідувальних, але й творчих дій. Вчені припускають, що розвиток творчості та творчих здібностей дошкільників здійснюється на основі ціннісної регуляції наслідування.

Творчо обдарованій дитині потрібен дорослий, який готовий бачити в ній творчу особистість, дати їй в руки скрипку чи пензлик, підтримати її ініціативу, схвалити оригінальність. Малюк готовий користуватися досвідом свого вихователя й наслідувати свого кумира. Важливо пам'ятати, вроджені задатки дитини можуть бути реалізовані лише в активній життєдіяльності індивіда, у сприятливому середовищі, під впливом правильного виховання і навчання[6].

Результати досліджень В. Моляко та О. Музики свідчать, що усвідомлення дошкільниками випадкових продуктивних інвенцій та подальше цілеспрямоване їх використання для отримання творчого результату є одним із механізмів розвитку творчих здібностей у наслідуванні. Виявлено, що випадкові інвенції виникають на будь-якому етапі оволодіння діяльністю внаслідок нездатності дошкільників точно відтворити дії дорослого. Однак, якщо на початкових етапах освоєння діяльності діти орієнтуються на наслідування дій дорослого та відкидають випадкові інвенції, то при досконалому виконанні завдання інвенції викликають інтерес як самої дитини, так і ровесників. У результаті кількаразового успішного включення випадкових інвенцій у зміст діяльності діти усвідомлювали їх цінність як засіб отримання визнання за творчий результат. Досконалість наслідувальної діяльності в поєднанні зі здатністю до усвідомленого цілеспрямованого використання інвенцій як засобів творчості є свідченням формування творчої спрямованості та одним із ключових показників розвитку творчих здібностей особистості.

Вчені вважають, що ознакою обдарованості дошкільників є рефлексія власних здібностей та можливості їх розвитку, усвідомлене розмежування власних та наслідувальних дій, усвідомлення перенесення наслідувальних та інвенційних дій.

Рефлексія як один із механізмів регуляції діяльності вимагає достатньо високого рівня розвитку абстрактного мислення, оскільки передбачає «відсторонення» від власних процесів [7, с. 56-61]. Тому і професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів має бути спрямована у цьому руслі.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, можна стверджувати, що виникнення творчості в дошкільному віці визначається як особливостями оволодіння дошкільниками змістом самої діяльності, так і особливостями взаємостосунків з оточенням і залежить від підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Рушійною силою відмови від наслідування дій дорослого та переходу до усвідомленого включення інвенцій у діяльність є можливість задоволення потреби у визнанні засобами інвенційно-творчого наслідування. Розвитку творчих здібностей дошкільників мають допомагати батьки, вихователі. Тому вдосконалення підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики є важливим завданням сучасності.

Список використаних джерел

1. Национальна доктрина розвитку освіти (Україна у XXI ст.): Затв. Указом Президента України 17 квітня 2002р. №347. Освіта. 2002. №26. С. 2-4.
2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / [під кер. О.В. Проскури та ін.]. 2 вид., доп. К.: Богдана, 2003. 328 с.
3. Базуріна В. М. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у Великій Британії: дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2006. 343 с.

4. Євтух М.Б. Поліпшення підготовки вчительських кадрів в умовах перебудови школи. Психолого-педагогическая подготовка учителя иностранного языка в условиях перестройки школы: сб. науч. трудов. К. : КГПИИЯ, 1990. С.3–9.
5. Рогова Г. В., Тилене Л. П. О профессионально-методической подготовке учителей в Великобритании. Иностр. языки в школе. 1991. 3. С. 75–78.
6. Біла І. М. Аналіз передумов становлення творчих здібностей у дошкільному віці (на прикладі О. Блока). Обдарована дитина, 2008. №6. С. 59-63
7. Моляко В.О., Музика О.Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир. Вид-во Рута, 2006. 320 с.

REFERENCES

1.Natsyonalna doktryna rozvytku osvity (Ukrayina u KHKHI st.) [National Doctrine for the Development of Education (Ukraine in the 21st Century)]: Zatv. Ukazom Prezydenta Ukrayiny 17 kvitnya 2002r. - №347. *Osvita*. 2002. №26. 2-4.
2. Dytyna. Prohrama vykhovannya i navchannya ditey vid 3 do 7 rokiv [Child. Program of upbringing and education of children from 3 to 7 years]/ [pid ker. O.V. Proskury ta in.]. 2 vyd., dop. K.: Bohdana, 2003. 328.
3. Bazurina V. M. (2006) Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv inozemnykh mov u Velykiy Brytaniyi [Professional training of future teachers of foreign languages in the UK]: dys. … kand. ped. nauk : 13.00.01 / Bazurina V. M. – Zhytomyr, 343.
4. Yevtukh M.B. (1990) Polipshennya pidhotovky vchytelskykh kadriv v umovakh perebudovy shkoly [Improvement of the training of teachers in terms of school restructuring]/ M.B. Yevtukh. *Psykholoho-pedahohycheskaya podhotovka uchytelya ynostrannoho yazyka v uslovyyakh perestroyky shkoly*: sb. nauch. trudov / Pod obshchey redaktsyey N.B.Yevtukha. K.: K·HPYYYA, 3-9.
5. Rohova H. V. (1991) O professyonalno-metodycheskoy podhotovke uchyteley v Velykobrytanyy [About vocational and methodological training of teachers in Great Britain]/ H. V. Rohova, L. P. Tylene. Ynostr. yazyky v shkole. №3. 75-78.
6. Bila I. M. (2008) Analiz peredumov stanovlennya tvorchykh zdibnostey u doshkilnomu vitsi (na prykladi O. Bloka) [Analysis of the preconditions for the development of creative abilities in preschool age]. *Obdarovana dytyna*, №6. 59-63
7. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriya, metodyka, rezultaty doslidzhen [Ability, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]/ Za red. V. O. Molyako, O. L. Muzyky. Zhytomyr. Vyd-vo Ruta, 2006. 320.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ

Кузьминский А. И., Бида Е. А., Кучай Т. П.

Аннотация. *На основе проведенного анализа литературы установлено цель и задачи педагогической практики. Согласно положениям реформы цель педагогической практики предусматривает: создать условия для получения студентом, будущим воспитателем, достаточного объема знаний и навыков, необходимых современному педагогу; помочь студенту осознать факторы, влияющие на процесс преподавания (обучения) (дети, типы образовательных учреждений, культурный контекст, учебный план, учебный материал, технические средства обучения, традиции); получить практический опыт в организации и реализации учебно-воспитательного процесса в дошкольных учебных заведениях, на основе*

наблюдения; ознакомиться с программами обучения и воспитания; создать условия для осознания студентом специфики профессии воспитателя и мотивов дальнейшей работы в дошкольных учебных заведениях.

Обоснованно, что совершенствование подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в процессе педагогической практики является важной задачей современности.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, будущие воспитатели, дошкольные учебные заведения, педагогическая практика.*

PROFESSIONAL TRAINING THE KINDERGARTEN TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCEEDING OF PEDAGOGICAL PRACTICE

Kuzminsky A. I., Bida E. A., Kuchai T. P.

Abstract. *On the basis of the analysis of literature, the purpose and tasks of pedagogical practice have been determined. According to the provisions of the reform, the purpose of pedagogical practice is to: create conditions for obtaining a student, a future preschooler, sufficient amount of knowledge and skills necessary for a modern teacher; to help the student to understand the factors influencing the process of teaching (education) (children, types of educational institutions, cultural context, curriculum, educational material, technical means of teaching, traditions); to gain practical experience in the organization and implementation of the educational process in preschool educational institutions, based on their own experience and observation; get acquainted with the programs of education and upbringing; to create conditions for the student to be aware of the specifics of the profession of kindergarten teacher and the motives for further work in pre-school educational institutions. It was substantiated that improvement of the training of future kindergarten teacher of preschool educational institutions in the process of pedagogical practice is an important task of the present.*

Key words: *vocational training, future kindergarten teacher, pre-school educational institutions, pedagogical practice.*

УДК 372.85

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ЗУБНОГО ГІГІЄНІСТА У КЛІНІЦІ ДИТЯЧОЇ СТОМАТОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

О.М. ГУМЕНЮК, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра стоматології дитячого віку, ***Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького***
E-mail: dimafox1@ukr.net

Анотація. *У статті розкриваються питання формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів. Подано визначення понять "компетентність", "професійна компетентність" та "професійна компетентність майбутніх зубних гігієністів". Висвітлено основні проблеми, які виникають у роботі зубного гігієніста під час дитячого стоматологічного прийому. Охарактеризовано професійні уміння та навички з навчальної дисципліни "Дитяча стоматологія". Визначено роль зубного гігієніста при лікуванні та профілактиці стоматологічних захворювань у дітей.*

Ключові слова: *компетентність, професійна компетентність, професійна компетентність майбутніх зубних гігієністів, дитяча стоматологія, зубний гігієніст, техніка психологічної корекції*

© О.М. Гуменюк, 2018

наблюдения; ознакомиться с программами обучения и воспитания; создать условия для осознания студентом специфики профессии воспитателя и мотивов дальнейшей работы в дошкольных учебных заведениях.

Обоснованно, что совершенствование подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в процессе педагогической практики является важной задачей современности.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, будущие воспитатели, дошкольные учебные заведения, педагогическая практика.*

PROFESSIONAL TRAINING THE KINDERGARTEN TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCEEDING OF PEDAGOGICAL PRACTICE

Kuzminsky A. I., Bida E. A., Kuchai T. P.

Abstract. *On the basis of the analysis of literature, the purpose and tasks of pedagogical practice have been determined. According to the provisions of the reform, the purpose of pedagogical practice is to: create conditions for obtaining a student, a future preschooler, sufficient amount of knowledge and skills necessary for a modern teacher; to help the student to understand the factors influencing the process of teaching (education) (children, types of educational institutions, cultural context, curriculum, educational material, technical means of teaching, traditions); to gain practical experience in the organization and implementation of the educational process in preschool educational institutions, based on their own experience and observation; get acquainted with the programs of education and upbringing; to create conditions for the student to be aware of the specifics of the profession of kindergarten teacher and the motives for further work in pre-school educational institutions. It was substantiated that improvement of the training of future kindergarten teacher of preschool educational institutions in the process of pedagogical practice is an important task of the present.*

Key words: *vocational training, future kindergarten teacher, pre-school educational institutions, pedagogical practice.*

УДК 372.85

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ЗУБНОГО ГІГІЄНІСТА У КЛІНІЦІ ДИТЯЧОЇ СТОМАТОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

О.М. ГУМЕНЮК, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра стоматології дитячого віку, ***Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького***
E-mail: dimafox1@ukr.net

Анотація. *У статті розкриваються питання формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів. Подано визначення понять "компетентність", "професійна компетентність" та "професійна компетентність майбутніх зубних гігієністів". Висвітлено основні проблеми, які виникають у роботі зубного гігієніста під час дитячого стоматологічного прийому. Охарактеризовано професійні уміння та навички з навчальної дисципліни "Дитяча стоматологія". Визначено роль зубного гігієніста при лікуванні та профілактиці стоматологічних захворювань у дітей.*

Ключові слова: *компетентність, професійна компетентність, професійна компетентність майбутніх зубних гігієністів, дитяча стоматологія, зубний гігієніст, техніка психологічної корекції*

© О.М. Гуменюк, 2018

Актуальність (Introduction). Нині українська медична освіта перебуває в умовах масштабної модернізації. Реформування медичної галузі спонукає до стрімких змін у освітній сфері, переосмислення підходів до якісного формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Також, на дані процеси, має великий вплив швидкий розвиток медицини і зокрема стоматології. Інтенсивний розвиток стоматологічної науки окрім розробки та впровадження у лікувальний процес новітніх технологій, підходів, лікарських засобів – потребує висококваліфікованих фахівців, зокрема зубних гігієністів. Тому перед медичними навчальними закладами, які здійснюють підготовку даних фахівців у галузі стоматології, стоїть важливе завдання формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів та визначення їх ролі у здійсненні лікувально-профілактичної роботи.

Закономірним етапом модернізації системи медичної освіти є перехід на компетентнісно-орієнтований зміст. Він забезпечується у медичних коледжах України. Зубний гігієніст – це фахівець у галузі стоматології, який проходить підготовку у ЗВО терміном 4 роки на основі базової загальної середньої освіти та 3 роки отримавши повну загальну середню освіту. Вступ проводиться за спеціальністю 221 “Стоматологія”, спеціалізацією “Стоматологія” для отримання кваліфікації “Зубний гігієніст”. Свою професійну діяльність дані фахівці здійснюють у клініках: терапевтичної, хірургічної, ортопедичної та дитячої стоматології, найчастіше, як допоміжний персонал. Та найвагоміша роль зубного гігієніста відображається у профілактичній стоматології. Профілактика стоматологічних захворювань – це важливий напрямок у стоматології, який тісно пов'язаний зокрема із стоматологією дитячого віку. Тому роль зубного гігієніста, як фахівця з профілактики у дитячій стоматології є надзвичайно важливою.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питання формування професійної компетентності молодших медичних спеціалістів висвітлені у численних працях: А. Аяпова, О.Борисюк, І. Бубликової, Ф.Вартанян, Р. Дем’янчука, Н. Гаврилова, З. Гапонової, І. Лукащука, О. Марковича, С. Мухіна, О. Орлова, Г. Перфільєвої, Л. Романишиної, Р. Сабадишина, І. Тарновської, В. Фофанова, Н. Чорнобривої, М. Шегедин та інших. Розв’язанням проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців у стоматології займалися: О. Денисова, Я. Кульбашна, Я. Нагірний, І. Соколова, О. Стоян.

Мета (Purpose). Визначення поняття професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів, визначення їх ролі у клініці дитячої стоматології у процесі формування професійної компетентності в умовах медичних коледжів.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Поняття компетентності постійно привертає до себе увагу вчених, педагогів. Адже тенденції, які нині прослідковуються у сучасній системі освіти тяжіє до назви “компетентнісна освіта”. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна дійти висновків, що компетентнісний підхід є основою формування професійних компетентностей, що сприяє майбутнім фахівцям якісному здійсненню своєї професійної діяльності після закінчення ЗВО і базується на визначенні та описі результатів навчання: Л. Борисюк, О. Гулай, О. Заблоцька, В. Копетчук, Л. Романишина, С. Сисоєва, Л. Шевченко.

Вивчення питання компетентності прослідковується у багатьох роботах вчених. Так, В. Безрукова, характеризує компетентність, як володіння знаннями та вміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки й думки [2, с. 46]. На думку А. Новікова “компетентність” це альтернатива поняттю “професіоналізм” [8, с. 5]. Згідно словниковим даним “компетентність” (від компетентний) – це володіння знання-

ми, що дозволяють міркувати про різні процеси, заходи, висловлювати вагомі авторитетні думки. Компетентний (від лат. Competence) – 1) той хто володіє основними знаннями в якій не будь галузі; 2) вагомий, авторитетний (думка); 3) той хто має певні повноваження (організація) [7, с. 311].

Отже, не існує одного трактування терміну “компетентність” тому ми дотримуємося такого, а саме: “компетентність”, – це здатність людини працювати в тій чи іншій області, що володіє певною системою знань і умінь, готовність людині до професійної діяльності.

Якщо розглядати компетентність власне в аспекті професійної діяльності, то необхідно виокремити та охарактеризувати таке поняття, як професійна компетентність. Професійна компетентність може мати узагальнений характер, притаманний професіоналу, фахівцю який здійснює трудову діяльність [6, с.44]. Успішній трудовій діяльності сприяє високий рівень особистісного потенціалу, який включає психофізіологічні, соціально-психологічні властивості та кваліфікаційну підготовку людини як суб’єкта праці. Особистісний потенціал формують набір якостей. В кінцевому підсумку діє така залежність: чим вище рівень розвитку людини, тим багатший його особистісний трудовий потенціал, звідси – вища якість професійної діяльності і навпаки. Також важливу роль у становленні професійної компетентності відіграє професійна культура, яка на думку В. Щипанова, є мірою і способом творчої самореалізації особистості в професійній діяльності та спілкуванні, спрямована на освоєння, передачу, створення професійних цінностей, нових технологій [5, с. 16]. Доповнюють професійні якості фахівця цілий комплекс людських цінностей (чесність, порядність, пунктуальність, охайність тощо).

Наші дослідження показали, що зубний гігієніст має володіти цілим комплексом професійних якостей, без яких просто немислиме пряме виконання своїх професійних обов’язків, а тим більше при роботі з дітьми та їх батьками. На основі визначеного поняття професійної компетентності та її складових можна охарактеризувати професійну компетентність майбутніх зубних гігієністів. Під професійною компетентністю майбутніх зубних гігієністів ми розуміємо теоретичну і практичну готовність студента до виконання професійних обов’язків за наявності особистісних і професійних якостей, з урахуванням сформованості професійних знань, умінь та навичок, ціннісних орієнтацій, культури мовлення, здібностей аналізувати, прогнозувати, проектувати.

Завданням, яке стоїть перед медичними коледжами, є сформувати набір умінь та навичок професійного спрямування. У контексті формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів, на додипломному етапі навчання, студенти вивчають навчальні дисципліни з циклу професійної та практичної підготовки, серед яких “Дитяча стоматологія”. У програмі вивчення даної навчальної дисципліни передбачено ознайомлення із специфікою роботи зубного гігієніста в кабінетах і відділеннях стоматології дитячого профілю, оскільки для кращої роботи і надання повної, якісної допомоги дітям необхідний зубний гігієніст, який буде обізнаний з патологіями зубо-щелепної системи, захворюваннями органів порожнини рота. Тому знання теоретичної і практичної основи стоматології дитячого віку необхідні для роботи в лікувально-профілактичних закладах, дитячих садках, школах.

Згідно робочого навчального плану, який регламентує вивчення навчальної дисципліни “Дитяча стоматологія”, виділено 54 години, з яких 12 години для теоретичної підготовки, 24 години для проведення практичних занять та 18 годин відведено на самостійну поза аудиторну роботу.

Протягом навчального часу студенти, майбутні зубні гігієністи, повинні отримати теоретичні знання та навички у такому об’ємі: анатомо-фізіологічні особливості щелепно-лицевої ділянки в дітей; обладнання стоматологічного дитячого кабінету,

стоматологічний інструментарій для обстеження і лікування зубів; психологічна підготовка та методи обстеження дітей у стоматолога; стоматологічні пломбувальні матеріали, що застосовуються у дитячій стоматології; захворювання твердих тканин зубів у дітей та методи їх лікування; перебіг та особливості лікування захворюваннь пульпи та періодонта в дітей; захворювання пародонта і слизової оболонки ротової порожнини у дітей.

На основі аналізу об'єму умінь та навичок які зубні гігієністи отримують при вивченні дисципліни дитяча стоматологія можна зробити висновки що дані фахівці можуть надавати широкий спектр стоматологічних послуг контингенту населення дитячого віку. Адже за даними І. Мазур [5], частка пацієнтів дитячого віку, яка звертається за стоматологічною допомогою з приводу лікування найпоширеніші захворювання – карієсу, у 2016 році, становить 17,35 % від загальних звернень до стоматологічних лікувальних закладів. Діти та підлітки страждають не лише на каріозні ураження твердих тканин зубів, а й на захворювання пародонту та слизових оболонок порожнини рота. За статистичними даними, у тому ж році, проведено лікування слизових оболонок порожнини рота 115094 особам до 18 років.

Лікування пацієнтів дитячого віку є більш складним ніж проведення тих же заходів у дорослих. Адже у дітей переважають підкіркові процеси збудження із слабо розвиненими процесами гальмування, що проявляється посиленою руховою активністю та нездатністю контролювати емоції. Саме тому лікування найчастіше супроводжується істериками так, як практично всі маніпуляції у стоматології є болючими або неприємними, а в дитячому віці внаслідок психофізіологічних особливостей поріг сприйняття болю є значно нижчим ніж у дорослих. Болісні відчуття у дитини є причиною розвитку негативного ставлення до лікування та проявляються страхом. Він є настільки стійким, що деякі автори [4] стверджують про його спадковість – до 30% дітей відчувають страх вже під час першого відвідування стоматологічного кабінету.

Окрім анатомічних, технічних особливостей лікування дітей, є взаємовідносини між тим хто лікує та пацієнтом. Саме тому, на нашу думку, ключову роль у дитячому стоматологічному прийомі виконує зубний гігієніст. Адже у його обов'язки не входить виконання “болючих” процедур і основним завданням є налагодження контакту з дитиною, психоемоційна підготовка до проведення лікувальних заходів лікарем-стоматологом-дитячим. За даними дослідження А. Кучер та К. Дуди [4], діти які ще не відвідували стоматолога вже відчувають боязнь до лікарів цієї спеціальності (48,4% від опитаних). Відповідно у лікарів-стоматологів, які надають стоматологічну допомогу дітям, виникає дискомфорт від нанесення дитині психоемоційної травми. Лікарі відмічають складнощі надання якісної стоматологічної допомоги, а особливо ті, які виникають при застосуванні місцевої анестезії.

Нині усе частіше доводиться спілкуватися з “особливими” типами дітей: агресивними, гіперактивними, тривожними, дітьми-аутистами. Застосування техніки психологічної корекції – це загальноприйнята немедикаментозна методика. Основними положеннями якої є: пояснення дитині мети і необхідності та власне процесу лікування; при поясненні використання “слів замінників”, уникання “страшних” слів; перебування у постійному контакті з дитиною; ігнорування незначних проявів небажаної поведінки. Також це можуть бути дихальні і м’язові релаксаційні техніки, ігрові прийоми, занурення в казку, автогенне тренування [1; 3]. Саме для таких пацієнтів важливим є підготовка до стоматологічного прийому за допомогою техніки психологічної корекції, яку може ефективно здійснювати зубний гігієніст.

Висновки і перспективи (Discussion). Формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів – це складний процес, який передбачає водночас з висококваліфікованою професійною підготовкою – всебічний розвиток фахівця. Тоб-

то, не можна обмежуватися отриманими теоретичними та практичними уміннями і навичками з виконання стоматологічних маніпуляцій, а й володіти майстерністю психолога для прогнозування реакції дитини при стоматологічному втручанні, і таким чином знаходити індивідуальний психологічний підхід до кожної дитини. Тому роль зубного гігієніста є надзвичайно великою, а можливості, у межах компетентності, дозволяють якісно впроваджувати свої знання та навички у лікувальний процес. Перспективність даної теми полягає у дослідженні питань впровадження в освітній процес, формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів, вивчення поведінкових механізмів дітей та методів психоемоційної профілактики ускладнень під час стоматологічного прийому.

Список використаних джерел

1. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С. Психосоматичні розлади і патологічні звичні дії у дітей та підлітків. М.: Видавництво НГМА, 2000. 320 с.
2. Бахов І. С. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів в системі вищої освіти. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер.: «Соціологія. Психологія. Педагогіка». 2009. № 3. С. 313–323.
3. Ісаєва Н.С., Якубова І.І. Психологічні особливості надання стоматологічної допомоги пацієнтам дитячого віку. Новини стоматології. 2013. 2. С. 16–20.
4. Кучер А. В., Дуда К. М. Психологічні аспекти поведінки дітей дошкільного віку на стоматологічному прийомі. Клінічна стоматологія. 2011. 1. С. 80–83.
5. Мазур І. П., Павленко О.В. Сучасний стан стоматологічної допомоги в Україні [Електронний ресурс]. Здоров'я України. 2017. Режим доступу до ресурсу: http://lib.inmeds.com.ua:8080/jspui/bitstream/lib/5869/1/20.pdf.
6. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : дис. … доктора пед. наук : 13.00.04. Тернопіль. 2011. 585 с.
7. Новий англо-український та українсько-англійський словник. Харків: Приватне підприємство «ДИВ», 2006 . 576 с.
8. Шевченко Л. І., Ніка О. І., Хом'як О. І., Дем'янюк А. А. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень. Київ: Арій, 2008. С. 311.
9. Щербакова А. В. Формування полікультурної компетентності у студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2015. 357 с.

References

1.Antropov YU.F. (2000) Psykhosomatychni rozlady i patolohichni zvychni diyi u ditey ta pidlitkiv [Psychosomatic disorders and pathological habits in children and adolescents]/ YU.F. Antropov, YU.S. Shevchenko. M.: Vydavnytstvo NHMA, 320.

2. Bakhov I. S. (2009) Pedahohichni umovy formuvannya profesiyno-komunikatyvnoyi kompetentnosti perekladachiv v systemi vyshchoyi osvity [Pedagogical conditions of formation of professional-communicative competence of translators in the system of higher education]. Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ser.: «Sotsiolohiya. Psykholohiya. Pedahohika». № 3. 313–323.

3. Isayeva N. S. (2013) Psykholohichni osoblyvosti nadannya stomatolohichnoyi dopomohy patsiyentam dytyachoho viku [Psychological features of providing stomatologic help to children of childhood]/ N. S. Isayeva, I. I. Yakubova. *Novyny stomatolohiyi.* №2. 16–20.

4. Kucher A. V. (2011) Psykholohichni aspekty povedinky ditey doshkil'noho viku na

stomatolohichnomu pryyomi [Psychological Aspects of Behavior of Preschool Children on Dental Acceptance]/ A. V. Kucher, K. M. Duda. *Klinichna stomatolohiya.* №1. 80–83.

5. Mazur I. P. (2017) Suchasnyy stan stomatolohichnoyi dopomohy v Ukrayini [Elektronnyy resurs] [Modern state of dental care in Ukraine]/ I. P. Mazur, O. V. Pavlenko // Zdorovya Ukrayiny. Rezhym dostupu do resursu: http://lib.inmeds.com.ua:8080/jspui/bitstream/lib/5869/1/20.pdf.

6. Melnychuk I. M. (2011) Teoriya i metodyka profesiynoyi pidhotovky maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy[Theory and methodology of professional training of future social workers by means of interactive technologies] : dys. … doktora ped. nauk : 13.00.04 / Melnychuk Iryna Mykolayivna. Ternopil,585 .

7. Novyy anhlo-ukrayinskyy ta ukrayinsko-anhliyskyy slovnyk [New English-Ukrainian and Ukrainian-English dictionary]. Kharkiv: Pryvatne pidpryyemstvo «DYV», 2006 576.

8. Novyy slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 40 000 sl. i slovospoluchen [New dictionary of foreign words: about 40 000 sl. and word combinations]/ L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomyak, A. A. Dem"yanyuk; za red. L. I. Shevchenko. Kyyiv: Ariy, 2008. 311.

9. Shcherbakova A. V. (2015) Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti u studentiv-medykiv u navchalno-vykhovnomu protsesi vyshchoho medychnoho navchalnoho zakladu[Formation of multicultural competence among medical students in the educational process of a higher medical educational institution]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Starobilsk,. 357 .

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РОЛИ ЗУБНОГО ГИГИЕНИСТА В КЛИНИКЕ ДЕТСКОЙ СТОМАТОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

О.М. Гуменюк

Аннотация. *В статье раскрываются вопросы формирования профессиональной компетентности будущих зубных гигиенистов. Подано определение понятий “компетентность”, “профессиональная компетентность” и “профессиональная компетентность будущих зубных гигиенистов”. Отражены основные проблемы, которые возникают в работе зубного гигиениста во время детского стоматологического приема. Охарактеризованы профессиональные умения и навыки из учебной дисциплины “Детская стоматология”. Определена роль зубного гигиениста при лечении и профилактике стоматологических заболеваний у детей*.

Ключевые слова: *компетентность, профессиональная компетентность, профессиональная компетентность будущих зубных гигиенистов, детская стоматология, зубной гигиенист, техника психологической коррекции*

DETERMINATION OF THE ROLE OF DENTAL HYGIENISTS IN THE CHILD STOMATOLOGY CLINIC IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETITIVENESS

O.M. Gumenyuk

Abstract. *The questions of forming of professional competence of future dental hygienists open up in the article. It is given determination of concepts “competence”, “professional competence” and “professional competence of future dental hygienists”. Basic problems that arise up inprocess dental hygienist during child's stomatological reception are reflected. Professional abilities and skills are described from educational discipline “pedodontia”. The role of dental hygienist is certain at treatment and prophylaxis of stomatological diseases for children.*

Keywords: *competence, professional competence, professional competence of future dental hygienists, pedodontia, dental hygienist, technique of psychological correction*

УДК 37.378.

АКАДЕМІЧНО-ГРОМАДСЬКЕ НАВЧАННЯ – ВАГОМА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У США

ҐЖЕҐОЖ БЖУЗЕ, доктор педагогічних наук, ад'юнкт Факультету педагогічних наук; ***Куявська вища школа у Влоцлавку, Польща***
Т.П. КУЧАЙ, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології і педагогіки
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація. *У статті розглядається академічно-громадське навчання студентів у США. Висвітлена стратегія академічно-громадського навчання, спрямована на оволодіння науковими, професійними знаннями й уміннями у процесі виконання соціально значущої діяльності. Наголошено, що в університетській освіті США академічно-громадське навчання є вагомою складовою професійної підготовки студентів. Головне завдання університетської освіти США – навчити студентів бути відповідальними громадянами своєї держави та оволодіти належним рівнем професійної підготовки. Протягом останніх десятиріч одним із шляхів.*

Ключові слова*: академічно-громадське навчання, США, студенти, освіта.*

Актуальність (Introduction). У теперішній час будь-який ВНЗ виступає у статусі суб'єкту ринку послуг, і гарантованість якості на цьому ринку стає хоча й недостатньою, але необхідною умовою акту купівлі освітньої послуги. Система забезпечення якості вищої освіти є однією з основних вимог, що висуваються суспільством перед вищою освітою. Тому якість виявляється основною конкурентною перевагою вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Найбільший розвиток академічно-громадського навчання здійснюється у США. Це пов'язане з тим, що джерела влади й контролю в американських університетах інші, ніж у європейських країнах. У США, величезне різноманіття післясередніх (вищих) навчальних закладів поєднуються зі значною слабістю державного контролю за якістю їхньої роботи. На відміну від країн, де є Міністерство освіти, або аналогічні структури, американська вища освіта контролюється переважно самими навчальними закладами.

У матеріалах регіональної Асоціації університетів Середніх Штатів наведено схему «поліпшення якості викладання», де послідовно поєднуються: «викладання − навчання − оцінювання − поліпшення − викладання» [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Систему освіти США розглядали такі науковці: Н. Андрущенко, О. Бевз, Н. Голубкова, Т. Ліхневська, Л. Мішіна, К. Новикова, Ю. Топоркова та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є розвиток академічно-громадського навчання студентів у США.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

© Ґжеґож Бжузе, Т.П. Кучай, 2018

Keywords: *competence, professional competence, professional competence of future dental hygienists, pedodontia, dental hygienist, technique of psychological correction*

УДК 37.378.

АКАДЕМІЧНО-ГРОМАДСЬКЕ НАВЧАННЯ – ВАГОМА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У США

ҐЖЕҐОЖ БЖУЗЕ, доктор педагогічних наук, ад'юнкт Факультету педагогічних наук; ***Куявська вища школа у Влоцлавку, Польща***
Т.П. КУЧАЙ, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології і педагогіки
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація. *У статті розглядається академічно-громадське навчання студентів у США. Висвітлена стратегія академічно-громадського навчання, спрямована на оволодіння науковими, професійними знаннями й уміннями у процесі виконання соціально значущої діяльності. Наголошено, що в університетській освіті США академічно-громадське навчання є вагомою складовою професійної підготовки студентів. Головне завдання університетської освіти США – навчити студентів бути відповідальними громадянами своєї держави та оволодіти належним рівнем професійної підготовки. Протягом останніх десятиріч одним із шляхів.*

Ключові слова*: академічно-громадське навчання, США, студенти, освіта.*

Актуальність (Introduction). У теперішній час будь-який ВНЗ виступає у статусі суб'єкту ринку послуг, і гарантованість якості на цьому ринку стає хоча й недостатньою, але необхідною умовою акту купівлі освітньої послуги. Система забезпечення якості вищої освіти є однією з основних вимог, що висуваються суспільством перед вищою освітою. Тому якість виявляється основною конкурентною перевагою вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Найбільший розвиток академічно-громадського навчання здійснюється у США. Це пов'язане з тим, що джерела влади й контролю в американських університетах інші, ніж у європейських країнах. У США, величезне різноманіття післясередніх (вищих) навчальних закладів поєднуються зі значною слабістю державного контролю за якістю їхньої роботи. На відміну від країн, де є Міністерство освіти, або аналогічні структури, американська вища освіта контролюється переважно самими навчальними закладами.

У матеріалах регіональної Асоціації університетів Середніх Штатів наведено схему «поліпшення якості викладання», де послідовно поєднуються: «викладання − навчання − оцінювання − поліпшення − викладання» [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Систему освіти США розглядали такі науковці: Н. Андрущенко, О. Бевз, Н. Голубкова, Т. Ліхневська, Л. Мішіна, К. Новикова, Ю. Топоркова та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є розвиток академічно-громадського навчання студентів у США.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

© Ґжеґож Бжузе, Т.П. Кучай, 2018

Результати (Results). Своєрідність американської вищої школи полягає в її багаторівневості і розгалуженості, поділу вищих навчальних закладів (ВНЗ) на державні та приватні, їх відмінності за якістю і кількістю ступенів, що присвоюються, наявності систем залікових одиниць, особливостях роботи професорсько-викладацького складу. Багаторівневість системи вищої освіти, створена на основі "розподілу функцій" між навчальними закладами, є саме тим механізмом, за допомогою якого в США намагаються вирішити проблему підвищення якості підготовки спеціалістів.

У США визнається вирішальна роль освіти в економічному і соціальному розвитку держави, у зміцненні її становища на світових ринках та у світовій економічній спільноті, у підтримці національної безпеки, що знаходить своє відображення в освітній політиці і практичних заходах щодо її реалізації.

Серед пріоритетних напрямків підвищення якості освіти можна виокремити такі: розробка академічних стандартів для студентів; підвищення вимог до рівня знань випускників шкіл, особливо у галузі точних наук; широке використання різноманітних тестових програм; застосування у навчальному процесі новітніх інформаціцних технологій; започаткування нових програм оцінки якості викладання [2].

В сучасній системі університетської освіти США набула поширення стратегія академічно-громадського навчання, спрямована на оволодіння науковими, професійними знаннями й уміннями у процесі виконання соціально значущої діяльності.

Завдяки такому підходу ефективність вищої освіти зростає унаслідок поєднання навчального процесу студентів з активною участю у суспільно корисній діяльності, різноманітних громадських справах. Майбутні фахівці мають змогу не лише здобувати професійну освіту, але й досліджувати проблеми суспільства, шукати шляхи їх вирішення та навчатися бути відповідальними громадянами своєї країни. Вони набувають не лише знання про демократію, права й обов'язки громадянина, але й досвід служіння громаді, здійснення власного внеску в розвиток суспільства [3].

Організація академічно-громадського навчання в університетах США засвідчує, що оволодіння теоретичним курсом шляхом виконання соціально значущої практичної діяльності становить вагомий внесок у підвищення ефективності навчального процесу та професійного розвитку студентів як майбутніх фахівців.

В університетській освіті США академічно-громадське навчання є вагомою складовою професійної підготовки студентів. Цю освітню стратегію застосовують у викладанні різних дисциплін для всіх ступенів підготовки майбутніх фахівців, зокрема, молодших спеціалістів, бакалаврів, магістрів [4].

Висновки і перспективи (Discussion). Головне завдання університетської освіти США – навчити студентів бути відповідальними громадянами своєї держави та оволодіти належним рівнем професійної підготовки. Протягом останніх десятиріч одним із шляхів досягнення цієї мети є інтеграція академічно-громадського навчання в навчальні програми різних дисциплін [4].

Список використаних джерел

1. Дупак Н.В. Система забезпечення якості вищої освіти у країнах західної європи й США. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 9 (52). 2014. С. 73-79.
2. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку [Електронний ресурс]. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2011. Вип. 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_9.

3. Клонцак О. Розвиток академічно-громадського навчання в сучасній системі університетської освіти США. ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ. Серія педаг. 2013. Вип. 29. С.173–180.

4. Клонцак О. Організація академічно-громадського навчання як складова професійної підготовки студентів у системі університетської освіти США. Порівняльно-педагогічні студії. 2015. 3 (25). С. 40-47.

References

1. Dupak N.V. (2014) Systema zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity u krayinakh zakhidnoyi yevropy y SSHA [System of quality assurance of higher education in countries of Western Europe and the USA]// Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya i vykhovannya v zakladakh osvity: Zbirnyk naukovykh prats. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Vypusk 9 (52). 73-79.

2. Tarasova O. V. (2011) Vyshcha osvita v SSHA: suchasnyy stan ta priorytety rozvytku [Elektronnyy resurs] [Higher Education in the USA: Current Status and Development Priorities] / O. V. Tarasova. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny.* Vyp. 3. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_9.

3. Klontsak O. (2013) Rozvytok akademichno-hromadskoho navchannya v suchasniy systemi universytet·skoyi osvity SSHA [Development of academic and public education in the modern system of university education in the USA]. *VISNYK LVIV. UN-TU*. Seriya pedah. Vyp. 29. 173–180

4. Klontsak O. (2015) Orhanizatsiya akademichno-hromadskoho navchannya yak skladova profesiynoyi pidhotovky studentiv u systemi universytet·skoyi osvity SSHA [Organization of academic and public education as a component of professional training of students in the system of university education in the USA]. *Porivnyalno-pedahohichni studiyi* . № 3 (25). 40-47.

АКАДЕМИЧЕСКО–ОБЩЕСТВЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ - ВЕСОМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ В США

Ґжеґож Бжузе, Т. П. Кучай

Аннотация. *В статье рассматривается академической общественное обучения студентов в США. Освещена стратегия академической общественного обучения, направленная на овладение научными, профессиональными знаниями и умениями в процессе выполнения социально значимой деятельности. Отмечено, что в университетском образовании США академической общественное обучения является важной составляющей профессиональной подготовки студентов. Главная задача университетского образования США - научить студентов быть ответственными гражданами своего государства и овладеть должным уровнем профессиональной подготовки. В течение последних десятилетий одним из путей.*

Ключевые слова: *академической общественное обучение, США, студенты, образование.*

ACADEMIC AND PUBLIC EDUCATION - EVERYDAY PROFESSIONAL PREPARATION FOR STUDENTS IN USA

Grzegorz Buzze, T.P. Kuchai

Abstract. *The article deals with the academic and public studies of students in the United States. The strategy of academic and public studies, aimed at mastering scientific, professional knowledge and skills in the process of fulfilling socially significant activity is*

highlighted. It is emphasized that academic and public education in the university education of the USA is a significant component of the professional training of students. The main task of university education in the United States is to teach students to be responsible citizens of their state and to acquire the appropriate level of professional training. Over the past decade, one of the ways.

Key words: *academic and public education, USA, students, education.*

УДК 378. 035.147

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ АКТИВНОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В.І. МІРОШНІЧЕНКО, доктор педагогічних наук, доцент
Державна прикордонна служба України імені Богдана Хмельницького
E-mail: mvi_2016@ukr.net

Анотація. *Автором обґрунтовано методику проведення тренінгу активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин. Під час визначення мети проведення такого тренінгу за основу взято ідею щодо суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на оптимальне управління міжкультурними конфліктами. Автором описуються ситуації, що спонукали кожного із учасників тренінгу до активної взаємодії з іншими членами групи, виявлення своєї індивідуальності у спілкуванні з іншими людьми, руйнації непродуктивних стереотипів діяльності та стимуляції активної роботи, спрямованої на формування позитивного ставлення до оточуючих.*

Ключові слова: *тренінгу активності та особистісного зростання, фахівці міжнародних економічних відносин, методика, студенти, професійне спілкування.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні особливо важливе наукове обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть розвитку активної самореалізації фахівців міжнародних економічних відносин у професійній діяльності. Початковою ланкою, на наш погляд, має стати робота, що стимулює позитивне мислення, усвідомлення студентом своєї майбутньої професійної місії (ролі), усвідомлення неповторності своєї особистості. Без останнього неможливо забезпечити свідому активну участь майбутніх фахівців "самобудівництві" власної індивідуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питанням підготовки фахівців різних галузей присвячено низку праць сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Бабич, М. Ковтонюк (підготовка учителів), Г. Білецька (підготовка екологів), С. Заскалєта (підготовка фахівців аграрної галузі в зарубіжних країнах). Проблема організації та проведення тренінгів різного роду давно вивчається науковцями. Велике значення у цьому розумінні мають праці педагогів К. Акуленко, С. Заскалєти, К. Істоміної, С. Качмарчик, М. Левочко, О. Олексенко, І. Савки, Л. Савчук, К. Тушко, де висвітлено різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин. Зокрема С. Качмарчик уточнено поняття культури професійного спілкування менеджерів зовнішньоекономічної діяльності як інтегративного новоутворення, що забезпечує позитивний результат у ситуаціях ділового спілкування і об'єднує культурно-специфічні знання, пов'язані з моделями бізнес-аналізу; поведінкові та соціолінгвістичні уміння, які уможливлюють адаптацію до різних обставин ділового спілкування; особистісні якос-

© В.І. Мірошніченко, 2018

highlighted. It is emphasized that academic and public education in the university education of the USA is a significant component of the professional training of students. The main task of university education in the United States is to teach students to be responsible citizens of their state and to acquire the appropriate level of professional training. Over the past decade, one of the ways.

Key words: *academic and public education, USA, students, education.*

УДК 378. 035.147

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ АКТИВНОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В.І. МІРОШНІЧЕНКО, доктор педагогічних наук, доцент
Державна прикордонна служба України імені Богдана Хмельницького
E-mail: mvi_2016@ukr.net

Анотація. *Автором обґрунтовано методику проведення тренінгу активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин. Під час визначення мети проведення такого тренінгу за основу взято ідею щодо суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на оптимальне управління міжкультурними конфліктами. Автором описуються ситуації, що спонукали кожного із учасників тренінгу до активної взаємодії з іншими членами групи, виявлення своєї індивідуальності у спілкуванні з іншими людьми, руйнації непродуктивних стереотипів діяльності та стимуляції активної роботи, спрямованої на формування позитивного ставлення до оточуючих.*

Ключові слова: *тренінгу активності та особистісного зростання, фахівці міжнародних економічних відносин, методика, студенти, професійне спілкування.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні особливо важливе наукове обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть розвитку активної самореалізації фахівців міжнародних економічних відносин у професійній діяльності. Початковою ланкою, на наш погляд, має стати робота, що стимулює позитивне мислення, усвідомлення студентом своєї майбутньої професійної місії (ролі), усвідомлення неповторності своєї особистості. Без останнього неможливо забезпечити свідому активну участь майбутніх фахівців "самобудівництві" власної індивідуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питанням підготовки фахівців різних галузей присвячено низку праць сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Бабич, М. Ковтонюк (підготовка учителів), Г. Білецька (підготовка екологів), С. Заскалєта (підготовка фахівців аграрної галузі в зарубіжних країнах). Проблема організації та проведення тренінгів різного роду давно вивчається науковцями. Велике значення у цьому розумінні мають праці педагогів К. Акуленко, С. Заскалєти, К. Істоміної, С. Качмарчик, М. Левочко, О. Олексенко, І. Савки, Л. Савчук, К. Тушко, де висвітлено різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин. Зокрема С. Качмарчик уточнено поняття культури професійного спілкування менеджерів зовнішньоекономічної діяльності як інтегративного новоутворення, що забезпечує позитивний результат у ситуаціях ділового спілкування і об'єднує культурно-специфічні знання, пов'язані з моделями бізнес-аналізу; поведінкові та соціолінгвістичні уміння, які уможливлюють адаптацію до різних обставин ділового спілкування; особистісні якос-

© В.І. Мірошніченко, 2018

ті, які сприяють розвитку позитивного й толерантного ставлення до комунікативної взаємодії [1].

Висновки та положення зроблені цими та іншими вченими мають велику наукову цінність для нашого дослідження.

Мета (Purpose). Метою статті є обґрунтування методики проведення тренінгу активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз та систематизація психолого-педагогічної літератури, навчально-методичної документації та досвіду професійної підготовки фахівців), емпіричні (бесіди, педагогічне спостереження, тренування, гра).

Результати (Results). Поняття "тренінг" (англ. training від train – навчати, виховувати) означає метод активного навчання, спрямований на розвиток знань, умінь і навичок і соціальних установок. Під методикою проведення тренінгу активності та особистісного зростання ми розуміємо організовану взаємодію науково-педагогічних працівників та майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин, яка спрямована на формування активності та особистісного зростання, достатніх для ефективної професійної діяльності. Тренінг містить сукупність методів тренування з елементами гри. Це методика, яка базується на інтенсивному груповому спілкуванні під час вивчення загальнонаукових та професійно-орієнтованих дисциплін.

Визначаючи педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації О. Олексенко наголошує на важливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на оптимальне управління міжкультурними конфліктами [2]. Ця наукова ідея була взята нами за основу під час визначення мети проведення тренінгу активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин.

У ході тренінгу ми спонукали кожного із його учасників до активної взаємодії з іншими членами групи. Динаміка міжособистісних ситуацій ретельно продумувалась. Як відомо, ситуація – це певний збіг обставин у процесі взаємин, практичної педагогічної діяльності, взаємодії тих, хто навчається, з навколишнім середовищем, що вимагає відповідних рішень і дій на основі власного вибору [3]. Отже, даний тренінг складається із послідовних педагогічних ситуацій.

У процесі нашого дослідження було проведено низку бесід з студентами та науково-педагогічними працівниками, результати яких свідчать, що на першому курсі до 82 % студентів виявляють високий інтерес до навчання та майбутньої професійної діяльності. На другому курсі активність у навчанні у більш ніж 50 % із них знижується. На третьому та четвертому курсах від 28 до 38 % продовжують навчання з високим і достатнім рівнем активності. Це є свідченням того, що за роки навчання у вищому навчальному закладі (а частково ще у середній школі) у майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин складається певною мірою хибне, одностороннє уявлення про роль особистісних якостей у професійній діяльності. Як свідчить практика, однією із причин зниження активності студентів на певному етапі навчання є той факт, що будучи абітурієнтами, вони мали недостатнє уявлення про майбутню професію. Зіткнувшись із труднощами різноманітного характеру (організаційними, соціально-психологічними, педагогічними), яких вони не очікували, низка майбутніх фахівців втрачає активність до оволодіння всіма необхідними для майбутньої професії знаннями та навичками. На цьому етапі визначальним щодо становлення майбутнього фахівця міжнародних економічних відносин є те, наскільки цілеспрямовано й ефективно буде організована робота з боку науково-педагогічних працівників щодо розвитку активності студентів.

Для виявлення уявлень студентів про свої особливості та їх самооцінку нами

було застосовано модифіковану методику М. Куна. На нашу думку, одним із засобів такої діяльності може стати тренінг активності та особистісного зростання. Це одна із технологій, які базуються на інтенсивному спілкуванні в мікро- та макрогрупах. Різноманітні форми особистісних тренінгів давно використовуються за кордоном. В останні десятиріччя наші вітчизняні колеги використовують цей активний метод у вищих навчальних закладах. На початку 90-х років колективом вчених під керівництвом Н. Осухової було розроблено методику тренінгу самосвідомості та особистісного зростання, яка застосовується в педагогічних навчальних закладах з метою стимуляції активної роботи майбутніх вчителів, спрямованої на усвідомлення себе в оточуючому (професійному) середовищі. Дана методика була взята нами за основу при розробці тренінгу активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин.

У ході тренінгу ми спонукаємо кожного із його учасників до активної взаємодії з іншими членами групи. Динаміка міжособистісних ситуацій ретельно продумується.

Як відомо, ситуація – це певний збіг обставин у процесі взаємин, практичної педагогічної діяльності, взаємодії тих, хто навчається, з навколишнім середовищем, що вимагає відповідних рішень і дій на основі власного морального вибору [3, с.62]. Отже, даний тренінг складається із послідовних педагогічних (професійних) ситуацій.

Ситуація 1. Кожен з учасників обирає партнера, сідає напроти нього. На хвилину обидва закривають очі; потім відкривають їх та намагаються без слів зрозуміти стан партнера, мовчки висловити йому своє ставлення, розуміння, підтримку.

Ситуація 2. Один із партнерів розповідає іншому про радісну подію у своєму житті; співрозмовник очима, мімікою та жестами підтримує партнера, демонструє свою зацікавленість, співчуття, згоду. Через декілька хвилин партнери міняються ролями.

Ситуація 3. Завдання для оповідача залишається те саме, але співбесідник повинен виявити байдужість, нерозуміння, навіть може відвернутися. Тоді знову відбувається зміна ролей.

Як відомо, задачний підхід є одним із провідних засобів у розвитку активності тих, хто навчається. Тому цілком логічним є його використання в рамках даного тренінгу, а саме в ситуаціях 4 та 5.

Ситуація 4. Викладач, який проводить тренінг, складає педагогічні задачі (ситуації, які можуть виникнути під час професійної діяльності) та записує їх на картках. Тобто нами використовується роздавальний матеріал. Один із партнерів кожної пари учасників тренінгу (партнер А) отримує картку з педагогічною задачею. Він знайомиться із описаною ситуацією, уявляючи себе на місці її учасника, у якого виникли певні перепони, труднощі, непорозуміння тощо, та звертається до свого напарника (партнера В) за допомогою. Співрозмовник щиро переймається проблемою, дає корисні, дієві поради щодо її розв'язання, активно підтримує партнера А. Напарники спільними зусиллями знаходять вихід із ситуації – вирішують педагогічну задачу. Після цього відбувається зміна ролей та задачі.

Ситуація 5. Відбувається все теж саме, що у ситуації 4, але реакція партнера В на прохання партнера А про допомогу інша. Він повівся байдуже, зайняв позицію "моя хата скраю". І знову зміна ролей.

Після цього кожен із учасників розповідає групі про ті відчуття, які виникали у нього під час кожної із ситуацій взаємодії з партнером. Виконуючи такі вправи, учасники тренінгу усвідомлюють, як важливо для кожного, щоб його почули та зрозуміли інші, як важливо отримати допомогу, коли її потребуєш, та відповідно, як важливо надати допомогу іншому, почуватись корисним для людей. Вступаючи в активну вза-

ємодію з іншими людьми, вони вчаться відчувати та розуміти іншого як самого себе, поступово виникає відчуття “співіснування з іншою людиною”, яке С. Рубінштейн вважав ключовим для розвитку мотивів моральності.

За результатами аналізу літератури [1; 4] до особливостей підготовки фахівців міжнародних економічних відносин можна віднести такі, як необхідність формування їх позитивної мотивації до засвоєння як соціально-економічних, так і юридичних навчальних дисциплін, іноземних мов; засвоєння основних загальноекономічних та юридичних понять; формування умінь професійного спілкування; використання міжпредметних зв’язків, інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу.

Під час тренінгу активності та особистісного зростання відбувалося формування умінь професійного спілкування.

Як свідчить практика, студенти не достатньо включаються в активну пізнавальну діяльність, якщо навчальний матеріал не стосується майбутньої професійної діяльності. І навпаки, їхня активність різко зростає, якщо матеріал містить характерні проблеми, з якими доведеться мати справу у майбутній професійній діяльності. У цьому випадку їх пізнавальна активність зумовлюється особистою зацікавленістю щодо дослідження професійних проблем, вивчення досвіду їх розв’язання, оволодіння більш ефективними методами професійної діяльності тощо [5].

До циклу професійно-орієнтованої підготовки віднесено такі навчальні дисципліни: «Математичне моделювання в менеджменті», «Математичне моделювання економічних процесів», «Фінансовий аналіз», «Фінансовий аналіз зовнішньоекономічної діяльності», «Податки і податкова політика», «Оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності», «Організація і планування експортно-імпортної діяльності», «Основи безпеки сучасного бізнесу», «Безпека операцій зовнішньоекономічної діяльності», «Антикризове управління в умовах зовнішньоекономічної діяльності» тощо.

Аналіз навчальних планів, за якими здійснюється підготовка майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин у вищих навчальних закладах, засвідчує, що кількість аудиторних годин на засвоєння складного навчального матеріалу недостатня. Тому значна частка матеріалу, що підлягає самостійному опрацюванню, особливо це стосується практичної складової цих дисциплін, може і повинна бути розглянута і опрацьована під час тренінгу.

Тренінг включає чисельні прийоми, спрямовані на аналіз себе та інших людей. По суті, у кожній ситуації тренінгу утворюється своєрідний цикл: дію – відчуваю – отримую зворотний зв’язок – аналізую. Усі процеси відбуваються на фоні групової динаміки. Використання ж проблемних форм роботи враховує те, що вони “мають певне емоційне забарвлення, яке посилює пізнавальний інтерес, народжує нові мотиви, активізує пошук” [6], сприяє розвитку особистісних якостей курсантів. Звичайно, такому тренінгу не під силу вирішення усіх завдань, пов’язаних з розвитком творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Але одну з них він вирішити в змозі – це руйнація непродуктивних стереотипів діяльності та стимуляція активної роботи студентів, спрямованої на формування позитивного ставлення до оточуючих.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, описаний нами соціально-психологічний тренінг активності та особистісного зростання майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин має право на існування та може бути застосований в умовах вищого навчального закладу як один із активних методів навчання та відповідно як один із шляхів розвитку активності майбутніх фахівців у процесі підготовки до професійної діяльності. На даному етапі нашого дослідження постає питання про більш глибоке оволодіння методикою та про більш детальне вивчення можливостей тренінгу щодо розвитку активності студентів. Наступним етапом, без сумніву, ми вважаємо розширення використання тренінгової методики з метою формування осо-

бистості студента в цілому та створення системи педагогічних засобів виховання активної особистості професіонала, яка включала б у себе як традиційні, так і новітні форми та методи. Саме цьому можуть бути присвячені подальші розробки науковців. Тому перспективним напрямком подальшого дослідження зазначеної проблеми є з'ясування педагогічних умов формування професійних умінь майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин, форм і методів їх фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Качмарчик С. Фундаментальна підготовка майбутніх менеджерів зовнішньо-економічної діяльності: стан проблеми і тенденції. Науковий Вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2016. № 239. С 112–119.
2. Олексенко О. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації : автореф. дис. … к-та пед. наук : 13.00.04. Глухів, 2016. 23 с.
3. Кондратова Л. В., Пермяков О. А., Зеленкова Н. І., Лаврешина Г. Ю. Педагогіка в запитаннях і відповідях: навч. посіб. / К. : Знання, 2006. 252 с.
4. Тушко К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : автореф. автореф. дис. … канд.. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2009. 20 с.
5. Діденко О. В. Аналіз педагогічних умов формування пізнавальної активності курсантів вищих військових навчальних закладів при вивченні загальновійськових дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки.* Хмельницький, 2008. № 46, ч.II. С. 110–113.
6. Луценко В. Задачний підхід як провідний засіб формування творчої активності майбутнього вчителя музики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2005. Вип. 24. С. 182.

References

1. Kachmarchyk S. Fundamentalna pidhotovka maibutnikh menedzheriv zovnishno-ekonomichnoi diialnosti: stan problemy i tendentsii. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia : Pedahohika, psykholohiia, filosofiia. 2016. № 239. S 112–119.
2. Oleksenko O. Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh menedzheriv zovnishnoekonomichnoi diialnosti do mizhkulturnoi komunikatsii : avtoref. dys. … k-ta ped. nauk : 13.00.04. Hlukhiv, 2016. 23 s.
3. Pedahohika v zapytanniakh i vidpovidiakh: navch. posib. / L. V. Kondratova, O.A. Permiakov, N. I. Zelenkova, H. Yu. Lavreshyna. K. : Znannia, 2006. 252 s.
4. Tushko K. Yu. Pedahohichni umovy formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi fakhovoi pidhotovky : avtoref. avtoref. dys. … kand.. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2009. 20 s.
5. Didenko O. V. Analiz pedahohichnykh umov formuvannia piznavalnoi aktyvnosti kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv pry vyvchenni zahalnoviiskovykh dystsyplin. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia : Pedahohichni nauky. Khmelnytskyi, 2008. № 46, ch.II. S. 110–113.
6. Lutsenko V. Zadachnyi pidkhid yak providnyi zasib formuvannia tvorchoi aktyvnosti maibutnoho vchytelia muzyky. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2005. Vyp. 24. S. 182.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ТРЕНИНГА АКТИВНОСТИ И ЛИЧНОСТНОГО РОСТА СПЕЦИАЛИСТОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

В.И.МИРОШНИЧЕНКО

Аннотация. *Автором обоснована методика проведения тренинга активности и личностного роста будущих специалистов международных экономических отношений. При определении цели проведения такого тренинга за основу была взята идея о субъект-субъектном взаимодействии, направленном на оптимальное управление межкультурными конфликтами. Автором описываются ситуации, побудившие каждого из участников тренинга к активному взаимодействию с другими членами группы, выявлению своей индивидуальности в общении с другими людьми, разрушению непроизводительных стереотипов деятельности, направленной на формирование позитивного отношения к окружающим.*

Ключевые слова: *тренинга активности и личностного роста, специалисты международных экономических отношений, методика, студенты, профессиональное общение.*

METHOD OF TRAINING OF ACTIVITY AND PERSONAL GROWTH OF PROFESSIONALS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

V.I. Miroshnichenko

Abstract. *The author substantiates the methodology of conducting a training on the activity and personal growth of future specialists in international economic relations. The idea of subject-subject interaction aimed at optimal management of intercultural conflicts was taken as the basis for determining the goal of conducting a training on activity and personal growth of future specialists in international economic relations. The author describes the situations that led each of the participants to actively interact with other members of the group, to identify their individuality in communicating with other people, the destruction of unproductive stereotypes of activity, and the stimulation of active work of students aimed at forming a positive attitude towards others.*

Key words: *training of activity and personal growth, experts in international economic relations, methodology, students, professional communication.*

УДК 355(477):004:378:377:14:001

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Р.М. МІШЕНЮК, начальник відділу по роботі з персоналом,
Донецько-Луганського регіонального управління,
Державної прикордонної служби України, м. Краматорськ
E-mail: rmishenyuk@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена проблемі формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Визначено зміст поняття «проектно-аналітична компетентність». Розкрито структуру «проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників». На основі аналізу структури проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників автор визначив дидактичні особливості її формування.. Розкрито*

© Р.М. Мішенюк, 2018

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ТРЕНИНГА АКТИВНОСТИ И ЛИЧНОСТНОГО РОСТА СПЕЦИАЛИСТОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

В.И.МИРОШНИЧЕНКО

Аннотация. *Автором обоснована методика проведения тренинга активности и личностного роста будущих специалистов международных экономических отношений. При определении цели проведения такого тренинга за основу была взята идея о субъект-субъектном взаимодействии, направленном на оптимальное управление межкультурными конфликтами. Автором описываются ситуации, побудившие каждого из участников тренинга к активному взаимодействию с другими членами группы, выявлению своей индивидуальности в общении с другими людьми, разрушению непроизводительных стереотипов деятельности, направленной на формирование позитивного отношения к окружающим.*

Ключевые слова: *тренинга активности и личностного роста, специалисты международных экономических отношений, методика, студенты, профессиональное общение.*

METHOD OF TRAINING OF ACTIVITY AND PERSONAL GROWTH OF PROFESSIONALS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

V.I. Miroshnichenko

Abstract. *The author substantiates the methodology of conducting a training on the activity and personal growth of future specialists in international economic relations. The idea of subject-subject interaction aimed at optimal management of intercultural conflicts was taken as the basis for determining the goal of conducting a training on activity and personal growth of future specialists in international economic relations. The author describes the situations that led each of the participants to actively interact with other members of the group, to identify their individuality in communicating with other people, the destruction of unproductive stereotypes of activity, and the stimulation of active work of students aimed at forming a positive attitude towards others.*

Key words: *training of activity and personal growth, experts in international economic relations, methodology, students, professional communication.*

УДК 355(477):004:378:377:14:001

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Р.М. МІШЕНЮК, начальник відділу по роботі з персоналом,
Донецько-Луганського регіонального управління,
Державної прикордонної служби України, м. Краматорськ
E-mail: rmishenyuk@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена проблемі формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Визначено зміст поняття «проектно-аналітична компетентність». Розкрито структуру «проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників». На основі аналізу структури проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників автор визначив дидактичні особливості її формування.. Розкрито*

© Р.М. Мішенюк, 2018

зміст кожного етапу щодо формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

***Ключові слова**: проектно-аналітична компетентність, проектна культура, аналітична діяльність, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, методика формування компетентності.*

Актуальність (Introduction). Сучасне суспільство сприймає фахівця не тільки як людину, що має досвід, знання, уміння та навички в професійній сфері, але і як особистість, здатну ефективно діяти в складних, часом нестандартних ситуаціях, тобто таку, що є компетентною. У цих умовах все більшої обґрунтованості набуває компетентністний підхід, зокрема його впровадження у фахову підготовку майбутніх офіцерів прикордонного відомства.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Розглянемо теоретико-методологічні засади формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі: Е. Зеер [5], Л. Тархан [11], Л. Усеінова [12], О. Шаріпова [13] та інших. Слід згадати наукові праці С. Артюха [7], Н. Брюханової [2], О. Коваленко [8], О. Овчарук [10], в яких започатковано основи щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Питання аналітичної компетентність майбутніх спеціалістів висвітлено в наукових працях І. Абрамової [1] та Н. Зинчук [6], а також в наукових публікаціях Н. Волкової [3], О. Максимової [9] та інших.

Мета (Purpose). Метою статті є аналіз дидактичних особливостей формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Враховуючи соціально-економічні та професійні вимоги, щодо підготовки фахівців в Україні, майбутній офіцер-прикордонник повинен бути підготовлений до таких видів діяльності як: соціально-педагогічної, культурно-освітньої, організаційно-управлінської, фізкультурно-спортивної і спеціальної. Отже, майбутній офіцер-прикордонник мати відповідний рівень сформованості професійної компетентності в означених вище видах діяльності.

Ключовими компонентами в структурі професійної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника, нами визначено проектну та аналітична компетентність.

Відповідно до розуміння сутності професійної компетентності та змісту професійної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників, аналітична та проектна компетентність виступають якісною характеристикою щодо оволодіння ними професійною діяльністю. Сучасний перелік різновидів професійної компетентності, не містить аналітичну та проектну. Проектна діяльність виступає культурною та творчою формою діяльності, в результаті якої здійснюється формування здатності до реалізації усвідомленого та відповідального вибору. Ця діяльність дає змогу формувати адаптивні навички, вміння орієнтуватись в різноманітних ситуаціях та різних колективах. Проектна діяльність сприяє формуванню дослідницьких навичок, а також умінь співпрацювати та висловлювати свою точку зору. Сама ж процедура проектування (що лежить в основі проектної діяльності) у процесі освітньої діяльності, формує у курсантів-прикордонників вміння формулювати проблему, виокремлювати низку завдань у відповідності із цією проблемою, здійснювати планування змістовної діяльності, самоаналіз та рефлексію, презентувати (демонструвати) результати роботи, здійснювати пошук та відбір актуальної інформації, обирати відповідні технології для виготовлення продукту проектування.

Значущість та фундаментальність проектно-аналітичної компетентності є безсумнівною, оскільки цей різновид компетентності є інтегральним в особистості май-

бутнього офіцера-прикордонника, що спрямована на уміння аналізувати інформацію з метою її використання в освітній та професійній діяльності; на розв'язання навчальних та професійних задач методом аналізу в умовах неповної поінформованості; на уміння аналізувати власну освітню та професійну діяльність з метою підвищення її ефективності; на розуміння та усвідомлення відповідних питань освітньої та професійної діяльності через аналітичну діяльність; на здатність розробляти та реалізувати проектну діяльність.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить, що проектна компетентність є характеристикою суб'єкта діяльності, що передбачає здатність і готовність людини до ефективного самостійного здійснення теоретичної та практичної розробки проектів та реалізації їх в усіх сферах соціокультурної практики. Щодо проектної компетентності, то в її основі – проектна діяльність, тобто процедура проектування. Проектна діяльність виступає як усвідомлення змісту та значення процесу проектування, оволодіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками, здатність обирати, удосконалювати та застосовувати отримані знання та набуті уміння і навички.

Сутністю проектної діяльності є діяльність, зосереджена на реалізації мети завдяки детальній розробці проблеми або технології, що повинна закінчитись певним практично значущим результатом, що необхідно продемонструвати.

Проектна діяльність дає змогу переносити певні знання, уміння та навички у якісний та кількісний формати. Проектна діяльність та проектне мислення становлять основу проектної культури, яка в свою чергу є основою проектної діяльності. Ключовою характеристикою проектної діяльності є здатність планувати, перетворювати на основі заздалегідь продуманих проектів. Ключовим поняттям у проектній діяльності є «проект».

Стосовно аналітичної діяльності майбутніх фахівців, то за результатами досліджень наукової літератури, під аналітичною діяльністю розуміють комплекс особистісних та професійних якостей, аналітичні здібності, позитивну мотивацію та усвідомлення необхідності проведення професійної діяльності, відповідної системи знань та умінь в повсякденній та професійній сфері [1].

Аналіз досліджень з питань формування аналітичної компетентності засвідчив існування різних підходів до розкриття змісту цієї компетентності. Вчена І. Абрамова [1] наголошує на наявності аналітичної компетентності у структурі професійної компетентності, вважаючи, що вона є складовою усіх різновидів професійної компетентності. Є. Гайдамак зазначає, що аналітична компетентність пов'язана з усіма професійними компетентностями, що ускладнює її виокремлення як автономної. Е. Назначило також стверджує, що аналітична компетентність є основою професійної компетентності [5].

Отже, специфіка діяльності офіцерів-прикордонників пов'язана із розв'язанням завдань інтелектуальної діяльності та основними мисленнєвими процедурами (осмислення, усвідомлення, аналіз, розуміння поставленого завдання), а для цього їм необхідне розвинене аналітичне мислення, тому особливого значення набуває для офіцерів-прикордонників саме проектно-аналітична діяльність.

Таким чином, *проектно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників* є сукупністю інтегративних характеристик, особистісних та професійних якостей фахівця прикордонного відомства, який володіє знаннями, уміннями та здатністю до аналізу та проектування результатів його фахової підготовки. Проектно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників поєднує проектно-аналітичні знання, навички, вміння, професійно важливі якості, професійний та особистий досвід щодо проектної та аналітичної діяльності, здатність щодо обробки інформації, рефлексії та прагнення створювати проекти.

Враховуючи зміст проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, виокремлено основні дидактичні особливості її формування:організація пізнавальної, дослідницької, пізнавальної діяльності курсантів, впровадження в освітній процес системи диференційованих завдань, що забезпечують цілеспрямоване та поетапне засвоєння курсантами способів та переробки інформації;врахування сукупності взаємообумовлених та взаємопов'язаних підходів, зокрема філософського, аксіологічного, діяльнісного, контекстного та компетентнісного; практичне закріплення та творча інтерпретація знань, виконання проектно-аналітичних завдань (за критеріями конкретності теми та отриманих результатів; вітагенності результатів (використання життєвого досвіду); можливість представлення результатів в різних формах); на цьому етапі проектно-аналітична діяльність дозволяє внести в освітній процес нові смислові акценти; створити стимули; умови щодо удосконалення суб'єкт - об'єктних відносин тощо.

Отже, ретельний аналіз наукової літератури дав можливість розкрити зміст проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, а на його основі визначити основні дидактичні особливості щодо її формування.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, сукупність проаналізованих теоретико-методологічних підходів дозволить всебічно дослідити особливості формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. У контексті розв'язання проблеми формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, актуальними є питання впровадження в освітній процес вищих військових навчальних закладів технології формування зазначеної компетентності.

Список використаних джерел

1. Абрамова И. А. Формирование аналитической компетентности студентов инженерных факультетов вузов аграрного профиля на основе средств и методов информатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва : РГБ, 2007. 179 с.
2. Брюханова Н. О. Концептуальні положення проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Проблеми інженерно- педагогічної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Х., 2012. Вип. 34-35. С. 8– 13.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. К. : Академія, 2009. 3-тє видання. 616 с.
4. Вохменцева Е. А. Проектная деятельность учащихся как средство формирования ключевых компетентностей [Текст] // Актуальные задачи педагогики: материалы Междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). Чита: Издательство Молодой ученый, 2011. С. 58-65. URL https://moluch.ru/conf/ped/archive/20/1390/ (дата обращения: 06.02.2018).
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. 2-еизд., перераб., доп. М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с.
6. Зінчук Н. А. Підготовка майбутніх менеджерів до аналітичної діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] . Теорія та методика управління освітою. 2009. 2. Режим доступу: http://archive.nbuv.go пу: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/ttmuo/2009_2/09sinwts.pdf. Е. Коваленко
7. Артюх С. Ф. , Ашеров А. Т. Инженерная педагогіка: ещё один шаг вперед. Новий колегіум. 2000. № 2. С. 48–49.
8. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання. Навчальний посібник. Харків, 2002. 158 с.
9. Максимова О. О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. *Педагогічна*

освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Вип.20 (1-2016). Ч.2. Кам'янець-Подільский, 2016. С. 229 – 234

10. Овчарук, О. В. Розвиток компетентнісного підходу : стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та український перспективи : кол. моногр. К., 2006. С. 6–16.

11. Тархан Л.З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: [монография]. Симферополь: КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2008. 424 с.

12. Усеинова Л. Ю. Теоретические основы проектирования организации учебно-исследовательской лаборатории ВУЗа. *Современные инженерные и инженерно-педагогические технологии*. Симферополь : НИЦ КИПУ. № 5. 2014 г. С. 107-113.

13. Шаріпова О. С. Гармонізація діяльності як процес забезпечення економічної безпеки підприємства. *Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр*. 2012. № 1 (41). С. 50-55.

References

1. Abramova I. A. (2007). *Formirovanie analiticheskoy kompetentnosti studentov inzhenernyih fakultetov vuzov agrarnogo profilya na osnove sredstv i metodov informatiki* : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Moskva : RGB, 2007. 179 p. [in Russian].

2. Bryuhanova N. O. (2012). *Kontseptualni polozhennya proektuvannya sistemi pedagogichnoyi pidgotovki maybutnih inzheneriv-pedagogiv.* Problemi Inzhenerno-pedagogIchnoYi osvIti: zb. nauk. pr. H., 2012. Vip. 34-35. P. 8– 13. [in Ukrainian].

3. Volkova N. P. (2009). *Pedagogika*. K. : AkademIya, 2009. 3-tE vidannya. 616 p. [in Ukrainian].

4. Vohmentseva E. A. (2011). *Proektnaya deyatelnost uchaschihsya kak sredstvo formirovaniya klyuchevyih kompetentnostey* [Tekst] // Aktualnyie zadachi pedagogiki: materialyi Mezhdunar. nauch. konf. (g. Chita, dekabr 2011 g.). Chita: Izdatelstvo Molodoy uchenyiy, 2011. P. 58-65. URL https://moluch.ru/conf/ped/archive/20/1390/ (data obrascheniya: 06.02.2018). [in Russian].

5. Zeer E.F. (2003). *Psihologiya professiy: Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov*. // E. Zeer / 2-eizd., pererab., dop. M.: Akademicheskiy Proekt; Ekaterinburg: Delovaya kniga, 2003. 336 p. [in Ukrainian].

6. ZInchuk N. A. (2009). *Pidgotovka maybutnih menedzheriv do analitichnoyi diyalnosti: problemi ta shlyahi yih rozv'yazannya [Elektronniy resurs]* / N.A. ZInchuk // TeorIya ta metodika upravlInnya osvItoyu. 2009. 2. Rezhim dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/ttmuo/2009_2/09sinwts.pdf. E. Kovalenko [in Ukrainian].

7. S. F. Artyuh. (2000). *Inzhenernaya pedagogika: eschyo odin shag vpered* / S. F. Artyuh, A. T. Asherov // Noviy kolegIum. 2000. 2. P. 48–49. [in Russian].

8. Kovalenko O. E. (2002). *Metodika profesiynogo navchannya. Navchalniy posibnik* // O. Kovalenko. HarkIv, 2002. 158 p. [in Ukrainian].

9. Maksimova O. O. (2016). *Formuvannya sotsialnoyi kompetentnosti ditini doshkilnogo viku yak zaporuka yiyi uspishnoyi adaptatsiyi do navchannya v shkoli.* PedagogIchna osvIta: teorIya I praktika. ZbIrnik naukovih prats / Kam'yanets-PodIlskiy natsIonalniy unIversitet ImenI Ivana OgIEnka; Institut pedagogIki NAPN UkraYini [gol. red. Labunets V.M.]. Vip.20 (1-2016). Ch.2. Kam'yanets-PodIlskiy, 2016. P. 229 234. [in Ukrainian].

10. Ovcharuk, O. V. (2006). *Rozvitok kompetentnisnogo pidhodu : strategichni orientiri mizhnarodnoyi spilnoti*. KompetentnIsniy pIdhId u suchasnIy osvItI: svItoviy dosvId ta ukraYinskiy perspektivi : kol. monogr. K., 2006. P. 6–16. (BIblIoteka osvItnoYi polItiki).

[in Ukrainian].

11. Tarhan L.Z. (2008). *Didakticheskaya kompetentnost inzhenera-pedagoga: teoreticheskie i metodicheskie aspektyi: [monografiya]*. Simferopol: KRP «Izdatelstvo «Kryimuchpedgiz», 2008. 424 p. [in Russian].

12. Useinova L. Yu. (2014). *Teoreticheskie osnovyi proektirovaniya organizatsii uchebno-issledovatelskoy laboratorii VUZa*. Sovremennyie inzhenernyie i inzhenerno-pedagogicheskie tehnologii. Simferopol : NITs KIPU. 5. 2014 g. P. 107-113. [in Russian].

13. SharIpova O. S. (2012). *Garmonizatsiya diyalnosti yak protses zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstva.* UpravlInnya proektami ta Rozvitok virobnitstva: Zb.nauk.pr. - Lugansk: vid-vo SNU Im. V.Dalya, 2012. 1 (41). P. 50-55 [in Ukrainian].

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОЕКТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Р.Н. Мишенюк

Аннотация. *Статья посвящена проблеме формирования проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников. Определено содержание понятия «проектно-аналитическая компетентность». Раскрыта структура «проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников». На основе анализа структуры проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников автор определил дидактические особенности ее формирования .. Раскрыто содержание каждого этапа по формированию проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников.*

Ключевые слова: *проектно-аналитическая компетентность, проектная культура, аналитическая деятельность, будущие офицеры-пограничники, профессиональная подготовка, методика формирования компетентности.*

DIDACTIC FEATURES OF FORMATION OF PROJECT-ANALYTICAL COMPETENCY OF FUTURE OFFICERS-BORDERS IN PROFESSIONAL PREPARATION

R.M. Mishenyuk

Abstract. *The transition of Ukrainian higher education to the European model has caused the need to change the various aspects of the educational process. One of the main contradictions was the non-compliance with the requirements of the modern market system and the results of the professional training of graduates of higher educational institutions.Modern society considers a specialist not only as a person who possesses knowledge, skills and skills in the professional sphere, but also as capable of effectively operating in complex, sometimes non-standard situations, that is, competent. In these conditions, a growing competence becomes more and more competent, in particular, its implementation into the training of future border guards officers. On the basis of analysis of the structure of the design and analytical competence of future officers-border guards, the author determined the method of its formation, which is a phased process. The content of each stage is discussed in relation to the design and analytical competence of future officers-border guards. Consequently, a thorough analysis of scientific literature made it possible to reveal the contents of the PAC of the ILO, and, on the basis of it, to formulate methodological recommendations for its formation. Thus, the set of analyzed theoretical and methodological approaches will allow to comprehensively explore the methodology of forming the design and analytical competence of future officers-border guards. In the context of solving the problem of forming the design and analytical competence of future officers-border guards, the issues of introducing the technology of formation of the indicated*

competence into the educational process of higher military educational institutions are relevant.

Key words: *design and analytical competence, design culture, analytical activity, future officers-border guards, professional training, methods of forming competency.*

УДК: 378:796.011

ПОТРЕБА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

О.В. ТИМОШЕНКО, доктор педагогічних наук, професор
директор Інституту фізичного виховання і спорту
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
E-mail romanyshyna43@ukr.net

Анотація. *В статті обґрунтовано вагомість культури здоров'я у професійній діяльності майбутніх учителів фізичної культури. Зосереджено увагу на характеристиці здоров'я та культури здоров'я як наукових категорій для професійного розвитку студентів факультетів фізичного виховання. Проаналізовано потенціал синергетичного підходу під час професійного розвитку майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я.*

Ключові слова: *здоров'я, культура здоров'я, майбутні учителі фізичної культури, синергетичний підхід, професійний розвиток.*

Актуальність (Introduction). Здоров'я – найцінніше, що має людина, однак, як засвідчують статистичні дані лише 10% молоді, віком до 18 років можна вважати здоровими. Так, за даними, які наводить Ю. Бойчук, серед випускників загальноосвітніх закладів 60% мають порушення опорно-рухового апарату (сколіоз, плоскостопість ускладнених форм), 50% – короткозорість, 40% – порушення серцево-судинної системи та нервово-психічні відхилення [1, с. 11]. Беручи до уваги наведені аргументи, наголосимо на тому, що на нині особливої уваги потребують теоретичні та практичні питання, які стосуються збереження та зміцнення здоров'я, а також питання, які присвячені практичним аспектам формування культури здоров'я усіх українців.

Наголосимо на тому, що учитель фізичної культури виступає взірцем у сфері зміцнення та збереження здоров'я, а тому має володіти високим рівнем сформованості культури здоров'я та має активно спонукати своїх вихованців та колег педагогів до здоров'язбережувальної поведінки. Актуальність проблеми формування високого рівня культури здоров'я у студентської молоді, що здобуває вищу освіту, навчаючись на факультетах фізичного виховання, обумовлена сучасними тенденціями розвитку професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти, підвищенням вимог українського суспільства до якості здоров'я та культури його сформованості у майбутніх учителів, а також недостатньою розробленістю даної проблематики в теорії та практиці професійної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що проблема формування культури здоров'я піднімалася у дослідженнях українських науковців К. Дроздової, А. Коноха, А.Л. Іванової, Є. Павлюка, А. Чепелюк та ін. Публікації Д. Давиденка, О. Мальцева, Ю. Півненка, С. Сінгаєвського, Д. Солопчука,

© О.В. Тимошенко, 2018

competence into the educational process of higher military educational institutions are relevant.

Key words: *design and analytical competence, design culture, analytical activity, future officers-border guards, professional training, methods of forming competency.*

УДК: 378:796.011

ПОТРЕБА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

О.В. ТИМОШЕНКО, доктор педагогічних наук, професор
директор Інституту фізичного виховання і спорту
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
E-mail romanyshyna43@ukr.net

Анотація. *В статті обґрунтовано вагомість культури здоров'я у професійній діяльності майбутніх учителів фізичної культури. Зосереджено увагу на характеристиці здоров'я та культури здоров'я як наукових категорій для професійного розвитку студентів факультетів фізичного виховання. Проаналізовано потенціал синергетичного підходу під час професійного розвитку майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я.*

Ключові слова: *здоров'я, культура здоров'я, майбутні учителі фізичної культури, синергетичний підхід, професійний розвиток.*

Актуальність (Introduction). Здоров'я – найцінніше, що має людина, однак, як засвідчують статистичні дані лише 10% молоді, віком до 18 років можна вважати здоровими. Так, за даними, які наводить Ю. Бойчук, серед випускників загальноосвітніх закладів 60% мають порушення опорно-рухового апарату (сколіоз, плоскостопість ускладнених форм), 50% – короткозорість, 40% – порушення серцево-судинної системи та нервово-психічні відхилення [1, с. 11]. Беручи до уваги наведені аргументи, наголосимо на тому, що на нині особливої уваги потребують теоретичні та практичні питання, які стосуються збереження та зміцнення здоров'я, а також питання, які присвячені практичним аспектам формування культури здоров'я усіх українців.

Наголосимо на тому, що учитель фізичної культури виступає взірцем у сфері зміцнення та збереження здоров'я, а тому має володіти високим рівнем сформованості культури здоров'я та має активно спонукати своїх вихованців та колег педагогів до здоров'язбережувальної поведінки. Актуальність проблеми формування високого рівня культури здоров'я у студентської молоді, що здобуває вищу освіту, навчаючись на факультетах фізичного виховання, обумовлена сучасними тенденціями розвитку професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти, підвищенням вимог українського суспільства до якості здоров'я та культури його сформованості у майбутніх учителів, а також недостатньою розробленістю даної проблематики в теорії та практиці професійної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що проблема формування культури здоров'я піднімалася у дослідженнях українських науковців К. Дроздової, А. Коноха, А.Л. Іванової, Є. Павлюка, А. Чепелюк та ін. Публікації Д. Давиденка, О. Мальцева, Ю. Півненка, С. Сінгаєвського, Д. Солопчука,

© О.В. Тимошенко, 2018

А. Сулими, С. Футорного присвячені різним різноманітним аспектам професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що володіють сформованою культурою здоров'я. Нині уже стала аксіомою теза про те, що теоретичні знання і практичні уміння збереження і зміцнення здоров'я є вагомими для реалізації професійної діяльності учителів, які займаються фізичними вихованням дітей та молоді. Проте, не дивлячись на вагомий інтерес учених і значимість отриманих ними наукових результатів, ще й нині формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури в процесі навчання у ЗВО під час їхнього професійного розвитку на засадах синергетичного підходу не стали предметом окремого вивчення. Ще й нині не достатньо ґрунтовно висвітлено зміст здоров'я та сутність культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури, не повністю висвітлено їх роль у професійному зростанні фахівців спеціальності 014.11 Середня освіта (фізична культура). Усі ці факти й були покладені в основу написання нашої статті.

Мета (Purpose). Мета нашої публікації – аналіз сутності «здоров'я» та «культури здоров'я» як наукових дефініцій, висвітлення потенціалу синергетичного підходу у формуванні культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури, а також обґрунтування необхідності активної та системної діяльності у формуванні культури здоров'я у процесі професійного розвитку студентів факультетів фізичного виховання.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз та систематизація психолого-педагогічної літератури, навчально-методичної документації та досвіду професійної підготовки фахівців).

Результати (Results). Насамперед відзначимо, що «здоров'я» як наукова і практична проблема, по праву входить в коло тих питань, які називають глобальними, адже є однією із найважливіших характеристик життєдіяльності як особистості так і держави. Згідно з сучасними даними, існує понад 400 визначень цієї наукової категорії. Проте ще й нині доволі активно проводиться її наукове вивчення. Наведемо деякі підходи до визначення сутності здоров'я з різних точок зору.

Зокрема, ВООЗ розглядає здоров'я як стан повного фізичного, психічного, соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або певних вад. У Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні [2] наголошено на тому, що здоров'я – це сукупність властивостей організму людини, а також впливу довкілля, яка гарантує оптимальний розвиток і розкриття всіх позитивних властивостей особистості, її таланту й обдарованості, забезпечення фізичної та інтелектуальної працездатності на максимально тривалий спосіб життя. З психологічної точки зору, здоров'я розглядається як особливий соціальний феномен, який охоплює: здоров'я як індивідуальний стан; здоров'я як особливе відношення між суб'єктами і здоров'я у суб'єктних стосунках індивідів і суспільства в їх складній взаємодії; здоров'я як основа самовизначення і міра свободи індивіда в якості суб'єкта життя. Здоров'я у педагогічному розумінні передбачає «гармонійну взаємодію всіх органів і систем людини при її фізичній досконалості, що забезпечує можливість оптимального функціонування у різних сферах життя. Здоров'я як науковий феномен інтегрує в собі фізичне, психічне, духовне, соціальне здоров'я. Вони є невіддільними одне від одного і в сукупності визначають загальний стан здоров'я людини» [3, с. 16].

У контексті дослідження особливого значення віддаємо трактуванню наукової дефініції «здоров'я» науковцями з фізичної культури. Так, Д. Давиденко наголошує, що «оскільки людське життя є вищою цінністю суспільства, то сукупність властивостей, якостей і станів людини є цінність не тільки самої людини, але й суспільства. Саме це перетворює здоров'я кожного індивіда в суспільне багатство» [4, с. 65]. Тобто нині стратегічне завдання національної освіти в галузі фізичного виховання є виховання у молоді відповідального ставлення до здоров'я як до найвищої індивіду-

альної та суспільної цінності. З огляду на це фізична культура та спорт мають велике значення для фізичного розвитку студентської молоді, адже зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність.

Підсумовуючи наведені визначення, відзначимо, що «здоров'я» є багатоаспектне і різнорівневе поняття, яке є надзвичайно вагомим у багатьох науках, однак при цьому кожен науковець трактує його зі своєї позиції.

Відзначимо, що проблема збереження та зміцнення здоров'я безпосередньо залежить від розвитку культури здоров'я, що передбачає її освіченість щодо власного здоров'я. Так, у баченні Ю. Бойчука [1] культура з цієї точки зору – це самосвідомість, самовиробництво людини у конкретних формах її матеріальної і духовної діяльності, яка стосується збереження і зміцнення здоров'я. О. Міхеєнко [5] розглядає культуру здоров'я як динамічний стереотип мислення, поведінки та діяльності, який сприяє збереженню і зміцненню здоров'я людини та визначає дбайливе ставлення до здоров'я оточуючих. Аналізуючи педагогічні умови, які мають вагомий вплив на формування культури здоров'я студентів на заняттях з фізичного виховання, В. Лобода відзначає, що «традиційно «культура здоров'я» тлумачиться як частина загальної культури людини, яка пов'язана з її ставленням до свого здоров'я та здоров'я інших людей, веденням здорового способу життя» [6, с. 30]. Культура здоров'я передбачає глибоке й усвідомлене засвоєння необхідних знань, цінностей, коли вони набувають особистісного змісту і перетворюються на мотив поведінки і формують здоровий спосіб життя. «Розвиток культури здоров'я «зумовлене культурно-національними традиціями, які тісно пов'язані з потребами людини у виживанні, самозбереженні, безпеці. Основою є ціннісне і відповідальне ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих людей» [7, с. 72].

Таким чином, у нашому розумінні культура здоров'я передбачає сформоване прагнення не тільки зберегти закладений потенціал, а й примножити його за рахунок знаходження внутрішніх і зовнішніх ресурсів, спрямованих на зміцнення здоров'я та гармонізацію стосунків з самим собою і навколишнім середовищем. У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту наголошено на тому, що в нашій державі необхідно зробити перехід від масовості фізкультурно-спортивного руху до рекреаційно-оздоровчих і профілактичних напрямків роботи, утвердженні здорового способу життя. Усе це сприятиме підвищенню культури здоров'я.

Ми переконані у тому, що саме учитель фізичної культури володіє доволі широкими можливостями для активного впливу на своїх вихованців у контексті формування у них культури здоров'я. Педагог, організовуючи фізичне виховання може застосовувати різноманітні форми організаційно-оздоровчої діяльності щоб показати вагомість культури здоров'я для життя. Навіть зовнішній вигляд самого учителя фізичної культури (стрункість, підтягнутість; його велика майстерність у виконанні рухів, високі вольові якості щодо дотримання здорового способу життя тощо) мають спонукати дітей до збереження та зміцнення здоров'я. Таким чином, на основі причинно-наслідкових зв'язків, можемо констатувати, що у майбутнього педагога, що здобуває освіту за спеціальністю 014.11 Середня освіта (фізична культура) ще під час навчання у ЗВО необхідно цілеспрямовано формувати високий рівень культури здоров'я.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури це відкритий освітній процес, а тому має базуватися на засадах синергетичної парадигми освіти та використанні синергетичного підходу. Незаперечним є те, що синенргетика виступає засобом оволодіння професіоналізмом, оскільки детермінує самоорганізацію, а основні концепти синергетичного підходу базуються на цілісності (ціле більше, ніж частини); відкритості (через хаос виникає порядок); нелінійності (багатогранності ро-

звитку). Як доводить Г. Нестеренко [8], нині не повною мірою використовуються міждисциплінарні можливості синергетичного підходу у стратегічному плануванні професійної підготовки майбутніх фахівців. Ми переконані що саме на основі синергетичного підходу доцільно розглядати розвиток внутрішнього потенціалу майбутнього учителя фізичної культури як безперервний процес саморозвитку, що здійснюється через взаємодію з навколишнім освітнім середовищем. А саме освітнє середовище у ЗВО має бути спрямоване на збереження та зміцнення здоров'я.

Тобто синенргетичний підхід характеризується як цілісне явище у контексті організації відкритості освітнього процесу для інновацій через перехід від відтворювальних навчальних завдань до продуктивної практичної діяльності, а також налагодження суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин на основі теорії самоорганізації (синергетики). За порадою М. Левківського [9], найбільш оптимальним варіантом було визнано доцільність взаємодії самоорганізації і управління системою саморозвитку майбутніх фахівців на основі узгодження цілей і характеру управління. Організація освітнього процесу на факультетах фізичного виховання на основі синергетичного підходу передбачає необхідність акцентувати увагу від однобічного, слабкого інтересу до культури здоров'я до самостійного усвідомлення студентами глибокої внутрішньої потреби у самовдосконаленні культури здоров'я.

Переконані, що на основі синергетичного підходу можна забезпечити відкритість, доступність і багатоваріантність системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яка постійно розвивається, набуваючи нових форм і якостей. У практичному ракурсі, згідно із цим підходом, формування культури здоров'я передбачає підвищення освіченості через залучення студентів до цільових освітніх програм, практичну реалізацію освітніх здоров'язбережувальних проектів.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, збереження здоров'я безпосередньо залежить від рівня культури здоров'я людини. У найбільш загальному контексті культура здоров'я майбутніх учителів фізичної культури представляє єдність пріоритету цінності здоров'я, високу активність щодо використання у майбутній професійно-педагогічній діяльності знань та умінь про шляхи ефективного збереження і зміцнення здоров'я. у контексті формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти необхідно робити головний акцент на впровадження синенргетичного підходу.

Список використаних джерел

1. Бойко Ю. Д. Роль українських народних традицій у формуванні культури здоров'я сучасної людини : методичні рекомендації. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. 39 с.

2. Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні. К., Освіта, 1994. 94 с.

3. Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я : [монографія]. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 468 с.

4. Давиденко Д. Физическая культура и культура здоровья студентов. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2010. № 2. С. 65–69.

5. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олександр Іванович Міхеєнко; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 491 с.

6. Лобода В. Педагогічні умови формування культури здоров'я студентів на заняттях з фізичного виховання. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол. : О.І. Безлюдний (гол. ред.) та ін.]. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. Випуск 13. С. 28–33.

7. Демінська Л. О. Значення формування культури здоров'я студентської молоді. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф. / За заг. ред.. проф. О. М. Микитюка. Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. С. 70–73.

8. Нестеренко Г. О. Можливості особистості в контексті синергетичної моделі вищої освіти. *Вища освіта в Україні*. 2004. №1. С. 25–34.

9. Левківський М. В., Вознюк О. В. Проблеми освіти у понятійній площині синергетики. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2003. Вип. 11. С. 51–55.

References

1. Boiko Yu. D. Rol ukrainskykh narodnykh tradytsii u formuvanni kultury zdorovia suchasnoi liudyny : metodychni rekomendatsii. Kharkiv : KhNPU im. H. S. Skovorody, 2015. 39 s.

2. Kontseptsiia neperervnoi valeolohichnoi osvity v Ukraini. K., Osvita, 1994. 94 s.

3. Meshko H. M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do zberezhennia i zmitsnennia profesiinoho zdorovia : [monohrafiia]. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2012. 468 s.

4. Davydenko D. Fyzycheskaia kultura y kultura zdorovia studentov. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. 2010. № 2. S. 65–69.

5. Mikheienko O. I. Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv zi zdorovia liudyny do zastosuvannia zdoroviazmitsniuvalnykh tekhnolohii : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / Oleksandr Ivanovych Mikheienko; Kharkivskyi nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv, 2016. 491 s.

6. Loboda V. Pedahohichni umovy formuvannia kultury zdorovia studentiv na zaniattiakh z fizychnoho vykhovannia. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia* : zb. nauk. prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho un-tu imeni Pavla Tychyny / [red. kol. : O.I. Bezliudnyi (hol. red.) ta in.]. Uman : FOP Zhovtyi O. O., 2016. Vypusk 13. S. 28–33.

7. Deminska L. O. Znachennia formuvannia kultury zdorovia studentskoi molodi. *Pedahohika zdorovia* : zb. nauk. prats Vseukr. nauk.-prakt. konf. / Za zah. red.. prof. O. M. Mykytiuka. Kh. : KhNPU im. H.S. Skovorody, 2011. S. 70–73.

8. Nesterenko H. O. Mozhlyvosti osobystosti v konteksti synerhetychnoi modeli vyshchoi osvity. *Vyshcha osvita v Ukraini*. 2004. №1. S. 25–34.

9. Levkivskyi M. V., Vozniuk O. V. Problemy osvity u poniatiinii ploshchyni synerhetyky. *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. Un-tu im. I. Franka*. 2003. Vyp. 11. S. 51–55.

НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

А.В. Тимошенко

Аннотация. *В статье обоснована значимость культуры здоровья в профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры. Сосредоточено на характеристике здоровья и культуры здоровья как научных категорий для профессионального развития студентов факультетов физического воспитания. Проанализированы потенциал синергетического подхода при профессионального развития будущих учителей физической культуры с высоким уровнем культуры здоровья.*

Ключевые слова: *здоровье, культура здоровья, будущие учителя физической культуры, синергетический подход, профессиональное развитие.*

THE NEED OF THE HEALTH CULTURE FORMATION FOR FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE IN THE PROFESSIONAL PREPARATION PROCESS

A. V. Timoshenko

Abstract. *Introduction.* Special attention is now being paid to theoretical and practical issues relating to the preservation and strengthening of health. Scientists should explore issues that are devoted to the practical aspects of formation the health culture of all Ukrainians. We believe that a physical education teacher should be an example in the field of strengthening and maintaining health and should have a high culture of health.

Purpose – analysis of the essence of "health" and "culture of health" as scientific definitions; highlighting the potential of the synergetic approach in forming the culture of health of future teachers of physical culture; substantiation of the necessity of forming a culture of health in the process of professional development of students of faculties of physical education.

Methods. To achieve the goal, we applied the following methods: theoretical - bibliographic method of studying sources on the research problem, comparative analysis of psychological and pedagogical outcomes to establish the essence of "health" and "culture of health" as scientific definitions; the method of comparative-pedagogical analysis, which compared the various theoretical approaches of scientists to the formation of the health culture of future teachers of physical culture; structurally systematic analysis that provided the complexity in substantiating the potential of the synergetic approach in formation the health culture of future teachers of physical culture.

Results. The culture of health implies a prevailing desire to preserve the provided health potential, to multiply it by finding internal and external resources aimed at strengthening it. The synergetic approach serves as a means of mastering professionalism and determines self-organization. On the basis of this approach, the formation of a health culture is considered as a continuous process of self-development, which is carried out through interaction with the surrounding educational environment. In practical terms, the formation of a health culture involves raising the level of education through involving students in targeted educational programs during continuing vocational training.

Originality. As practice has shown, the purposeful implementation of the synergetic approach will improve the professional training of students, improve personal and professional development and significantly improve the health culture.

Conclusion. The health preserving depends on the level of human health culture. It is shown that the culture of health of future teachers of physical culture represents the unity of the priority of the value of health, the use of knowledge and skills on how to effectively preserve and strengthen health.

Keywords: health, health culture, future teachers of physical culture, synergetic approach, professional development.